પારસી પંચાયતનો યાદગાર કેસ.

હાઇ કોરટમાં ચાલેલી તપાસનો

સંપુરણ હેવાલ.

"અખબારે સોદાગર" પત્રમાં પ્રગટ થયલા તુલોતવીલ

રીપોરટોનો સામટો સંગ્રહ.

પ્રગટ કરનાર,

"અખબારે સોદાગર" ઓફીસ,

કોટ, ટેમરીંડ લેન—મુંબઇ.

કીંમત રૂપીઓ ૧ એક.

સાંકળીયું.

—:o:—

પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સામેનો મુકદમો.

તેમની સતા સામે ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધા.

સર દીનશાહ પીટીટ અને બીજા વાદીઓએ રજુ કરેલું ફરીયાદનામું.

પારસી અને જરથોસતી કોણને કહેવા તે બાબે તકરાર.

અસલના વખતના કેટલાક જાણવાજોગ દસતાવેજો.

દોખમાઓ અને ત્રસટની બીજી મીલકતો ઉપર જુદદીનોનો હક.

પંચાયત ત્રસટની નેમણુક કરે ?

ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં શરૂ થયલો મુકદમો.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૮ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી બહેરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રકે પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ, મી૦ હોરમજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મહેરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે જે દાવો માંડયો હતો તેને લગતા મુકદમાની સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નીકળી હતી. નામદાર વડા જડજ ઓન૦ સર લોરેનસ જેનકીનસે એ મુકદમાની તપાસ વાદીઓ તરફથી થયલી અરજને લીધે એકને બદલે બે જડજોએ કરવી એવો

હુકમ ફરમાવયો હતો. તે મુજબ ઓન૦ મી૦ જસટીસ દીનશાહ દાવર અને ઓ૦ મી૦ જસટીસ બામનની બનેલી કોરટ સનમુખ એ મુકદમો નીકળયો હતો.

વાદીઓ તરફથી મેસ્રસ અરદેશર હોરમસજી દીનશા સોલીસીટરોની ફરમાસથી એડવોકેટ જેનરલ ઓન૦ મી૦ સકોટ, મી૦ લાઉનડસ, મી૦ પાદશાહ, મી૦ એફ. સોરાબજી તાલ્યારખાંન અને મી૦ એફ. પેસતનજી તાલ્યારખાંન બેરીસટરો હાજર થયા હતા. પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશ્રસ ક્રેગી લીંચ એનડ ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા બેરીસટરો હાજરે થયા હતા.

આ મુકદમાનો તમામ વરસી કામમાં આજે હાવસો થયા બાર [illegible] કરી હતી અને તેનું શું પરીણામ આવશે તે જાણવાને સાધારણ રીતે ઉતસાહ ફેલાએ હતી. મુકદમાની સુનવણી શરૂ થઇ તે વેળા કોરટ પારસીઓથી ચીકાર ભરાઇ ગઇ હતી. આશરે સાડાઅગીઆર વાગે ઓનરેબલ મી૦ જસટીસ [illegible] પણ મુકદમાનું કામકાજ નીહાળવા બેંચ ઉપર આવી બીરાજયા હતા. વાદીઓએ શું દાવો કરયો હતો તેનો ટુંક સાર હમે નીચે મુજબ આપીએ છીએ :-

વાદીઓના દાવાનો સાર.

વાદીઓનો દાવો એવો છે કે કોરટે એવું જાહેર કરવું કે ફરીઆદનામાના બીજા ફકરામાં જણાવવામાં આવેલા જંગમ યા સથાવર મીલકતના પ્રતીવાદીઓ કાયદાસર નેમાયલા ત્રસટીઓ નથી અને તા૦ ૪ થી ડીસેમબર ૧૮૯૧ અને તા૦ ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના બે ત્રસટ ડીડો મુજબ નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવા માટે આપેલા વાપરેલી યા આપેલી સતા નકામી અને બીનમજરી છે અને એવું જાહેર કરવું કે મજકુર સઘળી મીલકતના નવા ત્રસટીઓ નેમવાની સતા મુંબઇના જરથોસતીઓને જાહેર રીતે આપવામાં આવી હતી અને તે સતાના આ માનવંત કોરટને જેવી રીતે યોગય લાગે તે યોજના મુજબ અમલ કરવો જોઇયે. વલી એવું જાહેર કરવું કે ત્રસટ ડીડમાં જણાવવામાં આવેલા ત્રસટના [illegible] ત્રણ હેતુઓ અને [illegible] અને [illegible] ફરીઆદનામામાં [illegible] છે [illegible] કારણ કે તેમાં [illegible] ત્રસટના [illegible] [illegible] મજકુર [illegible] કે તે ત્રસટીને [illegible] જાહેર કરવું [illegible] ૩ અને ૧૪ માં ફકરામાં જણાવવામાં આવેલું [illegible] અને ૬ [illegible] તા૦ ૪ થી ડીસેમબર ૧૮૯૧ અને ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના મજકુર [illegible] [illegible] [illegible] માટે [illegible] થ [illegible] [illegible] મા [illegible]

[illegible] મેશ્રસ દા [illegible] જ [illegible] વાદીઓ તરફથી મી૦ એફ. [illegible] મુજબ ફ [illegible] સંબંધી [illegible] હતા :-

ફરીયાદનામાની સઘું રહુ બીગત.

ફરીયાદનામાની [illegible] નીચે મુજબ છે:

(૧) [illegible] વાજરથો [illegible] સ [illegible] થી [illegible] પાળ [illegible] પારસીઓ [illegible]

(૨) જરથોસતી [illegible] પાળનારાઓના લાભ માટે [illegible] ને [illegible] કરીને [illegible] લખરાશો જે [illegible] છે તે હસતી ધરાવે છે. આ જ [illegible] થાસતી [illegible] [illegible] જુદા જુદા [illegible] [illegible] મેળવવામાં આવે છે. [illegible] કે જે આ [illegible] ૧૮૯૧ ના તથા ૧૮૮૪ ના [illegible] મુજબ ત્રસટીઓ તરીકે કામ કરતા [illegible] તે ઓના કબજામાં [illegible] છે.

(૩) વાદીઓનો દાવો એવો છે કે મજકુર સતા તદન ચાલી નહી શકે એવી છે [illegible] મજકુર મીલ [illegible] [illegible] થે [illegible] [illegible] મજકુર [illegible] સહે [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] નથી [illegible] નથી [illegible] તડીડીના વસાીઓ હોવાનો દાવો કરનાર શખશોએ મજકુર ડીડાને પ્રગત કરવા યા તો તે [illegible] સવા દેવા સાફ ના પાડી છે. જોકે તે પ્રગટ કરવા યા [illegible] દેવા ની [illegible] વખત [illegible] અને ૧૮૦૫ ના [illegible] [illegible] તો [illegible] કરવા [illegible].

(૪) [illegible] ની [illegible] હતા નહી [illegible] [illegible] નેમ [illegible] કરે [illegible] ૧૮૮ [illegible] સપટમ્બર [illegible] ડીડના બાબુત [illegible] ચોકસ વસટો ખાટી રીતે જાહેર કરવામા આવ્યા છે અને તે આ કારણ રદ જાહેર કરવા.

(૫) [illegible] ના [illegible] ૧૮૦૪ ના મજકુર [illegible] ટલક [illegible] છે કે જે જ [illegible] વાને [illegible] તેઓ [illegible] [illegible] [illegible] વવુ [illegible].

(૬) મજકુર પાંચ દોખમાઓમાનુ પહેલુ ૧૬૭૦ મા મોદી હીરજી વાછા ગાંધી તરફથી બાંધવામાં આવયું હતુ અને બીજું જે ૧૭૫૬ માં બંધાયુ હતું ને થોડા ભાગે જરથોસ્તીઓના [illegible] તથા થોડા ભાગે [illegible] [illegible] અ [illegible] મદદથી બાંધ [illegible] હતુ. ત્રીજું દોખમું જે [illegible] નામે ઓળખાય [illegible] ૧૭૭૮ માં જાહેર ઉઘરાણુ કરીને બાંધવા [illegible] હતું અને તે ઉપર [illegible] એક તખતી ઉપરથી જણાય [illegible] કે તે આખી જરથોસ્તી [illegible] નાણાંથી બાંધવામાં આવયું હતુ. મજકુર ત્રણ દોખમાઓને અરપણ કરવા [illegible] સરતો બાબે વસ્તીઓ માહીતગાર નથી પણ તેઓ માને છે કે એ દોખમાઓ જરથોસ્તીઓના મજકુર [illegible] ઉપયોગ માટે [illegible] હતા અને તેઓનો [illegible] કાંઈ પણ [illegible] વગર ઉપયોગ [illegible].

(૭) મજકુર પાંચ દોખમાઓમાંનુ [illegible] જે [illegible] દખમા [illegible] છે તે ૧૮૩૨ મા ફરા[illegible] [illegible] થી બાંધવા [illegible] હતુ. [illegible] ૧૮૩૧ ના મે [illegible] ઉપર [illegible] તેઓ [illegible] કે [illegible] ના [illegible] જાનો [illegible] ઉપયોગ મા [illegible] આપશે. [illegible] તેમ કરવા કબુલતુ અને [illegible] ધરમના લોકોના ઉપયોગ મારેના દોખમા માટે ની જમીન તેણ ખુશી સાથ આપે છે. ૧૮૩૧ ના સાલના છઠા મેના દીને મજકુર ફરામજી [illegible] તરફથી "શુધ જરથોસ્તી કામની અનજુમન" ઉપર લખવામા આવ્યો હતો જેમા તે [illegible] કે તેવણે [illegible] ધરમના લોકોને માટે મજકુર દોખમુ [illegible] હરવા હતો અને મજ[illegible] તે માટે પોતાની જમી[illegible] હતું. તા૦ ૩ જી મે [illegible] ના [illegible] મજકુર દોખમુ બંધાયા પછી એ દખમાને [illegible] થઇ હા, જે વેલાએ મજકુર ફરામ

કાવસજી બનાજી વરફનો એક બીજો પત્ર વાંચવામાં આવયો હતો, જેમાં તેવણે જણાવયું હતું કે મજકુર દેખમુ મજદયસનાન ધરમની જરથોસતી અનજુમનના ઉપયોગ માટે તે દીવસે ખુલ્લું મેલવામાં આવયું હતું અને તે મુજબની એક તખતી મજકુર દેખમા ઉપર મારવામાં આવી હતી.

(૮) એ પાચ દેખમાઓનું છેલ્લું બીસની અથવા કાપીસખાઉવાલું. દેખમું ૧૮૪૪ના સાલમાં કાવસજી એદલજી બીસની તરફથી બાંધવામાં આવયું હતું. મજકુર દેખમાની ક્રીયા વેળા મજકુર કાવસજી એદલજી બીસનીએ તા૦ ૭ મી મે ૧૮૪૪ ની તારીખનો એક પત્ર મુંબઇના જરથોસતી અનજુમન અને તેના આગેવાનો ઉપર મોકલાવયો હતો જેમાં તેવણે જણાવયું હતુ કે "આપણી કોમ"ના લોકો માટે એક નવું દેખમુ બાધવાની મોટી જરૂર હતી અને તેથી તેવણે મજકુર દેખમું બાધયું હતું અને તે દેખમાને મજકુર અનજુમનના સવાધીનમાં આપયું હતું એ કાગળનો પંચાયત તરફનો જવાબ જાહેર રીતે વાંચવામાં આવયો હતો, કે જેમાં તેઓએ સવીકારયું હતુ પણ મજકુર દેખમુ તેઓને હસતક આપી અનજુમનના ઉપયોગ માટે થયું હતું અને મજકુર કાવસજી એદલજી બીસનીના સઘળા જરથોસતીઓ આભારી થયા હતા. મજકુર પંચાયતના સભાસદોની સહી સાથની એક યાદી તા૦ ૨૧ મી જુન ૧૮૪૫ ની તઇયાર કરવામાં આવી હતી, કે જે યાદી મુજબ તેઓએ કબુલયું હતું કે મજકુર દેખમુ સઘળા જરથોસતીઓના ઉપયોગ માટે નાધવામાં આવયું હતું અને તે મુજબની એક તખતી તે દેખમા ઉપર મારવામાં આવી હતી કે એ દેખમુ "વતાત્ર અને ઉંચા માજદયસની ધરમની કોમના મુવેલાના શાતી માટ" બાધવામાં આવયું છે. વાદીઓ એવું માને છે કે પ્રતીવાદીઓ એ વખતના મજકુર પંચાયતના પછી થનારાઓ તરીક માને છે,

(૯) મજકુર સગડાઓમાંના એક કે જે સઢીયારના સગડાને નામે ઓળખાય છે તે ૧૮૩૦ માં દાદાભાઇ કાવસજી સઢીયારની યાદમાં બાંધવામાં આવી હતી અને તેને પરથવાની ક્રીયા વેળા મજકુર દાદાભાઇના બેટાઓએ લખેલો અનજુમન જોગો એક પત્ર જાહેરમાં વાંચવામાં આવયો હતો, કે જેમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે માજદયસની ધરમના લોકો માટે મજકુર સગડી બાંધવામાં આવી હતી. અને મજકુર અનજુમનને તે સવાધીન કરવામાં આવી હતી અને તે મુજબની તખતી એ સગડા ઉપર મારવામાં આવી છે.

(૧૦) એક બીજી સગડી મરહુમ સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ તરફથી ૧૮૭૩ ના સાલમા બાંધવામાં આવી હતી અને તેવણ તેમજ મજકુર પંચાયત વચે ચાલેલા પત્ર વહેવાર ઉપરથી જણાય છે કે મજકુર સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટનો ઇરાદો સઘળા જરથોસતીઓના ઉપયોગ માટે એ સગડી પુરી પાડવાનો હતો. મજકુર સગડીને પરથવાની ક્રીયા વેળા મજકુર સર દીનશાહ પીટીટ તરફનો એક પત્ર વાંચવામાં આવયો હતો, જેમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે એ સગડી "જરથોસતી અંજુમનના આખા ટોળા માટે" બાધવામાં આવી હતી અને તે મુજબની એક તખતી તે ઉપર મારવામાં આવી હતી.

(૧૧) મજકુર નશારખાનું ૧૮૭૩ માં બેહરામજી હોરમજી પટેલ અને બાજાઓ દાદાભાઇ રૂસતમજી પટેલના એક્ઝીક્યુટરો તરીકે અરપણ કરયુ હતું અને તેઓ તરફના પત્રમા જણાવવામાં આવયું હતું કે મજકુર નશાખાનું "જરથોસતી કામના ઉપયોગ માટે સખાવતમાં આપેલુ" હતું. એ નશાખાના ઉપર મારેલા તખતા ઉપર એ મુજબનો લેખ છે.

(૧૨) ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના મજકુર ત્રસટ ડીડને લાધે મુંબઇના ચોકસ આગવાન પારસીઓ મજકુર માલકતોના ત્રસટીઓ થયા અને તેઓના હાથમા મજકુર માલકતોનો કારોબાર આવયો કે જે માલકતાના સંબંધમાં પ્રતીવાદીઓએ થોડુક થયું એવુ ઠરાવયુ છે કે તે ઓનાદે પારસી અને જરથોસતી ધરમ પાળનારા શખસોને મ

ટેજ છે. એટલુ છતાં વાદીઓ માને છે કે મજકુર મીલકતોને લગતુ દીડ જયારે તઇયાર કરવામાં આવયું તે વેળાએ મજકુર મીલકતોનો લાભ ઝોરાસ્ત્રીયન ધરમ પાળવાનો દાવો કરનારા કોઇ પણ શખસને નહી આપવાનો નેમ રાખવામાં આવી હતી નહી યાતો હવે પછી જે બનાવો વીશે ઇશારો કરવામાં આવશે તે બનાવો બનયા તયા સુધી પ્રતાવાદીઓ યા તેઓની આગળ થઇ ગયલાઓ તરફથી બાકાત રાખવાની કદી પણ કોશેશ થઇ હતી નહી.

(૧૩) ૧૯૦૩ નાસાલમાં ચોકસ શખસો કે જેઓ ઓલાદે પારસી હતા નહી પણ જેઓને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવામાં આવયા હતા, તેઓના હકોના સવાલ ઉભા થાય અને તેથી કરીને મુંબઇના પારસીઓમાં મોટી ચકચાર ચાલી અને એ બાબદ વીશે સભાઓ ભરાઇ અને કમીટીઓ નમવામાં આવી. પરીણામમાં એવું એકમત જાહેર થયું કે જરથોસતી ધરમમાં પારકાઓને દાખલ કરવું એ ધરમના ફરમાનોને અનુસરી હતું, પણ તે છતાં પારસીઓની એક મોટી સંખયા કે જેમાં પ્રતાવાદીઓ: પણ હતા તેઓ સંસારી કારણોસર આવા રીતે કોમમાં દાખલ કરવાના વીરૂધમાં હતા અને તેથી કરીને મજકુર ત્રસટ ડીડના સરતોનો લાભ લઇને મુંબઇના ગુજરાતી વરતમાનપત્રોમાં નીચલી મતલબના ખબર તેઓએ પ્રગટ કરાવી અમો સહી કરનારા પારસી પંચાયતના ધરમના ફંડો અને મીલકતોના ત્રસટીઓ સઘળાઓને જાહેર કરવાના રજા લઇએ છીએ કે બાહોશ ધારાશાસ્ત્રીઓએ અમોને સલાહ આપી છે કે અમારે હસતકના સઘળા ફંડો અને ધરમના ખાતાંઓ જેવાં કે દોખમાઓ, ધરમશાળાઓ, આતશબેહરામો વગેરે અમારે હસતક છે અને તે ફકત તેઓનાજ ઉપયોગના માટે છે કે જેઓના પોતા અને વડવાઓ પારસી છે તથા જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળે છે તથા તેમ હોય તોજ તેઓએ મીલકતોનો લાભ મળવા શકશે. આથી અમો જાહેર કરાયે છીએક જેઓ આવા પારસી ઝોરાસ્ત્રીયનો નહી હોય તેઓને મજકુર ફંડો ધરમાદાખાતાંઓ કે જે અમારે હસતક છે તેનો લાભ આપવામાં આવશે નહી. અમારી આ ચેતવણી છતાં જેઓ પારસી જરથોસતીઓ નહી હોય તેઓ જો અમારે હસતકનાં ફંડોનો લાભ ભોગવવાની કોશેશ કરશે તેમજ દોખમામાં એક પારસી જરથોસતી નહી હોય તેનાથી લાશ લાવશે તથા તેમ કરવામાં જેઓ મદદ કરશે તેઓ તે પોતાના જોખમે કરશે.

(૧૪) ત્રસટીઓએ જાહેર કરેલી મજકુર ખબરથી કોમમાં જબરી ચકચાર ચાલી રહી. જે ઉપરથી તેઓએ એક પણુ નોટીસ બહાર પાડી જેમાં તેઓએ જાહેર કરયું કે મજકુર પહેલી નોટીસ પારસી બાપ અને જુદદીન માને પેટનાં બાળકોને અને ઇરાનથી આવનારા જરથોસતીઓને લાગુ પડતી હતી નહી.

(૧૫) મજકુર બે નોટીસો બહાર પાડવા પછી પ્રતાવાદીઓએ મુંબઇમાં પારસી જરથોસતીઓની એક સભા બોલાવી કે જે સભામાં વધુ આકાશ મલનારા ઠરાવ પસાર થયા અને એ ઠરાવોના નકલો પ્રતાવાદીઓએ પોતાના ધરમાદા ફંડોના ખરચે છપાવી અને મુંબઇ તેમજ બહારગામોમાં વહેંચાવી.

(૧૬) વાદીઓ જણાવે છે કે મજકુર સભા ભરવાના અગાઉ પ્રતીવાદીઓને ધારાશાસ્ત્રીઓએ સલાહ આપી હતી કે આવા ઠરાવોથી લાગતાવળગતાઓના હક ઉપર કાયદા સંબંધી કાઇ પણ અસર થનાર નથી અને કદાચ એ ઠરાવો મોટે ભાગે પસાર પણ થાય છતા તેથી સામેના નાના પક્ષના હકો તે છીનવી લઇ શકે તેમ નથી. પ્રતાવાદીઓએ એ બાબદ ઉપર મળેલી સલાહ જાણીબુજીને બહાર પાડી હતી નહી. અને મજકુર ઠરાવો પસાર થવા દાધા હતા અને મુંબઇ તેમજ બહારગામોમાં એ ઠરાવોના છુટથી ફેલાવો કરયો હતો.

(૧૭) વાદીઓનું કહેવું એવું છે ક પ્રતાવાદીઓ મજકુર ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના ડીડના સરતોના જે મુજબ અરથ ઉઠાડે છે તે મુજબ તે સરતો વાદીઓને કોઇપણ રીતે બાધી દેતી નથી

અને મજકુર મીલકત કુલ જરથોસતીઓના ઉપયોગ માટે તેઓની મીલકત તરીકે છે.

(૧૮) વાદીઓ અરજ કરે છે કે મજકુર માલકતો અને [illegible] કરવા માટે [illegible] જના યા તેથી વધુ યોજના [illegible] તઇયાર કરવી.

(૧૯) મજકુર ત્રસટડીડો [illegible] ખતો છે અને તેથી [illegible] સાથ તેના નકલો જોડી શકતા નથી, [illegible] વાબદારો જયારે તે રજુ કરે તયારે જોવાની અરજ કરે છે.

(૨૦) વાદીઓ દાવો કરે છે કે આ મુકદમો સાંભળવાને અને તેનો ચુકાદો આપવાને આ કોરટને સતા છે, કારણ કે પ્રતીવાદીઓ મુબંઇમાં રહે છે તેમજ આ મુકદમાનું કારણ મુબંઇમાં ઉભું થયું છે અને મજકુર માલકતો પણ મુબઇમાં આવી છે.

(૨૧) વાદીઓ અરજ ગુજારે છે કે:—

(ક) એવું જાહેર કરવું કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મા આવેલા સરકારે [illegible] મીલકતોના કાયદાપુરઃસર રીતે નીમાએલા ત્રસટીઓ નથી અને ૪ થી ડીસેમબર ૧૮૫૬ તથા ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના [illegible] દાડા મુજબ નવા ત્રસટીઓ [illegible] [illegible] [illegible] પેલી સતા નકામી [illegible] અમલમાં આવે એવી નથી.

(ખ) એવું જાહેર કરવું કે મજકુર મીલકતોના નવા ત્રસટીઓની નીમણુક કરવાની સતા મુંબઇના જરથોસતીઓના [illegible] હમેશાં [illegible] અને તે સતા [illegible] કોરટ જે [illegible] તે [illegible].

(ગ) એવું જાહેર કરવું કે [illegible] મી સપ[illegible] ૧૮૮[illegible] [illegible] [illegible] સગડાઓ અને નસાખાનાના પાગતો નકામા છે.

(ઘ) મજકુર મીલકતો જે ત્રસટોને [illegible] [illegible] અને [illegible]

(ન) [illegible] ડીસે[illegible] ૧૮[illegible] ૨[illegible] ૧૮૮[illegible] મજકુર [illegible] વો મજકુર તેમજ બીજી મીલકતોના વટતા કામકાજની એક યોજના તઇયાર કરવી.

(ચ) મજકુર દાડેમાં સરતોમાં આવેલી માલકતોના [illegible] ત્રસટીઓ [illegible]

(છ) મજકુર ત્રસટીઓ [illegible] [illegible] [illegible] દાર છે.

(સહી) [illegible]નશા ઙ એમ પીટીટ,
(સહી) જે. [illegible] [illegible],
(સહી) રૂસતમજી [illegible]
જીજીભાઇ,
(સહી) આર. જે. તાતા,
(સહી) બાપુજી સોરાબજી પટેલ,
(સહી) આર. ડી. તાતા,
(સહી) નાનાભાઇ નવરોજી

કાત્રક.

[illegible] મો[illegible] [illegible] માણેકજી [illegible]ટીટ, [illegible] [illegible] ; [illegible] [illegible] ગીર [illegible] [illegible]; [illegible] બેહરામજી [illegible], [illegible] કોટના બહાર મઝગામ ખાતે રેહનારા અને રત

નજી દાદાભાઇ તાતા, વેપારી, મરહુમ [illegible] નશરવાનજી શેઠના [illegible] મરીન [illegible] માં રહે [illegible]. સ [illegible] મુ [illegible] [illegible] અમલી [illegible] શ. [illegible] જમીનઆના [illegible] મળેતા [illegible] તે [illegible] અ [illegible] કરી છે અને અમે તેને બરાબર ઠીક માનીએ છીએ.

પ્રતીવાદીઓના બચાવ.

(૧) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે એક વારસ [illegible] વાદી [illegible] મુકદમો [illegible] અનેક [illegible] થી [illegible] શકે [illegible] નથી માટે ખરચ સાથ રદ કરવા જોઇએ.

(૨) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ૧૮૭૩ ના સાલ સુધી પારસી કાનન એક પણ [illegible] જણાતા હતા નહીં, કે જે [illegible] જેને પીડ જથો [illegible] હતો, તેણુ [illegible] સ [illegible] ૧૮૭૩ [illegible] હતું [illegible] ફેરફાર [illegible] પણુને [illegible] સદ [illegible] અને [illegible] સા ઘરનાં [illegible] દાવો [illegible] હતો [illegible] કરજ દાખલો [illegible] છે [illegible] જણાવે [illegible] છે, કે [illegible] દાખલ થયલા [illegible].

(૩) આ મુકદમો વાદીઓ તરફથી [illegible] છે કે [illegible] ખરા [illegible] શરીરસ [illegible] જણા [illegible] આવેલી [illegible] લાભ આપવાનો કરવો, કે જે મેળવવા તેવણુ હક નથી. પ્રતીવાદીઓ આ માનનીય કોર્ટ ઉપર [illegible] છે. [illegible] બાલ [illegible] કે જેઓ આ મુકદમામાં પક્ષકાર નથી તે [illegible] લાભ [illegible] આ મકદમાં લાવી શકાય કે?

(૪) વાદીઓના ફરીયાદનામાં એવું કાંઇપણુ જણાવતા નથી કે તેઓની મજકુર મીલકતોમાંના હકો સવીકારવામાં આવ્યા નથી. પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે વાદીઓને ફરીયાદનામા મુજબ આ મુકદમો ચલાવવાને કાંઇપણુ કારણુ નથી.

(૫) પ્રતીવાદીઓ પોતાને કાયદા પુરવક રીતે ટ્રસટી નેમવામાં આવયા નથી એવી જાહેર કરવામાં આવેલી વીગત સવીકારવા ના પાડે છે, તેમજ ૪ થી ડાશેમબર ૧૮૫૧ અને ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના ટ્રસટ ડીડોમાં આપેલી સતા ગીનઅમલકારક છે એમ જે જણાવવામાં આવયુ છે તેનો પણુ અસવીકાર કરે છે.

(૬) મજકુર મીલકતોના નવા ટ્રસટીઓ નેમવાની સતા હમેશાં સામાનયરીતે જરથોસતીઓના હાથમાં હતી એ વીગતનો પ્રતીવાદીઓ ઇનકાર કરે છે.

(૭) ૨૧ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના [illegible] જણાવવામાં આવેલા ટ્રસટના ડેકલેરેશનો બીનકાયદાપુરવક હતા. એ [illegible] જણાવવામાં આવેલી વીગતનો પ્રતી [illegible] ઇનકાર કરે છે અને એ ડેકલેરેશનો અસલ ટ્રસટોથી જુદા હતા, એમ પણ માનવા સાફ નાપાડે છે,

(૮) જે નાટીસો અને ઠરાવો કરવામાં આવયા હતા તે નકામાં હતા એવી જણાવવામાં આવેલી વીગતનો પ્રતીવાદીઓ ઇનકાર કરે છે. પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે એ નોટીસો તેઓએ વાજબી રીતે મોકલી હતી અને જે ઠરાવો થયા છે તે પારસી કોમે કરેલા કાયદાસર ઠરાવે છે. પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ટ્રસટીઓની નેમણુકના સંબંધમાં વાદીઓએ જે યોજના વીશે ઇશારો કરયો તે તે યોજના તદન બીનજરૂરી છે, આખી પારસી કોમ, કે જેમા વાદીઓ પણુ છે તેઓ પ્રતીવાદીઓ તરફથી મજકુર મીલકતોના ચલાવવામા આવતા કારભારથી સારી રીતે સતાશ પામયા છે. જે આશરે વીશ વાદીઓ અને પ્રતીવાદીઓ વચ મતફેર પડયા છે તે મજકુર કેસ બાનુના સંબંધમાં છે. પ્રતીવાદીઓ ત્રેપન લાખ રૂપયાની રકમના ફંડો તેમજ ત્ર્યુાક કીમતી મીલકતોના ટ્રસટીઓ છે. દર વરસે પ્રતીવાદીઓ એક મોટી હીસાબના ચોપડા બ

કાર પાડે છે, જેમાં કારોબારની સઘળી વીગતો સમાવવામાં આવેલી હોય છે.

(૧૦) ત્રસટીઓ તરીકેના તેઓના ઓધાપરથી પ્રતીવાદીઓને ખસેડવાને અને તેઓની જગાએ નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાની જરૂર છે, એવી બીનાનો પ્રતીવાદીઓ ઇનકાર કરે છે.

(૧૨) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ધારમીક યા સખાવતી કામ માટે જયારે કોઇ ત્રસત કરી જાય છે તયારે ઓરાબીયનો, મજદયસનાન, જરથોસતી અનજુમન, ઓરાબીયન અનજુમન એ નામોથી સખાવત થાય છે અને તેથી કરીને તે સખાવત કરનારની નેમ જરથોસતી ધરમ પાલનારા પારસી કોમના સભાસદોના લાભ માટેજ તે સખાવત કરવાનો ઇરાદો રહે છે અને નહી કે જરથોસતી ધરમમાં વટલી દાખલ થનારાઓને માટે.

(૧૪) પારસી કોમ હંમેશાં નીચે મુજબ આસામીઓની બનેલી ગણવામાં આવતી હતી:—(૧) ઇરાનથી અસલ હીંદુસતાન આવેલાઓના વારસો. (૨) ઇરાનમાના આગલા જરથોસતીઓના વારસો કે જેઓ પોતાના બીજા સાથીઓ સાથ હીંદ આવયા હતા નહી તથા જેઓ ઇરાની પારસીઓના નામથી ઓળખાય છે (૩) પારસી પીતા અને જુદદીન માતાને પેટના બાળકો કે જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળતા હોય. એ ત્રીજા વરગના લોકોના હકનો સવાલ અવારનવાર ઉઠાડવામાં આવયો હતો પણ લાંબા વખતના ચાલતા આવેલા રીવાજથી ત્રસટીઓએ એ હક સવીકારયો છે અને તે બાબે વાંધો ઉઠાવયો નથી.

(૧૫) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે પારસી કોમના સભાસદો જેઓ છેલ્લા ફકરામાં જણાવવામાં આવેલી સરતોમાં સમાઇ ગયલા હોય અને જેઓ જરથોસતી ધરમ પાલતા હોય તેઓ સીવાય બીજા કોઇપણ ત્રસટોનો લાભ મેલવવાને હક ધરાવતા નથી.

(૧૬) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે વાદીઓ મજકુર જણાવેલી પારસી કોમના સભાસદો છે અને મજકુર ત્રસટોના સંબંધમાં તેઓના હકનો સવાલ કદી પણ ઉઠાવવામાં આવયો નથી યા ના પાડવામાં આવયો નથી.

(૧૭) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ફરીયાદનામાના બીજા ફકરામાં જણાવવામાં આવેલી ગેરસમજુતીભરી છે.

(૧૮) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ દીડની અગાઉ તેમજ પછી જુદાં દીડોથી ઉભાં થયાં છે અને એ દીડોમાં મોટે ભાગે નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાની સતા વીશે જણાવેલું છે.

(૧૯) એ દીડો જયારે રજુ કરવામાં આવે તયારે તે તપાસવાની પ્રતીવાદીઓ અરજ ગુજારે છે અને તે ઉપરથી માલમ પડશે કે મજકુર મીલકતોના ત્રસટીઓની નેમણુકની સતા જરથોસતી આલમને સોંપવામાં આવી હતી નહી.

(૨૦) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ફરીયાદનામામાં જણાવવામાં આવેલાં ૧૮૫૧ અને ૧૮૮૪ ના ડીડોની ટુંક તવારીખ નીચે મુજબ છે:—૧૮૭૬ ના સાલનાં મુંબઇ સરકારે પારસી કોમના બાર સભાસદોને પારસી પંચાયત તરીકે નેમયા. ૧૮૧૮ ના સાલમાં પારસી કોમે ૧૮ સભાસદોની પંચાયત નેમી. જેમ જગા ખાલી પડતી ગઇ તેમ બાકી રહેલા પંચાયતના સભાસદો નવા સભાસદોથી પુરતા ગયા. અને તે મરનાર સભાસદના ઉઠમણાના દીવસે યા તો તે પછીની અનજુમનની સભામાં તે વીશેની ખબર આપવામાં આવતી હતી.

(૨૧) ૧૮૨૩ ના સાલમાં પંચાયતના એક સભાસદ હોરમસજી બમનજી વહાડીયા જેવણુ ફંડોનો હીસાબ રાખનાર હતા તેવણુ વધુ વાર એકલા હીસાબી તરીકે કામ કરવાને રાજી નહી હોવાથી તેવણે પંચાયત ઉપર એક પત્ર લખી અરજ કરી કે ફંડોનો કારોબાર ચલાવવાની ઘટતી ગોઠવણ કરી લેવી. એ પત્ર ઉપર પંચાયતે વીચાર ચલાવી ચાર ત્રસટીઓ વાડીયાજી હોરમસજી બમનજી, ફરામજી કાવસજી બનાજી, વાડીયા નવરોજી જમશેદજી અને જમશેદજી જીજીભાઇ ફંડોનો કારોબાર ચલાવવા માટે નેમાયા.

(૨૨) મજકુર ચાર ત્રસટીઓમાંના વાડીયાજી હોરમસજી બમનજી ૧૮૨૬માં મરણ પામયા અને તેવણની જગયાએ તેવણના બેટા હોરમસજી બમનજીને ત્રસટી તરીકે નેમવામાં આવયા. તેવણને અનજુમને નહી પણ પંચાવતે નેમયા હતા.

(૨૩) ૧૮૫૧ ના સાલ સુધી કાંઇપણ ફેરફાર થયો નહી પણ એ સાલમાં ફરામજી કાવસજી મરણ પામયા તેવણની જગા એકદમ પુરવામાં આવી નહી, મજકુર બમનજી હોરમસજી ૧૮૫૧ માં ત્રસટીશીપમાંથી રીટાયર થયા અને તે વેલાએ ૧૮૫૧ ના સાલનું ડીડ તઇયાર કરવામાં આવયું અને તેમાં જણાવવામાં આવેલા પાંચ ત્રસટીઓના હાથમાં ફંડને મેલવામાં આવયું અને નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાની સતા હઇયાત ત્રસટીઓને આપવામાં આવી. આ પ્રતીવાદીઓનું એવું કહેવું છે કે ૪ થી ડીસેમબર ૧૮૫૧ નું ડીડ આ કોરટે વાજબી તરીકે સવીકારવું.

(૨૫) ૧૮૮૪ ના સાલમાં દરેક જુદા જુદા ડીડથી ઉભાં થતાં ત્રસટોના નવા ત્રસટીઓ નેમવાની જરૂરથી મોટો ખરચ અને ખટપટ થતી માલમ પડી અને તે ઉપરથી ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ નું ડીડ ઓફ ત્રસટ તઇયાર કરવાના આવયું.

(૨૬) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ૨૫ મા સપટેમબર ૧૮૮૪ નું મજકુર ડીડ બરાબર રીતે રેજીસટર થયલું હતું અને તે બાબેની ખબર પારસી કોમને સામાનય રીતે હતી. ૧૮૫૧ અને ૧૮૮૪ ના ડીડો તઇયાર થયા પછી ત્રસટીઓને જુદાં જુદાં ત્રસટોના સંબંધમાં મોટી રકમો મળી છે અને ૧૮૫૧ પછી દોઢ લાખ ઉપરથી ફંડ વધીને ૫૩ લાખ સુધાનું થયું છે.

(૨૭) ત્રસટીઓએ મજકુર ડીડ હમેશાં તપાસવા દેવાની ના પાડી છે એ બાનાનો પ્રતીવાદીઓ ઇનકાર કરે છે. ૧૮૯૮ માં એ ડીડ ત્રસટીઓના હોકમથી છાપવામાં આવયું હતું અને કોઇને પણ તેની ખાહસ હતે તો રેજીસ્ટ્રારને અરજી કરવાથી તેની નકલ મળી શકતે. એ ડીડ જોવાની ત્રણ વખત ત્રસટીઓને અરજ કરવામાં આવી હતી. એક વખત તે ના પાડવામાં આવી હતી પણ બે વખત સંપુરણ રીતે તેની તપાસ લેવા દેવામાં આવી હતી. ૧૮૮૪ ના ડીડ મુજબ નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાની સતા હઇયાત ત્રસટીઓને આપવામાં આવી હતી.

(૨૯) ૧૮૮૪ ના મજકુર ડીડમાં કોઇ પણ ત્રસટને ખોટી રીતે જાહેર કરવામાં આવયું હતું એવી બીનાનો ત્રસટીઓ સાફ ઇનકાર કરે છે.

(૩૦) પ્રતીવાદીઓ કબુલ કરે છે કે ફરીયાદનામામાં જણાવવામાં આવેલાં ત્રણ દોખમાઓના સબંધમાં કાંઇ પણ ડીડો નથી. પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે મજકુર દોખમાઓમાં ઉપર જણાવયા મુજબનાજ પારસીઓ જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળતા હોય તેઓનીજ લાસોને મુકવાનો હક છે. અતયાર સુધીમાં એ દોખમાઓનો એવીજ રીતે ઉપયોગ થતો આવયો છે.

(૩૧) ફરીયદનામાના ૭ મા ફકરામાં જણાવવામાં આવેલા અસલ ખતો તપાસવાની જવબદરો અરજ ગુજારે છે અને તેઓ ફરામજી કાવસજી બનાજી તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલી જાહેર ખબર ઉપર આધાર રાખે છે. જવાબદરો જણાવે છે કે મજકુર ફરામજી કાવસજી બનાજીવાલું દોખમું જરથોસતી ધરમ પાલનારાઓ અને નહી કે જરથોસતી ધરમમાં વટલેલાઓના ઉપયોગ માટે હતું.

(૩૩) ફરીયાદનામાના આઠમાં ફકરાના સંબંધમાં પ્રતીવાદીઓ અસલ ખતો તપાસવાની અરજ ગુજારે છે અને તે ઉપરત તેઓ એ બીના ઉપર આધાર રાખશે કે મજકુર દોખમાના સથાપકે એવો પણ ઇરાદો રાખયો હતો કે જે પારસીઓની લાશો ઉપર જુદી બરાબ હોય તે લાશો માટે પણ તે દોખમાનો ઉપયોગ કરવો નહી. પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે મજકુર બીસનીવાલું દોખમું જરથોસતી ધરમ પાલનારા અને નહી કે જરથોસતી ધરમમાં વટલેલાઓના ઉપયોગ માટે હતું.

(૩૪) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ૯ મા અને ૧૦ મા ફકરામાં જણાવવામાં આવેલી સમરદીઓ જરથોસતી ધરમ પાળનારા પારસીઓના ઉપ ેગ માટે હતી. "જરથોસતી કોમની અનજુમન," "જરથોસતી અનજુમન," અને "ઝોરાસત્રીયન અનજુમન" એ શબ્દોનો અરથ ઝોરાસ્ત્રીઅન ધરમ પાળનારા જરથોસતીઓ એવો થાય છે અને નહી કે કોઇ બીજાઓ.

(૩૫) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે જે નસાખાના વીશે પ્રશ્ના થયો છે તે જરથોસતી ધરમ પાળનારાઓનાજ ઉપયોગ માટે સથાપવામા આવયું છે અને નહી કે કોઇ બીજા માટે.

(૩૬) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ૧૮૨૪ નું ટ્રસટ ડીડ ખરી અને ાજબી રીતે તઇયાર કરવામાં આવયું હતું. ફરીઆદનામામાં એવુ જણાવવામાં આવયું છે કે જેઓ પારસી નહોતા પણ જરથોસતી ધરમ પાળતા હતા તેઓને મજકુર ટ્રસટોનો લાભ આપવામાં આવયો છે એ વાત ખરી નથી.

(૩૭) સંસારીક કારણોસર પ્રતીવાદીઓ કેસમાં જુદદીતોન દાખલ થવા દેવાને ઉતેજન નહી આપવાને ઇંતેજાર હતા એ બીજાનો પ્રતીવાદીઓ ઇનકાર કરે છે. ટ્રસટીઓ તરીકે તેઓની ફરજ ટ્રસટની શરતો મુજબ ચાલવાની હતી અને તેઓએ એ શરતોનો જેમ જણાવવામાં આવયું છે તેમ કશો લાભ લીધો નથી.

(૩૮) જે ઠરાવોના સંબંધમાં ફરીયાદનામાં જણાવયું છે તે પારસી કોમના અરજ ઉપરથી છપાવીને વહેંચાવવામાં આવયા હતા.

(૩૯) પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે તેઓએ કાઉનસીલોનું મત પોતાની રાહબરી માટે લીધું હતુ અને તેઓને પારસા કેમ કઇ ઠરવા કરે તે પસાર કરવા યા ના પસાર કરવાની કાંઇપણ સતા નહતી.

(૪૦) ફરીયાદનામામાં ૧૭ મા ફકરામાં જણાવવામાં આવેલી વાગતનો પ્રતીવાદીઓ ઇનકાર કરે છે.

(૪૧) ટ્રસટોને લગતી સઘળી હકીકતો હીસાબને લગતી વારસીક ચોપડીઓ, કે જે પ્રતીવાદીઓ પ્રગટ કરાવે છે તેમાંથી મળી શકે છે. ટ્રસટોના સંબંધમાં કોઇપણ યોજનાની જરૂર નથી. પ્રતીવાદીઓ અરજ કરે છે કે આવો એક મુકદમો ચલાવવાનો વાદીઓ હક ધરાવે છે કે કેમ તે પહેલાં કેરટે નકી કરવું જોઇએ કે જેથી કરીને પ્રતીવાદીઓને સઘળી તવારીખ યાને હીસ્ચાલ રજુ કરતાં મોટો ખરચ અને મહેનતમાં ઉતરવું પડે નહી.

(સહી) જમશેદજી જીજીભાઇ.

„ હોરમસજી એદલજી ઓલબલેસ

„ જમશેદજી ખરશેદજી જપશેદજી

„ મેરવાનજી મનચેરજી કામા.

„ બમનજી દીનશાહ પીટીટ.

અગતયનો પત્રવહેવાર.

પ્રતીવાદીઓના બચાવનામાની સાથ પત્રવહેવારો તેમજ આગલી નોંધીનો એક મોટો જથો જોડવામાં આવેલો છે જે માંથી અગતના કાગો જમો નીચે મુજબ રજુ કરીયે છાયે:—

૧૭ મી એપ્રીલ ૧૮૩૨ ના બોંબે કુરીયરમા ફરામજી કાવસજી તરફની નીચલી મતલબની જાહેર ખબર પ્રગટ થઇ હતી :—

ફરામજી કાવસજી વધુ જણાવવાની રજા લે છે કે આવતી તા૦ ૩ જી મેના દીને પારસીઓનો એક સામાનય મેટો મેળાવડો ભેગો મળશે અને સઘળા ભેગા મળેલાઓનું એક ભાણું થશે. ચાલુ માસની તા૦ ૨૬ મી પછી કોઇની બીજી કોમનાને દાખલ કરવામાં આવશે નહી.

એ બાદ તા૦ ૨ જી મે ૧૮૩૨ ના બોંમે ગેઝટમાં મજકુર ફરામજી કાવસજી તરફથી બીજી એક જાહેર ખબર પ્રગટ કરાવવામાં આવી છે જેમાં સઘળા જરથોસતીઓને દોખમાના કૂવા નજીક હાજર રહેવાને જણાવવામા આવયું છે તથા પારસી કલારકો અને દાનદારેના શેઠોને જાહેર અરજ કરવામાં આવી છે કે એ દીવસ તેઓને રજા આપવી.

બીસનીવાલા દોખમા વીશે ચેતવણી.

બીસનીવાલા દોખમાના સંબંધમાં નીચલી નોટીસ તા૦ ૧૫ મી અપ્રીલ ૧૮૪૪ ના દીને બહાર પાડવામાં આવી હતી :-

પારસી કાવસજી એદલજી બીસની હીંદુઓ, મુસલમાનો અને ખ્રીસતીઓને નમ્રતાપુરવક ખબર કરે છે કે મેં મુંબઇની પારસી પંચાયતની ટેકડી ઉપર એક દોખમું પારસી ધરમના રીવાજ મુજબ બાંધવુ શરૂ કરયું છે અને તે હવે પુરૂં થયલું હોવાથી મજકુર કોમના જે કોઇ સમસદો તે જોવા માગતા હોય તેઓને તા૦ ૩૦ મી સુધી જોવાની છુટ રહેશે પણ તયારબાદ ધરમ કીયા શરૂ થતી હોવાને લીધે દાખલ કરવામા આવશે નહીં.

મજકુર કાવસજી એદલજી બીસની તરફથી તા૦ ૨ જી મે ૧૮૪૪ ના મુંબઇ સમાચારમાં એક જાહેર ખબર પ્રગટ કરાવવામાં આવી છે જેમાં પોતા તરફથી બાંધવામાં આવેલાં દોખમાના કીયા વેળાએ સઘળા જરથોસતીઓને હાજર રહેવાને એનતેમાસ કરો છે.

શેઠ ફરામજી કાવસજીનો અનજુમન જોગો પત્ર.

શેઠ ફરામજી કાવસજીએ તા૦ ૩ જી મે ૧૮૩૨ ના દીને અનજુમન જોગા લખેલા પત્રમાં પોતાના દોખમાને પારસી કોમને માટે ખુલ્લું મેલાયલું જાહેર કરયુ છે. આ પત્રમાં તેવણે લખેલું છે કે રસમી કમીટી તરફથા અંધીયારૂ હોરમસજી બેરામજી શેઠનાએ મારા ઉપર તોછડી રીતે એક ચાઠી લખી હતી જે ઉપરથી હું જાહેર કરૂં છું કે જેઓ ઇચ્છતા હોય તેઓને આ દોખમાનો ઉપયોગ કરવાની છુટ છે પણ એ દોખમાની પાવીઓ જરથોસતી ધરમના ફરમાનો મુજબ વાળેલા પગલાઓને માટે ના છે.

શેઠ કાવસજી એદલજી બીસની તરફથી બંધાવેલ ખુલ્લા મેલવામા આવેલા દોખમાના જશન કીયા વેળાએ પંચાયત તરફનું એડરેસ વાચવામાં આવયુ હતું જેમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે એ દોખમાની ઘણી જરૂર હતી અને તે માટે એક 'પુંજી' ફંડ એકઠી કરવામાં આવી હતી પણ એ દોખમુ શેઠ કાવસજીએ બાંધી આપેલુ હોવાને લીધે એ 'પુંજી' બચી છે અને જરથોસતીઓ તેવણના આભારી થયા છે.

વાંધાભરી લાશોને દોખમામાં મુકવાની મનાઇ.

વાડયા નવરોજી જમશેદજી, ફરામજી કાવસજી બનાજી, જમશેદજી જીજીભાઇ. બહમનજી હોરમસજી, ખરશેદજી કાવસજી, વાડયા ખરશેદજી રૂસતમજી, જીજીભાઇ દાદાભાઇ, વાડયા દાદાભાઇ પેસતનજી, દાદાભાઇ રૂસતમજી, ફરામજી નશરવાનજી અને માણેકજી નશરવાનજીની સહી સાથના એક પત્રમાં જણાવવામાં આવયુ છે કે શેઠ કાવસજી એદલજી બીસનીએ અરજ કરી હતી કે પંચાયતના સાહેબો એ નસેસાલારોને હોકમ કરવો કે આ નવા દોખમામાં વાંધાભરી લાશોને મુકવી નહીં. આ ઉપરથી પંચાયતની નોકરીમાના શાપુરજી અને અરદેશરને હોકમ કરવામા આવયો કે તેઓએ નસેસાલારોને ફરમાવવું કે એ નવા દોખમામાં એવી લાશો મુકવી નહી.

એક નવું દોખમું બાંધવાની સુચના.

ફરામજી કાવસજી તરફથી ભાઇ સાહેબ વાડયાજી નવરોજી જમશેદજી અને સર જમશેદજી જીજીભાઇ અને વાડયા બમનજી હોરમસજી અને ખરશેદજી માણેકજી અને જીજીભાઇ દાદાભાઇ અને બીજાઓ ઉપર લખાયલા પત્રમાં જણાવવામાં આવયુ છે કે આ કાગલ લખવાની મતલબ એ છે કે આપણી પંચાયતની ટેકરા ઉપર પારસી કાવસજી એદલજી બીસનીએ એક નવુ દોખમુ બાંધીને તેને ઇજાવવુ છે, પણ તેને ઉપયોગમાં લેવાના સંબંધમાં ઢીલ થઇ છે અને તેનું કારણ એ છે કે પારસી કાવસજી એદલજીએ પંચાયતના સાહેબોને અરજ કરી છે કે જે લાશો જુરીના તપાસ માટે ચીરવામાં આવી હોય તે લાશો એ નવા દોખમામાં મુકવી નહી. આ અરજ

મને પણ વાજબી લાગે છે કારણકે હાલમાં લાશો ચીરવાનો બુરો રીવાજ પણ શરૂ થયો છે તેથી કરીને એવી ચીરેલી લાશો માટે ૫૦ પાવાનું એક નવું દોખમું પંચાયતના ખરચે બાંધવું.

સગડીને લગતો પત્ર.

પારસી અનજુમનને સગડીનો કબજો આપવામાં આવયો તે વેળાએ બેહેસતનશીન દાદાભાઈ કાવસજી સાહેરના બેટાઓનો એક પત્ર વાંચવામાં આવયો હતો જે વળાએ તેઓએ તે પોતાના પીતા દાદાભાઈ કાવસજી સાહેરના નામથી એ સગડી બાંધી હતી તથા અનજુમન સાહેબને સવાધીન કરી હતી એમ જણાવયું હતું તથા એ સગડી માટેની જમીન આપવા માટે શેઠ ખરશેદજી અરદેશરજીનો, સગડી માટે પોતાની વાડીની દીવાલ તોડાવી પડાવનાર અને પોતાના કુવાનું પાણી પુરૂં પાડનાર વાડીયાજી બેહરામજી હોરમસજીનો, ગોવાળયાના રસતે સગડીને માટેનો આસબાબ ગાડીઓ મારફતે જવાય તે માટે પોતાના છાપરાંઓ તોડાવી પાડી સગવડ કરી આપનાર બાઈ ધનાબાઈ તે શેઠ હીરજી જીવણજીના બેટીનો તેમજ પંચાયતના અકાબર સાહેબોનો આભાર માનવામાં આવયો હતો.

શેઠ દીનશાહ માણેકજી પીટીટે એક મોટી સગડી બાંધી આપવાની જાહેર કરેલી પોતાના ખાહેશ ઉપરથી પંચાયત ફંડના ટ્રસટીઓએ તેવણ ઉપર એક પત્ર લખી એ સગડી બાંધવાની પરવાનગી આપી હતી અને તેમાં વધુ જણાવયું કે અમોએ ભાઈ નશરવાનજી બેહરામજી સેક્રેટરીને હોકમ કીધો છે કે આ બધાં કામ માટે જેટલી બને એટલી અનજુમનની જગા આપવી.

નસાખાના ઉપરની તખતી.

બહારકોટના જે નસાખાના માટે ફરયાદનામામા ઇશારો કરવામા આવયો છે તે ઉપરના તખતી નીચે મુજબ છે:-

"ખોદા, ધનસાહના આપનાર, મદદ કરે છે! આ નસાખાનુ અસલ પારસી કાવસજી રૂસતમજી પટેલે પોતે બાંધયું હતું. પણ તે જુનુ થવાથી પારસી દાદાભાઈ રૂસતમજી પટેલે ફરીથી તે પોતાના મુરબી (પીતા) રૂસતમજી કાવસજી પટેલ બેહસતનશીનના પુન અરથે જરથોસતી અનજુમન (કોમ)ના ઉપયોગ માટે બાંધયું છે.

યજદેજરદી સાલ ૧૨૧૯ના ત્રીજા કદમી માહનો પેહલો રોજ અને શેહનશાહી બીજા મહીનાનો પેહલો રોજ, ૧૮૪૯ના ખ્રીસતી સાલની ૨૭ મી અકટોબરનો દાવસ અને અઠવાડયાંનો દીવસ "શનીવાર."

મી૦ એફ. સોરાબજી તાલયારખાને ફરીઆદનામું તથા લેખીત બયાન વાંચી સંભળાવયા બાદ મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ઉભા થઈ નીચે મુજબ મુદદા ઉભા કીધા હતા

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ઉભા કરેલા મુદદા.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને પ્રશ્નો ઉભા કરતા જણાવયું કે જરથોસતી શબદ યા મજદીયસની અંજુમન શબદ કે જે દસતાવેજોમાં વાપરવામાં આવયો છે. યા ફરીઆદનામામાં જણાવવામાં આવયો છે તે શબદોમાંના અરથમાં જરથોસતી ધરમના દાખલ કરવામાં આવેલા શખસો આવી જાય છે કે નહી.

(૨) મજકુર દસતાવેજોમાં એ શબદો વાપરવામાં આવયા છે તેમા લેખીત બયાનના ૧૪ માં ફકરામાં જણાવેલા શખસો સીવાય બીજાઓ પણ આવે છે કે નહીં અને જો આવતા હોય તો તેવા શખશો કોણ છે?

(૩) મોટી અને તવંગર સથાવર અને જંગમ મીલકતો ધરમ સબંધ અને સખાવતી કામો માટે અને જરથોસતી ધરમ પાલતા શખસોના ફાયદા માટે આપવામા આવી છે કે નહીં કે જે શખસોમા જરથોસતી ધરમનાં દાખલ કરવામા આવેલા કોનવરટો પણ સમાઈ જાય છે.

તા૦ ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ માં કરવામાં આવેલું ડીડ ઓફ ટ્રસટ એક ઇનવેલીડ ડીડ છે કે નહીં અને તે મુજબ જે ટ્રસટ થયું છે તે પલેનટમાં જણાવવામાં આવયા મુજબ બેરકાયદાપુરવક છે કે નહી.

મી૦ લાઉનડસ—મેં એમ કહયુંજ ન થી કે તે ત્રસટ ગેરકાયદાપુરવક છે. મેં એમ કહયું છે કે તેવાનો ચોકસ ભાગ "બેડ" છે.

નામદાર જડજ—એ મુજબ કયા પેરેગ્રા ફમાં છે?

મી૦ સેંગમેન—૧૭ માં ફકરામાં તે મજ ૧૨ માં ફકરા પ્રમાણે. હું એમ પુછુંછું કે પલેનટમાં જયાં સુધી જણાવવામાં આવયુ છે તયાં સુધી માં ત્રસટો "બેડ" છે કે નહી.

મી૦ લાઉનડસ—તે સામે મને વાંધો નથી.

મી૦ સેંગમેને આગળ ચાલતાં જ ણાવયું કે પાંચમો પ્રશ્ન એછે કે ૪ થી ડીસેનબર ૧૮૫૧ ને દીવસે જે ડીડ કરવામાં આવયું હતું તે મેમબરની સતાઓ તદન ગેરવાજબી છે કે નહી?

(૬) ૨૫ મા સપટેમબર ૧૮૮૪ને દીવસે કરવામાં આવેલી ડીડમથી આપવામાં આવેલી સતા ફરીયાદના ૨ જા ફકરામાં જણાવયાં મુજબ ગેરકાયદા પુરવક છે કે નહી?

૭ સથાવર અને જંગમ મીલકતના ત્રસટીઓની સતા જે મજકુર બે ત્રસટ ડીડોમાં આપી જાયછે તે હંમેશાં મું બઇના જરથોસતી ભામા છે કે નહી?

(૮) મજકુર ડીડો યા તેમાંનું કોઇપણ પારસી કોમમાંથી છુપાવવામાં આવયું હતું કે નહી અને તેની તપાસ લેવા દેવામાં આવી હતી કે નહી?

નામદાર જડજ—એ પ્રશ્ન ઉપરથી તમો શું કહવા માગો છો?

મી૦ સેંગમેન—હું એમ દેખાડવા માગુંછું કે મજકુર ડીડોની તપાસ કોઇપણ દીવસ ના પાડવામાં આવી હતી નહી અને પારસી કોમ તેથી માહેતગાર હતી. (૯) મો પ્રશ્ન પારસી કોમ સામાનય રીતે અને વાદીઓ મુખય કરીને મજકુર ડીડની હઇયાતી વીશે ઘણા વરસો થયાં જાણતા હતા કે નહી? અને પારસી કોમના સભાસદો મજકુર ડીડો એકઝીકયુટ થયા પછી તેમના હસતી વીશે જાણતા હતા કે નહી.

(૧૦) વાદીઓનો દાવો જયાં સુધી મજકુર ૧૮૮૪ ના ડીડને સુધારવા માગે છે તયાં સુધી અને જયાં સુધી તે મજકુર ડીડોમાં આપવામાં આવેલી સતાને ચેલેનજ કરે છે તયાં સુધી તેને લીમીટેશનનો બાધ લાગુ પડે છે કે નહી?

(૧૧) મજકુર ૨૫ મી સપટેમબર સને ૧૮૮૪ નું ડીડ એકઝીકયુટ થયા આગમચ કાંઇ સથાવર માલકતોના વેલીડ ત્રસટો થયાં હતાં કે નહી?

(૧૨) ફરોડના કાયદા ધયાનમાં લેતાં વાદીઓ કોઇપણ ત્રસટ જે ૧૮૮૪ ના ડીડમાં આવેલાં ત્રસટની વીરૂધ હોય તે પુરવાર કરી શકે કે નહી સીવાય કે તેઓ કોઇ લખાણથી મજકુર કાયદાની જરૂરીયાતોને સંતોષ આપી શકે.

(૧૩) પ્રતીવાદીઓ મજકુર બે ત્રસટ ડીડમાં જણાવેલી કોઇપણ મીલકતના કાયદાપુરવક ત્રસટીઓ છે કે નહી?

(૧૪) મજકુર મીલકતોના કારોબારના સંબંધમાં કોઇપણ યોજના ઘડી કાઢવાની જરૂર છે કે નહીં?

૧૫ ઉપલા ૧૮૮૪ ના ડીડમાંના ચોકસ ત્રસટો ખોટી રીતે ડીકલેર કરવામાં આવયા છે કે નહી?

(૧૬) મજકુર પલેનટના ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦ અને ૧૧ માં ફકરામાં જે તોહમતો મુકવામાં આવયાં છે તે ખરાં છે યા નહીં?

(૧૭) મજકુર ડીડનાં ત્રસટો કોઇપણ રીતે બાજા ચોકસ ત્રસટોથી જુદાં પડે છે યા નહીં?

(૧૮) જેમ પલેનટના ૧૨ મા ફકરામાં જણાવવામાં આવયું છે તેમ કોઇપણ શખસ જે લેખાત બચાવના ૧૪ મા વરગમાં આવતો નહો હોય તેણે કોઇપણ વળી ત્રસટનો લાભ લેવાનો દાવો કરયો છે યા નહીં?

(૧૯) ફરીયાદનામાના ૧૩ મા ફકરામાં જે સવાલો ઉઠાવવામાં આવયા છે તે સવાલો એક કેય બાનુને એક ફરીયાદીના માહારદાર થાય છે તેવ કુના જરથોસતી ધરમમાં દખલ થવાથી ઉભા થયા હતા કે નહી?

(૨૦) ફરીયાદનામાના ૧૬ મા ફકરામાં જે તોહમતો મુકવામાં આવયા છે તે લાગુ પડતાં છે કે નહીં? મુખય કરી તેમો સબંધ ૪ થા ફકરા સાથ સરખા

વી જોતાં ? અને મજકુર તોહોમતો માંના થો ાક જે પ્રતીવાદીઓ સામે ચો ક્કસ આરોપો મુકે છે તે ખરાં છે કે નહીં ?

(૨૧) ૧૮૮૪ ની ૨૫ મી સપટેમબ રનું ડીડ વાદીઓ ઉપર પણ બંધન કર નારૂં છે કે નહી ?

(૨૨) પ્રતીવાદીઓ યા તેઓમાંના કોઇપણ ત્રસટીઓ તરીકેના પોઝીશન માંથી ખસેડવા જોઇયે કે નહીં કે જે મુજબ ફરીઆદનામામાં જલામણ કરવા મા આવ્યું છે ?

૨૩ લેખીત બચાવના ૨ જા અને ૩ જા ફકરામાં જે તોહોમતો મુકવા માં આવયા છે તે ખરાજ છે યા નહી.

૨૪ આ ફરીઆદી માડવાનું સીવાય કે ૩ જા અને ૯ માં ફકરામા જણાવવા માં અ વતા સીવાય કાંઇ વાજબી કારણ છે કે નહીં અને જો નહી હોય તો જે રીલીફ માગવામાં આવયો છે તે વાદીઓ ને આપી શકાય કે નહી.

૨૫ લેખીત બચાવના ૮ મા ફકરા માં જે તોહમતો મુકવામાં આવયા છે તે ખરા છે યા નહીં.

૨૬ પલેનટમાં જે ચીજો જણાવવા માં આવી છે તેથી ફરીઆદીને ટેકો મલે છે કે નહી અને જો નહી મલતો હોય તો પછી વાદીઓને રોલીફ મલે કે નહીં ?

૨૭ લેખીત બચાવના ૧૩ મા ફકરા મા જે તોહમતો મુકવામાં આવયા છે તે ખરા છે કે નહીં ?

૨૮ લેખીત બચાવના ૧૪ મા ફક રામાં જે તોહમતો મુકવામાં આવયા છે તે ખરા છે યા નહી ?

૨૯ મજકુર ૧૮૫૧ અને ૧૮૮૪ ના ડીડોનાં તવારાખ ખરી રીતે લેખીત બ ચાવના ૨૬ અને ૨૮ માં જણાવવામાં આવી છે કે નહી ?

૩૦ પ્રતીવાદીઓ ત્રસટીઓ તરીકે મો ટાં ફંડો જે ત્રસટીઓને આપવામાં આ વયાં છે તે તેઓ ધરાવે છે કે નહી ?

૩૧ મજકુર ડીડો પ્રમાણે લાંબો વખ ત થયાં ચાલતું આવ્યું છે કે નહી અને તે બહાલ રાખવા જોઇએ કે નહી ?

૩૨ પારસી કોમનો મોટો ભાગ મ જકુર ડીડોને પસંદ કરે છે કે નહીં અ ને તે જારી રાખવાં જોઇએ એવી તેઓ ઇચછા રાખે છે કે નહી અને તે રીતે અને તેઓ જારી રાખવા જોઇએ તે ન કકી કરવા માટે મજકુર બીના ધયાનમાં રાખવી જોઇએ કે નહી ?

૩૩ લેખીત બચાવના ૩૧-૩૫ માં ફકરામાં જે તોહમતો મુકવામાં આવયા છે તે ખરા છે કે નહ ?

૩૪ લેખીત બચાવના ૩૬ માં ફકરા માં જે તોહમતો મુકવામાં આવયાં છે તે ખરાં છે યા નહી.

૩૫ અને ૩૭ મા ફકરામાં જે તોહ મતો છે તે ખરાં છે યા નહી.

અત્રે મી૦ ઈંગમેને પોતાની બેઠક લીધી હતી.

મી૦ લાઉનડસે શરૂ કરેલું ઓપનીંગ એડરેસ.

મી૦ લાઉનડસે એ પછી જણાવયું કે મારા લોરડ, હમણાં હમણા આ કેસમાં એવો રવઇયો પડી ગયો છે કે મુકદમાનું ફરીવાદનામુ પુરૂ થવા પછી સામા પક્ષ ત રફથી અસંખય મુદદાઓ ઉભા કરવામાં આવે છે. આવી રીતે અમણીત મુદદાઓ ઉભા કરવાથી શું ફાયદો થાય છે તે હું જોઇ શકતો નથી ઉલટું એથી નયાયના કામમાં ઘણી ખલલ પહોંચ છે. મારા વીચાર મુજબ જો ઇશયુઓ કોરટ તરફ થી ઉભા કરવામા આવે તો તે વધારે બેહેતર થઇ પડે મારા વીચાર મુજબ સામા પક્ષને આવી રીતે આટલા બધાં મુદદાઓ ઉભા કરવાનો કાંઇપણ હક નથી.

મી૦ જસટીસ ફાવર—એક હક તરીકે મી૦ ઈંગમેને આ મુકદમા ઉભા કરયા નથી.

મી૦ લાઉંડસ—તે હું જાણું છું મારા લોરડ, પણ મારા વીચાર મુજબ જો મા ત્ર અગતયનાંજ ઇશયુ કરવામાં આવતે તો બહેતર થઇ પડતે. ગમે તેટલાં ઇશ યુ સામા પક્ષ તરફથી ઉભા કરવામાં આવે તેની મને કાંઇ દરકાર નથી.

મી૦ જસટીસ ફારર—તમને અમે તે ધરાયુ માટે જોઇતો વાંધો લેઓ.

મી૦ બાઉનડસ—તે ખરૂ પણ મુદાઓ નો સવાલ ખચીત ઘણો ગુંચવાડા ભરયો ભાસ પડે. હું ૭ અગત્યના મુદાઓ નીચે મુજબ રજુ કરીશ:-

મી૦ લાઉનડસે રજુ કરેલા ૬ મુદ્દા.

૧ જરથોસ્તી ફંડ કાયદાપુરવક ત્રસટીઓ છે કે નહીં ?

૨ તે મધે મળેલી સત્તાઓ ઠીક પ્રમાણે કાયદાપુરવક છે કે નહીં ?

૩ માલકતોના ત્રસટો બરાબર જાહેર કરવામાં આવલા છે યા નહી ?

૪ ત્રસટોનો લાભ કોણને મળવો જોઈએ ?

૫ ભવીશયના કારોબાર માટે કાંઈ નવી યોજના ઘડી કહાડવાની જરૂર છે યા નહી ?

૬ અને આ સઘળા સંજોગોને ઠામાઈને લગતા કાયદા (સટેટયુટ ઓફ ફ્રોડસ) ના શું લાગેવળગે છે ?

મી૦ લાઉનડસે એ મુજબ ૬ પ્રશ્નો ઉભાં કરી જણાવયું કે મારા લોરડ આ પ્રમાણે આ અગત્યના સવાલનો નીવેડો ૬ મુખય મુદાઓમાં સમાઈ જાય છે.

એ ૬ પ્રશ્નને હું બે મોટા સવાલમાં પાછા વેહંચી નાખીશ અને તે એ કે (૧) માલકતોના ત્રસટો કયા છે અને તેમનો લાભ મેળવવાનો કોણને હક છે ?

(૨) પ્રતીવાદીઓ કાયદાપુરવક ત્રસટીઓ છે કે નહીં.

પારસી અને જરથોસતી એટલે શું ?

મારા લોરડ શરૂઆતથીજ હું એક ચીજ કહીશ કે મારા એડરેસ વેળા પારસી અને જરથોસતી શબદો વાપરીશ તે કાંઈ પણ પ્રેજુડીસ વગર વાપરીશ ઘણોખરો તો હું પારસી શબદ વાપરીશ કેમકે તે બોલવામાં સહેલ છે અને મારા વીદવાન માત્રે પારસી શબદનો જે એથનોલોજીકલ મીનીંગ રજુ કરયો છે તે મીનીંગ મુજબજ હું એ શબદ વાપરીશ. તેજ પ્રમાણે ત્રસટી શબદ પણ હું કાંઈ પણ પ્રેજુડીસ વગર વાપરીશ

અને જયારે હું ત્રસટીઓના ગેરચાલ (મીસકોનડકટ) વાશે કહીશ તયારે તો માત્ર કાયદારૂપી મીસ કોનડકટજ છે એમ હું કહીશ. મેં કદીપણ કોઈ ઉપર બીજી જાતની ગેરચાલ યા બીજો કાંઈ આરોપ મુકયો નથી. માત્ર લીગલ મીસ કોનડકટ એટલે કાયદામાં જેને ગેરચાલ કહી છે તેજ હું તેમને માટે કહીશ. હું ખુલ્લું કહું છું કે લીગલ મીસ કોનડકટ માટે તેઓ તકસીરવાર છે હાલ જે કેસ આપણા સનમુખ છે તેવા અને તેને મળતાજ કેસો ઇંગલંડમાં પણ ઘણા બનયા છે અને નોનકનફોરમીસટ ફંડોના સંબંધમાં એવા ઘણા કેસો કોરટની હેડીએ ચઢયા છે.

ઘણા ઇશયુ સામે મી૦ લાઉનડસ નો વાંધો.

મી૦ લાઉનડસે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મારા લોરડ, કે જેમ એક મુકદમામાં ઘણા મુદાઓ ઉભા થાય તેમ નયાયના કામમાં ઘણી અડચણ પડે છે. જો ચાર પાંચ ઇશયુસ હોય તો કોરટ પણ નકી કરે કે તે પુરવાર કરવાની ફરજ કોણને માથે છે. પણ જો ૭૫ મુદાઓ ઉભા કરવામાં આવે તો પછી તે પુરવાર કરવાનું કામ કોણને માથે રહે તે કોરટ પણ કેવી રીતે નકી કરી શકે. આ વેળા કોરટ શું કરશે તે હું જાણતો નથી, પણ હું આશા રાખીશ કે કોરટ મારી સાથ વાજબી રીતે વરતશે.

કેસ બરાબર લડાય તે જોવાની કાઉનસલની ખાએશ.

આ એક ઘણોજ અગતયનો મુકદમો છે તેમાં મોટા અને બીકટ સવાલો સમાયલા છે માટે મારી સંપુરણ ખાએશ છે કે તે વાજબી રીતે અને પુરેપુરો લડાય. આ કેસમાં પુશકળ જણાવાની પડશે અને જેમ વધુ જણાવાની પડે તેમ સારૂં કેમકે તેથી નવું અજવાળુ કેસ ઉપર પડશે. હવે મેં કહયું તેમ આ મુકદમામાં બે મુખય સવાલો છે. પહેલો તો એ કે ચોકસ માલકતો કયા ત્રસટે મુજબ હસતી ધરાવે છે અને તે સઘળી શું જરથોસતીઓના ફાયદા માટેજ છે કે? અને તે શું સઘળા જરથોસતીઓના કે જરથોસતી કેમના એક ચોકસ ભાગને માટેજ છે અગર એક પેરંટ પારસી હોય અને બીજું નહીં હોય તો તેવાં બાળકને વે

ના લાભ મળે કે નહીં. પારસી કોમની તવારીખમાં એવા બનાવ વારંવાર બનયા છે કે જયારે પારસીઓએ બીજા ધરમની સ્ત્રીઓ રાખી હોય અને તેમના છોકરાંઓએ પારસી તરીકેનો દાવો રજુ કરી ત્રસટોનો લાભ મેળવયો છે. હવે જુઓ કે જે પારકા ધરમવાળાઓ જરથોસતી ધરમ અખતયાર કરે છે તેમને એ ફંડોના લાભમાંથી બાકાત રાખવામાં આવે છે. હું કહું છું કે આ રીવાજ એક ફારસ સમાન છે તેમાં નથી કાંઇ અરથ, નથી કાંઇ અકલ, નથી કાંઇ ફાયદો કે નથી કાંઇ કસટમ. પારસીઓ વચે માત્ર એક બંધન હસતી ધરાવે છે અને તે ધરમનું બંધન છે. ત્રસટીઓને એ બાબદમાં સરવથી વધુ ડીસક્રેશન આપવામાં આવયું છે અને તેજ ઘણું ભયભરયું છે.

ત્રસટીઓની સતા કેટલી બહોળી છે.

આ ત્રસટીઓની સતા ઘણીજ બહોળી છે જેમ થવું જોઇતું નથી. આ મુકદમામાં બે મુખય ત્રસટડીડો સમાયલા છે હવે એ ડીડોનો અરથ શું? ૧૮૫૧ ના ત્રસટડીડો જંગમ મીલકતના સંબંધમાં છે જયારે ૧૮૮૪ વાળું ત્રસટડીડ સથાવર મીલકતોને લગતું છે. બીજો સવાલ એ છે કે ત્રસટીઓની નેમણુંક કાયદ પુરવક રીતે થઇ છે કે નહીં અને પંચાયતના ભવીશયના કારોબાર માટે કાંઇ નકી યોજના ઘડી કહાડવાની જરૂર છે. મારે હવે ઘણું ઉમેરવાનું નથી. હું પાછું કહીશ કે ત્રસટીઓ ઉપર મેં જે આરોપ મેલયો છે તે માત્ર તેમની કાયદા સંબંધી ગેરચાલને લગતો છે. હું જોઇને ખુશી છું કે મારા વીદ્વાન મીત્ર પણ કબુલ કરે છે કે આ ફરયાદી ગેરકાયદાપુરવક રીતે લાવવામાં આવી નથી.

મુકદમાની તવારીખ.

હવે મારે મુકદમાની તવારીખ રજુ કરવાની છે. શરૂઆતમાં હું કહીશ કે એક ત્રસટ કરવામાં આવે તે વેળા ત્રસટ કરનારા પોતાના વીચારો શું હતા તે જાણવું ઘણું અગતયનું છે. ત્રસટમાં જ ણાવેલા મીલકતો જયાર બક્ષેસ કાવામાં આવે તે વેળા પારસીઓ શું જાણતા હતા તે જાણવું અગતયનું છે અને બીજા ધરમવાલાઓને પોતાના ધરમમાં લેવા એ તેમનો માનયતાનો એક ભાગ હતો કે નહીં તે જાણવું પણ ઘણું અગતયનું છે. એક દાખલા તરીકે એક જણ દોખમુ બંધાવે તો તે દોખમામાં કોણને નાખવા તે વીશે તેના પોતાન વીચારો શું છે તે જાણવું ઘણું અગતયનું છે. આ એક ઘણો અગતયનો સવાલ છે અને એ બાબમાં પુશકળ ઓથોરોટીશ છે જેમના મત હું વાંચી સંભળાવીશ. હું કહીશ કે સામી પારટીએ માત્ર એકજ વધુ લીધો છે અને તે તદન ખોટો છે. એ વાંધાની તવારીખ શું છે તે જોવાનું છે. કામના જવાબદારો દવો કરે છે કે આગળા પંચાયતના ત્રસટીઓના તેઓ ડીસેનડંટો છે. ફરીયાદનામાના આઠમાં ફકરામાં તેમ ખુલી રીતે દરશાવવામાં આવયું છે અને હુ આશા રાખીશ કે મારા વીદવાન મીત્ર તે સામે વાંધો લેશે નહીં.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન-હાલ હું તે બાબે કશું કહેવા તઇયાર નથી.

મી૦ લાઉનડસ-એમ જો હોય તો બપોરના ખાણા પછી હું આગળ ચલાવીસ કેમકે એ બાબદમાં જે તે નકી થવાની જરૂર છે.

મી૦ જસટીસ દાવર-તમો હમણા તો આગલ ચલાવો. જો મી૦ સ્ટ્રેંગમેનને વાંધો હશે તો તેવણ પાછળથી રજુ કરશે.

મી૦ લાઉનડસ-તયારે તો પછી મારાં લોજીકલ આરગયુમેંટમાં ખલલ થવા સમાન થશે.

મી૦ જસટીસ દાવર-હાલ તુરત તો તમે એમ સમજી આગલ ચલવો કે તમારા મજકુર કહેવામાં સામી પક્ષ તરફથી વાંધો લેવાજોગ કાંઇ નથી.

મી૦ લાઉનડસે એ પછી આગલ ચાલતાં જણાવયું કે આ પંચાયતની તવારીખ ઘણી જાણવાજોગ છે. પારસીઓને એક પંચાયત જોઇતી હતી તેમને એ બાબદમાં પોતપોતામાં વાંધો પડયો. તેઓ સરકાર પાસ ગયા અને કહયું કે હમને પંચાયત આપો. સરકારે તેમને પંચાયત આપી. પંચાયતે કસતોડીઅનો નેમયા, અને તે કસતોડીઅનો તે પંચા

યતના ત્રસટીઓ હતા. હવે શું થયું તે જુઓ. પંચાયત તો થોડા વખતમાં પડી ભાંગી પણ ત્રસટીઓ ચાલુ રહયા. ત્રસટીઓ ચાલુ રહયા એટલુંજ પણ પોતાની મીલકતને પણ વળગી રહયા. પહેલાં તેઓ થોડા વખત માટે કસટોડીઅને ત રીકે આવયા હતા પણ પછી તો તેઓ ચાલુજ રહયા જેમ રાખમાંથી ફીનીકસ પક્ષી ઉગી નીકળે તેમ આ ત્રસટીઓ ઉગી નીકળયા. હવે કોમનો કેટલોક ભાગ તેમની આ સતા સામે મોટો વાંધો ઉઠાવે છે. પંચાયત શરૂઆતમાં ચુંટી કાઢવામાં આવી હતી પણ ત્રસટીઓ કાંઇ ચુટી કઢાવા હતા નહી.

મી૦ જસટીસ દાવર—તમો કહો છો કે સરકારે પંચાયત નેમી તે કેવી રીતે? શું કાંઇ ઠરાવ બહાર પાડયો હતો કે?

મી૦ લાઉનડસ—એ તો પારસીઓની તવારીખ ઉપરથી જણાય છે. એને લગતો દસતાવેજ કાંઇ નથી. નામદાર સરકાર ડીસઓરડર અટકાવવા માગતી હતી અને તેથી તે વચે પડી હતી.

મી૦ જસટીસ બીમન—પંચાયતના હાથમાં શી સતા હતી?

મી૦ લાઉનડસ—તેમની સતા ત્રસટીઓ કરતાં બહોળી હતી. તેમની પાસ મોટી સંસારી સતાઓ હતી. તેઓ ધરમગુરૂને મના કરતા કે ચોકસ કૃયાઓ કરવી નહી. લોકો ડાહીલાવની કરી પંચાયતને પોતાની મીલકતો સોપતા હતા.

અત્રે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

ટીફીન પછીની બેઠક.

મી૦ એંગમેને બપોર પછી કોરટને જણાવયુ હતુ કે મારા કુલ પંચાયતના પાછળ આવનાર તરીકે નથી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયુ કે તયારે તે શુ છે તેને લગતો મુદદો બચાવ પક્ષે ઉભો કરવો જોઇયે કારણકે મુદદો ઉભા કરયા વગર અમાર તે સામે બચાવ શું કરવાનો છે તે સમજ પડી શકે નહીં.

મી૦ જસટીસ દાવર—તયારે તમે શા માટે તે માટે મુદદો ઉભો કરતા નથા.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયુ કે વાદીએ તે મુદદો ઉભો કરવો જોઇયે અથવા તો કબુલ કરવો જોઇયે કે તેઓ પંચાયતના પાછળ આવનારાઓ છે કે તેઓ પાછળ આવનાર નથી,

મી૦ જસટીસ દાવર—આગળ ચાલતાં મુદદાઓ ઉભા થશે નહી?

મી૦ લાઉનડસે તયાર પછી એવો મુદદો ઉભો કરયો હતો કે પ્રતીવાદીઓ જો પંચાયતના પાછળ આવનાર ન હોય તો તેઓ કાયદાપુરવક ફંડનો કબજો ધરાવવા હકદાર છે કે નહી.

મી૦ લાઉનડસે આગળ ભાષણ કરતાં જણાવયું કે પંચાતી ઉઠવા બાબત પારસી અને જરથોસતીઓ વચે કાંઇ તફાવત નથી અને તે જુદા જુદા દસતાવેજો ઉપરથી નામદાર કોરટ જોઇ શકે. પારસીઓની તવારીખ મી૦ ડોસાભાઇ ફરામજીની ચોપડી ઉપરથી જણાય છે. આગળના વખતમાં પંચાયતને નયાતના ગુનાહમાં સજા કરવાની સતા હતી પણ પાછળથી તેની સતા પંચાયતને વાપરવી મુશકેલ લાગી હતી અને તે ઉપરથી પારસીઓએ મુંબઇની સરકારને કોમના ખરાબ ચાલનારાઓને સજા કરવાની માગણી કરી હતી અને સરકારે પંચાયતને ગુનાહ કરનારને તેના ગુનાહના પ્રમાણ પ્રમાણે ખાસડાં મારી તેમને શરમ લગાડવા માટેની સજા કરવાની પંચાયતને પરવાનગી આપી હતી. પાછળથી પારસી પંચાયતના બંધારણ માટે સરકારે નામ આપયા હતાં અને તેમાંથી ૭ મોબેદો અને ૭ બેહદીનના નામ પસંદ કરી સરકારે તેની પંચાયત ઠરાવી હતી પણ તેમની ખાલી પડતી જગયા પુરવા માટે કાંઇ કરવામાં આવયું નહોતું. તયાર પછી ૧૮૧૮ માં સરકારે એક નવી પંચાયત ઠરાવી હતી જેમાં ૭ મોબેદ અને બાર બેહેદીન નેમવામાં આવયા હતા અને અઢાર માણસની તે વખતે પંચાત બની હતી. ઉપલા બનાવને લગતા દસતાવેજો મી૦ લાઉનડસે વાંચી સંભળાવયા હતા.

મી૦ જસટીસ દાવર—આ દસતાવેજો તમે કયાંથી લાવયા છો?

મી૦ લાઉનડસ—હું પારસી પ્રકાશમાંથી તે વાંચુ છું.

મી૦ જસટીસ દાવર—તે અસલ દસતાવેજ હસતી ધરાવે છે?

મી૦ લાઉડનસ—હું ધારૂં છું કે પારસી પંચાયતના કબજામાં તે છે એમ હું માનું છું.

મી૦ તાલેયારખાને અત્રે પારસી પ્રકાશમાંથી કરતા મી૦ બમનજીએ લીધેલી નોટ વાંચી સમજાવી હતી જેમાં જણાવવામાં આવયુ હતુ કે ઉપલો દસતાવેજ સહી સાથનો મી૦ માણેકજી ખરશેદજી શરાફના હસતકમાં મોજુદ છે.

મી૦ જસટીસ દાવર-તેવણુ ઘણા વરસો થયાં મરણ પામેલા છે.

મી૦ લાઉનડસ—હા. જે દસતાવેજો હું પારસી પ્રકાશમાંથી વાંચું તે દસતાવેજો સામે સાામી પક્ષગ વાંધો હોય તો તે કોરટને જણાવશો કારણકે હું સમજું છું કે પારસી પ્રકાશ પારસીઓ સંબંધમાં એક સતાદાર લખાણ ગણાય છે.

મી૦ સ્પેંગમેન—બધી બાબદમાં તે સતાદાર લખાણ મારાં કુલ ગણતાં નથી.

મી૦ લાઉનડસે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે પારસી પ્રકાશના બીજા વોલયુમમાં પારસી અનજુમનની બીજી સભાનું વરણુન આપવામાં આવયું છે. તેમાં જણાવયું છે કે પંચાયતના એક મેમબર ગોન જવાથી તેમની જગયાએ એદલજી દોરાબજી સંજાનાને અનજુમને નમયા છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—આ બધા દસતાવેજો કયાંથી લાવવામાં આવયા છે તે જાણવાની જરૂર છે.

મી૦ લાઉનડસ—અસલ દસતાવેજો તો ઘાંઓ વખતના ગુમ થયા હોશે પણ પારસી પંચાયતમાં જે દસતાવેજો છે તે ઉપરથી મી૦ બમનજી પટેલે ઉતારો કરયો છે. ખુદ પંચાયત કબુલ કરે છે કે તેમના હસતકમાં જે દસતાવેજો છે તે અસલ ઉપરથી ઉતારવામા આવયા છે અને સરખામણી કરી તેનો ઉતારો કરયો છે અને તે બધના દસતાવેજો મી૦ બમનજી પટેલે પારસી પંચાયતના હસતકમાંથી મેલવી તેમનો ઉતારો કરયો છે. સર જમશેદજી જીજીભાઇના વખતથી પંચાયતમાં એકના જગયા બીજાથી પુરવામાં આવતી હતી તયારે અનજુમનને પુછવામાં આવતું હતું કે તે નામ તેમને પસંદ છે કે નહીં અને તેના જવાબ મળવા પછી પંચાયતના દફતરમાં નોંધ લેવામાં આવતી હતી. ૧૮૩૬ ના વરસમાં તો પંચાયત હતીજ નહી. તયાર બાદ મી૦ લાઉનડસે કેટલાક દસતાવેજો વાંચી સંભળાવયા હતા જેમાં પંચાયતના બે મેમબરોએ પોતાના રાજીનાના આપયાં હતાં અને તે રાજીનામામાં જે લખાણ કરવામાં આવયું છે તે ઉપરથી જણાય છે કે પારસી અને જરથોસતીઓ વચચે કાંઇ તફાવત ગણવામાં આવતો નથી, અને બંને શબદો એકજ રીતે વાપરવામાં આવતા હતા. તયાર પછી ૧૮૩૮ માં પંચાયત પછી સરકાર મારફતે કરવા માટે તજવીજ કરવામાં આવી હતી પણ તેમાં કાંઇ વલયુ ન હોતુ. તયાર પછી નવેમબર ૧૮૨૩ મા મી૦ હોરમસજી બમનજી તે પંચાયતના એક અધીકારીએ પોતાનું રાજીનામું આપવા એક પત્ર પંચાયતને લખયો હતો અને આખી અનજુમનને જણાવવા માગયુ હતુ કે તેવણુ રાજીનામું આપવા માંગે છે અને તેમના હસતકમાં જે ફંડ છે તે તેવન બીજાને સોંપવા માગે છે તે વખતે એવી સુચના કરવામાં આવી હતી કે ત્રણ ત્રણ સભાસદોએ ફંડના નાણા રાખી એકેક વરસ હીસાબ રાખવો. એવી રીતે પારસી પંચાયતના ફંડોનો વહીવટ કરવામાં આવયો હતો. હવે આ પેહલી વારજ આવી રીતે વહીવતની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી અને પહેલી વારજ તેઓને પારસી પંચાયત ફંડના ત્રસટી તરીકે ગણવામાં આવયા હતા અને તયાર પછી તેઓ પછી આવનારા ફંડનો વહીવટ કરતા આવયા છે પણ અસલ રીત પ્રમાણે તેઓને પારસી અનજુમને કાંઇ ચુંટી કાઢેલા નથી.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રાખવામાં આવી હતી.

પારસી પંચાયતવાલો મુકદમો.

ગયા શનીવારની તપાસનો હેવાલ.

મી૦ લાઉનડડસનું ફેરીયાદ પક્ષ તરફેનું ભાશણ.

"પારસી કોમ" એ શબદોમાં જરથોસતી ધરમ પાળનારા સઘળા આવી જાય છે.

પંચાયતના ત્રસટીઓની ચુંટણી કરવાનો હક કોણનો છે?

ત્રસટીઓની વરતણુક બાબે ટીકા.

દોખમાઓની જમીનની માલેકી બાબે સવાલ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૦ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રકે મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ પરમ દાને હાઇકોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પાદશાહ અને મી૦ એફ. પી. તાલીયારખાન અને પ્રતી વાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, બેંઝમીન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ લાઉંડસનું ભાશણ.

મી૦ લાઉંડસે આગલી સુનાવણી વખતનું પોતાનું અધુરૂં ભાશણ આગળ ચલાવતાં જણાવયું કે નામદાર કોરટને યાદ હશે કે ધરમખાતાંના ફંડની પેહેલી ડીપોઝીટની મેસરસ ક્રોફટ રોમીંગટનની ૧૮૨૩ ની રસીદ ગઇ કાલે કોરટ ઉઠી તે આગમચ મેં વાંચી હતી. તેજ વરસમાં શેઠ ફરામજી કાવસજીએ આખી પારસી પંચાયતના સભાસદોને લખેલો પત્ર હવે હું વાંચીશ. તે વેળા શું કરવામાં આવતું હતું તે એ પત્ર બરાબર બતાવે છે. તે વેળાના કહેવાતા ત્રસટીઓ પંચાયતના ડેલીગેટો સરખા હતા. દસતાવેજો ઉપરથી દેખાય છે કે પંચાયત ચુંટી કાહડેલું મંડળ હતું જે અનજુમનને જવાબદાર હતું. ત્રસટીઓ ફકત પંચાયતના મેમબરો તરીકેજ ત્રસટીઓ હતા. શેઠ હોરમજી બમનજીએ ૧૮૨૩ માં ફંડનો કબજો છોડી દીધો હતો. તેવણ ૧૮૨૬ ના મારચમાં મરણ પામયા હતા. તેવણ પોતાના મરણ સુધી ત્રસટી રહયા હતા. તેવણની જગાએ તેવણના બેટા શેઠ બમનજી હોરમજી આવયા હતા જેવણને પંચાયતે નેમયા હતા. પંચાયતના કામકાજ ઉપર નજર રાખવા તેવણને નેમવામાં આવયા હતા. તેને લગતા દસતાવેજ ઉપર તા૦ ૫ મી મે ૧૮૨૬ ની તારીખ છે અને પંચાયતના મેમબરોની સહીઓ છે. આ બતાવે છે કે હમણા જેમ દાવો કરવામાં આવે છે તેમ હઇયાત ત્રસટીઓ ખાલી પડેલી જગા નવા ત્રસટીથી પુરતા હતા નહી પણ તે

આવી પહેલી જેમાં નવા ત્રસટીથી પંચા
યત પુરતી હતી. એ નવા ત્રસટીની પં
ચાયતે કીધેલી નેમણુંકની ખબર તે વળા
સુરતની અનજુમનને પહોંચાડવામાં આ
વી હતી. શેઠ ફરામજી કાવસજી તા૦ ૧૨
મી ફેબરવારી ૧૮૫૧ માં મરણ પામયા
તયાં સુધી ત્રસટીના ઓધા ઉપર ચાલુ
રહયા હતા. તેવણ ૧૮૨૩ માં નેમાયા
હતા. તેવણે ૨૮ વરસ ત્રસટીનો ઓધો
ભોગવયો હતો. સર જમશેદજી જીજીભા
ઇ ૧૮૫૯ માં મરણ પામયા તયાં સુધી
ત્રસટીના ઓધા ઉપર ચાલુ રહયા હતા.
૧૮૫૧ સુધી ત્રસટીઓને પંચાયતના ડેલી
ગેટો તરીકે નેમવામાં આવયા હતા. પંચા
યતના મંડળને કામ ચુંટી કા
ઢી હતી. પંચાયતના જે મેમબરો
ને ત્રસતીઓ બનાવવામાં આવતા હતા
તેઓ ૧૮૫૧ લગી પંચાયતના ત્રસતી
ઓ તરીકે ઓલખાતા હતા.

પેહલુ તહયાર થયલું ડીડ.

તા૦ ૧૦ મી નવેમબર ૧૯૦૫ ના
અમારા કાગજના જવાબમાં તેજ વરસ
ની તા૦ ૨ જી ડીસેમબરે પ્રતીવાદીઓ
એ જે જણાવ્યુ હતું તે ઉપરથી જણા
ય છે કે તેઓ કબુલ કરે છે કે ૧૮૫૧
નું ડીડ પેહલવેહલુંજ હતું. ત્રસતીઓએ
પંચાયતની ફરમાસથી ડીડ તહયાર કરા
વયું હતું એમ જણાય છે. સવાલ એ
છે કે પ્રતીવાદીઓ શું જુની પંચાયતના
સકસેસરો યાને પાછળથી એ ઓધો ભો
ગવનારાઓ છે કે સર જમશેદજીએ તે
વેળા લખેલાં સરકયુલરમાં જણાવયું હ
તું કે પંચાયતના ફંડનું ત્રસટ ડીડ કર
વાની ઘણી જરૂર છે. ૧૮૨૩માં નેમાય
લા ત્રસટીઓ પંચાયતના ડેલીગેટો હ
તા. તે પછી પંચાયતે જણાવયું કે ત્રસ
ત ડીડ કરવાની જરૂર છે. તેઓએ કબુ
લ રાખયું હતું કે પંચાયત ૧૨ માણ
સોની છે અને ફંડ પંચાતનું છે. સર
કયુલરમાં પુછવામાં આવયું હતું કે પં
ચાયતના મેમબરોમાંથી કયા મેમબરો
ત્રસટીઓ થાય ? તે પછી ડીડ કરવામાં
આવયું હતું. ડીડ કરવામા આવયું હતું
તે વાજબી હતુ પણ હવે એવો દાવો ક
રવામાં આવે છે કે અનજુમનને ત્રસટી
ઓ નેમવાની સતા નથી જે બેહુદુ છે.
અમે દાવો કરીયે છે કે કોમને પંચાય
ત ઉપર દેખરેખ રાખવાનો હક છે. અ
મો અમારો એ દાવો તવારીખ ઉપરથી
પુરવાર કરી આપીશું. ડીડ તા૦ ૪ થી
ડીસેમબર ૧૮૫૧ ના દીવસે કરવામાં
આવયું હતું. તેની ખબર કોમને કદી
પણ મલી હતી નહી. તમો નામદારોને
બંને ડીડની નકલ પુરી પાડવામાં આવી
છે, એટલે તે ડીડ હું અત્રે વાંચવા માં
ગતો નથી. પણ તેમાંના ચોકસ બાબતો
ઉપર તમો નામદારોનું હું ધયાન ખેંચી
શ. સર જમશેદજી, શેઠ નવરોજી જમશે
દજી વાડીયા અને શેઠ બમનજી હોરમ
જી એ ડીડના એક બાજુના પક્ષકારો છે.
તેમાં તેઓને ત્રસટીઓ તરીકે કામ કર
નારા પારસી પંચાયતના મેમબરો તરીકે
ઓલખવામાં આવ્યા છે. પંચાયતના
મેમબરો તરીકે તેઓને ફંડના રખેવાલો
તરીકે નેમવામાં આવેલા જણાવવામાં
આવયા છે. એ પછી તા૦ લાર્ડશીપ ડી
ડમાંથી કેટલાંક ફકરાઓ વાંચી સાંભળા
વી જણાવયું કે કોમ પંચાયત નમતી
હતી અને ત્રસટીઓ તો ફકત પંચાયત
ના ડેલીગેટો હતા. તેથી ડીડમાં તેઓએ
જે સતા બખસી છે તે બખશવાનો તે
ઓને અધીકાર હતો નહી. ડીડમાં ત્રસ
ટીઓની મુનસફી ઉપર જે કાંઇ છોડવા
માં આવયું છે તે તેવી રીતે છોડવાનો પ
ણ તેઓને કાંઇ અધીકાર હતો નહી.

પંચાયતના મેમબરો અનજુમનના ડેલીગેટો કે ?

કોમને જણાવયા વગર તેઓએ પગ
લાં ભરયા હતા અને હવે એવો દાવો
કરવામાં આવે છે કે જે કાંઇ કરવામાં
આવયું છે તે સારૂ છે. આગલા પત્રવ
હેવાર ઉપરથી ખુલ્લું જણાય છે કે પં
ચાયતના મેમબરો અનજુમનના ડેલીગે
ટો હતા. ૧૮૫૯ માં વડીક પત્રવહેવાર
ઉપરથી એ વાત કબુલ રાખવામાં આ
વેલી જણાય છે. ત્રસટીઓ ફકત પંચા
યતના સભાસદો હતા. ત્રસતીઓ પંચા
યતના સકસેસરો છે એમ હું ધારતો
હતો પણ તેઓ તે વાતની ના પાડે છે.
તયારે તેઓને કંઇ રીતનો અધીકાર ન

થી એમ લાગે છે. હવે આપણે ૧૮૭૧
ના ડીડ ઉપર આવીશું. હું એવું બતા
વવા માગું છું કે ૧૮૭૧ નું ડીડ કાંઇ
એક સ્વતંત્ર ડીડ નથી પણ તેને
૧૮૫૧ ના ડીડ સાથે નીસબત છે, તેના
સંબંધમાં કોમની કોઇ રીતે સલાહ લેવા
માં નથી આવી. બલ્કેસ પંચાયતના વખ
તો વખતના જે મેમબરો ટ્રસટીઓ હો
ય તેઓને કરવામાં આવતી હતી. ફંડો
ના ડીસાઓના મથાળાંમાં "કુલ જરથોસ
તીઓ" શબદો વાપરવામાં આવેલ છે જે બતા
વેછે કે દરેક જરથોસતી માટે એ ફંડો છે એ
શબદો ઘણા બદલાલા છે. પણ હવે એવું
કહેવામાં આવે છે કે જે જરથોસતીઓ
પારસીઓ નથી તેઓને ફંડોનો લાભ
આપવામાં આવશે નહી પણ ફકત પાર
સી જરથોસતીઓનેજ ફંડનો લાભ આ
પવામાં આવશે. પારસી શબદની અમા
રી વ્યાખ્યા મુજબનો પારસી જે કોઇ
જરથોસતી હશે નહી તેને અમો ફંડનો
લાભ આપીશું નહી એવું જાહેર ઢંઢેરા
મારફતે બાપોકાર જાહેર કરવામાં આવ
યું છે. ૧૮૮૪ ના ટ્રસટ ડીડોમાં ફંડો
૧૨ વરસ કરતાં વધુ મુદત થયાં ટ્રસટી
ઓના કબજામાં હોવાના દાવો કરીને
અંગત હક મેલવવાની કોશેશ કરવામાં
આવી છે. પણ હું પુરવાર કરી આપીશ
કે તેઓને તેવો કશો પણ હક નથી
અને ફંડોની મીલકતના સંબંધમાં
પોતાની મરજીમાં આવે તેમ
કામ લેવાની તેઓને સતા નથી. તે
ઓ અરસપરસની ગોઠવણથી પોતાની
મેલે ટ્રસટીઓ બનેલા છે. ૧૮૮૪ ના
ડીડની રૂએ જેઓ નેમાયલા છે તેઓ
પંચાયતના ડેલીગેટો છે. કોમની કોઇપ
ણ રીતે સલાહ લેવામાં આવી નથી એ
વું મારૂં કહેવું છે, ૧૮૮૪ માં ડીડ ત
ઇયાર કરવાથી સેક્રેટરીએ સોલીસીટરો
ને ફરમાશ કીધા તયારે પણ તેઓએ પો
તાને "પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ"
તરીકે ઓળખાવયા છે જે શબદો ઘણા
અરથસુચક છે.

પંચાયતના મેમબરોનું કામ.

પંચાયતના મેમબરો કોમના ડેલીગે
ટો હતા અને અસલ તેઓનું કામ સં
સારી કજીયાઓ ચુકવવાનું હતું. ત
મો નામદારનું હું ધયાન ખેંચું છું એ
કે દોખમાં કોઇ માલેક પોતાની માલ
કીની જમીન ઉપર બાંધીને સવાધીન
કીધાં નથી પણ એક સીવાય દરેક દ
ખમાંમાં પંચાયતની જમીન ઉપર દો
ખમા બાંધવામાં આવેલાં હતા. કોઇ
બીજાની જમીન ઉપર દોખમા બાંધવા
માં આવેલાં છે, તેથી હગા હટકાનો
કાયદો અત્રે લાગુ પડતો નથી અને એ
કાયદા સાથે એ બાબતમાં કાંઇપણ
નીસબત નથી. ડીડમાં "પારસી
કોમ" શબદો લખેલા છે તેનો અરથ
"જરથોસતી ધરમના સઘળા મેમબરો"
એવો થાય છે એમ અમો કહેવા માંગી
એ છીએ. તમો નામદાર જોશો છો કે
તકરારી બાબદ એ છે કે દોખમાંઓ કો
ણના વપરાશ માટે અરપણ કરવામાં
આવેલાં છે. એક માણસ પારસી ધરમ
પાળે છે કે નહી તેના સંબંધમાં જો શ
ક પડે તો તેની લાશ ચઢાવવા માટે
ખાસ ચોતરો અલાહદો રાખવામાં આ
વેલો છે એમ ડીડ ઉપરથી માલમ પડે
છે જે ઘણું અરથસુચક છે. તમો સનમુ
ખ ૧૮૫૧, ૧૮૭૧ અને ૧૮૮૪ ના
ડીડો મેં રજુ કીધા છે. તે મુજબ કેટ
લોક વખત સુધી સમાધાનીથી ચાલ્યું.

કોમમાં જાગેલી ખટપટ.

૧૯૦૩ માં કોમમાં કમનસીબે ખટપટ
જાગી. અમો કહીએ છીએ કે અનજુમ
નની સતા ખુંચવી લેવામાં આવી છે
અને ટ્રસટીઓએ એક તરફ વધારે
અખતયાર કીધી છે. મારા મીત્રો એવો
મુદો ઉભો કીધો છે કે એક જવાન
પારસી ગ્રહસથ એક ફ્રેનચ બાનુ સાથ
પરણયા તે ઉપરથી આ મુકદમો ઉભો
થયો છે કે નહી? એ મુદો બંધબેસતો
નથી, હું તે વીશે હવે પછી બોલીશ,
એક પારસી ગ્રહસથ પેરીસમાં એક ફ્રેન
ચ બાનુ સાથ પરણયા હતા. તેવણને
મુંબઇમાં લાવવામાં આવયા હતા. તેવ
ણે પોતાના ધણીનો પારસી ધરમ અખ
તયાર કીધો હતો, તેવણને જરથોસતી
ધરમના ફરમાન મુજબ સુદરેહ કસતી
પહેરાવવામાં આવયો હતો. તેવણને જા

હેર રીતે જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયો હતો. મુંબઇના એક આતશબેહેરામના વડા દસતુરે નવજોતની કીયા કરી હતી. એ બાબતમાં બે સબબો સર ખટપટ જનમ પામી હતી. એક સબબ એવો હતો કે વટલેલને ધરમમાં લેવામાં આવે તે રવા નથી અને બીજું સંસારી નજરે તે ઇચછવા જોગ નથી. તે પછી તા૦ ૨ જી આગસટ ૧૯૦૩ ના દીવસે એક સભા બોલાવવામાં આવી અને ૧૯૫ માણસોની એક કમીટી નેમવામાં આવી. જુદ્દીનોને ધરમમાં લેવાના સવાલ વીશે જુસતેજો કરવા એક કમીટી નેમવાનું ત્રસટીઓને રેકવીઝીશન કરવામાં આવયું હતું. ધરમ સબંધી અને સંસારી નજરે જોતાં જુદ્દીનોને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવાનું ઇચછવા જોગ છે કે નહી તે વીશે જુસતેજો કરવા માટે એ માંગણી કરવામા આવી હતી. તેને ૧૯૫ મેમ્બરોની કમીટી નેમી હતી. એ કમીટીએ અનુભવીઓની એક કમીટી નેમી હતી. સબ કમીટીની ૧૪ બેઠકો સર જમશેદજી જીજીભાઇ ઇનસટીટયુટમાં મળી હતી. તેણે ધરમ સંબંધી બાબતોના અનુભવીઓની એક બીજી નાની સબ કમીટી નેમી હતી. એ નાની સબ કમીટીએ એવો રીપોરટ કીધો હતો કે જુદ્દીનોને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવામાં આવે તે નારવા નથી. પણ ધરમે જુદ્દીનોને વટલાવવાની સામી ખાસ તાકીદ ફરમાવેલી છે. એ રીપોરટ મળવા પછી મોટી સબ કમીટીએ સંસારી સવાલ હાથ ધરયો. તેના સંબંધમાં કમીટી નીવેડા ઉપર આવી શકી નહી. તે પછી એ બાબત એક મોટી કમીટી સનમુખ પાછી ગઇ. તે પછી એ બાબત અનજુમન સનમુખ લઇ જવાની વાત ચાલી. આ ઉપરથી કોમના ઘણા આગેવાન મેમબરોએ ત્રસટીઓને અરજ કરી જણાવયું કે અનજુમનની સભા બોલાવવી નહી અને અનજુમન સનમુખ એ સવાલ રજુ કરવો નહી.

મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાને મી૦ લાઉડસની અરજ ઉપરથી મજકુર રેકવીઝીશન એ પછી કોરટ સનમુખ વાંચી સંભળાવયું હતું.

વધુ જુદ્દીનો જરથોસતી ધરમમાં.

તે બાદ મી૦ લાઉંડસે પોતાનું ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવયું કે તે પછી એક વધુ જુદ્દીન રજપુત ઓરતને તથા તેણીના બાળકોને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયા હતા.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તે ઓરત હમણા જીવતી છે?

મી૦ લાઉનડસ—તેણીના સારાં નસીબે તે જીવતી છે. તેણીના છોકરાંઓ તેણીના મરણ બાદ તેણીની લાશ જરથોસતી ધરમના ફરમાન મુજબ ઠેકાણે પાડવામાં આવે એવી ખાહેશ ધરાવતા હતા તેથી તેણીની ખાહેશથી તેણીને વટલાવવામાં આવી હતી. કેટલાકો તેવણના બાળકોને તેઓના મરણ બાદ જરથોસતી ધરમ મુજબ ઠેકાણે પાડવા તઇયારી બતાવે છે પણ તેણીને તેણીના મરણ બાદ જરથોસતી ધરમના એ ફરમાનોનો લાભ આપવા ના પાડે છે. મી૦ લાઉંડસે એ પછી પોતાને હસતકની મીલકતો તથા ફંડોનો લાભ કોણને આપવામાં આવશે તેના સંબંધમાં ત્રસટીઓએ બહાર પાડેલું જાહેરનામું વાંચી સંભળાવીને જણાવયું કે એ જાહેરનામું બહાર પાડવામાં ત્રસટીઓએ વાજબી પગલું ભરયું નથી. ત્રસટીઓએ ધારાના હીમાયતીઓના મતો લીધાં હતાં. પણ તેઓ વચ્ચે મતભેદ પડયો હતો. ત્રસટીઓએ આવી રીતે તદન ગેરવાજબી વલણ અખતયાર કરી હતી. તેઓ જાણે પોતેજ દુનયાના માલેક અને ખલીફા હોય તેમ તેઓએ પોતાનું ફરમાન બહાર પાડયું છે. તા૦ ૩ જી મારચ ૧૯૦૫ ના દીવસ સેક્રેટરી એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીએ મજકુર જાહેરનામાના સંબંધમાં કેટલીક ગેરસમજુતી ઉભી થયલી જણાવી તે વીશે વધુ ખુલાસો આપયો છે.

એ પછી કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોર પછીની બેઠક.

ટીફીન પછી કોરટ પાછી બેસતાં મી૦ લાઉનડસે આગળ ચલાવતાં જણાવ

યું કે તા૦ ૧૯ મી એપ્રીલે અંજુમનની સભા બોલાવવામાં આવી હતી, જોકે તેમ નહીં કરવાને પ્રતીવાદીઓને એક તરફથી અરજ કરવામાં આવી હતી. એ અરજનો જવાબ શમશુલઓલમા એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી જેવણ પારસી પંચાયતના ત્રસટી છે અને જેવણ આગેવાન એકતરફી ભાગ લેતા હતા તેવણે આપયો હતો. આ જવાબમાં એવું જણાવવામાં આવયું હતું કે તા૦ ૨ જી આગસટ ૧૯૦૩ ના દીવસે નેમાયલી કમીટીએ જે રીપોરટ કરયો છે તે રીપોરટ અંજુમન સનમુખ રજુ કરયા વગર ચાલે એમ નથી માટે જણાવવાને ઘણી દલગીરી ઉપજે છે કે અરજ કરવા પ્રમાણે વરતવાને અમો પણ તદન અશકત છીયે. આ સભા "પારસી જરથોસતીઓ"ની બોલાવવામાં આવી હતી પણ સેક્રેટરીએ હાજર રહેલાઓની વંશાવલી તપાસવાની યા પુછપરછ ચલાવવાની જરાએ તજવીજ કરી હતી નહીં, કે તેઓ કયા વંશમાંથી ઉતરી આવેલા છે. (હસાહસ). એ સભામાં ઠરાવો પસાર કરવામાં આવયા હતા.

ધારાશાસ્ત્રીઓએ શું મત આપયું હતું?

મી૦ લાઉંડસે અત્રે આ ઠરાવો વાંચી સંભળાવયા હતા અને તેપર દલીલ કરતી વેળાએ તેવણે જણાવયું કે આ ઠરાવો ધરમ સંબંધી મોટી ઉથલપાથલ કરનારા છે. આ ઠરાવોમાં મોબેદ વરગને ફરમાવવામાં આવયું હતું કે તેઓએ જુદદીન બાળકોને સુદરે કસતી પહેરાવવી નહીં.

મી૦ જસટીસ દાવર—એ ઠરાવો શું એકમતે થયા હતા કે?

મી૦ બેંગમેન-હા, નામદાર.

મી૦ લાઉંડસે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે વટલેલને પ્રતીવાદીઓ હસતકના ધરમના ખાતાઓનો લાભ મળવો જોઈએ કે નહીં તેના સંબંધમાં ધારાશાસ્ત્રીઓના મતો લેવામાં આવયાં હતાં, તેમાં બે ધારાશાસ્ત્રીઓએ એક તરફ અને એકે બીજી તરફ મત આપયું હતું. આટલું છતાં પ્રતીવાદીઓએ મત છાપાદવારે પ્રગટ કરાવયાં હતાં, અને તેમનું આ કામ જોઈએ તેવું પ્રમાણીક હતું નહી. વળી કાઉનસીલો સનમુખ પણ જે બીના રજુ કરવામાં આવી હતી તે પણ ઘણી અધુરી હતી. જાહેર સભાએ કરેલા ઠરાવોમાં 'પારસી' અને 'જરથોસતી' શબદો આવે છે તેનો અરથ નકી કરવા બાબે પણ ધારાશાસ્ત્રીઓએ વીરૂધ મત આપયું હતું.

ત્રસટીઓને ધરમના સવાલોમાં વચે પડવાનો હક નથી.

મી૦ લાઉનડસે અત્રે એ અભીપ્રાયો વાંચી સંભળાવતાં જણાવયું કે ધરમ સંબંધી સવાલોમાં ત્રસટીઓ કાંઈ કરી શકે કે ? તેના સંબંધમાં ધારાશાસ્ત્રીઓ ખુલ્લે ખુલ્લું મત આપયું હતું કે ત્રસટીઓએ તેવા સવાલોમાં વચે પડવું જોઈએ નહી અને જોકે આ અભીપ્રાય ત્રસટના નાણાંમાંથી ખરચ કરીને માંગવામાં આવયો હતો છતાં જાહેર કોમની જાણ માટે તેઓએ આ બીના પ્રગટ કરી હતી નહી. ત્રસટીઓને તેઓના સેક્રેટરીએ આવી રીતે એક મેંઢાનાં ટોળાં માફક દોરવયા હતા.

મી૦ જસટીસ દાવર—શું તમો એમ કહેવા માંગો છો કે ત્રસટીઓએ કોમને લગતા જાહેર સવાલોમાં બીલકુલ ભાગ લેવો નહી પણ પોતાના હસતકનાં ફંડની જ વયવસથા કરવી !

મી૦ લાઉનડસે ઉપલા સવાલના જવાબમાં ત્રસટ ડીડમાંનો એક ફકરો વાંચી સંભળાવતાં જણાવયું કે કુદલે જરથોસતીઓ માટેના ફંડનો તેઓને વહીવટ કરવાનો છે.

મી૦ લાઉનડસે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે આ જાહેર સભાએ મનજુર ઠરાવો પસાર કરયા પછી મારાં કુલે તા૦ ૧૦ મી મેને દીને પ્રતીવાદીઓ ઉપર એક લંબાણ પત્ર લખયો હતો, અને તેનો જવાબ છેક એક આખો મહીનો ઉપર રહીને યા તા૦ ૧૬ મી જુનને દીને ઘણોજ ટુંકી રીતે વાળવામાં આવયો હતો. અમોએ અમારા કાગળમાં દાવો નહીં માંડવાની મકસદથી પ્રતીવાદીઓ પાસથી ખુલાસો માંગયો હતે

અને અગર જો અમોને જોઇતો ઓળાશ મળતે તો દાવો માંડવાની અમોને ફરજ પડતે નહીં.

ટ્રસ્ટ ડીડો રજુ કરવાની હઠત.

ટ્રસટી પંચાયત તરફથી નેમાતા હતા અને પાછળથી તેઓ પોતે પોતાને પંચાયત લેખવા લાગયા. આગલા વખતમાં એક વરતમાનપત્રે તેમજ મી૦ મંચેરજી કાવસજી લંગરાનાએ ટ્રસટ ડીડો રજુ કરવાની જરૂર લીધી હતી પણ તે આજ સુધી સહેલાઇથી દેખાડવામાં આવયાં હતાં નહીં. ટ્રસટીઓ પોતાને કોમના એજંટો તરીકે લેખવા માંગે છે અને તે અનજુમનની સભામાં સર જમશેદજીએ જણાવેલા વીચારોથી પુરવાર થાય છે.

સર જમશેદજી તયાં એવું બોલેલા જાહેર કરવામાં આવયા છે કે ટ્રસટીઓને તમામ આખી પારસી કોમનો ટેકો છે અને તેઓ કોમના આડતયાઓ છે.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે મારા કુલે લખેલો કાગળ જરા પણ ગુસસો ઉતપન કરનારો છે કે તે તમો નામદારોએ જોવાનું છે.

ટ્રસટીઓને સતા કોણે આપી ?

મી૦ લાઉનડસે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મેં જુનો ઇતીહાસ કહી સંભળાવયો છે તે બતાવી આપે છે કે આગળના વખતમાં પંચાયત કેવો દરજજો ભોગવતી હતી. પંચાયતની શરૂઆત કેમ થઇ, તે કેમ ખીલવા માંડી અને ટ્રસટીઓએ તે પોતાની કેવી રીતે કરી લીધી અને તે પછી ધરમ સંબંધી તકરારમાં તેણે કેવી રીતે ભાગ લીધો તે મેં ઉપલા પત્રવહેવાર ઉપરથી બતાવી આપયું છે. તેઓએ જે સતા અખતયાર કરી છે તે પોતે પોતાની મેળે અડપ કરી લીધી છે અને તેવી સતાનો ઉપયોગ તેઓએ પક્ષાપક્ષીની જુસસામાં કરયો છે.

હવે તેઓ કેવી જાતની મીલકતના સંબંધમાં વહીવટ ચલાવે છે તે મીલકતોના ટ્રસટ સંબંધી હું બોલીશ. સથાવર મીલકતના પાંચ હીસસા ત્રણ સગડી ના નસાખાનાં અને કોટ મની મોહાલનું અગયારી છે. એ અગયારી મામડયાની અગયારીને નામે પણ ઓળખાય છે. એ સથાવર મીલકત ઉપરાંત ટ્રસટીઓના હાથમાં કુલે જરથોસતીઓનું ફંડ છે. એ મીલકતો જુદા જુદા વરગનાં વહેંચાઇ ગયલી છે. કેટલીક માલકતોના સંબંધમાં કશા અસલ દસતાવેજો નથી. તેને લગતી જે ખબર મલી છે તે થોડેક ભાગે તેના વપરાસથી અને થોડે ભાગે તેના સથાપકના હેતુની પરપુછથી મલી છે. એ મીલકતોનો બીજો એક વરગ એવો છે કે જેના સંબંધમાં દસતાવેજી પુરાવાઓ છે અને તે અસલ દસતાવેજો નથી પણ તેની નકલ છે. એ વહેવારૂ દસતાવેજો પ્રતીવાદીઓના કબજામાં છે અને તે એક ચોપડીના આકારમાં રાખવામાં આવયા છે. તેના પુઠા ઉપર 'અસલ દસતાવેજ નહીં પણ નકલ' એ એવું મથાલુ કરવામાં આવયું છે, અને અસલ દસતાવેજ વાડયાજી પાસે છે એવી નોંધ કરવામાં આવી છે. પ્રતીવાદીઓ હવે કહે છે કે અસલ દસતાવેજો મળતા નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર—કયા વાડયાજીના હસતકમાં તેઓ જણાવે છે ?

મી૦ લાઉનડસ—તે તેઓ કહેતા નથી.

મી૦ ઇનવેરારીટી—મી૦ નસરવાનજી વાડયા.

મી૦ જસટીસ દાવર—મી૦ સોરાબજી વાડયાના બાવા કે ?

મી૦ ઇનવેરારીટી હા.

ટ્રસટ ડીડો તપાસવાની જીકર.

મી૦ લાઉનડસે આગલ ચાલતાં જણાવયું કે એ દસતાવેજોના સંબંધમાં પ્રતીવાદીઓ હવે એવી જીકર લઇ તપાસવા દેવાની ના પાડે છે કે તે "સટેટયુટ ઓફ ફ્રોડ" ના કાયદાની રૂએ તપાસવા અપાય નહીં કારણકે તેમના સામે દગો પુરવાર થયો નથી.

મી૦ ઇનવેરારીટીએ જણાવયું કે જો તેના પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરવામાં નહીં આવે તો તે રજુ કરવાને હું તયાર છું.

મી૦ લાઉનડસ—હું એવું દેખાડવા માંગું છું કે "સટેટયુટ ઓફ ફ્રોડ" તેને લાગુ પડે નહીં.

એ પછી મી૦ લાન્ડિનડસે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે મોદી હીરજી વાચ્છાએ ઈ. સ. ૧૬૭૦ ના સાલમાં પહેલીજ વખત મુંબઇમાં ચોપાટી મધે એક દોખમું સગડી અને મોદીખાના ઉપર દરેહમેહેર બંધાવ્યાં હતાં. અને તે જરથોસતીઓ માટે વાપરવા ખુલ્લાં મુકવામાં આવ્યાં હતાં. આ બીના ઘણી અગતયની એવી રીતે છે કે તે એક તો તારીખ દરશાવે છે અને બીજું તો સથાપકની ધરમની તીક્ષ્ણ લાગણી દેખાડે છે. દરેહમેહેરનું મકાન જરથોસતીના વપરાશ માટે બાંધ્યું હતું.

મી૦ જસટીસ દાવર—આ શું પહેલવહેલુંજ દોખમું હતું?

મી૦ લાડિનડસ—ઈતીહાસ પ્રમાણે તે પહેલુંજ હતું.

મી૦ લાડિનડસે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે બીજું દોખમું માણેકજી શેઠના વાળુ છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—પહેલાં દોખમાના સંબંધમાં "પારસી પ્રકાશ"માં કાંઇ વધુ અજવાળુ નાખવામાં આવ્યું છે કે?

મી૦ લાડિનડસ—નહી. પણ હાલના ત્રસટીઓના કબજામાં જે દસતાવેજો છે તે ખરેખરી નકલ છે એમ તેનાપર નોધ લેવામા આવી છે.

મી૦ જસટીસ દાવર-મારા ધારવા પ્રમાણે અસલ દસતાવેજો કુટુંબો પાસે રહેતા હતા અને તેની નકલો "પારસી પ્રકાશ"માં લેવામાં આવી છે. કેટલાક દાખલાઓમાં ખુલ્લું નાંખી બતાવ્યુ છે કે અસલ દસતાવેજ કોણની પાસે છે અને કોણની પાસે તેની નકલ લેવામાં આવી હતી.

"પારસી–પ્રકાશ" ની અગતયતા.

મી૦ લાડિનડસે જણાવ્યું કે "પારસી–પ્રકાશ" ઇતીહાસીક બીનાઓ માટે એક ઘણું કીમતી પુસતક છે. મી૦ બહમનજી પટેલ સામા પક્ષના એક સાક્ષી છે અને તેઓ પોતે એ દસતાવેજોના સંબંધમાં વધુ અજવાળું પાડશે એમાં કાંઇ સંદેહ નથી.

માણેકજી શેઠનાના દોખમાને લગતા દસતાવેજ ઉપરથી ખુલ્લું જણાઇ આવે છે કે જરથોસતી વસતીનો હક શું હતો. જે લોકો જરથોસતી ધરમ પાળતા હોય તેમનો હક તેમાં ખુલ્લો જણાવવામાં આવે છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—"પારસી–પ્રકાશ" માં એને લગતી કાંઇ નોંધ છે કે?

મી૦ તાલયારખાન—હા નામદાર. સને ૧૭૪૮ ના વીલમાં એ વીલ ઇસારો કરવાની નોંધ છે. દખમું સને ૧૭૫૬ માં બંધાયું હતું.

મી૦ લાડિનડસે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે ત્રીજું દોખમું અનજુમનનું છે અને તે સને ૧૭૭૮ માં બંધાયું હતું. એ ત્રણ દોખમાને લગતા દસતાવેજો ઘણા જુજ છે. ચોથું દોખમું ફરામજી કાવસજી બનાજીવાળું છે અને તેને લગતા દસતાવેજો આ અજવાળુ પાડનારા છે.

ત્રસટીઓની દોખમા ઉપર સતા.

મી૦ ફરામજી પંચાયતના એક અધીકારી હતા. તેવણે ૧૮૩૧ મી૦ બાઇ બચુબાઇ ઉપર એક કાગળ લખી દખમા માટે જમીન લેવાની માંગણી કરી હતી. એ દસતાવેજની નકલ ઉપર લખવામાં આવ્યું છે કે અસલ દસતાવેજ ઉપરથી તેની નકલ કરવામાં આવી હતી અને તે સરખાવવામાં આવી હતી. એ દસતાવેજમાં "જરથોસતી કોમની લોક માટે" એવા ખુલ્લા શબદો દરશાવ્યા છે. એની અસલ નકલ પણ વાડયાજી પાસે છે એમ તેપર નોંધ લેવામાં આવી છે. એ કાગળનો જવાબ બાઇ બચુબાઇએ એવો આપયો હતો કે અનજુમનના કામ માટે એ જમીન આપવામાં આવે છે કે જે ઉપર તમો દોખમું બાંધવા માંગો છો. એ જવાબમાં પણ એવું ખુલ્લું જણાવ્યું છે કે મજહીયસના ધરમ પાળનારાઓનાજ વપરાસ માટે એ જગયા આપવામાં આવી છે. એ જવાબ મળવા પછી મી૦ બનાજીએ પોતાની બેટી દીનબાઇના હિકમણામાં બીજો પત્ર વાંચયો હતો જે અનજુમનને લખવામાં આવયો હતો અને તેમાં જણાવ્યું હતું કે મજહીયસની ધરમ પાળનારાઓ માટે એ જગા ઉપર દોખમું બાંધવામાં આવે છે.

એ પત્ર દેખાડી આપે છે કે સખાવત કરનારની નેમ દોખમાનો કબજો ટ્રસ્ટીઓને આપવાનો નહીં પણ અનજુમનને આપવાનો છે ટ્રસ્ટીઓ તો માત્ર તેના રખેવાળો છે. એપરથી પુરવાર થાય છે કે ધરમખાતાંઓ ઉપર આખી અનજુમનનો હક પુગે છે અને હાલના ટ્રસટીઓ એવું કરવા માંગે છે કે અનજુમન તેવો હક ધરાવતી નથી.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયતવાળો મુકદમો.

ગઈ કાલની તપાસનો હેવાલ.

મી૦ લાઉનડસનું ફરયાદ પક્ષ તરફનું ભાષણ.

અસલ દસતાવેજો રજુ કરવાના ફરજ સંબંધી દલીલ.

દોખમાઓને લગતાં એગ્રીમેંટો રજુ કરવાના મારગમાં અડચણો.

દોખમાઓનો ઉપયોગ કરવાના હક સંબંધી તકરાર.

પારસી સખાવત જાહેર કરવાનો રાબેતાનો રીવાજ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૧ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર મી૦ રુસતમજી નાનાભાઈ બેહરામજી જીજીભાઈ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઈ તાતા અને મી૦ નાનાભાઈ નવરોજી કાત્રક મુંબઈની પારસી પંચાયતના ટ્રસ્ટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ મી૦ હોરમસજી બેહરામજી આસપાસીઆ, મી૦ કમરુદીનજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઈ કાલે હાઈકોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસર્સ અરદેશર હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન મી૦ બાહશાહ અને મી૦ એફ. સી. તાલીયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસર્સ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મા૦ ઇન્વેરારીટી, મી૦ રેલ્સ, સ્ટ્રેંગમન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ લાઉનડસનું ભાષણ.

મી૦ લાઉનડસે પોતાનું ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે દગા ફટકાને લગતો કાયદો જે સ્ટેટયુટ ઓફ ફ્રોડને નામે ઓળખાય છે તે કાયદા સાથેની સખત ધરાવતી જરા તકરાર હું લગાર લાંબાણમાં તથા વાકતવાર રજુ કરવાની ખાહેશ રાખું છું. એક સખાવત કરનારના તે સખાવતને લગતા અસલ દસતાવેજોનો નાશ કરવામાં આવે અથવા તે ગુમ થઈ જાય એ બનવાજોગ છે. દસતાવેજોની નકલો રજુ કરી શકાય નહીં અને અસલ દસતાવેજજ રજુ કરવા જોઈએ એવી દલીલ જાવેદાનના સખાવતને કદી પણ લાગુ પડી શકે નહીં. મારા વીદવાન મીત્ર જયાં સુધી હું જાણું છું ત્યાં સુધી એવી દલીલ રજુ કરે છે કે દસતાવેજોની નકલો રજુ કરી શકાય નહીં. આ કારણના સબબે હું આ બાબદમાં લગાર વાગતવારે તકરારમાં ઉતરવાની ઇચ્છા રાખું છું.

મી૦ ઇન્વેરારીટી મેમોરેન્ડમની નકલો રજુ કરી શકાય નહીં એવી અમારી દલીલ છે.

મી૦ લાઉનડ્સે એ બાદ કેટલીક વધુ સાહેદનો ટાંકી બતાવીને પુરવાર કરી આપવા માંગયું હતું કે કાયદામાં એવું કાંઈ પણ જાહેર કરવામાં આવ્યું નથી કે એક ટ્રસ્ટ કાંઈ લખાણ મારફતે જાહેર થવું જોઈએ. પણ જ્યારે તે ટ્રસ્ટ પુરવાર કરવાનું હોય ત્યારે તે કાંઈ લખાણથી પુરવાર થવું જોઈએ. ઇંગ્રેજી અદાલતોએ અસલ દસ્તાવેજો વગર પુરવાર કરી આપવામાં આવેલ ટ્રસ્ટો બહાલ રાખેલા હોવાના ઘણા દાખલાઓ નોંધાયલા જોવામાં આવે છે.

ઓચરયાંઓ રજુ કરવાની ફરજ.

મી૦ લાઉનડસે એ બાદ પોતાની દલીલના ટેકામાં કાયદાની કેટલીક વધુ સહેદતો ટાંકી બતાવીને ઓચરયાઓ રજુ કરવાની ફરજ પાડનારા કાયદાની ૭ મી કલમ ઉપર ઘણું લંબાણથી વિગતવાર વિવેચન કર્યું હતું. એ બાદ આગળ ચાલતાં મી૦ લાઉનડસે જણાવ્યું કે જુબાનીને લગતા કાયદાની ૯૨ મી કલમ ધ્યાનમાં લેતા મોહડેના જુબાની રજુ કરી શકાય. આ સંબંધી કેટલુંક વીવેચન કરી આગળ ચાલતાં મી૦ લાઉનડસે ઓચરયાઓને લગતી આડકતરી જુબાની કોર્ટ ક્યારે સ્વીકારી શકે તેને લગતા શાહેદતો લંબાણથી ટાંકી બતલાવી હતી. તે બાદ તેમણે જણાવ્યું કે અસલ આચરયાઓ ગુમાઈ ગયા હોય ત્યારે મુકદમાને ટેકો આપનારાં બીજાં જે કાંઈ આડકતરાં ઓચરમાં હસતી ધરાવતા હોય તે સાહદત તરીકે રજુ કરી શકાય.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે અત્રે જણાવ્યું કે મી૦ લાઉનડસ વધુ સાહદતો ટાંકે તે આગમચ પ્રતીવાદીઓ તરફથી હું જાણવા માગું છું કે તેઓ પાંચે દોખમાઓને લગતા ઓચરયાંઓ રજુ કરવાના સબંધમાં વાંધો લે છે કે કેમ? કારણ કે જો એવું પુરવાર થાય કે બધા દોખમાંઓના માલકી ધરાવવાનો ટ્રસ્ટીઓને હક નથી અને એક પણ દોખમું વાપરવાનો જુદ્દીનોને હક હો હોય તો પછી બાજી બાર દોખમાંઓ તેઓ સામે બંધ કરવામાં આવે કે નહીં તે બધું એકસરખું છે.

મી૦ એંગમેન—અમો કહીએ છીએ કે સને ૧૮૮૪ માં કરવામાં આવેલાં ટ્રસ્ટ ડીડ ઉપર અમો આધાર રાખયે છીએ તથા બધા દોખમા અમારા સવાધીનમાં છે એવું અમો જણાવીએ છીએ.

મી૦ જસટીસ દાવર—પણ સને ૧૮૮૪ નું ટ્રસ્ટ ડીડ કાંઈ અસલ નથી. તેની આગમચ સખાવત કરનારાઓએ ટ્રસ્ટ ડીડો કીધાં હતાં. સખાવત કરનારાઓની શું ઇચ્છા હતી તે આપણને જોવાનું છે કારણકે દોખમાના સથાપકો કાંઈ હાલના ટ્રસ્ટીઓ નથી.

મી૦ એંગમેન—અમો જણાવીએ છીએ કે અમો સને ૧૮૮૪ નું ટ્રસ્ટ ડીડ ધરાવયે છીએ, અને તે ઉપર આધાર રાખયે છીએ. તે આગમચ કાંઈ ટ્રસ્ટ કરવામાં આવ્યાં હોય તે પુરવાર કરવાનું કામ સામી પક્ષનું છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—અસલ સથાપના કરવામાં આવ્યા પછી ઘણે લાંબે વખતે તમોએ ટ્રસ્ટ ઉભું કીધું છે અને હવે તમો સામી પક્ષને જોતાં ઓચરયાંઓ મેળવતા નકામા અટકાવો છો.

મી૦ એંગમેનને અમો એટલુંજ કહીયે છીએ કે ટ્રસ્ટના સંબંધમાં અસલ સીવાય બીજી જુબાની કાયદો સ્વીકારતી નથી અને તેવી જુબાની સામી પક્ષ તરફથી રજુ કરવામાં આવે તો તે સામે અમો વાંધો લઈએ છીએ.

મી૦ જસટીસ દાવર-તમોએ જે પોઝીશન લીધું છે તે કાંઈ મને ઠીક લાગતું નથી. કરવામાં આવેલી સખાવતને લગતાં અસલ ઓચરયાંઓ મેળવવાના સામી પક્ષના મારગમાં તમો હરકત નાંખો છો તથા પાંચેના ફક્ત એક જ દોખમાના સંબંધમાં સામી પક્ષવાળા પોતનો મુકદમો પુરવાર કરે તો પછી બાકીના દોખમાંઓ જુદ્દીનો સામે બંધ કરવામાં આવે કે નહીં, તે જુદ્દીનો તે દોખમાઓનો ઉપયોગ કરી શકે તે જોતાં નજીવી વાત છે. આથી મને લાગે છે કે ઓચરયાંઓ મેળવવાના સામી પક્ષના મારગમાં નકામી હરકતો નાંખી તમો કોરટમાં નકામો વખત ગુમાવો છો. અ

બખતે તમોએ જેમ તે રીતે મુકદમો ચલાવવાને મુખતયાર છો પણ એ ચસ્વાંએ મેળવવામાં સામી પક્ષને હરકત નાખવા જેવાં તમારાં કુળને સબાક આપવામાં તમોએ ઠીક કરયું હોય એમ મને લાગતું નથી.

મી૦ એંગમેન—જે જુબાની આ મુકદમામાં રજુ કરી નહી શકાય તે રજુ કરતાં ફક્ત અમો તેઓને અટકાવીએ છીએ.

મી૦ જસટીસ હાવર—પણ તમો તેઓને કાઇશા જોવા દેતા નથી તથા તેઓના મારગમાં વગર જરૂરે હરકત નાંખો છો.

દોખમાઓનો ઉપયોગ કરવાનો હક.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે મુંબઇમાંના બીસનાના દોખમાને ઇજવાદી કીયા કરવા આગમચ તે જોવા આવવા તથા જશનમાં ભાગ લેવાને જે આમંત્રણ કરવામાં આવયું હતું તેમાં ખુલ્લેખુલ્લું જણાવવામાં આવયું હતું કે હીંદુસતાનના બધા શહેરના જરથોસતીઓને તેમાં ભાગ લેવાની છુટ છે, તથા દોખમાનો ઉપયોગ માજદાયસના ધરમ પાળનારા બધાઓ માટે રાખવામાં આવેલો જાહેર કરવામાં આવયો હતો જયારે ગરહસ્થોએ હાલમાં બહાર પાડેલાં જાહેરનામામાં દોખમાનો ઉપયોગ કરવાનો હક ફક્ત અસલ ઇરાનીઓથી ઉતરી આવેલાઓનેજ આપવામાં આવયો છે.

સને ૧૮૪૩ માં પહેલા સર જમશેદજીએ બહાર પાડેલા પુસતકમાં ૧૮૪૦ માં દોખમું બીસનની તરફથી આખી જરથોસતી કોમ માટે બાંધવાની અનજુમન પાસે પરવાનગી માંગવામાં આવી હતી.

મી૦ બનાજીએ દોખમું બંધાવયું તેમાં પંચ ભરાવેલી લાશોને તેમાં નહીં મુકવા વગેરેના સંબંધમાં વાંધો લીધા હતો. માણકજી શેઠના દોખમામાંજ જે આવી લાશોને જુદ્દીનો અડકયાં હોય તેઓને નાંખવાનું ઠરાવવામાં આવયું હતું.

હવે સગદીના સંબંધમાં હું બોલીશ. પહેલા લાહેરના સગદી છે. તેના સંબંધમાં ૧૮૩૦ નું એક અનજુમન પત્ર જોવામાં આવે છે. પારસીઓમાં ચેરીટી દીલેર કરવાનો રાબેતાનો રીવાજ અનજુમન પત્ર છે, ઉડવાડાના આતશબહેરામનું પણ અનજુમન પત્ર છે. આ પત્રો ઉપર કોઇની સહી હોતી નથી. ઉપલાં અનજુમન પત્રમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે માજદીયસનાન ધરમના લોકોને વંશપરમપરા આપયે છીએ.

બાદ ખાણાં માટે તપાસ મુલતવી રાખી હતી.

મી૦ લાઉનડસે બપોર પછી પોતાનું ભાષણ અગાળ ચલાવતાં સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટે પોતના પીતના પુન માટે જે સઘડી બનાવી હતી તેને લગતો દસતાવેજ વાંચી સંભળાવી જણાવયું કે તે ઉપરથી એટલુંજ જણાય છે કે જરથોસતીઓના ઉપયોગ માટે કોમને તે આપવામાં આવી હતી. ઉપલી સઘડીના દસતાવેજોના જુદા જુદા ભાગો વાંચી સંભળાવી તે સઘળામાં સઘળી જરથોસતી કોમના ઉપયોગ માટે આપવામાં આવી છે એમ જણાવવામાં આવયું છે. ત્રીજી સઘડી માકી શરાફને નામની છે. તે ૧૭૬૫ માં બંધાવવામાં આવી હતી. રતનજી ફરામજી વાચછા "મુબઇની બહાર" માંથી માકી શરાફની સઘડી સંબંધમાં જે લખાણ હતું તે વાંચી સંભળાવી મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે તેમાં પણ જરથોસતીઓના વપરાશ માટે તે આપવામાં આવયું છે એમ જણાવવામાં આવયું છે. હવે બે નસાખાનાની બાબતમાં એક નસાખાનું કોટનું છે. અને તે ૧૭૫૦ મા બાંધવામાં આવયું હતું. તે માણેકજી નવરોજી શેઠે કાવસજી પટેલ ઓટમાં બંધાવયું હતું. ૧૮૪૭ માં તે બીસમાર હાલતમાં આવી ગયું હતું એને તેથી તે પાછું બંધાવવામાં આવયું હતું તે પારસી પંચાયતે બધાવયું હતું અને તેના ખરચ ત્રસટીઓએ નહીં પણ પારસી પંચાયતે આપયા હતા. હાલ ત્રસટીઓ કહે છે તેમ પારસી જરથોસતીઓ માટે નહોતું પણ કુલ જરથોસતી કોમના ઉપયોગ માટે અસલ બંધાવવામાં આવયું હતું. બીજું નસાખાનું બહારકોટનું છે. તે નસાખાનું પણ જરથોસતી કોમના ઉપયોગ માટે બં

ધાવવામાં આવવું હતું. સખાવખાનાના મકાનને લગતા કાંઇ દસ્તાવેજ નથી પણ તે પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓને સવાધીન કરવામાં આવવું તેને લગતો દસતાવેજ કરવામાં આવ્યો હતો તેમાં જે સોલીસીટરોને ફરમાસ કરવામાં આવી હતી તેટલુંજ લખાણ મોજુદ છે. ૧૮૩૩ માં તેની મરામત કરવામાં આવી હતી અને તયાર પછી તેને લગતો ખરચ પારસી પંચાયતે કરયો હતો. તેને લગતા સઘળા દસતાવેજો ઉપરથી એટલું જણાય છે કે જરથોસતી કોમના ઉપયોગ માટે તે બાંધવામાં આવી હતી અને તે દસતાવેજો ઉપરથી પારસીઓ અને જરથોસતી એ બોલ વચ્ચે કાંઇ ફરક નહોતો. ૧૮૬૦ માં ગોહાવરા અગીયારી બંધાવવામાં આવી હતી તેના દસતાવેજ ઉપરથી પણ જોવામાં આવે છે કે તે જરથોસતીઓના ઉપયોગ માટે બંધાવવામાં આવી હતી. પણ તે દસતાવેજમાં પારસીઓના માટે તે બાંધવામાં આવી હતી એવું કાંઇ કહેવામાં આવવું નથી વળી અગીયારી પાછી બાંધવામાં આવી તે આગમજની તખતીમાં પણ જણાવવામાં આવવું છે કે જરથોસતીઓએ ઉઘરાણું કરી યાને પંચાયતના ફંડમાંથી તે બાંધવામાં આવી હતી.

મી૦ તાલેયારખાને અત્રે તે તખતી ઉપરનો ગુજરાતી લેખ વાંચી સંભળાવયો હતો જેમાં જણાવવામાં આવવું હતું કે તે "કુલ જરથોસતી આલામ" ના વપરાશ માટે બાંધવામાં આવી છે.

ઉપલા સઘળી ટ્રસટીઓના હસતકની મીલકતના ટ્રસટની કલમો વાંચી મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે તેમાં પારસી એટલે કુલ જરથોસતી અરથ થાય છે અને પારસી અને જરથોસતી શબદોમાં કાંઇ ફરક નથી. પણ તે બંનેનો અરથ એકજ થાય છે, એક ઠેકાણે જુદી જુદી કલમોમાં પારસીઓ માટે અને તેના પાસની બીજી કલમમાં "કુલ જરથોસતીઓ માટે એવા શબદો છે. અને તે ખુલ્લુ દેખાડે છે કે તે શબદો વચ્ચે હાલ ટ્રસટીઓ જ જુવે છે તે માટે કાંઇ ફરક નથી પણ બંનેના અરથ એકજ છે હું એ દલીલ રજુ કરવા માંગું છું કે છેલ્લું ટ્રસટ ડીડ કરવામાં આવયું છે તે અને તેમાં મી૦ ઓવનને તે બનાવતાં જરથોસતી અને માજદીયસનને પારસીના એક નામે વરણાવયા છે, પારસી અને જરથોસતીએ બંનેનો ૧૮૮૪ આગમચ જે અરથ થતો હતો તેમાં ફેરફાર કરવાને મી૦ ઓવનને કાંઇ કહેવામાં આવયું નહતું અને નવા ટ્રસટ ડીડમાં તેવા કાંઇ પણ ફેરફાર કરવાની તેમને ફરમાસ કરવામાં આવી ન હોવાથી મી૦ ઓવને ટ્રસટ ડીડ બનાવતાં જરથોસતી અને માજદીયસની વચ્ચે કાંઇ તફાવત નહી જોઇ તેમણે "પારસી" શબદ ઉપયોગમાં લીધો છે. હવે ૧૯૦૩ માં પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ ટ્રસટનાં ઉપલા શબદની ભુલનો લાભ લેઇ એવું કહેવામાં ગે છે કે ૧૮૮૪ ના ટ્રસટીથી તેમને જે કબજો મળયો તેની રૂએ તેઓએ પાછળથી જે ઠરાવ કરયો છે તે મુજબ તેઓ જે પારસી માબાપને પેટના નહી હશે પણ પારસીમાં ખપતા હશે તેમને તેમને હસતકના ફંડમાં વીગેરેના લાભ તેઓ આપવા દેશે નહી. હું કહું છુ કે તેઓ જે પગલું ભરવા માંગે છે તે નીતીના કાનુનની રીતે નહી પણ કાયદા પ્રમાણે તો તેઓની તેમ કરવા ભુલ છે, પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓને ધરમ કરનારાઓના ઇરદા પ્રમાણે જે ધરમાદા સથાપવામાં આવયા હતા તેના ટ્રસટીઓ બનાવવામાં આવયા છે અને ૧૯૦૩ પછી જયારે પારસીઓમાં બે તડ થયાં તે વખતે જયારે ટ્રસટીઓને બંને તડ વચ્ચે સરખી રીતના થી કામ કરવું જોઇએ તયારે આ ટ્રસટીઓએ પોતાના મત પ્રમાણેના ટોળાને ટેકો આપી ઉપલા ટ્રસટ ડીડની ભુલનો લાભ લેવાની તજવીજ હાલ કરી છે અને પોતાના પક્ષને એ રીતે ટેકો આપવા બહાર પડયા છે મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે ટ્રસટ ડીડ બનાવયું તયારે ટ્રસટીઓને તેમાં કાંઇપણ ફેરફાર કરવાના સતા ન હતા હવે જો નામદાર કોરટ એવું ઠરાવે કે અસલ પ્રમાણે જે ધરમાદાઓ સથાપવામાં આવવાં હતાં

તેમાં જરથોસતીઓને લાભ આપવાની મતલબ હતી અને પારસી અને જરથોસતી શબદો વચ્ચે તે ધારાના કરનારાઓ તે વખતે કાંઇ ફરક ગણતા નહતા તો વાદીઓની હાલની એવી દાદ છે કે તે ત્રસટ દીદની કલમનો નામદાર કોરટે અરથ ઉઠાવવો.

નામદાર મી૦ જસટીશ દાવર—ત્યારે તમારી દલીલ એવી છે કે ત્રસટીઓને જે દીદથી ત્રસટીઓ નેમવામાં આવયા છે તે દીદ તો બરાબર છે પણ તેનો "પારસી" શબદ લખવામાં આવયો છે તેની અને જરથોસતી અને માજદીયશની શબદો વચ્ચે કાંઇ ફેર નથી.

મી૦ લાઉનડસ— મારૂં કહેવું એવું છે કે ત્રસટમાં પારસી શબદ છે તે અને અસલ દસતાવેજોમાં જરથોસતી શબદ છે તે બે વચ્ચે કાંઇ ફરક નથી અને તેનો અરથ એટલેજ થાય છે કે જરથોસતી ધરમ પાલનાર.

નામદાર મી૦ જસટીશ દાવર—જો કોરટ એમ ઠરાવે કે તે બંને શબદોમાં કાંઇ ફરક નથી તો તે વતનામે ત્રસટ દીદ બીજી બધી બાબદમાં બરાબર છે એમ તમે કબુલ રાખો છો.

મી૦ લાઉનડસ—ત્રસટીઓની જગયા પુરવા સંબંધમાં ત્રસટમાં જે ગોઠવણ રાખવામાં આવી છે તે શીવાય ત્રસટ દીડ બીજી બધી બાબદમાં બરાબર છે એમ મારૂં કુળ ગણે છે.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—તમારો બીજો વાંધો ત્રસટીઓના પછીના થનાર ત્રસટીઓની કલમ સંબંધીનો છે.

મી૦ લાઉનડસ—અને તેટલા માટેજ અમે એવી દાદ ચાહી છે કે ત્રસટ દીદમાં પારસી જે શબદ લખવામાં આવયો છે, તેનો અરથ શું થાય છે તે કોરટે મુકરર કરવો.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—તમારી દલીલનો સાર એવો આવે છે કે પ્રતીવાદીઓ ત્રસટ દીદમા મી૦ આવને કરેલા ભુલનો લાભ લેવા માંગે છે, અને તે દાદ બનાવવામાં આવયું તે આગમજ એટલે ૧૮૮૪ ના આગમજ પારસી અને જરથોસતી વચ્ચે કાંઇ ફરક ગણવામાં આવતો નહોતો અને તે બંને શબદો એક સરખી રીતે વપરાતા હતા.

મી૦ લાઉનડસ—હા, મારી દલીલ એવી જ છે. ત્રસટ દીદ મી૦ આવને કર્યું છે. તેમાં તેમણે મારા વીચાર પ્રમાણે કાંઇ ભુલ કરી હોય તો તે સવભાવીક છે કારણ કે મી૦ વેબસતરે પારસીનો જે અરથ કરયો છે તે ઉપરથી તેમને પારસી શબદ દીદમાં વાપરેલો લાગે છે. અત્રે મી૦ લાઉનડસે વેબસતરના શબદ કોશમાંથી પારસી શબદનો અરથ વાંચી સંભળાવયો હતો.

મી૦ જસટીસ દાવર—પણ દાખલાઓ છે જેમાં કેટલાકો પોતાને પારસી કહે છે, પણ જુદોજ ધરમ પાળે છે.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે આપ નામદાર કહો છો તે ખરૂ છે. થોડા વખત ઉપર નામદાર મી૦ જસટીસ બેટી આગળ એવો એક મુકદમો આવયો હતો જેમાં તે નામદાર ચુકાદો આપયો છે. તેમાં એક શાખે જુબાની આપી હતી અને તેને પુછતાં જણવયુ હતું કે તે મુસલમાન છે, તેના ચેહરો જોતાં મને લગાર નવાઇ ઉપજી હતી કારણ કે તેના ચેહરાનો ઘાટ પારસી હતો. મે તેની ઉલટપાલટ તપાસ ચલાવી હતી અને આખરે તેને કબુલ કરવું પડયુ હતું કે અસલ તે પારસી હતો પણ મુસલમાન ધરમમાં તે પાછળથી વટલી ગયા હતા. આ ઠેકાણે કોરટને એટલુંજ જાણવાનું છે કે ૧૮૮૪ આગમજ પારસી શબદ કોને લગાડવામાં આવતો હતો અને ત્રસટ માદા કરનાર ધણીઓએ પારસી અને જરથોસતી શબદોનો અરથ શું થાય છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—પારસીઓ વટલી જઇ જુદા ધરમ પાલે છે પણ પોતાને તો પણ પારસી કહેવડાવે છે અને તેમના છોકરાં પણ પોતાને પારસી કહેવડાવે છે. રેવરંડ ધનજીભાઇ અને રેવરંડ રોબરજીના નામો જાણીતાં છે. વળી મીસ કોરનલયા સોરાબજી પોતાને હજી પારસી કહેવડાવે છે.

મીસ લાઉનડસ—પણ ધરમાદ કરનારાઓએ તે વખતે શબદ વાપરયા હતો તેનો અરથ તે વખતે શું થવો હતો અને તેણે ધરમાદા કોણ

ના લાભ માટે કરયાં હતાં તે કોરટ ને જોગનું છે, કોઇ પણ જજ તકારી સઘળાં ધરમાદાના અસલ દસતાવેજો જે ઉપરથી હાલનું ટ્રસ્ટ ડીડ કરવામાં આવ્યું છે તે વાંચશે તો તેનો જુદો અરથ કરી શકશે નહીં.

મી૦ લાઉિનડસે આપલ ચાલતાં જણાવયું કે ધારો કે ૧૮૦૪ માં ટ્રસ્ટ ડીડ કરતાં પારસી શબદ વાપરવામાં મી૦ ઓવને ભુલ કરી હતી પણ તેથી તે શબદનો પ્રતીવાદીઓ હાલ જેવો અરથ કરાવવા માંગે છે તેવો અરથ થતો નથી કારણકે વીબસન ગલોસરીમાં તેમજ વેબસતર શબદકોશમાં પારસીનો અરથ આપવામાં આવેલો છે અને તે ઉપરથી ખુલ્લુ જણાય છે કે પારસી એટલે જરથોસતી ધરમ પાલનાર એ પછી મી૦ લાઉિનડસે આગલાં ટ્રસટ ડીડો જેવાં કે ૧૮૪૯ ના સર જમશેદજી જીજીભાઇ પારસી બેનાવોલંટ ઇનસ્ટીટ્યુશન, ૧૮૫૦ નું નશરવાનજી કમાજી ધરમખાતુ અને કોલાબાની પાંડે સેનટેરીયમ જેને લગતું ટ્રસટ ડીડ ૧૮૭૧ માં થયું હતું તે વાંચી સંભળાવી જણાવયું કે, એ સઘળા ટ્રસટ ડીડોમાં પારસી શબદનો અરથ જરથોસતી ધરમ પાળનાર એવો કરવામાં આવયો છે.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયતવાળો મુકદમો.

મી૦ લાઉિનડસે ખતમ કરેલું ભાશણ.

જરથોસતી ધરમમાં જુદદીનોને લેવાની તવારીખ.

મી૦ પેસતનજી ફેરામજી ભાવનગરીનાં અમતયની જુબાની.

દુકાળ વખતે પારસી કુટુંબે વેચાતાં લધેલાં બાળકો.

જુદદીન બાળકો જરથોસતી ધરમ પાળી અગયારીમાં દાખલ થવાના પુરાવા.

જુદદીનના પારસી બાઇ સાથ થયલાં લગન.

જરથોસતી ધરમમાં વટલેલો સુરતના પારસી ગ્રહસથનો સીધી નોકર.

જરથોસતી ધરમમાં વટલી ગયલા સુરતના દુબરાઓ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૨ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નનાભાઇ, જેહરમજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા,

મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઈ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઈ નવરોજી કાત્રક મુંબઈની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આસબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહેરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી મઈ કાલે હાઈ કોરટમાં નાંમદાર જડજ મી૦ દાનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને મી૦ એફ. પી. તાલીયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ કેમી, લીંચ અને એોવનની ફરમાનથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ લાઉનડસનું ભાષણ.

મી૦ લાઉનડસે પોતાનું ગઈ કાલનું અધુરું રહેલું ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે હું મારી તકરાર આગળ ચલાઉં તો આગમચ મેં છોડી દીધેલી બે બાબતો ઉપર વીવેચન કરવાની હું ઇચ્છા ધરાવું છું. સને ૧૮૮૪ ના ટ્રસટડીડ ઉપર વીવેચન કરવાનું હું ગઈ કાલે ચુકી ગયો હતો માટે આજે પહેલાં તે બાબત હું હાથ ધરીશ. આ ટ્રસટડીડ સથાવર મીલકતને લગતું છે. આ ટ્રસટડીડમાં દોખમાને લગતાં ટ્રસટના સંબંધમાં જણાવવામાં આવે છે કે ચોપાટી ઉપરનું દોખમું પારસી કોમ માટે વપરાશે તથા તે દોખમાનો કોઇપણ પારકા ધરમનો શખસ ઉપયોગ કરી શકશે નહીં. મારા લોરડ, હું તમારું ધ્યાન ખેંચવા માંગું છું કે આ ટ્રસટડીડમાં એમ નથી જણાવવામાં આવ્યું કે જે શખસ પારસી નહીં હોય તે એ વાપરી શકશે નહી પણ તેમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે પારકા ધરમના લોકોને નહીં આપવું.

મી૦ જસટીસ દાવર—કાયમ માટે નહીં, એ શબદે નો અરથ એવોજ હોવો જોઇયે કે જુદદીનોને તયાં રહેવા દેવામાં નહી આવે.

ટ્રસટ ડીડોમાં "પારસી" શબદની ગેરહાજરી.

મી૦ લાઉનડસે પોતાનું ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે બીજા ફકરામાં પણ એવીજ મતલબનું જણાવવામાં આવ્યું છે.

ત્રીજા ફકરામાં જણાવવામાં આવે છે કે તે વખતની જરથોસ્તી કોમના જે સભાસદોની પંચાયત બનેલી હોય તેણે આ અને તે મુજબ કામ કરવું.

સને ૧૮૫૧ ના ડીડમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે મરહુમ મી૦ પારેખનું આંધળાં પાંગળાંઓનું ફંડ જે જરથોસ્તીઓના મકાનમાં રાખવામાં આવ્યું છે તેમાં પારસી શબદ વાપરવામાં આવ્યો નથી. બાકીનના ફંડમાં પણ જરથોસ્તીજ શબદ વાપરવામાં આવેલો જોવામાં આવે છે. હાલના ટ્રસટીઓ એવું જણાવે છે કે તેઓને હસતકના ફંડનો લાભ લેનારાઓ પારસીજ હોવા જોઇયે પણ આ હીસાબે તેઓ પારસી બોલ વાપરે છે. જયારે બીજે ઠેકાણે નવસરીના પારસીઓ માટેનું ફંડ એવા બોલો પણ વાપરવામાં આવ્યા છે.

વળી મોફ્યુસીલમાં આંધળા પાંગળાનું ફંડ માટેનું ફંડ એવા શબદો વપરાયલા જોવામાં આવે છે. બીજા એક સર જમશેદજી જીજીભાઈના ફંડમાં જરથોસ્તીઓ માટેનું ફંડ એવા શબદો વાપરવામાં આવ્યા છે.

તમો નામદારોએ આગળ કહ્યું હતું કે ટ્રસટીઓને પોતાનું ડીસક્રેશન વાપરવાની સતા ફકત નાણાં આપવા કરવાના સંબંધમાં આપવામાં આવી છે. લાશ લઈ જવાનાં ફંડમાં ડીસક્રેશન વાપરવાની સતા આપવામાં આવી છે કે નહી તે હું ચોકસપણે જણાવી શકતો નથી. હવે જયારે મેં ઉપર જણાવેલાં ફંડોમાં ટ્રસટીઓએ પોતે પોતાના ડીસક્રેશનનો ઉપયોગ જરથોસ્તીઓ માટે કયો છે.

સખાવત કરનારાઓની મુળ નેમ શું હતી ?

હવે સખાવત કરનારાઓના મુલ હેતુ સંબંધી વીવેચન કરીશ. પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે જરથોસતી માજદીયમના ન જરથોસતી અનજુમન વગેરે શબદો જયા જયાં વાપરવામાં આવયા છે તયાં આ સખાવત કરનારાઓની નેમ જરથોસતી ધરમ પાલવા પારસીઓ માટે અને નહી કે જરથોસતી ધરમમાં વટળેલાઓની હતી કારણકે તેઓના ધયાનમાં એવા વટલેલા શખશો હતા નહી.

હવે દોખમાઓ વગેરે જે મીલકતોના ત્રસટીડીડો આપણને મળતાં નથી તયાં આસપાસના સંજોગો તપાસી તે વખતે કોમ કેવા વીચારો ધરાવતી હતી તેને લગતી જબાની ઉપર આપણે જઈશું. આ સખાવતના સથાપકો ધરમમાં વટલાવવાનું કામ-એક ધારમીક કામ તરીકે ગણતા હતા અને હાલમાં ત્રસટીઓ આપણને એવું જણાવવાને બહાર આવયા છે કે સંસારી સબમોસર હાલના વખતમાં વટલાવવાનું ધારમીક કામ છોડી દેવું. એ ઉપરાંત ત્રસટીઓએ ખુલ્લે ખુલ્લું જાહેર કરયું છે કે તેઓ એ મુજબ ચાલશે અને એ રીતે સથાપકોની મુળ નેમનું તેઓ ઉલંઘન કરશે.

પ્રતીવાદીઓને માથે પુરવાર કરવાની જોખમદારી.

જરથોસતી ધરમની અસલના વખતની એક એવી માનયતા છે કે જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાનું કામ ઘણું અગતયનું છે. ઇતીહાસ ઉપરથી હું ચોકસ વખત સુધી એવું પુરવાર કરી આપવાને શકતીવાન છું કે જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાનું કામ ઘણું ધારમીક ગણાતું હતું. આ તો પ્રતીવાદીઓને પુરવાર કરવાનું રહેલું છે કે આ રેવાજ હાલમાં ધરમમાંથી નીકળી ગયો છે તથા તેનો હવે ઉપયોગ થતો નથી.

હવે પ્રતીવાદીઓએ ધારાના હીમાયતીઓનું મત મેળવવા માટે પોતાનો મુકદમો કેવી રીતે જાહેર કરયો હતો તે સંબંધી હું વીવેચન કરીશ. પહેલવહેલાં તેઓ બે ધારાના હીમાયતીઓ પાસે ગયા હતા અને તે પછી ત્રીજાનું મત લેતી વેળાએ જણાવયું હતું કે જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાનું કામ સેંકડો વરસ થયાં બીલકુલ ચાલતું નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર—કઇ ઉમરે ?

મી૦ બાઉનડસ—હું તે કાંઇ જાણતો નથી.

હવે ૧૨૦ વરસની વાત ઉપર ઇરાનથી મત મંગાવવામાં આવયું હતું. તે વેળા રેવાયત ચોપડીમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે અત્રે એવો રેવાજ ચાલે છે.

જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાના દાખલા.

પંચાયતના એક આગેવાન સભાસદ મી૦ ફરામજી બનાજી જણાવે છે કે જાબ નામના એક મુસલમાને સુદરેહ કસતી પહેરયો હતો. વળી તેને એક પારસી સ્ત્રીએ પોતાનો છોકરો કરી લીધો હતો તથા તેને એક પારસી સ્ત્રી સાથ પરણાવયો હતો.

મી૦ ફરામજી તેના સંબંધમાં એટલોજ વાંધો દરશાવે છે કે તે માટે પ્રથમ પંચાયતની બહાલી મેળવવામાં આવી હતી નહી.

જરથોસત પેગમબર પોતે વટલાવવાનું કામ ઘણા મોટા પાયા ઉપર ચલાવતા હતા તથા તેવણે પોતાની આખી જીંદગી આ કામમાંજ ગુજારી હતી. વીસતાસપ રાજાના માનીતા ઘોડાના ચાર પગો તેના પેટમાં ચાલી ગયા હતા તે ફતેહમંદથી કહાડવા માટે જરથોસત પેગમબરે વીસતાસપ પાસે વીસતાસપ તેની રાણી તથા પાટવી કુંવર વટલવાનું તથા જરથોસતી ધરમનો ફેલાવો કરવાનું વચન લીધું હતું.

બોમબે ગેઝેટયર ઉપરથી જણાય છે કે પંદરમા સદીની શરૂઆતમાં ઇરાનથી ગુજરાતમાં આવેલા પારસીઓની સંખયામાં વધારો હીંદુઓ તેમના ધરમમાં વટલાયાથી થયો હતો. તેને લગતી નોંધમાં જણાવવામાં આવયું છે કે સને ૭૦૦ થી ૧૩૦૦ સુધીના વરસમાં પારસીઓ જયારે સંજાનમાં આબાદ હાલતમાં સુખી જીંદગી ગુજારતા હતા વધારે

તેઓએ પોતાના ધરમમાં ઘણા હીંદુઓ
ને વટલાવયા હતા.

એ ઉપરથી તમો નામદારો જોશો કે
હીંદુઓની મોટી સંખયા આગલા વખ
તમાં પારસી ધરમમાં વટલી હતી જે
વીગત "પારસી પ્રકાશ" પત્રના અધી
પતી મી૦ બહમનજી બેરામજી પટેલ
તરફથી પણ જણાવવામાં આવે છે, વ
ળી બીજી એક અસલના વખતની ચો
પડી ઉપરથી આપણને માલમ પડે છે
કે ઉમરે પુગેલા માણસોને પણ પારસી
ઓ પોતાના ધરમમાં વટલાવવાને કદી
પણ ના પાડતા હતા નહીં, સીવાય કે
તેઓ ઘણી ખરાબ વરતણુક અથવા ચા
લચલણના હોય. આ ચોપડી સને
૧૮૦૮ ના સાલમાં પ્રગટ કરવામાં આ
વી છે. આ ચોપડીમાં છોકરાઓના સં
બંધમાં જણાવવામાં આવયું છે કે પાર
કા મઝહબના છોકરાઓને પાવક બના
વી પારસી ધરમમાં વટલાવવાના બનાવો
ઘણા સાધારણ નજરે પડે છે. અરબ
સતાનમાં નીબણુની નામનો એક મુસાફર
પોતાની મુસાફરીની ચોપડીમાં ૧૭૬૩–
૬૪ માં તેણે હીંદના લીધેલા પોતાના
પ્રવાસના સંબંધમાં જણાવે છે કે એક
પારસીને ખરાબ કુકરમ માટે ફાંસી દેવા
માં આવયો હતો. મને જણાવવામાં
આવયું હતું કે તે કાંઇ એક પારસી હ
તો નહીં પણ એક જુદદીન ગુલામ હતો
જેને પારસી ધરમમાં વટલાવવામાં આ
વયો હતો. પારસીઓએ પારકા ધરમવા
ળાઓને પોતાના ધરમમાં લેવાને કદીપ
ણ ના પાડી નથી."

ગબર લોકો કોણ હતા?

વળી એલીયતની હીંદની તવારીખ જે
૧૮૭૩ ના સાલમાં પ્રગટ કરવામાં આવી
છે, તેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે હીં
દ તથા સીંધના કેટલાક ભાગો ગબર લો
કોના છે તથા તવાં ઘણી મુરતી પુંજન
ારાઓ રહે છે. સરહ—ઉલ—ાન તથા બીજા
તવારીખનવેશો ગબરના સંબંધમાં લખ
તાં જણાવે છે કે તેઓ બધા ઇરાનથી
નાશી આવેલા હતા પણ મને લાગે છે
કે તે બધા નાશી આવેલા ઇરાનીઓજ
નહીં પણ ખુદ હીંદના એ ધરમમાં વટ
લાવતનીઓ પણ હોવા જોઇએ. વળી
ચોકસ બ્રાહમણોને પણ વટલાવેલા હો
વાની વીગત આ ચોપડી ઉપરથી માલમ
પડે છે. ધુપતીરંગની કીયામાં આશરે
૧૫૦ વરસ ઉપર પ્રગટ કરવામાં આવેલી
એક ફ્રેંચ ગ્રંથકારની ચોપડીમાં જણા
વવામાં આવે છે કે એ કીયામાં વટલાવ
વામાં આવેલા ત્રણ પંડીતોના નામ દેવા
માં આવે છે જે પંડીતોના નામો એ
ચોપડીમાં આપવામાં આવયાં છે.

ઇરાન ખાતે ખોલાસો લેવા ગયલા પારસીઓ.

રેવાયટની ચોપડીમાં જણાવવામાં આ
વે છે કે ૧૩૨ વરસની અગાઉ મુલાં ફી
રોઝને લઇ તેના પીતા મુલાં કાઉસ ત
થા બીજાઓ ઇરાન ખાતે ચોકસ સવા
લોના જવાબો મેલવવાને ગયા હતા જ
યાંથી તેઓ જવાબો લઇને આવયા હ
તા. આ સવાલોમાંનો ૧૩ મો સવાલ
એ હતો કે પારસીઓ હીંદુ છોકરા છો
કરીઓને સદરો કસતી પહેરાવે છે તથા
તેઓના હાથનું ખાણું ખાય છે તેઓ
દરવંદના છોકરાં હોવાથી તેઓને દોખ
મામાં નાખવા દેવામાં આવતા નથી તે
શું બરાબર છે કે?

વલી ઉપલીજ ચોપડીઓમાં જણાવ
વામાં આવયું છે કે જુદદીન છોકરાઓ
ને ગોલામો તરીકે ખરીદ કરતી વેળાએ
પોતાને તેઓથી કાંઇ નુકસાન નહીં થા
ય તેની સંભાળ લઇ તેઓને અવસતા
શીખવી પોતાના ધરમમાં લેવાનો રેવા
જ પણ અસલના પારસીઓમાં સાધાર
ણ માલમ પડતો હતો, પણ આવી રી
તે ધરમમાં વટલાવેલા છોકરાંઓને હાથ
નું ખાણું વગેરે ખાધા પછી તેઓ મ
રણ પામે તયારે તેઓને દોખમામાં ના
ખવા સામે હીંદના કેટલાક પારસીઓ
વાંધો લે છે તે માટે અમો દલગીર છી
એ. એવો વાંધો લેવાનું તેઓનું
કામ ઘણું ગુનાહભરયું છે.
આપણા ધરમમાં તો વટલાવવાની આ
પણને માથે ફરજ નાંખવામાં આવી
છે. વળી અમને જણાવવામાં આવયું છે
કે કેટલાક પારસી દસતુરો તથા મોબેદો
જુદદીનોને અવસતા શીખવવાના મારગ

માં હરકત નાંખે છે. આ કામ અમો જણાતીએ છીએ કે ધરમથી તદન ઉલટું છે.

આ ફતવો સને ૧૭૭૩ માં આપવામાં આવયો હતો અને તમો નામદારો જોઇ શકશો કે એ ફતવો તદન સતાવાર ગણાવો જોઇએ.

અનુભવીઓની કમીટીનો એક આગલો અભીપ્રાય.

અનુભવીઓની કમીટી પોતાના રીપોરટમાં જણાવે છે કે બધી સતાઓ ધયાનમાં લેતાં આ સભા ઠરાવે છે કે કોઇ પણ ઠેકાણે ધારમીક પુસતકોમાં જુદદીન ધરમ પાળનારાઓને પારસી ધરમમાં વટલાવવાના સંબંધમાં કદીપણ બાધ નાંખવામાં આવયો નથી પણ ઉલટું ધરમમાં જુદદીનોને વટલાવવાની ફરજ નાંખવામાં આવી છે. આ કમીટીના શામેલએ લમા એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદી પોતે સેક્રેટરી હતા, જેઓ આ મુકદમામાં સરવેથી જુસાદાર પ્રતીવાદી છે.

આટલું જણાવયા પછી હું કહીશ કે પારસી ધરમમાં જુદદીનોને વટલાવવાનો રેવાજ હાલમાં બંધ પડયો છે તે પુરવાર કરવાનું કામ પ્રતીવાદીઓનું છે. હવે હું મારી જુબાનીઓ રજુ કરીશ. અલબતે આપણને એ જોવાનું નથી કે હાલમાં પારસીઓનો અભીપ્રાય શું છે, પણ દોખમા વગેરે સથાપવામા આવયાં તે વેળા પારસીઓ કેવા ધારમીક વાચારો ધરાવતા હતા જે આપણને જોવાનું છે, તેમજ સથાપકોની નેમ એકલાં પારસીઓજ માટે હતી કે વટલેલા સુધા બધા જરથોસતીઓ માટે હતી તે આપણને જોવાનું છે.

પ્રતીવાદીઓની વાંધાભરી દલીલો.

પ્રતીવાદીઓ તરફથી લેવામાં આવેલા એક વાંધામાં જણાવવામાં આવયું છે કે સથાપકોની નેમ ગમે તે હોય પણ હાલમાં જે રેવાજ થઇ પડયો છે તેની વચે કોરટે આવવું નહીં. પણ ઇંગલંડમાં એક ટ્રસટના સંબંધમાં વાંધો ઉઠતા કેટલીક સદીઓ સુધી ટ્રસટના સથાપકોની નેમથી જુદીજ રીતે કામ લેવાનો રેવાજ પડી ગયો હતો તે રદ કરી કોરટે અસલ સથાપકોની નેમ મુજબ કામ લેવાનો હોકમ આપયો હતો, જયારે આ મુકદમાને લગતાં ટ્રસટો તો ફકત ૩૦ થી ૪૦ વરસના મુદતની અંદરના છે.

કોરટની સતાનો સવાલ.

અસલનો રેવાજ ટ્રસટીઓની નેમણુકને પણ લાગુ પડે છે. જો તેઓની નેમણુંક રેવાજથી ઉલટી રીતે કરવામાં આવી હોય તો તેને ગમે એટલી મુદત પસાર થઇ હોય તે છતાં કોરટ તે નેમણુંક રદ કરી કાયદેસરના ટ્રસટીઓની નેમણુંક કરી શકે છે.

પોતાના આ બોલવાના ટેકામાં મી० લાઉનડસ કેટલાક દાખલાઓ ટાંકી બતાવયા હતા. તે પછી ટ્રસટ ચલાવવાને લગતી ભવીશયની યોજના ઘડવાની કોરટની સતાની તરફેણમાં મી० લાઉનડસે વીવેચન કરયું હતું.

મી० લાઉનડસે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ટ્રસટીઓ મુદતના બાધનો આધાર લે છે પણ ઉલટી તે તેઓના ડીસક્રેડીટમાં જાય છે. તે લોકોનું કહેવાનું એ છે કે અસલ ટ્રસટ ગમે એવું ખોટું હોય અને તે પુરવાર થાય તે છતાં તેઓ કહેવા માંગે છે કે અમો વરસો થયાં ખોટું કામ કરતા આવતા હોવાથી હવે કોરટને તે સુધારવાનું ઘણું અઘરૂં થઇ ગયું છે અને તે એમનું એમ ચાલવા દેવું જોઇએ.

જોવા માંગવામાં આવેલું ટ્રસટ ડીડ.

આગળ ચાલતાં તેવણે જણાવયું કે હું પુરવાર કરી આપીશ કે એ ટ્રસટ ડીડો ફકત મહોમાહેની ગોઠવણ સમાનની છે. વરતમાનપત્રોમાં એવું બતાવનારા આરટીકલો પ્રગટ થઇ છે કે ટ્રસટીઓ કેવી રીતે વહીવટ ચલાવે છે તે કાંઇ સમજ પડતું નથી અને ટ્રસટ ડીડોમાં શું ગોઠવણ છે તે વીશે કોમ કાંઇ પણ જાણતી નથી. ૧૮૫૪ માં ટ્રસટ ડીડ જોવા માંગવામાં આવયું હતું પણ તે બતાવવામાં આવયું હતું નહીં.

નામદાર જડજ મી० દાવર—કોણે જોવા માંગયું હતું ?

મી૦ લાઉનડસ—જરથોસતી ધરમ અને ક્રીયા ઉપર એતેકાદ વધારનારી મંડળીએ ત્રસટ ડીડ જોવા માગયું હતું. એ પછી મી૦ લાઉનડસે એ બાબે માગણી કરનારો ત્રસટીઓ ઉપર મંડળીએ લખેલો કાગળ અને તેનો ત્રસટીઓએ વાળેલો જવાબ વાંચી સંભળાવયો હતો. મી૦ લાઉનડસ તે પછી બોલ્યા કે ત્રસટીઓના જવાબમાં ત્રસટ દીડ બતાવવાના પાડવામાં આવી હતી. ત્રસટીઓની પોતાના કબજામાંના સઘળા દસતાવેજો તે જોવા માંગવામાં આવતા બતાવવાની ફરજ છે છતાં તેઓએ ત્રસટ દીડ બતાવવા ના પાડી હતી. આ ઉપરથી કાયદાની નજરે જોતાં ત્રસટીઓની ગેરવરતણુંક પુરવાર થાય છે. દીડના સંબંધમાં ગંભીર સવાલ ઉઠયો હોય, તયારે ત્રસટીઓની ફરજ છે કે તેઓએ એક પક્ષની તરફદારી નહી કરતાં કોરટ સનમુખ તકરારી સવાલ ફેડયા માટે રજુ કરવો જોઇયે. અમોને અસલ દસતાવેજો મળવા પછી અમોએ કજીયામાં ઉતરવાને બદલે કાઉનસલ સનમુખ નવો કેસ રજુ કરવા મુકદમો માંડવા આગમજ ત્રસટીઓને સુચવયું હતું. પણ ત્રસટીઓએ ના પાડી હતી. ૧૮૮૪ નાં ત્રસટ દીડને આધારે પ્રથમ ત્રસટીઓએ કાઉનસલનું મત મેળવયું હતું. પણ તે પછી અમે દોખમાઓની સથાપનાને લગતા અસલ દસતાવેજો મેળવીને તપાસયા. તે પછી તે આધારે કાઉનસલ સનમુખ નવો ભેગો કેસ રજુ કરવા અમોએ ત્રસટીઓને સુચવયું, અને કજીયામાં ઉતરવાને બદલે તે કામમાં મદદ કરવા વટીક અમોએ સુચવયું. અમારી એ વલણુ શું વાજબી નથી? કોઇ એ કરતાં બીજી વધુ સારી વલણુની અમારી પાસેથી કેવી રીતે આશા રાખી શકે? અમોએ એવી માગણી કરનારૂં કાગજ તા૦ ૫ મી આગસટે લખયું હતું, જેનો તેઓએ તા૦ ૬ ઠી અકટોબરે જવાબ વાળીને તેમ કરવા ના પાડી હતી. મી૦ લાઉંડસે એ પછી મજકુર પત્રવહેવાર વાંચી સંભળાવયો હતો.

બન્ને પક્ષોએ ધારાના હીમાયતીઓનું મત લેવાની સુચના.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—કાઉનસલનું મત લેતાં તેઓએ ૨ ત્રસટ દીડોજ તેની સનમુખ રજુ કરયા હતા, અને અસલ દસતાવેજો રજુ કરયા હતા નહી, તે ત્રસટ દીડોને આધારે કાઉનસલે મત આપયું હતું. ને પછી તમોએ તેઓ પાસેથી અસલ દસતાવેજોની નકલો મેળવીને તપાસી હતી. તે ઉપરથી જણાયું હતું કે ધારાના હીમાયતીઓનું મત ખોટા આધારે લેવામાં આવયું હતું એમ શું તમો કહેવા માંગો છો?

મી૦ લાઉંડસ—હા મારા લોરડ ત્રસટીઓને અમારૂં કહેવાનું એવું હતું કે ઓઆરીયાંઓની અસલ નકલો તપાસયા પછી એવું ખુલ્લું જણાય છે કે તમો એ પાછળથી પારસી તથાં જરથોસતી બોલો વચે જે ફરક બતાવવા માંડયો છે તેવો કાંઇ ફરક ફંડોના અસલ સથાપકોએ રાખયો હતો નહી. આથી એ બાબદ ઉપર બંને પક્ષે સાથે મળી ધારાના હીમાયતીનું ફરી મત લેવું એવું અમોએ તેઓને સુચવયું હતું.

મોફસીલના પારસી સાક્ષીઓ.

મી૦ લાઉંડસે તયારબાદ જણાવયું કે આ મારો મુકદમો છે. હું હવે મારા સાક્ષીઓ બોલાવવા માગું છું. કેટલાક સાક્ષીઓ મોફસીલના પારસીઓ છે તેઓને હું પ્રથમ બોલાવવા માગું છું.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

મી૦ ભાવનગરીની જુબાની.

ટીફીન પછી કોરટ પાછી બેસતાં મી૦ પેસતનજી ફરામજી ભાવનગરીએ મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવયું કે હું પારસી અને જરથોસતી છું. સેક્રેટરીએટમાં હું એકાઉનટંટ અને કેશીયર છું. મારા બાપ અને બપાવા સુરતમાં આવી રહયા હતા અને હું તયાં ઉછરયો હતો. પારસી ધરમના કાનુનોથી હું માહીતગાર છું અને ખાસ કરીને વટલેલ પારસીઓ સંબંધમાં મારા વીચાર પ્રમાણે પારસી નયાતમાં જુદદીનોને પોતાના ધરમમાં લેવાનો રીવાજ છે.

સ૦—તમારૂં મત શું છે?

આ સવાલ સામે મી૦ ગ્રેંગમેને વાંધો લીધો હતો અને સાક્ષીને નામદાર કોરટે બહાર જવા ફરમાવ્યું હતું.

મી૦ બ્રાઉનડસે જણાવ્યું કે કુટુંબી રીવાજ શું છે તે આ સાક્ષીથી હું પુરવાર કરવા માંગું છું. તેના કુટુંબમાં ઘણા જુદદીનોને વટલાવવામાં આવયા હતા અને તેમને સદરા જરથોસતી હકો આપી સેવટે દોખમામાં ચહાવવામાં આવયા હતા. વટલાવવામાં આવયા તેની જોકે સાક્ષીને ખબર નથી અને નજરે વટલાવવાનું કામ તેવણે જોયું નથી, તો પણ તેઓ સબંધમાં કુટુંબમાં કેમ કરવામાં આવયું હતું તેને લગતી તે જુબાની આપે તે પુરાવા તરીકે ગણાવી જોઇએ.

અત્રે સાક્ષીને પાછા બોલાવવામાં આવયા હતા અને સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે, પારસી નયાતમા પરકોમનાઓને વટલાવવાનો રીવાજ છે.

સ૦—તમે જે મત આપો છો તે કાંઇ દાખલાઓ ઉપરથી આપો છો કે?

જ૦—હા. તેવા દાખલા છે. જીવી, રૂપલી, રૂસતમ અને ઝીણાના દાખલા હું જાણું છું. મારા કુટુંબે તેમને દુકાળ વખતે વેચાતા લીધાં હતા, તે પછી તેમને પારસી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયા હતાં. તે વાત મને મારા માબાપે કહી હતી. મારો પોતાની જાણ પ્રમાણે તેઓ જરથોસતી ધરમ પાળતા હતાં. તેઓ અગીયારીમાં જતાં હતાં. જીવી રૂસતમ અને ઝીણાની મા થતી હતી. જીવી મરણ પામી તયારે તેણીને દોખમે ચઢાવી હતી, જીવીને સાહુકારીથી સવળાના જાણ પ્રમાણે દોખમે ચહાવવામાં આવી હતી. રૂસતમ અને ઝીણાનો બાપ કોણ હતો તેના મને ખબર નથી. સુરતમાં પાંચ છ દોખમાં છે. જીવીને કયા દોખમામાં લેઇ જવી તે વખતે સવાલ ઉભો થયો હતો.

સાક્ષીને ફરી પુછવામાં આવતાં તેણે જવાબ દીધો કે બે કે ત્રણ દોખમાં સુરતમાં છે, કયા દોખમામાં જીવીને નાંખવામાં આવી હતી તે હું જાણુતો નથી. ચોતરા ઉપર આપઘાત કરનારાઓને અને કદાચ વટલેલોને નાંખવામાં આવે છે.

રૂસતમ પેહેલાં રૂપલીને પરણ્યો હતો. રૂપલી પણ વટલેલ હતી. રૂસતમ બીજી વાર ધનબાઇ સાથ પરણ્યો હતો ધનબાઇ જરથોસતી હતી કે વટલેલી હતી તે હું જાણુતો નથી, ધનબાઇના મરણ પછી તે આવાબાઇ સાથ પરણ્યો હતો. આવાબાઇ પારસી હતાં. રૂસતમ ધરમી પારસી હતો. રૂસતમ થણો ભણનાર ગણનાર હતો. તે પાંચે ગેહનો ભણનાર ગણનાર હતો. તે ચુસત જરથોસતી હતો રૂસતમને તેહેમુલજી નામે છોકરો હતો. તેહમુલજીને સુદરે કસતી પેહેરાવવામાં આવયો હતો તયારે હું હાજર હતો. તે પેહેરાવવાની કીયા અરેસતા મુજબ કરવામાં આવી હતી. રૂસતમ મરણ પામયો હતો અને તેની લાસ દોખમે ચહાવવામાં આવી હતી. જીવી, રૂપાઇ વીગેરે સઘળા કાળાં હતાં. ઝીણા હાંદુઓની માફક લાલ પાઘડી પેહરતો હતો. ઝીણાના રોવાનને પણ અમારા કુટુંબને ખરચે દોખમે ચઢાવવામાં આવયો હતો. તેહમુલજી ૧૮ માસ ઉપર મરણ પામયો હતો. તે ભાયંદરમાં સટેશન માસતર હતો, તે પારસી તરીકે ખપતો હતો. વળી મારાં માબાપે પારસી ધરમમાં વટલાવવાના બીજા દાખલાઓ પણ કહયા હતા. એક દાખલો સુરતમાં કેખશરૂ નશરવાનજી ખાનસાહેબના નોકરનો છે, તે અસલ સીધી હતો એમ મને કહેવામાં આવયું હતું. બીજો દાખલો ખાનબહાદુર અરદેશર કોટવાલના ઘરના નોકરનો છે. તેનુ નામ જીવા છે અને તેણી હજી જીવે છે. તે સીધીને પણ પારસી ધરમમાં લેવામાં આવયો હતો અને તે પારસી તરીકે પોતાને ઓળખાવતો હતો. મેં તેને જોયો હતો અને વાતચીત કરી હતી અને તેણે મને કહયુ હતું કે તે સીધી હતો પણ તેને પારસી ધરમમાં લેવામાં આવયો હતો. આવી રીતે પારસી ધરમમાં વટલાવવાના બીજા ઘણા દાખલાઓ મેં સાંભળ્યા છે પણ તેને લગતી વીગત હું જાણુતો નથી. તેવીસ વરસ

ની વયે મેં સુરત છોડયું હતું પણ હું ત્યાં જાઉં આવું છું.

ઉલટપાલટ તપાસ.

સાક્ષીએ ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે, જીવી મારા ઘરમાં રહેતી હતી. તેણી મારા બપાવાની નોકર હતી. રૂસતમ અને ઝીણા પણ નોકર હતા. તેઓનો બાપ કોણ હતો તે હું કહી શકતો નથી. રૂસતમ અને ઝીણા પારસી ધરમ પાળતા હતા. હું પોતે તેમને વટલાવવાની બાબદમાં કાંઇ જાણતો નથી. રૂપલી મારા બપાવાના ઘરમાં નોકર હતી. તે મરી ગઇ ત્યારે હું મુંબઇ હતો. તેણીનો બાપ કોણ હતો, અથવા તે કોણ હતી અને કયાંથી આવી હતી તે હું જાણતો નથી. તે નોકરો આગળ શું હતાં તે હું કાંઇ જાણતો નથી. કોઇ પારસી છે કે નહી તે વીશે શક હોય તો તેવાને ચોતરામાં નાંખવામાં આવે છે, ઝીણાને ચોતરામાં નાંખવામાં આવયો હતો કે દોખમે ચઢાવયો હતો તે હું જાણતો નથી. સીધી મરણ પામયો છે તે ખાનસાહેબની નોકરીમાં હતો. સીધી સદરો અને કુસતી રાખતો હતો પણ પાઘડી ફગલી પહેરતો નહોતો. તેણે જરથોસતી ધરમ કયારે અખતયાર કરયો હતો તેની મને ખબર નથી પણ સદરો કસતી રાખતો હતો, ઝીણી જીવતી છે એમ હું ધારૂં છું. તેણીને છોકરાં નહોતાં. હું ધારૂં છું કે તેણી પરણીજ નહોતી. આ વાંબાઇ પારસણ હતાં. એક પારસી મરદ અને જુદદીન ઓના છોકરાંને હું પારસી તરીકે ગણું છું તેમજ મુંબઇમાં જાયુક કે થોડો વખત રહેનાર ઘરાતીને પણ હું પારસી ગણું છું. જુદ્દીન કોઇ પારસી ધરમમાં વટલાન આવે તો હું તેને પારસી કહું. એક બ્રાહમણને પારસી ધરમમાં વટલાવવામાં આવે તો હું તેને પણ પારસી કહું. આવબાઇના માબાપ હું જાણું છું ત્યાં સુધી પારસી હતાં. હું ખ્રીસતી ધરમમાં વટલી જાઉં તો હું પારસી કહેવાઉં નહીં. હું તેવાને પારસી ધરમમાં વટલેલો ખ્રીસતી કહું.

મી॰ લેગમેન—ધારો કે હું જરથોસતી ધરમમાં વટલી જાઉં તો તમે મને શું કહો? જ॰—તમને હું પારસી ધરમમાં વટલેલ પારસી કહું.

નામદાર જસટીસ દાવરે મી॰ લેગમેનને જણાવ્યું કે આવા સવાલોથી મારી નોંધ પુરી કહેવાય નહીં. કદાચ પ્રીવી કાઉનસીલમાં જવું પડે અને તે માટે મારી નોંધ સંપુરણ હોવી જોઇએ.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે પારસી એક કોમ છે. જે જરથોસતી ધરમ પાળતા હોય તેજ એ કોમના કહેવાયા પછી તે ગમે તે કોમના હોય. આ મુકદમામાં પક્ષકારો વચ્ચે શું વાંધો છે તે હું જાણું છું. હું એક ચુસત જરથોસતી છું.

કોરટના સવાલના જવાબમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે તેમના બપાવા વચાજે નાણા ધીરતા રહ્યા હતા. ૧૮૭૫ માં તે વણ મરણ પામયા હતા. તેમની વય ૬૫ વરસની હતી અને હું તે વખતે ર૩ વરસની વયનો હતો. જીવી હું સતર અઢાર વરસનો હતો ત્યારે મરણ પામી હતી. ઝીણા જીવા આગમજ મરણ પામયો હતો. મારાં બપાઇ ૮ર વરસની વયે દશ વરસ ઉપર મરણ પામયા હતા. હું પાયદસતે નહીં ગયો હતો ઓટલે ગયા હતો, રવાનને દોખમે લેઇ જવામાં આવયું હતું. પણ દોખમામાં નાખવામાં આવયું હતું કે ચોતરા ઉપર મેલવામાં આવયું હતું તે હું જાણતો નથી. ચોતરા અને દોખમાના બંધારણમાં કાંઇ ફેર છે કે નહી તે હું જાણતો નથી, જુના દોખમાને આપઘાત કરેલાઓને માટે વાપરવામાં આવે છે. જુદ્દીનને અડકેલા રવાનને પણ ચોતરા ઉપર નાંખવામાં આવે છે. સુરતમાં ઘણાં દુબરા વટલેલા છે. લોકો કહે છે કે તેમના રવાંનોને ચોતરા ઉપર નાંખે છે. જીવીના છોકરાં મારા બપાવાના ઘરમાં જનમયાં હતાં. રૂસતમ મારા બપાવાના ઘરમાં જનમયો હતો. રૂપલી મારા બપાવાના ઘરમાં જનમી ન હોતી, પણ તે ઓખાનથી આવી હતી, એમ કહેતાં હતાં. સુરતમાં પારસીઓ દુબરીઓ રાખે છે એમ મેં સાંભલયું છે, પણ

તેઓ કાંઈ તેવી દુબરીને પોતાના ઘરમાં રાખતા નથી.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

સુરતની પંચાયતે વટલેલાઓને તેઓની હયાતીમાં આપેલો પગાર.

પંચાયતને ખરચે વટલેલાઓની દોખમે ચઢાવવામાં આવેલી લાશો.

સુરતના એક બુઝોરગ મોબેદની જુબાની.

ગાહમબારનાં જમણમાં વટલેલોએ લીધેલો ભાગ.

જુદદીન વટલેલો દોખમે ચઢવાના પુરાવાઓ.

વટલાવવાની રૂઢી તરફ ધરમ ગુરૂની પસંદગી.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૫ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઈ બેહરામજી જીજીભાઈ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઈ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઈ નવરોજી કાત્રક મુંબઈની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી મેહરજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઈ કાલે હાઈ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન. મી૦ બાદશાહ અને મી૦ એફ. પી. તાલીયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી માં૦ ઈવરરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ જસટીસ દાવરે માંગેલો ખુલાસો.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે શરૂઆતમાં જણાવ્યું કે મી૦ લાઉનડસ, આ મુકદમામાં જુબાની આગળ લેવાનું કામ ચાલુ કરવામાં આવે તે અગાઉ હું તમારી તરફથી રજુ કરવામાં આવેલા મુકદમા મુજબ જે સવાલો ઉભા થવા પામયા છે તેના સંબંધમાં તમો તરફથી કેટલોક ખુલાસો મેળવવાની ઇચ્છા રાખું છું તમો એવું જણાવો છો કે સઘળાં ત્રસટો જરથોસતીઓ માટે એટલે કે જરથોસતી ધરમ પાળનારાઓ સઘળાના લાભને માટે કરવામાં આવયાં છે, પછી તેઓ પારસી બાપ તરફથી ઉતરી આવેલા હોય અથવા નહીં પણ હોય. વળી તમારૂં કહેવું એવું છે કે એક પરદેશી ધરમનો શખસ જયારે જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થાય તયારે તેને જરથોસતી કોમને લગતાં સઘળાં ત્રસટોનો લાભ મળવો જોઈએ. વળી તમો એવું પણ જણાવો છો કે ત્રસટીઓને પોતાને નવા ત્રસટીઓ નેમવાની કશી પણ સતા નથી. આ શું સઘળું ખરૂં છે કે? ઉપલી સઘળી દલીલો ઉપરાંત તમારી શું બીજી પણ કાંઈ દલીલો છે કે? કારણ કે વધુ જુબાની લેવાનું શરૂ કરવામાં આવે તે આગમચ તમોને હું

એવા સવાલોના સંબંધમાં હું તમારી પાસેથી વીગતવાર ખુલાસો મેળવવાની ઇચ્છા રાખુ છું.

મી૦ લાઉનડસ—મારી એક બીજી પણ દલીલ છે. આ દલીલ એ છે કે સને ૧૮૫૧ ના સવાલના ત્રસટમાં ત્રસટીઓને મુનસફી વાપરવાની જે સતા આપવામાં આવી છે તે તેઓને મલવી જોઇએ નહીં.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તમો શું આ મુકદમામાં આટલાજ સવાલોના સબંધમાં વાંધો ઉઠાવો છો કે?

મી૦ લાઉનડસ— ખરા સવાલો તો એજ છે.

ત્રસટની મીલકતોનો લાભ લેવાનો હક.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તયારે તમો જબાની શા આધારે રજુ કરો છો?

મી૦ લાઉનડસ—ત્રસટના સથાપકોનો ધરમનો એતેકાદ શું હતો તે મે ઘણી હાસીલ શાહાદતોથી બતાવી આપયું છે, તે એતેકાદ તે પછી બદલાયો નથી તે બતાવવા માટે મેં જબાની રજુ કરવાનું માથે લીધું છે તો જોકે તેથી ઉલટી વાત પુરવાર કરી આપવાની જોખમ દારી ખરૂં જોતાં તો સામા પક્ષને માથે રહેલી છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—મુકદમાના ખરા સવાલો શું છે તે વીશે મી૦ સ્ટ્રેંગમેન હવે તમારો ખયાલ શું છે તે હમોને જણાવશો?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—અમો ત્રસટો મુજબ ચોકકસ સથાવર તથા જંગમ મીલકતોનો કબજો ધરાવીયે છીએ તે મીલકતોના સંબંધમાં મુકદમો ઉભો થયો છે તે મીલકતો જરથોસતીઓના લાભ માટે અરપણ કરવામાં આવેલી છે. ૧૮૫૧ ના ડીડના સંબધમાં કોરટને જે ચુકવવાનું છે તે એ છે કે નવા ત્રસટીની નેમણુકની સતા કાયદાપુરવક છે કે નહીં, અને મીલકતો જરથોસતીઓના લાભ માટે અરપણ કરવામાં આવેલી છે કે નહીં. ૧૮૮૪ ના ત્રસટના સંબંધમાં નવા ત્રસટીની નેમણુક કરવાની સતા સામે ચેલંજ કરવામાં આવયો છે, અને એવું જણાવવામાં આવયું છે કે એ સતા જરથોસતી અનજુમનની છે, એ ત્રસટ કાયદાપુરવક છે કે નહી તે કારટે જોવાનું છે ત્રસટ જો ગેરકાયદેસરનું ઠરાવવામાં આવે તો ત્રસટીઓને દુર કરી નવી યોજના ઘડવાનો સવાલ વળી ઉભો થયશે છે. જરથોસતી માજદીઆસનાન, વગેરે શબદોનો અરથ કહાવવાનો છે. અમારો મુકદમો અમારાં લેખીત બચાવનામાના ૧૪ માં ફકરામાં જણાવેલો છે. અમો એવું કહીયે છીએ કે ઇરાનથી અત્રે આવતા જરથોસતી ધરમ પાળતા ઇરાનીઓને અમારા કબજામાંની મીલકતોનો લાભ મેળવવાનો હક છે. અત્રે આવતા જરથોસતી ધરમ પાળતા ઇરાનીઓ જરથોસતી માબાપોને પેટેજ જનમેલા હોય છે એવું માની લેવામાં આવે છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તમો શું એમ કહેવા માગો છો કે પારસી બાપને પેટે નહી અવતરેલા કોઇ જુદદીનને શું ૧૫૦૩ સુધી જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવામા નહી આવયો હતો?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—હા અમે એમ કહેવા માગયે છીએ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તમો કબુલ કરો છો કે જરથોસતી ધરમ જુદદીનોને ધરમમાં લેવાની તાકીદ ફરમાવે છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—હા.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—એવા વટલેલ જુદદીનોને ઘટતી રીતે ધરમમાં લેવામાં આવયા હોય તો પણ તેઓને મીલકતોનો લાભ નહી મળે એમ તમે કહેવા માગો છો?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—હા. બે સબબો સર તેઓને અમારા કબજામાંની મીલકતોનો લાભ મેળવવાનો હક નથી. એક ધરમનો સબબ છે. બીજો જનમનો સવાલ છે. ત્રસટીઓનું કહેવાનું એવુ છે કે વટલેલા જુદદીનોની લાશો ચોતરાપર નાખી જનઇયે.

એવા માણસો માટે કાંઇ જોગવાઇ કરવામાં આવી નથી. આ બીના કમનસીબ હોય એ બનવાજોગ છે પણ તેને ત્રસટડીડ સાથ કાંઇ લાગતું વલગતું નથી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—નસેસાલારો ઉપર ટ્રસટીઓની સતા હોવાથી તેઓ નસેસાલારોને આવા જુદ્દીન વટલેલાઓની લાશો ઉઠાવી લઇ જવાની પરવાનગી આપી શકશે કે નહી?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન-તે હું કહેવાને અશક્ત છું. તમો મને સવાલોની ટીપ આપો અને તે વીશે હું સેક્રેટરી એરવદ જીવણજી મોદીને પુછી જોઇશ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—નસેસાલારો એક રીતે કોમના નોકરો જેવા છે અને તેઓ ઉપર ટ્રસટીઓ સતા ધરાવે છે. એ પાંચ દોખમાઓ સીવાય મુંબઇમાં બીજાં દોખમાઓ નથી. અગયારી, આતશબેહેરામ વગેરે એવાં ધરમના ખાતાંઓનો વહીવટ એ ખાતાંઓને લગતા જુદા જુદા ટ્રસટીઓ તરફથી તેઓના ટ્રસટડીડો મુજબ ચલાવવામાં આવે છે. ટ્રસટીઓના હાથમાં તો ફકત એકજ નજીવી જેવી અગયારી છે, પણ દોખમાઓ તો સઘળા ટ્રસટીઓના જ કબજામાં છે. જ્યારે આવી બાબદમાં ટ્રસટીઓની તથા જુદદીનોની સથીતી શું છે તે હું જાણવા માંગું છું. લાશો ઠેકાણે પાડવાનું સઘળું કામ ટ્રસટીઓના હાથમાં છે. વળી લાશો ઉંચકનારાઓ અને દોખમાઓ ટ્રસટીઓના હોકમ હેઠળ અને કબજામાં છે તે પણ ધયાનમા લેવું જોઇએ.

પરદેશોમાં લાશો ઠેકાણે પાડવાની રૂઢી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમને અત્રે એરવદ જીવનજી મોદી સાથ કેટલોક વખત મસલત ચલાવ્યા પછી જણાવયું કે મોફસીલમાં પારસી કબ્રસતાનો છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—કેટલાંએક નાના નાના શહેરોમાં દોખમાઓને બદલે પારસી કબ્રસતાનો છ તથા કેટલાક દાખમાઓમાં તો આવા કબ્રસતાનો પણ નથી. તેવે ઠેકાણે કોઇ ભમતીજ અનુકુળ પડતી જેગામાં લાશ દાટવામાં આવેછે. કેટલેક ઠેકાણે તો બંદગી ભણનારા અને ક્રીયાકામ કરનારા મોબેદો પણ મળી શકતા નથી. તેવે સમયે નાચારી ઘટતાં ભણતર અને ક્રીયાકામ વગરજ લાશ ઠેકાણે પાડવામાં આવે છે. હું બંને બાજુના મુકદમા સંબંધી વીચારો બરાબર જાણવા મગતો હતો કે જેથી જવાની કેટલાક હદ સુધી બંધબેસતી છે તેનું તોલ કરી શકાય.

મી૦ ભાવનગરીની વધુ જબાની.

એ છી આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર

તપાસમાં મી૦ ભાવનગરીએ જણાવીયું કે હું ફકત તેમુલજીનીજ નવજોત વેળાજ હાજર હતો. બીજાઓને વટલાવવાની વાતના સંબંધમાં મેં જે કઇ સાંભળ્યું છે તે સીવાય બીજુ કાંઇ પણ હું જાણતો નથી. હું ફકત જીવીનેજ એટલે બેઠો હતો એવું મને યાદ છે. પાયદસની બાબત હું કાઇ જાણતો નથી. તેમુલજી રૂસતમનો બેટો હતો. રૂસતમના ધણીઆણી ધનબાઇને પેટે તે જનમેલો હતો. રૂસતમ ફકત પારસી નામ છે રૂસતમને કોઇ બીજા નામથી હું પીછાણતો હતો નહી જીવીનો ધણી જરથોસતી ધરમમાં વટલયો હતો. રૂસતમ ગાડીવાળો હતો. નવજોત, લગન અને નરજુકાયનો ખરચ મારા કુટુંબે કરેલો હતો.

મી૦ લાઉંડસની ફરી તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે એ વટલેલો મારા બાપયા બપાવાના ગેરકાયદેસરનાં ફરજંદો હતા એવું માનવાનું મને કારણ નથી. જીવી અને મારા કુટુંબના કોઇપણ મેમબર વચે કોઇ પ્રકારનો ગેરકાયદેસરનો સંબંધ હતો એવું માનવાનું મને બીલકુલ કાંઇપણ કારણ નથી.

અત્રે મી૦ ભાવનગરીની જુબાની પુરી થઇ હતી.

મી૦ સોરાબજી પંથકીની જુબાની.

મી૦ સોરાબજી બમનજી પંથકીએ મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવયું કે મારી ઉમર ૬૮ વરસની છે. હું અંધયારૂ છું તથા એક અંધયારૂ તરીકે આજ ઘણા વરસો થયાં કામ કરૂં છું. જરથોસતી ધરમોના ફરમાનોથી હું પુરતો વાકેફગાર છું. અમારા ધરમમા પરકોમના લોકોને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાનું ફરમાન કરવામાં આવયું છે અને તે મુજબ તેઓને વટલાવવામાં આવે છે. જ

રથોસ્તી ધરમમાં વટલાવવાનો રેવાજ ઘણાં લાંબા વખતનો ચાલતો આવયો છે. એવી રીતે વટલાવવાના ઘણા દાખલાઓ બનયા છે. ઘણા હીંદુઓને વટલાવવામાં આવયા હતા. તેઓમાંના ઘણાઓ મરણ પામયા છે તથા કેટલાકો હજીપણ જીવતા છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર–એઓ મુંબઇના છે કે?

સાક્ષી–નહી, હું સુરતથી આવયો છું તથા સુરતનો રહેવાસી છું.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં વધુ જણાવયું કે જરથોસતી ધરમમાં વટલાવાના થોડાક દાખલાઓ મેં પોતે જોયા છે તથા થોડાક સાંભળેલા છે. સુરત મધેના ભાવનગરીના કુટુંબને હું સારીકાની ઓળખું છું. તે કુટુંબ સુરતમાં સારી રીતે જાણીતું થયલું છે. તે કુટુંબમાં એવા કેટલાક દાખલાઓ બનેલા મેં પોતે જોયા છે. હું તે કુટુંબની મુલાકાતે અવારનવાર જાવ આવ કરતો હતો. હું તે કુટુંબની એક મીત્ર તરીકે નહી, પણ એક અખબારૂ તરીકે મુલાકાત લેતો હતો. ખરશેદજી પટેલ નારના એક અખબારૂ તે કુટુંબના અંધયા તરીકે કામ કરતા હતા. તેવણ હાલમાં મરણ પામયા છે. તેવણનું મરણ મુંબઇમાં નીપજયું હતું.

જરથોસતી ધરમમાં વટલેલા જુદદીનો.

બમનજી ભાવનગરીના વખતમાં હીંદુઓને સુદરેહ કસતી પહેરાવવામાં આવયાં હતાં. આ વાત મારા વખત અગમચ બની હતી. આ વટલેલાંઓના છોકરાંઓને મારી નજર સનમુખ સુદરેહ કસતી પહેરાવવામાં આવયા હતા. એક અખબાર તરીકે આ વાત હું જાણવાને શકતીવાન થયો હતો. વટલેલાંઓમાં સરવથી મોટી ઉમરની જીવા હતી, જે આંધળી તથા જાડી હતી. બીજી વટલેલ બાઓમાં રૂપાંબાઇ તથા એક બાજી હતી, જેનું નામ મને ધયાન નથી. હમણાં પણ મને તે નામનું કાંઇ ધયાન આવતું નથી. [illegible] વકીલમાં રૂસ્તમ નામનો એક શખસ હતો. એ વટલેલો સઘળાં ભાવનગરી કુટુંબનાં હતાં. રૂપાંબાઇ બુઢી અને જાડી બાઇ હતી. મેં જયારે જોઇ હતી તયારે તેણી ઘણી બુઢી હતી. જીવાં અને રૂસતમ તેણીનાજ હતા કે નહી તે બાબે મને કશીપણ માલુમ નથી. જીવી પારસી પોશાક પહેરતી હતી તથા ડેસીબાઇની સેવા કરતી હતી. તેણીને જરથોસતી ધરમમા વટલાવીને ઘરમાં રાખવામાં આવી હતી. તેણીના ઘરમાં દરજજે એક નોકર કરતાં ચઢતો હતો નહી. પણ તેમને કાંઇપણ પગાર આપવામાં આવતો હતો નહી. તેણીજ આજ કુટુંબના ઘરમાં રહીને તયાંજ ખાતીપીતી હતી. વળી તેણી ભણતી ગણતી પણ હતી. દોસીબાઇ જામ:સજીના ધણીયાણી થતાં હતાં. જીવીને વટલાવવામાં આવી હતી એવું મને મારા બાબાએ કહયું હતું.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર–"મારા બાપે મને ફલાણું કહયું હતું" એવી વીગત જુબાનીમાં દાખલ કરી શકાય કે નહીં તે વીશે અમો હજી શકમંદ છીએ.

મી૦ લાઉનડસ– પ્રીવી કાઉનસીલે રેવાજ નકી કરવાના સંબંધમાં એવા રીતની જુબાનીને કાયદેસરની ગણી છે. તે છતાં જો તમો નામદારને આવી જુબાનીમાં કાંઇપણ સંબંધ ધરાવનારી વીગત નહીં લાગે તે જો તમો નામદાર કહાડી નાખશો તો તે સામે મને કશાપણ પ્રકારનો વાંધો નથી.

મી૦ લાઉનડસે તયારબાદ સાક્ષીની ફરી આગળ તપાસ ચલાવી હતી.

પારસીઓમાં વટલાવવાના રેવાજના પુરાવાઓ.

સાક્ષીએ જણાવયું કે જરથોસતી ધરમમાં જુદદીનોને વટલાવવાનો રવાજ છે એવી વીગત ઘણાક પારસી કુટુંબોમાં વટલાવવાના દાખલાઓ બનેલા મેં જોયા છે, તે ઉપરથી હું જણાવી શકુછું. કેટલાકોની નવજોતની કીયા કરવામાં આવી હતી. તે કીયા કરનારાઓમાં હું પણ સામેલ હતો, મેં વટલેલાઓના દાખલાઓ જોયા છે તેમજ સાંભળયા પણ છે. ધ

ણાક સખશોએ મને વટલેલ સખશો બતાવી એવું જણાવયું છે કે તેઓ પહેલા મુસલમાન હતા અથવા તેઓ પ્રથમ હીંદુ હતા વગેરે તથા તેઓ હાલમાં પારસી થયા છે. વળી કેટલાક પારસી ધરમ પાળતા સખશો માટે મને કેટલાકો તરફથી એવું પણ જણાવવામાં આવયું હતું કે તેઓ પહેલાં દુબરાઓ હતા, પણ પાછળથી પારસી ધરમમાં વટલી ગયા છે. એવી રીતે મને ઘણાઓના સંબંધમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું.

મારા બાવા ધરમગુરૂનો ધંધો કરતા હતા. તેવણે મને જણાવયું હતું કે જીવીને વટલાવવામાં આવી હતી. રૂસતમને સદરો કસતી પહેરીને ફરતાં હરતાં મેં મારી નજરે જોયો હતો. રૂસતમનો બાઈ જીજા પણ જરથોસતી ધરમ પાળતો હતો એ હું જાણું છું.

જીજા નામ ઘણા પારસીઓના છે. પારસીઓમાં મી૦ જીવણજીને જીજા કરીને હાંક મારવામાં આવે છે. રૂપઈ જોકે વટલેલ હતી તે છતાં તે પારસી પોશાક પહેરતી હતી. જીવી મરી ગઈ તે વેળા તેણીની મરણ ક્રીયાનો સઘલો ખરચ જામાસજીએ પાતે આપયા હતો. તેણીને દખમે લઈ જવામાં આવી હતી તથા તેણીની મરણ ક્રીયા આતશબહેરામમાં કરાવવામાં આવી હતી.

પારસીઓમાં વટલાવવાનો રેવાજ હતો તે પુરવાર કરી આપવા સારૂ હું બીજા બે ત્રણ દાખલાએ આપીશ. આ દાખલાઓ કાલાભાઈના કુટુંબમાં બનયા હતા. આ વટલેલા શખશો અસલ દુબરા હતા. કાલાભાઈના બાપનું નામ મને ખબર નથી. પણ તેવણના છોકરાનું નામ નાદીરશાહ હતું.

મી૦ લાઉનાસે અત્રે જણાવયું કે કાલાભાઈવાળું કુટુંબ હાલમાં પણ સુરત ખાતે રહે છે.

પંચાયત તરફથી વટલેલાંઓને મળેલી મદદ.

મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે તે દુબરાઓના નામો કાનજી, ધનજી તથા બેજણ હતા. વળી આ કુટુંબમાં બે વટલેલ છોકરીઓ પણ હતી. તેઓના નામ હું જાણતો નથી તે બધાઓને મેં જોયાં હતાં. તેઓ થોડાજ વખત ઉપર મરણ પામયા હતા. કાલાભાઈની પઈસાની સથીતી ખરાબ થઈ ગયલી હોવાથી તે બધાઓ રખડતાં રખડતાં થઈ ગયાં હતાં. આવા વટલેલો મરણ પામતાં તેઓની લાસો તે પંચાયત તરફથી ઠેકાણે પાડવામા આવેછે. તેઓને દોખમે ચઢાવવામાં આવયા હતાં. મરણની આગમચ સુરતની પંચાયત તેં લોકોને લવાજમ આપતી હતી. આખુ શહેર એ વાત જાણતુ હતુ. મંચેરજી શેઠનાના કુટુંબમાં બે સીધીઓને વટલાવવામાં આવયા હતા. તેઓના અસલ નામ પનજી, તથા બેલાળી સોઈ હતાં.

બાદ કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

તીફીન પછીની તપાસ.

બપોરના ખાણા પછી સાક્ષીએ આગળ જુબાની આપતાં જણાવયું કે રતી પંચી અને બેનાઈલાઈને મેં જોયા હતા તેઓ ઘણા ઘરડા હતા તેઓ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ભટકતાં હતાં. પારસીઓ તેમને પારસી તરીકે ગણતા હતા તેઓના પોશાક સીવાય તેઓ કાંઈ પારસી જેવા દેખાતા ન હતા, પણ તેઓના વાળ ગુંચડાં ગુચડાંવાળા સીધીના જેવા હતા. તેઓ પણ કાળા હતા તેઓ પારસી ઘરે ભીખ માંગતાં હતાં અને પારસીઓ તેમને કહેતા હવા કે પારસીઓમાં ભીખ માંગવાનો રીવાજ નથી મારા બાવાએ મને કહયુ હતુ કે તે જનને સીધીઓએ આગળના વખતમાં ઘણા બહાદુરીના કામો કરયાં છે અને પારસીઓનુ તેઓએ રક્ષણ કરયુ છે, તેઓ સુરતમાં સારી રીતે જાણીતા હતા તેઓને પારસી ધરમમાં વટલાંવવામાં આવયા હતા તે વાત બધાઓ જાણતા હતા તેઓને ગહમબારમાં બોલાવવામાં આવતા હતા ગહમબારના જમણમાં જે જરથોસતી નહો હોય તે જઈ શકે નહી તેઓ આતશબેહેરામ બાંક ઉપર બેસતા હતા અને ભીખ માંગત હતા. તેઓ આતશબેહેરામમાં ભણવા જ

ના માંગે તો જઇ શકે પણ સુખડ ચઢાવવા જતાં મેં જોયા નથી. કાળામાઇને વર્ષાંના દુબરાઓ જેઓ પારસી ધરમમાં વટલી ગયા હતા તેઓને આતશ બેહેરામમાં સુખડ ચઢાવતા મેં જોયા છે આ સીધીઓ પણ અંદર ભણવા જવા માંગતા હોય તો તેઓને કાંઇ અટકાવ નથી. તેઓને દોખમામાં નાખવામાં આવયા હતા. ખશરૂભાઇ ખાનસાહેબના કુટુંબને હું ઓળખું છું. તે કુટુંબમાં પણ પારસી ધરમમાં વટલેલ હતા. જીવો તે કુટુંબમાં હતો. ખાનસાહેબ તેમને પોતાના કુટુંબમાં લાવયા હતા. બીજો એક નવરોજજી અને ત્રીજી એક જીવી નામની સ્ત્રી હતી. જીવાજી જીવી સાથ પરણ્યો હતો. દુકાળના વખતમાં તેમને ઘરના કામકાજ માટે વટલાવવામાં આવયાં હતા. તે ખયાલ ગાતો હતો અને વોહરાઓ સામે કલગીર તોરાના ખયાલ ગાવામાં ઉતરતાં વોહરાઓ તેને તાણા મારતા કે તું તો દુબરો છે. તયારે તે કહેતો કે મને તો પારસી કોમમાં લીધેલો છે. નવરોજજી રાંધવાસીધવાનુ અને બજારમા જવાનુ કામ કરતો હતો તે પણ સુદરેહ કુશતી પહેરતો હતો ખશરૂભાઇ ખાનસાહેબના પીતાએ એ દુબરાઓને પઇસા આપી લીધા હતા તેઓને મેં પોતે જોયલાં જીવાજી, નવરોજજી, અને જીવી ખશરૂભાઇના વખતમાં મરી ગયાં હતાં. તેવણે મરણ કોવાનો ખરચ કાપેલો, અને તેઓને દોખમે પોહોંચાડયાં હતા. હીરજીભાઇ કાવશજી વાહાડયાએ રતનબાઇને રાખેલી મને યાદ છે રતનબાઇ હાલ જરથોસતી ધરમ પાળે છે. તેણીનું પારસી નામ રાબેઉં છે રતનબાઇ પેહેલાં જરથોશતી હતી નહી. તેણી ખારવણી હતી. તેણીના હાથપગ, પેટ, વગેરે ભાગોપર બીલ્લાબાંના ચોખા છે. રતનબાઇ પારસી કપડાં પેહેરે છે. હાથપર મેહોડાપર તથા પગ પર ચોખા દેખાય છે. તેણી અસલ એક ખારવા સાથે પરણેલી હતી. તેણીને હીરજીભાઇને પેટના ૩ ૪ છોકરાં થયાં તયાં સુધી તેણી સુદરેહ કુસતી પેહરતી હતી નહી. ૩–૪ છોકરાં થવા પછી તેણીએ સુદરેહ કુસતી પહેરયો. મોબેદે તેણીને સુદરેહ કુસતી પહેરાંવયો. તે અસપંદીયારજી આપુ નામનો પોરબંદરનો મોબેદ હતો. તેણી મારા ઘરમાં સુરતમાં બે ત્રણ વરસની વાતપર ઉતરી હતી, કારણકે બે છોકરાના લગન હતા. લગનની કીયામાં તેણીએ ભાગ લીધો હતો. લગન પુરા થવા પછી તેણી સુરતમાં આતશબેહેરામમાં ગઇ હતી. લગન સુરતમાં થયાં હતાં એક છોકરી સુરતની હતી અને બીજી રાજકોટની હતી. રતનબાઇ જમનમાં પારસીઓમાં ભેળાતી હતી અને સેલ લઇને ચાલતો હતો. હું એકલો નહી પણ બીજા સઘળાઓ તેણી પારસી ધરમમાં આવી હતી તે જાણતા હતા, નડીયાદમાં ગુલબાઇને હું ઓળખું છું, તે જાતે સોનારણ હતી. તેણીએ સદરોહ કસતી પેહરયો હતો. તે ફરામદારૂને તયાં રહેતી હતી પણ તેની સાથ તે પરણી હતી કે તેની રાખેલી હતી તે હું જાણતો નથી. સદરો કસતી પહેરયો હતો અને તે પારસી થઇ. પારસણ થઇને વળી ગોરાણી થઇ (હસાહસ) ફરામરોજના છોકરા હોસંગજીએ મને કહયું હતું કે તેણી સોનારણ હતી. તેણીને મેં પહેલાં વડોદરે જોઇ હતી અને ફરામદારૂ સાથે રહેતી હતી તે વખતે તેણીએ સદરો કસતી પહેરેલો ન હોતો. મેં તેણીને જોઇ એટલે મને ઠીક લાગી અને તે ઉપરથી તેના સગાંને પુછયું અને તેને મને કહયું કે તે જાતની સોનારણ છે. વડોદરામાં તેણીનું નામ શું હતુ તે મેં પુછયુ નહોતુ ઘણા મુસલમાનોને પારસી ધરમમાં વટલાવેલા હું જાણું છું બેગમ નામની સ્ત્રી દીલ્હીથી આવી હતી. ફરામજી ભીખાજી રાસ તેણીને લાવયો હતો. એક છોકરો અને છોકરી તેણી સુરત આવી તયારે લાવી હતી. છોકરી પાંચની અને છોકરો ત્રણ વરસનો હતો આ બનાવને વીશથી બાવીશ વરસ થયાં હશે. સુરતમા આવયા પછી છોકરાંઓને ઉઘાડે સુદરો કુસતી પહેરાવયો હતો. ફરામદારૂના બાપ ભીખાજીએ સુરતમાં સદરો પહેરાવવા સામે વાંધો લીધો હતો, તેથી તેમને ઉઘાડે

સદરોક પેહેરાવવામાં આવયો હતો. બેગમ ઉઘાડે મઇ નહોતી. ફરામજીના બાપે તેમને સુરતમાં સદરો પેહેરાવવા દીધો નહોતો કારણકે તેનો બાપ ફરામજી નહોતો પણ તે દીહલીના મુસલમીન શેઠના છોકરાં હતાં તેમનો બાપ મરણ પામયા પછી બેગમને તેમને સુરત લાવી હતી. ફરામજીને તયાં હું કામકાજ માટે જતો હતો અને તયાં બેગમ સાથ મને વાતચીતો થઇ હતી. છોકરાંઓને સદરો પેહેરાવવા પછી તેમને પારસી તરીકે ગણવામાં આવતા હતાં. ફરામજીએ તે છોકરાંને સદરો પેહેરાવવા કહયું હતું પણ તેમના બાપે મને તેમ કરવા ના પાડી હતી. પેહેલાં મારી મરજી સદરો પેહેરાવવાની હતી. તે વખતે મેં તે કોણુને પેટના છોકરાં હતાં તે માટે મેં પરપુછ કરી હતી. બીજા ધણીરાવવાનીપણ મને એ છોકરાંને સદરો પેહેરાએએ ના પાડી હતી. ફરામજીના કુટુંબીઓ સીવાય બીજા કોઇએ મને કાંઇ કહયું નહોતું. ભીખાજીએ મને સદરો પેહેરાવવાની ના કહી જણાવયું હતું કે તે મારા દીકરાના પેટના છોકરાં નથી પણ તેના મરણ પછી ગમે તે કરજો અને તે ઉપરથી ભીખાજીના મરણ પછી ઉઘાડે લેઇ જઇ તે છોકરાંને સદરો પેહેરાવવામાં આવયો હતો ને ફરામજી મારેથી ગુસે થયો હતો અને તેથી મેં તેને સદરો પેહેરાવવા ના પાડી હતી, પણ જો તે મારી પાસે પાછો આવતે અને મને આપવા લેવાની ગોઠવણ કરતે તો ખચીત સદરો પેહેરાવતે. હું શા માટે સદરો નહીં પેહેરાવું મુંબઇમાં સદરો પેહેરાવવામાં આવે છે અને બીજે બધે ઠેકાણે પણ પેહેરાવવામાં આવે છે. છોકરીનું નામ કંકુબાઇ હતું તે કુંવરબાઇ રાખવામાં આવયું હતું, અને છોકરાનું નામ ધનજીશાહ હતુ, ધનજીશાહ હજી જીવે છે. કુંવરબાઇ ભરૂચમાં મરણી હતી. તે પારસી સાથ પરણી હતી. ફરામજી આગળ સરકારી નોકરીમાં હતો પણ પાછળથી જેતપોરનો દીવાન થયો હતો સુરતના સઘળા લોકો જાણે છે કે ધનજીશાહને સદરો પેહેરાવવામાં આવયો હતો હજી તે જીવે છે.

સ૦—કુવરબાઇ જે મુસલમાન હતી અને પારસી ધરમમાં આવી હતી તે તમને ખબર છે,

સાક્ષી—હું તે બીના જાણું છે, પણ તે સાર કુટુંબમાં છે અને તેથી તે વીશે હું બોલવા માંગતો નથી કારણ કે તેઓ મોટાં છે અને મને મરાવી પણ નાંખે.

અત્રે આ બાબદ માટે મી૦ લાઉનડસે વધારે પુછવા માગયું ન હોતુ.

નામદાર કોરટના સવાલના જવાબમ સાક્ષીએ જણાવયુ કે દુબર ઓને વટલાવવામાં કાંઇ શરમ ભરેલું નથી અને જરથોસતી ધરમનું તે ફરમાન છે.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરે અત્રે સાક્ષીને જણાવયુ કે તેને કુવરબાઇ સંબધમાં બધું કહેવું પડશે.

સાક્ષીએ જણાવયું કે કુવરબાઇ મુસલમાન હતી અને રૂસતમજી વકીલના કુટુંબમાં તે હતી તેણીના કાવસશાહ, એરચશાહ અને અરદેશર છોકરા હતા. ૫૦ વરસની વાત ઉપર તે વતલી આવી હતી. રૂસતમજી વકીલ સાથ કુવરબાઇ પરણી હતી. આવીબાઇનો દાખલો હું જાણું છું. તેણી સુરતમાં હતી તયારથી હુ ઓળખુછુ. વકીલનુ કુટુંબ પણ સુરતમાં રહેતુ હતુ. આવીબાઇ આગલ કુવારી હતી આવીબાઇ બુચા કુબરાની છોકરી થાય છે. બુચો કાળામાઇની નોકરીમાં હતો. આવીબાઇની મા દુબરી હતી પણ તેણીએ સદરો પહેરેલો હતો. બુચાએ પણ સદરો પહેરેલો હતો આવીબાઇ હજી સુરતમાં જીવે છે. બુચો નામ પારસી છે, એક બંધીયારૂ હતો તેનુ નામ પણ બુચાભાઇ હતુ. બુચાના રવાનને દોખમામાં લઇ જવામા આવયુ હતુ બુચાને નશરવાન નામનો છોકરો હતો તે મારા સગાની નોકરીમાં હતો. બીજો છોકરો નામે મનચેર હતો. નશરવાન અને મનચેરે સદરો પહેરયો હતો અને પારસી પોશાક પહેરતા હતા નશરવાનને સાંપે કરડયો હતો અને તે મરણ પામયો તયારે

તેને પંચાયતને ખરચે દોખમામાં ચઢાવવામાં આવ્યો હતો નશરવાન અને ખુ ચો હીંદુઓ જેવા લાગતા હતા.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

એક સાક્ષીને કોરટની બહાર મોકલવાનો સવાલ.

પારસીઓને ઓળખવાની મોબેદ સાક્ષીએ આપેલી સમજણ.

સુરતના દોખમાંઓ સંબંધી વીગતવાર ખુલાસો.

જુદદીન સ્ત્રી પરણવાની નામોશીના સંબંધમાં સાક્ષીએ આપેલું મત.

આતશબહેરામમાં દાખલ થયલી વટલેલ સ્ત્રી.

(અખબારે સોદાગર તા૦ ૧૭ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રકે મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ પરમ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ ચાલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશારસ અરદેશર હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાયશથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરેદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશારસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાનથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ સોરાબજી બમનજી પંથકીની જુબાની.

મી૦ સોરાબજી બમનજી પંથકીએ મી૦ લાઉનડસના વધુ તપાસમાં જણાવયું કે ચોતરો શું છે તેના મને ખબર નથી. અત્રે ચોતરાનો અરથ સાક્ષીને કહી સંભળાવતાં તેઓએ જણાવયું કે એવો કાંઇ સુરતના દોખમામાં ચોતરો નથી. ચોતરાનો અરથ પાવી વગરનું દોખમું એવો થાય છે.

મા૦ જસટીસ દાવર—ચોતરાઓ શું દોખમાઓની માફક ઇજતામાં આવે છે કે?

મી૦ સ્ત્રેંગમેન— જુના દોખમાઓનો ચોતરાઓ તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

સાક્ષીની ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ સ્ત્રેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે સુરતમાં ચાર દોખમાંઓ છે. આ સઘળા દોખમાઓ એકજ કમપાઉનડમાં છે. આ દોખમાઓમાંનું એક દોખમું ઘણું જુનું છે.

આ દોખમું આપઘાત કરનારાઓ અથવા જુદદીન વટલેલો માટે વાપરવામાં આવે છે કે એવી મતલબના પુછવામાં આવેલા સવાલનો જવાબ આપતાં સાક્ષીએ જણાવયું કે તે દોખમું લગભગ બીસમાર હાલતમાં હોવાથી તેમાં લાશો મેલી શકાય નહી. જો આવી રીતે લાશો તે દોખમમાં મેલવામાં આવે તો કુતરાંઓ તે ખેચી લઇ જાય એ પણ

બનગાળીમ છે સુરતમાં આગાઉ સાત દોખમાઓ હતાં કે નહીં તે હું જણાવી શકતો નથી, પણ હાલમાં સુરતમાં આર દોખમાઓ છે તે હું જાણું છું. બધાં ૨૦ ફીટની ઉંચાઇના છે કે, નહીં તે હું કહી શકતો નથી. બાહેરના કોઇ શખસો અંદરનો દેખાવ જોઇ શકે નહીં તેટલી પુરતી ઉંચાઇએ આ દોખમાની દીવાલો છે. બધાં દોખમાંઓ એકસરખીજ ઉંચાઇના બાંધવામાં આવેલાં છે.

ચાર દોખમાઓમાંનું એક દોખમું જુનું છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. હું ઘણી વેળાએ દોખમા આગળ ગયો છું.

દોખમાઓને લગતી વીગતો.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે આ ચાર દોખમાઓમાંનું એક પણ દોખમું ખરાબ સ્થીતીમાં મે જોયુ નથી. આ ચારમાંના બે દોખમાઓ સાધારણ પારસીઓના લાશો માટે વપરાય છે, ત્રીજુ બીલકુલ વપરાતું નથી તથા ચોથામાં આપઘાત કરેલા અથવા જુરી બરાયલા શખસોની લાશોને મેલવામાં આવે છે એ વાત ખરી નથી. આ ચાર દોખમાઓમાંનું એક દોખમું નાનાભાઇ મોદીના દોખમાને નામે ઓળખાય છે તે દોખમામાં આપઘાત કરનારાઓ કે જેઓની લાશો ચીરવામાં આવે છે તેઓને નાંખવામાં આવે છે એ વાત ખરી થી.

જેઓની ખુનયાદ વીશે શક હોય એવા શખસોની લાશો મોદીના દોખમામાં નાંખવામાં આવે છે કે એવી મતલબના મી૦ સ્ટેંગમેને કરેલા સવાલનો જવાબ આપતાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે નસેસાલારો સાથે હું કાંઇ છેક દોખમા વેર જતો નથી. હું જ્યારે પણ પાયદસ્તે જાઉં છું ત્યારે મરનારનાં સગાવહાલાંઓ દોખમાના જેટલો દુર તફાવતે ઉભા રહી જાય છે તેટલેજ દુર હું પણ ઉભો રહું છું. નસેસાલારો લાશને કયા દોખમામાં નાખે છે તે અમો અમારી ઉભા રહેવાની જગ્યાએથી જોઇ શકયે છીએ. સુરતમાં કોઇ શખસે આપઘાત કર્યો હોય એવા શખસોની પાયદસ્તે હું ઘણી વેળાએ ગયો છું. એવા શખસોની લાશ ઉપર જુરી પણ બરાઇ હતી. જુરી બરાયલી તથા ચીરવામાં આવેલી ઘણી લાશોને દોખમે ચઢાવવાના ઘણા દાખલાઓ મારા ધ્યાનમાં છે.

દોખમાઓના નામો.

આ દોખમાઓમાંનું એક દોખમું નારડીના દોખમાને નામે ઓળખાય છે જ્યારે એક બીજું દોખમું અનજુમનના દોખમાને નામે ઓળખાય છે. ત્રીજું દોખમું મંચેરજી શેઠનાના દોખમાને નામે ઓળખાય છે જ્યારે છેલ્લાં ચોથા દોખમને કાંઇ નામ આપવામાં આવ્યું છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. આપઘાત કરેલાઓની લાશોને અનજુમનના તેમજ મંચેરજી શેઠનાના દોખમાઓમાં નાંખવામાં આવી હતી તે વાત હું જાણું છું.

આનો હું તમોને એક દાખલો આપીશ અને તે એ છે કે પેશતનજી જમનશાહ પરવારના એક છોકરાએ નદીમાં નખાવી દઇને આપઘાત કર્યો હતો અને તેની લાશને મનચેરજી શેઠનાના દોખમામાં નાંખવામાં આવી હતી. તેની લાશને ચીરીને તપાસવામાં આવી હતી.

જુદા જુદા દોખમાઓ હું તેઓના નામથી ઓળખી શકતો નથી. તેથી અંજુમનનું દોખમું કયું, મોદીનું દોખમું કયું અથવા શેઠનાનું દોખમું કયું તે હું જણાવી શકતો નથી. એવી ઘણી લાશોના પાયદસ્તે હું ગયો છું કે જેઓની ખુનયાદ વીશે શક હોય. આવી લાશોને મોદીના દોખમામાં નાંખવામાં આવી હતી નહીં એવું હું કાંઇ પણ ચોકસપણે કહી શકતો નથી. મોદીનું દોખમું કયું તે પણ હું જાણતો નથી.

એક સાક્ષીને કોરટની બહાર મોકલવાનો સવાલ.

મી૦ લાઉનડસે હવે જણાવ્યું કે એક સાક્ષી કોરટમાં બેસીને જબાનીના સંબંધમાં મી૦ સ્ટેંગમેન સાથ મસલહત ચલાવે છે તે ઉપર હું મારા વીદવાન મીત્રનું ધ્યાન ખેંચવા માંગુ છું. આ કોઈ

પણુ એ અહસથી આખો દીવસ કોરટમાં હાજર રહી ધારાના હીમાયતી સાથે જુબાનીના સંબંધમાં મસલહત ચલાવ્યા કીધી હતી. હું અત્રે જણાવવાની જરૂર જોઉ છું કે મારા વીદ્વાન માત્રેજ સાક્ષીઓને બહાર કહાડવાનો હોકમ મેળવ્યો છે.

મી૦ જસટીસ દારરે જણાવ્યું કે મી૦ એંગમેન સાથ મસલહત ચલાવવા સારૂ આ અહસથની ખાસ જરૂર છે.

મી૦ લાઉનડસે જણાવ્યું કે તયારે તેના સંબંધમાં મને કાંઇપણ ખાસ વાંધો નથી પણુ મી૦ એંગમેન તે માટે મારી પહેલાં બહાલી મેળવવી જોઇતી હતી.

મી૦ એંગમેને જણાવ્યું કે જો મી૦ લાઉનડસ સાક્ષીને બહાર મોકલવાની હઠજ લેતા હોય તો પછી તેવણુને બહાર જવાની ફરમાશ કરવાની ફરજ પડશે. પણુ એરવદ જીવનજી મોદી કાંઇ સુરતના વતની નથી અને તેથી મને ઇનસત્રકટ કરવા સારૂ એવણુની હાજરીની ઘણી જરૂર છે.

મી૦ લાઉનડસે એ ઉપરથી પોતાનો વાંધો ખેંચી લાધો હતો.

પારસી ધરમમાં વટલેલાં દુબરાઓ.

પારસી ધરમમાં વટલેલી દુબરીઓના મેં ગઇ કાલે દાખલાઓ આપયા હતા. પારસીઓએ દુબરીઓ રાખેલી તરીકે રાખવાના દાખલાઓ ઘણુા સાધારણ છે. આવી રીતે રાખવાનું કામ આબરૂદાર ગણાય કે નહીં તે રાખનાર પોતે જાણે. એવી રીતે એક સ્ત્રી રાખવામાં ગેરઆબરૂસમાન શું છે તે હું જોઇ શકતો નથી. એમ તો ઘણુા જણાઓ રાખે છે. એક મોબેદના એક છોકરાએ એક દુબરી રાખવાનો દાખલો મેં ગઇ કાલે આપયો હતો. મોબેદે દુબરી રાખવાના દાખલાઓ હું જાણુતો નથી. એવી રીતે રાખવામાં આવેલી જુદીન ઓઓને સુદરેહકસતી પહેરાવવામાં આવે છે. તેને પેટના છોકરાઓને જરથાસતી ધરમમાં ઉછેરવામાં આવે છે. તમા તેઓને સુદરેહ કસતી પહેરાવવામાં આવે છે.

કુંવરબાઇ વટલવા અગાઉ મુસલમાન ધરમ પાળનારી હતી, જેને પારસી ધરમમાં લેવાના દાખલો એ ગઇ કાલે આપયો હતો. આવી રીતની જુબાની મેં ઘણી નામરજીથી આપી હતી કારણુ કે એક કુટુંબને ઘણી નામોશી લગાડનારી બીના હતી.

મી૦ લાઉનડસનો નહીં સવીકારાયલો વાંધો.

મી૦ એંગમેન–કુંવરબાઇને લગની વાતો પ્રગટ થવા નહી પામે એવી વડીલ કુટુંબની ઇચછા હતી એવું શું તમો ધારો છો ?

આ સવાલ પુછવા દેવા સામે મી૦ લાઉનડસે વાંધો ઉઠાવયો હતો પણુ કોરટે તે વાંધો નહી સવીકારતાં આ સવાલ પાછો પુછવામાં આવયો હતો.

સાક્ષીએ આ સવાલનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું કે હા, હું તેમ ધારું છું.

ભાવનગરી કુટુંબ સંબંધી ખુલાસો.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે હું ભાવનગરીના કુટુંબમાં જાવઆવ કરતો હતો. હું ભણવાગણવા જતો હતો, જયારે હું શરૂઆતમાં આ કુટુંબમાં ભણવાગણવા જતો હતો તયારે મારી ઉમર ૧૫ થી ૧૭ વરસ જેટલી હતી. જે વખતે હું ભાવનગરી કુટુંબમાં જવા માગતો તયારે જીવલી, રૂસતમ, રૂપઇ વગેરે એજ કુટુંબમાં એજ ઘરમાં રહેતાં હતાં. જે વખતે મેં તે કુટુંબમાં જવાની શરૂઆત કરી હતી તયારે જીવલીની ઉમર ૧૯ વરસ કરતાં વધુ હતી.

સાક્ષીએ જીવીની ઉમર લગભગ ચોકસપણે જણાવવાની કોરટ તરફથી ફરમાશ કરવામાં આવતાં તેવણે જણાવ્યું કે તે આશરે ૩૦ વરસની વયની હશે. રૂસતમ માડી હકવાનો ધંધો કરતો હતો અને તેની ઉમર આશરે ૩૦ વરસની હતી. રૂપઇ એક બુઢી સ્ત્રી હતી. તેણી રૂસતમ અને જીવી કરતાં વધુ ઉમરની હતી કે નહી તેની મને હાલમાં યાદ નથી. આ બેમાંથી મોટું કોણુ હતું તે હું જણાવી શકતો નથી. હું જે જાણુ છું તે એજ છે કે બંને સ્ત્રીઓ

ઘણી જાડી તથા ઠીંગણી હતી. આ સઘળી ઘણાં વરસો અગાઉ બનેલી વાત હું અત્રે યાદ રાખી શકતો નથી. જ્યારથી હું તેઓને ઓળખવા લાગ્યો ત્યારથી તેઓ પારસીના પોશાક પહેરતાં હતાં.

એ ચાર જણાઓ જીવી, જીણા, રૂપજી અને રૂસતમ એક એક સાથે શું સગાઈ ધરાવે છે, એવા સવાલનો જવાબ આપતાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે રૂસતમ અને જીણા બંને ભાઈઓ થતાં હતાં. જીવી રૂસતમની અથવા જીણાની કોઈ સગી થતી કે નહી તેની મને ખબર નથી. રૂપજી પણ આ ચાર જણાઓ સાથે શું સગાઈ ધરાવતી હતી તે હું જાણતો નથી જીજા, જીવી, રૂસતમ અને રૂપજીને મારા વખતની પણ અગાઉ સદરો કસતી પહેરાવી હતી એવી જે વીગત મેં ગઈ કાલે જણાવી હતી તે ખરી બીના છે. હું તેઓનાં ઘરમાં જાવઆવ કરવા લાગ્યો તેના અગાઉ તેઓને સદરેકસતી પહેરાવવામાં આવ્યા હતા. આ ચારે જણાઓનો બાપ કોણ હતો તેનો મને કાંઈપણ ખયાલ નથી.

પારસી કુટુંબમાં વટલેલાં દુબરાંઓ.

સુરતમાં પારસીઓ દુબરીઆને રાખે છે એ ઘણી સાધારણ વાત છે. અગાઉ આ વાત ઘણી સાધારણ હતી પણ હાલમાં આવા દાખલાઓ ઘણા છુટછાટ થાય છે. જ્યારે હું એક નાનો છોકરો હતો ત્યારે આવી જાતહીન આઓને રાખવાના દાખલાઓ ઘણાજ સાધારણ હતા. જીવલીને ભાવનગરા કુટુંબમાં કોઈએ રાખી હોય એ બની શકે એવું નથી અને એ વાત હું જાણતો પણ નથી. જીજા, રૂસતમ અને રૂપજીના બાપ પારસી હોય એ બનવાજોગ નથી કારણકે તેઓ તો ખુન માટે દુબરાજ હતા એમ મને મારા બાવાએ વાત કરી હતી અને હું ખાતરીથી માનું છું કે તેઓના બાપ પારસી હતા નહી. તેઓને સુદરેકસતી પહેરાવવામાં આવી હતી. મારા બાવાએ કાંઈ તેઓની નાજેવ કીધા હતી નહી. આ દુબરાં છોકરાંઓનો બાપ પારસી હતોજ નહી. દુબરાં છોકરાંઓનો બાપ પારસી હોઈજ કેમ શકે? તેઓ ચહેરામાં કાળા તથા ઘણા બદસુરત હતાં, તથા તેઓના ચહેરા ઉપરથી તેઓ પારસી હોય એમ લાગતું હતું નહી.

દોખમાઓના નામ સંબંધી ગુંચવાડો.

હું રૂસતમ અને જીણાની પાયદસતે ગયો હતો પણ બીજા બેની પાયદસતે હું ગયો હતો કે નહી તેની મને યાદ નથી. જીજો પહેલાં મરી ગયો હતો. જીણા અને રૂસતમને કયા દોખમામાં નાખવામાં આવ્યા હતા તે હું જણાવી શકતો નથી કારણ કે દોખમાઓ ઉપર કાંઈ નામની તખતીઓ મારેલી નથી કે જેથી હું જણાવી શકું કે તેઓને કયા દોખમામાં નાખવામાં આવ્યા હતા. પણ હવે મને યાદ આવે છે કે અલબત તેઓને અનજુમનનાજ દોખમામાં નાખવામાં આવ્યાં હતાં.

અત્રે આવી ઉલટાસુલટી વીગતો જણાવવા માટે નામદાર જડજ મી૰ દાવરે સાક્ષીને ઠપકો આપતાં તેવણને બરાબર વીચાર કરીને જવાબો આપવાની ફરમાશ કરી હતી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યુ કે આ દોખમાઓના નામો હું જાણું છું પણ કયાં દોખમાને કયું નામ આપવામાં આવ્યું છે તે હું જણાવી શકતો નથી. તેઓને અનજુમનના દોખમામાં લઈ જવામાં આવ્યા હતાં તે હું એટલા ઉપરથી જણાવું છું કે સઘળાં રવાનોને ત્યાં લઈ જવામાં આવે છે.

મી૰ જસટીસ દાવર—જીણા અને રૂસતમના રવાનોને પંચાયતના દોખમામાં લઈ જવામાં આવ્યાં હતાં એ વાત ખરી છે કે?

સાક્ષી—હા.

મી૰ જસટીસ દાવર—અનજુમનનું દોખમું કયું અને બીજું કોઈ દોખમુ કયું તે તમો ઓળખી શકો છો કે?

સાક્ષી—નહી, હું તેમ ઓળખી શકતો નથી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે

જુદાં જુદાં દોખમાઓને હું ઓળખી શકતો નથી. જીજા અને રૂસતમની ગાયદસતે જેઓ મયા હતા તેઓ જયાં શે બયા હતા તેની બરાબર સામેના દોખમામાં ચઢાવવામાં આવયાં હતાં પણ આ દોખમું કયું છે તે હું જાણતો નથી. જયાં મજલસ ફેબી રહે છે તેની સામે આ રસ્તામાંના બે દોખમાં છે અને આ કાના બાજુએ બે બાજુએ છે. આ બમેના બે દોખમાઓમાંથી એકમાં તેઓ બંનેને ચઢાવવામાં આવયાં હતાં.

કાળાભાઇના કુટુંબમાં વટલેલા જુદદીનો.

કાળાભાઇના કુટુંબમાં ધનજી, કાનજી તથા બેજન નામના જુદદીન મરદો હતા પણ જુદદીન ઓરતોના નામો મને ખબર નથી. નાદરશાહ કાળાભાઇ હજી જીવતો છે તે હાલમાં કોઇ પારસેદાર નથી. તે ઘણી ગરીબ હાલતમાં છે, પણ તે જમીન ધરાવે છે. સુરતમાં તે જે ઘેર ધરાવે છે તે કાંઇ ઘણું સરસ નથી. નાદરશાહ ગરીબ છે એવું હું ઉપરથી જણાવું છું કે તેની માસીક આવક રૂા. ૫૦ થી રૂ. ૧૦૦ જેટલી છે. હું તેના કુટુંબમાં અધયારૂનું કામ કરતો નથી. હું કાળાભાઇના કુટુંબમાં અવારનવાર જતો હતો અને નાદરશાહના વખતમાં ઘણો છુટથી હું જાવઆવ કરતો હતો. હું દર મહીને અથવા બે મહીનાને અંતરે એક વખતે જતો હતો. જયારે હું ૨૫ થી ૩૦ વરસની ઉમરનો હતો તયારથી આ કુટુંબની મુલાકાત લેવાની મેં શરૂ કરી હતી. જયારે મેં કાળાભાઇના ઘરમાં જાવઆવ કરવાની શરૂઆત કરી તયારે તેવણના કુટુંબમાં એક બે ડુબરાઓ હતા. હું જયારે તયાં આવજાવ કરતો હતો તયારે હું તયાં એક બુઢાને જોતો હતો જે વખતે હું કાળાભાઇના કુટુંબમાં જવાની શરૂઆત કરતો હતો તે વળા કાનજી, ધનજી તથા બેજનજી તે કુટુંબમાં ફરતા હતા. જે વેળા હું આ કુટુંબમાં જવા આવવા લાગયો તયારે ધનજી, કાનજી તથા બેજનજી મોટી ઉમર પુખતના શખસો જેવા લાગતા હતા અને તેઓની ઉમર ૩૦ થી ૪૦ની વચેની હતી. તેઓ સુદરેહકસતી પહેરતા હતા પણ બીજા પારસીના જેવા પોશાક પહેરતા હતા નહીં. ડુબરીઓ પારસી સ્ત્રીઓ જેવા પોશાક પહેરતી હતી. ડુબરીમાની ઉમર દસના છોકરાના જેટલીજ હતી. ડુકળાંએ પારથી તેમને લેવામાં આવાં હતા પણ તેઓને રીવાજમાં આવયા હતા કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી, તેથી તેઓ બીજા પારસીઓ સાથ ક નહીં તે હું જણાવી શકતો નથી. આ ઘણું બદસુરત હતા અને તેઓના ચહેરાઓ પારસીઓ જેવા બીલકુલ માલમ પડતા હતા નહીં. કાનજી, ધનજી તથા બેજન હાફકુસતા તથા ટોપી પહેરતા હતા. તેઓ ઇંગલીશ પાઘડી તથા બદયાં પહેરતાં મેં કદી જોયાં નથી. બુઢાના ડોસાનું નામ આભાભાઇ હતું. કાળાભાઇને તયાના ડુબરાઓ જયારે મરણ પામયાં તયારે તેઓના પાયદસતે હું ગયા હતો નહીં. હું તેઓને ઓળખતો હતો. તેઓ આસરે તેઓએ મરણના ઓગમ સદરે કુસતી પહેરેલા હતે. તથા જરથોસતી ધરમ પાળતા હતા.

શેઠનાના કુટુંબમાં વટલેલાં સીધીઓ.

મંચેરજી શેઠનાના બાપનું નામ ખરશેદજી છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. આજ મંચેરજી શેઠનાએ સુરતનું એક દોખમું બંધાવવું છે. તેવણે બે સીધીઓને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવયા હતા.

મંચેરજી શેઠનાને મરણ પામયાને ૧૨૦ વરસ થવા આવયાં છે એવી કોરટે જણાવેલી વીગતના સંબંધમાં સક્ષીએ જણાવયું કે તેવણ કયારે ગુજરી ગયા હતા તે હું જાણતો નથી. મારા જનમની ઘણો લાંબો વખત આગમચ તેવણ મરણ પામયા હતા. મજકુર સીધીઓને મેં પાછલીપીઠમાં જોયા હતા. જે વેળાએ મેં તેઓને જોયા હતા તે વેળાએ તેઓ ઘણા બુઢા થઇ ગયા હતા. પાછલી પીઠ સુરતનો એક મોહલો છે. જે વેળા મેં સીધીઓને જોયા તે વેળા મારી ઉમર આસરે ૧૫ થી ૧૭ વરસની હતી. વળી એજ વખતે તે

ઓ મરણ પામયા હતા. મેં ફક્ત તેઓને માછલીપીઠમાંજ જોયા હતા. બીજે કોઇપણ ઠેકાણે તેઓને જોયા નથી. આ સાધીઓને મેં મંચેરજી શેઠનાને ઘેરે જોયલો હતો નહીં. માછલીપીઠમાં મારા ઘેર નજદીક એક ચકલો છે અને તયાં મેં આ બે સીધીઓને જોયા હતા. લોકો જયાં બેસે છે તેને ચકલો કહેવામાં આવે છે. હું સીધીબાની પાયદસતે ગયો હતો નહીં.

માછલીપીઠમાં ધરમનું મકાન.

માછલીપીઠમાં આગલા વખતમાં એક અગીયારી હતી પણ આતશબેહરમ જેવું કાંઇ હતું નહીં. એક અગયારી હાલમાં તયાં છે અને તે વાડયા ફ્ર્રેબયાની અગયારીને નામે ઓળખાય છે. આપણી અગયારી બળી ગઇ નહતી અને તે લાલ અગયારીને નામે ઓળખાતી હતી. હું જે અગયારીના વીગત જણાવું છું તે માછલીપીઠમાં નહીં પણ માછલીપીઠના પછવાડે આવેલી છે.

ખાનસાહેબના કુટુંબે વટલાવેલ જુદહીનો.

બશરૂભાઇ ખાનસાહેબના કુટુંબમાં જીવાજી, નવરોજી અને જીવી નામનાં ત્રણ જુદહીનો વસતાં હતાં. અને બશરૂભાઇનો હું પંથકી હતો નહીં. હું બશરૂભાઇના ઘરમાં કોઇ કોઇ વેળાએ મુલાકાતે જતો હતો. આ વેળા મારી ઉમર આશરે ૨૫ વરસની હતી હું જયારે મુલાકાત લેતો હતો તે વેળા કુટુંબમાં ફક્ત નવરોજી રહેતો હતો જયારે જીવાજી અને જીવી અખાડામાં રહેતાં હતાં પણ અવારનવાર ખાનસાહેબને ઘરે આવતાં જતાં હતાં. જે વખતે હું ખાનસાહેબના કુટુંબમાં શરૂઆતમાં જવા લાગયો તયારે નવરોજીની ઉમર આશરે ૨૦ વરસની હતી, અને જીવાજીની આશરે ૬૦ જેટલી હતી. જીવી કેટલાં વરસની ઉમરની હતી તેનો અડસટો હું જણાવી શકતો નથી. પણ હું ધારૂં છું કે તે આશરે ૨૫ વરસના ઉમરની હશે. તે વેળા તેઓ સઘળાઓ પારસી પોશાક પહેરતાં હતાં. તેઓ સઘળાઓ સુદરેહ અને કસતી પહેરતા હતા. જીવાજી જીવાજી દારાશાહ કરીને બોલાવવામાં આવતો હતો નહીં. તેઓના બાપ કોણ હતા તે હું જાણતો નથી. તેઓના બાપ પારસી હોય કે નહીં તે હું જણાવી શકતો નથી તેઓના ચહેરાઓ પારસી જેવા હતા નહીં.

મી૦ જસટીસ દાવર—તમો પારસી જેવો ચહેરો જણાવો છો તે શું?

સાક્ષી—પારસી ચહેરાઓ ઉપર તેજ અને રૂવાબ હમેશાં પ્રગટી નીકલે છે.

આતશબહેરામમાં જુદહીનનો દાખલ થવાનો એકરાર.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે હું એની પાયદસતે ગયો હતો નહીં. હીરજીભાઇ કાવસજી વહાડવાએ રતનબાઇને રાખેલી હતી. તેઓના લગન થયાં હતાં નહીં. રતનબાઇના છોકરાઓના લગન થયા પછી તેવણ આતશબહેરામમાં ગયાં હતાં. તેનો સબબ એ છે કે તેવણ પોતાના છોકરાંઓને પગે લગાડવા ગયાં હતાં. રતનબાઇ આતશબહેરામના મકાનની અંદર ગયા હતા. તેવણે ચાય દેનારને પઇસા આપયા હતા તથા મોબેદોને આશાદાદ આપી હતી.

એક બીજાં જુદહીન લગન.

ગુલબાઇ નામની સોનારણના ફરામદાર સાથે લગન થયાં હતાં કે નહીં તે હું જાણતો નથી. વડોદરા અને નવસારીમાં મે તેણીને પહેલવહેલી જોઇ હતી અને તે વેળા તેણી પારસી પોશાકમાં હતી. તેણીએ દીલમાં સાડી પહેરી હતી અને તેથી અંદર સદરોકસતી હશે એમ હું માનું છું. મેં પોતે તેણીને વડોદરામાં સદરો કસતી પહેરતાં કદી જોઇ હતી નહીં પણ ફરામજીના બાઇના છોકરાએ મને જણાવયું હતું કે તેણી ઘરમાં સદરો કસતી પહેરતી હતી.

નામદાર જડજના પુછવાથી સાક્ષીએ જણાવયું કે સાડી સાથે મે સદરાકસતી પહેરેલો જોયો હતો. આ બાનાડીલપર પહેરેલ કસતી મેં નડયાદમાં જોઇ હતી. પારસી માબેદોએ જુદહીન બીઓ

રાખવી જોઈએ નહીં પણ આ રેવાજ ઘણો સાધારણ છે. એક મોબેદ જો જુદદીન સ્ત્રીને રાખે તો તે સંબંધમાં ટીકા થવા પામે.

બાદ કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોર પછીની તપાસ.

સાક્ષીએ બપોર પછી મી૦ એંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાંવ્યું કે કાળાભાઈને તયાંના દુબરાને શેહેનશાહી તેમજ કદમી આતશબેહેરામમાં મે જોયો હતો. ધનજી, કાનજી અને બેજનને ઓટલા ઉપર બેસી ભીખ માંગતાં મેં જોયા છે. ઓટલો એટલે આતશબેહેરામની અંદર દાખલ થવાનો ઓટલો. કાળાભાઈના ઘરની દુબરીઓને ફુલાર બઈને આતશબેહેરામમાં જતાં મેં જોયા છે. તેને ૩૦ વરસ થયાં હશે. હું પણ તે વખતે આશીરવાદ લેવા તે વખતે આતશબેહેરામમાં હતો. ઘણીવાર તે દુબરીઓને આતશબેહેરામમાં મેં જોઈ છે. બંને આતશબેહેરામમાં મેં તેમને જોઈ છે. ફરામજીએ મારી સાથ નાણાં સંબંધી ગોઠવણ કરી હોત તો હું તેના છોકરાને સદરો પહેરાવતે.

સ૦—તયારે તેમને કોઈ ભંગીને સદરો પેહેરાવવા કહે તો તમે તે કરો કે?

સાક્ષી—વલી ભંગીને કોઈ સદરો પેહેરાવતુ હશે! (હસાહસ).

કોરટે સાક્ષીને સવાલનો જવાબ આપવા ફરમાવયું હતું અને સાક્ષીએ તે ઉપરથી જણાવયું કે મને કહેવામાં આવે તો પણ હું ભંગીને સદરો પહેરાવુ નહી.

મી૦ એંગમેન—કોઈ ઢેડ આવીને કહે કે મને ધરમમાં લો તો તમે લેશો કે?

સાક્ષી—નહી.

મી૦ જસટીસ બીમન—પણ તમે કહો છો કે જરથોસતી ધરમમાં પરકોમનાઓને લેવા એમાં પુન છે.

સાક્ષી—હા, પણ તવાઓને ધરમમાં લેવું એ શોભાભરેલું નથી.

મી૦ એંગમેન—હવે જો આજે તમારી પાસે એકસો દુબરા આવે ને કહે કે મને ધરમમાં લો. અને તમારી સાથ તે પઈસા આપવાની ગોઠવણ કરે તો તમે તેને તમારા ધરમમાં લો કે?

સાક્ષી—તેમની પોતાની અરજ ઉપરથી હું લઉં નહી.

મી૦ એંગમેન—તયારે તમને કોઈ પારસી અરજ કરે તો તમે તેને તમારા ધરમમાં લો?

સાક્ષી—હા.

જુદદીનોને ધરમમાં લેવાની હીમાયત.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કોઈ પારસી આવીને મને કહે કે આ દુબરાને પારસી ધરમમાં લો કારણકે મારા ઘરમાં તે મને કામ લાગશે તો હું તેમને ધરમમાં લઉં; પણ ઢેડા, મહાર અને કહાર માટે ગમે કહેવામા આવે તો હું તેમને લેવાની ના પાડું. એક પારસી મને કહે કે તે તેને પોતાના ધરમમાં રાખશે અને બરાબર રીતે જરથોસતી મહજબ તે દુબરાને શીખવશે અને જો તે મને દરસત લાગે તો હું તેવાને ધરમમાં લઉં.

સ૦—પણ એક પારસી આવીને કહે અને દુબરાં આવીને વટલાવવા કહે તે વખતે તમે ફરક શું માટે રાખો છો?

સાક્ષી—કારણકે પારસી તેને પોતાના ધરમાં રાખી મહજબ શીખવવા મને કહે છે.

મી૦ એંગમેન—એક પારસી આવીને કહે કે આ ઢેડા કે ભંગીયાને ધરમમાં લો અને તે કામ લાગશે તો તમે તેને ધરમમાં લો કે?

સાક્ષી—નહીં.

સ૦—શા માટે નહીં? ।

સાક્ષી—શું ઢેડાને, ભંગીયને ધરમમાં લેવાના છે?

મી૦ જસટીસ દાવર—પણ તમે કહો છો કે તમારા ધરમમાં પરકોમનાને લેવાને ફરમાવેલું છે તયારે શા માટે ઢેડાને લેવામાં નહી આવે?

સાક્ષી—શું ઢેડાને લેવાનું ફરમાવવામાં આવયું છે?

મી૦ જસટીસ દાવર—અને શું ધરમમાં ફરમાવવામાં આવયું છે કે ઢેડા અને ભંગીને નહી લેવા?

સાક્ષી કહે લેવાય નહી. તેઓ નીચ

જાત છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—હોદાઓ કરતાં દુઆરા ઉંચી જરૂર છે?

સાક્ષી—હા, કારણકે તેઓ બીજાઓને ત્યાં કામ કરે છે. હીંદુઓને ત્યાં તેઓ કામ કરે છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—હું તમને કહું કે મારાં ઘોડાવાલાને તમે ધરમમાં લો તો શું તમે તેને ધરમમાં લેશો?

મી૦ જસટીસ દાવર—હું કહું કે તે કોળી છે તો તમે તેને લો કે?

સાક્ષી—જો આપ નામદાર મને કહો કે તમે તેને ધરમાં રાખશો અને તેને ધરમનું શીખવશો તો હું તેને ધરમમાં લઉંશ.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે ફરામજીના સંબંધમાં એટલોજ મને અઠકાર હતો કે તેના બાપે સદરો પહેરાવવા મને ના પાડી હતી. મારા જેવા બીજાઓ પણ જુદદીનોને સદરો પહેરાવનાર હોશે. તેના હોય તેના નામ હું જાણતો નથી. ફરામજી પોતાના છોકરાને ઉદવાડે શા માટે સદરો પહેરાવવા ગયા તેનું કારણ હું કહી શકતો નથી. સદરોકસતી પહેરાવ્યો ત્યારે હું ઉદવાડે ગયો નહેતો. તેમને કયા મોબેદે સદરો પહેરાવ્યો હતો તેની મને ખબર નથી. ઉદવાડે કયે ઠેકાણે સદરો પહેરાવવામાં આવ્યો હતો તેની મને ખબર નથી. ઉદવાડે સદરોકસતી પહેરાવી આવવા પછી મને ફરામજી સાથ વાતચીત થઇ નહોતી. ફરામજીના પંથકીએ મને કહ્યું હતું કે ઉદવાડે સદરો પહેરાવવામાં આવ્યો હતો. ફરામજીએ સદરો પહેરાવવા માટે મોબેદને શું કહ્યું હશે તે હું કહી શકતો નથી. બેગમની છોકરીનાં લગન નવજોત પછી પાંચ છ વરસે થયાં હતાં. બેગમ સુરતમાં મરણ પામી નહોતી. લગન થયા તેની અને નવજોત થઇ તેની વચે છોકરીને મેં જોઇ હતી. બેગમનો છોકરો ધનજીશાહ હમણા સુરતમાં નાનપુરામાં છે, ધનજીશાહને મેં ઘણે ઠેકાણે જોયો છે અને લગનમાં પણ મેં તેને જોયો છે. તે અગીયારી અને આતશબેહેરામમાં આવે છે. બે મહીના ઉપર કાપીસખાઉના આફરીયાનમાં મેં તેને જોયો હતો. ગહંબારમાં, લગનમાં, જશનમાં અને આતશબેહેરામ અને આફરીયાનમાં મેં તેને ઘણી વખતે જોયો હતો. છેલ્લી કદમીના આતશબેહેરામની સાલગરેહ વખતે આતશબેહેરામમાં મેં તેને જોયો હતો. બુધા, આલીબાઇ અને તેની માને હું પ્રથમ ઓળખવા લાગો તે આગમજ તેમને સદરો કસતી પહેરાવેલાં હતાં. નસરવાન અને મનચેરને પણ આગલથી સદરાકસતી પેહેરાવવામા આવ્યો હતો. નસરવાનની પાયદસત મારા ઘર આગળથી ગઇ હતી. કયા દોખમામાં તેઓને ચઢાવવામાં આવયા હતા તે હું જાણતો નથી. ફરામજી સોરાબજી ગાંધીને હું ઓળખું છું. ખારવણીને તેણે રાખી છે.

સાક્ષી—મેં સાંભળયુ છે કે મોચણને રાખી છે.

સુરતના પારસી પંચાયતના મેનેજર.

સાક્ષીએ જણાવ્યું કે ખા૦ બા૦ બરજોરજી સરવનજી વકીલને હું ઓળખું છું. તેવણ પારસી પંચાયતના ફંડના સુરતના મેનેજર છે. પંચાયતના વડા તો મી૦ મોદી છે અને પંચાયત તેમને ત્યાં ભરાય છે. ફરામજી ગાંધીના કાકાનો છોકરો મારી પાસે આવ્યો હતો અને તેને ખાનબહાદુર પાસે મને લઇ જવા કહ્યું હતું અને દાદાભાઇ પોસટવાલા સાથ હું ત્યાં ગયો હતો. દાદાભાઇએ ખાનસાહેબને મોચણની લાશ દોખમે ચઢાવવા જણાવ્યું હતું.

મી૦ લાઉનડસે આ જુબાની સામે વાંધો લીધો હતો અને જણાવ્યું હતું કે જો ખાનબહાદુરને સાક્ષી તરીકે બોલાવવામાં આવે તો તે સામે મને વાંધો નથી.

મોચણે પોતે પહેરેલો સદરો.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે ખાનબહાદુરે રજા આપી નહોતી. મોચણને સદરો કોઇ મોબેદે પેહરાવ્યો નહોતો પણ તેણીએ પોતેજ પહેર્યો હતો. બીજી કોઇ બાઇએ તેવી રીતે સદરો પેહરેલો હું જાણતો નથી. જ્યારે દાદાભાઇ સાથ હું ખાનબહાદુરને ત્યાં

ગયો હતો તયારે આ રીતે મોચણે સદરો પહેરેલો હતો એમ હું જાણતો ન હોતો. તે વાતની ખબર મને તે પછી પડી હતી.

સાક્ષીની ફરી તપાસ.

સાક્ષીએ જણાવવું કે ખાનબહાદુર હઇયાત છે અને સુરતમાં વકીલોનો ધંધો કરે છે. પ્રતીવાદીઓએ દોખમાનો લાભ કોણને આપવો તે માટે જે ઠરાવ કરયો હતો તે મને યાદ છે. તે ઠરાવ સુરતમાં પણ આવયો હતો. મોચણ સંબંધમાં હું ખાનબહાદુર પાસે ગયો હતો. તે આ ઠરાવની આગમજ હતો કે તેની પાછળ હતો તેની મને યાદ નથી. મોચણ સંબંધમાં હું ખાનસાહેબ પાસે ગયા હતો તેને ચારપાંચ વરસ થયાં છે બેગમ સાથ ફરામજી નાનપુરામાં ઘણા વરસ રહયો હતો, બેગમના પેટનું ફરામજીને કાંઇ છોકરૂં થયું ન હોતું. બેગમના કુવંરબાઇ અને ધનજીશાહ શીવાય બીજા છોકરાં નહોતાં ફરામજીના પંથકી પાલણજીએ ઉદવાડે સદરો પેહેરાવયો હતો એમ મને કહેવું હતું. પાલણજી પારસથાન મરણ પામયા છે. સુરત કરતાં ઉદવાડા ધરમક્રીયા કરવા માટે વધારે પાત્ર સથળ ગણાય છે, કારણ કે આતશબેહેરામનું તે અસલ મથક છે. ઢેડ કે ભંગી સાથ ઘરમાં રહેનાર હોય એવો કોઇપણ પારસી મારી જાણમાં નથી. પતીત્રાઇ અને ચોખાઇના સંબંધમાં અમારા ધરમમાં ખાસ ફરમાન છે. ભંગીના ઘરમાં રહેવાથી ધરમના એ ફરમાનનો ભંગ થાય છે. જો એક મોબેદ ભંગીને અડકે તો તેના કપડાં કહાડી નાખી તેને 'નાહન' નવરાવી પાક કરવો જોઇયે જો એક મોબેદ દુબરાને અડકે તો નાહન લેવાની જરૂર પડતી નથી. એક ધરમચુસત બેહદીન ભંગીને અડકે તો તેને પણ કપડાં કહાડી નાખી પાઇ નાહાનું નાહવું જોઇયે જો તે ધારમીક માણસ હોય તો તેણે તેમ કરવું જ જોઇયે. જો તે દુબરાને અડકે તો તેમ કરવાની કશી જરૂર નથી. દુબરાઓ સાધારણ રીતે પારસી ઘરમાં નોકર તરીકે રહે છે.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

બંદગી કરવા આતશબેહેરામમાં દાખલ થયલી જુદદીન સ્ત્રી.

તાલીમબાજ વટલેલના ખયાલો સંબંધી વીવેચન.

દુબરાઓને પારસી ધરમમાં વટલાવવાને લગતી જુબાની.

પારસી કુટુંબોમાં નામગરણનો રેવાજ.

પારસી ધરમમાં વટલેલી સ્ત્રીની જુબાની.

આતશબેહેરામોમાં દાખલ થવાનો એકરાર.

(અખબારે સોદાગર તા૦ ૧૮ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને મી૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ પરમ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ થઇ હતી. વાદીઓ તરફથી મેસસ

અરદેશર હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાયથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરેદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાહશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ કેગી, હાંચ અને ઓવનની ફરમાયથી મી૦ ક્નવરાલીટી, મી૦ રેકલ, મી૦ સ્ટેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ સોરાબજી બમનજી પંચકાની વધુ જુબાની.

મી૦ સોરાબજી બમનજી પંચકીએ મી૦ લાઉનડસના ફરી તપાસમાં જણાવ્યું કે કુવરબાઇના લગન ભરૂચમાં થયાં હતાં. હું તેણીના ધણીનું નામ જાણતો નથી, ધનજીશાહના લગન થયા છે. તેના ધણીવાલા મરણ પામી છે. કુવરબાઇનો વર પારસી હતો. ધનજીશાહના ધણીઓ પણ પારસી હતા. ફરામજી રેલ તેઓના બેગમ તથા બે છોકરાઓ ઘણા સારી પેઠે જાણીતા હતા. આ બને છોકરાઓ પારસી સંસારી મંડળોમાં ફરતાં હરતાં હતા. જ્યારે બે માંના છોકરાંઓના લગન થયાં હતાં ત્યારે મેં તેણીને પારસી મંડળમાં ફરતી જોઇ હતી. મેં તેણીને બીજાં કોઇ સરઅવસરે જોઇ નથી. જે જે મંડળોમાં તેઓ ફરતાં હતાં ત્યાં ત્યાં સારી પેઠે જણાયલું હતું કે બેગમ આ બે છોકરાઓ ફરામજી સાથે લાગી હતા. મેં ગઇ પરમ દીવસે જણાવ્યું હતું તેમ હું જ્યારે સુરતના આતશબહેરામમાં આશીરવાદ લેવાનો બેઠો હતો તે વળાએ કામાબાઇના કુટુંબમાં વટળેલા દુબરાઓ આતશબહેરામમાં બાંક ઉપર બેઠેલા મેં જોયા હતા. મોબેદોનો આવી રીતે આતશબેહેરામમાં બેસીને આશીરવાદ લેવાનો રવઇઓ ઘણો સાધારણ છે. બીજા બીજા મોબેદો પણ આવીજ રીતે આતશબેહેરામમાં બેસીને આશીરવાદ મેળવે છે. હોરજીભાઇ કાવસજીએ રતનબાઇને રાખેલી હતી તે વીગત હું જાણું છું. તેઓના છોકરાંના લગન થયા તે વેળા હું તેઓની સાથે આતશબેહેરામમાં ગયા હતો એમ હું ગઇ પરમ દીવસે જણાવી ગયો હતો.

પારસીઓમાં જાણીતા થયલા સીધીઓ.

મી૦ લાઉનડસે અત્રે સાક્ષીને સવાલ કરયો કે આગળ તમો જણાવી ગયા હતા કે આ સીધીઓને મેં અગીયારીમાં જોયા હતા તથા હાલમાં તમો જણાવો છો કે તેઓને મેં ચકલા ઉપર જોયા હતા ત્યારે તેમાં ખરૂં શું છે તેના જવાબમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે આ માંચાઓને મેં અગયારીમાં બીજી સઘળી ધારમીક ક્રીયાઓમાં તથા બીજે ઘણેક સ્થળે જોયા હતા મેં તેઓને વાડીઆજીની અગયારીમાં જોયા હતા. આ સીધીઓ સુરતના પારસીઓમાં ઘણા જાણીતા હતા. આ સીધીઓ જેમ સુરતમાં પારસીઓ તે વેળા પોશાક પહેરતા હતા તેવોજ પોશાક તેઓ પણ પહેરતા હતા. સુરતમાં એક સાધારણ પારસી તે વેળા સદરો, કુસતી, લેંઘો અને તોપી પહેરતો હતો. હગલા બદ્દયાન કે પાઘડી કંઇ પહેરતો હતો નહી.

મી૦ સ્ટેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે જીવો તાલીમબાજ હતો તથા તે પોતે ખયાલો જોડી કહાડીને ગાતો હતો. તેના ખયાલોની કાંઇ ચોપડીઓ મારી પાસે નથી. મેં પોતે તેને ખયાલો ગાતાં સાંભળયો હતો. તેના ખયાલોની કાંઇ ચોપડી પ્રગટ થઇ છે કે નહી તે હું જાણતો નથી.

અત્રે મી૦ જસટીસ દાવરે મી૦ સ્ટેંગમેનને ખયાલો એટલે શું તેની સમજણ આપતાં જણાવ્યું કે આ ખયાલોમાં પહેલાં એક શખસ સવાલ કરે છે જેનો સામેવાલો જવાબ આપે છે.

જીવાએ જોડી કહાડેલા ખયાલો.

મી૦ સ્ટેંગમેને જીવાએ જોડી કહાડેલો એક ખયાલ કોરટમાં રજુ કરયો હતો જે સાંભળી સાક્ષીએ જણાવ્યું કે તે ખયાલ સાંભળેલો મારા ધયાનમાં નથી. મેં જીવાને તેના બીજા હરીફો સાથે બેસીને ખયાલ ગાતાં જોયો છે. મેં પોતે તેને ખયાલ ગાતાં સાંભળયો હતો.

અત્રે સાક્ષી આગલ ચોકસ ખયાલની લીટીઓ વાંચી સંભળાવવામાં આવી હતી.

સાક્ષીએ જણાવ્યુ કે મને વાંચી સંભળાવવામાં આવયા તેની મતલબના ખયાલ ગાતાં જીવાના વીરૂધી નાતે મેં સાંભળયા હતા.

આ ખયાલ નીચે મુજબ હૈઃ—

સબ પારસીકી ચામડી ગોરી,
જીવા તેરી ચામડી કયું કાળી
તોખમમાં કુચ ફેર હોગી,
તેરી મા હોગી દુબરી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યુ કે જીવાને તેના વાંધીઓને પાછો જવાબ આપતાં મેં સાંભલયો હતો. ખયાલ પુરો થતાં ઘણીવાર મારામારી થતી હતી. જીવના વીરોધીઓ ખયાલમાં એવો મતલબ કહેતા હતા કે તુ દુબરાથી ઉતરી આવેલો છે તે તુ શું જાણે? એનો જવાબ નીચે મુજબ આપવામાં આવતો હતો કે નહી તે હું નક્કીપણે જણાવી શકતો નથી પણ ઘણુખરૂ નીચલી મતલબનો જવાબ વાલવામાં આવતો હતો.

કાળી ચામડી સો બેગમકી,
મેરી મા જો હય દુબરી,
પણ તોખમેસે મે હુ પારસી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે જીવો જવાબ કેવી રીતે આપતો તે મને હાલ યાદ નથી. ઉપલી મતલબનો પણ જવાબ હોય કે નહીં તે હું ચોકસપણે જણાવી શકતો નથી. મને તેનો હવે કાંઇ ખયાલજ રહયો નથી.

મી૦ લાઉનડસ—મારા મીત્રે આ સવાલો કોઇ ચોપડામાંથી પુછયા છે કે તે હું જાણવા માંગુ છું. કારણ તેમણે તેવી મતલબનો ઇસારો કરયો છે.

મી૦ એંગમેન—નહીં, ચોપડી જેવુ કાંઇ નથી

દોખમાઓ સંબંધી વીવેચન.

મી૦ જસટીસ દાવરની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે દોખમા બંધાયા પછી તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તે અગાઉ તેને ધરમાવાની કીયા કરવામાં આવે છે. દોખમું વપરાસ માટે ખુલ્લું મુકવામાં આવે તે અગાઉ પારસી લોકોને અંદર જઇને સઘળું જોવાની પરવાનગી છે. એક વેળા દોખમું વપરાસમાં લેવામાં આવયા પછી નસેસાલારો સીવાય બીજા કોઇથી પણ અંદર જઇ શકાય નહી. સુરતના દોખમાઓ મારા જનમની આગમચના બંધાયાં હતાં. જેથી તે દોખમાઓ મે અંદરથી કદી જોયાં નથી. ભાવનગરી કુટુંબમાં જયારે ટેમુલજી નામના દુબરાની નવજોત કરવામાં આવી ત્યારે હુ તાં હાજર હતો. એ સીવાય એ કુટુંબમાં કોઇ બીજાઓની નવજોત કરવામાં આવી હોય તે વેળા હું હાજર હતો નહી

નવજોતની કીયા ફકત એક મોબેદ પણ કરી શકે. જેને ગમે તે પાંચ, દશ કે પંદર મોબેદો બોલાવે પણ એક મોબેદ પણ નવજોતની કીયા કરી શકે. સુરતમાં એક દુબરાને વટલાવવા હોય તયારે કેઇનાી ખાસ પરવાનગીની જરૂર નથી. એ કમ માદલી મુનસફી ઉપરજ રહે છે. પોરબંદર ખાતે હુ પોતે ગયો હતો. મે પોરબંદર ખાતે એક મોબેદને મોકલાવયો હતો અને તેને મોકલાવવાનું કારણ એ હતું કે તે ગાહમબાર વગેરે બીજી ધારમીક કીયાઓમાં હાજર રહે. જે વેળા રતનબાઇની નવજોતની કીયા કરવામાં આવી હતી તે વેળા હું હાજર હતો નહી. એક પારસી મરણ પામતાં તેની લાશને નીરંગથી નવડાવીને સાચકવામાં આવે છે. એક સ્વાનને એક વખત સચકયા પછી એક જુદદીન તેને જોઇ યા હાથ લગાડી શકે નહી. જો આવી રીતે કોઇ દુવંદ સ્વાનને જોય અથવા હાથ લગાડે તો તે સ્વાનને પાછું નીરંગથી નહવડાવીને સચકવુ પડે છે.

અત્રે મી૦ સોરાબજી બમનજી પંથકીની જુબાની પુરી થઇ હતી.

ખસરૂભાઇ નસરવાનજી ખાનસાહેબની જુબાની.

મી૦ ખસરૂભાઇ નસરવાનજી ખાનસાહેબે જણાવયું કે મારી ઉમર ૫૭ વરસની છે. મારૂં કુટુંબ સુરતમાં ઘણું જાણીતું છે, હું સુરત મયુનીસીપાલીટીનો ૧૦ થી ૧૨ વરસ સુધી એક સભાસદ હતો, તથા ડીસ્ટ્રીકટ બોરડનો સભાસદ હતો તથા સુરતની પારસી મેજીસ્ટ્રેટ

ન જાણતો એક ગ્રેજ્યુએટ છું. પારસી ધરમના ફરમાનો હું જાણું છું પણ મોબેદો માફક ધરમનાં ફરમાનો પકી રીતે જાણતો નથી. હું જાણું છું કે મારા ધરમ મુજબ પરકોમવાળાઓને જરથોસ્તી ધરમમાં લેવાનું ફરમાન છે. ધરમમાં આ ફરમાન હોય કે નહીં તે સવા લને બાજુએ મેલતાં હું જણાવું છું કે પરકોમવાળાઓને પારસી ધરમમાં વટલાવવાનો રવાજ હસતી ધરાવે છે. અમારા બપાવાના વખતમાં અમારાં કુટુંબમાં જુદદીનોને વટલાવવામાં આવ્યા હતા. જીવાજી મરદ અને હીરી ઓીના દાખમાઓ હું જાણું છું. મેં તેઓને જાતે જોયા હતા, હીરાબાઇને હીરી તરીકે બોલાવવામાં આવે છે અને એ પારસી નામ છે. જીવાજી અખાડો રાખતો હતો અને તે એક ઉસતાદ હતો. જીવાજી ક્યારે મરી ગયો હતો તે હું જાણું છું. તે ૧૮૭૬ માં મરણ પામયો હતો. તે વખતે મારી ઉમર આસરે ૨૨ થી ૨૩ વરસની હતી. હીરી ૧૮૭૦ માં મરણ પામી હતી. જયાં સુધી તેઓ મરણ પામયાં તયાં સુધી હું તેઓને ઓળખતો હતો. જીવાજી અને હીરી બંને ઘરનુ કામકાજ કરતા હતા. તેઓને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયા તે વેળાએ તેઓ કયો ધરમ પાળતાં હતા તે હું જાણુતો નથી કારણકે તેઓને તો મારા જનમની આગમચ વટલાવવામાં આવયાં હતા પણ મારા બાવાએ મને જણાવયું હતું કે તેઓ ઘણી હલકી વરણના દુબરાઓ હતા. તેઓ મારાં કુટુંબમાં કેમ દાખલ થવા પામયા તેને લગતી વીગતો હું જાણું છે. દુકાળના વખતમાં મારા બપાવાએ તેઓને અમારા કુટુંબમાં લીધા હતા અને તે વેળા તેઓ તદન બાળકો હતાં. તેઓને પઇસા આપીને વેચાતા લીધાં હતા કે કેમ તે હું જાણુતો નથી. જયારે ૧૮૭૦ માં હીરી મરણ પામી તયારે હું સુરતમાં હાજર હતો. તેણુની પાયદસતની કીયામાં મેં ભાગ લીધો હતો અને તેણીના કીયાકામના પઇસાઓ મેં ખરચ કરયો હતો. હું તેણીને એટલે બેઠો હતો તમા તેણીની પાયદસતે પણ ગયા હતો તેણીના રવાનને સુરતના દોખમામાં સુવાડાવવામાં આવયું હતુ તે મેં જાતે જોયું હતું. સુરતમાં ગણુ દોખમાઓ છે અને જે દોખમામાં જુદદીનોને નાખવામાં આવે છે તે દોખમામાં હીરીને નાખવામાં આવી હતી, હું જુદદીન શબ્દ એવી મતલબમાં વાપરૂં છું કે જેઓ જુદદીન હતા પણ જેઓને પારસી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયા હતા જે દોખમામાં હીરીને નાખવામાં આવી હતી તે દોખમાંનું કાંઇ નામ પાડવામાં આવયું નથી. આ જ દોખમામાં ભલા ભલા દસતુર દાવરોને પણ નાખવામાં આવયા હતાં.

જીવાજીના રવાનના સંબંધમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે અમો તો સગડી આગળ ઉભા રહયા હતા. પછી તયાંથી નસેસાલારો રવાનને દોખમામાં લઇ ગયા. પછી તેઓએ તે રવાનને કયાં દોખમામાં નાખયું તે હું જાણુતો નથી. વટલેલ જુદદીનોનો રવાનોને જુનાં દોખમામાં નાખવામાં આવે છે તે વીગત સુરતના સઘળા પારસીઓ જાણે છે, આ જુનું દોખમું ઘણી સારી હાલતમાં છે અને કોઇ પણ રીતે તે બીસમાર હાલતમાં છે એમ કહેવાય નહી. સુરતમાં વટલેલા જુદદીનો ઘણા સાધારણ છે.

પારસી કુટુંબમાં નામગરણનો રેવાજ.

જીવોજીની પાયદસતની કીયાઓને લગતી બીનાઓ હું જાણું છે અને તેના પાયદસતે હું ગયો હતો. પારસીઓમાં નામગરણનો રેવાજ સાધારણ છે. નામગરણ એટલે એક એવી કુટુંબી ચોપડી કે જેમાં ગુજરલાઓના નામો લખવામાં આવે છે. અમારા ઘરની નામગરણની ચોપડીમાં અમારા કુટુંબના નીમકહલાલ જરથોસતી નોકરોના નામો પણ દાખલ કરવામાં આવયાં છે પણ બીજા પારસી કુટુંબોમાં આવો રેવાજ છે કે નહી તે હું જણાવી શકતો નથી. ભણતરોમાં નામ દેતી વખતે મરનારની નામની સાથે તેના બાપનું નામ પણ દેવામાં આવે છે. જેઓને જરથોસતી ધરમમાં નહી વટ

પાડવામાં આવ્યા હોય તેઓનું નામ બંદગીમાં લેવાનું રવા નથી. મરનારનો બાપ જો જુદ્દીન બાપ હોય તો મરનારના નામની સાથે "વહમાન" બોલ વાપરવામાં આવે છે. ખુદ એક જરથોસતીના બાપનું નામ જો ખબર નહી હોય તોય તેના નામ સાથ પણ "વહમાન" શબ્દ વાપરવામાં આવે છે તથા વળી નામ નહી પાડવામાં આવેલા એક બાળકનું નામ પણ બંદગીમાં "વહમાન" તરીકે લેવામાં આવે છે. કોઇ જરથોસતી અકસમાતથી મરણ પામયો હોય અથવા દરયામાંથી તેની લાશ મળી આવી હોય અને જો તેના બાપનું નામ જાણી નહી શકાતું હોય તો તે વેળાએ તેના નામ સાથ "વહમાન" શબ્દ વપરાય છે. જીવાજી અને હીરીના સંબંધમાં પણ બાપના નામને બદલે "વહમાન" શબ્દ વાપરવામાં આવે છે. મારાં કુટુંબમાં અસલ નામગરણું ઘણું જુનું હતું. હું અસલ તેમજ તેની નકલ બંને નાતી સાથ લાવયો છું.

કુટુંબમાં વટલેલાંઓના નામગરણુની ચોપડીમાં નામો.

અત્રે સાક્ષીએ આ નામગરણુનો નકલ તેમજ અસલ દસતાવેજો કોરટ સનમુખ રજુ કરયો હતો. કુટુંબમાં વટલાવવામાં આવેલા ઉપલા બે જુદ્દીન ઉપરાંત મહેરી તથા હીરાજી પણ હતાં. મહેરી પારસી નામ છે અને મહેરબાનુને બદલે સાધારણ રીતે ઘરમાં મહેરીને નામે બોલાવવામાં આવે છે. મહેરી અને હીરાજીને પણ દુકાળના વખતમાં મારા કુટુંબમાં લેવામાં આવયાં હતાં અને મેં તેઓને કદી જોયાં હતાં નહીં કારણકે હું જયારે એક નાનો બાળક હતો તે વેળાએ તેઓનાં મરણો નીપજયાં હતાં. હીરીના લગન હીરાજી સાથે થયાં હતાં. હીરાજીને ઘણાંક છોકરાંઓ હતાં. તેવણના એક છોકરાનું રસતમ નામ હતું. તેનું નામ પણ અમારા કુટુંબની નામગરણુની ચોપડામાં છે. હીરાજીના સઘળાં છોકરાંઓના નામો આ ચોપડીમાં છે. ઘરમાં કરવામાં આવતી બજરોજગાર આફ્રીગાન વગેરે ધરમ ક્રીયામાં તેઓના નામો લેવામાં આવે છે, તેઓના નામો તેઓના બાપ સાથે લેવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે રસતમ બેહદીન હીરાજી. માણેકબાઇ કરીને હીરાજીને એક છોકરી પણ હતી. મેં તેણીને પણ જોઇ હતી નહી. રસતમ અને માણેકબાઇ ઘર પેટ કાંઇપણ છોકરાં થયાં હતાં નહી. રસતમ અને માણેકબાઇ ઘરમાં નોકર તરીકે કામ કરતાં હતાં.

ભાવનગરી કુટુંબમાં વટલેલા દુબરાઓ.

ભાવનગરી કુટુંબને હું સારી કાની ઓળખું છું તે કુટુંબ અમારા મોહલામાજ રહે છે. તેઓના કુટુંબમાં પણ દુબરાઓને વટલાવવામા આવયાં હતાં. મેં આ વટલેલ દુબરાઓને મારી આંખે જોયાં હતાં. તેઓના નામો રૂપાં, જીવી, અને ગસતાદ હતા એમ હું જાણું છું. જીવી રસતમની મા હતી અને તેણી ઘણી બુઢી હતી. જીવી ઘરમાં નોકરનો દરજજો ભોગવતી હતી અને જામાસજીના ધણીયાણી ડોસીબાઇની સારવાર કરતી હતી. રસતમ શેઠની ગાડી હાંકવાનો ધંધો કરતો હતો અને રૂપાઇ ઘરનું કામકાજ કરતી હતી. તેઓને વટલાવવામાં આવયા હતાં. એમ જામાજી, મારા બાવા તથા મોહલામાં વસનારા સઘળાઓ જણાવતા હતા જેથી તેઓને વટલાવવામાં આવયા હતા એમ હું જાણું છું. પારસી કુટુંબોમાં આવી રીતે જુદદીને વટલાવવામાં આવતા હતા તે બીના છુપી રાખવામાં આવતી હતી નહી પણ તે આખી દુનયા જાણતી હતી અને તે બીના સઘળાઓને જણાવવામાં આવતી હતી. તેઓ ઘરમાં સાધારણ પારસીઓ તરીકેજ હરતા ફરતા હતા અને ખુદ દોરાનગાજ કરવાના કામમ મદદ કરતાં હતા. જીવી મરણ પામી તયારે તેણીને એ ટકે હું ગયો હતો. તેઓની પાયદસતનાં ક્રીયા એક સાધારણ પારસીના મરણ વેળાની ક્રીયા જેવીજ કરવામાં આવી હતી.

મા૦ બેંગાનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે સુરતમાં ઘણાં માણસો હજીપણ દુબરીઓને રાખ

તા નથી. સુરત શહેરમાં દુબરીઓને રાખેલી તરીકે રાખવાનો રેવાજ નથી, પણ આસપાસના ગામના ગામડાંઓ આવી રીતે રખે છે. સોનગઢ તથા વયારા જેવા ગામોમાં એવું બને છે. દુબળીને પોતના છોકરાંઓ પારસી કોમમાં પરણે છે. હું જયારે ૨૦ વરસની વયનો હતો તયારે સુરત શહેરમાં કોઇ આબરૂદાર શખસે દુબળીને રાખવાનો દાખલો મેં જોયો હતો નહી. ફરામજી સોરાબજી ગાંધીને હું ઓળખું છું. તેવણ હાલમાં મરણ પામય છે. તેવણ કાંઇ આબરૂદાર માણુસ હતા નહીં. હાલમાંજ મેં સાંભળયું છે કે તેવણે એક બાલપણ સ્ત્રીને રાખી હતી. આ બાળપણ જાત ઘણી હલકી તરીકે ગણાય છે.

તેવણને હું આબરૂદાર શખસ તરીકે ગણુતો હતો નહીં. તેવણ અગાઉ કોઇ દહાડો સારા માણુસ તરીકે ગણુાયલા અથવા સારા માણુસની સંગમાં ફરેલા પણ મેં કદી જોયા નથી. ફરામજીએ આ સ્ત્રી રાખી હતી તે ઉપરાંત તેવણની બીજી કાઇ ખરાબ ચાલ હોય એવું હું જાણુતો નથી. જીવાજી, હીરી, મહેરી તથા હીરાજી એકજ ઉમરના હતા નહીં. હીરાજી અને મેહરીને તો મેં કદી પણ જોયાં હતાં નહી. હીરા જીવાજીની સાસુ થાય અને તેણી ઘણી બુઢી હતી. આ બધાઓના નામો કુટુંબના નામગરણુમાં લેવામાં આવે છે. આ નામ જીવાજી બેહદીન વહુમાન તરીકે લેવામાં આવે છે. જો એક જરથોસતીના બાપનુ નામ દેવા જેવુ નહી હોય તોપણ તે દેવુજ જોઇયે. તે દીધા વગર બીલકુલ ચાલેજ નહી. હુ જયારથી જનમયો તયારથી તે હીરી મરી ગઇ તયાં સુધી હીરી ઘરનુ કામકાજ કરતી હતી. તેણી ઘરનુ સઘળુ કામકાજ કરતી હતી. તેણી મારા કુટુંબની નોકર હતી. જીવાજી ઘરનુ કામકાજ કરતો હતો પણ પાછળથી તે ઉસતાદ થયો અને તાલીમખાનુ કહાડયું તોપણ તે ઘેરમાં તો તે આવતો જતો રહયો હતો તે મારા ઘેરમાં કામ કરતો હનો તેની મને યાદ હતી. જીવાજી મરી ગયા પછી તેનુ કામ કરવા માટે અમારા કુટુંબમાં ત્રણ નોકરો રાખવામાં આવયા છે તથા મરી ગયા પછી પણ તેણીનુ કામ કરવા માટે જુદા નોકર રાખવામાં આવયા છે. જીવાજી અને હીરીની પછીના નોકરોમાંના જેઓએ અમોને સંતોષ નદી આપયો હતો તેઓને રાખવામાં આવયા હતા અને જેઓએ સંતોષ નહી આપયો હતો તેઓ કહાડી મેલવામાં આવયા હતા. આવી રીતે ઘણા નોકરો અમારી નોકરીમાં રહી ગયા હતા. તેઓમાંના કેટલાકો આજે જીવતા છે જયારે કેટલાકો મરણ પામયા છે. આ નોકરો પારસી મુસલમાન વગેરે કોમના હતા.

અત્રે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોરના ખાના પછી ચાલેલું કામકાજ.

મી૦ ખશરૂભાઇ નસરવાનજી ખાનસાહેબે મી૦ બેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે, મારા પાસના નામગરણુની ટીપમાંનો છેલ્લો પારસી નોકર મરણ પામવા પછી મારા કુટુંબમાં બીજા ઘણા પારસી નોકરો થઇ ગયા છે. નામગરણુમાં જે નોકરોના નામો આપવામાં આવયા છે તે સઘળા પ્રમાણીક નોકરો હતા અને ઘરનાં છોકરાં જેવાં હતા. અને તેમના વીશવાસ ઉપર ઘર ઉઘાડુ મેલી અમે ચાલ્યા જઇએ એવા હતા. નામગરણુ શીવાયના મારા કુટુંબમાં જે પારસી નોકરો રહી ગયા હતા તેમાંનું કોઇ મારા ઘરમાં મરણુ પામયા નહોતા. જીવો અને મીણુ કોઇ પગારદાર નોકરો ન હતા, પણ અમે તેમનું દરેક રીતનું પાલણ કરતા હતા. રૂસતમ અને માણેકબાઇ મારા કુટુંબમાં કેટલો વખત નોકરીમાં હતા તે હું કહી શકતો નથી. તેમજ તેઓ કેટલી વયે મરણુ પામયા હતા તે પણ હું કહી શકતો નથી. દારાશા મારા બપાવાનું નામ છે અને જીવો પોતાના બાપ તરીકે મારા બપાવાનું નામ લખાવતો હતો. જીવો ઉસતાદ હતો અને કલમીના તે બયાન ગાતો હતો. વોહેરાંઆ તાસવાલાઓ છે અને તેઓ વોરાના બયાનો ગાતા હતા.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે ખવાસો ગવાતા હતા અને મારામારી થતી હતી અને પોલીસ જતા હતા.

જીવાને કુબરો કહયો અને તયાં સોટા ઉછળતા હતા. આ બધી વાત સાંભળેથી હું કહું છું.

સુરતના દોખમા.

સુરતમાં આગળ સાત દોખમા હતાં તેમાંના ત્રણ હજી પણ છે. બે પારસીઓને માટે અને એક વટલેલાને માટે. એક અનજુમનનું અને એક હાજી શેઠનું કહેવાય છે અને બીજુ મનચેરજી શેઠનું કહેવાય છે. ત્રીજું નાનાભાઈ મોદીનું કહેવાય છે. હાલ તે સાધારણ પારસીઓ માટે વપરાતું નથી પણ નસેસાલારો તેમાં કોઈને નાખી આવતા હોય તો હું શું જાણું. મારા વખતમાં તે દોખમામાં કોઈ પારસીને ચઢાવવામાં આવયો હોય તે હું કહી શકું નહી. આ પમાત કીધો હોય અને જે રવાનોની લાશ ચીરવામાં આવી હોય તેઓને ચઢાવવામાં આવતી હોય એ વાત હું જાણતો નથી. હું એટલુંજ જાણું છું કે "પરવારા" માટે તે વપરાય છે. ફરજંદ માયબાપનો હોય તેને અમે "પરવારો" કહીએ છીએ ને બંને મા અને બાપ દુરવંદ હોય તે "પરવારો" કહેવાય

સ—ચોતરો એ શું છે તે તમે સમજો છો?

સાક્ષી—અમારે તયાં ચોતરા જેવું કાંઇ નથી અને ચોતરો શું તે હું સમજતો નથી.

સાક્ષીએ આગલ ચાલતાં જણાવ્યું કે જીવાની પાયદસતે હું ગયો હતો, સઘડી સુધી હું ગયો હતો અને તયાથી નસેસાલારો તેને કયે દખમે ચઢાવી આવયા તે હું જાણતો નથી. રૂપાઇ અને રૂસતમ વીશે મેં નજરે કાંઇ જોયું નથી. તેમના વાશે મેં માત્ર સાંભળેલું છે. રૂપાઇને ઓટલે હું ગયો હતો. તેણીને કયે દોખમે ચઢાવવામાં આવી હતી તે હું જાણતો નથી. રૂપાઇ અને રૂસતમના નામો ભાવનગરી કુટુંબના નામધરણામાં છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી કુબરાં દુઆગીથી દરાણુ થાય નહી ફકત ગોરાનીજ તે કરી શકે.

ફરી તપાસ.

મારે તયાંના દુબરાંઓ મારા કુટુંબના કોઇ પણ માણસના ફરજંદ હતાં એમ બોલવું એ ગુનાહભરેલું છે. એવી સુચનામાં કાંઇ પણ સચાઇ નથી, કારણકે મારાં કુટુંબીઓ ઘણા ભણનાર ગણનાર હતાં. સુરતના પારસીઓ અમારા સંબંધમાં એવું બોલવું હરામ બરોબર સમજે, કારણકે સુરતમાં અમારૂં કુટુંબ ઘણું જાણીતું છે.

સ—ધનજીશાહ દાદાભાઈએ મી૦ લેંગમેનને સઘળી ખબર આપે છે તેને એવી કાંઇ સુચના સુરતમાં કરી હતી?

સાક્ષી—તેવી સુચના કરવાની તે હીમત પણ કરી શકે નહી તે તો અમને સુરબી કહે છે જીવાજી પોતાના બાપનુ નામ દારાશાહ લખાવતો હતો. અખાડો થાય કે સરવે હોય તો તે વખતે તેનો કાંઇ બાપ નહી એટલે તે દારાશાહનુ નામ લખાવતો હતો.

મી૦ જસટીસ દાવર—એનો બાપ નહી એટલે શું તેને બાપ હતોજ નહી.

સાક્ષી—એને પણ પોતાના બાપનુ નામ ખબર નહી અને અમે પણ તેના બાપનુ નામ જાણતા નહોતા. મારા બપાવાનો તે ગેરકાયદેસર ફરજંદ હતુ એમ માનવાનુ કાંઇ કારણજ નથી અને તે હુ સોગંદ ઉપર કહુછુ બીખાજી બેહેદીન કાવસજી શેરનો મોબેદ એવુ નામગરણુની ટીપમાં છે અને તે મારા બાપના હાથનુ લખેલુ છે મારા બાપ ૧૮૮૦ માં મરણ પામયા હતા ૧૫–૧૬ વરસની વયથી હુ મારા બાપનુ ઘર ચલાવતો આવયો છું કારણ મારા બાપ બીજાને લાખો વખત પડેલા હતા.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરના સવાલના જવાબમાં સાક્ષીએ જણાવયું છે મારા ઘરના દુબરાઓના નામો નામગરણુમાં છે તેમ બીજા કુટુંબોમાં પણ છે કે નહી તે હુ જાણતો નથી.

સુનાબાઇની જુબાની.

સુનાબાઇએ મી૦ બાઉનડસની તપાસમાં જણાવ્યું કે મારી વય ૨૫ વરસની છે. હું પરણેલી છું. મારા ભરથારનું નામ બેરામજી મનચેરજી માંડવીવાળા છે. હું મારા ધણી સાથ સુરતમાં રહું છું સાત વરસ ઉપર મારાં લગન થયાં હતાં લગન આગમજ ડાકટર ધનજીશાહ મોડાબાઇ વકીલ અને તેમના ધણીઆણી બીખાઇજી સાથ રહેતી હતી. પહેલાં તેમના સાથ હું જુનાગઢ રહેતી હતી અને પાછળથી ખંભાતમાં રહેતી હતી. તેઓ મને પોતાના બચાં તરીકે ગણતા હતા હું તેમની કાઇ રીતે સગી થતી નથી. ડાકટરના ઘરમાંથી મને પાછળથી ખબર પડી હતી કે—

અત્રે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને વાંધો લેતા જણાવ્યું કે જો ડાકટર ધનજીશાહને બોલાવવામાં આવે તો પુરાવા સામે મને કાઇ વાંધો નથી.

મી૦ બાઉનડસ-હું તેમને મારા સાક્ષી તરીકે બોલાવવા માંગું છું અને અમે તેમ તાર કરયો છે.

નામદાર મી૦ જસ્ટીસ દાવરે જણાવ્યું કે જો સાક્ષી રજુ કરવામાં નહી આવશે તો જુબાની ઉપર આધાર રાખવો કે નહી તે અમે જોઇશું.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે ડાકટર ધનજીશાહના કુટુંબમાંથી મેં સાંભળ્યું છે કે મારા માબાપ દુરવંદ હતા ખંભાતમાં મારી નવજોત થઇ હતી. ડાકટર ધનજીશાહે નવજોત કરાવી હતી. નવજોત કરનાર મોબેદ પેસ્તાનજી હતા તે જ વખતે ડાકટર ધનજીશાહની બે દીકરીઓ વીરબાઇજી અને મેહેરબાઇની પણ સાથે નવજોત કરવામાં આવી હતી. મારા લગન પણ ખંભાતમાં થયાં હતાં. શેહેરીઆરજી અને નવરોજી નામના મોબેદોએ આસીરવાદ ભણ્યા હતા. તે મોબેદોને જો મને બતાવવામાં આવે તો હું ઓળખું.

અત્રે મોબેદ નવરોજી કાવસજી વાકીલાને બોલાવવામાં આવ્યા હતા.

સાક્ષીએ જણાવ્યું કે આસીરવાદ ભણનારાઓમાં તેઓ એક હતા.

સ—તમારા ભરથાર પારસી છે?

સાક્ષી—હા.

સ—નવજોતની ક્રીયા પછી તમને પારસી તરીકેજ ગણવામાં આવ્યા છે કે નહી?

સાક્ષી—હા.

સ—તમારે છોકરાં છે?

સાક્ષી—બે મરણ પામયા છે અને બે જીવે છે. પહેલુ છોકરૂ અમદાવાદમાં થોડા દીવસનુ થઇ મરણ પામયુ હતુ તે બાળકને કયાં ચહાવવામાં આવયુ હતુ તે હું જાણતી નથી બીજુ મુવેલુ જનમેલુ છોકરૂ સુરતમાં જનમયુ હતુ અને તેને દોખમે ચહાવવામાં આવયુ હતુ.

સ—મુંબઇના આતશબેહેરામમાં તમે ગયાં છોની?

સાક્ષી—મોટું આતશબેહેરામ જે બનાજી મનનું કહેવાય છે તેમાં હું ગઇ છું. બીજા વડાડયાજીના આતશબેહેરામમાં પણ હું ગઇ છું, બનાજીના આતશબેહેરામમાં પણ હું ગઇ છુ. તે પારસીઓની મોટી ધરમશાળા પાસે છે. તે પાંડેની ધરમશાળા કહેવાય છે અને તયાં હું રહુ છું.

સ—આ આતશબેહેરામોમાં તમે ગયા હતાં તયારે કાંઇ પણ વાંધો લેવામાં આવયો હતો?

સાક્ષી—નહી.

સ—તમે તમુને કેવી રીતે ઓળખાવશો?

સાક્ષી—પારસી તરીકે.

સ—તમે પારસી કયારે થયાં?

સાક્ષી—સદરો કુસતી પેહેરયો તયારથી.

સ—તમારૂં નામ સુનાબાઇ છે અને તે સાધારણ પારસી નામ છે?

સાક્ષી—હા.

સ—સદરો કુસતી પેહેરયો હતો તે આગમજ તમારૂં નામ શું હતું?

સાક્ષી—તે વખતે મારૂં નામ સુંદર હતું.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરના સવાલના જવાબમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે ડાકટર ધનજીશાના દવાખાનાં આગળ હું રહેતી હતી એટલી વાત મને યાદ છે પણ તે વખતે કોણ સાથ રહેતી હતી તેની મને ખબર નથી.

ઉલટપાલટ તપાસ.

સાક્ષીએ મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે ધનજીશાના ઘરમાં આવી ત્યારે મારી વય ત્રણ ચાર વરસની હશે. નવજોત નવ વરસની થઇ ત્યારે કરવામાં આવી હતી. નવજોતની ક્રીયાનું હવે મને યાદ નથી. ડાક્ટરની બીજી છોકરીઓ સાથ મારાં લગન થયાં હતાં તેની મને યાદ છે. નવજોતની ક્રીયામાં ઘણા માણસો હાજર હતાં.

સ—ડાક્ટર ધનજીશા હાલ ક્યાં છે?

સાક્ષી-હાલ તેવણ ખંભાતમાં છે.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે લગન પછી હું સુરત ગઇ હતી. મારા માબાપ હુંદુ હતાં એમ સુરતના લોકોને હું કહેતી નથી તેમજ હું વટલી પારસી ધરમમાં આવીછું એમ પણ કોઇને કહેતી નથી. આતશબેહેરામમાં જાઉં છું ત્યારે હું કોઇને કહેતી નથી કે હું જુદદીન છું. સુરતમાં લોકો માને છે કે હું પારસી માબાપને પેટના છું.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—બીજા સાધારણ પારસી તરીક તમુને પણ લોકો પારસી ગણે છે?

સાક્ષી—હા.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ડાક્ટર ધનજીશાહના ઘરમાં રહવા લાગી ત્યારથી હું પારસી પેહેરવેશ પેહેરવા લાગી છું.

સ—તમારો ધણી શું ધંધો કરે છે?

સાક્ષી—નસરવાનજી ગમાર'ને ત્યાં બ જરથી છે.

સ—તેવણનો પગાર શું છે?

સાક્ષી-તેવણને રૂ. ૧૭ મળે છે.

સ—લગન વખતે તમારા બાપનુ નામ શુ આપવામાં આવયુ હતુ?

સાક્ષી—તે હુ જાણતી નથી.

મી૦ જસટીસ બીમન—ડાક્ટર ધનજીશાહના ઘરમાં રહયા તયાર પછી ધનજીશાહને તમે શુ નામે બોલાવતા હતા?

સાક્ષી-બાવા.

ફેરી તપાસ.

સાક્ષીએ જણાવયુ કે બીખાઇજીને હુ માયજી તરીકે બોલાવતી હતી. ડાક્ટર ધનજીશાહની દીકરી વીરબાઇજી મારે કરતાં ૧૫ દીવસ નાહની હશે હુ છોકરીઓ તેમજ માતા સાથ એખલાસથી રહેતી હતી,

સ—કોઇ દીવસ પણ છોકરીઓએ કે કોઇએ તમને કહયુ હતુ કે ડાક્ટર ધનજીશાહની ગેરકાયદે દીકરી છું?

સાક્ષી-કદી નહી.

મી૦ જસટીસ દાવર—તમે દુરબંદને પેટના છો એમ લોકોમાં જાણીતુ હતુ કે નહી?

સાક્ષી—હા.

સાક્ષીએ આગળ વધતાં જણાવયું કે નવજોત આગમજ જંદ અવસતા હું શીખી હતી. મને જંદ અવસતા કોણે શીખવી તે મને યાદ નથી. હું આગળ ભણી હતી તે મને યાદ નથી પણ કસતી કરી શકું છું અને ચોપડીમાંથી ભણું છું. મને લગન પુગાડવામાં આવયો હતો તેથી પંદર દીવસ થયાં મુંબઇ આવી હતી. નવજોત થવા પછી ડાક્ટર ધનજીશાહ સાથ હું મુંબઇ બે ત્રણ વરસ પછી આવી હતી. બાર તેર વરસ ઉપર હું મુંબઇ આવી હતી ત્યારે મને આતશબેહેરામ લઇ જવામાં આવી હતી કે નહી તેની મને યાદ નથી. મુંબઇમાં આવયા પછી હું આતશબેહેરામ જઇ આવી છું. શહેનશાહી અને કદમી વચે હું ફરક સમજતી નથી. હું કદમી પ્રમાણે ભણું છું.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—આ પંદર દીવસમાં તમે શા માટે ત્રણ આતશબેહેરામમાં ગયાં હતાં?

સાક્ષી—કારણ કે હમકારાનો દીવસ હતો. આતશબેહેરામમાં હું મારા ધણી સાથ ગઇ હતી. સુખડ ચડાવયું હતું, પગે પડી હતી. ઉંબરને પગે લાગી હતી અને આશીરવાદ આપી હતી. અગીયારીમાં હું અમદાવાદમાં એક વાર ગઇ હતી. ખંભાતમાં પણ હું અગીયારીમાં ગઇ હતી. સુરતમાં હું અગીયારી આતશબેહેરામમાં ગઇ હોઉં તેની મને યાદ નથી. તયાં હું ગઇજ નથી. સુરતમાં હું પાંચ વરસ રહી હતી. ખંભાતમાં ચાર પાંચ વાર હું અગીયારીમાં ગઇ છું. સુરતમાં અગીયારી અને આતશબેહેરામ મારા ઘરથી ઘણા દુર છે હું સુરતમાં આવી ત્યારે ચોકી મોહે

વાની અગીઆરીમાં ગઇ હતી એવી મને યાદ છે.

સ—મુંબઇમાં તમે આતશબેહેરામ ગયાં હતાં તે તમને કોઇએ જવા કહ્યું હતું શું ?

જ૦—નહી. મુંબઇમાં હું આતશબેહેરામ ગઇ હતી કારણકે ઘડી ઘડી મુંબઇમાં કાંઇ હું આવતી નથી.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

જુદદીન ઓરતના બાળકને દોખમે ચઢાવવાની પાડેલી ના.

બાળકના રવાનને ડાટવાની પડેલી ફરજ.

વટલેલા ઓનો આતશબહેરામમાં દાખલ થવાનો એકરાર.

ખંભાતમાં પારસીઓમાં લગનની સરટીફીકેટની ગેરહાજરી.

એરવદ શેહેરયારજી દાદાભાઇની જુબાની.

પરકોમના વટલેલાને દોખમે ચઢાવવાનો ધરમમાં અટકાવ નહીં હોવાની જુબાની.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૯ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહેરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને મી૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ મી૦ હોરમસજી એદલજી ખાલબ્રેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહેરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે ગંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન મી૦ બાહાદરજી અને મી૦ ફરદુનજી પસતાજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રૉફર્ડ, બાંડ અને ઓવન્સની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ બેમન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

જુબાની સંબંધી બંને પક્ષોની ઇચ્છા.

મી૦ લાઉનડસે શરુઆતમાં જણાવ્યું કે ગઇ કાલે સાંજે તપાસ પુરી થયા પછી જબાની સંબંધી અમારી સથીતી બાબે અમોએ ઘણો વીચાર ચલાવ્યો છે. હું આવા પ્રકારની બીજી ઘણી જુબાની રજુ કરવાને સામરથવાન છું, પણ જો તમો નામદારની ઇચ્છા હશે તો આવી જુબાની હાલ તુરત રજુ કરવાનું હું મોકુફ રાખીશ. હું તમો નામદારોને જણાવવાની રજા લઉં છું કે, આ ઉપરથી તમો નામદારો એમ ધારી લેવું નહી કે હું મારી જુબાની રજુ કરવાને તઇયાર નથી, પણ મારી બાકી જુબાની હાલમાંજ રજુ કરવી કે સામા પક્ષની જુબાની રજુ થયા પછી તે લાવવા માટે બાકી વધુ જુબાની રજુ કરવી તે સંબંધી હું મને પોતાને કોરટની મુનસફી ઉપર છોડવા માંગું છું.

મી૦ બેમને પણ વળતો જવાબ આપતાં જણાવ્યું કે આ બાબદમાં હું

પણ મને પોતાને કોરટના મુનસફી ઉપર છોડવા માંગું છું.

આથી નામદાર જડજોએ કેટલીક વખત સુધી મસલત ચલાવ્યા બાદ ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે મી૦ લાઉનડસને જણાવ્યું કે તમોએ કોરટને ઘણી મુશકેલ તથા કઢંગી સથીતીમાં લાવી મેલી છે; કારણકે તમો કયા પ્રકારની જુબાની રજુ કરશો તે કોરટ જાણતી નથી, તેથી હું ધારૂં છું કે તમો કોરટ પાસે તમારી જબાનીના સંબંધમાં ટાંઇપણ અભીપ્રાય દરશાવવા માંગતા નથી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવ્યું કે હું જે તમો નામદારો પાસ અરજ કરૂં છું, તે એ છે કે સામા પક્ષના જુબાનીઓ તોડવા સારૂ જો મને વધુ જુબાની રજુ કરવાની ફરજ પડે તો તેમ કરવાની કોરટે મને પરવાનગી આપવી.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે મી૦ લાઉનડસને જણાવ્યું કે અતયારસુધીમાં તમારો મુકદમો અમો સમજયા છીએ તેમ તમો ચોકસ કહો માટે અરજ કરો છો. ઉલટપાલટ તપાસ ઉપરથી મી૦ ચેંમનનો મુકદમો શું છે તે અમો હજી જાણી શકયા નથી.

મી૦ ચેંમને જણાવ્યું કે જબાની સબંધમાં અમારી સથીતી કેવી છે તેને લગતો જો એ સવાલો હાથમાં લું કરવા માગું તો વખત ઘણો નીકળી જશે અને તેમાંથી નવા નવા સવાલો ઉભા થવા પામશે. જયાંસુધી અમો માનતે છીએ ત્યાંસુધી મુંબઇમાં જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાના દાખલાઓ આજ ઘણો લાંબો વખત થયા બનયા નથી. હું કબુલ કરૂં છું કે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાનું ફરમાન છે. પણ અમો જાણીએ છીએ તયાંસુધી તો મુંબઇમાં આજ ઘણો લાંબો વખત થયાં આવા દાખલાઓ બનયાં નથી. કદાચ સુરતમાં તેઓને ધરમમાં લેવામાં આવયા હશે. હું મી૦ લાઉનડસને ગઇ કાલે રજુ કરવામાં આવેલા સુનાબાઇના દાખલાને લગતી જુબાની પુરી કરવાની ફરમાશ કરીશ.

મી૦ લાઉનડસે જણાવ્યું કે મારા મીત્રની ખાહેશને ખાતર હું તેટલી જબાની ખચીતજ પુરી કરાશ.

મી૦ બેરામજી મંચેરજી માંડવીવાળાની જુબાની.

મી૦ બેરામજી મંચેરજી માંડવીવાળાએ મી૦ તાલયારખાનની તપાસમાં જણાવયું કે હું બબરચીનો ધંધો કરૂં છું, મારી ઉમર આશરે ૩૫ વરસની છે. મારાં લગન થયાં છે. મારાં લગન સુનાબાઇ સાથ થયાં છે. આ સુનાબાઇ ગઇ કાલે સાક્ષી આપી ગયાં હતાં તેજ છે. સુનાબાઇ સાથ આશરે ૭ વરસની વાત ઉપર મારાં લગન થયાં હતાં. મારાં લગન ખંબાત ખાતે થયાં હતાં. હું અમદાવાદમાં દાદાભાઇ કરાકાને તયાં બબરચી તરીકે નોકરીએ હતો. તયાં મારા બનેવી ફરદુનજી સુરતથી આવયા અને મને જણાવયું કે ડા૦ ધનજીશાહના કુટુંબમાં એક છોકરી છે. તેણી સારા દેખાવની કેળવાયલી છોકરી છે અને તેણીના સંબંધમાં મારો શું વીચાર હતો તે મને પુછયું હતુ. મેં ફરદુનજીને પુછયું હતું કે તેણી ડા૦ ધનજીશાહની છોકરી હતી કે અથવા તેણીને તેમણના કુટુંબમાં ઉછેરીને મોટી કરવામાં આવી હતી. ફરદુનજીએ જવાબ આપયો કે આ છોકરીના માબાપો દુરવંદ હતાં. મેં હા પાડી હતી અને લગન કરવાની કબુલાત આપી હતી. તેણી સદરો કસતી પહેરતી હતી કે નહીં તે મેં ફરદુનજીને પુછયું હતું. ફરદુનજીએ જણાવયું કે તેણી સદરો કસતી પહેરતા હતી અને ભણવા ગણવાનુ પણ જાણતી હતી. પછી હુ અમદાવાદથી સુરત ગયો અને તયારબાદ મેં ખંબાત જઇને ડા૦ ધનજીશાહના ઘરમાં સુનાબાઇ સાથે લગન કરયાં હતાં. મારા આશીરવાદ સારનાર મોબેદો ખંભાતના હતા. હું તે મોબેદોના નામો જાણતો નથી જો હું આજે તેઓને જોવું તો ઓળખું.

અત્રે આશીરવાદ સારનારા એક મોબેદ નવરોજજી કાવસજી લાલીને સાક્ષી સનમુખ રજુ કરવામાં આવયા હતા. સાક્ષીએ આ મોબેદને પોતાના લગનના

આશીરવાદ આપનાર મોબેદ તરીકે એળખાતો હતો.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે નવરોજી કાવસજી લાલી આ આશીરવાદ આપનારમના એક મોબેદ હતા. આ આશીરવાદ બે મોબેદે એ સરવા હતા. બીજો મોબેદ કોણ હતો તે હું જાણતો નથી. સુનાબાઈને પેટ મને છોકરાં થયાં છે. મારા બે છોકરાંઓ મરી ગયાં છે અને બે છોકરાંઓ હજી જીવતાં છે. એક બાલક અમદાવાદમાં જનમ્યું હતું અને બીજું બાળક પટેકીને દીવસે સુરતમાં મરણ પામેલું જનમ્યું હતું.

દોખમે ચઢાવવાની વડા મોબેદે પાડેલી ના.

અમદાવાદમાં જનમેલું બાલક ૨૧ દીવસ જીવ્યા બાદ મરણ પામ્યું હતું. આ બાલકને દોખમે ચઢાવવામાં આવયું હતું નહી કારણ કે અમદાવાદના વડા મોબેદે તે બાલકને દોખમે ચઢવવાના સબંધમાં વાંધો લીધો હતો. તેનો વાંધો એ હતો કે મારી સ્ત્રીના માબાપો દુરવંદો હતા. તે બાળકને દોખમે ચઢાવવામાં આવ્યું હતું નહી પણ તેને દાટવામાં આવ્યું હતું. સુરતમાં મરણ પામેલા બાળકને દોખમે ચઢાવવામાં આવયું હતું. હું તે બાળકની પાયદસ્તે દોખમાં સુધી ગયો હતો. તે બાળકના રવાનને સાધારણ વપરાસવાળાં દોખમામાં નાંખવામાં આવયું હતું. આ દોખમું મનચેરજી શેઠનાના દોખમા તરીકે ઓળખાય છે. આ બાળકનાં મરણની ક્રીયાકામ સઘળી સુરત ખાતે કરવામાં આવી હતી અને આ સઘળી ક્રીયાકામ પારસી ધરમ મુજબ કરવામાં આવી હતાં. મારી સ્ત્રી પારસી ક્રીયાકામમાં ભાગ લે છે. તેણી પાયરણે બેસવા જાય છે, અને પારસી લગનોમાં પણ જાય છે. તેણી અગયારી, આતશબહેરામોમાં પણ ભણવા ગણવા જાય છે.

મી૦ બેંજમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે મારા માંય દુરવંદ હતાં અને મારા બાવા પારસી હતા. પારસી છોકરાઓ પરણે છે તયારે તેઓને રીત આપવાનો રેવાજ છે. મને રા૦ ધનજીભાઈ તરફથી ૩૦ થી ૪૦ રૂપયાની રીત મળી હતી તથા રાઈટરેજ સઘળો લગનનો ખરચ કીધો હતો એ કે મેં પણ મારી ગુંજાસ મુજબ ખરચ કીધો હતો. હું આ રીતને મોટી રીત તરીકે ગણું છું.

મારી સ્ત્રીના માબાપ દુરવંદ છે એમ સુરતમાં હું ગાઈને કહેતો હતો નહી. મારી સ્ત્રી પણ આવી રીતે કોઈ આગળ વાત કરતી હતી નહી. જાણે મારી સ્ત્રીના માબાપ પારસીજ હોય એ પ્રમાણે હું તેણીને ઓળખાવતો હતો, અને તેણી પણ પોતાને એવીજ રીતે ઓળખાવે છે કે તેણીના માબાપ પણ પારસી હતા. જો તેણીને કોઈ પુછે તો તેણી એમ જણાવતી હતી કે તેણીના માબાપ પારસી હતાં. સુરતના લોક તો એમજ માને છે કે તેણીના માબાપો પારસી હતા.

જયાંસુધી હું જાણું છું તયાંસુધી તો સુરતના કોઈપણ લોકમાં શક નથી કે તેણી દુરવંદને પેટે હતી આવેલી છે.

અમદાવાદવાળા વડા મોબેદને કેવી રીતે માલમ પડયું કે સુનાબાઈના માબાપ દુરવંદ હતા એવી મતલબના પુછવામાં આવેલા સવાલનો જવાબ આપતાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે આ વડા મોબેદની સાસુ તે વેળા ખંભાતમાં હતી અને તેણી તેણી મારી સ્ત્રીને ઓળખતી હોવાથી આવી ખબર દસતુરજીને આપી હતી જેથી દસતુરે અમારા બાળકને દોખમે ચઢાવવા દેવા સામે વાંધો ઉઠાવયો હતો.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે, હું ધારું છું કે પારસી લગનમાં કોઈ પરહોમવલી સ્ત્રીથી જવાય નહી.

પરોણાઓ તરીકે બોલાવવામાં આવતી ઇંગ્રેજ તથા બીજી મોટી બાનુઓ ખાનગી ક્રીયા વેળાએ હાજર થઇ શકે પણ નીચ કુળની દુબરીઓ જેવી બીજી કોઈ સ્ત્રીઓને લગનના ક્રીયા વેળાએ બીજી બાનુઓ સંગાતે બેસાવા દેવામાં આવતી નથી.

વટલેલી સ્ત્રી ધરમના મકાનોમાં દાખલ થવાનો એકરાર.

સુરત અને મુંબઇમાં મારી સ્ત્રી અગયારી તથા આતશબહેરામમાં જવા ઉપરાંત ખંભાતમાં તેણી આદરયાનમાં પણ ગઇ હતી. તેણી મુંબઇના આતશબહેરામમાં પણ ગઇ હતી. અમદાવાદના આદરયાનમાં પણ તેણી ગઇ હતી કે જે આદરયાનનો વડો મોબેદ જમશેદજી દસ્તુર હતો. જયારે તેણી આવી રીતે ધરમના મકાનોમાં દાખલ થતી હતી ત્યારે કોઇને માલમ હતું નહી કે તેણી દુરવંદ માબાપને પેટેથી ઉતરી આવેલી છે. અમદાવાદમાં પણ કોઇને આવી રીતની ખબર હતી નહીં. ખંભાતનાં આદરયાનમાં મારાં લગન પછી હું મારી સ્ત્રી સાથ ગયો હતો. હું આવી રીતે ખંભાતનાં આદરયાનમાં મારી સ્ત્રીને લઇને એકજ વખત ગયો હતો. ખંભાતના આદરયાનનો વડો દસ્તુર મારી સ્ત્રી દુરવંદ માબાપોને પેટની છે કે નહીં તે જાણતો હતો કે નહી તે હું જણાવી શકતો નથી. હું આ વડા મોબેદને ઓળખતો નથી. હું આ આદરયાનના બીજા મોબેદોને પણ ઓળખતો નથી.

મારી મા એક રજપુત સ્ત્રી હતી. મારો જનમ માંડવીમાં થયો હતો. મને જરથોસતી ધરમમાં ઉછેરવામાં આવ્યો હતો જે વેળા મારાં બાળકના મરણની ક્રીયાકામ કરવામાં આવી હતી તે વેળા સઘળાઓ એમજ ધારતા હતા કે મારી સ્ત્રી પારસી માબાપને પેટની હતી.

ફેરદુનજી રૂસતમજી હોટલવાલાની જુબાની.

ફેરદુનજી રૂસતમજી હોટેલવાળા નામના સુરતના એક વતનીએ મીં૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવ્યું કે મારૂં નામ ફેરદુનજી રૂસતમજી હોટલવાલા છે. ગઇ કાલે સુનાબાઇ નામના જે પારસી સ્ત્રી સાક્ષી આપી ગયાં હતાં તેઓને હું ઓળખું છું. તેણી ચાર વરસ થયાં સુરતમાં મારા ઘરમાં રહે છે. મારૂં ઘેર સુરતમાં નાનપરામાં આવેલું છે. મેં બેરામજી મંચેરજી માંડવીવાલા સાથે સુનાબાઇ સાથના લગનના સંબંધમાં વાતચીત કીધી હતી અને તે વેળા મેં તેવણને જણાવ્યું હતું કે તેણીના માબાપ દુરવંદ હતા એ વાત મને ડા૦ ધનજીશાહે જણાવી હતી. ડા૦ ધનજીશાહના ઘરમાં તેણી નાનપણથીજ ઉછરી હતી. જ્યારે તેણી નાની બાળકી હતી તે વેળા મેં તેણીને ડા૦ ધનજીશાહના ઘરમાં જોઇ હતી. પહેલાં આ બાળકનું નામ સુંદર હતું અને હું પોતે પણ જાણતો હતો કે તેણીનું નામ સુંદર હતું. સુંદર કાંઇ પારસી નામ નથી. એ છોકરીના સંબંધમાં મને ડા૦ ધનજીશાહ સાથે વાતચીત થઇ હતી. ડા૦ ધનજીશાહે મને બોલાવીને કહ્યું હતું કે તમો આ છોકરી માટે એક વર શોધી કહાડો. જે વેળાએ ડા૦ ધનજીશાહે મને ઉપર મુજબ કહ્યું હતું ત્યારે આ છોકરીને લગતી સઘળી વાગત તેવણે મને જણાવી હતી. તેવણે જણાવ્યું હતું કે તેવણ આ છોકરીને જુનાગઢથી લાવ્યા હતા. મેં ડા૦ ધનજીશાહને તે વેળા પુછ્યું હતું કે તેણી સદરો કસતી પહેરે છે કે, જેના જવાબમાં તેવણે જણાવ્યું હતું કે હા, તેણી પહેરે છે. આથી મેં બેરામજી સાથ તેણીના લગન કરવાને લગતી ગોઠવણ કીધી. જ્યારે ડા૦ ધનજીશાહે મને જણાવ્યું કે આ છોકરી દુરવંદને પેટની હતી તથા તેણીને તેવણે પોતાના ઘરમાં ઉછેરીને મોટી કીધી હતી ત્યારે હું જરાપણ અજાયબ થયો નહી. હું બીલકુલ અજાયબ થયો નહી કારણકે આવા તો ઘણા દાખલાઓ બનેલા છે.

ડાકટરના ઘરમાં ઉછરેલું દુરવંદનું બાળક.

મીં૦ સ્લેગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે હું બબરચીનો ધંધો કરૂં છું. મારા માયનું નામ કુકાબાઇ છે. તેણી બારવણ જાતની છે, અને તેણી હીંદુનો પોશાક પહેરે છે. અને હજી તેણી મારી સાથેજ રહે છે તેણીને સદરો કસતી પહેરાવવામાં આવ્યો નથી. મારા બાવા પારસી હતા. અને મને જરથોસતી ધરમમાં ઉછેરવામાં

આવયો હતો હું વકીલના કુટુંબમાં રાત દહાડો જતોઆવતો હતો અને તયાં મે તેણીને જોઇ હતી. ડા૦ ધનજીશાહ અને આ વકીલ બાપ બેટા થતા હતા. હું વકીલને તયાં બબરચી તરીકે કામ કરવા જતો હતો. સુનાબાઇને પણ ડા૦ ધનજીશાહની બીજી છોકરીઓ માફકજ કપડાંલપડાં પહેરાવવામાં આવતાં હતાં. સુનાબાઇને મેં જયારે પહેલવહેલી જોઇ હતી તયારે તેણીની વય આશરે ૪ વરસની હતી. મેં તેણીને પહેલવહેલાં વકીલનાં કુટુંબમાં જોઇ હતી. ડા૦ ધનજીશાહ સુનાબાઇને પોતાનીજ છોકરી જેવી ગણી તેણીની સાથ વરતતા હતા. એક વેળા હું જુનાગઢ ખાતે કામને સબબે ગયો હતો. જે વેળા મેં તેણીને ખંભાતમાં જોયલી હતી, તે વેળાએ તેણીને મારે એક વર શોધી કહાડવાની ડા૦ ધનજીશાહે મને ફરમાશ કરી હતી.

તેણીના માબાપ દુરવંદ હતા એમ ડા૦ ધનજીશાહે પોતાને શું કામ જણાવયું હતું એવી મતલબના પુછવામાં આવેલા સવાલનો જવાબ આપતાં સાક્ષીએ જણાવયું કે તે તો તેવણની ખુશી. તેમાં હું શું જાણું ? હું સુરતમાં હતો તે વેળા ડા૦ ધનજીશાહે મને ખંભાત ખાસ આ છોકરીના સંબંધમાં વાતચીત કરવા સારૂ બોલાવયો હતો. હું કાજ કરવાનું કામ કરતો નથી. ડા૦ ધનજીશાહ કદાચ એવું ધારતા હતા કે મને છોકરો અથવા ભાઇ હશે જેથી તેના લગન સુનાબાઇ સાથ કરી શકાય. તેવણે મને પોતાનેજ શું કારણસર બોલાવયો તે હું જાણતો નથી. તેવણ જો ચાહતે તો બીજા કોઇને પણ બોલાવતે.

સુરતના પારસીઓમાં પરકોમની સ્ત્રી રાખવાનો રેવાજ.

પાછળથી સાક્ષીએ જણાવયું કે આવી રીતે ડા૦ ધનજીશાહે આ છોકરીના લગન માટે મને એકલાનેજ નહી પણ બીજા ઘણા જણાઓને ખંભાત બોલાવયા હતા. જુનાગઢ હું જયારે ગયો હતો તયારે વકીલના ઘેરમાં ફકત અરધો કે એક કલાક નહી પણ આખો દીવસ થોભયો હતો. ખંભાતમાં હું ડા૦ ધનજીશાહને મલયો તે અગાઉ સુરતમાં મને તેવણ સાથ મુલાકાત થઇ હતી અને તે વેળા પણ સુનાબાઇના સંબંધમાં વાતચીત થઇ હતી. સુરતમાં આ વાતચીત કરયા પછી બે વરસે હું ખંભાત ડા૦ ધનજીશાહ આગળ ગયો હતો. મારા બાવા પણ બબરચીનો ધંધો કરે છે. સુરતમાં પારસીઓ પરકોમની સ્ત્રીઓને રાખે છે એ વાત ઘણી સાધારણ છે. મારા બાવા પણ સુરતના વતની હતા. સુરતમાં કાંઇ બબરચીઓ અથવા બીજા ગરીબોજ પરકોમની સ્ત્રીઓને રાખતા નથી પણ ખુદ તવંગર પારસીઓ પણ આવી રીતે પરકોમની સ્ત્રીઓને રાખે છે. પોતાની ધણીયાણીઓ હોય તે છતાં પણ સુરતમાં પારસીઓ પરકોમની સ્ત્રીઓને રાખે છે. મારી ઉમર હાલમાં ૬૦ વરસની છે. આજે છેલ્લા ૪૦ વરસ થયાં હું સુરત રહું છું. તે આગમચ હું હેદરાબાદમાં હતો.

મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે ડા૦ ધનજીશાહે મારી આગળ વાત કીધી હતી કે સુનાબાઇને માટે મારે એક વર શોધી કહાડવો તયારે ફકત તેજ વેળાએ કાંઇ એવી વાત કીધી હતી નહીં કે તેણીના માબાપો દુરવંદ હતાં, પણ મારી આગળ આ મતલબની વાત તેવણે બીજી ઘણીક આગલી વેળાએ કીધી હતી. ડા૦ ધનજીશાહના ધણીયાણી બીખાઇજી પણ સુનાબાઇ સાથ પોતાની એક દીકરી માફકજ વરતતાં હતાં. સુનાબાઇ ડા૦ ધનજીશાહને પેટની છોકરા છે એવું મેં કદી સાંભળયું નથી તથા તેમ માનવાનું પણ મને કાંઇ કારણ નથી.

ડા૦ ધનજીશાહના પહેલાં ધણીયાણીને હું ઓળખતો નથી. સાક્ષીએ ફરી જણાવયું કે સુનાબાઇ ડા૦ ધનજીશાહને પેટની છોકરી છે એમ માનવાને મને કશું કારણ મળયું નથી.

નવરોજજી કાવસજી લાલીનાની જુબાની.

નવરોજી કાવસજી લાલીના નામના એક મોબેદે મા૦ લાઉનડસની તપાસમાં

જણાવયું કે હું પારસી મોબેદ છું. હું ગઇ કાલે સાંજે જુબાની આપી ગયેલાં બાઇ સુનાબાઇને ઓળખું છું. તેઓના લગનના મેં આશીરવાદ સારયા હતા. આ આશીરવાદ મેં ખંભાતમાં સારયા હતા. તે વેળા ખંભાતમાં હું આદરયાનમાં કામ કરતો હતો. ખંભાતમાં ફકત એકજ આદરયાન છે. એ આદરયાનમાં બે મોબેદો, જે વેળા આશીરવાદ સારવામાં આવયા તે વળા હતા. બીજા મોબેદનું નામ શેહેરયારજી છે. શહેરયારજીએ પણ આશીરવાદ સારવાની ક્રીયમાં ભાગ લીધો હતો. તેઓના લગનની વેળા તેઓના માબાપ કોણ હતા તે હું જાણતો હતો. તેઓના માબાપ જુદદીન હતા એમ હું જાણતો હતો. એ બાઇ વટલેલી છે તથા તેઓએ સદરો કસતી પહેર્યા છે એ વાત હું જાણતો હતો. આવા સંજોગો વચ્ચે આ બાઇના માબાપ જુદદીન હોવાથી તેઓના એક પારસી સાથ લગન થવાના સંબંધમાં અટકાવ જેવું કાંઇ હતું નહી. શહેરયારજી પણ હું જે સઘળું જાણતો હતો તે જાણતા હતા. જયારે હું ખંભાત ગયો તયારે ડા૦ ધનજીભાઇ તથા શહેરયારજી બંનેએ મને જણાવયું હતું કે સુનાબાઇના માબાપ જુદદીન હતા.

પી૦ બ્રેમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે બધાં મળીને હું પાંચ વરસ સુધી ખંભાતમાં રહયો હતો. હું ખંભાતમાં રહયા પછી ૩ વરસે આ લગનની ક્રીયા મેં કરી હતી. ખંભાતમાં લગનનું રેજીસટર જેવું કાંઇ રાખવામાં આવતું નથી. છોકરા છોકરી પરણે તે વેળા અમો કાંઇ તેઓને લગનના સરટીફીકેટ આપતા નથી. નવાબનું રાજય હોવાથી તયાં આવી સરટીફીકેટ આપવાનો રેવાજ નથી.

એરવદ શહેરયારજી દાદાભાઇ ભરૂચાના જુબાની.

મી૦ શહેરયારજી દાદાભાઇ ભરૂચાએ મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવયું કે મારી ઉમર ૬૫ વરસનીછે. હું પહેલવી, સંસક્રત અને પાજ્ઞઅન ભાષાઓનો અભયાસી છું. મેં જરથોસતી ધરમને લગતા પુસતકોનો ખાસ અભયાસ કીધો છે. હું મુંબઇ યુનીવરસીટીનો ઓનરરી ફેલો છું. હું.આ યુનીવરસીટીમાં ૧૩ વરસ થયાં અવસતા અને પહેલવી ભાષાઓનો પરીક્ષક છું. મેં જરથોસતી ધરમ ઉપર રાહનુમાયે માઝદયસનાન સભા તરફથી ઘણાંક જાહેર ભાશણ આપયાં છે.

જુદદીનોના સંબંધમાં સને ૧૯૦૩–૧૯૦૪ ના સાલમાં તપાસ કરવા સારૂ નેમવામાં આવેલી કમીટી બાબે મને ખબર છે. હું તે કમીટીમાં એક સભાસદ હતો. અનજુમને આશરે ૨૦૦ સભાસદોની એક કમીટી નેમી હતી, અને આ કમીટીએ પોતાનામાંથી ૪૦ સભાસદોની એક સબ-કમીટી નેમી હતી અને આ સબ-કમીટીએ પોતાનામાંથી ૧૦ થી ૧૨ અનુભવી સભસદોની એક સબ-સબ-કમીટી નેમી હતી.

બાદ કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

ખાણાં પછીની તપાસ.

બપોરના ખાણા પછી કોરટ પાછી બેસતાં એરવદ શેહેરીયારજી દાદાભાઇ ભરૂચાની જુબાની આગળ ચલાવવામાં આવી હતી. એરવદ શેહેરીયારજીએ મી૦ લાઉનડસના સવાલના જવાબમાં જણાવયું કે, એક્ષપરટોના જુદદીનના સવાલ સંબંધમાં શું મત હતો તેનો સમાવેશ સબ-કમીટીએ જનરલ-કમીટી ઉપર જે રીપોરટ કરયો છે તેમાં થાય છે.

તેમાં જે લખેલું છે તે ઉપલા સવાલને લગતું મારૂં મત છે. અત્રે આ રીપોરટ પુરાવામાં રજુ કરવામાં આવયો હતો જે ઉપર તા૦ ૨૫ મી એપ્રીલ ૧૯૦૪ ની તારીખ છે. ફકત નાની બાબદો સીવાય બીજા સઘળા સવાલો ઉપર એક્ષપરટોનો એકમતો અભીપ્રાય હતો.

સ૦—તમારા સાથ એક્ષપરટો એવા મત ઉપર આવયા હતા કે જરથોસતી ધરમ પર કોમનાઓને વટલવાની ના પાડતી નથી, પણ પરકોમનાઓને ધરમમાં લેવા ફરમાવે છે અને સઘળા જરથોસતીઓને પરકોમનાઓના પોતાના ધરમમાં લેવાનું ફરમાન કરે છે?

સાક્ષી—હા.

સ૦—અને તે માટે તમે શાહદતો દેખાડવા તઇયાર છો?

સાક્ષી-હા.

સ૦-તમારો ધરમ મરણ પામેલાંઓની લાશના સંબંધમાં શું કહે છે?

સાક્ષી-ધરમ એવું ફરમાવે છે કે મરણ પામેલાંએની લાશ બનતાં સુધી સુરજના તડકામાં મુકવી અને દાટવી નહી.

સ૦-પરકોમનાઓ જે પારસી ધરમમાં આવ્યા હોય તેમની લાશને દોખમે ચઢાવવા ધરમ શું ના પાડે છે?

સાક્ષી-પરકોમનાઓને દોખમે ચઢાવવા માટે ધરમમાં કાંઇ અટકાવ નથી. જેવો એક પરકોમનો જરથોસતી ધરમમાં આવે છે તેવોજ તે પરકોમનો કહેવાય નહી, પણ પારસી ધરમનો કહેવાય.

સ૦-મુંબઇમાં પારસીઓ કે જે એક સામાનય ગાંઠથી બંધાએલા છે તે શા ઉપરથી છે?

સાક્ષી-જરથોસતી ધરમ ઉપરથી.

સ૦-તે સબંધ હીંદુસતાનના સઘળા પારસીઓને લાગુ પડે છે?

સાક્ષી-હીંદુસતાનનાજ પારસીઓનેજ નહી પણ કુલ દુનીયાના પારસીઓને તે લાગુ પડે છે.

સ૦-જેને જરથોસતી ધરમ મુકી દીધો હોય તેને તમે પારસી કહો કે?

સાક્ષી-નહી.

સ૦-જરથોસતી ધરમમાં વટલેલા જુદદીનને તમે પારસી કહો કે?

સાક્ષી-હા!

સ૦-પારસી અને જરથોસતી શબદ એકજ છે કે નહી?

સાક્ષી-તે બંને એકજ છે, એ બંને શબદો એવાજ અરથથી વપરાતા આવેલા છે અને હજી પણ આવે છે. પારસી શબદ બોલતાં વીચાર પ્રથમ એટલોજ ઉભો થાય છે કે તે જરથોસતી ધરમ પાળનાર છે.

સ૦-તમારામાં ભણેલાઓ રવાયત શાને કહે છે?

સાક્ષી-ધરમના ફરમાનના તે પુસતકોછે.

સ૦-તે ફરમાનો કોણે આપેલાં?

સાક્ષી-મોટા દસતુરો અને જરથોસતી ધરમના મોટા ભણેલાઓના તે ફતવા આછે.

સ૦-આગળના વખતના ધરમના અગતપના સવાલો ઇરાનના દસતુરો અને ભણેલાઓને પુછવામાં આવતા હતા કે?

સાક્ષી-હા.

સ૦-અને તેઓ તરફથી ફરી વળેલા જવાબોને હીંદુસતાનના પારસીઓ કેમ ગણતા આવયા છે?

સાક્ષી-તેઓના જવાબો જો અવસ્તા બખશુને મળતા હોય તો તે મુંબઇના પારસીઓ ઉપર બંધણ કરતા ગણાય છે.

રવાયત એટલે શું?

નામદાર મીઠ જસટીસ બીમન-જો તેમના જવાબો વાજબી અને અકલમંદ ન હોય તો પછી તેમને સવાલો પુછવામાં ફાયદો શું છે?

સાક્ષી-ઇરાનથી જવાબો મંગાવવામાં આવે છે કારણકે ઇરાનના લોકો અમારો ધરમ સારી રીતે સમજતા અમે ગણીએ છીએ.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર-મુંબઇના પારસીઓના કરતાં તેઓ ધરમ વધારે સારીપેઠે સમજે છે.

સાક્ષી-હા.

સ૦-રવાયત એટલે શું?

સાક્ષી-રવાયત આરબી મુળમાંથી ઉતપન થાય છે અને તેનો અરથ ધરમને લગતું છે.

સ૦-મુસલમાનોમાં ફતવા શાને કહે છે?

સાક્ષી-મુસલમાનો જેને ફતવા કહે છે તેને પારસીઓમાં રવાયત કહે છે.

સ૦-પરકોમનાઓની લાશોને ઠેકાણે પાડવાને લગતી જાણીતી રવાયતો કઇ છે તે તમો જાણો છો કે?

સાક્ષી-તેવી પણ રવાયતો હું જાણું છું.

સ૦-એરવદ તેહમુરસપ દીનશાહ અંકલેશરીયાને વેલણના ચાપાનીયામાં સંબંધમાં તમે જાણો છો કે?

સાક્ષી-હા.

સ૦-તેવ કમીટીના મેમબર હતા?

સાક્ષી-કમીટી નીમાઇ તે આગમ જ તે વખ મરણ પામયા હતા. તે રવાયતનો તરજુમો મં અસલ ફારસી લખાણ સાથ મુલ્લાંફીરોજ લાઇબ્રેરીમાંથી સરખાવયો છે અને તેનો જે ગુજરાતીમાં તરજુમો કરવામાં આવયા છે તે બરા

બર છે.

સ૦-આ રવાયતો તમારા લોકો ઉપર બંધન કરતા છે?

સાક્ષી-મારા મત પ્રમાણે ઉપલી ત્રણે રવાયતો સઘળા પારસીઓ ઉપર બંધણ કરતા છે.

સ૦-આ મકદમાના પ્રતીવાદીઓને તમે ઓળખો છો?

સાક્ષી-હા.

સ૦-તેઓએ પરકોમનાઓની લાશ ઠેકાણે પાડવા સંબંધમાં અને દોખમાઓનો લાભ કોણને મલવો જોઇએ તે માટે જે ઠરાવ કરયો છે તે તમે જાણોછો?

સાક્ષી-હા.

અત્રે ઉપલો ઠરાવ પુરાવામાં રજુ કરવામાં આવયો હતો.

મી૦ બાઉનડસ-તે ઠરાવ ઉપર સઘળા પ્રતીવાદીઓએ સહી કરી છે?

સાક્ષી-હા, તે હું જાણું છું.

સ૦-ત ઠરાવમાં જરથોસતી ધરમમાં વટલેલાંઓને પારસી ધરમખાતાંનો લાભ આપવાની મનાઇ કરે છે તે ઠરાવ તમારા ધરમથી ઉલટા છે કે નહી?

સાક્ષી-હા.

સ૦-તે ઠરાવમાં આતશબેહેરામ, આદરીયાન, દરેહમેહરે, દોખમા અને ધરમશાળાનો લાભ પારસી ધરમમાં વટલેલાને નહી આપવા જણાવવામાં આવયું છે તે તમારા ધરમના ફરમાનથી ઉલટું છે?

સાક્ષી-હા.

સ૦-તમારૂં કહેવું એવું છે કે, તે સઘળાં ધરમ સથળે નો લાભ પારસી ધરમમાં જનમેલાંઓને તેમજ પારસી ધરમમાં વટલેલાઓને એકસરખો મળવો જોઇએ.

સાક્ષી-હા, મારૂં કહેવું એમજ છે.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ એંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે એક વાદીના ફ્રેંચ મોહાદાર અને તેની પછી વટલાવવામાં આવલી એક બીના દાખલા શીવાય પારસી માબાપને પેટનાં ન હોય એવાંને પારસી ધરમમાં ચલાવવામાં આવયાં હોય એવા દાખલા મારી હૈયાતીમાં મેં જોયા કે સાંભળયા નથી. પારસી માબાપને પેટના છોકરાંઓને ધરમમાં લેવાના દાખલા મેં સાંભળયા છે. તેઓ પાછલથી પરણેલા છે.

સ૦-રાજકોટવાળી બાઇને ફ્રેંચ બાનુ પછી વટલાવવામાં આવી હતી?

સાક્ષી-હા.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે છેલ્લાં ૪૭ વરસ થયાં હું મુંબઇમાં રહું છું. તે દરમયાન પારસીઓ તરફથી મુંબઇમાં તદન જુદદીન માબાપોને પેટનાંઓને ઉપલા દાખલા શીવાય વટલાવવાની તજવીજ કરી હોય એમ હુ જાણુતો નથી. કેટલાક વરસોની વાત ઉપર મહુમ દસ્તુરજી જામાસજીએ પંદર, સતરને પારસી ધરમમાં લધા હતા પણ હું જાણુતો નથી કે તેઓ બધા તમામ જુદદીન માબાપને પેટના હતા અથવા તો તેઓ બધા પારસી માબાપને પેટના હતા. તે વખતે હું નવસારીમાં રહેતો હતો. ઉપલાં ૪૭ વરસમાંથી આઠ વરસ હું નવસારીમાં રહયો છું. જરૂથથી હું ૧૭-૧૮ વરસની વયે મુંબઇમાં આવયા હતો.

સ૦-મુંબઇમાં પારસી બાનુને પેટે જનમેલા પરકામના ભરથારના બાળ ને પારસી ધરમમાં ઉધરેલા કે જરથોસતી ધરમમાં લાધેલાનો કાંઇ દાખલો તમો જાણો છો?

સાક્ષી-નહી.

સ૦-મુંબઇ સીવાય બીજે ઠેકાણે કાંઇ દાખલો તમે જાણો છો?

સાક્ષી-હું તેવો દાખલો જાણતો નથી.

દોખમાના ચોતરા ઉપર મેલાતી લાશો.

સ૦-મુંબઇમાં ચોતરો છે તે તો તમો જાણો છો?

સાક્ષી-ચોતરો છે એમ મેં સાંભલયુ છે, પણ તે વાશે હું કાંઇ જાણતો નથી. મુંબઇમાં ચોતરો છે એમ મેં સાંભલયુ છે પણ બાજે કોઇ ઠેકાણે તેવું કાંઇ નથી.

સ૦-લાશ ચીરવામાં આવી હોય એવા લોકોને માટે ચોતરો હોય છે કારણ કે તેની લાશને પરકામનાએ અડકેલી તેથી તે અપવીત્ર થઇ કે?

સાક્ષી-અપવીત્ર થાય એવું હું કાંઇ જોતો નથી. મારા જ્ઞાન મુજબ માર

ધરમમાં લાશ અપવીત્ર થાય એવું કાંઇ નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર—ત્યારે તમે મી૦ સ્રેંગમેન કહે છે તેમ લાશને તે ભી હાલતમાં અપવીત્ર ગણતા નથી.

સાક્ષી—નહી, હું તેમ ગણતો નથી. મારા ધરમ પ્રમાણે લાશ ખુદ અપવીત્ર છે અને તે વધુ અપવીત્ર શાની થાય. તેતો અપવીત્ર છેજ.

મી૦ સ્રેંગમેન—ત્યારે તેવી લાશ અને એક માણસને ફાંસી દેવામાં આવયો હોય તેની લાશમાં કાંઇ ફેર નથી?

સાક્ષી—અમારા ધરમ પ્રમાણે લાશ નસો છે અને તે નસોજ રહે છે અને તે બંનેમાં કાંઇ ફરક મારા મત પ્રમાણે નથી.

સ૦—પણ એવી રીત તમારામાં નથી કે જેને ફાંસી દેવામાં આવયો હોય તેની લાશ સાધારણ દોખમામાં ચઢાવવી નહીં?

સાક્ષી—તેવી રીત મુંબઇમાં હોય એમ મને ખબર નથી.

સ૦—શકમંદ રેલા મા બાપનાઓને અથવા તેમની ઓલાદ વીશે શક હોય તેવાને ઠેકાણે પાડવાને મુંબઇમાં શું રીવાજ છે?

સાક્ષી—તે હું જાણતો નથી.

પારસીઓ એટલે શું?

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે પારસી શબદ પારસ ઉપરથી નીકળેલો છે.

સ૦—બારસો વરસ ઉપર પારસીઓ અહી આવયા હતા એવું ધારવામાં આવે છે?

સાક્ષી—હા. અસલ વખતમાં પારસથી આવેલા તે પારસીઓ કહેવામાં આવતા હતા. પણ હવે તે તો અસલ અરથ ભુલાઇ ગયો છે અને પારસીનો અરથ જરથોસતનો ધરમ પાલનાર થાય છે, આપણે પારસી વાડ અને મુસલમાન વાડ કહીએ છીએ, પારસી વાડ એટલે જે વાડમાં જરથોસતી ધરમ પાલનાર છે અને મુસલમાન વાડ એટલે જે મોહોલામાં મુસલમાન ધરમ પાલનારા છે.

નામદાર મી૦ જસટીસ બીમન—અને આપણે કુંભારવાડ પણ કહીએ છીએ તે શું બતાવે છે?

સાક્ષી—તેમાંતો ધંધાના અરથનો અને ન્યાત જાતનો અરથ સમાય છે અને તે ધંધો તે અથવા ન્યાત જાત બતાવે છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—ત્યારે તમે કહો છો કે હાલ જે આપણે પારસી શબદ બોલીએ છીએ તે એટલેકે તે જરથોસતી ધરમ પાલનારાઓ છે?

સાક્ષી—હા

મી૦ સ્રેંગમેન—ત્યારે આપણે હાલ મુંબઇમાં પારસી શબદ વાપરીએ છીએ એટલે તે જરથોસતી ધરમ પાલનાર થાય છે?

સાક્ષી—હા.

રેવાયતોનો રીપોરટ.

સ૦—તમે મુકતાદ ટ્રસટ કેસમાં જુબાની આપી છે?

સાક્ષી—હા.

સ૦—તમે તે વખતે કહયું હતું કે નહી કે તે રવાયત પેહેલા પ્રકારના સતા નથી પણ ત્રીજા પ્રકારની સતા છે?

સાક્ષી—હા, તેમ મેં કહયું છે. હજી પણ મારું તેવુંજ મત છે. તે ધરમના કાનુનોને મળતું હોય તો હું તેને પેહેલા પ્રકારની સતા ગણું છું, પણ જો તે ધરમના કાનુનને મળતી ન હોય તો તેને હું ત્રીજા પ્રકારની એટલે ઉતરતી સતા તરીકે ગણું છું.

મી૦ જસટીસ દાવર—ધરમના કાનુનો તે અનુસરતી ન હોય તોપણ તેને તમે એક સતા તરીકે ગણવા માંગો છો?

સાક્ષી—હા.

મી૦ સ્રેંગમેન—અનુભવીઓની કમીટીએ પોતાનો રીપોરટ કરવામાં આ ત્રણ રીવાયતો ઉપર આધાર લીધો નહોતો?

સાક્ષી—નહી, તે રવાયતોનો આધાર લેવામાં આવયા છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—ત્રણ રીવાયતોનો આધાર લેવામાં આવયો હતો?

સાક્ષી—હા.

મી૦ સ્રેંગમેન—પેહેલી જે લાંબી રેવાયત છે તે જુઓ. તે ઉપર આધાર લેવામાં આવયો હતો કે નહી?

સાક્ષી—તેનો આધાર લેવામાં આવયો હતો પણ રીપોરટમાં તે વીશે કાંઇ જણાવવામાં આવયું નથી.

સ૦—અનુભવીઓની સાળ સભા મળી હતી અને તમે એમાં હાજર થયા હતા?

સાક્ષી—હા.

સ૦—અને તમે એ મીટીંગમાં હાજર થયા હતા તોપણ તમે કહેવા માંગો છો કે તે લાંબી રીવાયતનો રીપોર્ટ ઘડવામાં આધાર લેવામાં આવ્યો હતો?

સાક્ષી—હા.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

એરવદ શેહેરયારજી ભરૂચાની વધુ તપાસ.

ધારાના હીમાયતીઓ વચે તકરાર.

જુદદીનોને વટલાવવાના સંબંધમાં એરવદ શેહેરયારજીનો એકરાર.

મી૦ બેરામગોર અંકલેશરીયાની જુબાની.

જુદદીનોને ધરમમાં લેવાના ફેરમાનની સાહદતો.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૧ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહેરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને મી૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસ્ટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલમબીલમ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહેરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ દીને હાઇ કોરટમાં ના૦ દાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને ઓ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયરખાન, મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

એરવદ શેહેરયારજી દાદાભાઇ ભરૂચાની વધુ ઉલટપાલટ તપાસ.

એરવદ શેહેરયારજી દાદાભાઇએ મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની વધુ ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે કોઇ પણ જરથોસતી દફન કરી શકે અને તે મોબેદ ઇજી શકે પણ ઇજતી વખતે ચોકસ રીતે ગોઠવેલા જે દફનો એક મોબેદ અથવા ગેરમોબેદ ઘણીએ બનાવેલા હોય તેજ દફનની મોબેદ ચાસની કરી શકે. મોબેદ જો બરસનુમ ધરાવતો નહી હોય તો તે કોઇ પણ દફનની ચાસણી કરી શકે. બરસનુમ ધરાવતો મોબેદ એક મોબેદે અથવા ગોરાણીએ બનાવેલા દફનનીજ ચાસણી કરી શકે.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—રેવાયતમાં ૭૮ સવાલો પુછવામાં આવયા છે કે?

સાક્ષી—હા.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તેમાંથી મુંબઇમાંના પારસીઓ તરફથી કાંઇ સવાલો પુછવામાં આવયા છે કે?

સાક્ષી—મુંબઇના પારસીઓ તરફથી સવાલ જવાબો પુછવામા આવયા છે કે નહીં તે હું જણાવી શકતો નથી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે આ સવાલો આખા હીંદુસતાનમાના પા

હું ભાગે એવા ટીકા થઇ ગએ હોય. તેથી હું ધારૂં છું કે તમો જો હમણાં એમ કહો કે પ્રતીવાદીઓ સામે તેઓ અપક્ષપાત રીતે વરતયા હતા નહી એવું ઓહેતાન મુકવા સીવાય ઓચરયાં ઓ દબાવી રાખવાનાં અથવા બીજું કોઇપણ વધુ ઓહેતાનો તમો મુકતા નથી તો અમો તે મુજબની નોંધ લઇશું. હું ધારૂં છું કે મી૰ સ્ટ્રેંગમેન તેટલાંથી સંતોષ પામશે.

મી૰ સ્ટ્રેંગમેન—તમો નામદારની સુચના હું સવીકારૂં છું.

બાદ નામદાર જડજે એ ઉપર મુજબની નોંધ લીધી હતી.

પ્રતીવાદીઓએ પ્રગટ કરેલાં ત્રસટ ડીડો.

મી૰ સ્ટ્રેંગમેન— જે વખતથી તમો મુંબઇમાં હતાં તયારથી પ્રતીવાદીઓએ દર વરસે ત્રસટ ડીડો પ્રગટ કરયાં હતાં કે ?

સાક્ષી—હા.

મી૰ સ્ટ્રેંગમેન—તેની નકલો જાહેર લાઇબ્રેરીઓ તથા કોમના આગેવાનોમાં વહેંચવામાં આવી હતી ?

સાક્ષી—હા.

સાક્ષીએ આગલ ચાલતાં જણાવયું કે ત્રસટીના ઘણાં ધરમાદા ફંડનો વહીવટ ચલાવે છે અને જયાં સુધી હું જાણું છુ તયાં સુધી તેઓ ફંડનો વહીવટ ઘણો સારી રીતે લાભકારક ચલાવે છે. ત્રસટીઓના હસતક ધરમાદા ફંડોમાં દર વરસે મોટી મોટી રકમો ધરમાદા ખાતે ભરવામાં આવે છે.

સાક્ષીની ફેરી તપાસ.

એરવદ શહેરયારજીએ મી૰ લાઉનડસની ફેરી તપાસમાં જણાવયું કે જે રેવાયતો ધરમના પુસતકો મુજબ છે તે પહેલા પ્રકારની સતા સમાન લેખાય છે અને તે દરેક શખસ ઉપર બંધન કરતા થઇ પડે છે. જે રેવાયતો ધરમના પુસતકોથી વેગલી છતાં તેમાં બુઝરોગ અને અનુભવી શખસોની સલાહ તથા ગ્નાન હોય તેવી રેવાયતોને હું ત્રીજા વરગની સતા ધરાવનારી રેવાયતો જણાવું.

ઇરાની ભાશામાં પ્રગટ થયલી રેવાયતો જે અસલ અવસતા અને ઝીંદ પહેલવી ભાશામાં પ્રગટ થયલી રેવાયતોની બરાબરજ હોય તો તે પણ સઘળાઓ ઉપર બંધન કરતા છે. આ રેવાયતોમાં પુછવામાં આવેલા સવાલો ફકત ભરૂચ અને સુરતના પારસીઓ તરફથીજ પુછવામાં આવયા હતા નહીં પણ હીંદુસતાનના સઘળા પારસીઓ તરફથી પુછવામાં આવયા હતા, અને તેના પુરાવામાં આ સવાલોના શરૂઆતમાં "હયાં હીંદુસતાનમાં" જે બોલ છે તે ટાંકી બતાવયા હતા. હું પારસી ધરમ સંબંધી અનુભવી છું પણ પારસી તવારીખમાં અનુભવી હોવાનો હું દાવો કરી શકતો નથી. એક મોબેદ જે વેળા બરસનુમમાં બેઠો હોય તે એક બેહેદીન હાથનાં પકાવેલા ખોરાકને હાથ લગાડી તથા ખાઇ શકે નહીં. બીજી કોઇ વળાએ એક બેહેદીનના હાથના પકાવેલો ખોરાક તે લઇ શકે. એક મોબેદ એક બેહદીનની છોકરીને પરણી શકે છે.

બાદ દસતુર જામાસજીનાં ચોપાનયામાંથી જરથોસતી ધરમમાં વટલવા ઇચ્છતા કેટલાક જુદદીનોએ તે વેળા પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ ઉપર લખેલો પત્ર મી૰ લાઉનડસે રજુ કરતાં જણાવયુ કે આવી રીતે વટલવા ઇચ્છનારાઓની વય ૩૫ અને ૨ વરસની વયના વચે હતી. મી૰ શેહરયારજીએ જણાવયુ કે આમાના એકને ૩૫ વરસના વયે સદરો કસતી પેહરાવવામાં આવયો હતો અને તેથી તે પોતાનો ૩૪ વરસ સુધીની વયમાં એક જરથોસતી તરીકે લેખી શકાય નહી.

મી૰ લાઉનડસ—પારસીઓમાં સદરે કસતી પેહરાવવાનો વય શું છે.

સાક્ષી—૭ થી ૧૫ વરસની વયની અંદર.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાના સંબંધમાં નયાતજાતનો કાંઇ પણ ફરક નહી રાખવાનું ફરમાન કરવામાં આવયું છે.

રેવાયતની નેમો સંબંધી ખોલાસો.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરના સવાલ ના જવાબમાં સાક્ષીએ જણવયું કે રે વાયતના સંબંધમાં મતફેર હોય તો દરે ક પોતાની મરજીમાં આવે તે મત પ્રમા ણે ચાલે. રેવાયતની નેમ ધરમના સંબં ધમાં જરથોસતી કોમને દોરવવાની છે. ધરમ પ્રમાણે જોતાં લાશ એક નસો છે અને તેથી તે અસવચછ છે, આથી ક શાને અડકવાથી લાશ અસવચછ થાય છે એમ કહેવું ખોટું છે. પારસી કોમ નો જુનો વીચાર ધરાવનારો મોટો ભા ગ માને છે કે લાશ પવીત્ર છે. તેઓનું તેવું માનવું તદન ભુલભરયું છે. એ જુ ના વીચારના જરથોસતીઓ ધરમ સં બંધી બાબતોમાં પુરવીણ હોતા નથી, જેથ તેઓ એ ભુલભરેલો ખયાલ મા નતા આવેલા છે. નસેસાલારની ક્રીયા રવા નના લાભ માટે નહી પણ ખાંધીયાઓ ના લાભ માટે છે. એથી ખાંધીયાઓના મગજપર સારી અસર થાય છે. લાશ સ ચકવા પછી દુરવંદ તેને હાથ લગાડ તો તે અસવચછ થાય છે અને તેથી તે સાચછ કરવાની જરૂર છે, એમ પારસીઓનો મા ટો ભાગ માને છ તે ભુલભરયો છે. પાર સી લાશને દુરવંદો દોખમે લઇ જઇ શ કે નહી. ધરમ ફરમાન પ્રમાણે દુરવંદ લા શને અડકી શકે નહી. પારસી લાશ દુ રવંદ જોય તે સામે ધરમ સંબંધી કાંઇ બાધ નથી, પણ લાશને દુરવંદની નજર પડવા દેવાનો રીવાજ નથી. ઉપલું મારૂં પોતાનુ મત છે. બીજાનું તેવું મત છે કે નહી તે હું જાણતો નથી.

મી૦ જસટીસ બીમન-તમો કહો છો કે કોઇ પણ માણસને નાતજાતના ત ફાવત વગર વટલાવી શકાય?

જ૦-હા.

મી૦ જસટીસ બીમન-૧૦૦ ભંગી ઓને વટલાવવા કહેવામાં આવે તો ત મે મોબેદને તેવી ભલામણ કરો કે?

જ૦-શામાટે નહી. પણ તેઓ ભંગીનો ધંધો જુદા રહી ચલાવી શકે.

મી૦ જસટીસ બીમન-તમે દુરવંદને વટલાવવાના કદી હીમાયત કરો છે?

જ૦-નહીં. વળી બીજાએ વટલાવયો હોય એવું હું જાણતો નથી.

બાદ કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોર પછીની ચાલેલી તપાસ.

બપોરના ખાણા પછી એરવદ શેહેરીયા રજી ભરૂચાએ કોરટની તપાસમાં જણા વયું કે, જેમ નસેસાલાર અને ખાંધીઆ ઓને આતશબેહેરામમાં લેવામાં આવતા નથી તેજ રીતે મહાર જે પારસી ધર મમાં વટલયો હોય તેને પણ તેવાંજ કા રણસર આતશબેહેરામમાં લેવામા આવ તા નથી.

મી૦ જસટીસ બીમન-પારસી ધરમમાં વટલેલ ભંગીને તમે દોખમામાં લઇ જ વા દેશો?

સાક્ષી-હા, મારૂં તેવું મત છે.

મી૦ જસટીસ દાવર-તયારે તમારા કહેવા પ્રમાણે એમ થાય છે કે એક ભં ગી વટલેલ જયારે જીવતો હોય તયારે પારસી તેમને અડકે નહીં પણ જયારે તે મરી જાય તયારે પારસી તેમની લા શ લઇ જઇ શકે?

સાક્ષી-હા.

મી૦ જસટીશ દાવર-એક મહારને પા રસી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયો હોય તો તમે તેને આતશબેહેરામમા લેશો કે?

સાક્ષી-હા.

મી૦ જસટીસ દાવર-ધારો કે એક ભંગી પોતાનો ધંધો છોડી દે અને તે પારસી ધરમમાં વટલયો હોય તો તેને તમે આતશબેહેરામમાં જવા દો કે?

સાક્ષી-હા, તયાર પછી તે ભંગી ગ ણાયજ નહીં.

મી૦ જસટીસ દાવર-આ તમારા મત સાથ બીજા કોઇ મળતા થાય છે કે? તેવા કોઇ છે?

સાક્ષી-હું જાણતો નથી. રાહનુમાય સભાએ મને પારસી ધરમમાં જે ખાટું હોય તે દુર કરી સુધારો કરવાના અને ચોપડી લખવાના કામ માટે રોકયો હતો.

મી૦ જસટીસ દાવર-દસતુર જામાસ પજીને સદરો પહેરાવવા માટે જે જુદાઓ નોએ અરજ કરી હતી તેમાં તેઓએ

પારસી બુંદના તેઓ છે એમ જણાવયું હતું એ તમે જાણો છો?

સાક્ષી—હા.

મી૦ જસટીસ દાવર—મી૦ નવરે જી વહાડીયા અને સર દીનશાહ પીટીટે તે બાબદમાં તપાસ કરી હતી તે તમે જાણો છો?

સાક્ષી—નહી.

મી૦ જસટીસ દાવર—પારસી ધરમમાં કોઇને પણ વટલાવવા માટે પરવાનગી લેવાની કે તપાસ કરવાની શું જરૂર નથી?

સાક્ષી—તપાસ કરવાની હોય તો કરે પણ તે કાંઇ તે માટે બંધાએલો નથી.

મી૦ બેહેરામગોહર અંકલેસરીઆની જુબાની.

મી૦ બેહેરામગોહર તેહમુરસ અંકલેસરયાએ મ૦ એફ. સોરાબજી તાલેયારખાનની તપાસમાં જણાવયું કે, અવસતા અને પેહેલવીનો અભયાસ કરયો છે અને જરથોસતી ધરમના થોડા ભાગનો હું અભયાસી છું. પરકોમનાઓને જરથોસતી ધરમમા લેવા માટેના સવાલ ઉપર વીચાર કરવાને અનુભવીઓની કમીટી નેમવામાં આવી હતી તેનો હું સભાસદ હતો અને છેલાં ચાર વરસ થયાં તે સવાલનો મે અભયાસ કરયોછે.

સ૦—પરકોમનાઓને જરથોસતી ધરમમા લેવાની તમારા ધરમનાં લેવાની શું છુટ છે?

સાક્ષી—હા.

સ૦—જરથોસતી ધરમ પરકોમનાઓને તમારા ધરમમાં લેવા ફરમાન કરે છે?

સાક્ષી—હા.

સ૦—અને તમે સહાદતો ટાંકી બતાવશો?

સાક્ષી—હા.

સ૦—તમારો અભયાસ મુજબ તમામ જુદદીન માબાપને પેટનાઓને પારસી ધરમમાં લેવામાં આવેલા છે એવા દાખલા થયા છે?

સાક્ષી—હા.

સ૦—અને તે માટે તમારા પાસે સહાદતો છે અને તે ટાંકી બતાવવા તમે તઇયાર છો?

સાક્ષી—હા.

સ૦—"વહમન"નો અરથ શું થાયછે?

સાક્ષી—તે પેહેલવી શબદ છે અને તેનો અરથ "એવો" "ફલાણા ફલાણો" થાય છે.

સ૦—તે શબદ વપરાતો તમે સાંભળયો છે?

સાક્ષી—તે શબદ મેં વાંચેલો પણ છે અને પારસીઓમાં તે વપરાતો મેં જોયો છે. એક માણુસ મરણ પામે અને તેનું નામ નહીં જણાવલું હોય અને તેવાની ધરમ ક્રીયા કરવી હોય તો તે ક્રીયામાં તેના નામ માટે વહમાન શબદ વપરાય છે. હવે મરનારના બાપનું નામ જો જણાવેલું ન હોય તો તેના બાપના નામને ઠેકાણે વહમાન શબદ વાપરવામાં આવે છે. એક માણુસ મરણ પામયો હોય અને તેનો બાપ દુરવંદ હોય તો ધરમ ક્રીયામાં તે નામને બદલે "વહમાન" શબદ વપરાય છે. એક પારસી કુટુંબમાં જરથોસતી ધરમમાં વટલેલો નોકર હોય અને તે મરણ પામે તેના બાપનું નામ જણાવેલું ન હોય તો તેવાને તેનું નામ દેઇ બેહેદીન વહમાન એવી રીતે ધરમ ક્રીયામાં બોલવામાં આવે છે.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તમે કહો છો કે પારસી ધરમ વટલાવવા માટે ફરમાન કરે છે; છઠા પ્રતીવાદીના ધરૂયાવાજી ફ્રેંચ બાનુ અને રાજકોટની બાઇ શીરાંય તદન જુદદીન માબાપને પેટે અવતરેલાંને જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવયાં હોય એવા દાખલા તમે જાણો છો?

સાક્ષી—નહીં.

સ૦—પારસણ મા અને જુદદીન બાપને પેટના છોકરાંને જરથોસતી ધરમમાં ઉછેરવામાં આવયાં હોય એવા દાખલા કાંઇ જાણો છો?

સાક્ષી—નહીં.

સ૦—પણ પારસી બાપ અને જુદદીન માને પેટને છોકરાંને જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવે છે કે નહી?

સાક્ષી—હા.

સ૦—પરકોમનાઓને જરથોસતી ધરમમાં લેવા માટે મુંબઇમાં કોશેશ કાંઇ કરવામાં આવી છે એમ તમે તમારા અભયાસ ઉપરથી કહી શકો છો?

સાક્ષી—નહીં.

સ૦—જયાંસુધી તમે જાણો છો તયાં સુધી ઉપલા બે દાખલા શીવાય તમામ જુદદીન માબાપને પેટનાઓને જરથોસતી ધરમમાં લેવાની મુંબઇનાં કાંઇ તજવીજ કરવામાં આવી છે કે નહી?

સાક્ષી—નહીં.

સ૦—રીપોરટમાં એવું જણાવવામાં આવયું છે કે બે પંડીતોને પારસી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયા હતા એ તમારા રીપોરટને તમે મળતા થાઓ છો?

સાક્ષી—હા, એ બનાવ પારસીઓ હીંદુસતાનમાં આવયા પછી બનેલા છે, તે બનાવ નેરીયોસંગના વખતમાં બનયા હતા. કેટલાકોના મત પ્રમાણે આ બનાવ ૧૨૦૦ વરસ ઉપર બનયો હતો જયારે કેટલાકોના કહેવા પ્રમાણે તે ૫૦૦ વરસ ઉપર બનાવ બનયો હતો.

સ૦—અનુભવીઓની કમીટીમાં તમે હાજરી આપી હતી?

સાક્ષી—હું ધારૂં છું કે હું બધી મીટીંગમાં હાજર હતો.

સ૦—તમે રીપોરટ કરયો તે વખતે જુદદીનોને પારસી ધરમમાં લેવાના સતાવર દાખલાઓ કાંઇ સાંભળયા હતા?

સાક્ષી—સતાવાર દાખલા હું જાણતો નથી, પણ તેવા ઘણા દાખલા બનેલા હતા એમ મેં સાંભળયા હતા.

સ૦—તે વાત તમે કમીટીમાં કહાડી હતી?

સાક્ષી—કમીટીમાં એટલી બધી બાબદ ચાલી હતી કે તે વાત મેં કમીટીમાં કહી હોય એમ મને યાદ નથી.

સ૦—આ દાખલાઓ તમે કોઇ ચોપડીઓમાં વાંચયા હતા?

સાક્ષી—નહી.

સ૦—તમે જુબાનીમાં જણાવયું છે કે પારસીઓ હીંદુસતાનમાં આવયા તયાર પછી જુદદીનોને પારસી ધરમમાં લેવામાં આવયા છે; એમ તમે શાને આધારે કહેવા માંગો છો?

સાક્ષી—ત્રણ પંડીતોને પારસી ધરમમાં લેવામાં આવયા હતા તે ઉપરથી તેનજ ઇરાન સવાલો ત્રણ મરતબે પુછાવવામાં આવયા હતા તેને લગતી જુદે જુદે વખતની ત્રણ રવાયતો ઉપરથી હું કહું છું. વળી બીજી જુની રવાયતોના ફકરા છે તેના આધાર ઉપરથી હું કહેવાને શકતીવાન થાઉં છું કે જુદદીનના પેટનાઓને જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવયાં છે. ઇઠોતેર રવાયતના સવાલો સુરત અને ભરૂચના આગેવાન મોબેદો અને બેહેદીનોએ ઇરાન એક ભરૂચા પારસી સાથ મોકલયા હતા. તે ઇરાન ગયો હતો ઉપલા સવાલોના જવાબો તે પોતાની સાથે લાવયો હતો.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રાખવામાં આવી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

મી૦ બહેરામગોર અંકલેસરયાની વધુ જુબાની.

જુદદીનોને વટલાવવાની પારસીઓની પસંદગી.

મેહોમેદન સરવેયરની જુબાની.

આગળ પારસી હોવાનો કરેલો એકરાર.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૨ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતન

જી દાદાભાઈ તાતા અને ડાૅ૦ નાનાભાઈ નવરોજી કાત્રક મુંબઈની પારસી પંચાયતના ટ્રસ્ટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બાગેનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઈ કાલે હાઈ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાહદુર અને મી૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રુગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મા૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેઇસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ બેરામગોર તેહમુરસ અંકલેસરીયાની વધુ ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ બેરામગોર તેહમુરસ અંકલેસરીયાએ મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયુ કે જો એક મરણ પામેલા છોકરાનો બાપ જુદદીન હોય તો ભણતરમાં છોકરાનુ નામ લેતાં તેના બાપનું નામ લેવામાં આવતુ નથી પણ તેના નામ સાથે વહેમાન શબદ વાપરવામાં આવે છે, એવું મેં ગઈ કાલે મારી જુબાનીમાં જણાવયુ હતું પણ તેના ટેકામા હું કાંઈ સાહેદતો ટાંકી બતાવી શકતો નથી.

મારા હાથમા મેલવામાં આવેલી રેવાયત સને ૧૮૬૦ ના સાલ પછી લખવામાં આવી છે અને તેમાં વહેમાન શબદને બદલે આદરવેહર શબદ વાપરવા જણાવવામા આવયુ છે. આખી રેવાયત ગુજરાતી ભાશામા લખવામાં આવી છે. આ રેવાયત સઘળી હાથની લખેલી છે. આ રેવાયતમા કોણે સવાલો પુછયા, કોણે પુછવા તથા તેનો કોણ જવાબ આપવો તે માલમ પડતું નથી. મા અથવા બાપ જુદદીન હોય તો તે વેળા છોકરાનો કેવી રીતે નીકાલ કરવો તેને લગતો સવાલ કોણે પુછયો હતો, કોણે પુછવો હતો તથા તેનો કોણે જવાબ દીધો હતો તે કાંઈ આ રેવાયત ઉપરથી માલમ પડતુ નથી. મેં ગઈ કાલે જણાવયુ હતુ કે ભણતરમાં જુદદીન નામને બદલે વહેમન શબદ વાપરવામાં આવે છે પણ તેના હું કાંઈ દાખલાઓ આપી શકતો નથી પણ હું જણાવુછું કે આવા રીતે નામ દેવાનો રેવાજ છે.

મુંબઈમાં પહેલવહેલું આતશબેહેરામ,

મુંબઈમાં ૧૬૦૧ માં કોઈ પારસીઓ હતા નહી. પારસીઓ મુંબઈમાં ૧૬૪૦માં આવયા હતા. પહેલવહેલું આતશબહેરામ મુંબઈમાં આશરે ૧૬૭૦ માં બાંધવામાં આવયું હતું નહી પણ ૧૭૦૦ ના સાલમાં બાંધવામાં આવયું હતું.

મેં ગઈ કાલે દારબ પુંજીઆની રેવાયતનો દાખલો આપયો હતો. આ રેવાયત છાપેલી ચોપડા છે અને તેમાં જુદી જુદી રેવાયતોમાં આવેલી બાબતોનો સંગ્રહ કરવામાં આવયો છે. એ સંગ્રહ કાંઈ સંપુરણ નથી. એ રેવાયતના સંબંધમાં જરથોશ્તી ધરમમાં વટલેલા જુદદીનોના સંબધમાં સુરત તથા ભરૂચનાજ નહી પણ આખા હીંદુસતાનના બીજા ભાગોમાંથી પણ ઇરાન ખાતે પુછાવવામાં આવેલા સવાલોના જવાબો આપવામાં આવયા છે. ૧૪૭૮ થી ૧૭૮૩ સુધીમાં જુદી જુદી રેવાયતો પ્રગટ થઈ હતી. ખંબાત, અંકલેશવર, સુરત, ભરૂચ તથા હીંદના તે વખતે જણાયલા બીજાં મુખય મથકો ખાતેથી ઇરાનમાંથી પુછાવી મંગાવવામાં આવેલા સવાલોના લખેલા જવાબ આપવામાં આવયા છે. મં ગઈ કાલે જણાવયું હતું કે જુદદીનોને જરથોશ્તી ધરમમાં લેવામાં આવતા હતા તેને લગતા સવાલો ખંબાત, સુરત વગેરે મથકો ખાતેથી પુછાવવામાં આવયા હતા. તેના ઇરાનથી મલેલા જવાબોવાળી ચોપડા સને ૧૮૭૬

માં નવસારી ખાતે પ્રગટ કરવામાં આવી હતી. રેવાયતેના તરજુમાઓની કોઇ પણ ચોપડી હજી પ્રગટ કરવામાં આવી નથી.

જુદ્દીનોને વટલાવવાની પારસીઓની પસંદગી.

મી૦ અંકલેશરીયાએ અત્રે રેવાયતમાંથી એક ફકરો ટાંકી બતાવતાં જણાવયું કે તે ઉપરથી માલમ પડે છે કે તે વેલાના પારસીઓ પરકોમવાલાઓને ધરમમાં વટલાવવાના કામ તરફ પસંદગી બતાવતા હતા અને એ ઉપરાંત એ રેવાજને ટેકો આપનારા બીજી બીજી રેવાયતોમાંથી કેટલાક દાખલાઓ મી૦ અંકલેશરયાએ ટાંકી બતાવયા હતા. તેવણે જણાવયું કે મેં જણાવયું છે કે જુદ્દીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનું ફરમાન કરવામાં આવયું છે તથા આવી રતે જુદ્દીનોને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાનો રવાજ હીંદુસતાનમાં જયારથી જરથોસતીઓ આવયા તયારથી ચાલુ છે. મારા એ બોલવાના ટેકામાં હું સાબેતીઓ ટાંકી શકીશ. એ સાબેતીઓ નીચે મુજબ છેઃ–

ગઇ કાલે ૪. ૧, ૪. ૨ તથા ૪. ૩ તરીકે જે એકઝીબીટો હું જણાવી ગયો હતો તે,

તથા બીજી સાબેતી એક્ષપરટ કમીટીના રીપોરટમાં ૩૩ માં પાનામાં ૩૦ તથા ૩૧ મા ફકરામાં હું રજુ કરૂં છું.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે આ ફકરામાં એવું કાંઇ નથી કે જેથી આપણે કહી શકીએ કે જુદ્દીનોને વટલાવવામાં આવયા હતા. ઉપલાં સીવાય મારી પાસે બીજી કાંઇપણ સતાઓ નથી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે કોરટને ગમે તો આવા સવાલો પુછતાં અટકાવે હું તદન કોરટના હાથમાં છું.

બાદ આ સવાલો ઉપર સાક્ષીની ફરી ઉલટપાલટ તપાસ ચલાવવા દેવાને મી૦ લાઉનડસે વાંધો નહીં ઉઠાવવાથી આવા સવાલો પુછવા દેવામાં આવયા હતા.

સાક્ષીની ફરી તપાસ.

સાક્ષીએ મી૦ લાઉનડસની ફરી તપાસમાં જણાવયું કે ગઇ કાલે ધુપરંગના નામોનો દાખલો આપયો હતો અને આપણા આ સવાલના સંબંધમાં એક સતા તરીકે લેખી શકાય.

મી૦ લાઉનડસ–શું આ બાબદ સાથ સંબંધ ધરાવતી બીજી કોઇ ઇંગ્રેજી ચોપડીઓ છે કે?

સાક્ષી–ડાકટર ડરમંડે પ્રગટ કરેલી એક ચોપડી છે, અને એ ચોપડામાં પારસી બોલનો ખોલાસો કરવામાં આવયો છે. તેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે પારસીઓ જુદ્દીનોને પોતાના ધરમમાં વટલાવે છે. આ જુદ્દીનો બેહદીન વરગમાં ગણાય છે. આ ચોપડી ૧૮૦૮ માં પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

સાક્ષીનો ગુંચવાડો.

સાક્ષીએ આગલ ચાલતાં જણાવયું કે હું તો પહેલાં ધારતો હતો કે મને અવસતા પહેલવી તથા ફારસી ભાષામાં પ્રગટ કરવામાં આવેલાં પુસતકોને આધારેજ સતા જણાવવાની હતી. જેથી ઉલટપાલટ તપાસમાં મેં બીજી સાહેદો ટાંકી બતાવી હતી નહીં.

મી૦ લાઉનડસ––તમે કેમબેલ ગેઝેટયર જોયું છે.

સાક્ષી–હા.

મી૦ લાઉનડસ–તેમાં પણ જુદ્દીનોના સંબંધમાં લખાણ આવેલું છે કે?

સાક્ષી–હા.

સાક્ષીએ આગલ ચાલતાં જણાવયુ કે કેમપબેલવાલાં બોંબે ગેઝેટયરમાં ખાનબહાદુર બહમનજી બેરામજી પટેલ, તથા ખરશેદજી નશરવાનજી ચીનાઇના હાથે પારસીઓને લગતો એક ભાગ લખાયલો છે, જેમાં જુદ્દીનોને પારસી ધરમમાં વટલાવવાને લગતી બાબદ જણાવવામાં આવી છે. ખાનબહાદુર બહમનજી બેરામજી પટેલ પારસી પ્રકાસનાં અધીપતી છે. ગેઝેટયરમાંનો આ ભાગ એક જુદાં ચોપાનયાના આકરમાં છપાયલો છે. તેમાં જણાવવામા આવયું છે કે પારસીઓની સંખયા વધવાનો સબબ

હીદુઓને પારસી ધરમમાં વટલાવવાનો હતો. હું આ ચોપડીમાં બીજા કોઇ ફકરાઓ હાલમાં સાહદતો તરીકે ટાંકી બતાવી શકતો નથી. એક બીજી સાહદત એલ્ફીન્સ્ટનની હીંદુસતાનની તવારીખમાં આપવામાં આવી છે.

ધારાના હીમાયતીઓ વચ્ચે તકરાર.

મી૦ સ્ટેંગમેને અત્રે વાંધો લેતાં જણાવ્યું કે મારી સામે માના વીદ્વાન મીત્રે વખત લંબાવવાનો આરોપ મેલ્યો છે, પણ આવા સાક્ષીની તદન નવેસરથી તપાસ કરવામાં આવતી હોય એમ માલમ પડે છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—હું પણ તેવાં મત સાથ મળતો થાવું છું. આવા સવાલ મુખ્ય તપાસ દરમયાન પુછાવા જોઇતા હતા.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં એલીયટની હીંદુસતાનની તવારીખવાળી ચોપડીમાંથી એક ફકરો ટાંકી બતાવ્યો હતો જે ઉપરથી જણાય છે કે હીંદુસતાનમાં વસતા પારસીઓ જુદદીનો વીશે તેઓની રાહરસમો ઉંડાવી તેઓને પારસી ધરમમાં લે છે. તેમાં વધુ જણાવવામાં આવયું હતું કે શહેનશાહ અકબરના વખતમાં કેટલાક ભણેલા પારસીઓ મોગલ રાજધાનીમાં ગયા હતા તથા શહેનશાહ અકબરને પારસી ધરમમાં વટલાવ્યો હતો, જે ઉપરથી અકબરે અબુલ ફાઝલને પારસીઓની રાહરસમ મુજબ એક ખાસ આતશ સળગાવવાનો તથા તે હંમેશાં બળતો ચાલુ રાખવાનો હોકમ કરયો હતો. એ ચોપડીમાં આપવામાં આવલી એક ટુંક નોંધ ઉપરથી જણાય છે કે શહેનશાહ અકબરે પણ પોતાના ખાનગી મકાનમાં આવીજ રીતે આતશ રાખયો હતો. હીંદુસતાનમાં પહેલવહેલું દોખમું ભરૂચમાં આશરે ઇસવી સન ૧૦૦૦ માં બાંધવામાં આવયું હતું એમ હું ધારૂં છું.

ઇતીહાસના અભયાસી નહીં હોવાનો એકરાર.

સાક્ષીએ મી૦ સ્ટેંગમેનની ફરી ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે મેં જે જે સાહદતો ટાંકી બતાવી છે તે સીવાય બીજી કોઇ પણ ભાષામાની સાહદતો મારી પાસે મોજુદ નથી, હું કોઇ પ્રતીહાસનો અભયાસી નથી. મેં અત્રે ટાંકેલી સાહદતો મી૦ એલીએયટની હીદુસતાનની તવારીખની સાહદત એક્ષપરટ કમીટી આગલ ટાંકી બતાવી હતી. મને ફકત એટલું યાદ છે, બીજી કાંઇ સાહદતો ટાંકી બતાવી હતી કે નહી તે હું યાદ કરી શકતો નથી. હું એક્ષપરટ કમીટીમાં દાખલ થાયે તે અગાઉ ગેઝેટયરમાંના પારસીઓને લગતી બાબદ મેં વાંચી હતી નહી. ડરમંદ એક ડાકટર હતો એટલુંજ હું જાણું છું. તેને લગતી બીજી કંઇ પણ વીગતો હું જાણતો નથી. તે કોણ હતો અને શું કરતો હતો તે પણ હું જાણતો નથી. તેની ચોપડી એક સતા સમાન લેખાય કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી.

સાક્ષીએ પોતાને ફરી પુછવામાં આવેલા સવાલનો જવાબ આપતાં જણાવયું હતું કે હું આ ચોપડીને સતા સમાન લેખું છું કારણકે તેમાનાં લખાણ રેવાયતને મલતું આવે છે.

અનુભવીઓની કમીટીનાં આખા રીપોરટ સાથે હું મળતો થઉં છું એમ મેં ગઇ કાલે કહયું હતું પણ હવે મારૂ મત ફેરવું છું અને કહું છું કે હું તે વખત સવાલ બરાબર સમજ્યો હતો નહીં અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટમાં અકબર શહેનશાહને વટલાવવાની કાંઇ વાત આવી નથી. નીબરગનું લખાણ સતા સમાન છે કારણ કે તે હીંદુસતાનમાં આવયો હતો અને તેને લાગયું તે લખયું હતું.

અત્રે મી૦ સ્ટેંગમેને રમુજમાં જણાવયું કે, એમ તો મી૦ કેર હારડી પણ મુંબઇમાં આવયા હતા અને તેવા તેવણ આવી બાબદોમાં તમારા મુજબ સતાસમાન લેખાવા જોઇયે. (અત્રે કોરટમાં ઘણી હસાહસ થઇ રહી હતી.)

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટમાં એવું જણાવવામાં આવયું છે કે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનો આગળ રેવાજ નહી હતો અને તેવો અ

ભીપ્રાય તે વખતે મેં આપયો હતો. પણ ટેપ્લી સાહદનો વાંચવા પછી મેં મારો તેવો અભીપ્રાય ફેરવ્યા છે.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

બપોરપછી ચાલેલી તપાસ.

મી૦ બેહેરામગોર મી૦ સ્ટેગમેન ની ઉલટપાલટ તપાસમાં આગળ ચલ તાં જણાવ્યું કે, ગેઝેટીયરના વર્ણનના સંબંધનો ભાગ મી૦ બમનજી પટેલ અ ને મી૦ સીરવાઇને હાથે લેવાયલો છે. બમનજી પટેલ હયાત છે અને તેવણને બોલાવવામાં આવનાર છે.

ફેરી તપાસ.

મી૦ લાઉનડસની ફરી તપાસમાં શા ક્ષીએ જણાવયું કે રેવાયત કાંઇ મુંબઇ ના લોકોનેજ લાગુ પડે છે એવું તેમાં કાંઇજ નથી.

ગેઝેટીયરમાં જણાવવામાં આવયું છે કે સુરતમાં મોટી આગ લાગવા પછી પારસીઓનું મોટું મથક મુંબઇ થયું હતું તે સાથ તમે મળતા થાવો છો?

મી૦ સ્ટેંગમેને તે સાંમે વાંધો લી ધો હતો.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે, મારી ઉમર ૭૪ વરસની છે. મારા અભયાસ ઉપરથી હું કહું છું કે ઇરાન થી જરથોસતીઓ ફકજવાર નાસી આ વયા હતા. ૧૭૭૩ ની છેલી રવાયત અ નુભવીઓની કમાટીના રીપોર્ટમાંથી પણ તે રેવાયત પણ કમાટી સન મુખ રજુ થઇ હતી અને તે રેવાયત ખરી નથી એવો કોઇએ સવાલ ઉભો કરયો નથો કોઇએ તે વખતે એવો સ વાલ ઉભો કરયો ન હતો કે તે રેવાય તમાં પુછેલા સવાલો ખરા નહોતા.

અનુભવીની કમાટીનો રીપોરટ કોણે બહાર કહાડયો હતો?

સાક્ષી—મી૦ જીવણજી મોદીએ.

તેવણ કમાટીમાં શું હતા?

સાક્ષી—તેવણ કમાટીના તેમજ સબ કમીટીના સેક્રેટરી હતા કમાટીના ૧૭૫ સભાસદો હતા તેમાંથી જીવણજી મોદી સેક્રેટરી હતા.

રેવાયતનો ગુજરાતીમાં એક ફકરો છે તેનો અરથ બરાબર સમજવામાં આ વેલો લાગતો નથી તેમાં જણાવયું છે કે ગુલામોના હાથના કરેલા દરૂનો ઇજાય છે અને તેવાઓને હાથનું રાંધેલું હોંદુ સતાનના સવવી જરથોસતીઓ ખાય છે અને પાક છે. ઉપલા ફકરાનો એવો અરથ કાંઇ થતો નથી કે ગુલામોએ કરે લા દરૂન બરસનુમવાલા મોબેદો ચાસની કરવામાં લેય છે. તેનો અરથ એટલો જ થાય છે કે તેવા દરૂનો પણ ઇજાય છે. વળી ૪૫ મો સવાલ જે પુછવામાં આવયો છે તે ઉપરથી પણ ખુલ્લું થાય છે કે જુદદીનને હાથના કરેલા દરૂન બર સનુમવાળો મોબેદ ચાસની કરે નહીં અને જો કરે તો તેનું નહાન ભાગે અ ને તેને ફરી બરસનુમ લેવું જોઇએ. ૧૮૯૬ માં નવસારીવાળા દસતુર રૂસતમ જી સોરાબજી મેહરજીરાણાની ચોપડીમાં એક ફકરો છે જેમાં જણાવવામાં આવ યું છે કે કોઇ જુદદીન જરથોસતી ધર મમાં આવવા માગે અને તે જરથોસતી ધરમના મજહબ મુજબ ચાલે એવું લા ગે તો તેવાને જરથોસતી ધરમના લે વાની રવા છે. માણેકજી રૂસતમજી ઉન વાળાની રવાયત સંબંધમાં હું બોલી ગ યો હું. તેવણ હાલ કોરટમાં આવેલા છે. તેવને કમાટીમાં જે રવાયત રજુ ક રી હતી તે ઉપર ઘણી તપાસ ચલાવવા માં આવી હતી. તેવણની ચોપડી ઉપર ના કાગળો કમાટીએ બરાબર તપાસી જો યાં હતાં અને કમીટીએ તે ઉપર એક લંબાણ માનાટ કરી હતી.

સ—તે રવાયત ખરી છે કે નહીં તે તમે કહેશો?

જ—હું કહી શકતો નથી કારણકે તે માં સવાલ કરનાર કોણ છે અને જવા બ આપનાર કોણ છે તેના નામો નથી. તે એક હાથથી બીજે હાથ ગયેલી દે ખાય છે અને મી૦ ઉનવાળાના હાથમાં તે કેવી રીતે આવી તે પણ જણાતું નથી.

સ—દરબારની ચોપડીમાં પારસીઓ વી શે જે લખયું છે તે સઘળું તમે વાં ચયું છે?

જ—હા.

સ—અને વટલાવવા સંબંધના સીવાય તેમાં જે લખ્યું છે તે બરાબર છે કે નહીં?

જ—હા.

સ—અને તે ઉપરથી શું તમે કહી નથી શકતા કે વટલાવવા સંબધમાં પણ જે લખાણમાં આવ્યું છે તે પણ ખરૂં હોવું જોઇએ.

જ—હા.

શેક અબદુલ્લ રહેમાનની જુબાની.

શેઠ અબદુલ રહેમાને મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવ્યું કે હું પારસી નથી પણ મુસલમાન છું અને યુનીવરસીટીનો એલ સી. ઇ. છું. જી. આઇ. પી. રેલ્વેમાં દશ વરષ થયાં હું સરવેયર છું.

તમો હમેશાં મહોમેદન છો?

જ૦—હું પારસી જનમયો હતો.

સ૦—તમારૂં નામ તે વખતે શું હતું?

જ૦—અરદેસર નસરવાનજી થાણેવાળા.

સ૦—તમે પારસી કયારથી થતા બંધ થયા?

જ૦—આજ બાવીસ વરસ વયાં. તે વખતે હું ૨૬ વરસનો હતો.

સ૦—વસતીની ગણત્રીની તમને યાદ છે?

જ૦—એ વખતની મને યાદ છે અને તેમને વખતે હું મુસલમાન હતો.

સ૦—અને તે દર વખતે વસતીની ગણત્રીમાં તમે શું લખાવયું છે?

જ૦—મહામેદન.

સ૦—તમે કોઇ પણ સંજોગ વચ્ચે પારસી લેખાવા માંગો છો?

જ૦—નહીં.

સ૦—શા માટે નહીં?

જ૦—કારણકે તે ધરમ મેં તજી મેલ્યો છે.

સ૦—તમે જમીનને લગતા આ કોરટમાં આવેલા એક મુકદમામાં થોડા વખત ઉપર સાક્ષી હતા?

જ૦—હા.

સ૦—અને મેં તમને તપાસયા હતા.

જ૦—હા.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે હું સુની છું.

સ—સેનસસના રીપોરટમાં ધરમને લગતી એક કોલમ છે?

જ૦—હા.

આર. એસ. રૂસતમજીની જુબાની.

આર. એસ. રૂસતમજીએ મી૦ લાઉનડસની તપાસમ જણવયું કે મારી ઉમર ૩૭ વરસની છે. હું પારસી છું. હું હમેશ પારસી નહોતો. સોળ વરસની વયે મેં પારસી ધરમ તજયો હતો. તેની અગાઉ મારી નવજોત કરવામાં આવી હતી. સોળ વરસની વયે હું ખ્રીસતી થયો હતો અને છ સાત વરસ ઉપર હું પાછો પારસી થયો હતો.

સ—તમે પારસી કેમ થયા?

જ૦—મારી નવજોતની કીયા કરવામાં આવી હતી.

સ૦—જેમ આગલ નવજોતની કીયા થઇ હતી તેમજ?

જ૦—હા.

સ૦—તે નવજોત કીયા કોણે કરી હતી?

જ૦—દસતુર દારાબ સનજાનાએ કરી હતી.

સ૦—તે આગમજ તમે કાંઇ કરયું હતું?

જ૦—ત્રણ ચાર વરસ સુધી મી૦ જીવણજી મોદીએ મને જંદ અવસ્તા શીખવા હતા અને નવજોત આગમજ એક મહીનો મોબેદે મને ભણવાનું શીખવયું હતું.

સ—તમને ધરમમાં લેવા કોઇએ ભલામણ કરી હતી?

જ૦—સર જમશેદજી જીજીભાઇ અને બીજાઓએ.

સ૦—નવજોત બીજીવાર કયાં કરવામાં આવી હતી?

જ૦—બાતશમેહેરામની સામેના ઘરમાં.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ૧૮૯૧ અને ૧૯૦૧ માં સેનસસમ મેં મારૂં નામ નોંધાવયું હતું તેમાં મે

મારો ધરમ ખ્રીસતી લખયો હતો. નયાતની કોલમમાં "ઇંડીયન ક્રીશ્ચીયન" અથવા "નેટીવ ક્રીશ્ચીયન" મેં લખેલું હોવું જોઇએ પણ મેં "પારસી" તરીકે લખ્યું નથી એવી મારા ખાત્રી છે. ખ્રીસતી ધરમ પાળતો હતો તે વખતે પારસી તરીકે મે મને ઓળખાવયો હોય એવું મને યાદ નથી. બેપટીઝમ મેં લીધું અને હું ખ્રીસતી થયો હતો.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તમારી જાત (રેસ) શું છે?

જ—મારી જાત શું છે તે હું જાણતો નથી (હસાહસ). હું એક ઇંડીયન અને પારસી છું. હીંદુસતાનમાં બધા જ નમેબાઓને હીંદી જાત હું ગણું છું.

સાક્ષીએ આગળ ચાલત જણાવયું કે ઇરાનથી નવા આવતા ઇરાનીઓ પારસી કહેવાય.

મી૦ જસટીસ બીમન—તમને કોણે વટલાવયા હતા?

જ૦—રેવરંડ જેમસ મેકડોનાલડે.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે પારસી ધરમમાં આવયા પછી એક પારસીબાઇ સાથ હું પરણ્યો છું.

મી૦ નશરવાનજી મેરવાનજીએ ૧૮૭૫ના સાલનુ ત્રસટ કોરટમાં અત્રે રજુ કરયુ હતુ.

સર જમશેદજી ઇનસટીટયુટના એક સેક્રેટરીએ ૯ મી જાનેવારી ૧૮૪૯ નુ ત્રસટડીડ તયારબાદ રજુ કરયુ હતું.

કામા ચેરીટીના સેક્રેટરીએ તા૦ ૧૬ મી જુન ૧૮૬૯ નુ ત્રસટડીડ અને બીજા જુદા જુદા ત્રસટડીડો તયારબાદ રજુ કરયા હતા.

મી૦ સોરાબજી બમનજી મુનસીની જુબાની.

મી૦ સોરાબજી બમનજી મુનસીએ મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવયુ કે હું પ્રેસીડેનસી એસોસીએશનનો કલારક છું. પારસી લૉ એસોસીએશન ૧૮૫૫ થી ૧૮૬૫ સુધીના કાગલયાઓ મેં વાંચયાં છે. તે સભા કેમ ઉભી થઇ તેને લગતો હેવાલ પારસી પ્રકાશમાં છે. અત્રે સાક્ષીએ ઉપલી મંડળી કેવી રીતે સથપા તેને લગતી વીગત અને કાગલયાં રજુ કરયાં હતાં.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ગઇ પરમ દીવસની તપાસ.

જુદદાન છોકરીને વટલાવનાર પારસી ડાક્ટરની જુબાની.

પારસી પંચાયતમાં સભાસદોને ચુંટી કાહડવાનો એકરાર.

પારસી લૉ એસોસીએશનની હકીકત.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૪ મી ફેમરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ પરમ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લાંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦

રેકસ, મી૦ એંગમેન અને મી૦ જે. બી. હોંગા હાજર થયા હતા.

શરૂઆતમાં મી૦ બાર્ડિડસે જણાવયું કે ડૉ૦ ધનજીશાહ બહારગામથી આવયા છે તેમની જબાની અત્રે હું રજુ કરવાની રજા માગું છું.

ડૉ૦ ધનજીશાહની જબાની.

ડૉ૦ ધનજીશાહ મોટાભાઇ વકીલે મી૦ બાર્ડિડસની તપાસમાં જણાવયું કે મારી ઉમર પર વરસની છે.

સ૦—હમણાં શું નોકરીએ છો?

જ૦—ખંભાતમાં હોસપીટલમાં. ખંભાતમાં હું ૨૯ વરસ સુધી નોકરીએ હતો અને મને તયાં રૂા. ૧૪૦ નો પગાર મળતો હતો અને તે ઉપરાંત રહેવાનું મુફત તેમજ ગાડીભાડું મળતું હતું. જુનાગઢ ખાતે હું પાંચ વરસ સુધી નોકરીએ હતો તે વેળા હું હોસપાટલનો વડો નહી હતો, પણ ખાલી મદદનીશ તરીકે કામ કરતો હતો. આ મુકદમામાં જબાની આપી ગયલાં બાઇ સુનાબાઇને હું ઓળખું છું. તેણીને મારાં કુટુંબમાં ઉછેરવામાં આવી હતી. તે છોકરાના બાપ જુનામઢ ખાતે એક દરદી તરીકે પોતાની છોકરીને લઇને આવયો હતો. તે બાપ એક જાતનો બાવો યાને ફકીર હતો. તે વેળા તે ઘણો બીમાર હતો અને ખાંસીથી પીડાતો હતો. તે વેળા તે છોકરીના ઉમર ૩ થી ૪ વરસની હતી. તે વેળા તે છોકરીનું નામ સુંદર કરીને હતું. તે વેળા તે ફકીરને હોસપાટલમાં દાખલ કરવામાં આવયો હતો. તે હોસપીટલમાંજ તે પછી મરણ પામયો. તેટલો વખત તે છોકરી તેની સાથેજ હોસપીટલમાં રહી હતી. જયારે તે બાવો હોસપાટલમાં આવયા તવારે તેણે કહયું ક મારગમાં મારી બઇરી કોલેરાથા મરી ગઇ છે અને તેટલા માટે હું મદદ મેળવવા આવયો છું. તે બઇરા જુનાગઢ આવતાં મરણ પામી હતી.

ખંભાતના લોકોને શું ખબર હતી?

મરણ વખતે તેનું કોઇબી સગુંવાહલું હયાત હતું નહી. તે બાવાનાં મરણ પછી મને સીપાઇએ આવીને કહયું કે બાવો મરણ પામયો છે અને તેની પાસનું બાળક નીરાધાર છે, માટે તેનું શુ કરવું. મેં તે ઉપરથી એવો હુકમ તે સીપાઇને આપયો કે કોઇ હીંદુ જો એ બાળકનો કબજો લેતા હોય તો તેને તેમ કરવા દેવું. પણ તેમ કરવાને કોઇએબી ના પાડી. તે ઉપરથી તે બાળકપર મને દયા આવી અને મેં તેને મારા ઘરમાં રાખયું. એ પછી તેને મેં મારી બીજી છોકરીઓની માફકજ ઉછેરયુ. તે પછી મેં તેની નવજોત કરી હતી. મારી છોકરીઓની પણ તેજ દીવસે નવજોત થઇ હતી, પણ સુંદરની જુદા ઓરડામાં કરવામાં આવી હતી. હું કહતો છું. નવજોત થઇ તે વેળા હું ખંભાત ખાતેજ હતો. ખંભાત ખાતે કોઇબી કદમી દસતુર યા મોબેદ હતો નહીં અને તેથી મોબેદને સુરતથી બોલાવવામાં આવયો હતો. તેમનુ નામ મહરવાનજી ફરદુનજી કરીને હતું અને તેણે કીયા કરી હતી. એ નવજોતની કીયા કરવા અગાઉજ મેં તે મોબદને સુરત ખાતે લખયું હતું કે મારે એક જુદદીન છોકરીને સદરા પેહેરાવવો છે અને તે બાબત મેં પુરતી રીતે તેને માહીતગાર કરયો હતો. તે વેળા ખંભાતમાં પારસીઓની સારી વસતી હતી. તે વેળા નવજોતની કીયામાં સઘળા પારસીઓને બોલાવવામાં આવયા હતા. તે વેળા ખંભાતનાં લોકોને ખચીતજ એવી ખબર હતી કે એ છોકરી જુદદીનજ છે અને તેના મા તેમજ બાપ હીંદુ હતાં. નવજોત સામે તે વેળા કોઇ એવો વાંધો ઉઠાવયો હતો નહી નવજોત પછી તે છોકરીને સુનાબાઇ કરીને બોલાવવામાં આવી હતી. તે અગાઉ તો અમે સુંદરજ બોલાવતા હતા. સુંદર હીંદુ નામછે. નવજોત અગાઉ તે છોકરાને જરથોસતી બંદગીનો કલમો શીખાડવામાં આવયા હતા, અને નવજોતની કીયા વેળા તે છોકરી તે કલમો પઢી હતી. તે છોકરી મારી છોકરીઓની ઉમર બરાબર થઇ હતી.

નવજોત થવા પછી સુનાબાઇ દરેક રીતે ભણવાગણવા મંડી ગયાં તેમજ બી

જી ધારમીક ક્રીયામાં ભાગ લેતાં હતાં, અને તેઓ મારી બેટીઓની માફકજ બંદગી કરતાં હતાં. વળી ખંભાતમાં આદરયાન છે તયાં તે મારી સાથે આવતી હતી. તયાં મોબેદ એક શેહેનશાહી હતો. ખંભાતમાં તે વેળા બેજ મોબેદ હતા. તે વેળા તે મોબેદોએ કશોએ વાંધો લીધો હતો નહીં. તે પછી સુનાબાઇનાં લગન કરવામાં આવયાં હતાં. ફરદુનજી ટાટેલવાલાને હું ઓળખું છું. આ લગન કરવા સંબંધી તે માણુસને લાગતુંવળગતું છે તે છોકરી જયારે મોટી થઇ તયારે મેં તેને પરણાવવાનો વીચાર કરયો. સુરતમાં તે વેળા પરકોમવાલાં બે કુટુંબ હતાં, જેમને તયાં પારસી બાપ અને જુદદીન માને પેટના છોકરાં હતાં. મેં ફરદુનજીને કહયું કે સુનાબાઇને માટે વર શોધી કહાડો. ફરદુનજીએ મને કહયું કે મારો એક સગો અમદાવાદ ખાતે મી૦ કરાકાને તયાં નોકરીએ છે તેને હું મળીને કહીશ ને તેના સાથે ગોઠવી આપીશ. તે સગાનું નામ બેહેરામજી હતું. બેહેરામજીના બાપનું નામ મચેરજી હતું. ફરદુનજીએ આખરે સુનાબાઇનાં લગન બેહેરામજી સાથે કરાવી આપયાં. તેઓ હાલ સાથે રહે છે અને તેમને છોકરાં પણ થયાં છે. લગન થયાં અગાઉ સુનાબાઇ જુદદીન હતી તે બીના મેં બેહેરામજીને કહી હતી. મેં આજે કોરટ સનમુખ જે કહયું છે તેજ બીના મેં બેહરામજીને કહી હતી. લગનના આશીરવાદ સારયા અગાઉ મોબેદો તે છોકરીની બુનયાદ વીશે માહીતગાર હતા. આશીરવાદ બે મોબેદોએ સારયા હતા જેમાંના એકનું નામ નવરોજી લાલીના હતું. નવરોજી લાલી ખંભાત ખાતે પછીથી આવયો હતો. લગનના આશીરવાદ સારયા પછી તે મોબેદ સુરત ખાતે ગયા હતા. એ છોકરી મારી પોતાની છોકરીજ છે એવી વાત તદન ખોટી છે.

સુનાબાઇનાં એક મરણ પામેલા છોકરાના લાસને ઠેકાણે પાડવા સંબંધી યાને દખમે ચહડાવવા સંબંધી વાંધો ઉઠયો હતો તે ખરી વાત છે. અમદાવાદના દસતુર નામે જમશેદજીએ મને કહયું કે સુનાબાઇના બાળકને દખમે ચહડાવવા બાબે મને વાંધો છે. બેહરામજીએ મને આ બાબે કાગળ લખયું તે ઉપરથી મેં દસતુરો તેમજ એરવદ જીવણજી મોદીપર કાગળો લખયાં.

અત્રે એરવદ જીવણજીને પુછતાં તેઓએ જણાવયું કે એવુ કોઇબી કાગળ મને મળયું હોય તેનો મને યાદ નથી. પણ તે વીશે હું દફતરોમાં તપાસીશ.

શાસ્ત્રીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મેં તે કાગળ "જીવણજી જમસેદજી મોદી, સેક્રેટરી, પારસી પંચાયત" એવે સરનામે લખયું હતું. તે કાગળ મધે મેં ખુલ્લું જણાવયું હતું કે તે બાળકના માબાપ જુદદીન હતાં. વળી મેં મી૦ શેહેરીયારજી ભરૂચા ઉપર પણ કાગળ લખયું હતું.

અત્રે મી૦ લાઉનડસે તે કાગળ કોરટ મધે રજુ કરયો હતો અને મી૦ શેહેરીયારજીના બેટા મી૦ શાપુરજીએ તે કાગળ પોતાના પીતાપર લખેલો ઓળખાવયો હતો. આ કાગળ કોરટ મધે વાંચવાની માગણી મી૦ લાઉનડસે કરી હતી અને કોરટે તે બાબેની રજા આપી હતી.

આ કાગળ અત્રે વાંચી સંભળાવવામાં આવયું હતું, જે મધે ડો૦ ધનજી શાહે એમ જણાવયું હતું કે મારા ઘરમાં એક જુદદીન માબાપને પેટની છોકરીને જરથોસતી રેવાજ મુજબ ઉછેરવામાં આવી છે તેની નવજોત કરવામાં આવી છે અને તે પછી તેને વળી જરથોસતી બનેલા જુદદીન પારસી સાથે પરણાવવામાં આવી છે. હવે એને પેટનાં છોકરાંને દખમે ચહડાવવાની તેમજ બીજી બાબદમાં દસતુરો તરફથી વાંધો ઉઠાવવામાં આવે છે તે બાબે તમો કાઇબી ખુલાશો કરશો. એ જુદદીન છોકરીના માબાપ બીચારાં કોલેરામાં મરણ પામયાં અને તે વેળા તે એક નાનું બાળક હતી અને જયારે કોઇબી હીંદુએ તેની સંભાળ લેવાની યા તેને ઉછેરવાને ના પાડી તયારે મેં પોતે દયા લાવીને તેને ઉછેરી હતી અને તેમાં મેં ખોટું કશુંએ કરયું નથી. તેટલા

માટે એને લગતો ખલાસો જો તમે કરશો તો મોટો ઉપકાર થશે."

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મેં તે કાગળમાં તેનાં માબાપ કોલેરાથી મરણ પામયાં હતાં એમ જણાવયું હતું, પણ તે એક ભુલ છે. તેની માજ ફકત કોલેરાથી મરણ પામી હતી જયારે બાપ તો ખાંસીની બીમારીથી મરણ પામયો હતો. મી૦ જીવણજી મોદી તરફથી મને તે કાગળનો જવાબ મળયો હતો, પણ તે મારી પાસે નથી. પણ તે કાગળ મધે એમ જણાવવામાં આવયુ હતું કે સદરો પેહેરાવવાની રશીએ અડચણ નથી, અને તે બાબદ એક સંસારી હોવાથી તેમાં વધારે ઉંડાણ જવાની જરૂર હતી નહી તેમજ તેમ કરવું સલાહકારક હતુ નહી.

અત્રે મી૦ ઇનવેરારીટીએ જણાવયું કે કોરટમાં રજુ થયલા કાગળનો ઇંગ્રેજીમાં તરજુમો કરવામાં આવે તયાંસુધી સાક્ષીની વધુ તપાસ મુલતવી રાખવી. કેમકે તરજુમો થાય નહી તયાં સુધી સાક્ષીની જબાની પાછળ આપણે બરાબર ચાલી શકયે નહી.

અત્રે સાક્ષીને જવા દેવામાં આવયા હતા પણ તેમને પાછા ૩-૩૦ કલાકે હાજર થવાનો કોરટે હુકમ કરયો હતો.

મી૦ મુનશીની વધુ જબાની.

ગયા શુક્રવારની અધુરી રહેલી સાક્ષમાં મી૦ સોરાબજી બહમનજી મુનશીએ મી૦ લાઉંડસની વધુ તપાસમાં કેટલાંક ઓચરયાંઓ અને પારસી લો એસોસીએશનને લગતી કેટલાક હકીકત રજુ કરી હતી અને મઝદયસન તેમજ જરથોસતી એ બોલોનો અરથ તે મધેથાં સમજાવયો હતો.

સાક્ષીએ વધુ એમ જણાવયું કે પારસીની વયાખયાનાં સંબંધમાં સર જોસફ આરનલ્ડ આગળ ડેપયુટેશન ગયું હતું તે મને યાદછે. તે વયાખયા પારસી લો એસોસીએશનની ૧૯ મા કલમમાં સમાયલી હતી. ડેપયુટેશને તે વેળા વયાખયામાં સુધારો કરવા માંગયો હતો. એ સુધારો એવો હતો કે જે કોઇભી "જરથોસતી ધરમ" ધારણ કરે અવાજ શબદો જરથોસતી મહજબ માટે પુરતા છે. જરથોસતી ધરમ માનવો કે નહીં તે શબદો કહાડી નાંખવાની ભલામણ થઇ હતી.

એ પછી સાક્ષીએ એમ જણાવયું કે પારસી પંચાયતમાં સભાસદોને ચુંટી કાહાડવામાં આવે છે.

અત્રે સાક્ષીએ તા૦ ૩૧ મી મારચ ૧૮૬૨ ના દીવસે કમીશન મનમુખ પારસી પંચાયત બાબે મી૦ નવરોજી ફરદુનજીએ આપેલી જુબાનીને લગતી કેટલીક વીગતો રજુ કરી હતી, જેમાં પંચાયતને નવેસરથી રચી તેને એક પ્રજાપ્રીય મંડળ બનાવવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી. અત્રે સાક્ષીએ મરહુમ શેઠ સોહરાબજી શાપુરજી બંગાલીએ હેનરી એનડરસનપર લખલો પત્ર રજુ કરયો હતો. એ કાગળ ૧૮૬૪ માં લખાયો હતો અને તે મધે પંચાયતના બંધારણ બાબે કેટલીક ભલામણો કરવામાં આવી હતી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે કોરટ મધે મેં જે ઓચરયાં રજુ કરયાં છે તે મેં જવાબદારોની ઓફીસમાં જોયાં હતાં અને તે મને જોવા દેવામાં આવયાં હતાં. હું મી૦ દીનશાહ સોલીસીટરને મદદ કરૂં છું. વળી મેં અનજુમનની સભા કેમ બોલાવવામાં આવે છે તેને લગતાં જાહેરનામાઓ પણ વાંચયાં છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—(મી૦ લાઉનડસને) તમે અનજુમનને કોમની ઉપમા આપી શકો નહી, કેમકે ૧૦૦ માણસોની સભા મળી હોય તો તયાં પણ સરનશીન જો ભાષણ કરે તો એમ બોલે કે "અનજુમનના સાહેબો." તેટલા માટે તેવી સભા જે ૧૦૦ ની બનેલી હોય તે કાંઇ આખી અનજુમન યા કોમ કહેવાય નહી.

મી૦ લાઉંડસ—હું અનજુમનનેજ આખી કોમ ગણું છું, અને તે હું બીજી રાતે મેલી શકતો નથી.

અત્રે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

ડાક્ટર ધનજીશાહ વકીલની ઉલટ પાલટ તપાસ.

ડાકટર ધનજીશાહે મી૦ ઇનવેરારીટીની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે મેં એ રદ શેહેરીયારજીને જે કાગળ લખ્યો હતો તેમાં તે છોકરી સાથ મારો શું સંબંધ હતો તે મેં આડકતરી રીતે બતાવયો હતો. આવો જુનાગઢની આસપીટલમાં આવયો અને તયાં છોકરીને મુકી ગયો એવી કાંઇ નોંધ હોવી નજોઇએ; કારણકે છોકરી કાંઇ દરદી તરીકે આવી નહોતી. બાવાનું નામ બળદેવ હતું એવી મને યાદ નથી. બાવો ૧૮૮૯ કે ૧૮૯૦ માં આવયો હશે. ખંભાત હું ૧૮૯૧ ના સાલમાં ગયો હતો. મારા ઘરમાં છોકરી આવવા પછી મારાં બચાં તરીકે હું તેણીને પેહેરાવતો હતો અને મારાં બચાં તરીકે તેણીને ગણતો હતો. મેં છોકરીને ગુજરાતી શીખવયું હતું. જરથોસતી ધરમનું પણ મે તેણીને શીખવયું હતું. તેણી હીંદુ હતી અને મેં તેણીને પારસી બનાવી હતી. મારાં છોકરાં અને તે છોકરીના ચેહેરામાં ઘણો તફાવત હતો તેથી લોકો તેણી વીશે અમને પુછતાં હતાં અને અમે તેઓને તેણીના કુળને વીશે કંઇ છુપું રાખયું નહોતું. મી૦ જીવણજી મોદી ઉપર મેં કાગળ લખયો હતો તેમાં છોકરી સાથનો મારો શું સંબંધ હતો તે મેં દરશાવયો નહોતો.

અત્રે મી૦ જીવણજી મોદીએ ઉપલા પત્રનો જવાબ લખયો હતો તેના પ્રેસ કાપી રજુ કરવામાં આવી હતી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે જયાં સુધી મી૦ જીવણજી મોદીને બોલાવવામાં ન આવે તયાં સુધી તે ચુકાદામાં દાખલ કરી શકાય નહીં.

અત્રે આ દસતાવેજની નોંધ લેવામાં આવી હતી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે જુદદીનોને સદરો કસતી પેહેરાવવા રવા છે એમ મી૦ જીવણજીએ મને લખયું હતું એવી મને યાદ છે. મી૦ જીવણજીનો હાલ જે જવાબ રજુ કરવામાં આવયો છે તેમાં અને મારી યાદદાસતમાં ફરક છે. સુદરો પેહેરાવગો એ ખોટું કામ મે કરયું હતું એમ મી૦ જીવણજીએ મને જવાબમાં લખયું એવી મને યાદ નથી. હું રૂસતમજી પેસતનજી વકીલનો સગો છું. તેઓ એક મહામેદન ધણીયાણી પરણયા હતા એવું મેં સાંભળયું નથી. મારી જાણ પ્રમાણે તે પારસી ઓરત સાથ પરણયા હતા. મારી જાણ પ્રમાણે રૂસતમજીના ધણીયાણી પારસણ હતાં.

મી૦ લાઉનડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે રૂસતમજીના ધણીયાણીને મેં જોયાં નથી. મારા બચપણમાં તે મરણ પામયા હતા. નવાબની અમલ હીંદુ હતી એમાં મને કાંઇ શક નથી.

મી૦ સોરાબજી મુનશીએ મી૦ ઇનવેરારીટીની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે, જે દસતાવેજો મેં તપાસયા હતા તે વાદીના મુકદમાની નજરે તપાસયા હતા.

મી૦ લાઉનડસની ફરી તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે, પારસી પ્રજા એવા શબ્દ જવળેજ જોવામાં આવે છે.

અત્રે વધુ ત્રસટડીડો મી૦ લાઉનડસે રજુ કરયાં હતાં.

મી૦ રતનશાહ કોહીયારની જુબાની.

મી૦ રતનશાહ કોહીયારે મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવયું કે હું મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી અને દીનશાહ સોલીસીટરોનો મેનેજીંગ કલારક છું. પારસી પ્રકાશનું પહેલું વાલમ રજુ કરૂં છું.

પારસી પ્રકાશ રજુ કરવા સંબંધમાં કેટલીક તકરાર પછી વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

"પારસી-પ્રકાશ" સતાવાર ચોપડી લેખી શકાય કે ?

ધારાના હીમાયતીઓ વચે તકરાર.

ઓચરયાંઓ રજુ કરવાની દલીલ.

અસલ દસતાવેજો નહી હોવાનો એકરાર.

નકલો પુરાવા તરીકે રજુ કરવાની દલીલ.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે તકરારનો આપેલો ચુકાદો.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૫ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, રૂ૨ જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ એહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને મી૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજી મ૦ દાવર અને ઓ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને મી૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રૂગી, લીંચ અને ઓત્રનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

ધારાના હીમાયતીઓ વચચે તકરાર.

અઇ પરમ દીને "પારસી પ્રકાશ" પુસતક એક સતા સમાન લખી શકાય કે તેને લગતી ચાલેલી તકરારની નામદાર કોરટે લીધેલી નોંધ મી૦ જસટીસ દાવરે વાંચી સંભળાવી હતી. જે બાદ મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે હું મારા મીત્રને સને ૧૮૮૪ ના ત્રસટ ડીડમાં મુંબઇના બીજા દોખમાઓના સંબંધમાં જે જણાવવામાં આવયું છે તે રજુ કરવાને જણાવીશ મેં તે વીશે સામા પક્ષને આગમચથી ચેતવણી પણ આપી છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે મી૦ મોદી ૧૫ વરસની વાત ઉપર સેકેટરીના ઓધા ઉપર આવયા હતા અને તે દસતાવેજો અમોને મલી શકતા નથી.

નામદાર જડજોએ અત્રે નોંધ લીધી હતી કે પ્રતીવાદીઓને મજકુર દસતાવેજો મલી શકતા નથી.

મી૦ લાઉનડસ-હું "પારસી પ્રકાશ" ના ૪૧માં પાનામાં જણાવેલો ફકરો રજુ કરૂં છું.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે મી૦ લાઉનડસ મજકુર ફકરો શા આધારે જણાવા માંગે છે તે હું જાણતો નથી.

"પારસી પ્રકાશ"ની અગતયતા.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે "પારસી પ્રકાશ" એક સતાવાર ચોપડી સમાન લેખવામાં આવી છે માટે આ ચોપડીમાં થા દોખમાને લગતા કુળ હકીકત હું બતાવી આપવા માગું છું. દોખમું અસલ શું નામ ઉપરથી સથાપવામાં આવયું હતું તેને લગતી તવારીખ હું પુરવાર કરી આપવા માંગુ છું.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન–મારી જાણ મુજબ મી૦ લાઉનડસ એ ફકરા મારફતે કોઇ ત્રસટ પુરવાર કરવા માગતા નથી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે હું પુરવાર કરી આપવા માગું છું કે એક ત્રસટ હસતી ધરાવતું હતું.

મી૦ લાઉનડસની વીગતો સાથ મતફેર.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે મી૦ લાઉનડસે પોતાનો મુકદમો ખુલ્લો કરતી વેળાએ પોતાના ભાશણમાં ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવયું હતું કે "પારસી પ્રકાશ"ના કરતા ખાન બહાદુર બમનજી બેરામજી પટેલને સામી પક્ષના એક અનુભવી સાક્ષી તરીકે જુબાની આપવા સારૂ બોલાવવામાં આવનાર છે. મારે જણાવવું જોઇએ કે તે વાતનો તમોએ તે વેળા કાંઇપણ ઇનકાર કરયો હતો નહી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને અત્રે જણાવયું કે મી૦ લાઉનડસ પોતાને ગમે તે ધારવાને, માનવાને અથવા વીચારવાને પુખત રીતે મુખતયાર છે, પણ જયાં સુધી હું પોતે એક વાતનો ખુલ્લો સવીકાર કરૂં નહી તયાંસુધી તે એક ખરી વાત તરીકે માની લેવાને તેવણને કાંઇપણ કારણ નથી. હું જયારે મારો મુકદમો ખુલ્લો કરતાં નામદાર કોરટ સનમુખ મારૂં બાશણ કરીશ તયારે તમો નામદારો જોઇ શકશો કે મી૦ લાઉનડસે જણાવેલી ઘણીક વીગતો સાથે હું બીલકુલ એકમત થતો નથી.

પારસીઓને લાગુ પડતો અંગ્રેજી કાયદો.

છેવટે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને કેટલીક વધુ સાહદતો ટાંકી બતાવી જણાવયું હતું કે પારસીઓને અંગ્રેજી કાયદો લાગુ પડે છે, તેમાં કાંઇ પણ શક નથી. અંગ્રેજી કાયદો સને ૧૭૨૬ માં ફકત કલકતાનેજ નહીં પણ મુંબઇને પણ લાગુ પાડવામાં આવયો હતો.

ત્રસટીઓની આ મુકદમામાં સથીતી.

તે બાદ ઓચરવાંઓ રજુ કરવાને લગતા કાયદાના સંબંધમાં મી૦ લાઉનડસે લીધેલી તકરારનો મી૦ સ્ટ્રેંગમેને લંબાણથી રદયો આપવાનું શરૂ કરયું હતું.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે મી૦ સ્ટ્રેંગમેનને જણાવયું કે તમો એ બાબત ઉપર બોલો તે અગાઉ હાલના મુકદમામાં તમારી સથીતી શું છે તેના સંબંધમાં તમો તરફથી કાંઇ ખોલાસો થયલો જોવાની અમો ઇચછા રાખયે છીએ. આટલી વાત તો તમો કબુલ રાખો છો કે સને ૧૮૮૪ ના સાલમાં ત્રસટ દીડ બનાવવામાં આવયું હતું. એટલે કે તમો જે મીલકતો ધરાવો છો તેને લગતાં ત્રસટડીડો હસતીમાં છે તથા તમો તે મીલકતોના ત્રસટીઓ છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાયયું કે એ ત્રસટદીડ બનાવવામાં આવયું તે વેળા તેના ત્રસટીઓ હતા.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—અને તેઓ પછીના આવનારાઓ તરીકે તમો છો કે?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને કરેલો ખોલાસો.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન–તમો નામદારો જોશો કે સથીતી લગાર કફોડી છે. સને ૧૮૮૪ ના સાલમાં તે વેળાના ત્રસટીઓના હાથમાં કેટલીક મીલકતો હતી જેમાંની કેટલીક મીલકતોના ત્રસટો હતાં તથા કેટલીક મીલકતોના નહી હતાં. ઘણાખરાં અમો ધારયે છીએ કે મુંબઇમાં બાંધવામાં આવેલાં દોખમા વગેરે મીલકતના નહી હતાં. આવા સંજોગો વચ્ચે જુદી જુદી મીલકતોના સંબંધમાં નવાં ત્રસટો બનાવવાનું કામ ઘણું ખરચાલુ થઇ પડવાનો સંભવ હતો. આથી તે વેળાના ત્રસટીઓએ એક નવુંજ ત્રસટદીડ બનાવયું અને તે નવાં ત્રસટદીડની રૂયે સઘલી મીલકતો પોતાને કબજે લીધી. આ રીતે કાયદાની નજરે જોતાં હાલના ત્રસટીઓ કોઇ પણ ત્રસટને આધારે મીલકત ધરાવતા નથી. પણ તેઓને તેઓની આગળના ત્રસટીઓ તરફથી ત્રસટનો વારસો મલયો છે, જે ત્રસટમાં જણાવેલી સરતો મુજબ અદા કરવાની તેઓ પોતાની ફરજ સમજે છે. આ ત્રસટનો વહીવટ કરવામાં ત્રસટીઓને પો

તાને કાંઈ અંગત લાભ નથી. હાલના ટ્રસટીઓ સઘળા સને ૧૮૮૪ ના સાલનું ટ્રસટડીડ ધરાવનારા ટ્રસટીઓની પછીના આવનારાઓ છે. અને ૧૮૮૪ નું ટ્રસટડીડ પોતા માટે બનાવનારા ટ્રસટીઓમાંના કોઈ પણ ટ્રસટી હાલમાં હયાત નથી.

ટ્રસટીઓની ફરજ શું છે?

આથી હાલના ટ્રસટીઓને પોતે જે મીલકત ધરાવે છે તેનું ટ્રસટ છે કે નહી તેની સાથે કાંઈ કામ નથી. તેઓને તો ફક્ત પોતાની આગલા થઈ ગયલા ટ્રસટીઓ તરફથી ચોકસ વારસો મળયો છે જેમો પોતાથી બની શકતી સરસ રીતે તેનો વહીવટ કરવાના તેઓ પોતાની અંગત ફરજ સમજે છે.

ટ્રસટડીડમાં ભુલો પુરવાર કરવાની દલીલ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—મી૦ લાઉનડસ જે તકરાર લે છે તે એજ છે કે તમારી આગલના ટ્રસટીઓએ જે ટ્રસટ ડીડ બનાવયુ છે તે તદ્દન ગેરકાયદેસરનુ છે તથા તે ટ્રસટડીડમાં કરવામાં આવેલી ભુલો મી૦ લાઉનડસ ચોકસ દસતાવેજો તથા સાહદતો ટાંકી બતાવીને પુરવાર કરી આપવા માગે છે. તમો તેઓને આવી રીતે ભુલો પુરવાર કરવામાં કેવી રીતે અટકાવ નાખી શકશો?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—સામાપક્ષ તરફથી જણાવવામાં આવે છે કે સને ૧૮૮૪ ના સાલનું ટ્રસટડીડ બનાવવામાં આવયુ તે આગમચ ઘણાંક ટ્રસટો હસતી ભોગવતાં હતાં. આથી અમો કહીયે છીયે કે તે તમો પુરવાર કરી આપો. તેઓએ આગળ ટ્રસટો હસતી ભોગવતા હતા. તે પુરવાર કરવા માટે ચોકસ ઓચરયાંઓ રજુ કરયાં છે પણ અમો જણાવીયે છીયે કે તે ઓચરયાંઓથી આગલાં ટ્રસટોની હસતી પુરવાર થતી નથી.

વીગતો પણ રજુ કરવાની ફરજ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—સને ૧૮૮૪ ના ટ્રસટડીડની આગમજ ટ્રસટો હતા એટલુંજ સામી પક્ષની પુરવાર કરવાની ફરજ તમો સમજોછો કે તેની વીગતો પણ તેઓએ પુરવાર કરવી જોઈયે એવુ તમો કહેવા માગોછો.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તેઓએ વીગતો પણ પુરવાર કરવી જોઇયે. હું તે વીશે ખાણા પછી બપોરે કોરટ પાછી બેસતાં લંબાણથી કાયદાની સાહદો ટાંકી બતાવવાની ઇચછા રાખુછું. એમ જણાવવા માગુછું કે જયારે હું બધી વીગતો ફરીને શબદો વાપરછું તયારે દરેક અગતની વીગતો એવુ જણાવવાની મારી મતલબ છે.

તે બાદ મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ફરજયાત ઓચરયાંઓ રજુ કરવાને લગતી મી૦ લાઉનડસની તકરાર તોડવાના સંબંધમાં વધુ સાહદતો રજુ કરવા માંડી હતી.

અસલ દસતાવેજોની નકલો સવીકારવાને લગતો કાયદો.

અસલ દસતાવેજોની નકલો પણ પુરાવા તરીકે રજુ કરી શકાય એવી મી૦ લાઉનડસે કરેલી દલીલનો જવાબ આપતાં મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે મી૦ લાઉનડસની દલીલ મુજબ ઇંગલંડમાં અસલ દસતાવેજોની નકલો પુરાવાઓ તરકે સવીકારવામાં આવી છે. તેના સંબંધમાં મી૦ લાઉનડસે જે મુકદમાઓ ટાંકી બતાવયા હતા તે મકદમાઓ મધીના ટ્રસટો ફરજયાત ઓચરયાંઓ રજુ કરાવવા માટેનો કાયદો હસતીમાં આવયો તેની આગમચ સથાપન થયલાં હતાં. એ કાયદો પસાર કરવામાં આવયા પછી સથાપવામાં આવેલાં ટ્રસટો પુરવાર કરવા માટે ઓચરયાંઓનાં નામો સવીકારવામાં આવયાં હોય એવો કોઈ પણ મુકદમો જોવામાં આવતો નથી.

બાદ કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોર પછીની તપાસ.

બપોરના ખાણા પછી મી૦ સ્ટ્રેંગમેને પોતાની દલીલ આગળ ચલાવી હતી અને કાયદાને લગતી સાહદતો ટાંકી બતાવી હતી.

મી૦ લાઉનડસે જવાબ વાળતાં જણાવયું કે "સ્ટેચયુ ઓફ ફ્રોડ"ની ૭ મી કલમ લાગુ પાડવા માંગે છે પણ તે કેઈ રીતે અતયાર સુધી હીંદુસતાનમાં લા

ણુ પાડવામાં આવી નથી. તે કલમ માત્ર કામકાજ લેવાની રૂઢી બતાવે છે અને જ્યારે પુરાવાનો કાયદો અસલ દસતાવેજ ગુમ થયો હોય તો બીજી રીતે તે પુરવાર કરવાનું જણાવે છે તયારે અસલ ત્રસટો જે હાલ હસતી ધરાવતાં નથી તે બીજા પુરાવાથી સાબેત શા માટે નહી કરવામાં આવે તે જોઇ શકાતું નથી. ધારો કે સવાબે સદી ઉપર એક જાહેર ધરમાદા ચાલતું હતું અને અતતાર સુધી લોકો તે જાણતા હતાં. પાછળથી તે ધરમાદાને લગતું ત્રસટ આગમાં બળી ગયું તો શું તે ત્રસટ જે વીશે સવા બે સદી સુધી લોકો જાણતાં હતાં તે બીજી રીતે પુરવાર થઇ શકે નહીં અને ત્રસટ તદન રદ બાતેલ થઇ જાય એવું તો કદી બની શકેજ નહી.

સઘળા જરથોસતીઓ માટે કરવામાં આવેલાં ત્રસટો.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરે મી૦ સ્પેંગમેનને જણાવ્યું કે ધારો કે એક ત્રસટ વરસો સુધી શહેનશાહીઓને અને કદમીઓને બંનેને લાગુ પડતું હતું. વખતના વેહેવાથી તે ત્રસટના ત્રસટીઓએ ફકત શેહેનશાહીઓના લાભનુંજ છે એમ જાહેર કરી તે મુજબ તે ત્રસટનું કામ ચલાવવા માંડયું તો તે ત્રસટ કરનારના અસલ ઇરાદા મુજબનું નથી એમ શું સામી પક્ષ બતાવી શકે નહીં? અથવા ધારો કે એક ત્રસટ આગળ દશ હજાર માણસોને લાભ મળે તેમ કરવામાં આવયું હોય અને પાછળથી ફકત તેનો લાભ ૫૦૦૦ નેજ મળી શકે એમ પાછલા ત્રસટીઓ જાહેર કરે તો પાછલા ત્રસટીઓએ જાહેર કરેલું ત્રસટ અસલ ત્રસટ કરનારના ઇરાદાને મળતું નથી એમ શું સામી પક્ષ દેખાડી શકે નહી? મી૦ લાઉનડસની દલીલ એવી છે કે અસલ ત્રસટો જે કરવામાં આવયાં હતાં તે સઘળાં જરથોસતીઓ માટે કરવામાં આવયાં હતાં અને ૧૮૮૮ ના ત્રસટ પ્રતીવાદીઓએ પારસી મા બાપના પેટના જરથોસતીઓનાજ લાભના જાહેર કરયા છે, તો મી૦ લાઉનડસ પાછલું ત્રસટ અસલ નેમથી ઉલટું ધરવામાં આવયું છે એવું સેકંડરી પુરાવાથી શું પુરવાર કરી નહી શકે?

મી૦ સ્પેંગમેન—નહી, સરેચયુ ઓફ કોડ તેમ કરતાં આડે આવે છે.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરનો તકરારનો ચુકાદો.

કેટલીક વધુ તકરાર પછી નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરે તકરારી સવાલનો ચુકાદો આપતાં જણાવયું કે આ સવાલો ઉપર લંબાણ ચુકાદો અમે અમારા ચુકાદામાં પાછળથી આમેજ કરશું પણ હાલ અમે ઠરાવીએ છીએ કે મી૦ લાઉનડસ જે દસતાવેજો રજુ કરવા માંગે છે તે સેંકડરી પુરાવાથી તેઓણુ કાયદા પ્રમાણે રજુ કરી શકે.

મી૦ ભાવનગરીની વધુ તપાસ.

મી૦ પેસતનજી ફરામજી ભાવનગરીએ મી૦ સ્પેંગમેનના તપાસમાં જણાવયું કે નામગરણુની ચોપડી હતી. રૂસતમનું નામ રૂસતમ બેહેદીન સોરાબજી લેવાતું હતું. જીવીનું જીવી બેહેદીન સોરાબજી નામ લેવાતું હતું. ધનબાઇજી નામ ધનબાઇ બેહેદીન રૂસતમજી અને રૂપાઇનું નામ રૂપાઇ બેહેદીન રૂસતમજી લેવાતું હતું. બેહેદીન બે મરદ નામો વચે વાપરવામાં આવે તયારે પેહેલું નામ બીજાનો છોકરો અને મરદ અને ઓરતના નામો વચે વપરાય તયારે ઓરત તે મરદના ધણીયાણી ગણાય પણ તેઓ બેહદીનો હોવા જોઇએ. સોરાબ જીવીનો ધણી થતો હતો. સોરાબ તાડીનું પાઠું માંડતો હતો. તેને પારસી ધરમમાં લવા પછી જીવી સાથ પરણુયો હતો એમ મારા કાકાએ મને કહયું હતું. ડોસાભાઇ પેસતનજી જામાસપનાએ તેને વટલાવ્યો હતો.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ગઇ કાલે ચાલેલી વધુ તપાસ.

મી૦ લાઉનડસે "પારસી પ્રકાશ"માંથી રજુ કરેલા ફકરાઓ.

"પારસી પ્રકાશ"ની સત્તા સંબંધી ખોલાસો.

જુદાં જુદાં દાખમાઓના સંબંધમાં વીવેચન.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૬ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેરોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર હોરમસજી દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મા૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસાટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મા૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

કોરટ બેસતાં મી૦ રતનશાહ આર. કોહીયારને સાક્ષીના પીંજરામાં બોલાવવામાં આવયા હતા.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે મી૦ બાવનગરીએ ગઇ કાલે જણાવયું હતું કે મારૂં કુટુંબ અથોરનાન છે. મારા કુટુંબની નામગરણુની ચોપડીમાં મારા કોઇ કુટુંબીના નામ સાથે "બેહદીન" શબ્દ નહી પણ "અથોરનાન" શબ્દ વાપરવામાં આવે છે. તમો નામદારોએ આ બાબેની નોંધ લીધી છે કે નહી તે હું જાણુવાની ઇચછા રાખું છું.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે તેવા પ્રકારની અમોએ નોંધ લીધી છે.

મી૦ લાઉનડસે રજુ કરેલી એકઝીબીટો.

મી૦ લાઉનડસે "પારસી-પ્રકાશ" ના ૪૧ માં પાનાનો બીજું દાખમું બાંધવાના સંબંધમાં આવેલો ફકરો રજુ કરવા માંગયો હતો. મી૦ લાઉનડસ આ ફકરો શા સબબસર રજુ કરવા ઇચછે છે તે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જાણવા માંગતાં મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે એ દાખમું કયા સંજોગો વચ્ચે બાંધવામાં આવયું હતું તે પુરવાર કરવા માટે હું આ ફકરો રજુ કરૂં છું.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને આ ફકરો રજુ કરવાના સંબંધમાં વાંધો લીધો હતો.

કેટલીક વધુ તકરાર બાદ આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે આ ફકરો રજુ કરવા દીધો હતો.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે ૧૮૮૪ ના ટ્રસટ ડીડ બનાવવાના સંબંધમાં સોલીસીટરોને કરવામાં આવેલી સુચનાને લગતો ફકરો હું રજુ કરૂં છું. ટ્રસટોની જુદી જુદી મીલકતો વીશે ૧૮૮૪ નું ટ્રસટ તઇયાર કરવામાં આવયું તે આગમચ સામા પક્ષવાળાઓ શું જાણતા હતા તે એ ઉતારાઓ બતાવી આપે છે.

મી૦ રતનશાહે મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવયું કે "પારસી-પ્રકાશ" ના ૧૭ મા પાના ઉપરનો ફકરો હું રજુ કરૂં છું.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયુ કે એ ફકરામાં પડેલા દાખમા વીશે ઇસારો કર

વામાં આવયો છે. તેમાં એ દોખમું જરથોસતીઓ માટે બાંધવામાં આવેલું જણાવવામાં આવે છે જયારે ત્રસટ દીડમાં તેના સંબંધમાં "પારસી" શબ્દ વાપરવામાં આવયો છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ઉપલો ફકરો રજુ કરવા દેવા સામે વાંધો લીધો હતો.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે "પારસી-પ્રકાશ" દોસાભાઇ ફરામજીની પારસી તવારીખવાલી ચોપડી કરતાં વધારે સારી સતાવાલી ચોપડી તરીકે લેખી શકાશે. શોધખોળને આધારે રચવામાં આવેલી એ એક સતાદાર ચોપડી છે.

નામદાર જડજોએ એ પછી મી૦ લાઉનડસને "પારસી-પ્રકાશ" માંનો મજકુર ફકરો રજુ કરવાની રજા આપી હતી.

દોખમા ઉપરની તખતી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે હવે હું ત્રીજું અથવા અનજુમનના દોખમાં ઉપર મારવામાં આવેલી તખતીનો "પારસી-પ્રકાશ" માં આવેલા ફકરાનો અંગ્રેજી તરજુમો રજુ કરીશ. આજ દોખમાને લગતો પારસી પ્રકાશમાં ૧ લા પુસતકમાં ૨૫૬ માં પાના ઉપર આવેલો ફકરો પણ રજુ કરવા માંગું છું, કે જે ફકરો આ બાબદ ઉપર ઘણું અજવાળું નાખશે. જેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે આખી જરથોસતી કોમના પઇસામાંથી આ દોખમું બંધાવવામાં આવયું છે.

એ પછી મી૦ લાઉનડસે જણાવયુ કે ચોથા એટલે ફરામજી કાવસજી બનાજીના દોખમાના સંબંધમાં મી૦ ફરામજી કાવસજીએ તા૦ ૫ મી મે ૧૮૩૧ ને દીને લખેલા બે ગુજરાતી પત્રો જે પારસી પ્રકાશમાં ૧ લા પુસતકમાં ૧૦૦ મે સફે આપવામાં આવયા છે તેનો તરજુમો હું રજુ કરૂછુ. તેમાં બચુબાઇ પાસે દોખમા માટે જગયા માગવામાં આવી છે જેમ કરતાં જણાવવામાં આવયુ છે કે જરથોસતીઓ માટે આ જગયા જોઇયે છે. એ પત્રનો અંગ્રેજી તરજુમો અત્રે રજુ કરવામાં આવયો છે.

મી૦ લાઉનડસે અત્રે જણાવયુ કે ત્રસટીઓએ પુરા પાડેલા ચોપડાઓની તપાસ કરતાં અમને માલમ પડયું છે કે એ કાગલ ધરાવનારો ચોપડો અસલ નથી પણ અસલ ચોપડામાંથી તેની નકલ કરી છે. ચોપડાના પુઠાં ઉપર અસલ લખાણની નકલ એવી ચીઠા ચોંટાડવામાં આવી છે એ ચોપડામાં ૪ થા પાનામાં ૨ જી મારચ ૧૮૫૮ માં એદલજી મેહતાએ અસલ સાથે તપાસવા આપી છે. તા૦ ૧ લીથી ૧૧ મી એપરેલ સુધી તપાસ લેવામાં આવી હતી એવી તેમાં નોધ છે. દસતાવેજને મથાળે ગુજરાતીમાં નોધ કીધી છે કે આની અસલ નકલ વાહડયાજીના ચોપડામાં છે. તે વહાડયાજી મી૦ નવરોજજી જમશેદજી વહાડયા છે એમ જણાવવામાં આવે છે મી૦ નવરોજજી જમશેદજી વહાડયા પનચાયતના એક સભાસદ હતા.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે આ ચોપડાની તપાસ લઇને જણાવયુ કે ચોપડાના પુઠાંની ઉપરની ચીઠીમાં કાંઇ લખેલુ છે પણ તે ઉકલે તેમ નથી હમણા અક્ષરો વાંચી શકાતા નથી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયુ કે એ લેખની સરટીફાઇડ નકલનો તરજુમો ત્રાનસલેટરની ઓફીસમાં થાય છે.

દોખમા માટે જગયા આપવાની નેમ.

મી૦ રતનશાહ આર. કાઠીયારે જણાવયું કે મને બતાવવામાં આવતા ચોપડામાં ૧૫૪ માં પાના ઉપર મથાળે ગુજરાતીમાં એક નોંધ છે તે તેની નીચે ઉતારવામાં આવેલી ઓચરયાંની નકલને લગતી છે. આ પાનામાં ફરામજી કાવસજી બનાજીએ બચુબાઇ ઉપર લખેલાં પત્રની નકલ છે. ઉપલીજ ચોપડીના ૪ થા પાનામાં પેનસીલ વડે ગુજરાતીમાં એક નોંધ કરવામાં આવી છે જેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે તા૦ ૨ જી મારચને દીને એદલજી મહેતાને અસલ સાથે તપાસવા માટે આપવામાં આવયું હતું. તથા એ જ પાનામાં લખવામાં આવેલી તાજે કલમમાં જણાવવામાં આવયું છે કે તે તપાસવાનું તા૦ ૧ લી એપ્રીલે શરૂ કરવામાં આવયું તથા તા૦ ૨૧ મી મેએ પુરૂં કીધું.

મી૦ લાઉનડસે મજકુર વાહીના તરજુમો કોરટ સનમુખ એકઝીબીટ તરીકે રજુ કરયો હતો.

મી૦ લાઉનડસે એ પછી ખા૦ બા૦ બહમનજી બેરામજી પટેલની "પારસી ધરમ સથળો" નામની ચોપડી જે ૧૮૯૬ માં પ્રગટ કરવામાં આવી છે તેના ૬૦ અને ૬૧ માં પાનામાં ફરામજી કાવસજીના દોખમાના સંબંધમાં ફરામજીએ લખેલાં પત્રો વગેરેની નકલો રજુ કરી હતી.

તે પછી ત્રસટના ચોપડામાં આપવામાં આવલો ફરામજીના પત્રનો બચુબાઇએ વાલેલો જવાબનો ઉતારો રજુ કરવામાં આવયો હતો. તેમાં એવું જણાવવામાં આવયું હતું કે એ પત્રની અસલ વહાડીયાજીના ચોપડામાં છે. એ પત્ર પણ "પારસી ધરમ સથળો" નામની ચોપડીમાં પ્રગટ કરવામાં આવયો છે. ફરામજી બનાજીએ બચુબાઇને લખયું હતું કે દોખમા માટે જમીન જરથોસતીઓના ઉપયોગ માટે જોઇએ છે. તેના જવાબમાં બચુબાઇએ જણાવયું છે કે માઝદીયસનાન ધરમ પાળતા લોકોના ઉપયોગ માટે હું જમીન મુફત આપું છું.

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે હવે હું મી૦ ફરામજી કાવસજીએ લખેલો પત્ર જે તા૦ ૬ ઠી મે ૧૮૩૧ ના દીવસે ઉઠમણાની કીયામાં વાંચવામાં આવયો હતો તેની નકલનો તરજુમો રજુ કરું છું. "ધરમ સથળ" નામની ચોપડીના ૬૦ માં પાના ઉપર એ કાગળ પ્રગટ થયલું છે.

મી૦ રતનશાહ કોહીયારે જણાવયું કે "ધરમ સથળ" નામની મને બતાવામાં આવતી ચોપડીના ૬૦ માં પાનાપર ઉઠમણામાં વાંચવામાં આવેલો મજકુર કાગળ પ્રગટ થયલો હું જોઉં છું.

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે એ કાગળ મારફતે શેઠ ફરામજી કાવસજી બનાજીએ પોતાની બેટી દીનબાઇના ઉઠમણા વેળા એવું જાહેર કીધું હતું કે મારી બેટી દીનબાઇનાં પુનયારથે હું માઝદીયસનાન ધરમના લોકોના ઉપયોગ માટે દોખમું બંધાવનાર છું જે તઇયાર થવા પછી અંજુમનને સપુરદ કરવામાં આવશે.

અનજુમન પત્રનો ખોલાસો.

મી૦ લાઉંડસે એ પછી તા૦ ૩ જી મે ૧૮૩૨ ના દીવસે શેઠ ફરામજી કાવસજી બનાજીએ વાંચેલાં અંજુમન પત્રની નકલ રજુ કીધી હતી. મી૦ રતનશાહ કોહીઆરે જણાવયું કે પ્રતીવાદીઓના રેકોરડોમાંના ૮ મા નંબરવાળા ચોપડાના પુઠાપરની લેબલમાં એવું લખેલું છે કે આ ચોપડી અસલ છે.

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે શેઠ ફરામજી કાવસજીએ વાંચેલાં અંજુમન પત્રની અસલ નકલ એ ચોપડામાં નથી, પણ તે વેળાનાં ભાશણનો અસલ સાર એ ચોપડામાં છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે એ ભાશણપર મી૦ ફરામજી કાવસજી બનાજીની સહી નથી. વળી એ ચોપડામાં મી૦ ફરામજી કાવસજી બનાજીના હાથ દસકત કે ટહેક ઠેકાણે છે. તે અક્ષરોથી એ ભાશણના અક્ષરો જુદા પડે છે.

મી૦ રતનશાહે મી૦ લાઉનડસે પુછેલા સવાલનો જવાબ આપતાં જણાવયું કે એક અંજુમન પત્ર શું છે તે હું જાણું છું. અંજુમન પત્રો એટલે જે પત્રો અનજુમન ઉપર લખવામાં આવયાં હોય તે બનાજીના દોખમાં ઉપર તખતી મારેલી છે એવું હું ધારૂં છું. મેં તે તખતી જોઇ છે પણ તેમાં શું લખેલ છે તે મને હાલમાં યાદ નથી.

મી૦ લાઉનડસે આ તખતી ઉપરના લખાણની નકલ રજુ કરી હતી જેમાં જણાવવામાં આવયુ છે કે માજદયસનાન ધરમ પાળનારાઓની લાશો મુકવા માટે આ દોખમું બાંધવામાં આવયું છે. અને માજદયસનાન ધરમના ફરમાન મુજબ આ દોખમાનો પાયો નાંખવામાં આવયો છે.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે હોરમસજી બમનજી નામના એક ત્રસટીએ ફરામજી કાવસજી બનાજી ઉપર લખેલા એક પત્રની નકલ હું રજુ કરૂં છું. આ ચોપડીના પુઠા ઉપર લખવામાં આવયું છે કે "આ ચોપડો અસલ છે."

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—આ દોખમું શહેનશાહી કે કદમી એકજ વરગે વાપરવું એવું કાંઇ જણાવવામાં આવયું છે કે ?

મી૦ લાઉનડસ—અનજુમન પત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે એ દોખમું વાલેશી પગબાળી લાશો માટે છે.

મી૦ લાઉનડસે એ પછી ફરામજી કાવસજી બનાજીના દોખમાને લગતાં કેટલાંક વધુ ઓાચરયાંઓ રજુ કરયાં હતાં.

બાદ મી૦ બીસનીના દોખમાને લગતાં ઓાચરયાંઓ મી૦ લાઉંડસે રજુ કરયાં હતાં.

મી૦ રતનશાહે મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં જણાવ્યું કે ૧૫ નંબરવાળા ચોપડાના ૧૪ માં પાનાપર મી૦ કાવસજી એદલજી બીસનીએ તમામ જરથોસતી અંજુમનને લખેલું કાગળ હું જોઉં છું.

મી૦ લાઉંડસે એ કાગળ રજુ કીધું હતું.

મી૦ સ્પેંગમેનને તેના સંબંધમાં કાંઇ વાંધો છે કે નહીં એવું મી૦ લાઉંડસે પુછતાં આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર બોલયા કે અમોએ એવું ઠરાવયું છે કે પ્રતીવાદીઓએ રજુ કીધેલા ચોપડાઓમાંના જે ચોપડાઓ અસલ હશે, અથવા જે ચોપડાઓના સંબંધમાં એવું માનવાનું કારણ હશે કે તેમાંના લખાણો અસલ દસતાવેજો સાથે બરાબર સરખાવીને સંભાળથી કરવામાં આવેલાં છે તે ચોપડાઓમાંની નકલોને કોરટ અસલ દસતાવેજોની ખરી નકલો તરીકે માની લેશે.

મી૦ સ્પેંગમેન—તયારે એ દસતાવેજના સંબંધમાં હું કાંઇ વાંધો લતો નથી.

મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં એ પછી મી૦ કોહીઆરે મી૦ બીસનીના દોખમાને લગતા વધુ દસતાવેજો પ્રતીવાદીઓના ચોપડાઓમાંથી રજુ કીધા હતા.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

ખાણાં પછીની તપાસ.

બપોરના ખાણા પછી બનાજી તરફથી નવરાજી જમશેદજી વહાડના ઉપર લખેલાં જુલાઇ ૧૮૪૪ ના એક કાગળનો તરજુમા મી૦ કોહીયારે રજુ કરયો હતો. તેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે જેઓની લાસ ચીરવામાં આવી હોય તેમને માટે નવું દોખમું બંધાવવું અને તે સામે એક બીજા ત્રસટીએ વાંધો લીધો હતો અને જણાવયું હતું કે નવું દોખમું બાંધવાની જરૂર નથી કારણકે તેવી લાસો અને પરગામથી દુર વંદને અડકેલાઓની લાસો માણેકજી શેઠના દોખમામાં નાંખવામાં આવે છે અને તેવી મતલબનો નસેસાલારોને હુકમ કરવો. બીસનીએ તયાર પછી દોખમું બંધાવી પંચાયતને સવાધીન કર્યું હતું. તેના ઉપર તખતી છે અને તે પારસી પ્રકાશમાં લખવામાં આવી છે. તે તખતીમાં જણાવવામાં આવયું કે માજદીયશનાન જરથોસતી ધરમ પાળનારાઓની લાસને ઠેકાણે પાડવા માટે બાંધવામાં આવયું છે." ખોલાસે પંચાયત નામના ચોપડા છે તે હું જાણું છું. તે પેહેલા સર જમશેદજી જીજીભાઇએ પ્રગટ કરાવી હતી, જેવણુ પંચાયતના ચડા હતા છે તેમાં પારસી પંચાયતે કરેલા કામનો વીગતવાર હેવાલ છે. તયાર પછી "મુંબઇ સમાચાર" ના તા૦ ૧૯ મા એપ્રીલ ૧૮૪૪ ના અંકમાં બીસનીના દોખમાનાં ઇજાને લગતી જાહેર ખબર પ્રગટ કરવામાં આવી હતી. વળી એજ તારીખે "મુંબઇ સમાચાર"માં એક બીજી નોટીસ આપવામાં આવી છે જેમાં હીંદુ, મુસલમાન અને ખ્રીસતી કોમોને તે દોખમાં તઇયાર થયલુ હોવાથી જેને જોવા જવાની મરજી હોય તે જઇને જોઇ આવે. તે નોટીસમાં પણુ "પારસી" શબદ વાપરેલો છે અને તેમ કરી એમ બતાવવામાં આવયું છે કે તે શબદ અને જરથોસતીઓ એ શબદ વચે કાંઇ ફરક નથી. તા૦ ૧ લી મે ૧૮૪૪ એક બજી નોટીસ "મુંબઇ સમાચાર" માં પ્રગટ કરવામા આવી છે જેમાં યુરોપીયન અને હીંદુ તેમજ બાજી કોમને પોતાના પારસી મેહેતાઓને દોખમું ઇજવાને દારસે રજા આપવા જણાવવામાં આવયું છે. "મુબાઇના બહાર" માંથી માંકી

ગોરાહની સખડીને લગતો દસતાવેજ હું રજુ કરૂં છું, ગ્રાહેરની સગડી વીશે પ્રતીવાદીઓએ અનજુમન પત્ર રજુ કરેલો છે. પ્રતીવાદીઓએ તે "મુંબાઇ સમાચાર"માંથી રજુ કરયો છે. તેની તા. ૨૫ મી મારચ ૧૮૭૦ ની છે. તે સગડી ઉપર પણ તખતી છે જેની નોંધ પારસી પ્રકાશમાં છે. તયાર પછી સર દીનશાહ પીટીટવાળી સખડી છે. ૧૮૭૧ માં તે સંબંધમા સર દીનશાહ પીટીટે ત્રસટીઓને એક પત્ર લખેલો છે તે હું રજુ કરૂં છું ઉપલા પત્રનો ત્રસટી સાહેબોએ આપેલો જવાબ પણ હું રજુ કરૂં છું. ઉપલી સખડી ઉપર પણ તખતી છે. હું ધારૂં છું તયાં સુધી કોટના નસાખાનાને લગતા કાંઇ દસતાવેજો નથી બીજું બહાર કોટનું પટેલ નસાખાનું છે અને તેના ઉપર તખતી છે. તા. ૩૦ મી અકટોબર ૧૮૭૩ નું તેને લગતું એક લખાત કરવામાં આવેલું છે. તે ડીડમાં પણ તખતીને લગતો એ શારો કરવામાં આવયો છે.

અત્રે કેટલાક વધુ દસતાવેજો રજુ કરવામાં આવયા હતા જે પછી કોરટ ઉઠી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ઉધરાણું કરીને બંધાવવામાં આવેલી અગયારી.

અનજુમન શબદનો કોરટે કરેલો અરથ.

રજુ થયલાં વધુ ચોચરચાંઓ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૮ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સામુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલયારખાન, મી૦ બહેરામશાહ અને મા૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ કુગી, લીંચ અને ઓવનના ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

ઉધરાણું કરીને બંધાવવામાં આવેલું આદરયાન.

મી૦ લાઉંડસે શરૂઆતમાં 'પારસી પ્રકાશ'માંથી ગોદાવરાની અગીઆરીને લગતો ફકરો ૧૯૭ માં પાનાનો રજુ કરયો હતો જેની મતલબ ગઇ પરમદીનનાં શાક્ષી મી૦ રતનશાહ કોહીયારે સમજાવી હતી.

મી૦ જસટીસ દાવર—એનો તરજુમો થયલો છે કે?

મી૦ લાઉંડસ—હા, એની મતલબ એ છે કે મુંબઇના કોટમાં કાવસજી પટેલ સ્ટ્રીટમાં ગોદાવરા મોબેદોના લાભ માટે જરથોસતીઓમાં ઉધરાણું કરાવી આ આદરયાન બાંધવામાં આવયું છે. એ આદરયાન તા૦ ૨ જી ફેબરવારી ૧૮૨૬ ના દીવસે બેસાડવામાં આવયું હતું અને જરથોસતીઓના વપરાસ માટે ખુલ્લું મેલવામાં આવયું હતું. એવું પવીત્ર મકાન બાંધવા પાછળ એકંદર રૂ. ૧૦૦૬૪ નો ખરચ થયો હતો, જેમાંથી રૂ. ૬૯૩૩ જરથોસતીઓમાંથી ઉઘરાવવામાં આવયા હતા જયારે બાકીના પારસી પંચાયતે આપયા હતા. એ બાબ

વને સઘળો ગુજરાતી ખુલાસો "પારસી પ્રકાશ" નાં પેહેલાં પુસતકના ૧૯૩ મે પાને આપવામાં આવયો છે. મી૦ લાઉંડસે તે પછી આગળ ચાલતાં જણાવયું કે હીંદુસતાન જેવા એક મોટા ખંડમાં હજારો નેયાતજાત રહે છે અને હજારો જાતની સખાવત થાય છે. આપણે જો પારસીઓની તવારીખ તપાસીશું અને પારસીઓના રેવાજો શું છે તે બાબે જયારે આપણે નજર પુગાડીશું તો આપણને માલમ પડશે કે જે બાબદો પારસીઓને લાગતીવળગતી છે તે કોઈબી રીતે જાહેર નથી.

અત્રે ધારાના હીમાએતીઓ વચ્ચે ચોકસ જાતનાં ચોકસ અને વીચીત્ર રેવાજો બાબે કેટલીક તકરાર ચાલી હતી. સેવટે કોરટે રજુ થયલો આદરયાનનો પુરાવો "પારસી પ્રકાશ" ને એક સતાદાર પુસતક તરીકે ગણી તે દાખલ કરયો હતો.

એ પછી "પારસી ધરમ સઘળો" માંથી છપલા આદરયાનનો ફકરો રજુ કરવામાં આવયો હતો. એ મધે પણ "પારસી પ્રકાશ" મધે કરવામાં આવેલું વીવેચન પાછું જોવામાં આવયું હતું.

એ આખા ફકરાનો ઇંગ્રેજી તરજુમો મી૦ લાઉનડસે કહી સંભળાવયો હતો, અને જણાવયું હતું કે તે ફુલ જરથોસતી આલમ માટેના વપરાસ માટે બાંધવામાં આવયું હતું.

પુરાવા તરીકે રજુ થયલો હીસાબ.

એ પછી જરથોસતીઓને અવલમંજલ પુગાડવાના ફંડનો જે વહીવટ પ્રતીનાઈઓ હસતક થાએ છે તેને લગતી બીનતમાં મી૦ લાઉનડસે તેમના હીસાબમાંથી રજુ કરી હતી અને જણાવયું કે તેને લગતી પેહેલી ચોપડી ૧૮૬૫ માં પ્રગટ થઈ હતી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને એ હીસાબ પુરાવા તરીકે રજુ કરવા દેવા સામે વાંધો ઉઠાવયો હતો.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે મેં પ્રથમ ફરયાદનામું રજુ કરતી વેળા જણાવયું હતું કે જે ફંડો પોલયર ત્રસટોને હસતક થવાં હોય તે રજુ થવાં જોઈએ કારણ કે તે પુરાવા તરીકે દાખલ થવા દીધું હતું, અને મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ના વાંધાની નોંધ લીધી હતી અને મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું હતું કે જો મી૦ સ્ટ્રેંગમેન એમ કેહેવા માગતા હોય કે આવાં ફંડ જાહેર સખાવતને અનુસરતાં અને સદાવરતની મતલબ રાખતાં નથી તોજ તેમનો વાંધો ટકી શકે, પણ હાલના દાખલામાં તેમ નથી. વળી મુકદમાને આવો તબકકો આપવા પુરાવા દાખલ કરવા દેવાથી ચુકાદો આપવાની બાબતપર શું અસર થશે તે કાંઈ સમજી શકાતું નથી.

એ પછી મી૦ લાઉનડસે "પારસી પ્રકાશ" નાં પહેલાં પુસતકમાંથી પાને ૧૯૩–૧૯૪ માં એ ફંડને લગતી નોટીસ પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ તરફથી પ્રગટ થયલી રજુ કરી હતી. એ પછી એજ ફંડને લગતા કેટલાક વધુ પુરાવાઓ રજુ કરવામાં આવયા હતા તયારપછી નવા ત્રસટીઓની નેમણુક બાબેના ફકરા રજુ કરવામાં આવયા હતા.

મી૦ લાઉંડસ (સાક્ષીને)–એ ત્રસટીઓ ઉપર જણાવેલાં ફંડનો વહીવટ ચલાવતા હતા કે?

જ–હા. એ ફંડનો વહીવટ તેઓજ ચલાવતા હતા.

એ પછી મી૦ લાઉંડસે "પારસી પ્રકાશ" ના પહેલા પુસતકમાંથી પાને ૧૭૬ નો ફકરો રજુ કરયો હતો, જેનો મતલબ શેઠ દાદી નશરવાનજીનાં આદરાનમાં તા૦ ૪ થી મારચ ૧૮૧૮ ના દીવસે મળેલી પારસી અંજુમનની સભાને લગતી હતી. એ સભાએ નીચલો ઠરાવ પસાર કરયો હતો;–હવેથી ૧૮ શખસોની બનેલી પંચાયત જેમાંથી ૧૨ બેહેદીન અને ૬ મોબેદો તેમને પારસી કુટુંબોમાં ઉઠતા વાંધાઓની પતાવત કરવાને અખતીઆર આપવામાં આવે છે. વળી આ ૧૮ શખસોએ પારસી પંચાયતનાં કામકાજનો ફડચો કરવા પણ ભેગું મળવું અને અસલ માફક બે શખસો નામે શેઠ જમશેદજી બમનજી વાડીઆ અને શેઠ ફરામજી નાનાભાઈ દાવર પારસીઓમાં ઉઠતા વરવાંધાઓની પતાવત કરાવવી, પણ જો જરૂર પડે તો બીજાઓની પણ મદદ લેવી. વળી બીજો એવો ઠરાવ કરવામાં આવયો હતો કે પારસી

પંચાયતની રજા વગર કોઇબી પારસી
એ બીજી બાહરી કરવી નહી. મી૦ લાઉં
ડસે રજુ કરેલો ઉપલો ફકરો પુરાવા ત
રીકે કોરટે દાખલ કરયો હતો, એ પછી
મી૦ લાઉંડસે મી૦ નવરોજી ફરદુનજીએ
ફેબરવારી ૧૮૫૬ માં કરેલું ભાશણ ર
જુ કરયું હતું, જે મધે અસલના વખ
તમાં પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓની
નેમણુંક કોમ તરફથી કેમ કરવામાં આ
વતી હતી તે બાબે વીવેચન કરવામાં
આવયું હતું. મી૦ નવરોજી ફરદુનજીએ
પોતાના તે ભાશણ મારફતે ત્રસટીઓનું
બંધારણ સુધારવાની કેટલીક સુચના ક
રી હતી. કોરટે મી૦ નવરોજી ફરદુનજીનું
એ ભાશણ પુરાવા તરીકે દાખલ થવા
દીધું હતું. એ પછી મી૦ લાઉનડસે મી૦
હોરમસજી બહમનજી વહાડયાએ સને
૧૮૨૩ ની ૨૧ મી નવેમબરે દાવર જાં
ગીરજી ફરામજી અને વાડયાજી નવ
રોજી ખરશેદજીપર લખેલો પત્ર
તેમજ જાંગીર ફરામજી અને વાડયાજી
નવરોજીપર ફરામજી કાવસજી બનાજી
એ તા૦ ૨૨ મી નવેમબર ૧૮૨૩ ના
દીવસે લખેલો પત્ર રજુ કરયો હતો. એ
બંને પત્રો પંચાયતના ત્રસટીઓની ને
મણુક કરવા બાબેનાજ હતા.

એ બંને પત્રો પુરાવા વરીકે દાખલ
કરવામાં આવયા હતા.

એ પછી તા૦ ૧૯ મી નવેમબર સ
ને ૧૮૨૩ ના સાલમાં અનજુમનની મ
ળેલી સભાનો ત્રસટીઓની નેમણુક બાબે
નો હેવાલ મી૦ લાઉનડસે રજુ કરયો હ
તો, જે દાખલ કરવામાં આવયો હતો.

એ પછી મી૦ લાઉંડસે બીજાં કેટ
લાક પત્રો પુરાવા તરીકે રજુ કરયા હ
તાં જે કોરટે દાખલ કરયા હતા, એ સ
ઘળાં પત્રો ત્રસટીઓની નેમણુંકો બાબે
નાં તેમજ જુદી જુદી સભાઓને લગ
વાં તેમજ ચોકસ સંજોગો વચે નેમણુ
ક બાબે ધારાના હીમાયતીનું મત પુછ
વાના સંબંધમાં હતાં.

એ પછી કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

અનજુમનનો અરથ.

બપોરની ખાણા પછી કોરટ પાછી
મળતાં મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે અન
જુમનનો અરથ શું થાય છે તે જાણવા
ની જરૂર છે. કોરટનો વડો ઇનટરપ્રેટર
પારસી છે અને અનજુમન કોણને કહે
વી તે નામદાર કોરટને સારી રીતે સમ
જાવી શકશે. તે ઉપરાંત જો કોરટ કાંઇ વ
ધુ મદદ માગે તો હું બીજા સાક્ષીઓ
બોલાવવાની તજવીજ કરીશ.

મી૦ જસટીસ દાવર—અતયાર સુધી
માં જે દસતાવેજો રજુ થયા છે તે ઉપર
થી તો હું સમજુ છું કે અનજુમન એટ
લે પારસી કોમ અને અનજુમનની સ
ભા એટલે કોમની સભા, પણ યાદ રા
ખવાની જરૂર છે કે તે વખતે જે સભા
મળતી હતી તેમાં કોમના વડા હાજર
થતા હતા અને તમામ કોમ કાંઇ હાજ
રી આપતી નહોતી.

મી૦ લાઉનડસ—કારણ કે તે વખતે
લોકો તેમાં લાભ સમજતા ન હોતા.

મી૦ જસટીસ દાવર—હાલના વ
ખતમાં ભણેલો મધયમ વરગ અગ
તયનો છે આગળના વખતમાં અને હા
લના વખતમાં મોટો ફેરફાર થયલો જો
વામાં આવે છે.

કોરટના વડા ઇનટરપ્રેટરને બોલાવી
અનજુમનનો અરથ તે શું કરવા માંગે
છે તેની કોરટે નોંધ લેવાનો ઠરાવ ક
રયો હતો.

રજુ થયેલા વધુ દસતાવેજો.

૧૮૩૬ નો અનજુમનનો એક દસતા
વેજ રજુ કરવામાં આવયો હતો જેમાં
જણાવવામાં આવયું હતું કે અનજુમન
ની સભામાં જોઇતી સંખયા હાજર થ
તી નથી તેથી ૩૭ ની અનજુમન હવે
પછી મુકરર કરવામાં આવે છે.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—ઉપલા
અનજુમનના ઠરાવમાં પેહેલો ઠરાવ જુદ
દીનનો છે, પણ આ મુકદમામાં જુદદી
નને ધરમમાં લીધેલો છે તે વાજબી રી
તે લેવામાં આવયો છે કે નહી તે વી
શેની કાંઇ જુબાની રજુ કરવામાં આવી
નથી. મી૦ શેરીવારજી અને મી૦ અંક
લેસરીયાએ જુબાની આપી છે, પણ એ
ક જુદદીનને ધરમમાં લેવામા આવયો છે
તે વાજબી રીતે લેવામાં આવયોછે કે નહી
તે વીશે તેઓએ ધરમના પુસતકોની
કાંઇ સહાદતો ટાંકી બતાવી નથી. તેમ
ની જુબાની આ અગતની બાબદમાં વ

દન નકામી છે. તેઓની જુબાની તો એટલીજ છે કે કોઇ પણ માણસને કોઇ પણ મોબેદ સદરો પહેરાવી જરથોસતી ધરમમાં લઇ શકે પણ તે બરાબર ધરમમાં લેવાયો છે તે માટે શું કીયા કે કામ કરવાની જરૂર છે તે તમે હજી કાંઇ બતાવયું નથી.

મી૦ લાઉનડસ—આ બાબદમાં પક્ષકારો વચે વાંધો હોય એમ હું અતયાર સુધી સમજી શકયો નથી. સદરો કસતી પેહેરાવવામાં આવયો એટલે તે જરથોસતી ધરમમાં આવયો એમ અમે ગણીએ છીએ અને તેવી જુબાની અમે રજુ કરી છે પણ તેને બરાબર રીતે ધરમમાં લેવામાં આવયો નથી એવા સવાલો તો ઉલટપાલટ તપાસમાં સામી તરફથી પુછાયા નથી અને તેથી હું જયાં સુધી સમજું છું તયાં સુધી એ સવાલ સંબંધમાં પક્ષકારો વચે કાંઇ વાંધો નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર—જુબાની તો એવી પડી છે કે કોઇને પણ સદરો પહેરાવવાથી જરથોસતી ધરમમાં લેઇ શકાય અને તે સદરો પેહેરાવનાર કોઇ મોબેદ જોઇએ અને કોઇ પણ મોબેદ ગમે તેને જરથોસતી ધરમમાં સદરો પેહેરાવી લઇ શકે. અગતયનો સવાલ તો એ છે કે એવી રીતે ધરમમાં લેવામાં આવેલો બરાબર રીતે ધરમમાં લેવાયલો છે કે નહી અને તે સવાલ અમારા ચુકાદામાં સમાવેલો હોવો જોઇએ આથી કેવા મોબેદે અને કેવી કીયાથી લેવામાં આવેલા શખસને પારસી ધરમમાં બરાબર લેવામાં આવયું છે તે સંબધમાં ધરમના ફરમાનોને પુરાવો મળવો જોઇએ.

મી૦ લાઉંડસ—કીશચીયન ધરમ પ્રમાણે કોઇ પણ પાદરી તેવુ કામ કરે તો બરાબર રીતે તે ધરમમાં લેવાયલો ગણાય.

મી૦ જસટીસ દાવર—તેમ હશે પણ પારસીઓમાં તો તદન ઉલટુંજ છે, તમારા ધરમના પાદરીઓ ભણે છે અને તેઓને માથે વળી ઉપરી સતા છે પણ પારસીઓમાં તો એક મોબેદ મોબેદ કુટુંબમાં જનમવાથીજ મોબેદ થાય છે અને તેને મોબેદ થવા માટે બીજી લાયકાતની જરૂર રહેતી નથી. પછી તે ગમે તેવો પણ લુચો લફંગો હોય.

મી૦ લાઉનડસ—અમારામાં પણ એક પાદરી ગમે તેવો લુચો લફંગો હોય અને તે ધરમના કાનુનો મુજબ ચાલેલો નહી હોય તોપણ તેને પોતાના ધરમમાં જેને લીધા હોય કે લગન કીધાં હોય તેથી તેવી રીતે ધરમમાં લેવાનું કામ કે લગનનું કામ કાંઇ રદ બાતેલ થતું નથી.

મી૦ લાઉનડસે આગળ વધતાં જણાવયું કે જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવેલો અમે એને કહીએ છીએ કે જે માજદીયસનાન ધરમના કાનુનો સમજે, બંધુવાત્ ભણે અને સદરો કસતી તેને પેહેરાવેલો હોય એવા જે જરથોસતી ધરમમાં બરાબર રીતે લેવામાં આવયા છે એમ જો સામી પક્ષ કબુલ રખે તો પછી કાંઇ વાંધા જેવું રહેતું નથી. જો તેમ કબુલ રાખવામાં ન આવે તો બીજી જુબાની અમને તે સંબંધમાં રજુ કરવાની જરૂર પડશે.

મી૦ એંગમેન—હું તે કાંઇ કબુલ રાખતો નથી. અમે અમારા બચાવનામાના ૧૪ માં ફકરામાં જણાવયું છે તેવાઓનેજ અમે જરથોસતી ધરમના તરીકે કબુલ કરીએ છીએ.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—ઉપલા ફકરામાં જરથોસતી ધરમમાં બરાબર લેવાયલો કોણને કહેવો એ કાંઇ તમે જણવતા નથી. તમે તો તેમાં એટલુંજ જણાવો છો કે ફલાણા પ્રકારનાઓને તમે ફંડનો લાભ આપવા માંગો પણ આ મુકદમામાં મુખય સવાલ તો એ છે કે તદન જુદ દીન માબાપને પેટનાઓને પારસી ધરમમાં લેવાનું ધરમનું ફરમાન છે કે નહીં અને ફરમાન હોય તો તેને બરાબર ધરમમાં લેવામાં આવયો છે કે નહીં.

મી૦ એંગમેન—પારસી ધરમમાં વટલાવવા માટે ધરમનું ફરમાન છે એ તો અમે કબુલ કરીએ છીએ પણ એક માણસને કેવી રીતે જરથોસતી ધરમમાં લેવો તે વીશે પચાયતના સેક્રેટરીએ પોતાના રીપોરટમાં અનુભવીઓની કમીટીમાં વીચાર બતાવયા છ.

નામદાર મી૦ જસ્ટીસ દાવર—તે વીચાર સાથ કોરટને કંઇ કામ નથી. મી૦ લાઉનડસ જણાવે છે કે જરથોસતી ધરમનો મઝહબ સમજે અને પારસી બાળકોને સદરો પેહેરાવતાં જેટલું તેઓ ભણવાનું જાણે છે તેટલું ભણવાનું જાણતો હોય અને તેને સદરો કસતી કોઇ પણ મોબેદ પેહેરાવયો હોય તો તેવાને તમે જરથોસસતી ધરમમાં દાખલ થયેલો કબુલ રાખો છો કે નહીં.

મી૦ સ્લેગમેને જણાવયું કે તે તેમ કબુલ કરવા માગતો નથી પણ તે બાબદમાં તેના કુલને પુછી હવે પછી તે ખોલાસો કરશે.

બાદ મી૦ લાઉનડસે કેટલાંક વધુ ઓચરીયાઓ રજુ કરયા હતાં જે પછી વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

રજુ થયલાં વધુ ઓચરયાંઓ.

પચીસ વરસ ઉપર જુદદીનોને વટલાવવાના સંબંધમાં કોમની લાગણી.

ખા૦ બા૦ બેરામજી દાદામાઇનો લગનની સરટીફીકેટોના સંબંધમાં ખોલાસો.

ઇરાનમાં જનમેલા જરથોસતીએ પારસી શબદોનો સમજાવેલો અરથ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૯ મી ફેબરવારી ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી ભીખાજી ખાલબાઅલા, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે મંડાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને મી૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રૂગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મા૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્લેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

રજુ થયલાં વધુ ઓચરયાં.

મી૦ રતનશાહ કોહીયારને સાક્ષીના પીજરાંમા બોલાવવામાં આવયા હતા.

મી૦ લાઉનડસે "સતય મીત્ર" પત્રમાં ૧૮૮૨ ના સાલના જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમા લેવાના સંબંધમાં જે આરટીકલ પ્રગટ કરવામાં આવી હતી તે રજુ કરતાં જણાવયું કે એ રેસાલો શબદ બહુજ બોહળો અરથ ધરાવનારો છે. એક ચોપડી અને એક "ત્રીટીઝ" (રેસાલો) વચે ઘણો ફરક છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—મી૦ લાઉંડસે જણાવેલા રેસાલો ૧૮૮૨ માં પણ હાલના જેવીજ જુમબેશ ચાલતી હતી તે દેખાડવાની છે અને નહી કે તેમાં શું સમાયલુ છે તે જાણી લઇ તે ઉપર તોલ બાંધવાનું છે.

એ પછી મી૦ લાઉનડસે તા૦ ૧૬ મી એપ્રાલ ૧૯૦૫ ના દીવસે બોલાવવામાં આવેલી અનજુમનની સભાની નોટીસ રજુ કરી હતી. એ સભા ઓલબલેસ બાગ મધે મધે બોલાવવામાં આવી હતી અને તે મધે જરથોસતી ધરમમાં

જુબાનીઓને લેવા કે નહી તે બાબેના અનજુમને નેમેલી કમીટીનો રીપોર્ટ રજુ કરવામાં આવયો હતો.

આ નોટીસ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

એ પછી મી० લાઉંડસે તા० ૩ જી અકટોબર ૧૮૭૫ ના દીવસે મળેલી અનજુમનની સભામાં થયલાં કામકાજનો હેવાલ રજુ કરયો હતો એ કામકાજમાં જગેજગ જરથોસતી અનજુમન એ શબદનો ઉપયોગ કરવામાં આવયો હતો તે મી० લાઉંડસે દેખાડી આપયું હતું. કોરટે આ હેવાલ પુરાવામાં દાખલ કરયો હતો.

એ પછી મી० લાઉંડસે ૧૮૮૧ માં લેવાયલી વસતીની ગણત્રીનો રીપોરટ રજુ કરયો હતો, અને તે મધે "પારસી" અને "જરથોસતી" બોલનો અરથ સમજાવયો હતો.

મી० એંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષી મી० કોહીયારે એમ જણાવયું કે અત્રે જે જે ઓચરયાંઓ રજુ થયાં છે તે મધે મને ફકત એકજ વીશે જાતી અનુભવ છે. બાકી બીજાઓ વીશે હું કાંઇ તેવો અનુભવ ધરાવતો નથી. હું ત્રસટીઓની નેમણુંક કરવા સંબંધી જે કાંઇ જાણું છું તે એટલુંજ કે એક ત્રસતીની ખાલી પડતી જગયા બીજાથી તુરતજ પુરવામાં આવતી હતી. હાલ મારી વય ૬૬ ની છે અને મારા અનુભવ મુજબ ત્રસટીઓની નેમણુક બાબદ એકજ ધોરણે કામ લેવામાં આવતું હતું નહીં.

-ત્રસટીઓની નેમણુંક સંબંધી ખોલાસો.

મી० એંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે ગુજરાતી વરતમાનપત્રો વાંચું છું, પણ સઘળાં કાંઇ હું હંમેશાં નીયમીતપણે અને દરરોજ વાંચતો નથી. નવા ત્રસટીઓની નેમણુંક સંબંધી મેં વાંચયું હશે, પણ તે બાબે મેં કાંઇ ઘણી અગતયતા લાગુ પાડી હતી નહીં. વળી અનજુમનની સભા બોલાવવા સામે જે પ્રોટેસટ ઉઠાવવામાં આવયો હતો તે ઉપર મેં સહી કરી છે. એની અગાઉના ૨૫ વરસ દરમયાન ત્રસટીઓની ખાલી પડતી જગયા બાકી રહેલા ત્રસટીઓ પોતેજ પુરતા હતા. એવો રેવાજ તેની આગળ હતો નહીં. એવો રેવાજ અગાઉ હસતી ધરાવતો હતો નહીં. હું મી० ડોસાભાઇ ફરામજીની ચોપડીને આધારે ઉપર મુજબ જણાવવાને શક્તીવાન છું.

હું મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી અને દીનશાહ સોલીસીટરોને તયાં મેનેજીંગ કલારક તરીકે છું. અને આ મુકદમાપર શરૂઆતથીજ ધયાન આપું છું. મારા ઓધાની ફરજ દરમયાન મેં ત્રસટીઓ હસતકના કાગળયાંઓ તપાસયાં હતાં, જે મધે કેટલાક ત્રસટડીડો હતાં તેમજ ધારાના હીમાયતીના પત્રો પણ હતાં તે તપાસીને તેની સરવે નકલ અમોએ ઉતારી લીધી હતી. મારા સોલીસીટરે એ ત્રસટડીડની નકલ માંગી હતી કે નહીં તે વીશે મને કાંઇ યાદ નથી. એવી રીતે નકલ માંગવામાં આવી પણ હોય, કેમકે તેની છપાયલી નકલો તઇયાર હોય છે. અમોને બે નકલો પુરી પાડવામાં આવી હતી, અને તે મધે ૧૮૫૧, ૧૮૭૧ અને ૧૮૮૪ ના સાલોની ત્રસટ ડીડોની નકલો હતી. ૧૯૦૫ ના સાલમાં વાદીઓના સોલીસીટરો તરીકે અમારીજ પેઢીએ કામ કરયું હતું.

સાક્ષીએ ઉલટપાલટ તપાસમાં આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મને બતાવવામાં આવેલી જાહેર ખબર વરતમાનપત્રોમાં પ્રગટ થયલી મારા જોવામાં આવી હતી તે વરતમાનપત્રોની કાંઇબી નકલો જાળવી રાખવા બાબેની મને કાંઇ યાદ નથી.

ખા० બા० બહેરામજી દાદાભાઇની જુબાની.

ખા० બા० બેરામજી દાદાભાઇએ મી० તાલયારખાનની તપાસમાં જણાવયું કે હું પારસી લગનો રેજીસટર કરવા માટેનો રેજીસ્ટ્રાર છું. હું આ ઓધાપર ૪૪ વરસ થયા છું. મારી ઉમર ૭૭ વરસની છે. મી० આર. ડી. ટાટા અને તેવણના ધણીયાણી બાઇ સુનાબાઇના લગનના સરટીફીકેટ હું રજુ કરી શકાય.

અત્રે સાક્ષીએ માંગવામાં આવેલી સરટીફીકેટ રજુ કરી હતી.

આ૦ બા૦ બહેરામજીએ મી૦ તાલયારખાનની તપાસમાં આગળ ચાલતાં જણાવયું કે આ લગનની સરટીફીકેટ છે. એ અસલ સરટીફીકેટ છે. એ કાંઇ નકલ નથી. આ સરટીફીકેટ એક લગન તરીકે મેં રજીસટર કરી છે. મેં પારસી લગનના કાયદા મુજબ આ લગન રજીસટર કરયાં હતાં. આ લગન પારસી અને પારસી વચેજ થયાં હતાં કે કેમ તે બાબે હું કાંઇ મત બાંધી શકતો નથી.

મી૦ તાલયારખાન—સાક્ષી એક રેજીસત્રાર તરીકે કામ બજાવે છે અને તેના ઓધાની રૂએ લગન કરનારાઓ પારસીઓજ છે એમ તેમણે જાણવું જોઇએ.

મી૦ જસટીસ દાવર—તમારે ગમે તેવી રીતે સવાલ પુછો કોઇબી લગન મારે તયાં રેજીસટર થાય તે અગાઉ તે લગન કરનારા પક્ષ પારસીઓજ છે કે તે નકકી કરવા બાબે હું મારી પોતાની મુનસફી વાપરીને કામ લઉં છું.

કોરટે આ સરટીફીકેટ દાખલ કરવાને ના પાડી હતી.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયુ કે સાક્ષી રેજીસ્ત્રાર તરીકે આજે ૪૩ વરસ થયા એ કામ કરે છે અને તેની રૂહે તેઓને અલબતાં પોતાના કામની પુરતી માહીતી હોવીજ જોઇયે.

મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયુ કે રેજીસ્ત્રાર કાંઇ એક એકસપરટ કેહવાય નહી ધારો કે કોઇવાર સરટીફીકેટ બાબે વાંધો ઉઠે તો તેનો ચુકાદો શું રેજીસ્ત્રાર આપે?

મી૦ લાઉનડસે—હુ એ બાબે કાંઇબી દબાણ કરવા માંગતો નથી. પણ તમો નામદારનું તે તરફ ધયાન ખેચુ છુ.

કેટલીક તકરાર પછી સરટીફીકેટ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

ઇરાનીઓના લગનોની સરટીફીકેટોની રૂઢી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં મી૦ તાલયારખાનની તપાસમાં જણાવયુ કે મે આ ચોપડી જે અહી રજુ કરી છે તે લગનો રેજીસ્ત્રાર કરવાની છે.

આ લગન તે અર્થે મે રેજીસ્ત્રાર કરયું છે. હુ તે નોંધ અહી રજુ કરી શકીશ.

અત્રે સાક્ષીએ તે નોંધ પોતાના ચોપડામાંથી રજુ કરી હતી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયુ કે ઇરાનીઓનાં લગનોની સરટીફીકેટો મારી પાસે છે મારી કુટુંબમાંથી કેટલીક સરટીફીકેટ હુ રજુ કરી શકીશ ઇરાની ઇરાનના રહેવાસીઓને કહેવામાં આવે છે.

મી૦ જસ્ટીસ દાવર-સાક્ષી પણ એક એકસપરટ હોય તેમ તેને શુ તમે તપાસવા માંગો છો કે?

મી૦ તાલયારખાન—નહી તેમ નહી. પણ ઇરાની લગન ઉપરથીજ તેવો સવાલ પુછયો હતો.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયુ કે આ ઇરાનીઓ પારસી ધરમ પાળે છે. ઇરાની લગનો હું પારસી લગનો તરીકેજ રેજીસટર કરૂ છુ હુ ઇરાની લગનની સરટીફીકેટ રજુ કરી શકીશ.

અત્રે સાક્ષીએ એવી એક સરટીફીકેટ રજુ કરી હતી.

એ સરટીફીકેટ એક પુરાવા તરીકે દાખલ કરવાની બાબદ સંબંધી અત્રે બને નામદાર જડજોએ કેટલોક વીચાર ચલાવયો હતો અને તે પછી તે દાખલ કરી હતી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયુ કે આ સરટીફીકેટ મધેના બંને પક્ષો ઇરાનીઓજ હતા. આવા લગનો મુંબઇમાં ઘણા સાધારણ છે, એ સઘળાં લગનો હુંજ કાયદા મુજબ રેજીસટર કરૂછુ. ઉપલી સરટીફીકેટમાં આશીરવાદ સારનારા મોબેદો ઇરાનીઓજ હતા.

સાક્ષીએ તે પછી મી૦ બેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે હું મુંબઇના રહેવાસી છુ અને મારી જીંદગી મુંબઇમાંજ પસાર થઇ છે. આ મેં કાંઇ બીજા લગન રેજીસટર કરયાં નથી આજ પહેલો બનાવ છે કે જેમાં મેં મજકુર મી૦ તાતાના સુનાબાઇ સાથના લગન રેજીસટર કરયાં છે. મુંબઇમાં કે નચ લોકો સાથે પારસી ગ્રહસથના લગન થવાનો આ પહેલવહેલોજ બનાવ છે.

સાક્ષીએ ઉલટપાલટ તપાસમાં વધુ એમ જણુાવ્યુ કે લગનની કીયા ખતમ થવા પછી મોબેદો સરટીફીકેટ લઇને આવયા હતા.

બાદ કોરટ ખાણાં માટે ઉઠી હતી.

ખાણા પછીની તપાસ.

બપોરના ખાણાં પછી ખા૦ બા૦ બેરામજી દાદાભાઇ રેજીસ્ટ્રારે મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણુાવયું કે જુદદીનોને દસતુર જામાસપજીએ સુદરો પહેરાવયો હતો અને તેને લગતું ચોપાનયું તેમણે પ્રગટ કરાવયું હતું, તેમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે તે જુદદીનો પારસી બાપને પેટના હતા. દસતુર જામાસપજીએ તે ચોપાનયામાં જણુાવયું છે તે ખરૂં હોવું જોઇએ.

મી૦ બહેરામ ગોદર તેહમુરસપ અંકલેશરીયાએ મી૦ બાઉનડસની તપાસમાં જણુાવયું કે હું કહી ગયો છું કે જરથોસતી ધરમ જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનું ફરમાવે છે. કેવા જુદદીનોને ધરમમાં લેવા તેને માટે અમારા ધરમ પુસતકમાં લખાણુ છે.

સ-તેવાને લાયકાત માટે શું જોઇએ છે?

જ૦—તેણે પોતાનો અસલ ધરમ છોડી દેવો જોઇએ અને તેને અહુરમઝદના માનનારાઓને ઇજા નહી કરે એવું વચન આપવું.

સ૦—અને તે વીશે ઇશારો કયા ધરમ પુસતકમાં છે?

જ૦—યશનના બારમા હા માં તે હાના છેલ્લા ભાગમાં જે શબદો છે તે કુસતીના ભણુતરમાં સમાવવામા આવયો છે. જરથોસતી ધરમમાં જુદદીનને લેવા માટે કવી કીયા કરવી જોઇએ તે માટે ધરમ પુસતકોમાં કાંઇ ફરમાન નથી. ધરમ પુસતકોના વખતથી જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થવાની નીશાની કુસતી છે, તેને લગતો ઇશારો વંદીદાદના ૧૮ મા પ્રકરણમાં છે. અમલના વખતથી જરથોસતી ધરમના નીશાની સુદરો અને કુસતી છે. વંદીદાદ ઇસુ કાઇસટના અગાઉ ૧૫૦૦ વરસના છ અને ગાથા વંદીદાદની પણુ આગળના ગણુાય છે પણુ ગાથામાં તેને વીશે કાંઇ લખવામાં આવયું નથી. ગાથાઓ અવસતા ભાષામાં લખાયલા છે. નીરંગીસતાનમાં કીયાને લગતો સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે. તે પ્રથમ અવસતા ભાષામાં લખાયલી હતી અને તેનો પેહેલવી તરજુમો થયો છે, પણુ અંગ્રેજીમાં તેનો હજી સુધી તરજુમો થયો નથી. જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવા માટે કેવી કીયાઓ કરવી તે જણુાવવામાં આવયું નથી. અનુભવીઓની કમીટીએ જે રીપોરટ કરયો છે તેમાં મેં જુદદીનોને ધરમમાં લેવાને લગતી કીયા સંબંધમાં જુદી મીનીટ કરી છે. મારા વીચાર પ્રમાણે જરથોસતી બાળકોને જે રીતે પારસી ધરમમાં લેવાની કીયા કરવામાં આવે છે તે કરતાં બીજી કીયાઓ જુદદીનોને ધરમમાં લેવા માટે જરૂરની નથી.

મી૦ બેહેરામ શેહેરીયારની જુબાની.

દાદીશેઠ અગીયારીના મોબેદ મી૦ બેહેરામ શેહેરીયારે મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણુાવયું કે હું ઇરાનમાં જનમયો હતો. મારા બાપ અને બપાવા મુંબઇમાં આવયા હતા પણુ બે ત્રણુ વરસ રહી તેઓ પાછા ઇરાન ગયા હતા. મને ઇરાન છોડયાને આજે છ વરસ થયાં છે. તે વખતમાં હું એકવાર ઇરાન જઇ આવયો હતો. હું જરથોસતી છું. ઇરાનમાં ઘણા જરથોસતીઓ છે હું ઇરાનમાં હોઉ ને મારા ધરમવાળાને ઓળખાવવા હોય તો પારસા જરથોસતી, કયાની કહીએ છીએ. ઇરાનના મહામેદનો અમને કયાની કહે છે જયારે બીજાઓ જરથોસતી અને પારસી કહે છે. ઇરાનમાં પારસી શબદ પણુ સાધારણુ વપરાસમાં છે.

સ૦—પારસીનો અરથ શું.

જ૦—જરથોસતી પારસાઓ સીવાય બીજાઓ પણુ અમારા લોકોને વીશે પારસી શબદ વાપરે છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણુાવયું કે મારા બાપ બપાવા જરથોસતી ધરમના હતા. કયાની બોલ વાપરવામાં આવે છે તયારે તેનો અરથ એવો પણુ ગણુવામાં આવે છે કે અસલ કુલમાંથી ઉતરી આવેલા છે. પારસ જુનું શહેર છે.

વધુ દસતાવેજો.

હોરમસજી બમનજી વહાડયાના આતશબેહેરામને લગતુ તા૦ ૧૮ મી સપટેમબર ૧૮૬૨ નું ત્રસટડીડ મી૦ લાઉનડસે રજુ કરયું હતું.

મી૦ વીશવનાથ વઇદયની જુબાની.

મી૦ વીશ્વનાથ ભુરામ વઇદયએ મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવ્યું કે હું આ કેસમાં બારીસટરનું કામ કરૂં છું. હું પોરબનદરમાં જનમેલો છું. આતશના કેબુને કહે છે તે હું જાણું છું. બાવાઓને લગતો એક મુકદમો હતો તેમાં મને સાક્ષી તરીકે બોલાવવામાં આવયો હતો. અજાત બાવાઓમાં કેટલાક પરણે છે બાવાઓમાં પરણવું ઘણું સાધારણ છે.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

અવસતા પહેલવીના અભયાસીની જુબાની.

પારસી શબદનો તેવણે સમજાવેલો અરથ.

હાઈ કોરટના વડા દુભાશીયા અને ત્રાનસલેટરની જુબાની.

મી૦ સ્ટ્રાંગમેને શરૂ કરેલું ભાશણ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨ જી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેરોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે મંડાયેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ પરમ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમસજી દીનશાહ અને કંપનીના ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલયારખાન, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ જમશેદજી નાદીરશાહની જુબાની.

મી૦ જમશેદજી નાદીરશાહે મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં જણાવયું કે હું અવસતા પહેલવીનો અભયાસી છું. તેમાં ખસુસ કરીને જરથોસતીઓના ઇતીહાસનો મેં અભયાસ કરયો છે, વળી મેં ઇરાનની ખીલારોફી ભાશાનો અભયાસ કરયો છે. હું ઇરાન જઇ આવયો છું. એસીરીઅન રેકારડસમાં પારસી બોલ આવે છે, એ શબદ તે દેશને તેમજ તયાંના રહેવાસીઓને લાગુ પડે છે. એ ખીલારોફી કોતરેલું લખાણ ઇસુખ્રીસતના સઇકાની ૮૫૪ થી ૮૫૮ વરસ આગમજનું લખાયલું છે. એ લેખમાં ઉપલાં ચાર સાલનો ઇતીહાસ આપવામાં આવયો છે. એ લેખોને લગતું લખાણ બેબાલોનયન ઓરીએનટલ રેકારડના મથાળાં હાયના મસીક ચોપાનીઆમાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે. એ ચોપાનીયા લંડન મધે પ્રગટ કરવામાં આવવાં છે. પરસી અથવા પરશીયા શબદ આમલ એક આખા પ્રાંતને લાગુ પડતો હતો. એવો બીજો દાખલો ઇંડયા અથવા હીંદુસતા

ને તે સીધે ઉપરથી ઉપજાવવામાં આવ્યો છે. એક ઈરાની ગ્રંથ લખનારે અરબી ભાષામાં સને ૧૦૮૦ માં લખાણ કીધાં હતાં, તેનું નામ આલબેરૂની છે. તેણે પારસના જરથોસતીઓને 'અલફો ઝ' કહ્યા છે. વળી કેટલાંક પહેલવી પુસતકોમાં પારસીઓ માટે એરા શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે, તે એવી રીતે કે યઝદેજરદ શેહેરીઆરનો એરા અથવા સાલ એ જમાનાને મજુસીયેહ જમાના તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. મજુસીયેહનો અરથ તયાં જરથોસતી તરીકે વાપરવામાં આવ્યો છે. મજુસીયેહ અને પારસી વચ્ચે કાંઈ ફરક નથી. અરદાય વીરાફ નામની ચોપડીનો ડા૦ હેગ અને દસતુર હોસંગજીએ ઈંગ્રેજીમાં તરજુમો કીધો છે. આ ચોપડી પહેલાં ઈ શનમાં પ્રગટ થઈ હતી, તેમાં 'પારસી વરસ' ફલાણું કરીને શબ્દ આવેલો છે. એ વરસ લખનારને હીંદુસતાન સાથ કશું લાગતું નથી. બુરહાને કાટે નામની ચોપડી હીંદુસતાનમાં પ્રગટ થઈ છે, તેમાં જરથોસતીઓને 'મોઘ' 'માહ્ધ' 'મજુસ' 'આતશપરસત' 'ગબર' 'ગવર' 'પારસી' તથા 'ફારસ' એવે નામે ઓળખાવવામાં આવ્યા છે. પહેલા ત્રણ શબ્દો એકજ શબ્દ મધુસ એટલે જરથોસતી ઉપરથી નીકળયા છે. આ બોલો કાંઈ પણ તફાવત વગર જરથોસતી બોલ માટે વાપરવામાં આવ્યા છે. આ ચોપડી ઘણી જુની છે. તે કયા સાલમાં પ્રગટ થઈ તે પણ તેમાં જણાવવામાં આવ્યું નથી.

જુદી ચોપડીમાં પારસી શબ્દનો અરથ.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે એક બીજી ચોપડી 'નીનોઈ બેરદ' નામની છે, તે પહેલવી ભાષામાં લખાયલી છે; તેનો પાઝંદ ભાષામાં તરજુમો થયલો છે. એ ચોપડી ઘણી જુની યાને ૫૦૦ યા ૬૦૦ વરસ આગમજની છે, તેમાં પણ પારસી બોલ પારસી સાલ બતલાવવા વાપરવામાં આવ્યો છે તેમાં પારસી સંવત ૮૯૦ યઝદેજરદી એવા બોલો આવે છે. તે ચોપડીમાં પારસીનો અરથ જરથોસતી થાય છે.

જરથોસતી શબ્દ એટલે શું?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની ઉલટપલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે 'પારસી' શબ્દ દેશ તેમજ તેની રઈયતને લાગુ પાડવામાં આવયો છે. શરૂઆતમાં તે દેશને લાગુ પાડવામાં આવયો હતો અને તે પછી તે તયાંના રહીશોને લાગુ પાડવામાં આવયો હતો. કેટલીક પહેલવી ચોપડીઓમાં પારસી સને બોલ ઝોરાસ્ટ્રીયન સને તરીકે વપરાયલો છે. પારસી સંવત યઝદેજરદીના મરણથી શરૂ થયો હતો. આ વરસ ઈ૦ સ૦ ૬૫૧ ના વરસથી શરૂ થયું છે. જરથોસત પેગમબર ઈસુખ્રીસતીની ઘણી આગમજના વખતમાં થઈ ગયા હતા. ઈ૦ સ૦ ૬૫૧ ના વરસ આગમજ ઈરાનમાં ઘણા જરથોસતી રાજાઓ રાજ કરી ગયા છે. જરથોસતી સાલ યઝદેજરદીના જમાનાથી શરૂ થયો છે. જરથોસતી વરસ બોલ હું 'મજુસીયેહ' સાલને કહું છું. અસલ ચોપડીઓમાં જરથોસતી બોલ બીલકુલ વાપરવામાં આવયો નથી, પણ મજુસીયેહ શબ્દ વાપરવામાં આવયો છે. પહેલવી ચોપડીઓમાં 'પારસી' સંવત બતાવવા માટે પારસી શબ્દ વાપરવામાં આવયો છે. બરહાને કાટે નામની શબ્દ કોશની ચોપડીઓમાં જરથોસતી શબ્દ બીલકુલ વાપરવામાં આવયો નથી. પણ પારસી શબ્દ વાપરવામાં આવયો છે. બુરહાને કાટે શબ્દ કોશનું પુસતક છે. હું હવે કહું છું કે પારસી બોલનો અરથ એ શબ્દ કોશમાં નથી, એ શબ્દ કોશમાં ઝોરેસ્ટ્રીઅન બોલ પણ નથી. એ શબ્દ કોશમાં દેખાદાર ચીજના તહેવારને લગતી વીગતોનું વરણન આપવામાં આવયું છે અને તે દીવસે જશન કરવામાં આવે છે વરણનમાં 'પારસી' બોલ વાપરવામાં આવયો છે એ ચોપડી મોગલ શેહેનશાહ જહાંગીરના વખત પછી પ્રગટ થયલી જણાય છે. તે કયા ચોકસ સાલમાં છપાઈ તે હું કહી શકતો નથી. હું ગુંજાઈની મજુસીસી

પબ્લીકમાં બાગબાગ નોકરીએ હતો. છેલ્લાં ત્રણ ચાર વરસ થયાં મેં નોકરી છોડી છે. મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં મેં ફારસી ભાષા પસાર કરી હતી. મયુનીસીપાલીટીમાં નોકરીએ રહયા બાદ મારી પુરસદે હું ફારસી, અરબી તેમજ પહેલવી ભાષાઓનો અભયાસ કરતો હતો. મારો જનમ મુંબઇમાં થયો હતો. મારી ઉમર લગભગ ૬૦ વરસની છે. મેં જે દસ્તાવેજપર મારી સહી કરી હોય તેમાનાં લખાણ સાથ હું મળતો થાઉં છું. તેમાં એવી મતલબનું લખાણ આવ્યું છે કે ત્રસટીઓમાંના કોઇની જગા ખાલી પડે તો તે જગા તેઓ પોતે પુરે છે અને એ નીયમ વરસો થયાં ચાલતો આવેલો છે એવું કમીટીમાં ચરચાયું હતું. તા૦ ૨૦ મી અકટોબર ૧૯૦૪ ના કમીટીના એ રીપોરટપર મેં સહી કરી છે. જુના ત્રસટીઓ ગુજર પામવાના દાખલા મને ખબર છે અને તેમની જગા પુરવામાં આવેલી પણ મને યાદ છે. પણ તે નેમણુક કોણ કરતું હતું તે હું જાણતો નહતો. એ ખાલી જગા ત્રસટીઓ પોતે પુરતા હતા, એવું જુદ્દીન ચરચા જાગવા પછી હું જાણવા પામયો હતો. તેઓ પોતાના કારોબાર હેઠળના ફંડોનો રીપોરટ વરસોવરસ બાહેર પાડે છે તે કાંઇ હું વાંચતો નથી. હું જરથોસતી ધરમમાં શોધખોળ કરનારા મંડળાનો સભાસદ છું. એ મંડળીએ ચોકસ શરતે પંચાયતને રૂ૩-૪ હજાર આપયા હતા.

પારસી શબદ જરથોસતીઓ શબદ ને બદલે વાપરવાનો એકરાર.

સાક્ષીએ ફરી તપાસમાં જણાવયું કે તે વેળાએ એરવદ જીવનજી મંડળીના ઉપ-પ્રમુખ હતા કે નહીં તે મને યાદ નથી. પણ આગળનાં વરસોમા તેવો એઓ પો ભોગવયો હતો. શબદ કોશમાં 'પારસી' શબદ જરથોસતીને બદલે વાપરવામાં આવયો છે મજુસીએહનો અરથ જરથોસતી થાય છે. એ અરબી બોલ છે. ઝોરોએસ્ટ્રીયન બોલ શુધ અંગ્રેજી છે, તે કોઇપણ બીજી ભાષામાંથી મળી આવતો નથી. અવસતામાં એ બોલ જરથોસતી તથા અરબીમાં મજુસીએહ બોલાય છે. તેમાં પારસી સાલ ૫૧૯ ગણાવામાં આવયું છે, તે યજદેજરદી સાલ છે. યજદેજરદી ૬૧૯ મું વરસ તે ઇ૦ સ૦ ૧૨૬૫ ની લગભગ નજીક આવે છે.

મી૦ એંગમેનની ફરી ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે અમારેક જ બોલનો અરથ જરથોસતી વતીકે આલીબીરુનીએ વાપરયો નથી.

મી૦ ડોસાભાઇ બેજનજી મોતીવાલાની જુબાની.

મી૦ ડોસાભાઇ બેજનજી મોતીવાલાએ મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં જણાવયું કે હું હાઇ કોરટનો વડો દુભાષીયો અને ત્રાનસલેટર છું. અંજુમન બોલ અમે આખી પારસી કોમને લાગુ પાડયે જાયે પણ શબદ કોશમાં તેના મતલબ સભા વગેરે કરવામાં આવયો છે. એ શબદ ગુજરાતીમાં વપરાય છે, પણ પરથમ ફારસી શબદ છે. નાના મોટી અંજુમન શબદ સારી જાણમાં આવયો હતો. પારસીઓ તેની મતલબ એવી કરે છે કે જવાન બુઢાઓની ભેગી અનજુમન. મને દેખાડવામાં આવતા દસ્તાવેજમાં નાની મોટી અનજુમન શબદ વાપરવામાં આવયો છે અને તેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે નાનીમોટી અનજુમન બોલાવયા વગર પંચાયતના ત્રસટીઓ નેમવામાં આવયા છે તેનો અરથ નાની અથવા મોટી અનજુમન એવો હું કરું છું. પારસી પ્રકાશમાં નાની મોટી અનજુમન મળીને એવા બોલો વાપરવામાં આવયા છે તેનો અરથ હું પારસી કોમના સઘળાઓ જવાનો તેમજ બુઢાઓ એવો હું કરું છું.

અત્રે મી૦ જસટીસ બીમને સવાલ કરયો હતો કે છોકરાઓ પણ તેમાં સમાય કે?

મી૦ મોતીવાલાએ તેનો જવાબ આપતાં જણાવયું કે, જશનની ક્રીયાના સંબંધમાં એવો શબદ વપરાયલો હોય તો સમજણમાં આવેલા છોકરાઓને પણ અનજુમનમાં ગણું છું. અનાવીનો ધંધો કર

નારી પારસી સ્ત્રીઓને અમીવારીઓ તથા આતશબેહેરામમાં દાખલ થતાં અટકાવવાના સંબંધમાં આલબલેસબાગમાં સભા બોલાવવામાં આવી હતી. તેનો હેવાલ આપનારૂં ચોપાનીયું ટ્રસટીઓ તરફથી બાહેર પાડવામાં આવયું હતું. તેમાં આવેલી નાનીમોટી જરથોસતી અનજુમન બોલાવવામાં આવી હતી એવા જે બોલો આવયા છે તેનો અરથ હું જવાનયાઓ તેમજ બુઝરોગોની મળેલી આખી પારસી અનજુમન કરૂં છું. આ અનજુમનમાં છોકરાઓ આવી શકે નહી. ફકત ઉમરે પુગેલા જવાનયાઓજ આવી શકે.

અનજુમન એટલે સામાનય કોમ.

સાક્ષીએ ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે અનજુમનનો અરથ સામાનય રીતે કોમ તરીકે થાય છે ઉઠમણાની કીયામાં ઉઠમણામાં ગયલા લોકોને અનજુમનના પ્રતીનીધીઓ તરીકે ગણવામાં આવે છે. તેમજ ઉઠમણાની મંડળીને અનજુમન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તેમાં હાજર રહેલાઓની સંખયા ઓછી હોય કે વધતી હોય તે છતાં તેને અનજુમન તરીકેજ પીછાનવામાં આવે છે. મોબેદો ઉઠમણાની મીજલસને અનજુમન તરીકે ઓળખાવે છે. એવા શબદ વાપરનારો મોબેદ જો ફારસી જાણતો હોય તો એમ બોલવામાં તેની સુધ મતલબ મંડળી કે સભા હોય કે જે ફારસી બોલ અનજુમનનો મતલબ ઉઠમણાની કીયામાં લખાતા જાહેર કરતા વેળા મંડળીને અનજુમન તરીકે બોલાવે છે. તે વેળા તેનો અરથ મોબેદ પારસી અનજુમનના પ્રતીનીધીઓ તરીકે કરવો હોય. મારી ઉમર ૫૯ વરસની છે. મારો જનમ મુંબઇમાં થયો હતો અને મુંબઇનો રહેવાસી છું. પ્રતીવાદીઓ દોખમા તથા બીજાં ધરમખાતાંઓના ટ્રસટીઓ છે, તે વાત મને ખબર છે. તેમના અમલ થઇ ગયલા ટ્રસટીઓ તેમજ હાલના પણ હીસાબો બહાર પાડતા હતા. દર વરસે હીસાબ બહાર પાડતા હતા, કે નહી તે હું જાણતો નથી. પણ હીસાબ બહાર પાડતા આવયા છે. હું પોતે તો તેમના હીસાબથી સંતોષ પામયો છું, પણ આખી કોમ માટે હું મારૂં મત આપી શકતો નથી. હું જાણું છું તયાંસુધી કોમના કોઇ પણ સમાસદે કશો વાંધો હજી સુધી ઉઠાવયો નથી.

મી૦ જસટીસ દાવરે સવાલ કરયો કે એ બધી ચીજની શું જરૂર છે તે હું સમજી શકતો નથી. સવાલ એટલોજ છે કે તેઓ કાયદેસર નેમાયા છે કે નહી? સામી પક્ષ માત્ર એટલીજ હકત ચલાવે છે કે તેઓની નેમણુંક કાયદેસરની નહતી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે તેમના સામે ગેરકાયદેસરની ગેરવરતણુંક ચલાવવાનો આરોપ છે.

મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે તેમાં હીસાબની બાબત સમાવવામાં આવી નથી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે, ધારો કે કાંઇક સંજોગ વચે તમો નામદાર એવું ઠરાવો કે આ ટ્રસટીઓ કાંઇ કાયદેસર ચુંટી કહડાયા નથી, તો સવાલ એ ઉભો થશે કે કોણ નેમાવા જોઇયે.

મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે, કોણ નેમાવા જોઇયે અને વળી કોણે નેમવા જોઇયે? ધારો કે તેઓ કાયદેસર નેમાયા નથી એવું ઠરે તો પણ મી૦ લાઉંડસ કહે છે કે તેઓ આબરૂદાર અને સારાં માણસ છે સીવાય કે ઓકસ બાબદમાં આડે મારગે દોરવાયા છે, તે સીવાય તેમની સામે બીજુ કાંઇ નથી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે, મેં એવા શબદો મારા મીત્રના મોહોમાંથી કદી સાંભળયા નથી.

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે મને એવી સલાહ મળી છે કે સઘળા પ્રતીવાદીઓ આબરૂદાર અને ભલા માણસો છે. હલ ગીરીઅરયું માત્ર એટલુંજ છે કે તેઓએ ભુલથાપ ખાધી છે.

મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે, વાદીઓની ફરીઆદ એવી છે કે ટ્રસટીઓ વાજબી રીતે વરતતા નથી. તેઓ પોતાના ઓધા માટે નાલાયક છે યા એવાં બીજાં કશાં વીશેષણ લગાડવામાં આવયાં નથી.

આગળ ચાલતાં મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે, મારા મીત્રે જે વાકયો ઓચરયા

છે તે મારી યાદ પ્રમાણે પ્રતીવાદીઓ તેમના સેક્રેટરીથી દોરવાયા છે.

મી૦ જસટીસ દાવર-પણ એક પણ રૂપીઓ આડે મારગે ખરચયો છે એવું કાંઇ બોલાયું નથી.

મી૦ લાઉંડસ—જો મેં તેવું કાંઇ પણ કહયું હોય કે હીસાબમાં ખોટું છે, વગેરે તો તે સઘળું હું પાછું ખેંચી લઉ છું. જો કે મેં તેવું કદી કહયું નથી.

મી૦ સ્પેંગમેન—આગળ વધીને તમે એવું કહયું છે કે ધારાશાસ્ત્રીઓ સનમુખ ખોટું કહયું છે.

મી૦ લાઉંડસ—હું કદી નથી બોલ્યો.

મી૦ સ્પેંગમેન-ટુંકા અક્ષર લખનારની નોંધ મોજુદ છે.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

બપોર પછીની તપાસ.

મી૦ ડોસાભાઇ એજનજી મોતીવાલાએ બપોરના ખાણા પછી મી૦ સ્પેંગમેનની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે, દસતાવેજો મારા હાથમાં આવયા છે તે ઉપરથી હું જાણું છું કે ત્રસટીઓ ખાલી પડતી જગા પુરતા જાયછે, તેને દશ પંદર વરસ થયાં હશે.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરના સવાલના જવાબમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે જશનની મીજલસમાં બોલવા ઉઠનાર અનજુમનના સાહેબો કે મીજલસના સાહેબો કરી બોલે છે.

અત્રે મી૦ લાઉનડસે પોતાનો મુકદમો પુરો કરેલો જણાવયો હતો.

મી૦ સ્પેંગમેનનું ભાશણ.

મી૦ સ્પેંગમેને પડેલી જુબાની ઉપર બોલતાં જણાવયું કે આ મુકદમાને ત્રણ અઠવાડીયા થયાં છે. વાદીઓનું કહેવું એવું છે કે ત્રસટીઓ કાયદા પ્રમાણે નેમાયા નથી. ત્રસટીઓ નેમવાનો હક અનજુમનને છે. લાયક ત્રસટીઓની કોરટે નેમણુક કરી. વાદીઓ ૧૮૫૧ ના ડીડ ઉપર ત્રસટીઓની નેમણુંક સંબંધી વાંધો ઉઠાવે છે જયારે ૧૮૮૪ ના ડીડ સામે બે રીતનો વાંધો લેવા માંગે છે. કરારનામામાં ત્રસટીઓને ખસેડવા માટે એકજ કારણ બતાવવામાં આવયું છે અને એ છે કે તેઓને કાયદાપુરવક નેમવામાં આવયા નથી. હાલના ત્રસટીઓએ ૧૮૫૪ અને ૧૮૮૪ ના ત્રમરો કબુલ રાખયાં છે અને ત્રસટ તેઓએ કબુલ રાખયાં છે તેનો દરેક રીતે તેઓ બચાવ કરવા તઇયાર રહેવા જોઇએ. હાલ તેઓને બચાવ કરવાની ફરજ પડી છે કારણ કે કોમમાં બે તડ પડેલાં છે અને સામી પક્ષના વીચારો છે તે કોરટની સનમુખ રજુ કરવાની તેમની ફરજ છે. હાલની અરજની સામે થનાર મોટો ભાગ છે અને ત્રસટીઓએ જે ઠરાવ કરયા છે તે ઉપરથી તે પુરવાર થાય છે. અમારી સામે એવો આરોપ મેલવામાં આવયો છે કે અમે બંને પક્ષ વચે રાસની હાથે વરતતા નથી પણ આ ઠેકાણે યાદ રાખવું જોઇએ છે કે પક્ષકારો વચચે તડાં પડેલાં છે. વાદીઓ દગાનું પ્રતીવાદીઓ સામે કાંઇ આલ મેલતા નથી, પણ મી૦ લાઉનડસે એવું જણાવયું કે કાયદાની નજરે જોતાં પ્રતીવાદીઓ ગેરવરતણુક માટે જવાબદાર છે. તેવા મી૦ લાઉનડસના બોલવાને વરતમાનપત્રોમાં જાહેરાત આપવામાં આવી છે અને તેમાં એવું જણાવવામાં આવયું છે કે ત્રસટીઓ જાણતા હતા તે વાત છુપાવી પોતાની મતલબનો અરથ ઉઠાવવા માટે ધારાના લાયકીઓ માટે સલાહ લેવા ગયા હતા. ઉપલા કારજો ખેંચી લેવામાં આવયા નથી. વલી ત્રસટીઓએ ચોકસ વાતો પોતાની જાણમાં હતી એ છુપાવી છે એવા પણ આરોપ મેલયા છે પણ ત્રસટીઓએ તેવું કાંઇ જ છુપાવયું નથી. વલી જુદદીનોને ધરમમાં લેવાની બાબદ તેઓએ છુપાવી હતી એમ પણ કહેવામાં આવયું છે પણ વાદીના સાક્ષીઓથી શું પુરવાર થાય છે. તેઓ માત્ર એટલુંજ કહે છે કે સેંકડો વરસોની વાત ઉપર ત્રણ પંડીતોને ધરમમાં લેવામાં આવયા હતા, પણ તે બીનાને તો સેંકડો વરસો થઇ ગયાં છે. એકપણ વાદીના સાક્ષી જણાવી શકતો નથી કે ઉપલા સીવાય બીજા કોઇપણ જુદદીન માબાપના પેટનાને પારસી ધરમમાં લેવામાં આવયો હોય એવો તો એકપણ દાખલો મુંબઇમાં જણાવલોજ નથી. વલી એવું કહેવામાં આવયું છે કે પંચા

પછે ઠરાવ પ્રગટ કરાવયો તયારે ઓડવો કેટ-જનરલનું જે મત લેવામાં આવયું હતું તે ત્રસટીઓએ છુપાવયું હતું. બીના નીચે મુજબ હતીઃ-પ્રથમ તેઓ એક પારસી કાઉનસલ પાસ ગયા હતા અને ચોકસ મત મેળવયું હતું તયારપછી તેઓએ બીજા કાઉનસલનું મત લીધું હતું અને તે ઉલટું હતું. પોતાની કોમના કાઉનસલે જે મત આપયું હતું તે મુજબ ચાલવાને બદલે તેઓ ત્રીજા કાઉનસલ પાસે ગયા હતા અને તે કાઉનસલે પોતાની કોમના કાઉનસલના મતને મળતું મત આપયું હતું અને પછી ત્રસટીઓ તે બીજા કાઉનસલના મત મુજબ ચાલયા હતા. હવે તે મત શામાટે જાહેર લોકોમાં કરવામાં ન આવયું હતું? તે કાંઇ છુપાવવામાં આવયું નહોતું પણ તેમના ધારાના હીમાયતીએ તે છપાવવાની ના પાડી હતી. તયારપછી અનજુમનની સભા મળી હતી અને તેમાં ઠરાવ પસાર કરવામાં આવયો હતો. હવે વાદીઓ એવું આળ મુકે છે કે સભામાં ઠરાવ પસાર કરવામાં આવયો તયારે અમે એ કાઉનસલોના ત્રણ જુદાં જુદાં મતો પ્રગટ કરાવયાં ન હતાં. અમે તેમ કરયું હતું, કારણકે શું ઠરાવ પસાર કરવા તે માટે કાઉનસલે મત આપયું હતું અને તે મત મુજબ અનજુમને ઠરાવો પસાર કરાવયા હતા. અમે ચોકસ ત્રસટો સ્વીકારેલાં છે અને તે ત્રસટોનો કાયદાપુરવક રીતે બચાવ કરવા માટે બનતું કરવાની અમારી ફરજ છે. અમે ચોકસ ત્રસટો કબુલ રાખેલાં છે અને તે ચોકસ ત્રસટ ડીડોને આધારે કબુલ રાખેલાં છે અને તેનો દરેક કાયદાપુરવક રીતે બચાવ કરવા અમે તઇયાર છીએ. વાદીઓ ધારાના હીમાયતીઓના મત છુપાવવાનો આરોપ મેલે છે પણ તે મત શું તેની તેમને દાવો માંડવા આગમજની ખબર મળી ચુકી છે આથી અમારું કહેવું એવું છે કે વાદીઓ દાદ ચાહે છે કે ત્રસટીઓને ખસેડવા જોઇએ કારણકે તેઓએ ચોકસ બાબદો મત લેતાં છુપાવી હતી તે વાત તો તદન પુરવાર થઇ નથી.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર-મી૦ લાઉનડસે જે બાચણ કર્યું છે તે ઉપરથી એટલું તે માગે છે કે ત્રસટીઓને તેમના ઓધા ઉપરથી ખસેડવા જોઇએ કારણકે તેઓ કાયદાપુરવક નેમાયમા નથી.

મી૦ સેંગમેન-તયારે મતો છુપાવવાનો આરોપ મેલવાની કાંઇ જરૂરજ ન હોતી અને તે આળ વાદી તરફથી ખેંચી લેવામાં આવયાં નથી. આ આળો પ્રગટ થયાં છે અને જો તે ખેંચી લેવામાં ન આવે તો હું તે સંબંધમાં સાક્ષીઓ બોલાવવા માંગુ છું કારણકે વાદી પક્ષ તરફથી તે પ્રગટ કરાવવામાં આવયા છે.

મી૦ જસટીસ દાવર-મી૦ લાઉનડસ તમે દસતાવેજ છુપાવવાના અને બીજા ધારાના હીમાયતીનું મત લેતાં ત્રસટીઓની જાણમાં જે વાત હતી તે છુપાવી મત લેવા ગયા તે આળો માટે શું કહેવા માંગો છો?

મી૦ લાઉનડસ-હું એટલુંજ કહેવા માગું છું અને એટલોજ આળ મેલું છું કે, ત્રસટીઓ આ બાબદ અપક્ષપાત રીતે વરતયા નથી. તે શીવાયના દસતાવેજ છુપાવવાના જેવા મેં કાંઇ આળ મેલયા નથી અને તેવું જો હું બોલયો હોઉં તો તે હું ખેંચી લેઉ છું મારું કહેવાનું એટલુંજ છે કે ત્રસટીઓ કાયદા પ્રમાણે નેમાયા નથી અને તેથી તેમને ખસેડવા.

નામદાર જજે ઉપલા બનાવની નોંધ લીધી હતી.

મી૦ સેંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે, ૧૮૫૧ ના વરસ પછી તે વખતના ત્રસટીઓએ બીજા ફંડો સથાપયા હતાં અને ૧૮૭૧ સુધીમાં મોટી સંખયાના ફંડો ઉભા થયાં હતાં. ૧૮૭૧ માં જે ડીડ બનાવવામાં આવયુ હતું તેમાં આગલા ત્રસટીઓને કબુલ રાખવામાં આવયા હતા અને ૧૮૫૧ થી ૧૮૭૧ સુધીમાં જે ફંડો થયાં હતાં તે તેઓએ લાધાં હતાં. ૧૮૭૧ પછી ત્રસટીઓએ બીજા ફંડો ઉભા કરયાં છે પણ તેને લગતું કાંઇ ત્રસટડીડ નથી. પરીણામ એ આવયું છે કે ૧૮૦૬ થી ૧૮૫૧ ના ડીડના પંદર ફંડો રૂપીઆ

સાઢા ૭ લાખના થયાં હતાં જ્યારે બીજા ફંડો બેતાળીસ લાખના થયાં હતાં. હવે બેતાળીસ લાખના સંબંધમાં ફંડો ૧૮૫૧ પછીના ઉભાં કરવામાં આવેલા છે.

અત્રે વધુ તપાસ મંગળવાર ઉપર મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

મી૦ જસટીસ દાવરે સમજુતી કરવાને કરેલી સુચના.

કોરટને સમજુતીને લગતી જાહેર કરેલી શરતો.

ત્રસટીઓની નેમણુંક સંબંધી કોરટનો અભીપ્રાય.

મી૦ જસટીસ બીમને બતાવેલી આશા.

નામદાર વડા જડજે વચે પડવાની બતાવેલી ખાહેશ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૪ થી માર્ચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાતરક મુંબાઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલ્લાભલીસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી એફ. તલેયારખાન અને મી૦ બાહદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લાંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

સમજુતી કરવાની કોરટની સુચના.

શરૂઆતમાં વાદીઓ તરફના ધારાના હીમાયતી મી૦ લાઉનડસને ગેરહાજર જોઇ મી૦ જસટીસ દાવરે પુછયું હતું કે મી૦ લાઉનડસ કયાં ગયા છે ?

મી૦ તાલયારખાને જણાવયું કે તેઓ નાશક ખાતે ગયા છે અને અત્રે કોરટમાં બાર વાગે આવી પુગે એવી વકી છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમને તે પછી જણાવયું કે મી૦ સ્ટ્રેંગમેન પોતાનો મુકદમો આગળ ચલાવે તે અગાઉ કોરટ આ મુકદમાનાં સંબંધમાં એવું મત ધરાવે છે કે સઘળી મતફેરી દુર કરી હાલના ત્રસટીઓને જીંદગી સુધી પોતાના ઓધાપર ચાલુ રાખવા, પણ તેમના પછી કોણને નેમવા તે માટે એક જુદી યોજના કમીશન મારફતે ઘડી કહાડવી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે વડા જડજ સર લોરેનસ જેનકીનસની એવી ખાહેશ છે કે આ મુકદમો હવે વધારે વાર લંબાવવો નહી. અને હાલના ત્રસટીઓને તેમના ઓધાપર ચાલુ રાખવા. પછી જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવા સંબંધી ત્રસટીઓ જે કાયદા ઘડી કહાડે તે સઘળા હવે પછીના વખતને લાગુ પડે એમ અમો ઠેરવવા માંગયે છીએ. વળી જે નાની મતફેરાઓ હસતી ધરાવે છે તે પણ દુર કરી નાખવાની વડા જડજની ઇચછા છે.

મી૦ તાલયારખાન—આ મુકદમો મારાથી વડા મી૦ લાઉનડસે ચલાવયો છે. માટે તેઓ પાછા ફરે તયાં સુધી મી૦ સ્ટ્રેંગમેનને પોતાનો કેસ આગળ ચલાવવા દેવો.

બચાવ પક્ષ તરફથી પોતાનો મુકદમો રજુ કરતાં મી૦ સ્ટ્રેંગમેને વધુ એમ જણાવયું કે હાલના ત્રસટીઓએ પોતાને સોંપાયલી મીલકતોનો વહીવટ પુરસંતેશકારક રીતે ચલાવયો છે અને તેટલા માટે નવા ત્રસટીઓની નેમણુંક કરવાનો તેમને પુરતો હક છે. વળી જે ત્રસટીઓને હસતક મીલકતો સોંપાયલી છે તેના સંબંધમાં કાંઇબી નવી યોજના થઇ શકશે નહીં.

રજુ થયલા મીલકતોના નકશાઓ.

અત્રે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ત્રસટીઓને જુદા જુદા જરથોસતીઓએ જે જે મીલકતો સોંપી હતી તેને લગતો નકશો નામદાર જડજો સનમુખ રજુ કરયો હતો અને તેને લગતી હકીકત વીગતવારે સમજાવી હતી. મી૦ સ્ટ્રેંગમેને આગળ ચાલતાં પોતાનાં ભાશણ મધે જણાયું કે મી૦ લાઉનડસે પોતાનો મુકદમો ખુલલો કરતી વેળા ત્રસટીઓ સામે કેટલાક ખુલલા આરોપો મેલ્યા છે અને કોરટનાં મન પર ખરાબ અસર ઠસાવવા માંગી છે. લાંબો વખત થયાં ત્રસટીઓ નેમાતા આવયા હતા અને તેમને હસતક મીલકતો સોંપાતી આવેલી છે અને તેમની સામે હાલ સવાલ ઉઠાવવામાં આવે છે.

જસટીસ મી૦ દાવર—પણ વાદીઓબી કોમના ઘણા આગેવાન છે અને તેઓબી બહુ લાગવગવાલા ગ્રહસથો છે અને કોમનો સારો વીશ્વાસ ધરાવે છે અને તેઓની એવી ઇચછા છે કે ત્રસટીઓની નેમણુકના સંબંધમાં કાંઇ નવી ફાયદાકારક યોજના ઘડી કહાડવામાં આવે તો આખી કોમને ફાયદો થાય.

અત્રે મી૦ લાઉનડસ કોરટમાં આવી પહોંચયા હતા. અને મી૦ જસટીસ દાવરે તેમને કોરટના વીચારો કહી સંભળાવયા હતા.

એ પછી મી૦ સ્ટ્રેંગમેને આગળ બોલતાં એમ જણાવયું કે ત્રસટીઓએ કોઇબી રીતે પોતાને સોંપાયલાં કામનો ગેરવહીવટ કરયો નથી અને તેથી નવા ત્રસટીઓની નેમણુક માટે નવી જુદી યોજના ઘડી કહાડવામાં આવે તે સમજી શકાતું નથી.

મી૦ જસટીશ દાવર—હાલના ત્રસટીઓનાં પ્રમાણીકપણા, તેમની દયાનત, અથવા તો તેમની સચાઇ સામે કાંઇબી સખુન લઇ જવાની વાદીઓનો મતલબ નથી, પણ તેઓ ફકત જે કહેવા માગે છે તે એટલુંજ કે હવે પછીના ત્રસટીઓની નેમણુ વખતે આખી કોમના સઘળા પ્રતીનાધીઓનું તતત્ર વધારે મોહલાં પ્રમાણમાં આમેજ થાય.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—આ મુકદમો આજે આગળ ચલાવવો કે નહી તે બાબેની મુનસફી હું કોરટને સોંપુ છું.

મી૦ જસટીશ દાવર—તે બીના હું બને પક્ષોનીજ મુનસફીપર છોડું છું હું એમ કહેવા માગું છું કે કેસ જયારે નીવેડાપર આવવાની અણીપર આવે છે તયારે તેને જો તે વેળા આગળ ચલાવવા દેવામાં આવે છે તો તેવા સંજોગો વચે બંને પક્ષોની લાગણી દુખાવાનો સંભવ રહે છે. તેટલા માટે કોરટ એમ જોવા ઇચછે છે કે બંને પક્ષોને જો કોઇબી વાંધો ન હોય તો કેસ આગળ ચલાવવો બંધ કરવો.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—નહી, નહી, તેવી અમારી મતલબ છેજ નહી, હાલનો મુકદમો આગળ ચલાવતા કોઇનીબી લાગણીઓ અમે દુખવીશું નહી. વાદીઓએ આ મુકદમો સારીજ નાશટાથી માંડયો છે એમ અમો માની લાએ છીએ અને તેટલા માટે હું મારો મુકદમો આગળ રજુ કરતી વળા કોઇનીબી લાગણી દુખાય એવું કરીશ નહી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને આગલ ચલાવેલો મુકદમો.

આ ઉપરથી મુકદમો આગળ ચલાવવાની કોરટે રજા આપી હતી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને તે પછી આગળ બોલતાં જણાવયું કે મેં આગળ એમ જ

આવ્યું હતું કે ૧૮૨૩ માં ત્રસટીઓનાં હાથમાં ફક્ત રૂ.૮૦ હજાર જેટલું ફંડ હતું.

હવે ૧૮૫૩ માં એ ફંડ રૂ૧૫૪૦૦૦ ની રકમે પોહચ્યું હતું અને તે આખા ફંડને તે વેળા જુદા જુદા ત્રટેમાં વહેંચી નાંખવામાં આવ્યું હતું. પારસી કોમે ૧૮૫૧ પછી આ ફંડ ખતે અવારનવાર રકમો ભરયા કરી હતી, અને તે સબળથી ફંડમાં ઉમેરા થતો હતો. એવી રીતે ફંડમાં વધારો થવાનું મુખય કારણ ત્રસટીઓપર વીશ્વાસ રાખીને તેમને જુદી જુદી રકમો સોંપવાનું હતું. હવે પછી જે જે જબાની રજુ કરીશ તે ઉપરથી હું તમો નામદારની ખાત્રી કરી આપીશ કે જયારેબી ત્રસટીઓની જગયા ખાલી પડતી હતી તયારે બાકીના ત્રસટીઓજ નવા ત્રસટીઓ ચુંટી કહાડતા હતા. એનાં સંબંધમાં ૧૮૫૯ નાં સાલના "રાસત ગોફતાર" માં એક આરટીકલ મારફતે એક લખાણ પ્રગટ થયું છે.

મી૦ જસટીસ દાવર–તેને સને ૧૮૫૧ સાથે લાગતુંવળગતું છે?

અત્રે મી૦ લાઉંડસે મજકુર લખાણ આપે વાંચી ઉઠતી એમ જણાવ્યું કે કોરટે અતયાર અગાઉનું એમ ઠેરવ્યું છે કે આરટીકલો આ કેસમાં જબાની તરીકે રજુ કરી શકાય નહીં.

મી૦ દાવર–અલબતાં એ આરટીકલ જબાની તરીકે ઠરી શકશે નહીં.

એ પછી મી૦ એંગમેને ૧૮૭૬ નાં સાલની "સતય મીત્ર" ની એક આરટીકલ અત્રે વાંચી સંભળાવી હતી, જે મધે એમ જણાવવામાં આવયું હતું કે કોઇબી ત્રસટીની ખાલી પડતી જગયા બાકીનાં વધેલા ત્રસટીઓ પોતેજ પુરતા હતા અને તે બાબેનો હેવાલ વરતમાન પત્રોમાં આવતો હતો.

આ બીના આખી કોમને રોશન હતી અને આખી કોમ એમ જાણતી હતી કે નવા ત્રસટીના નેમણુક બાકીનાં ત્રસટીઓજ કરતા હતા. વળી તે સામે આખી પારસી કોમે કદીબી વાંધો ઉઠાવયો નથી. વળી મી૦ લાઉનડસે પોતે પણ જણાવયું છે કે નવા ત્રસટીના નેમણુક કરવાની સતા અનજુમનને છે. વળી મી૦ લાઉનડસે બાર મેલીને જણાવયું છે કે મી૦ વાહાડયાએ પંચાયતને પોતના ત્રસટી તરીકેના ઓધાનું રાજીનામું આપયું હતું, અને તેના સંબંધમાં મી૦ ફરામજી કાવસજીએ જણાવયું હતું કે મી૦ વાહાડયાએ પોતાના ત્રસટી તરીકેના ઓધાનુ રાજીનામુ અનજુમનને નહીં પણ પંચાયતના ત્રસટીઓનેજ આપયું છે.

નવા ત્રસટીઓ નેમવાની સુચના.

મી૦ એંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મી૦ લાઉનડસે પોતાની તકરાર દરમયાન એમ જણાવયું છે કે નવ ત્રસટીઓને નેમવાની સતા આખી અનજુમનને છે, પણ લોકો જયારે ત્રસટોના જુદા જુદા ફંડોમાં નાણાની રકમો ભરતા હતા તયારે તેઓને પુરતી રીતે ખબર હતી કે નવા ત્રસટીઓને નેમવાની સતા બાકીના ત્રસટીઓ ધરાવેછે.

મી૦ જસટીસ દાવર–૧૮૫૧ ના સાલમાં જે ત્રસટીઓ હયાત હતા તેમને નવા ત્રસટીઓ નેમવાના કાંઇ હકો મળયા હતા કે?

મી૦ એંગમેન–અલબતાં તેવા હકો તેઓ ધરાવતા હતા અને તે બાબેની ખબર આખી કોમને હતી અને તેની માહીતી સાથેજ તેઓ ત્રસટીઓના ફંડોમાં નાણાંની રકમો કહાડી આપતા હતા ત્રસટીઓને ૧૮૫૧ માં જે રકમો મલી હતી તેમાં હાલ મોટો વધારો થયો છે અને અતયાર સુધીકમાં તેમની સથીતી ઘણી સધર બની છે. એ સઘળું કોમનો તેમની ઉપર વીશ્વાસ હોયા વગર કદીબી બને નહી.

એ પછી મી૦ એંગમેને જુદાં જુદાં ફંડો બાબેની સમજ કોરટને આપી હતી અને સર દીનશાહ પીટીટ તેમજ સર જમશેદજી જીજીભાઇના કુટુંબો તરફથી કેટલી કેટલી મોટી રકમો મલી હતી તે દેખાડી આપયું હતું અને જણાવયું હતું કે ત્રસટીઓને પોતામાથી ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાનો કેટલો બધો હક રહે છે.

મી૦ જસટીસ દાવર–પણ કાંઇબી નવી યોજના કરવામાં આવે તો ત્રસટીઓની નેમણુક જેઓએ નાણાં ભરયાં હાય

પણ પાછળથી ખસી ગએલ હોય તેમના કુટુંબના પ્રતીનીધીઓનું ખી તતવ જલવાય એવી રીતે થઇ શકે.

મી૦ એંગમેન—મારી તરફથી ફક્ત એમજ દેખાડી આપવાની છે કે સેંકડો જેમ નાણાંના રકમો કહાડી આપતા હતાં તેજ મુજબ ટ્રસ્ટીઓના કુટુંબ તરફથી મોટી રકમો મલતી રહી હતી અને એ સબબોસરજ તેઓ નવા ટ્રસટીઓની નેમણુક કરવાની સતા ધરાવતા હતા.

મી૦ જસટીસ દાવર ૧૮૧૧ આગમચ ટ્રસટીઓને કોણે નેમતા હતા?

મી૦ એંગમેન—આગળ ચાલતાં તે હું જણાવીશ.

મી૦ એંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ટ્રસટીઓ પોતાને હસતક જમીન અને ફંડો ઉપરાંત જે સથાવર મીલકતો ધરાવે છે તે બીના તો મારા વીદવાન મીત્રે કોરટને જણાવીજ નથી. આવી સથાવર માલકતોમાંથી કેટલાકોના ટ્રસટડીડો છે જયારે કેટલાકોના નથી પણ પાછળથી ટ્રસટીઓએ પોતાને હસતકની સઘલી સથાવર મીલકતોનું એકજ ટ્રસટડીડ બનાવવાનો ઠરાવ કરયો હતો કે જેથી જુદાં જુદાં ટ્રસટડીડો માટે જુદા જુદા ટ્રસટીઓની નેમણુક કરવાની મહેનતમાંથી તેઓ બચી જાય. તેવાં ટ્રસટડીડોમાં ટ્રસટીઓના પોતાના શરતો દાખલ કરવામાં આવે છે.

બાદ કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોર પછીની તપાસ.

મી૦ એંગમેને ટીફીન બાદ કોરટ બેસતાં દસતાવેજી પુરાવા ઉપર બોલતાં જણાવયું કે કેટલાક ટ્રસટડીડોમાં ટ્રસટીઓને નીમવાની સતા આપવામાં આવી અને એવા ફંડમાંથી આજુબાજુની જે મીલકતો ખરીદવામાં આવી છે તે ઉપર પણ ટ્રસટીઓનીજ તેવીજ સતા રહે છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—જે મીલકતના તમે કાયદેસરના ટ્રસટી નેમાયા હોવ તે બાબદમાં કોરટ તમને કાયમ રાખ પણ જેમાં ટ્રસટીઓની નેમણુક કાયદેસર ન હોય તેમાંથી ટ્રસટીઓને ખસેડી કોરટ નવી યોજના માટે શા માટે હુકમ ન કરે. દાખલા તરીકે દોખમાની આજુબાજુની જમીન માટે ટ્રસટીઓની નેમણુક કાયદેસરની નથી.

મી૦ એંગમેને જણાવયું કે, તેમને શા માટે ખસેડવા જોઇએ. કેમકે તેઓ તે હક આજ સુધી સો વરસ સુધી ભોગવતા આવયા છે.

બાદ કોરટ ઉઠતાં નામદાર મી૦ જસટીસ બીમને જણાવયું કે સવારના કોરટ ચોકસ સુચનાઓ કરશે અને તે ઉપર પક્ષકારો પુરતું ધયાન આપશે એવી કોરટ ઉમેદ રાખે છે. સુચના પ્રમાણે જો નહી ચાલવામાં આવે તો અમે એટલુંજ કહીશું કે તેમ કરનારને સારી સલાહ મળી નથી.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

વાદીઓએ કોરટની સુચનાઓ કબુલ રાખવાની બતાવેલી ખુશી.

ટ્રસટીઓએ આ સુચનાઓ કબુલ કરવાને પાડેલી ના.

પ્રતીવાદીઓ તરફનો આગળ ચાલેલો મુકદમો.

નામદાર વડા જડજે સમજુતી માટે ફરી બતાવેલી ખાહેશ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૯ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભ

મુ. નવરોજી હાલકે મુંબઈની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી ભીખાજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઈ કાલે હાઈ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન મી૦ બાદશાહ અને મી૦ ફરદુનજી પસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લાંચ અને ઓવનના ફરમાસથી મા૦ ઈનવરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

ટ્રસટીઓએ નાકબુલ રાખેલી સુચનાઓ.

કોરટ બેસતાં મા૦ લાઉંડસે જણાવયું કે છેહલા સુનાવણી વેળા તમો નામદારોના ભાષણમાંથી જે સુચનાઓ નાકલી હતી, તે ચોકસ નાના ફેરફારો સાથે સવીકારવાને મારાં કુળો તઈયાર છે એમ હું તમો નામદારોને જણાવવાની રજા લઉં છું.

મી૦ સેંગમેને જણાવ્યું કે મારાં કુળો તેમજ અમે પણ એ સુચનાઓ ઉપર ઘણીજ ધીરજથી વીચાર ચલાવયો છે અને મને દલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે તેઓ તે સુચનાઓ કબુલ કરતા નથી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—વધારે તો તપાસ આગળ ચલાવવા વગર આજે ઈલાજ નથી.

મી૦ સેંગમેન—અમે સમજીયે છીયે કે નામદાર બન્ને જડજ વચે પડવા માંગે છે, એટલે મારા કુળો તરફનો ખુલાસો એ નામદાર સનમુખ થવો જોઈએ. તેઓ આ માટે સુચનાઓ સવીકારવાની ના પાડે છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—અમારી ખાતરી એવી છે કે અમે આ મુકદમાનું સેવટ આણેલું જોવાને આતુર છીયે. દાવાની સથીતીએ સમાધાની માટે ખાજબી પાયો રચાયલો કહેવાય. અલબતાં પક્ષકારો ઈચ્છતા હોય તેવા ફેરફાર માટે છુટછાટ મુકવી જોઈએ. સમાધાની કરવાનું કામ કાંઈ અમારૂં નથી, પણ પક્ષકારોનું છે. મુકદમાનું છેવટ લાવવા વધુ તકરાર ચલાવવી હોય તો તે તમારી અને મી૦ લાઉંડસની વચે થવી જોઈયે, પછી તે બાબદ અમારે હાથ ધરવી જોઈયે.

મી૦ લાઉંડસ—ચોકસ ફેરફાર સાથ હું નામદાર કોરટ તરફની સુચનાઓ સવીકારવાને તઈયાર છું.

મી૦ સેંગમન—મારા કુળો સવીકારી શકે તેમ નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર—બંને અગતના મુદા ઉપર?

મી૦ સેંગમેન—હા, નામદાર બંને મુદાઓ ઉપર.

મા૦ જસટીસ દાવર—ટ્રસટીની ખાલી પડતી જગા પુરવાના સવાલ ઉપર વાદીઓએ પણ વીચાર કરવાનો છે.

મા૦ સેંગમેન—મને એમ ભય છે કે કોરટની સુચના નહી સવીકારવામાં અમે સારી સમજ વાપરી નથી. એવો ખયાલ બેસી જશે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તમારી પાસે ઘણુંજ મજબુત કારણ હોવાં જોઈયે તે અમારાથી ના પડાશે નહીં. અમે તમારો આખો મુકદમો સમજયા નથી અને હવે પછી મુકદમો કેવો વલણ લેશે તે જાણવા નહીં હોવાથી અમારા મન પર ખોટો છાપ બેઠો હોય. મને વધુ મુદલાં દીલથી કહેવા દો કે આ મુકદમામાં ચોકસ સવાલો ઘણીજ અગતવતા ધરાવનારા છે. જો સંમતીનું હુકમનામું લેવામા આવશે તો તેમા અમે જે ડીકલેરેશન કર્યું તે કામને ઠીક બંધન કરતાં થઈ પડશે. તેનાં જુદીનને વટલાવવાના સંબંધમાં અજુમને કરેલા ઠરાવો પણ સંમતના હુકમનામા દરસાવી શકે. વાદીઓ અમુક ડીકલેરેશન મેળવવાને બધાએલા છે. તમારા કુળો પણ કોમનો લાભ બળવાનને પોતાથી બનતું કરેછે અને એ ઠરાવો સદાના બળ

વાવલા રહેલા જોવાને ઘણા આતુર છે. સમતીનું હુકમનામું કોમ ઉપર બંધન કરતાં હોય કે નહી હોય પણ કોમ જુદદીનોને પારસી ધરમમાં લેવાના સંબંધમાં અંકોશ મુકવાનો હક ધરાવે છે તે કોઈથી ના પાડી શકાવાનું નથી. તેઓને એના સંબંધમાં કાયદા કાનુનો કરવાનો હક છે. એવા કાનુનો કોમને લાગતા વળગતા છે અને નહી કે એકાદ આસામીને.

મી૦ લેંગમન— એ એકલી બાબત પર અમારે વીચાર કરવાનો નથી. ધરમ ખાતાઓના સંબધમાં પણ અમારી તકરાર છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—અમારી પકી ખાત્રી છે કે અમારી સુચનાઓ નહીં સવીકારવામાં તમારી પાસે ઘણામજબુત કારણો છે. જો આપણે અને મી૦ લાઇંકસ એવા મતપર આવયે કે મતફેરની બાબદો ઉપર આપણે તકરારમાં ઉતરવું ઘણું ઉપયોગી થઇ પડશે અને તેમ કરી મુકદમાનો નીવેડો લાવી શકાશે તો નામદાર વડા જડજને મેહેનતમાં શા માટે લાવવા તેની મને સમજણ પડતી નથી. તે નામદારનો વખત ઘણો કીમતી છે અને હવે ટુંક વખતમાં તે નામદાર જવાના છે.

મી૦ લેંગમેન—સમજુતીપર આવવામાં કાંઇ પગ મદદ મળતી હોય તો અમે ખુશી થઇશું અને આપણે ચેમબરમાં બેસી મારા કુળો તરફનો ખુલાસો નામદાર વડા જડજ પણ સાંભળશે તો લાભજ થશે. વળી બીજી સુચનાઓ બાહાર આવવાની વકી રખાય છે.

મી૦ જસટીસ બીમન— હવે નામદાર વડા જડજ સનમુખ તકરારમાં ઉતરવા માટે વખત હાજલ પડતો હાય એમ મને લાગતું નથી.

મી૦ લેંગમન—તયાં માત્ર ઇનફેરમલ કામ ચલવવામાં આવશે. એવાં કામથી શું સારૂં પરીણામ નીપજાવી શકાશે તે જાણતું છું.

મી૦ જસટીસ દાવર—તયારે પક્ષકારો, સોલીસીટરો, કાઉનસલો અને બેંચ સાથ નામદાર વડા જડજ સાથ આપણે કાલે ચેમબરમાં બેસી મળશે અને જે હુકમનામું લેવામાં આવે તેની શરતોપર વીચાર ચલાવયે।

મી૦ લેંગમેન—અમને લાગેવળગે છે તયાં સુધી અમે અમારી સથીતા તયાં સમજાવીશું અને પછી જે સુચનાઓ થાય તે ભલી અને સારી થઇ પડશે. અમારી સથીતી ગુંચવાડાભરી છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—કેટલો વખત લાગશે ?

મી૦ લેંગમેન—થોડોક વખત નીકળી જવો જોઇયે.

મી૦ જસટીસ બીમન—જેમ તમો તમારી સથીતા રજુ કરો તેમ તેને ફરી વળવા સામી પક્ષને પણ વખત જોઇયે. પણ તેનું સેટલ સારૂં આવે કે નરસું તે બીજી વાત છે.

મી૦ લેંગમેન—ખચીત વેલી આગમચેતી કરવી અશક્ય છે. મને મારો મુકદમો રજુ કરવા દેવો અને પછી તે ઉપરથી જુઓ કે અમારી સથીતી શું છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—તમે પોતે અને મી૦ લાઇંકસ મસલત ચલાવી જુઓ અને કાંઇ સેટલ પર આવી શકાય તેમ લાગે છે કે નહી તેની તપાસ કરી કોરટને જણાવજો. હાલ તો તમારો મુકદમો રજુ કરો.

અને મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે ત્રસટીઓ કોરટમાં હાજર થયા છે તેઓ ઘણા રોકાણવાળા આસામીઓ છે. અને તેઓ કોરટ છોડી જવા માંગતા હોય તો જાવ.

આ ઉપરથી મી૦ બમનજી પીટીટ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી અને મી૦ મેરવાનજી મનચેરજી કામા કોરટ છોડી ગયા હતા.

મી૦ લેંગમેને આગળ ચલાવેલો મુકદમો.

મી૦ લેંગમેને આ પછી પોતાનો મુકદમો રજુ કરતાં જણાવયું કે ૧૮૫૧ માં ત્રસટીઓ હસતક બોંમ્બે ફંડો આવયાં હતા. હવે આ ૧૫ ફંડના ત્રસટી તરીક તેઓ વાજબી રીત નેભાવ્યા હતા તે સવાલમાં ઉતરવાનું છે. આ ત્રસટીઓને રૂ. ૪૫ લાખની રકમ મળી છે. અને તેમની સથીતી કામાકાજ થઇ ...

હતી નથી. વળી ત્રસટીઓના ફંડુંએમાએ નાણાંની મોટી રકમો સખાવતમાં કહાડી એ ત્રસટીઓને સોંપી છે. સર જમશેદજી પીટીટ તેમજ આજબાસ ફંડુંએમાએ મળી રૂ. ૧૩ લાખ કહાડી આવ્યા છે. મારા મીત્ર મી૦ લાઉનડસ જણાવે છે કે ૧૮૨૩ ના ત્રસટડીડની રૂએ તેમાયના ત્રસટીઓના વરસ તરીકે અ ગણાવા જોઇએ યાને અમને ત્રસટી ગણાવાનો કાંઇ હક નથી, પણ ૧૮૯૬ ના ત્રસટ ડીડમાં પ૦છમા વરસામાં મળેલી સખાવત જણાવવામાં આવી છે તો પછી ૧૮૨૩ ના ત્રસટડીડની રૂએ અમે વારસામાં ઉતરેલા કેમ ગણાઇયે. પાછળના ત્રસટડીડોની રૂયેજ અમે ત્રસટીઓ ને માયલા ગણાવા જોઇયે. ૧૮૮૪ નું ત્રસટડીડ તેજ વરસમાં રજીસટર કરવામાં આવયું હતું. એની રૂયે અમે મીલકતો નો કબજો લીધો હતો. તે વેળા વાંધો લેવાવો જોઇતો હતો. તેમ થયું નથી અને છેક ૧૯૦૫ માં હાલના વાદીઓ તે સામે વાંધો ઉઠાવવા નીકળ્યા છે આથી વાદીઓના દાવાને મુદતની બાધ લાગે છે.

પારસી તવારીખ સંબંધી વીવેચન.

હવે હું પારસી તવારીખ ઉપર આવીશ. મી૦ ડોસાભાઇ કરાકાની 'પારસીઓની તવારીખ' ને લગતી ચોપડીમાં જણાવવામાં આવયું છે કે પંચાયત કોરટના અદાલત જેવી હતી, પણ તેની સતા પાછલા વખતમાં નામની થઇ પડી હતી. ૧૭૭૮ માં પંચાયતે પોતાની સતા પાછી મેહણુ કરવાની અરજ સરકારને કરી હતી. એ વેળા મોબેદો અને બેહદીનો વચે ઝગડો જાગયો હતો. સરકારે ઠરાવ બાહાર પાડી જણાવયું હતું કે પારસીઓએ પોતાના કોમમાંથી ૨૪ જણનાં નામ સુચવવાં, તેમાંથી સરકાર ૧૨ ને પસંદ કરશે. આવી રીતે સરકારે ૧૨ જણાની પંચાયત નેમી હતી. તા૦ ૪ થી મારચ ૧૮૧૮ ને દાને અનજુમને ૧૮ જણાઓની પંચાયત નેમી હતી અને તેમાં ખાલી પડતી જગા પંચાયત પોતે પુરતી આવી હતી. અંજુમનનો અરથ આખી કોમ કે કોમના થોડા ભાગનો થાય છે તે કોરટે નકી કરવાનું છે. નવસારીમાં કોઇ વખત એનો અરથ દેશાઇઓ અને હસ્તુગે અને કોઇ વખતે આખી પારસી કોમ કરવામાં આવે છે. ૧૮૧૮ વાળી અંજુમન આખી પારસી કોમની કે થોડાઓની હતી તે કહી શકાતું નથી, તા૦ ૨ જી જુલાઇ ૧૮૨૮ માં પંચાયતે પેતે ખાલી પડેલી જગા પુરવાનો દાખલો મળી આવે છે.

મી૦ લાઉંડસ—મી૦ ડોસાભાઇ કરાકાએ પોતાના ચોપડીમાં ૧૮૧૮ ની સભા વીશે લખતાં અંજુમન તથા પંચાયત એકજ બોલો હેય એવી રીતે વાપરયા છે. એ ઉપરથી ખુલ્લું જણાય છે કે મી૦ સ્ત્રેંગમેન પંચાયતની જે સભા જણાવે છે તે અંજુમનની સભા છે.

ખાલી પડતી જગયા પુરવાની રૂઢી.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે બોલાયે પંચાયતમાં પંચાયતના ત્રસટીઓની ખાલી પડતી જગા કેવી રીતે પુરવામાં આવતી હતી, તેનો હેવાલ છે. એ પરથી જણાય છે કે હયાત રહેલા પંચાયતના ત્રસટીઓ બાકીના ત્રસટીઓની નેમણુક કરી તે માટે પાછળથી અંજુમનની બહાલી મેળવતા હતા અને તે પછી દાતરમાં તેની નોંધ લેતા હતા. ૧૮૧૮ માં પંચાયતના પહેલા ૧૮ અખીકારીઓની નેમણુક કરવામાં આવી હતી ૧૮૨૩ માં બે ત્રસટીઓની ખાલી પડેલી જગા એજ રીતે પુરવામાં આવેલી લાગે છે. ૧૭૮૭ માં સરકારે ૧૨ ત્રસટીઓની પંચાયત નેમી હતી, તે કયાં સુધી ચાલુ રહી તે કહેવુ મુશ્કેલ છે. કોઇબી રીતે તેનો ૧૮૧૮ પેહલાં અંત આવયો હતો. એ વરસમાં ૧૮ જણાઓની પંચાયત બનેલી જણાય છે.

હવે હું ત્રસટડીડો ઉપર આવું છુ. ૧૮૨૩ના નવેમબર માસમાં વહાડયાએ અંજુમન ઉપર એક પત્ર લખી જણાવયું હતું કે મારી પાસ પંચાયતના નાણાં વયાજે અનામત મુકયાં છે, તે હું વહીવાર રાખવા માંગતો નથી. તમો એ

હેરખાની કરી એ નાણાં મારી પાસેથી લઇ તમારે ગમે ત્યાં વયાજે મુકો. બી જો દસ્તાવેજ તા૦ ૧૫ મી નવેમબર ૧૮૨૩ ના છે અને તેની તારીખમાં ભુલ છે. એમ બીજા દસ્તાવેજો ઉપરથી જણાય છે. ખરૂં જોતાં એપર તા૦ ૨૮ મી નવેમબર ૧૮૨૩ ની જોઇયે. મી૦ લુહાડયાના પત્ર ઉપરથી ચાર આસામીઓએ કાયદેસર નાણાં મેળવયાં હતાં અને તે મેસરસ રેમાંગટન અને કરાદરડને તયાં મુકવામાં આવયાં હતાં. એના સંબંધમાં ચાલેલો પત્રવહેવાર મી૦ એંગમેને વાંચી સંભળાવયો હતો. એ નાણાં વયાજે અનામત મુકવાની રસીદ તે વખતના ૪ ત્રસટીઓને મળી હતી.

અત્રે કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

સંગજુતીની ફરી સુચના.

બપોરના ખાણા પછી કોરટ પાછી મળતાં નામદાર મી૦ જસટીસ બીમને મી લાઉંડસથી જાણવા માગયું હતું કે, પ્રતાવાદીઓ ફરીઆદીને વટમાવવા સંબંધમાં સમજુતીની બાબતમાં છુટછાટ મેલવા તઇયાર થાય તો વાદી પક્ષ ત્રસટીઓના નેમણુકના સંબંધમાં તેજ મુજબ છુટછાટ મેલવા તઇયાર છે કે નહી.

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે મારાં કુળ અહીં નથી તેથી હુ કાંઇ કહી શકતો નથી પણ નામદાર કોરટ કાંઇપણ વાજબી સુચનાઓ કરે તે મુજબ તેઓ ચાલવા તઇયાર છે.

મી૦ એંગમેને જણાવયું કે મારા કુળનો મુકદમા શું છે તે હું થોડા બોલોમાં રજુ કરી શકીશ પણ હું તે જાહેર કોરટમાં બોલવા માંગતો નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર જણાવયું કે ચીફ જસટીસને આ બાબદમાં ખોટું લાગે છે. તેમને હાલની બેંચ આ મુકદમા સાંભળવા નેમી હતી તયારે મી૦ પાદશાહના કહેવા પ્રમાણે સાત દીવસ અને મી૦ એંગમેનના કહેવા પ્રમાણે દશ દીવસ મુકદમો ચાલશે એમ મેં તે નામદારને જણાવયું હતું અને તે ઉપરથી તે નામદાર હાલની બેંચ આ મુકદમો સાંભળવા નેમી હતી. હવે મી૦ પાદશાહના અને મી૦ એંગમેનના બોલવામાં છુટછાટ મેલીએ તો મુકદમો પંદર દીવસ કે તેથી થોડા વધુ દીવસમાં પુરો થવો જોઇતો હતો. તોપણ આ મુકદમાનું સેવટ લાંબો વખત સુધીમાં આવે એવું હાલ જે રીતે મુકદમો ચાલે છે તે ઉપરથી હું જોઇ શકતો નથી આ બેંચ લાંબો વખત રહેશે કે નહી. તે હું કહી શકતો નથી, કારણ કે મી૦ જસટીસ બીમન ૫ માસની રજા ઉપર જનાર છે. આથી ઓરીજીનલ સાઇડના કામકાજને ઘણી અગવડ પડે છે. તમે જાણો છો તેમ તકરારી ચેમબરની બાબદ મને મારા રજાના દીવસોમાં અને કોરટ ઉઠવા બેસવા અગાઉ આટોપવી પડે છે તેમજ મી૦ જસટીસ બીમનને પણ કરવું પડે છે. આ અમારી અંગત અગવડની અમે કાંઇ ફરીઆદ કરતા નથી પણ તેથી ઓરીજીનલ સાઇડનું કામકાંજ કાંઇ થઇ શકતુ નથી. કારણકે બીજી કોરટમાં નામદાર મી૦ જસટીસ રસલ એક લાંબા મુકદમામાં રોકાઇ પડેલા છે.

આ પછી નામદાર જડજે, પક્ષકારો તેમના ધારાના હીમાયતી અને સાલીસીટરો નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરની ચેમબરમાં મસલત કરવા ગુપ્ત ઉઠયા હતા પણ કોરટ ઉઠતાં સુધી પાછા ફરીયા નહોતા.

પારસી પંચાયત કેસ.

નામદાર જડજની ચેમ્બરમાં ચાલેલી મસલહત.

કોરટમાં પહેલવહેલીવાર હાજર થયલા પક્ષકારો.

મુકદમાનો સમજુતીથી છેડો આણવાની રખાતી વકી.

આવતી તા૦ ૧૬ મી ઉપર મુલતવી રહેલો મુકદમો.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૭ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઈ બેહરામજી જીજીભાઈ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઈ તાતા અને મી૦ નાનાભાઈ નવરોજી કાત્રક મુંબઈના પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી અરદેશર જી આબજલસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઈ કાલ દીને હાઈ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરેદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી અ. ફ. તાલેયારખાન અને મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

પારસી પંચાયતને લગતાં જરથોસતી કોમમાં ભારે ચરચા ફેલાવી રહેલા ઉપલા મુકદમાની ૧૫ મી સુનાવણીનો દીવસ ગઈ કાલે હતો અને ગઈ પરમ દીને સાંજે નામદાર જડજોના ચેમબરમાં બંને પક્ષકારો વચ્ચે ચાલેલી મસલહતનાં પરીણામે ગઈ કાલે બપોરે ૧૨॥ વાગતે ચેમબરમાં ઉભા મુકદમા સંબંધી સમજુતી માટે વધુ મસલહતરૂપી તપાસ ચાલી હતી.

આ કેસના ઘણાક વાદીઓ (સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી બેરામજી જીજીભાઈ, વીગેરે) પહેલીજવાર ગઈ કાલે કોરટમાં હાજર હતા. તેઓ અને હાજર રહેલા પ્રતીવાદીઓ તેમજ બંને પક્ષના ધારાના હીમાયતીઓ ચેમબરમાં ઉપલે વખતે હાજર થયા હતા પણ તે પછી કોરટની સુચનાને અનુસરી પ્રતીવાદીઓ પોતાના ધારાના હીમાયતીઓ સાથ પાછા ચેમબરની બહાર આવયા હતા, એ પછી ચેમબરમાં વાદી પક્ષની કેટલીક મસલહત અને વીગત રજુ થઈ હતી. આ મસલત અરધો કલાક સુધી ચાલી હતી. જે પછી તેઓ ચેમબરમાંથી (વાદી પક્ષ અને તેઓના ધારાના હીમાયતીઓ) બહાર પડયા હતા, જે પછી પ્રતીવાદીઓ (સર જમશેદજી બારોનેટ વગેરે) અને તેઓના ધારાના હીમાયતીઓ ચેમબરમાં કેટલાક મસલહત અને વીગત રજુ કરવા માટે ગયા હતા.

પા કલાક ઉપર પ્રતીવાદી પક્ષની મસલહત ચાલી હતી, જે પછી નામદાર જડજોના હુકમથી પંચાયતના સેક્રેટરી એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીને કેટલાક ખુલાસા માટે ચેમબરમાં બોલાવવામાં આવયા હતા.

એ પછી થોડો વખત રહી વાદી પક્ષના ધારાના હીમાયતી મી૦ લાઉંડસ પણ ચેમબરમાં હાજર થયા હતા અને આ મુકદમા સંબંધમાં વધુ મસલહત ૨॥ વાગતા સુધી ચાલી રહી હતી, જે પછી કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી. ઘટતા છુટાછવાઇ બંને પક્ષ તરફથી મેળાતાં

આ મુકદમાનો છેડો સમજુતીથી આવશે એવી સબબે વકી રાખવામાં આવે છે.

મુલતવી રહેલી તપાસ.

તીફીન બાદ કોરટ પછી મળી નહોતી પણ ચેમબરમાં પક્ષકારો વચ્ચે થએલી મસલહત રૂહે કોરટ તરફથી કરવામાં આવેલી સુચના ઉપર પારસી કોમના વીચારો જાણવાનું બની આવે તે માટે મુકદમની વધુ તપાસ આવતી તા૦ ૧૬ મી ઉપર મુલતવી રાખવામાં આવી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ગઇ કાલે પાછી ચાલેલી તપાસ.

પ્રતીવાદીઓએ મુકદમો આગળ ચલાવવાની બતાવેલી ખાહેશ.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને આગળ ચલાવેલું ભાશણ.

ટ્રસટીઓની નેમણુક કાયદેસર હોવાની દલીલો.

ગરમીની રજા સુધીમાં મુકદમો પુરો કરવાની મી૦ સ્ત્રેંગમેનની કબુલાત.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૦ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી દાવર કે મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહેરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને મી૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ત્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

પ્રતીવાદીઓની મુકદમો આગળ ચલાવવાની ખાહેશ.

કોરટ બેસતાં મી૦ ઇનવેરારીટીએ જણાવ્યું હતું કે પારસી અનજુમનની સભા મળી હતી અને તેનો શું અભીપ્રાય-

મી૦ લાઉનડસ-મારા ભાઇ જે કાંઇ કહે તેના સંબંધમાં હું વાંધો લઉ છું. તેવણે તો કોરટને એટલુંજ જણાવવું જોઇએ કે તેઓ મુકદમો આગળ ચલાવવા માંગે છે કે નહીં.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર-સભામાં થયલા કામકાજ સાથે અમોને કશું પણ લાગતુવળગતું નથી. અત્રે સવાલ એટલોજ છે કે મુકદમો આગળ ચલાવવામાં આવનાર છે યા નહીં.

મી૦ ઇનવેરારીટી-તયારે અમો અમારો મુકદમો આગળ ચલાવયે છીએ.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને એ પછી ટ્રસટીઓનો મુકદમો આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે સને ૧૭૮૭ ના સાલમાં બગાડ પંચાયતની મંડળી પારસી કોમોના આગેવાનોના બનેલા એક મંડલી હતી. અંગ્રેજોના હાથમાં મુંબઇ શહેર આવયા પછી

પહેલી પંચાયત સ્થાપવામાં આવી હતી એટલે કે તે પારસીઓનું નવું મથક બનવા પામ્યું હતું. મુંબઈની પંચાયતની સલાહ બીજાં ગામોના પારસીઓ લેતા આવતા હતા, જો કે ઘરના કામકાજોમાં તો નવસારી પોતાને આગેવાનમાં ખપાવવાનો દાવો કરતું હતું. મી૦ કરાકાએ પ્રગટ કરેલી ચોપડી ઉપરથી જણાય છે કે મુંબઈની પંચાયત ચુકાદા આપનારી એક અદાલત જેવી હતી. મુંબઈની પંચાયત કોઈની પણ દરકાર કર્યા વીના ચુકાદાઓ આપતી હતી અને આ મુકદમાઓ પક્ષકારો ઘણી ખુશીથી સ્વીકારતા હતા. મુંબઈની પારસી પંચાયતની આવી સતા ૧૮ મી સદી સુધી રહેવા પામી હતી. એ મુદત પછી સરકારે નવી પંચાયત ૧૨ શખસોની બનાવી હતી. એક ટ્રસટીએ પારસી પંચાયતના ફંડના સંબંધમાં તા૦ ૪ થી ડીસેમબર ૧૮૨૩ ને દીને એક પત્ર લખયો હતો. આ પત્ર લખનાર મી૦ ફરામજી કાવસજી બનાજી હતા. એ પત્ર ઉપરથી માલમ પડે છે કે રૂ ૧૮૦૦૦ ઉપરાંત રૂ ૨૦૦૦ વધવા હતા એટલે કે ટ્રસટીઓના હાથમાં તે વખતે રૂ ૨૦૦૦૦ થી સહેજ વધુ નાણાં હતાંઃ-

અત્રે મી૦ સેંગમેન ઉપલો પત્ર વાંચી સંભળાવયો હતો.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—પહેલી ચુંટણી કયારે થઈ હતી?

મી૦ સેંગમેન—૧૮૧૮ માં.

પહેલી પંચાયતની સ્થાપના.

અનજુમને ચોકસ સંખયા ચુંટી કાઢી હતા અને તેમાંથી સરકારે થોડી સખયા પસંદ કરી હતી. મી૦ લાઉનાએ જણાવયું હતું કે સર જમશેદજીએ ૧૮૪૩ માં પત્ર લખયો તે આમમજ પંચાયતના સભાસદોના ચુંટણી અનજુમન તરફથી થતી હતી અને સર જમશેદજીના વખતમાં એ રૂઢી બંધ થઈ ગઈ હતી. સરકારે ૨૪ શખસોના નામો માગ્યાં હતાં અને તેમાંના ૧૨ શખસોને સરકાર પસંદ કરયા હતા. આ યોજના કોમે માગણી કરવાથી અમલમાં મેલવામાં આવી હતી. આ ચુંટી કહાડેલા શખસો કોમના આગેવાનો હતા. સરકારથી જુદી એ રૂઢી ૧૮૧૮ માં અમલમાં આવી હતી અને તે ૧૮૨૩ સુધી ચાલી હતી. ૧૮૨૩ સુધી કશું પણ ફંડ જુદું કરવાની તજવીજ કરવામાં આવી હતી નહીં. રૂ. ૧૮૦૦૦ જેટલી રકમ એક શખસ પાસે વયાજે મુકવામાં આવી હતી. આના સંબંધમાં સર જમશેદજી શું કહેવા માંગે છે તે આપણે જોઈશું. આ બાબત વીશે તો ફકરો ખુલાસે પંચાયત નામની ચોપડીમાં આપવામાં આવયો છે. તે ફકરામાં જણાવવામાં આવયું છે કે પારસીઓને મુંબઈમાં આવી વસવાને ૧૦૦ વરસ થવા આવયાં છે. તેઓમાં ઘણા તવંગરો છે અને આ અરસામાં ઘણી મોટી મોટી રકમો સખાવતમાં આપવામાં આવી છે તેવીજ રીતે મોટી રકમો ખરચાઈ પણ છે. આ ખરચનો હીસાબ રાખવામાં જોઈએ તેવી સંભાળ લેવામાં આવતી નથી. તેથી કુદરતી છે કે આવી બેદરકારીના સબબે કોમ વધુ સખાવત કરવાને વાજબી રીતે આનાકાની બતાવે છે. આથી હવે આ સવાલ પંચાયતે ઉંચકી લેવો જોઈએ છે. મી૦ વહાડયાજી હોરમસજી બમનજી તા૦ ૧૨ મી માર્ચ ૧૮૨૬ ને દીને ગુજરી ગયા હતા અને તેમના દીકરાને પંચાયતના સભાસદ તરીકે પંચાયતે નેમયા હતા. તેમણે પોતાના પીતાની જગયા સ્વીકારી હતી એમાં તો કશો શક નથી. પણ તેમને હયાત ટ્રસટીઓએ નેમયા કે કોઈ બીજાઓએ નેમયા તે માલમ પડતું નથી. તા૦ ૫ મી મે ૧૮૨૬ ને દીને એના સંબંધમાં દસતાવેજ લખવામાં આવયો છે. એ દસતાવેજ ઘણો ગુંચવાડા ભરયા છે. મી૦ વાડયાજી નવરોજી ટ્રસટી હતા અને મી૦ જેહાંગીર ફરામજી દાવર પંચાયતના સભાસદ હતા એમ આ દસતાવજમાં જણાવવામાં આવયું હતું. ૧૮૨૬ થી ૧૮૩૫ સુધીનો કશો પણ દસતાવેજ હાથ લાગતો નથી, પણ તા૦ ૮ મી જુન ૧૮૩૫ નો પત્ર હાથ લાગયો છે. મી૦ વહાડયાજી નવરોજીએ પારસી પંચાયતના સભા

સદો ઉપર એ પત્ર લખયો હતો, પણ હેઠળ મી૦ ફરામજી કાવસજી બનાજીનું લખાણ છે, યાને શેરો મારયો છે. એક સભાસદનું રાજીનામું હોય એવી મતલબનો એ પત્ર માલમ પડે છે અને તેમાં પોતાની જગયાએ એક નવા સભાસદની નેમણુક કરવાનું સુચવવામાં આવયું છે. ઉપલા શેરામાં જે વીગતો જણાવવામાં આવી છે તે પરથી માલમ પડે છે કે, પંચાયત માત્ર સંસારી બાબતો માટે હતી અને નહી કે ધરમખાતાંઓ માટે. એ પત્રમાં વધુ જણાવવામાં આવયું છે કે પંચાયતનું સંસારી કામ તેના સભાસદોને માથે નાંખવાને બદલે બહારકોટના પારસીઓને લગતું કામ બહારકોટના આસામીઓને તથા કોટનું કામ કોટના આસામીઓને માથે નાખવું જોઇયે. મી૦ બનાજી પંચાયતને માટે અંજુમન શબદ વાપરે છે. પંચાયતની તા૦ ૨૩ મા જુન ૧૮૩૬ ને દીને મળેલી સભામાં નવા સભાસદોની નેમણુક કરવામાં આવી હતી. તે ઉપરાંત બીજા સવાલો હાથ ધરવામાં આવયા હતા. તેમાંનો એક રાખેલા ઓરતોના છોકરાંઓને સદરો પહેરાવનાર મોબેદના સંબંધમાં તેને પંચાયતના હોકમ વગર સદરા પહેરાવવા માટે ઠપકો આપવાનો તથા નાદાન લીધા વગર તેને મોબેદીનુ કામ કરવા નહી દેવાનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવયો હતો. મી૦ નવરોજી વાડયા અને મી૦ ફરામજી બનાજીએ જણાવયું હતું કે પંચાયતના સભાસદો બરાબર કામ કરતા નથી. આથી ઉપર જણાવયા મુજબ પંચાયતે ૭ સભાસદોના નેમણુક કરી હતી. પણ તે માટે પાછળથી અનજુમનની બહાલી લેવામાં આવી હતી કે નહી તે કાંઇ માલમ પડતું નથી.

સર જમશેદજી જીજીભાઇ પારસી બેનાવોલંટ ઇનસટીટયુશન માટે રૂપયા ત્રણ લાખ જેટલી રકમ સને ૧૮૪૨ માં આપવામાં આવી હતી, પણ તેના સંબંધમાં ટ્રસટડીડ છેક ૧૮૪૯ ના સાલમાં બનાવવામાં આવયું હતું. તા૦ ૧૫ મા જુન ૧૮૪૪ ને દીને પોતાને સરનો ખેતાબ આપવામાં આવયો તે માટે તેમને પારસી કોમ તરફથી મુબારકબાદી મળી હતી, તેના જવાબમાં સર જમશેદજીએ પારસીઓ માટે શાળાઓ સથાપવા સારૂ રૂ ૨૫૨૦૦૦ ની રકમ કહાડી આપી હતી.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર-તમો જણાવી ગયા છો, કે ૧૮૫૧ ના સાલમાં રૂપયા દોઢ લાખ જેટલી મીલકત હતી, તે સર જમશેદજીવાલી ઉપલી રકમથી અલગ હતી કે?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન-સને ૧૮૫૧ ના ટ્રસટ ડીડમાં ફકત ૧૪ ફંડોજ દાખલ કરવામાં આવયાં હતાં, જેની એકંદર રકમ રૂપયા દોઢ લાખ જેટલી થવા ગઇ હતી.

આગળ પંચાયતના સભાસદોની કેમ નેમણુક થતી હતી?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ખોલાસે પંચાયતમાં જણાવવામાં આવયું છે કે ૧૮૪૩ માં ૧૮ સભાસદોમાનાં ૧૩ હયાત હતા અને પાંચ જગયા ખાલી પડી હતી, જે અનજુમન તરફથી રેવાજ મુજબ પુરવામાં આવી હતી નહીં. એ ઉપરાંત જણાશે કે ૧૮૧૮ પછી પંચાયતે પોતાના એક સભાસદની નેમણુંક કરી તે માટેની અનજુમનની બહાલી મેળવવાની રૂઢી પડી હતી તે ૧૮૪૩ આસમયમાં બંધ પડી હતી. સર જમશેદજી જીજીભાઇ પારસી બેનીવોલંટ ઇનસટીટયુશનનું ટ્રસટ ડીડ સને ૧૮૪૯ માં બનાવવામાં આવયું હતું, જેમા ટ્રસટીઓની નેમણુક બાબેની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી તથા ટ્રસટીઓના સંખયા ૧૨ ની ઠરાવવા સાથ ત્રણ વરસે દર ચાર જણાએ રાજીનામું આપી પાછા ચુંટાવાની ગોઠવણ રાખવામાં આવી હતી અને સર જમશેદજીને તેમાં જીદગી સુધી ટ્રસટી નેમવામાં આવયા હતા ૪ ટ્રસટીઓ દર ત્રણ વરસે રાજીનામું આપે તેના જવાબમાં બાકીના ટ્રસટીઓએ બીજા ત્રણની નેમણુક કરી પુરવાના હતા, તથા એકને સરકારે નેમવાનો હતો. તા૦ ૧૨ મા જુલાઇ ૧૮૫૦ ને દીને એક યાદી બહાર પાડવામાં આવી હતી. તે પર મારા મીત્રે ઘણું વજન મેલયું છે, પણ તે વખતે પંચાયતનો અરસ સર જમશેદજી ઇનસટી

ટ્યુશનનીજ પંચાયત હતી એવો અરથ કરવામાં આવયો હતો. એને પારસી કોમની અંજુમન સાથ લાગતું વળગતું ન હતું. સને ૧૮૨૬ માં મી૦ નવરોજજી ફરદુનજીએ કીધેલાં ભાશણમાં પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તે વખતે પંચાયેત સર જમશેદજી જીજીભાઈ ઈનસટી ટ્યુશન વાળીજ હતી. તા૦ ૧૨ મી ફેબરવારી ૧૮૫૧ ને દીને ફરામજી કાવસજી બનાજી મરણ પામ્યા હતા એ જ વરસની તા૦ ૨૨ મી અકટોબર બાંજી એક ચાઠી ફેરવવામાં આવી હતી. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું. કે તા૦ ૪ થી ડીસેમબર ૧૮૫૧ વાળું ટ્રસટ ડીડ બનાવવામાં આવ્યું હતું, એમા ૧૫ ફંડો સમાવવામા આવયાં હતાં. એમાનું એક ગરીબ પારસીઓને ઈનસાફ અપાવવા માટેના હાલમાં ઓળખાતું ફંડ તે વખતે રૂ ૧૦ હજાર જેટલું હતું. તે વધીને હાલ રૂ ૭૨ હજાર ઉપર ગયું છે. આ ફંડ પહેલાં હીંદુ તથા પારસીઓ માટેનું એવી હતનું ભેગું ફંડ હતું, જેમાંથી બંને કોમોએ પોત પોતાનો હીસસો જુદો કરી લીધો હતો.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—એ રૂપીઆ શું પારસીઓ મુકદમો લડવા માગે તેમને આપવાના છ?

મી૦ એંગમેન—નહી. કોઈ ગરીબ પારસી ઉપર કાંઈ ફોજદારી આરોપ મેલાયો હોય અથવા કાંઈ સંજોગ વચે ઈનસાફ મેળવવા માટે તેને મદદ કરવા સારૂ ખરચ કરવાનું એ ફંડ હતું.

સને ૨૮૨૩ માં ફકત એક સામાનય સખાવત માટેનું ફંડ હતું, તેમાંથી બધી સખાવતો કરવામાં આવતી હતી. તેમાં ધંધારનાં જમણ વગેરે પણ કરવાનાં આવતાં હતાં. હાલમા જે મોટું ફંડ જમા થયલું છે, તેને હાલના ટ્રસટીઓએ પોતે નાટી રકમો કહાડી આપવાનો છે. પારસી બેનીવોલંટ ઈનસટીટયુશનનો રૂ ૨॥ લાખ એક અલાહદાં ખાતા તરીકે આપવામાં આપયાં હતાં તે છતા ૧૮૫૧ માં ફંડ રૂ ૧॥ લાખનુ થયું હતું. તા૦ ૧ લી જુન ૧૮૨૬ ને દીને હાલની ગોઠવણ અગીયારી જયાં બાંધવામાં આવી છે તે માટેની જગા ટ્રસટીઓને સવાધીન કરવામાં આવી હતી અત્રે મી૦ એંગમેને સામાનય ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવેલી કેટલીક માલકતોનાં જે ટ્રસટડીડ કરવામાં આવયાં હતાં, તે ખુદ એકલા ટ્રસટીઓનાજ નામ ઉપર અથવા તે ટ્રસટીઓ અને બીજા શખસોના બેઉ નામ ઉપર કરવામાં આવેલાં હતા તથા તેમાં ટ્રસટીઓને ખાલી પડેલી જગા પુરવાનો હક આપવામાં આવયો હતો, તેના દાખલા આપયા હતા. હીસાબ પ્રગટ કરવાની રૂઢીના સંબંધમાં હું જણાવીશ કે ૧૮૪૬ સુધી 'મુંબઈ સમાચાર'માં તે દર વરસ પ્રગટ થતા હતાં, તે પછી અતયાર સુધી તે દર વરસે એક ચોપડીના આકારમાં બહાર પાડવામાં આવે છે. એ ચોપડી ૫૦૦ જેટલી છાપવામાં આવે છે અને તે લાઈબ્રેરીઓ, આગેવાન આસામીઓ વચે વહેંચવામા આવે છે. ૧૮૫૬ માં મી૦ નવરોજજી ફરદુનજીએ એક જાહેર સભામાં જણાવયું હતું કે પંચાયતના બીજા સભાસદો મરણ પામેલા હોવાથી ફકત ચારજ સભાસદો રહયા હતા, તેમાના પણ બેએ રાજીનામાં મોકલાવી આપયાં હતાં, તે છતાં એ જગાએ પુરવામાં આવી નથી. તેઓએ બીજી ફરીઆદ એ કરી હતી કે સને ૧૮૫૧ ના ટ્રસટડીડના ટ્રસટીઓ તરીકે જે ચાર જણા કામ કરતા હતા તેઓને પંચાયતે ચુંટી કહાડેલા હતા નહી પણ તે છતાં તેઓ પંચાયતના ટ્રસટીઓ તરીકે ઓળખાતા હતા. આ ટ્રસટીઓ કોણ હતા તે હું જણાવું છું. તેઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ પારસી બેનીવોલંટ ઈનસટીટયુશનના ટ્રસટીઓને ચુંટી કહાડવાનો જેઓ ૫૦૦ એકી વખતે ભરે અથવા જેઓ વારસીક રૂ ૨ નો લવાજમ આપતા રહે તેઓને ચુંટી કહાડવાની ટ્રસટડીડમાં સતા આપવામાં આવી હતી, તેઓ તરફથી ચુંટી કાઢવામાં આવયા હતા. આ ટ્રસટીઓના ચુંટણી કોઈ પારસી અનજુમન તરફથી કરવામાં આવતી હતી નહી.

અગ્રે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

ખાણું પછી ની તપાસ.

બપોરના ખાના પછી કોરટ બેસતાં નામદાર મી. જસટીસ બીમને ત્રસટીઓ ની નેમણુક બાબતના સવાલ વીશે મી. એંગમેન શું કહેવા માંગે છે તે જાણવા માગયું હતું.

મી. એંગમેને જણાવયું કે જુદાં જુદાં ફંડો છે અને તેની સંખયા ઘણી મોટી છે. જેમ દરેક ફંડ ઉપર હું આવતો જઇશ તેમ તે ઉપર હું વીવેચન કરતો જાઇશ અને તે ઉપરથી આપ નામદાર જોઇ શકશો કે સઘળા ફંડના ત્રસટીઓની નેમણુક બરાબર કરવામાં આવી છે અને તે ત્રસટીઓનેજ પોતાની જગયા ખાલી પડતાં પુરવાનો અધીકાર છે.

નામદાર મી. જસટીસ બીમને જણાવયું કે તે ઉપરથી કાંઇ ખયાલ પુગતો નથી.

નામદાર મી. જસટીસ દાવરે જણાવયું કે મુકદમો કેટલો લાંબો ચાલશે તે જોવાની જરૂર છે. બનવા જોગ છે કે હાલની બેંચ બેસતી કોઇપણ વખતે બંધ થાય અને પછી જો એક જજ તે નહીં સાંભળે તો પછી લાંબા વખત મુલતવી રહી જાય.

મી. એંગમેને જણાવયું કે ૧૮૫૧ પછી જે ફંડો ત્રસટીઓના હાથમાં આવયાં છે અને જેનો એઓ વહીવટ કરતા આવયા છે અને પોતાની ખાલી પડતી જગયા તેઓ પોતેજ પુરતા આવયા છે તે ફંડો ઉપરનો પોતાનો હક જો મી. લાઉનડસ છોડી દે તો ગરમીની રજા સુધીમાં તે પોતાનો મુકદમો પુરો કરી શકશે.

મી. લાઉનડસે જણાવયું કે ૧૮૫૧ પછીના ફંડ સંબંધમાં ત્રસટીઓની નેમણુક સંબંધમાં હું કાંઇ દાવો કરતો નથી મારી તકરાર તો એવી છે કે ૧૮૫૧ ના ત્રસટડીડથી ત્રસટીઓ જે રીતે જગયા પુરતા આવયા છે તે પુરવાને તેમને હક નથી.

અગ્રે મી. એંગમેને પોતાનું બોલવું આગળ ચલાવયું હતું. ૧૮૫૮ માં સર જમશેદજી ઇનસટીટયુટના સભાસદોના જગ્યા પુરવા એક સરક્યુલર બહાર પાડી નાણા ભરનારાઓની સભા બોલાવવામાં આવી હતી. તેમાં કોઇ આખી કોમને નોતરવામાં આવી નહોતી. ૧૮૫૧ બાબજ પંચાયતને નાણા સંબંધમાં કાંઇ અખતયાર નહોતો. એજ વરસમાં ત્રસટીઓની નેમણુક સંબંધમાં ટીકા વરતમાન પત્રોમાં પ્રગટ થયા હતા અને ૧૮૬૦ માં તે સંબંધમાં પંચાયત તરફથી ખોલાસો પ્રગટ કરાવવામાં આવયા હતો. ત્રસટીઓએ ખુલાસો કરતાં જણાવયું હતું કે પંચાયત ફકત સંસારી મુકદમા સંબંધમાં ફેંસલો કરે છે. પંચાયત સંસારી મુકદમાનો કેવી રીતે ફેંસલો કરતી હતી. તેનો દાખલો આપું છું. એક માણસ પોતાની છોકરીના લગન કરનાર હતો પરણનાર છોકરો મોડો આવયો અને બાપે દીકરીને બીજા સાથે પરણાવી દીધી. આથી પંચાયતે તે કુટુંબને નયાત બાહેર મેલયું હતું અને તેમાં મરણ નીપજતાં પંચાયત દંડ લેઇ રવાનને દોખમે ચઢાવવાનો હુકમ આપયો હતો.

નામદાર મી. જસટીસ દાવર—પણ તેને ત્રસટીઓની નેમણુક સાથ સંબંધ નથી.

મી. એંગમેને આગળ ચાલતા જણાવયું કે ૧૮૫૧ પછી ત્રસટીઓ પોતાની ખાલી પડતી જગયા પુરતા આવયા છે અને એ રીવાજ પારસી કોમને સારી રીતે જાણીતો છે. ત્રસટીઓ જે ફંડનો વહીવટ કરતા આવયા હતા તેનો તેઓ હીસાબ છપાવતા હતા અને ત્રસટીઓની નેમણુક કરવામાં આવતી હતી તેને લગતી ખબર પણ આપવામાં આવતી હતી. ૧૮૮૪ માં જયારે ત્રસટ રજીસટર કરવામાં આવયું હતું તયારે જાહેર નોટીસ આપવામાં આવી હતી. ૧૮૫૧ પછી ત્રસટીઓને હાથ ૧૫ ફંડ હતાં અને તે ફંડના ઉપજ ઘણી ઓછી આવક ની થઇ હતી એ પછી બીજાં ૨૫૦ ફંડો ઉભાં કરવામાં આવયાં હતાં. ૧૮૮૬ થી ફંડોનો વહીવટ ત્રસટીઓના હાથમાં રહેલો છે અને તેઓ તે વખતથી પોતાની ખાલી પડતી જગયા પુરતા આવયા છે. ૧૭૦૬ માં ફંડ ત્રસટીઓના હાથમાં હતાં જે ત્રસટીઓ કોમના આગેવાન હતા.

પણ તેમને કાંઇ કોમે ચુંટી કાઢેલા ન હોતા. એવી રીતે ત્રસટીઓ ૧૮૧૮ સુધી ચાલુ રહ્યા હતા. ૧૮૧૮ થી ૧૮૨૩ સુધી ફંડ ત્રસટીઓના હાથમાં હતાં તેઓને કોમે ચુંટી કાઢ્યા હતા પણ તે પછી ૧૮૫૧ સુધીમાં જે ત્રસટીઓ થયા તેઓ કાંઇ કોમથી ચુંટી કાઢવા નહોતા.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ગઇ કાલની તપાસનો હેવાલ.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને આગળ ચલાવેલું ભાશણ.

ત્રસટીઓને નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાનો હક.

સુદરો કસતી પહેરાવયા વગર ના બાળકને હોખમે ચઢાવવા ના સંબંધમાં દલીલ.

વાદીઓનો દાવો તદન ખરાબ હોવાનો મી૦ સ્ત્રેંગમેનનો એકરાર.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૧ મી માર્ચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેરોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલપાઇવાલા, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે માંડેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ હીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમસજી દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંનડસ, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલયારખાન, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને પતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ત્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

નવા ત્રસટીઓની નેમણુંક કરવાનો હક.

કોરટ બેસતાં મી૦ સ્ત્રેંગમેને પોતાનું અધુરૂ ભાશણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે ગઇ કાલે તમો નામદારે જાણવા માંગયું હતું કે ૧૮૨૩ ના પહેલાંનાં ફંડોના સંબંધમાં કાંઇ દસતાવેજી પુરાવો છે કે? મેં કહ્યું હતું કે તેવો કાંઇ પુરાવો નથી, પણ પાછળથી માલમ પડી આવ્યું છે કે વાડીયાજીના કબજામાં એક ચોપડી હતી, તેની નકલ છે, જે સામા પક્ષે તપાસી હતી. એ નકલ ઉપરથી જણાય છે કે છેક ૧૮૧૨ ના સાલમાં રૂ ૫૮૬ જમા હતા. એ ચોપડી વાડીયાજીના કબજામાં હતી અને તે ફંડ ૧૮૨૬ માં વધીને રૂ ૧૮૦૦૦ જેટલું થયું હતું. એ વખતે સામાનય ફંડ અને ધરબાર ફંડ હસતીમાં હતા. હવે ૧૮૫૧ ના ફંડોની વીગતમાં ઉતારવાની જરૂર છે અને તે એટલા માટે કે ૧૮૨૬ પછી કયા કયા ફંડો સથાપવામાં આવ્યાં હતા, તે જણાઇ આવે. વળી ૧૮૬૬ પહેલાં જે નાણાં અપાયાં હતાં, તે વખતે નાણાં આપનારાઓ એવું ખુલ્લું જાણતા હતા કે નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાની સત્તા હયાત ત્રસટીઓને હતી. એવી સુચના કરવામાં આવી છે કે અમો પંચાયતના પારસી જેવા જોઇએ. ૧૮૬૨ સુધી પંચાયતની હસતી ચાલી આવી હતી, પણ ત્રસટીઓની નેમણુક તો ૧૮૫૧ ના ત્રસટ ડીડની રૂએ

રવામાં આવતી હતી. આ પ્રસંગે પચાસ તદન જુદું કામ કરતી હતી. તમો નામદારે સવાલ ઉઠાવ્યો હતો કે નેમણુકના સંબંધમાં કોરટ શા માટે યોજના ઘડી કહાડે નહી. જ્યારે હમણાં સઘળી સથાવર તેમજ જંગમ મીલકતોના અમે હકદાર ત્રસટીઓ છીયે ત્યારે માત્ર થોડા ભાગ માટે શા માટે યોજના ઘડી કહાડી નવા ત્રસટીઓ ઉભા કરવા જોઇયે. ત્રસટોનો વહીવટ જે રીતે વહીવટ ચલાવવામાં આવે છે તેથી સરસ વહીવટ કરવા માટે શું યોજના હોય તે સંમજી શકાતું નથી. અત્રે મી૦ સ્ત્રેંગમેને પોતાની દલીલના ટેકામાં ઇંગલંડના મુકદમાની સાહદત ટાંકી બતાવી જણાવયું કે ત્રસટીઓના ખાલી પડતી જગા હઇયાત ત્રસટીઓએજ કરવી જોઇયે એવા ચુકાદાઓ અવારનવાર અપાયલા છે.

મી૦ જસટીસ દાવરની દલીલ.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ઇંગલંડના મુકદમાઓ જોશો તો જણાશે કે ત્યાં સઘળાં સખાવતનાં ત્રસટોનાં ત્રસટીઓનેજ ખાલી પડતી જગા પુરવાના સતા છે. કોરટના રવઇયા પરથીજ કાયદામાં તેવું પગલું ભરવામાં આવેલું હોવું જોઇયે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—ઇંગલંડમાં તો ધરમખાતાંઓ માટે ખાસ કમીશનરો છે. અહીં તેવા સથપાયલા કમીશનરો નથી. અલબતાં અત્રે એડવોકેટ-જનરલ ધરમખાતાંઓપર નજર રાખનાર એક અમલદાર છે.

મી૦ સ્ત્રેંગમેન—ધારો કે કોરટ બહારદાર માણસોને તેવી નેમણુક કરવાની સતા આપે તો વખતના વહેવા સાથ નહી ઇચ્છવાજોગ આદમીઓ અંદર આવે, તે પસંદ કરવા જોગ નથી હો. ત્રસટીઓ કાંઇ ગેરરતણુક ચલાવે તો તેમને ખસેડી શકાય.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—સો વરસ સુધી એક સખાવતનું ખાતું હસતીમાં હોય અને સખાવત કરનારનાં કુટુંબના પ્રતીનીધીનો અવાજ તેમાં નહી હોય તેમજ હઇયાત ત્રસટીઓએ કશી પણ ગેરરતણુક ચલાવી નહી હોય તો તેવા ત્રસટીઓ શું ઇચ્છવાજોગ નથી એમ નહી ધારો?

મી૦ સ્ત્રેંગમેન સર જમશેદજીના કુટુંબનો દાખલો લેઓ. પહેલા સર જમશેદજીએ મીલકત ત્રસટીઓના નામપર ચઢાવી આપી તે વેળાએ તેઓએ એવી શરત નાખી આપી છે કે હઇયાત ત્રસટીઓજ ખાલી પડતી જગા પુરે. ધારો કે ૧૦૦ વરસે સખાવત કરનારના કુટુંબનો સમાવેશ ત્રસટીઓ સાથ સામેલ નહી હોય તો તેનું કુટુંબ કાંઇ ફરીયાદ કરી શકે નહી. એ નીયમ સથાવર તેમજ જંગમ મીલકતને લાગુ પડે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—ધારો કે એક ત્રસટી મરી જાય તો તેના કુટુંબનો કાંઇ અવાજ રહેતો નથી કે કુટુંબના ફલાણા ધણીને નેમો!

મી૦ સ્ત્રેંગમેન—એમ તો હાલ આલબલેસ, જીજીભાઇ તેમજ પીટીટ કુટુંબના પ્રતીનીધીઓ છે અને હવે મી૦ જહાંગીર કાવસજી ૨ ૪ લાખની રકમ સખાવતમાં આપે, મી૦ તાતા મોટી દોલત કહાડી આપે અને પોતાનો હક પ્રતીનીધી હાજર કરવાનો રાખવા માગે તો સંખયા બહુ વધી જાય તમો કહો છો તેમ તેમને કાંઇ આખી જીંદગી હક મળે નહી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—અમે એમ કહયુંજ નથી.

મી૦ સ્ત્રેંગમેન—નીયમ વરસો થયાં ચાલતો આવયો છે. તે તોડવાની શું જરૂર છે. કેટલાક અસંતોષી આવી તે નીયમ ઉલટાવવા માંગે તે ચાલે નહી. બીજાં ખાસ કારણોસર કોરટ કોઇ પણ યોજનાં ઘડી કહાડી શકે. પણ અહી તેવું કશું કારણ મળયું નથી. વાદીઓનો દાવો તદન ખરાબ છે, અને હું કહું છું કે કોઇ પણ યોજના ઘડવાની જરૂર નથી.

ધરમખાતાઓનો ઉપયોગ કરવાનો હક.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને એ પછી આગળ ચાલતાં જણાવયું કે વાદીઓ તરફથી એવી દાદ ચાહવામાં આવી છે કે દોખમાઓ, સગડીઓ, નસાખાનાઓ અને

ગોહાવરા અગીઆરીનો જરથોસ્તી ધરમ પાળનારા સઘળાઓ ઉપયોગ કરવાનો હક ધરાવે છે. આ બનાવ આ મુકદમામાં ઘણો અગત ધરાવે છે. છ વાદીઓ આ મુકદમો લાવ્યા છે અને તેઓ ટ્રસ્ટીઓની હસતકની મીલકતોનો લાભ ધરાવવાને દરેક રીતે હકદાર છે અને તેઓના હક કદી ના પાડવામાં આવ્યા નથી. એ હક જેઓ પારસી કોમના નહી હોય તેમને જ ના પાડવામાં આવ્યો છે. એ વરગમાં વાદીઓ આવતા નથી. એમ છે તો તેઓ જે વરગના નહી હોય તે વરગને ગેરઇનસાફ કરવામાં આવે છે એવું જણાવી તેઓ આ મુકદમો માંડવાને કેમ લાયક ગણાય? જો કોઇ પણ મુકદમો માંડી શકે તો તે જે વરગના સ્વીકારવાને ના પાડવામાં આવી હોય તે મુકદમો માંડી શકે. ટ્રસ્ટીનો લાભ ભોગવવાને લગતા જે શખસોના હક ના પાડવામાં આવ્યા નહીં હોય તેઓ અથવા તેઓ તરફથી એડવોકેટ-જનરલ ટ્રસ્ટના કારોબારમાં ફેરફાર કરવા માટેનો દાવો માંડી શકે નહીં. ધારો કે તમો નામદાર વાદીઓની વીરૂધ ચુકાદો આપો તો માસીસ તાતા અને રજપુત આ! તો તે ચુકાદાથી કોઇ પણ રીતે બંધાયલાં ગણાશે નહી, અને તેઓ પોતા તરફથી પાછો મુકદમો લાવી શકશે.

આ૦ મી૦ જસ્ટીસ બીમન–આ મુકદમો ચોકસ નીયમ નક્કી કરાવવાની મતલબથી લાવવામાં આવ્યો છે ના?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન–ખરી હકીકત તો એ છે કે આ મુકદમો માત્ર માસીસ તાતાના લાભ માટે લાવવામા આવ્યો છે.

આ૦ મી૦ જસ્ટીસ બીમન-પણ આ મુકદમાથી એક ચોક્સ નીયમ તો નક્કી થશે?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન–મારૂં કહેવું એવું છે કે આ મુકદમો જે વરગને ટ્રસ્ટના લાભમાંથી બાતલ રાખવામાં આવ્યો છે, તે તરફથી નહી પણ જે તે વરગના નહી અગાઉ તેના તરફથી લાવવામાં આવ્યો છે. જે વરગને બાતલ રાખવામાં આવ્યો છે, તે વરગને લાભ આપવાનો નીયમ નક્કી કરવા માગતા હોય તો તેવા વરગના આસામીએ આ કોરટમાં આવવું જોઇતું હતું. સામાવાળા પક્ષકારો કાંઇ એમ નહી કહી શકે કે અમને ટ્રસ્ટના ચોકસ લાભમાંથી બાતલ રાખવામાં આવ્યા છે, જે લાભ અમને મળવા જોઇએ. હવે હું જરથોસ્તી માજદીયસની, પારસી વગેરે જુદા જુદા શબ્દોના સંબંધમાં બોલીશ. એ શબ્દો સન ૧૮૨૬ થી ૧૮૭૩ સુધીમાં સામાન્ય રીતે વપરાતા માલમ પડ્યા છે. આથી એ શબ્દો વાપરતી વખતે તે શબ્દ વાપરનારાઓના ધ્યાનમાં પારસી સીવાય બીજો કોઇ અરથ હતો કે તે આપણને જોવાનું છે. મી૦ લાઉંડસે જણાવ્યું છે કે માજદીયસની તથા જરથોસ્તી કોમનો અરથ પારસી જરથોસ્તીજ નહી પણ પારસી હોય કે નહીં હોય પણ જે શખસ જરથોસ્તી ધરમ પાળતો હોય તેને તે લાગુ પડે. પણ ૧૮૨૬ થી ૧૮૭૩ સુધીમાં આ બોલો વપરાતા હતા, તે વેળા તેનો એવો અરથ કેવી રીતે થઇ શકે તે હું સમજી શકતો નથી. એ વખતે મુંબઇના કોઇ જુદ્દીનને પારસી ધરમમાં વટલાવવાનો બનાવ કોઇએ જોયો હતો નહીં અથવા તો કોઇએ સાંભળયો હતો નહી, હવે તે વખતના પંચાયત ફંડના ટ્રસ્ટીઓ પોતે પણ જુદ્દીનને વટલાવવા સામે જબરી ઝુંબેશ ધરાવતા હોય તેનો એક દાખલો મળી આવે છે. એક ટ્રસ્ટી ફરામજી બનાજી બીજા એક ટ્રસ્ટી ઉપર પત્ર લખતાં જણાવે છે કે એક જુદ્દીનને સુદરા પહેરાવવામાં આવ્યા હતો, પણ તેને થોડાજ કલાકમાં તેની સામે દર્શાવવામાં આવેલાં વીરૂધતાને લીધે કહાડી નાખવો પડયો હતો, હવે ફંડને મદદ કરનાર એક ટ્રસ્ટી પોતે આગલાં ટ્રસ્ટડીડમાં પારસી તથા જરથોસ્તી બોલો ગમે તેમ વપરાતા હતા તેને બદલે કેમે પારસી તથા ધરમ જરથોસ્તી એવા તફાવત દેખાડનાર સને ૧૮૮૪ નું ટ્રસ્ટડીડ બનાવવામાં સામેલ હતા. તેઓએ ૧૮૭૩ માં પારસી કોમને અંક સમરડો બનાવી આપી હતી. ૧૮૮૪ના ટ્રસ્ટડીડમાં આ સાહડી સમાઇ જાય છે, કે જે ટ્રસ્ટડીડની રૂએ

કે ઓ કોમે પારસી તથા ધરમે જરથોસતી હોય તેઓને તેનો લાભ મળી શકે પણ જો કોરટ એવા ઠરાવ ઉપર આવે કે જરથોસતી તથા માજદીઅસની બોલનો અરથ જરથોસતી ધરમ પાળનાર કોઇ પણ શખસ એવો થાય છે તોપણ કોરટ એટલુજ કરી શકે કે ૧૮૮૪ ના ત્રસટડીડમાં તે મુજબનો ફેરફાર કરવાનો ફરમાવે અને તે પછી તે વરગમાં આવનાર શખસ અથવા શખસો ત્રસટનો લાભ મેળવવાનો દાવો માંડી શકે પણ હાલના વાદીઓ એવો દાવો લાવવાનો કાંઇ હક ધરાવતા નથી કારણ કે તેઓ તે વરગના નથી.

અત્રે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

તીફીન પછીની તપાસ.

બપોરના ખાના પછી મી૰ સ્ટેંગમેન પોતાનુ ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે, જ્યારે મુદ્દા ઉભા કરાવવામાં આવ્યા ત્યારે મી૰ જસટીસ ફાવરે ડીડના અરથ ઉઘાડવા સંબંધમાં મજબુત વાંધો લીધો હતો અને આજે હું ખુશી છું કે તેને લગતો મુદ્દો ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. પહેલો સવાલ નામદાર કોરટને આ મુકદમામાં તપાસવાનો છે તે એ છે કે ૧૮૮૪ નું ત્રસટ ખોટી રીતે જાહેર કરવામાં આવ્યું હતુ કે નહી? હવે ત્રસટને મીલકત સંબંધમાં જાહેર કરવામાં આવ્યાં હતાં તે મીલકત શું છે? તે પાંચ દોખમાં અને તેના કમપાઉન્ડમાં આવેલી ત્રણ સગડીઓ છે. બીજી મીલકત સગડીવાળાનું મકાન છે અને તેને લગતું ત્રસટ ૧૮૫૦ નું છે હવે એ બને માલકતોના ત્રસટ ડીડમાં પારસીના વપરાશ માટે શબદો લખવામાં આવ્યા છે તે પારસી તે કોણ. તે પારસી કે જેને સદરો કસતી પહેરાવવા પછી જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવે છે તે.

બાળકને દોખમે ચઢાવવાની દલીલ.

નામદાર મી૰ જસટીસ ફાવર—જો સદરો કસતી પહેરાવવા પછી જરથોસતી ધરમમાં લીધેલો ગણાય તો એક પારસીના બાળકને સદરો પહેરાવવામાં આવ્યો હોય તેઓને દોખમે લેઇ નજવાય કારણ કે તમારા કહેવા મુજબ તે જરથોસતી બન્યો નથી.

મી૰ સ્ટેંગમેને જણાવ્યું કે મને કહેવામાં આવે છે કે એવી રીતે મરણ પામેલાં પારસી બાળકને જરથોસતી ધરમમાં લીધેલો છે એમ ગણવા માટે સુદરો કસતી પેહેરાવવામાં આવે છે.

મી૰ સ્ટેંગમેને આગળ વધતાં જણાવ્યું કે ૧૮૮૪ માં જે ત્રસટ ડીડ કરવામાં આવ્યુ છે તેમાં અસલ ત્રસટ ડીડથી કાંઇ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે કે નહી. મી૰ ઓવને તે ત્રસટ ડીડ ઘડેલું છે અને હવે મી૰ લાઉનડસ એમ કહેવા માગે છે તેમાં પારસી જરથોસતીઓને બદલે નોંજ શબદ ૧૮૮૪ ના ત્રસટ ડીડમાં ત્રસટીઓએ દાખલ કરાવ્યો છે. હવે ૧૮૮૪ ના ત્રસટ ડીડમાં કાંઇપણ ફેરફાર કરવાની જરૂરજ નથી કારણકે ૧૮૭૧ માં સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ પારસી પંચાયતના ફંડના એક ત્રસટી છે અને ૧૮૭૩ માં તેવણ એક સગડી જરથોસતીઓને વપરાસ માટે ત્રસટીઓને સવાધીન કરે છે અને તેમ સવાધીન કરવા પછી જ્યારે નવું ત્રસટ ડીડ તઇયાર કરવામાં આવે છે ત્યારે પણ તેવણ પારસી પંચાયત ફંડના એક ત્રસટી તરીકે ચાલુજ રહે છે. આથી માજદાયસનીયન અને જરથોસતી શબદો જે ઠેકાણે વાપરવામાં આવે છે તેનો અરથ જરથોસતી મજહબ પાળનાર થાય છે. મજદીયસનનો અરથ એક ખોદાને માનનાર અને ભલુ કામ કરનાર થાય છે. સર દીનશાહ ઘણા કાબેલ માણસ હતા અને જ્યારે તેમને સગડી બંધાવી જરથોસતી કોમના વપરાશ માટે આપી ત્યારે તેવને તે જરથોસતી ધરમ પાળનાર મજદીયસનોને માટે આપવી હતી જોઇએ અને બીજા માટે નહી.

મી૰ જસટીસ ફાવર—શું તમે એમ કહેવા માગો છો કે સર દીનશાહે તે ત્રસટડીડ વાચ્યું હતું.

મી૰ સ્ટેંગમેન—નહી, પણ તેમને તે વાંચ્યું હતું અને તેમના પત્ર જણાવે છે કે તેમને સગડી પારસી કોમના વપરાસ માટે આપી ત્યારે તેમને તેને લગતું ત્રસટડીડ બરાબર વાંચી તે સગડી

હવાલે કરી હતી. કહી એક આરગી ધારીએ કે બીજા ત્રસટ દીદોના સંબંધમાં તેવણુ સંભાળ બરેબા નહોતા, પણુ આ સગડી તો તેમને પેતે બંધાવી હતી અને જયારે તેમને કામના વપડાશ માટે આપી તયારે તે કોમના વપરાશ માટે આપી હોય એ સમજવુ સેહલ છે. મજદીયશની એટલે એક મોહને માનનાર અને તે શબ્દ જરથોસત સાહેબ પેદા થયા તે આગમજનો વપરાતો આવયો છે.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—મેહેરબાની કરી તમે કેહેશો કે જરથોસત કયારે જનમયા હતા?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તે તો હું કહી શકતો નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર—અને બીજાઓ પણ કહી શકયા નથી. જરથોસતના જનમને લગતી જુદા જુદાઓ જુદા જુદા વખત બતાવી ગયા છે.

મોદીવાલું દોખમું.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે, પેહેલું દોખમું મોદીવાલું દોખમું છે અને તેને વીશે જાણીતો મુસાફર પોતની મુસાફરીની ચોપડીમાં છેક ૧૮૫૮ માં મલબાર હીલ ઉપરની પારસી ઘેર તરીકે વરણુવી ગયો છે. વળી તેને લગતો ઇશારો પારસી પ્રકાશમાં પણ છે જે ૧૮૪૮ માં પ્રગટ થયું હતું. આ દોખમા સંબંધમાં બીજો કાંઇ દસતાવેજ અતયાર સુધી હાથ લાગો નથી. બીજું દોખમું માણેકજી શેઠનું છે તેમને તે જાહેર ઉઘરાણુાથી બંધાવયું હતું? હવે જાહેર ઉઘરાણું તો કોણુ આપનાર. આ લખતાં પારસી કોમ વગર કાંઇ એવું તો સુચવવામા આવયું નથી કે તેવન જુદદીન હતા. તેવન પારસી હતા અને પારસી કોમના વપરાશ માટે તેમને તે દોખમું બંધાવયું હતું. આગળા તેમજ હાલના આ માણેકજી શેઠના દોખમા સંબંધમાં ડાકટર આયરસ પોતાની મુસાફરીની ચોપડીમાં ઇશારો કરો ગયો છે. આ બીજા દોખમાને લાગતા દસતાવેજો નથી. હવે ત્રીજું દોખમુ જનાજીનુ છે અને ચોથુ બીસની દોખમુ છે અને એ બને દોખમા વીશે એટલું અગતનું છે કે તેમા માજદીયશની અને જરથોસતી ધરમના શબ્દો વાપરવામાં આવયા છે અને તેનો અરથ પોતાની કોમના લોકો થયા છે.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી."

પારસી પંચાયત કેસ.

વધુ ચાલેલી તપાસનો હેવાલ.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેનનું ભાશણ.

જરથોસતી દીનમાં દાખલ થયલા જુદદીન સોઓ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૪ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેરોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહેરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગયા શનીવારે હાઇ કોરટમાં નામદાર જજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી દીનશાહ અને કંપનીની ફેરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલેયારખાન, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલેયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસાટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ સ્રેંગમેને પોતાનું ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવયું કે દોખમાઓ બાબે હું આગળ બોલી ગયો છું. હવે નસાખાનાઓમાં બાહેરકોટનાં નસાખાના માટે એક ખત મળે છે. તેમાં જણાવયા મુજબ તે "જરથોશતી અંજુમન"ના ઉપયોગ માટે બંધાયું હતું. સગડીવાળાં મકાનના સંબંધમાં કાંઇ ખત યા તખતી મળતી નથી. ગોદાવરાની અગીયારી પેહલા સર જમશેદજીએ નવેસરથી બંધાવી ૧૮૭૬ માં તે "અંજુમન"ને સવાધીન કીધી હતી. એ અસલ ૧૮૨૬ માં બંધાઇ હતી. ઉપલી વીગતો મુજબ ત્રણ પેહલાં દોખમા, જુની સગડી, નસાખાનું તથા સગડીના મકાનના સંબંધમાં કાંઇ દસતાવેજો યા લેખો મળતા નથી. જે મકાનોનાં અસલ ખત નથી, તેના સંબંધમાં સામી પક્ષને માથે જવાબદારી છે કે પ્રતીવાદીઓ તેના ખોટી રીતે નેમાયલા ટ્રસટીઓ છે એમ પુરવાર કરવું. એ મકાનો તેઓ જણાવે છે તેમ ખાતી બોહળા વરગના વપરાસમાં હતાજ નહી કારણકે પ્રતીવાદીઓ કેહતા આવયા છે કે જુદદીનોને આગળ જરથોશતી દીનમાં લેવામાં આવયાજ નથી. જુદા જુદા લેખો અને જુદી જુદી તખતીઓપર "પારસી," "જરથોશતી" અને "મજદયસની" એવા જે શબદો વપરાયાછે તે સઘળા વંશે પારસીઓ માટેજ છે કારણ કે આગળ જુદદીનો જરતોશતી ધરમમાં આવેલાજ નથી. હાલ એ શબદોનો કેવો અરથ થાયછે, તે આપણને જોવાનું નથી પણ ૧૮૨૬ થી ૧૮૭૬ સુધી એ શબદો કેવી મતલબે વપરાયા હતા તે જોવાનું છે. ધરમમાં પરદીનવાળાઓને લેવાનું ફરમાન છે, પણ હીંદુસતાન આવયા પછી પારસીઓએ એ ફરમાન કદી અમલમાં મુકેલું નથી. અનુભવીઓની કમીટીના જે રીપોરટપર અરવદ બરૂચા અને મી૦ બેહરામગોર અંકલેશ્વરાયાએ સહી મુકેલીછ, તેમાં જણાવવા મુજબ એ ફરમાનપર હીંદુસતાનના પારસીઓ અમલ કરતા ન હતા અને તેમના જણાવવા મુજબ ફકત એટલુંજ કે બે મણુ દેહવાતા પંડીતોને વટળાવયા હતા.

પણ એ બનાવ કેમ અને કયારે બનયો તે બાબે ઘણો મતફેર છે. કોઇ છસેં વરશપર તો કોઇ બારસેં વરષપર એ બનાવ બનેલો જણાવે છે. વળી આગળા વખતના લેખો વાંચતાં માલુમ પડે છે કે પારસી ઓલાદના જુદદીનોને પણ જરથોસતી ધરમના સઘળા સરખા હકો આપવા સામે ચીવટ લાગણી હતી. વાદી પક્ષના એક સાક્ષી મી૦ ખાનસાહેબે આપણને જણાવયું છે કે એવા જુદદીનોની લાશને જુદાં દોખમામાં મુકવામાં આવે છે. પારસીઓમાં આગળ જુદદીનોને જરથોશતી દીનમા લેવાનો રેવાજ હતો તે દેખાડવા વાદી પક્ષે પ્રાંચીન પ્રવાસીઓનાં વરણનમાંના ફકરા કેટલીક વાર વગર આધારે ટાંકયા છે, જેઓમાંના ઘણાકે નજરે જોયલી નહી પણ સાંભળેલી વાત જણાવી છે. મી૦ લાઇંડસે વારંવાર ખા૦ બા૦ બહમનજી પટેલને શાહેદ તરીકે બોલાવવાનો ઇસારો કીધો હતો, પણ તેઓએ ખરેખર તેમ કીધું નથી, એ અજબ છે. એ પછી મી૦ સ્રેંગમેને વાદી પક્ષે ટાંકેલા પ્રવાસીઓના જુદા જુદા ફકરા લઇ, તે પરથી જુદદીનો જરથોશતી ધરમમાં આવેલા પુરવાર થતા નથી અને તેવાં અનુમાનો માત્ર લેખકોએ બાંધવાં હતાં એમ જણાવવા માંગયું. અને બાર મુકી જણાવયું કે આગળ હીંદુસતાનમાં જુદદીનોને જરતોશતી ધરમમાં લીધાંજ ન હતાં જુનાગઢવાળી બાઇ સુનાબાઇનો દાખલો વાદી પક્ષના સાક્ષી રજુ કરી તેને સુદરેહ કુશતી પેહરાવલો જણાવે છે, પણ અમદાવાદમાં મરણ પામેલાં તેનાં બાળકને દોખમે ચઢાવવા સામે તો સખત વાંધો લીધામાં આવયો હતો અને તેથી તે દાટવું પડયું હતું યાને તેને વંશે પારસી જેવાના હક મળયા ન હતો. સુનાબાઇને સઘળાં પારસી સમજત, પણ જો કોઇ જાણતે કે તે બાપે પારસી નથી તો કોઇ તેને અગીયારીમાં જવા દેત નહી. મોબેદ સોહરાબજીએ રજુ કીધેલા બીજા દાખલાઓ એગા સમાન છે, અને તે સંબંધી કાંઇ બી પાધરૂં તે પોતે જાણતો નથી. એ પછી મી૦ સ્રેંગમેને મોબેદની જુબાની

અને ઉલટપાલટ તપાસ વચ્ચેનો ફેરફેર બંબાણુથી દેખાડી આપયો. વળી સાક્ષીએ રોસ ખાનદાનનાં નામ સાથ ઘણી અણુઘટતી છુટ લીધીછે. અમારી પક્ષોના દસતાવેજી પુરાવા મુજબ બીખાજી એબાવીયાએપ્રીલ ૧૮૬૮ માં મરણુ પામવાં હતા અને તેમનાં ઉઠમણાની સખાવત સંબંધી નોંધ જાહેર દફતરે છે. વળી જે છોકરા ધનજીશાહની નવજોત બાબે તેણે વાંધો લીધેલો જણાવવામાં આવે છે, તેનાં લગનની કુતાવાર સરટીફીકેટપરથી માલુમ પડે છે કે લગન બીખાજીનાં મરણુ પછી ૨૫ વરષ થયાં હતાં અને તે વળા ધનજીશાહ લગભગ ૧૮ વરષનો હતો યાને મોટા બાવાના મરણુ પછી ૭ વરસે તે જનમયો હતો, છતાં આ સાક્ષી આ જનમેલા છોકરાની નવજોતપર તેના મોટા બાવાને વાંધો લેતો જુઠી રીતે ચીતારે છે! એ દેખાડે છે કે મોબેદ સોહરાબજી જુઠી જુબાની આપી ગયો છે. તેણે જેમને "રોસ" તરીકે ઓળખાવયા છે તેઓજ દસતાવેજમાં જણાવેલા "એબાવીયા" છે એમાં સંદેહ નથી? અત્રે મી૦ લાઉંડસે એ બાબે ખાત્રી કરવાને સાક્ષીને પાછો બોલાવી રજુ કરવાની પોતાની મરજી જણાવી. મી૦ સ્ટ્રેંગમેને તેની ખાસ અગતય ના પાડી અને શાહેદની સંબળી જુબાની બીનઅગતયની લેખી. એ પછી વીદવાન મોનીયર વીલ્યમસ, પ્રોફેસર મેકસમુલર વીગેરેની કીતાબોના ફકરા ટાંકી મી૦ સ્ટ્રેંગમેને દેખાડવા માગયું. કે એમના જણાવવા પ્રમાણે પારસીઓમાં વટળેલા ન હતા. કોઇને વટળાવવામાં આવતા ન હતા અને વંશે ઉતરેલા સીવાય કોઇને પારસી જણાવવામાં આવતા ન હતા. અત્રે નામદાર જજે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને યાદ આપી કે તેઓએ આગળ સવીકારેલું છે કે જરથોશતી ધરમ જુદદીનને લેવાની મના કરતો નથી. મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે પ્રતવાદીઓ અનુભવી નથી. અને તેઓનું કેહવું એવું છે કે અનુભવીની કમીટીનું એવું કેહવું ખરૂં હશે, પણ કમાટીએ હાલના સંપુરણુ શોધખોળને આધારે એ અભીપ્રાય આપયો છે. આગળ (નસટો થયા તયારે) એવો અભીપ્રાય લોકોમાં ન હતો અને તે મેકસમુલરનાં લખાણોપરથી મળે છે, જેમાં જણાવવા મુજબ જરથોશતી ધરમમાં વટળાવવાનાં કામને ઉતેજન આપવામાં આવતું નથી.

બપોર પછી મી૦ સ્ટ્રેંગમેને પોતાનું ભાશણુ આગળ ચાલુ રાખયું હતું. તેઓએ અનેક શબદકોશોમાંથી "પારસી" શબદના અરથો સમજાવયા જે બાબે કેટલોક વાદવીવાદ ચાલયો હતો. બાદ સતરમી તથા અઢારમી સદીમાં છપાયલાં લો, થોમસ હરબરટ વીલ્યમ હેજીસ, ઓલીઅટન મેતડેલસો, હેમીલટન, એડવરડ આઇવન, કેપટન લીટલ, ત્રેવરનાબરસ, આઉસલે, વેલેનશીયા, ફોરબસ, માલકમ, બ્રીગસ, વીગેરેના પુસતકના ઉતારાઓ રજુ કરી મી૦ સ્ટ્રેંગમેને એવું દેખાડવા માગયું કે આ લેખકો પોતાના પ્રવાસનાં પુસતકોમાં પારસી ધરમ બાબે ઘણીક વીગત આપે છે, પણુ તેમાં જુદદીનોને વટળાવવા બાબે કાંઇ નથી, તેમજ "પારસી"નો અરથ ઇરાનથી આવેલા અસલ જરથોસતીઓનોજ કરવામાં આવયો છે. હેમીલટનનાં પુસતકમાં જણાવયા મુજબ પારસીઓ તે વખત સુધી કદી પરકોમમાં પરણુતા ન હતા. અને તેમની જુદી સવચ્છ કોમ હતી જે પરકોમ સાથે કદી ભેળાતી ન હતી. આગલા લેખકોની આ સઘળી સાહદતો અસલ "પારસી" શબદનો અરથ શું હતો, નસટો બનાવયાં તયારે તેનો અરથ કેવો હોવો જોઇયે તે સમજાવે છે અને તેજ અરથ કોરટને ધયાનમાં લેવાનો છે. મી૦ લાઉંડસ ટોળો માત્ર ધરમથી બંધાયલો જણાવે છે પણુ એ તો એક આખી કોમ છે એમ પુરવાર થાય છે કે જે કોમ માજદયસના ધરમ પાળનારી એકત્ર કોમ છે: એજ કારણે એ ધરમમાંથી વટલી જનાર ટોળામાંના એક કદી લેખાતો નથી. જે જરથોસતી ન રહે, તે જોકે પારસી કોમનો છતાં વધુ વાર "પારસી" લેખાતો નથી અને તે જો પાછળથી ફીરદેશ હાલતમાં આવે અને મુફલેસ પારસીઓનાં ફંડનો લાભ માગતો આવે તો તે નીરાશ્રીત ફંડનો લાભ લઇ શકે નહી, પણુ જો તે પાછો પારસી થાય તો

અલબતે એક જરથોસતી અને એક પારસી તરીકે એનો એ ફંડોપર હક રહેવો જોઈએ અને કાયદા મુજબ તે રહે છે. એ પછી મી૦ બેંગમેને સર જમશેદજી જીજીભાઈ પારસી બેનીવોલંટ ઈનસટીટયુશનનું સાલ ૧૮૪૯ નું ત્રસટ ડીડ રજુ કરી તેમાંના અનેક ફકરા વાંચી તેમાં "પારસી' શબદ કોમને માટે "પારસી લોક" એવી રીતે વપરાયલો જણાવયો. એક જગાએ "જરથોસતી ધરમ પાળનારાઓ માટે" એમ જણાવયું છે તેની ખરી મતલબ એ કે તે જમાનામાં કેટલાક પારસીઓ ખ્રીસતી થયા હતા અને બીજા ખ્રીસતી થવા નીકળયા હતા તેમને બાકત રાખવાની હતી અને જુદદીનોને લાગુ પડશે એવો તો તેમને ખયાલ ન હતો અને જો સર જમશેદજી આજે હયાત હતે તો તેમના શબદોનો અરથ આવી રીતે ઉથલાઈ જતો જોઈ જરૂર અજબ થતે. ડોકટર વીલસન પારસી જવાનોને ખ્રીસતી થવાને લલચાવતો હતો તે બાબેનો ખીયાલ પહેલા સર જમશેદજીનાં મનમાં હતો. એ પછી મી૦ બેંગમેને નસરવાનજી મનચેરજી કામાનાં ધરમખાતાંનું ૧૮૫૯ નું ત્રસટ ડીડ રજુ કીધું, જેમાં પણ "જરથોસતી ધરમ પાળનાર પારસી" બાબે એવીજ મતલબ સમજાવેલી હતી. એમાં બીજી બાધ હતી તે પારસી ધરમમાંથી પરધરમમાં વટલનારાઓ માટે હતી. એજ મુજબ ઈરાની જરથોસતીઓની હાલત સુધારનારી મંડળીનું ત્રસટ ડીડ રજુ કરી મી૦ બેંગમેને તેમાંથી "પારસી" શબદનો આપેલો અરથ સમજાવયો હતો અને તે "પારસી કોમ" માટે વપરાયલો જણાવયો હતો, એ મુજબ ઈરાનીઓને પણ "પારસી કોમ" માં ગણેલા હતા. વાડીયાજીનાં અતશબેહેરામના ૧૮૫૧ ના ત્રસટ ડીડમાં પણ "પારસી કોમ"નો ઈશારો હતો. એ સઘળાં "ડીડો"માં "પારસી' અને "જરથોસતી" શબદો "પારસી કોમ" માટે ભેળસેળ વપરાયા હતા.

એ બાદ મી૦ બેંગમેનનું ભાશણ અધુરું રાખી કોરટ ઉઠી ગઈ હતી.

મઈ કાલની 'તપાસ.

મઈ કાલે મુકદમાની સુનાવણી નીકળતાં મી૦ બેંગમેને પોતાનું અધુરું ભાશણ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાના સંબંધમાં જે દસતાવેજો આગલા વખતમાં લખાયાં હતાં, તે ઉપર હું આવું છું. પહેલો દસતાવેજ તા૦ ૧૦ મી આગસટ ૧૮૨૬ નો છે તેમાં શરાબની સગડી બાંધનારા ત્રણ ભાઈઓ તરફથી વહાડીઆજી નવરોજજી જમશેદજી અને તેમના પંચાયતના ગોઠવાઓ ઉપર લખયો હતો. એ પત્રમાં જણાવયું હતું કે પારસી બેરામજી કાવસજી બનાજીએ એક દુબરીને સદરો પહેરાવી પોતાના મકાનમાં રાખી છે. તેની ઉપર એક પત્ર લખી જણાવવામાં આવયું છે કે તેણીનો સદરો કહાડી નાખવો. પાલખીવાળા નામના એક પારસીએ પણ એક બઈરીને સદરો પહેરાવી રાખી છે. એ બંને જણાને બોલાવી તેઓનો ઈનસાફ કરવા માટે આપણે સાથે ભેગા મળીશું. બીજો પત્ર તા૦ ૧૦ મી ડીસેમબર ૧૮૨૮ નો છે. એ પત્રમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે કેટલાક પારસીઓ પરજાતની ઓરતોને રાખી તેઓને પાછળથી સદરો પહેરાવે છે તથા તેઓને પેટે છોકરાંઓ થાય છે, તેમને પારસી કોમમાં ગમે તેમ લે છે, તેમજ પારસી મરદો બીજી ઓરતો કરે છે, તેને ત્રસટીઓ અટકાવતા નથી. કોઈ પણ પારસી જુદદીન ઓરત સાથે સંબંધ રાખે તેને નાત બહાર કહાડવો જોઈએ છે તથા તેને દોખમામાં પણ નાખવો જોઈએ નહી. એ પછી અંજુમને સાત ઠરાવો પસાર કીધા હતા. જે સને ૧૮૩૦ માં પસાર કરવામાં આવયા હતા. રાખેલી ઓરતોનાં છોકરાંઓને સદરો પેહેરાવી આપણા ધરમમાં લેવાનો રીવાજ પડી ગયો છે. અતયાર સુધીમાં લેવામાં આવેલાં છોકરાંઓને ધરમમાં લેવાં, પણ હવે પછી અટકાવ નાખવો, કારણ કે તેથી આપણા ધરમને ઘણું નુકસાન થાય છે. રાખેલી ઓરતોને પેટે થયલાં ફરજંદોને ધરમમાં લેતા અટકાવવા તથા તેઓની લાશોને દોખમામાં નાખવા દે

વી નહી. રાખેલી જુદ્દીન ઓરતોના છોકરાંને હજી પછી કેથે પણ સદરો પહેરાવવામાં આવયો હોય તેઓને જરથોસ્તી તરીકે સવીકારવા નહી તથા સદરો પહેરાવનાર મોબેદને મોબેદીનું કામ કરતો અટકાવવો. બહારગામથી જે કોઇ જુદ્દીન ઓરતને લાવી પોતાના મકાનમાં રાખે તેને નયાત બહાર મુકવો તથા તેને જમણ વગેરેના તેડાં કરવાં નહી. એ ઠરાવો ઉપર ફરામજી કાવસજી બનાજી અને બીજાઓએ સહી કરેલી છે. ૧૮૩૧ માં બનાજીએ પોતે દોખમું બાંધવાનું જાહેર કર્યું હતું. તેઓ પારસી બાપ અને જુદ્દીન માને પેટના છોકરાંને દોખમામાં નાખવાની બહુ મોટી સુગ ધરાવતા, તથારે એક સદંતર જુદ્દીનને દોખમામાં નાખવાનો વીચર તેઓએ કદી પણ રાખયો હોય ફતે કોરટે જોવાનું છે. તા૦ ૨૯ મી જુલાઇ ૧૮૩૫ ને દીને પંચાયતની સભામાં પાલનજી નામના એક ભરૂચા પારસી પોતાની રાખેલી ઓરતના છોકરાને સદરો પહેરાવી આતશબેહેરામમાં લઇ ગયો હતો, તે ઉપરથી આતશબેહેરામ પાક કરવાની કીયા કરાવવા તેમજ સદરો પહેરાવનાર મોબેદને મોબેદીનું કામ કરતાં અટકાવવાનો ઠરાવ કરવામાં આવયો હતો જુદ્દીન માને પેટના છોકરાઓ પારસી ધરમના મકાનોનો લાભ લે તે સામે આવી સુગ હતી તો બનાજી, બીસની વગેરે તરફથી દોખમાં બાંધવામાં આવયા તે વેળા તેઓ ઘણું જુદ્દીનોને દોખમે નાખવા સામે કેટલી બધી સુગ ધરાવતા હતા તે એટલા ઉપરથી જણાઇ આવે છે. તા૦ ૮ મી જુન ૧૮૩૬ ને દીને નવરોજજી વાડયાએ પંચાયતના સભાસદ તરીકેનું પંચાયત ઉપર એક પત્ર લખી પોતાનું રાજીનામું આપયું હતું અને તેમા એવું કારણ દરસાવયું હતું કે પારસી કોમમાં તે વખતે ઘણીક બદીઓ દાખલ થઇ હતી, જે સામે તેઓ મોટી સુગ ધરાવતા હતા. ફરામજી કાવસજીએ રાજીનામા ઉપર શેરો મારયો છે કે પારસી કોમમાં ઘણીક બદીઓ દાખલ થતી જાતી છે. જે અટકાવવાને હાલની પંચાયત શકતીમાન ન હોવાથી બહાર કોર્ટ તથા કાટના કામો જુદા પાડી તે આરોપવા માટે ખાસ જુદી જુદી કમીટીઓ નેમવી જોઇએ. નવરોજજી વાડયાએ લખેલા ઉપલા પત્રને લીધે ઉપલા ઠરાવો અનજુમને પસાર કીધા હતા. એક જાલ નામનો મહોમેદન ઇગની હતો, તે સદરો પહેરી એક પારસી છોકરી સાથ પરણયો હતો, જો આવા દાખલા બને તો અંજુમનનું કામ કેમ ચાલે, એવા દાખલા ઉપલા પત્રમાં જણાવયા હતા કે આવા દાખલાનો કશો ઇલાજ લેવામાં આવે નહી તો પારસી કોમનું શું થાય. મારા મીત્ર મી૦ લાઉડને આ દાખલાપર ભાર મુકયો હતો કે મુંબઇમાં દુરવંદને જરથોસ્તી ધરમમાં લેવાનો આ એક દાખલો હતો. મારૂં કહેવું એ છે કે એ શખસને કોઇએ પણ સદરો પહેરાવયો ન હતો. તેણે પોતે પહેરી લીધો હતો. અને પોતાને પારસી ઇરાનીમાં ખપાવી પારસી ઓરત સાથ પરણયો હતો. તે આવી છુપી રીતે પારસી ધરમમાં આવયો હતો. તે ઉપરથી જુદ્દીનોને આગલા વખતમાં જરથોસ્તી ધરમમાં લેવામાં આવયા હતા એમ કેમ કહી શકાય? આ દાખલા ઉપર તથા પારસી ઓરતો ગાનારી તરીકે કામ કરતી હોવાની ફરીઆદ જાગવાથી અંજુમને મેં ઉપર કહેલા ઠરાવો પસાર કીધા હતા એ ઉપરથી ખુલ્લું થાય છે કે આગલા વખતમાં પારસી કોમ જુદ્દીનોને જરથોસ્તી ધરમમાં લેવાની વીરૂધ મજબુત લાગણી ધરાવતી હતી અને કામમાં જે કોઇ બદી દાખલ થવા પામી હતી, તેનો ભવીશમાં અટકાવ કરવાનો ઇલાજ કરવામાં આવયો હતો. તા૦ ૨૮ મી જુન ૧૮૩૬ ને દીને પંચાયતની મળેલી સભામાં આ૦ બરજોર દારૂ તથા સોરાબ દારૂએ એક પારસીએ રાખેલી ઓરતનાં છોકરાંઓને સદરો પહેરાવયો તે માટે તેમને ન્યાત બાહાર મુકવાનો ઠરાવ કરવામાં આવયો હતો.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—ન્યાત બાહાર મુકવાથી અસર શું થતી હતી, તેમને શું શું, હકોથી બાતલ કરવામાં આવતા હતા.

મી૦ ઇંગમેન—તેમને ધરમના સરવે

મકાનો આતશબેહેરામો અગીયારીઓ વગેરેમાં જતાં અટકાવવામાં આવતા, તેમજ તેમને ગ્નાતી જમણ વખતે ઇજન કરવામાં આવતું નહી તથા તેમના રવાનોને દોખમે ચહડાવવામાં આવતાં નહી યાને તેઓને કોમથી દરેક રીતે અલગ રાખવામાં આવતા હતા.

મી૦ લાઉનાસ—હું આવી ટીકાની નોંધ લેવાવા સામે વાંધો લઉં છું. મારા મીત્ર ભલેને જબાનીથી પુરાવો રજુ કરે, પણ પોવાને મહોડેથી તેવું કશું કહી શકે નહી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—હું નોંધ લેતો નથી. પણ માત્ર જાણવા માગતો હતો.

મી૦ સેંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે આ બાબદમાં નીચે મુજબ સુચવું છું કે વાદીઓ સઘળા જરથોસતીઓ છે અને પારસી છે, અને તેમના હકો સવીકારવાને કદી ના પાડવામાં આવી નથી, માટે ૫૩૯ મી કલમ પ્રમાણે તેમનો દાવો ટકી શકતો નથી, યાને તેઓને દાવો માંડવાનો હક નથી. વાદીઓ જણાવે છે કે ૧૮૮૪ ના ત્રસટડીડમાં અમો પ્રતીવાદીઓએ ખાલી જરથોસતી શબદને બદલે ધરમે જરથોસતી અને બાપદાદે પારસી એવા વધારાના શબદો દાખલ કરી દીધા છે, તે ગેરકાયદેસર છે અને તેટલા માટે ત્રસટમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર છે અમારૂં કહેવું એ છે કે એ શબદો એટલા માટે ઉમેરવામાં આવયા છે કે આટલાં ત્રસટડીડમાં માઝદી અસની ધરમના લોકો તથા જરથોસતી ધરમના લોકો એવા જે શબદો આવયા છે, તે શબદો વાપરવાની અસલ મતલબ ધરમે જરથોસતી અને બાપદાદે પારસી એવા લોકો માટે વાપરવામાં આવયા છે. જો કોરટ અમારા આ કહેવા સાથ મળતી નહી થયા તો કોરટ કહે તે મુજબનો ફેરફાર કરવાને તઇયાર છીયે, પણ તેજ વેળા જેઓને ત્રસટનો લાભ લેવા ના પાડવામાં આવયો હોય અને લાભ લેવા માંગતા હોય તેવાઓએજ તે પુરવાર કરવું જોઇયે છે. મારા મીત્ર મીત્ર મી૦ લાઉંડસ કહે છે કે અમે પ્રવેશ કરી ત્રસટી બનયા છીયે.

મી૦ લાઉંડસ—મેં તેવું સુચવયું નથી.

મી૦ સેંગમેન—એવા શબદો બોલયા નથી, પણ તેનો સાર એજ આવે છે. મી૦ લાઉંડસ કહે છે કે અમને મીલકત ઉપર કશો હક નથી, તેમજ ત્રસટી હોવાનો પણ હક નથી.

મી૦ સેંગમેને આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ૧૮૫૧ અને ૧૮૮૪ માં ત્રસટડીડો થયાં તે વચેના દીંગામમાં ત્રસટીઓની ખાલી પડતી જગા બાકીના હઇયાત ત્રસટીઓ પુરતા આવયા હતા અને ૧૮૮૪ ના ત્રસટડીડમાં ખાલી પડતી જગા પૂરવની સતા હઇયાત ત્રસટીઓમાં જણાવી છે તેવીજ ચાલુ રહેવી જોઇયે. તમો નામદારોનો ચુકાદો દોખમાઓ, કોટનું નસાખાનું......ને લાગુ પડવો જોઇયે.

મી૦ જસટીસ દાવર—જે મીલકતના અસલ દસતાવેજ હોય તેને !

મી૦ સેંગમેન—એ દોખમા, એક અગીઆરી, અને બહારકોટના નસાખાનાને અને તેજ કારણસર ૧૮૮૪ ના ત્રસટડીડમાં આવેલી સઘળી મીલકતને મારા મીત્ર મી૦ લાઉંડસ કહે છે કે ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાની સતા મુંબઇના જરથોસતીમાં છે, અને પ્રતીવાદીઓને કાંઇ અંજુમને નેમયા નથી, પણ ૧૮૮૪ નું ખુલ્લું છે, અને આગલા વહીવટ પ્રમાણે ત્રસટીઓના એ સતા સામે વાંધો ઉઠાવી શકાય નહી. જો કોરટ નેમણુંક સંબંધી યોજના ઘડી કહાડવા માંગતા હોય તો કોરટે એટલું તો ઠરાવવુંજ જોઇએ કે અમે કાયદેસર નેમાયા નથી, અને તેટલા માટે અમને ખસેડવામાં આવે છે.

એરવદ જીવણજી મોદીની જબાની.

એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ સેંગમેનની તપાસમાં જણાવયું કે હું પારસી પંચાયતના ફંડો તથા સથાવર મીલકતોના ત્રસટીઓનો સેક્રેટર છું. હું એ ઓધા ઉપર ૧૮૫૭ ના સાલપર આવયો હતો. તે પહેલાં મી૦ નસરવાનજી બેરામજી સેક્રેટરી હતા. ત્રસ

ટીઓ ચોકસ સથાવર મીલકતો ધરાવે છે, તેમાંની કેટલીક માટે અસલ દસતાવેજ નથી. તા૦ ૧ લી જુન ૧૮૨૬ ના દીવસનું સરવથી જુનું ગુજરાતી લખાત ગોદાવરા અગીયારીના સંબંધમા છે ૧૮૨૩ થી અતયાર સુધી ત્રસટીઓએ જે કાંઇ હીસાબ રાખયો હોય તેથી હું બરાબર વાકેફગાર બનયો છું. તે પરથી હું કહી શકું છું કે ત્રસટીઓ છે. ૧૮૨૩ ના સાલથી ચોકસ સથાવર મીલકતોનો કબજો ધરાવતા આવયા છે.

સ—તમારા અનુભવથી તમો કહો છો કે ૧૮૨૩ માં કાંઇ મીલકત હતી?

મી૦ લાઉનડસે એ સવાલ પુછવા દેવા સામે વાંધો લેતાં જણાવયું કે સાક્ષીને કશો જાતી અનુભવ નથી, અસલ દસતાવેજ હોય તો જુદી વાત છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—અભયાસ ઉપરથી કહી શકે.

મી૦ લાઉનડસ—કાયદાની કલમે તેવી સતા અપાતી નથી. જેની હસતીજ નહી તેનો કેમ પુરાવો આપે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—હું તો માત્ર કોરટની સગવડ માટે સવાલ પુછુંછું જો કોરટ ના પાડે તો હું આગળ ચલાવું.

મી૦ જસટીસ બીમન—શું ખાસ સવાલ છે?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તમારા અભયાસ ઉપરથી કહી શકશો કે ૧૮૨૩ ના સાલમાં ત્રસટીઓના કબજામાં શું ધરમાદા મીલકતો હતી.

કોરટે આ સવાલ પુછવા દેવાની પરવાનગી આપી હતી, પણ વખત થવાથી કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીએ બપોરના ખાણા પછી મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની તપાસમાં જણાવયું કે ૧૮૨૩ ના સાલમાં પારસી પંચાયતના હાથમાં દેખાવાવાલી જમા અને તે ઉપર મોદીનું માણેકજી શેઠનુ દેખાનુ અને અનજુમનનુ દેખાનુ હતુ, વળી તેમાં ખાકી શરાહના શબડા પણ હતા વળી હુ નકશો રજુ કરું છું જે ઉપરથી જોવામા આવશે કે કોઠનું નસાખાનુ અને શબ ડીવાળાનુ ઘર પણ દરશાવેલું છે.

મી૦ લાઉંડસે 'જણાવયું' કે પતીવાદીઓના કબજામાં જે ચોપડીઓ છે તે ઉપરથી હુ કબુલ રાખુ છુ કે ૧૮૨૩ થી તેમના હાથમાની મીલકતમાંથી આવક અને ખરચ કરવામાં આવતો હતો અને તેને લગતી નોંધ તે ચોપડીઓમા છે.

મી૦ મોદીએ જણાવયુ કે, ૧૮૨૩ ના સાલથી પંચાયતના દફતરમાં જુદા જુદાં ખાતાં પાડવામાં આવયાં છે. બનારસનુ નસાખાનું અને ગોદાવરા અગીયારી પણ ત્રસટીઓના હસતકમાં છે. ચોકસ ઘર પાછળ ખરચ કરી અગીયારી કરવામાં આવી હતી તે માટેના નાણાંનો થોડો ભાગ જાહેર નાણું ઉપરાવીને લેવામા આવયો હતો. જાહેર ઉઘરાણુ પારસી કોમ તરફથી હતું.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ગઇ કાલે ચલેલી તપાસનો હેવાલ.

એરવદ જીવણજી મોદીની જુબાની.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૫ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦

જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને મી૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ લાઉંડસે શરૂઆતમાં જણાવયું કે તા૦ ૨૨ મી જુન ૧૮૭૪ નુ બખત કાયદેસર નથી એમ હું કહુછુ., કારણ કે એકઝીકયુટરોમાનો એક ૧૮૬૨ માં મરણ પામયો હતો જે પછી છેક ૧૨ વરસે યાને ૧૮૭૪ માં હયાત ત્રસટીઓએ તકરારી મીલકત પંચાયતના અધીકારીઓને નામે ચહડાવી આપી તે વેળા તેમાં તે અધીકારીઓને ખાલી પડતી જગા પોતે પુરવાની સતા છે, તે કાયદા વીરૂધ આપાયલી છે.

મી૦ સ્ટેંગમેને જણાવયું કે જુદા જુદા ત્રસટડીડોની રૂએ મારા કુલો કાયદેસરના ત્રસટીઓ નેમાયા છે એવું પુરવાર કરવાની જવાબદારી અમારે શીર છે, પણ મારા મીત્ર જયારે અમારો આ બાતો આવેલો હક સવીકારવાની ના પાડે છે કે અમો કાયદેસરના ત્રસટીઓ નથી તો તે પુરવાર કરવાનું કામ તેમનુ પોતાનુ છે. જો તેઓ તેમ પુરવાર કરે નહી તો તેમનો દાવો રદ થવો જોઇયે.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવર—ઉલટપાલટ તપાસથી તેવું પુરવાર કરવાનુ કામ મી૦ લાઉંડસને શીર રહે છે.

મી૦ લાઉંડસ—ગઇ કાલે રજુ થયલા દસતાવેજો તપાસવાને મને પુરતો વખત મલયો નથી. હું જે કાંઇ તપાસી શકયોછું તે ઉપરથી કહી શકુછુ કે હાલના ત્રસટીઓને ત્રસટડીડમાં જણાવવામાં આવેલી મીલકતોનો વહીવટ કરવા માટે કાંઇ સતા આપવામાં આવી નથી એમ હું એ દસતાવેજો ઉપરથી જોઇ શકયો છું. વળી જયાં સતા આપવામાં આવી છે, તયાં તેવી સતા આપનારને તેમ કરવાનો હક ન હતો. દાખલા તરીકે ગોદાવરા અગીઆરીના સંબંધમાં જણાય છે કે અસલ ત્રસટડીડમાં ખરીદનારાઇએ મીલકત કાંઇ ત્રસટીઓને સ્વાધીન કીધી ન હતી, પણ ૧૮૭૯ માં સર જમશેદજીએ તે સમરાવયા પછી ત્રસટીઓના નામપર કરી આપી હતી. અત્રે એટલું યાદ રાખવું જોઇયે કે તે પંચાયતના નામ ઉપર નહી પણ ફકત ત્રસટીઓના નામપર કરી આપવામાં આવી છે.

એરવદ જીવણજી મોદીની જુબાની.

સમશુલઓલમા એરવદ જીવનજી જ. મોદીએ એ પછી મી૦ સ્ટેંગમેનની તપાસમાં જણાવયુ કે તા૦ ૨૩ મી એપ્રેલ ૧૮૫૫ ને દીને એક હાથ ઉપર બમનજી હોરમસજી અને એક બીજો અને બીજા હાથ ઉપર સર જમશેદજી જીજીભાઇ અને બીજાઓ (તે પંચાયતના ત્રસટીઓ) વચે નામે ચહડાવવાનું (કનવેઅનસ) બખત થયું છે. એ બખત બાબુલનાથના મંદીરની પાસેની જગાને લગતું છે. એ મીલકતનો ખરચ પારસી પંચાયતને લગતાં જનરલ ફંડમાંથી કરવામાં આવયો છે. હીસાબના ચોપડાના મથાળાં છે. ૧૮૨૩ ના સાલથી આજ સુધી લખાતાં આવયાં છે. પારસી પંચાયતનો સંવત ૧૯૧૧ ના સાલનો મેલ રજુ કરું છું. તેમાં એ મીલકત ખરીદવા પાછળ રૂ. ૫૭૦૦ ખરચેલા જણાવયા છે, જેની ઇંગ્રેજી તા૦ ૫ મી જુન ૧૮૫૫ની છે.

અત્રે મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે મઇ સાંજે મારા હાથમાં દસતાવેજોનો જથો મુકવામાં આવયો છે, જે મેં તપાસયા નથી અને મને તપાસવાનો બખત પણ મળયો નથી.

મી૦ સ્ટેંગમેન તરફથી રજુ કરવામાં આવતા મુકદમાના સંબંધમાં હું કાંઇ હરકત કરવા માંગતો નથી. પણ આ બધાં દસતાવેજો રજુ કરવાના સંબંધમાં સામી પક્ષે પોતનાં સોગંદનામામાં કાંઇ પણ જણાવયુ હતુ નહી અને હમણાં એકદમ સંખયાબંધ ચોપડાંઓ રજુ કરવામાં આવે છે, જેની

જ્યારસર તપાસ લેવાનું અમારે માટે અશક્ય છે. આવી રીતે મુકદમો જો ૨જુ કરવામાં આવે તો એ દસ્તાવેજો અમને તપાસવાનું બને તે માટે મુકદમો કાં તો મુલતવી રાખવાને અથવા તો આ બધાં ઓચરણો દાખલ કરવા સામે વાંધો લેવો પડશે. સોગંદનામામાં જણાવ્યા ઉપરાંત અરધીક દરજન ઓચરણો રજુ કરવામાં આવે તો તે જુદી વાત છે પણ આવી રીતે કમબાબંધ ઓચરણો રજુ કરવામાં આવે તે તો અતેરેક થયું.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—તમો જણાવી ચુકયા છો કે સને ૧૮૫૧ ની આમમજનાં ફંડોના સંબંધમાં ટ્રસટીઓની ખાલી પડતી જગ્યા પુરવાના સંબંધમાં કાંઇ હક આપવામાં આવેલો તમો બતાવી શકતા નથી પણ તે પછી પારસી કોમ ખુલ્લી રીતે જાણતી આવી છે કે તમોને તેવો હક હતો અને તેવી જાણથી ફંડમાં જુદા જુદા આસામીઓએ નાણાં ભરયાં હતાં.

મી૦ સેંગમેન-હા.

આ૦ મી૦ જસટીસ ડાવર—તમો અત્રે દસતાવેજો રજુ કરવા માગો છો તે એવી મતલબના કે નાણાં તમને અથવા તમારા આગળના ટ્રસટીઓને તેનો વહીવટ કરવાની સત્તા સાથે મળયાં હતાં?

મી૦ સેંગમેન—હા, અમને કેવી રીતે ફંડો મળયાં હતાં તે વગેરે હું એ દસતાવેજોથી સાબેત કરવા માગું છું.

આ૦ મી૦ જસટીસ ડાવર—તમો તરફથી રજુ કરવામાં આવતાં પત્રોમાં ટ્રસટીઓની નેમણુક કરવાની પણ સત્તા આપવામાં આવી છે?

મી૦ સેંગમેન—એ પત્રોમાં જણાવવામાં આવયું છે કે અમો નાણું તમોને તથા તમારા પછી આવનાર ટ્રસટીઓના હાથમાં સોંપયે છીયે.

મી૦ સેંગમેને તે બાદ જણાવયું કે સને ૧૮૫૧ ના વરસ પછી જુદાં જુદા અહીસો ફંડો થયલાં જોવામાં આવે છે. આ દરેક ફંડને લગતું પહેલું પત્ર તથા ચોપડાંમાં કરવામાં આવેલી પહેલી નોંધ હું રજુ કરવા માગુ છું.

દરેક ફંડ માટે જુદું ટ્રસટ થયું છે તથા એ ફંડમાં નાણું ટ્રસટીઓને પોતાની ખાલી પડતી જગ્યા પુરવાનો હક છે એવું જાણીને પછી પારસી કોમ તરફથી આપવામાં આવયું છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—એવું તમો અનુમાન ખેંચો છો. એકંદરે પારસી કોમ સામાન્ય જાણતી હોય કે તમને ખાલી પડતી ટ્રસટીઓની જગ્યા પુરવાનો હક છે તે છતાં એ હક તદન ખાલી હોય તે બનવા જોગ છે.

મી૦ સેંગમેન—દસતાવેજો રજુ કરી અમો એ અમારી દલીલ પુરવાર કરવા માંગીયે છીયે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—પણ પારસી કોમની સામાન્ય માન્યતા વગેરેને લગતી તમારી તકરાર સામે હું ધારું છું કે સામી પક્ષ તરફથી વાંધો લેવામાં આવતો નથી તયારે તે પુરવાર કરવાની જરૂર શું છે?

મી૦ સેંગમેન—અમો ઘણી કફોડી સથીતીમાં મુકાયા છીયે. વાદીઓએ પોતાના ફરીઆદનામામાં ખુલ્લી રીતે આરોપ મુકયો છે કે ટ્રસટીઓ તરફના અમલની નેમણુક કાયદેસર થઇ નથી. પણ તેજ વખતે અમારા હાથની માલકતો કેવા પ્રકારની છે તે અમારા હાથમાં કેવી રીતે આવવા પામી અને શા માટે આવી તે તેઓ કાંઇ જણાવતા નથી. એ પુરવાર કરનારી જોખમદારી મી૦ લાઉંડસની માથે ગણાવી જોઇએ. પણ તેઓ તે કાંઇ જણાવયું નથી તયારે મારે એ બધી વીગતો આપવી પડશે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—પણ એ બધી વીગતોમાં ઉતરવાથી શું લાભ થનાર છે?

મી૦ લાઉંડસ—હું સુચના કરૂં છું કે રજુ કરવામાં આવેલા દસતાવેજોમાંથી બંને પક્ષના સોલીસીટરોએ અમુક ઓચરીએ નમુના તરીકે જુદા કહાડવાં અને તેટલાં દસતાવેજોનેજ વળગી રહી બંને પક્ષે તકરાર ચલાવવી.

મી૦ સેંગમેન—ઠીક છે. હું એ સુચના ઉપર વીચાર કરી પાછળથી જવાબ આપીશ.

એ૨જ વેળાએ કે પછી આગળ

આગળના જણાવ્યું કે તા૦ ૨૨ મી જુન ૧૮૭૪ નું લખાણ છે, જે બાજુના થતી નજદીકની જગાને લગતું છે. એ લખાતમાં ખાલી પડતી જગા પુરવાની હયાત ત્રસ્ટીઓને સતા આપવામાં આવી છે. એ મીલકત પંચાયતના એકલાના વપરાસ માટે છે. સર જમશેદજીએ એ કનવેયનસ કરી આપ્યું છે. એ લખાતમાં સર જમશેદજીએ ત્રસ્ટીઓની ખાલી પડતી જગા પોતે તેમજ હયાત ત્રસ્ટીઓએ પુરવાની સતા છે. એ મીલકત જનરલ ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવી છે અને જનરલ ફંડમાં જો હયાત ત્રસ્ટીઓને ખાલી પડતી જગા પુરવાનો હક હોય તો પછી આ વધારી જગાના સંબંધમાં પણ તેવો હક મળેલો છે.

ના૦ મી૦ જસટીસ દાવર—ત્યારે તમે એ દસતાવેજ ઉપર આધાર રાખવા નથી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—નહીં જ.

મી૦ મોદીએ જણાવ્યું કે તા૦ ૯ મી નવેમબર ૧૮૫૫ ને દીને રૂ. ૫૭૫૫ જમા થયા છે, તેમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે એ રકમ જનરલ ફંડની છે. તા૦ ૨૨ મી જુન ૧૮૭૪ ના ડીડ પોલમાં એક શેરો મારવામાં આવ્યો છે, જેની રૂએ તે વખતના હયાત ત્રસટીઓ સર જમશેદજી, મી૦ ડીરજીભાઈ શેઠના, મી૦ પાંડે, મી૦ પારખ અને મી૦ પીટીટ જેઓ તે વખતના ત્રસટીઓ હતા, તેમને ખાલી જગા પુરવાની સતા આપવામાં આવી છે, નકશામાં જે આઠ અને નવમી મીલકત દરશાવી છે, તે માટે આ દસતાવેજ ઉપર આધાર રહેલો છે. એના સંબંધમાં પહેલો દસતાવેજ તા૦ ૨૬ મી મે ૧૮૫૯ ના દીવસનો છે. આઠમી અને નવમી મીલકત નકશામાં 'ઈ' અને 'એફ' તરીકે દરશાવી છે. તા૦ ૨૬ મી મે ૧૮૫૯ ના ઇનડેનચરમાં ત્રસટ જાહેર કરેલું જણાવ્યું નથી, તેમજ નેમણુંક સંબંધી સતા આપવામાં આવી નથી. રેકર્ડ બુકમાં એ જમીનોની કીમત રૂ. ૬૦૦ ની જણાવી નોંધ લેવામાં આવી છે. એ રકમ એગ્રીગેટ એકાઉંટમાં જમા કરી જનરલ ફંડમાં તેનો ખરચ ઉધારવામાં આવ્યો છે. એજ મીલકતના સંબંધમાં તા૦ ૨૯ મી એપ્રેલ ૧૮૭૪ ના ડીડપોલમાં ઇશારો કરવામાં આવ્યો છે કે જે ડીડ ડીરજીભાઈ હોરમસજીએ કરયું હતું એ પછી તા૦ ૨૨ મી જુન ૧૮૭૪ નું કનવેયનસ લખાત છે, જે એક હાથપર સર જમશેદજી અને બીજા હાથપર ડીરજીભાઈ હોરમસજી વચ્ચે થયલું છે, જે નકશામાં જણાવેલી 'જી' અને 'એચ' મીલકતને લગતું છે.

અત્રે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

ટીફીન બાદ કોરટ પાછી બેસતાં મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ગોવાલીયા ટેંક રોડ નજદીકની ફેરખમાને લગતી જગયાનું ૧૮૭૪ નું ત્રસટડીડ રજુ કર્યું હતું અને જણાવ્યું હતું કે તે ત્રસટડીડમાં ત્રસટીઓની ખાલી પડતી જગયા હયાત ત્રસટીઓ પુરે એવું જણાવવામાં આવયું છે.

મી૦ જીવણજી મોદીએ જણાવ્યું કે ત્રસટીઓની ૧૨ મી મીલકતનો દસતાવેજ ૧૮૭૪ માં અને ૧૩ મી મીલકતનો દસતાવેજ તેજ વરસના ડીસેમબર માસમાં કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૫ મી મીલકત ચરનીવાડીનું નસોખાનું છે તેને લગતું લખાત ૧૮૫૨ માં કરવામાં આવયું હતું અને તેમાં પણ હયાત ત્રસટીઓને ખાલી પડતી જગયા પુરવાનો હક આપ્યો છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને તયારબાદ કેટલાક વધુ દસતાવેજો રજુ કરયા હતા, એ પછી વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૭ મી
મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઈ બેહરામજી જીજીભાઈ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઈ તાતા અને મી૦ નાનાભાઈ નવરોજી કાવકે મુંબઈની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઈ કાલ દીને હાઈ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી એફ. તાલેયારખાન અને મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

એરવદ મોદીની વધુ જબાની.

એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની વધુ તપાસમાં જણાવ્યું કે ૧૬ મા માલકતને લગતું બખત તા૦ ૫ મી ફેબરવારી ૧૮૬૬ ને દીને એક હાથપર, દાદાભાઈ પેસતનજી અને બીજા હાથપર સર જમશેદજી જીજીભાઈ (બીજા બારોનેટ) અને બીજાઓ વચ્ચે થયું હતું. એજ એ બખતપર તા૦ ૨૬ મી અપ્રેલ ૧૮૭૩ ને દીને એક હાથપર હીરજીભાઈ હોરમસજી રેડ અને બીજાઓ, બીજા હાથપર સર જમશેદજી જીજીભાઈ અને બીજા હાથપર સર જમશેદજી જીજીભાઈ અને બીજાઓ વચ્ચે એનડોરસમેંટ થયું હતું. એ બખત આગલા હઈયાત ટ્રસટીઓએ નવા ટ્રસટીઓની સાથે પોતાના નામપર ચઢાવયું હતું. ત્રેવીસમી મીલકતનું બખત તા૦ ૧૮ મી માર્ચ ૧૮૪૫ ને દીને એક હાથપર જીજીભાઈ દીનશા અને બીજા હાથપર સર જમશેદજી જીજીભાઈ અને બીજા ઘણાના વચ્ચે થયું હતું, એ વેળા બારજ ટ્રસટીઓ હતા. એ મીલકતને લગતી કેટલીક જમીન જનરલ ફંડના નાણાંમાંથી પણ ખરીદવામાં આવી હતી. એ બખતમાં ટ્રસટીની ખાલી પડતી જગા હઈયાત ટ્રસટીઓએ પુરવાની સતા આપવામાં આવી હતી. જનરલ ફંડમાંથી નાણાં ખરચવાની નોંધ ૧૮૪૫ ના અકટોબર માસની તા૦ ૨૭ મીએ કરવામાં આવી છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—જનરલ ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવેલી સઘળી મીલકતોની ટીપ રજુ કરવામાં આવે તો મહેનત બચે અને વખત નકામો જાય નહી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—મારૂં કહેવું એવું છે કે જે મીલકતો જનરલ ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવી હોય તે જનરલ ફંડની સ્થીતીપરજ મુકાયલી છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—જો તમો એક પત્રક બનાવી તેમાં જણાવો કે ફલાણી ફલાણી મીલકતો જનરલ ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવી છે તે ફલાણે વખતે ખરીદવામાં આવી છે અને ફલાણી ફલાણી મીલકતોના સંબંધમાં ખાલી પડતી ટ્રસટીઓની જગા પુરવાની હઈયાત ટ્રસટીઓને સતા છે અને ફલાણીમાં નથી એવું પત્રક રજુ કરશો તો મહેનતનો ઉગારો થશે.

મી૦ લાઉનડસ—મેં એક તેવું પત્રક અતયાર આગમજનું બનાવ્યું છે અને તેનો મારા મીત્ર ઉપયોગ કરવા માંગતા હોય તો હું તે આપવા તઈયાર છું.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—જનરલ ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવેલી બીજી મીલકત હવે ઘણી થોડી છે, છતાં તેવું પત્રક બના

વાપીસ. તેથી વીસમા હક પુરી થયા આવી છે.

મી૦ ગ્રેગમેને આગળ ચાલતાં જ જણાવ્યું કે ઉપલાં લખાણપર તા૦ ૨૬ મા એપ્રીલ ૧૮૭૩ ને દીને જે એનડોરસમેંટ કરવામાં આવ્યું છે તેમાં હયાત ટ્રસ્ટીઓએ પોતા સાથ નવા ટ્રસ્ટીઓને સામેલ કરવામાં આવ્યા છે.

એરવદ મોદીએ આગળ ચાલતાં જ જણાવ્યું કે ૧૮ મી મીલકતને લગતું કનવેયનસ તા૦ ૩૧ મી મે ૧૮૭૩ ને દીને એક બાજુપર મંચેરજીબાઈ તે જહાંગીર નશરવાનજી વાડીઆનાં વીધવા, બીજી બાજુપર નવરોજજી નાશેરજી વકીલ આ અને બીજાઓ અને ત્રીજી બાજુપર સર જમશેદજી જીજીભાઈ અને બીજાઓ વચ્ચે થયું છે. એ મીલકત પ્રથમ ૧૮૩૫ માં ટ્રસ્ટીઓને બક્ષીસ દાખલ મળી હતી. ૧૮૩૮ માં જહાંગીર નશરવાનજી વાડીઆએ ચોપાટીપર દોખમું બાંધવા એક ફંડ કર્યું હતું, તેમાંથી એ મીલકત ખરીદવામાં આવી હતી, અને પછી તે ટ્રસ્ટીઓને હવાલે કરવામાં આવી હતી. ૧૮૩૫ માં એ જમીન બક્ષીસ કરવામાં આવી ત્યારે તેને લગતા થયેલા દસ્તાવેજમાં ટ્રસ્ટીઓને ખાલી પડતી જગા પુરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. ઓગણીસમી મીલકતને લગતું કનવેયનસ ડીડ તા૦ ૨૫ મી એપ્રીલ ૧૮૭૮ ને દીને થયું હતું તે એક બાજુપર સરસ્વતીબાઈ અને બીજાઓ અને બીજી બાજુપર સર જમશેદજી જીજીભાઈ અને બીજાઓ વચ્ચે થયું હતું. એ મીલકત રૂ ૪૫૮૦ ના બદલામાં મળી હતી. એ મીલકત દોખમાઓ અને તેની આસપાસની જગાઓના કારણો સારૂ ખરચના ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી. એ ફંડ તા૦ ૪ થી આગસ્ટ ૧૮૭૫ ને દીને સ્થાપવામાં આવ્યું હતું. એ મીલકતના ખરીદીને લગતી નોંધ તા૦ ૨૬ મા એપ્રીલ ૧૮૭૮ ને દીને રોકડ મેળના ચોપડામાં ખરચ પાડી કરવામાં આવી છે. આ ફંડમાંથી બાજી કેટલીક મીલકતો પણ ખરીદવામાં આવી છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ ફારર— આ ફંડમાંથી બીજી કેટલી મીલકતો ખરીદવામાં આવી છે.

મી૦ ગ્રેગમેન— આ ફંડમાંથી ચાર મીલકતો ખરીદવામાં આવી છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ ફારર— તે સઘળી મીલકતો અત્રે જણાવશો ?

મી૦ ગ્રેગમેન— હું એક પછી એક તે રજુ કરીશ, અને તે રજુ કરવામાં કાંઈ વીલંબ નહી લાગે.

મી૦ લાઉન્ડસ— તેમ કરવા સામે મને કશો વાંધો નથી.

આ૦ મી૦ જસટીસ ફારર— તમો કહો છો કે વીલંબ નહી લાગશે, પણ હું કહું છું કે દીવસો લાગશે.

મી૦ ગ્રેગમેન— કોરટ ખાણા માટે ઉઠે તે પહેલાં હું તે પુરી કરીશ.

એરવદ મોદીએ એ પછી જણાવ્યું કે વીસમી મીલકતને લગતું ડીડ તા૦ ૧૦ મી અકટોબર ૧૮૮૨ ને દીને થયું છે, જે મીલકત પાછળથી પચીસમી જણાવવામાં આવનારી મીલકતના બદલામાં આપી દેવામાં આવી હતી. એ મીલકતને લગતું કનવેયનસનું લખાણ તા૦ ૨૪ મી આગસ્ટ ૧૮૮૩ ને દીને કરવામાં આવ્યું છે. એ મીલકત પણ ઓગણીસમી મીલકતવાળાંજ ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવી છે. એ મીલકત કાવસજી સોરાબજી ભેદવારે વેચી હતી. એ મીલકતની ખરીદીનો ખરચ મેળમાં તા૦ ૮ મી નવેમબર ૧૮૮૨ ને દીને પાડવામાં આવ્યો છે. એ મીલકત રૂ ૨૦૦૦૦ માં ખરીદવામાં આવી હતી. એકવીસ અને બાવીસમી મીલકતોને લગતું કનવેયનસ ડીડ તા૦ ૨૩ મી ડીસેમબર ૧૮૮૨ ને દીને થયું હતું. એ લખાણ એક બાજુપર ગુલબાઈ અને બીજાઓ અને બીજી બાજુપર સર જમશેદજી અને બીજાઓ (ટ્રસ્ટીઓ) વચ્ચે થયું હતું. એ પાછળ રૂ ૩૫૦૦ નો ખરચ થયો હતો, જે પણ ઉપલાજ ફંડમાંથી આપવામાં આવ્યો હતો. રૂ ૩૫૦૦ ખરચ તા૦ ૨૦ મી ડીસેમબર ૧૮૮૨ ને દીને પાડવામાં આવ્યો હતો. રૂપીઆ ૪૦૦ બાના પેટે એજ ફંડમાંથી આગળ આપવામાં આવ્યા હતા.

તેત્રીસમી મીલકતનું લખાણ તા૦ ૧૮ મી એપ્રીલ ૧૮૮૩ ને દીને એક હાથપર કરમસી દામજી અને બીજા હાથપર સર જમશેદજી અને બીજાઓ (ટ્રસ્ટીઓ) વચે થયું હતું. એ મીલકત રૂ. ૧૫૦૦૦ માં ઉપલાંજ ફંડમાંથી ખરીદવામાં આવી હતી. એને લગતો ખરડો તા૦ ૧૮ મી એપ્રીલ ૧૮૮૩ ને દીને ભેળમાં પાડવામાં આવ્યો છે. ચોત્રીસની મીલકતનું લખાત અને ટ્રસ્ટ ડીડ તા૦ ૧૫ મી નવેમબર ૧૮૮૩ ને દીને એક હથાર આ દાવાના બીજા વાદી જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર અને બીજા હાથપર સર જમશેદજી અને બીજાઓ (ટ્રસ્ટીએ) વચે થયું હતુ.

આ૦ મી૦ જસ્ટીસ દાવર—એ બીજા વાદીએ આપી છે ?

મી૦ લેંગમેન—હા નામદાર, અને હવે તેરણ પાછા લઈ લેવા માંગે છે (હસાહસ).

આ૦ મી૦ જસ્ટીસ દાવર—તેમાં ટ્રસટીઓની નેમણુકની સતા આપવામાં આવી છે ?

મી૦ લેંગમેન—નહી.

એ લખતમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે એ મીલકત પારસી કોમના વપરાસ માટે હંમેશ સારૂ આપવામાં આવે છે. એ વખતે ટ્રસટીઓ સામાનય ટ્રસટડીડ બનાવી તેમાં સઘળી મીલકતો સમાવવાનો વીચાર ચલાવતા હતા અને તેવી યોજના અમલમાં મુકવામાં આવે તો તેમાં આ મીલકત પણ સમાવવાને સતા આપવામાં આવી હતી. ટ્રસટીઓને તે ઉપરાંત મીલકતના સંબંધમાં ટ્રસટમાં જણાવવામાં આવેલા સામાનય નીયમને અનુસરી કાંઇ ઘટતા અંકુશ મુકવાના જરૂર જણાય તો તે મુકવાની સતા આપવામાં આવી છે.

એરવદ મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે પચીસમી મીલકતને લગતું લખત તારીખ ૧૫ મી ડીસેમબર ૧૮૮૩ ને દીને એક હાથપર જમશેદજી નશરવાનજી દાદી અને બીજા હાથપર સર જમશેદજી અને બીજાઓ (ટ્રસટીઓ) વચે થયું હતું. છવીસમા મીલકતનું લખત તા૦ ૧૪ મી આગસટ ૧૮૮૪ ને દીને એક હાથપર મનચેરજી કામજી અગા અને બીજા હાથપર સર જમશેદજી અને બીજાઓ (ટ્રસટીઓ) વચે થયું છે. એ જમીન ધરમના કામો માટે આપવામાં આવી છે, અને ઉપયોગ અથવા સતા ઉપર અંકુશ મુકવા અથવા તેમાં વધઘટ જાહેર કરવાની ટ્રસટીઓને સતા આપવામાં આવી છે.

અરે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોરના ખાના પછી કોરટ પાછી બેસતાં મી૦ લેંગમેને જણાવ્યું કે, ૧૮૮૪ સુધીના ટ્રસટ ડીડોને લગતી જુબાની મેં રજુ કરી છે પણ હું જાણવા માગું છું કે તે પછીના ટ્રસટ ડીડ વીશે, ટ્રસટીઓ નેમાતા અગાઉ છે તે મારા મત કબુલ રાખે છે કે નહીં.

મી૦ લાઉનડસ—હું તે કબુલ રાખું છું.

એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીએ આગળ ચાલતા જણાવયું કે ૧૮૮૪ પછી બીજા દસતાવેજોની રૂએ ટ્રસટીઓને કેટલીક બીજી મીલકતો આવી છે. તેમાં એક મીલકત વાંદરાનુ નસાખાનુ છે.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયું કે આ મીલકત કોરટની હદની બહાર છે અને તે મીલકતને આ મુકદમા સાથ લાગતું વલગતુ નથી.

મી૦ લેંગમેને જણાવ્યું કે તે જગ્યાના લખત ઉપરથી હું એટલુંજ દેખાડવા માગુછુ કે પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ ટ્રસટીઓ તરીકે ઓળખાતા આવયા છે.

મી૦ જસટીસ બીમન—મી૦ લેંગમેન તમે તે પુરાવા તરીકે કેવી રીતે રજુ કરવા માંગો છો

મી૦ લેંગમેન—૧૮૮૪ ના સાલ પછી પારસી કોમના લોકો પ્રતીવાદીઓને ટ્રસટીઓ તરીકે ઓળખતા આવયા છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—તે લખતના એક બનાવનાર મી૦ દાદાભાઇ મુકાદમે તેમ કબુલ રાખેલાં છે કે ?

મી૦ લેંગમેન—એક કરતાં વધુએ તેમ કબુલ રાખેલું છે.

કેટલીક તકરાર પછી તે દસતાવેજ પુરાવામા દાખલ કરવા દેવાની નામદાર જડજોએ રજા આપી હતી.

મી૦ જીવણજી મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે ૧૮૫૭ માં બંગીખાનાને લગતી મીલકત કોર્ટ મારફતે ટ્રસ્ટીઓએ મેળવી હતી.

મી૦ જસટીસ બીમન—તમે મી૦ એંગમેન તે કેવી રીતે પુરાવામાં રજુ કરવા માંગો છો?

મી૦ એંગમેન—તે મીલકત ટ્રસ્ટીઓને કેવી રીતે મળી હતી તે ઉપરના દસતાવેજ ઉપરથી જણાય છે.

નામદાર જજોએ ઉપલો દસતાવેજ પણ પુરાવા તરીકે દાખલ કરવા દેવાની રજા આપી હતી.

એરવદ મી૦ મોદીએ આગળ વધતાં જણાવ્યું કે, દાદરનું નસાખાનું ૧૮૫૮ માં ટ્રસ્ટીઓને બક્ષેસ મળ્યું હતું. ૧૯૦૬ માં મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટે પારસી જનરલ હાસપીટાલ માટે પોતાની ખબાલા હીલ ઉપરની જમીન પારસી પંચાયતના ટ્રસ્ટીઓને નામે ચઢાવી આપી હતી અને તેને લગતું એક ડીડ કરયું હતું. ૧૮૦૪ થી ૧૮૨૩ સુધી વકાડયાજી હોરમસજી બમનજી પાસે પંચાયતના જે નાણાં હતાં તેને લગતા હીસાબની ચોપડી હાલ મળી આવે છે.

મી૦ લાઉનડસે તે ચોપડી પુરાવા તરીકે રજુ થવા દેવા સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો.

મી૦ એંગમેને જણાવ્યું કે, વહાડયાજી હોરમસજી બમનજી ઘણા વરસો ઉપર મરણ પામયા છે અને તેમની ચોપડી ઉપરથી આ નકલ કરેલામાં આવી છે.

નામદાર જજોએ કેટલીક વધુ તકરાર પછી ઉપલો દસતાવેજ પુરાવા તરીકે દાખલ કરવાની રજા આપી હતી જે બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૨૮ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇના પારસી પંચાયતના ટ્રસ્ટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે મંડાયેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલયારખાન અને મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ એંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

કોરટ બેસતાં આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવ્યું કે જો આ મુકદમો ગરમીની રજા પહેલાં પુરો ન થાય એમ હોય તો આ મુકદમાના ધારાના હીમાયતીઓને જે અગવડ પડે છે તે ધયાનમાં લઇ હું ચેમબરનું કામ એક દીવસ નહીં લેતાં ચેમબરને લગતા કામ વાટે આગમી રૂઠી અખતયાર કરવા માગુ છું. મારા જોડયા મી૦ બીમન લાંબી રજાપર જનાર છે, તેઓ તા૦ ૧૮ મીના મેમાં ઉપડી જનાર છે. તો તા૦ ૧૭ મી સુધી મુકદમો સાંભળીશું.

મી૦ લાઉંડસ—જો આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન એક અઠવાડીયું મોડેથી

ગલંડ જાય અને રજાના દીવસો કોરટ બેસે અને મુકદમો પુરો થાય તે જો બને હું ખુશી છું. જો મુકદમો પુરો કરવામાં ન આવે તો છેક નવેમબર સુધી તે મુલતવી રાખવો પડે અને તે ઘણુ અગવડભરેલુ થઈ પડશે. અનજુમન આગળ સવાલ લઈ જવાથી જે ઢીલ થવાની હતી, તે સવાલ સાથ હું પણ આનાકાનીથી મલતો થયો હતો. જો મારા મીત્ર મારી સુચના પસંદ કરે તો ચોકસ તારીખે કહાડેલા દસતાવેજોજ રજુ કરવાનો વખત રોકાશે નહી વળી હું ઘણીજ અગતયની બાબદો ઉપરજ ઉલટપાલટ તપાસ લઈશ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—સામી પક્ષને પોતાનો મુકદમો બને એટલો ટુકમાં રજુ કરવાની અમો અરજ કરી શકયે પણ આવા અગતના મુકદમામાં તો તેના આંકોશ મેલવાનું જરા પણ વાજબી ગણાય નહી.

મી૦ લેંગમેન—હું પણ આ મુકદમો બનતી ઉતાવળે પુરો કરવાને ખુશી થઈશ પણ મી૦ લાઉંડસની સુચના હું એકદમ સવીકારી શકું કે સને ૧૮૭૧ પછીના વરસો માટેના સઘળા દસતાવેજો ઉપર ધયાન લેવાનું દબાણુ નહી કરતાં તેમાનાં ચુંટી કહાડેલા અગનેક દસતાવેજો ઉપરજ મદાર બાંધવાને તઈયાર છઉ. આ વરસ આગમજના સઘળા દસતાવેજો રજુ થવા જોઈએ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તે ઉપરાંત બીજી જબાની રજુ કરશોની?

મી૦ લેંગમેન—તે વીશે હું મસલત ચલાવયા પછી જવાબ આપીશ.

સેવટે આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવયું કે આ મુકદમો મહીનાઓ સુધી મુલતવી રાખવો નહી પડે તે માટે નામદાર જડજ મી૦ બીમન એક અઠવાડયુ વધુ ઇંગલંડ જવાને અથવા તો પોતાની રજામાં ફેરફાર કરાવવાને ખુશી થશે. એ બાબે વગ જડજ સાથે મસલત ચલાવી કાંઈ ગોઠવણ થશે કે તે પાછળથી જોઈ લેશું.

એરવદ મેહરજીરાણા વધુ જબાની.

એ પછી એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ લેંગમેનની વધુ તપાસમાં જણાવયું કે વડાદસ્તુર હોરમસજી બમનજીએ રાખેલા હીસાબની ચોપડીમાં જે બાકી કહાડવામાં આવી છે, તે તા૦ ૧ લી ડીસેમબર ૧૮૨૭ ને દીને ચાર ગ સ્ટીઓ વાહાડયાજી હોરમસજી બમનજી ફરામજી કાવસજી બનાજી, વડદસ્તુર નવરોજજી જમશેદજી અને જમશેદજી જીજીભાઈએ તે પોતાના કબજામાં લેતાં નવાં વરસથી તેને લગતો નવો હીસાબ ના ચોપડામાં માંડવામાં આવયો છે. એ પછી તા૦ ૩૧ મી ડીસેમબરે એ ચારે ટ્રસટીઓએ પંચાયતના રૂ ૧૮૦૫૨ ના ગણું રમાંગઠન અને કાફરકબ તથાં વધારે જે અનામત મુકયાં હતાં તેની રસીદની નકલ ખોલાસે પંચાયતમાં જણાવી છે, તે હું રજુ કરું છું. પહેલી નોંધ બુક સંવત ૧૮૮૦ થી ૧૮૮૯ ના સાલ સુધીની છે. પણ તેમાં ૩ ક વરસ માટેનુ મથાળુ છે. બીજી નોંધ બુક સંવત ૧૮૮૩ થી ૧૯૦૭ સુધીની છે, પણ તેમાં દર વરસનુ જુદું મથાળું છે. સંવત ૧૮૮૦ નુ સાલ ઈ૦ સ૦ ૧૮૨૩ ના અકટોબરથી શરૂ થાય છે. સંવત ૧૮૮૦ ના સાલની ખાતાવહી હું રજુ કરું છું, જે ફરામજી કાવસજી બનાજીના દફતરમાં હતી. સંવત ૧૮૯૫ સુધી દર સાલના મથાળાં એકસરખાં હતાં, પણ સંવત ૧૮૯૦ થી તેમાં સેહજ ફેરફાર કરવામાં આવયો હતો. એ મથાળાંનુ ફારમ સંવત ૧૯૦૦ સુધી ચાલુ રહયું હતું. સંવત ૧૯૦૧ થી સંવત ૧૯૦૭ સુધી ખાતાવહીનુ મથાળું દર વરસે આગળ મોજબ ચાલુ રહયુ હતું. સંવત ૧૯૦૫ સુધી મેળ જેવું કાંઈ ન હતું, પણ સંવત ૧૯૦૭ થી મેળ રાખવામાં આવયા હતો. સંવત ૧૯૦૬ થી માત્ર ખાતાવહી રાખવામાં આવી હતી. સંવત ૧૯૦૭ થી આજના દીવસ સુધી ત્રણ બુકો રાખવામાં આવે છે; તેના નામ નોંધ, ખાતાવહી અને મેળ. સંવત ૧૯૦૭ ના સાલના મેળનું મથાળું એજ સાલની નોંધમાંના મથાળાને બરાબર મળતું આવે છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—એ મથાળો રજુ કરાવવાની મતલબ શું?

મી૦ સેંગમેન—મારા મીત્ર મી૦ લાઉંડસ કહે છે કે ચોપડા પંચાયતના છે અને ટ્રસટીઓના નથી. હું એ મથાળાં ઓ ઉપરથી દેખાડવા મંગુ છું કે એ ચોપડા ટ્રસટીઓ રાખતા હતા અને તે તેમના હતા. હું કહું છું કે મી૦ લાઉનડસનું કહેવું ખોટું છે.

મી૦ બાઉનડસ—હું કહું છું કે ટ્રસટીઓ એક વખતે પંચાયતના મેમબરો હતા અને તેઓ હાલ તેમ છે.

ઓરવદ મોદીએ આગળ ચાલતાં જ જણાવ્યું કે સવત ૧૭૦૪ થી સંવત ૧૮૩૧ સુધીની ચોપડીઓનાં મથાળાં પણ ઉપલા ચોપડાઓની માફક તે વખતના ટ્રસટીઓનાં નામથી શરૂ કરવામાં આવયાં છે અને તેમને પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ તરીકે તેમાં લેખવામાં આવયાં છે અને કેટલાકમાં તો તેઓને પારસી પંચાયતનાં ફંડોના ટ્રસટી તરીકે લેખવામાં આવયા છે. સંવત ૧૮૩૧ થી આજના દીવસ સુધીના ચોપડાઓને મથાળાં બીલકુલ આપવામાં આવ્યાં નથી. ખોલાસો પંચાયતમાં એવું જણાવયું છે કે ટ્રસટીઓ હયાતતામાં આવ્યા તયાંસુધી નાણાં ભેગા કરવાની કોઈએ મેહેનત લીધી નહતી. સને ૧૮૫૧ નાં ટ્રસટીઓથી હું માહીતગાર છું. એ દીડમાં ૧૫ ફંડો જણાવ્યા છે, તેનું શીડયુલમાં તારવી કહાડયું છે જેમાં એ ૧૫ ફંડોની વીગત દરશાવી છે. એ શીડયુલ ખરૂં છે અને મી૦ મોદીએ શીડયુલ કેવા આકારમાં તઇયાર કરયું છે, તેને લગતી હકીકત જણાવી હતી. ૧૮૫૦ નું ડીડ થયું તયારથી તા૦ ૩૧ મી ડીસેમબર ૧૯૦૬ સુધીમાં ફંડનાં નાણાંમાં ઘણોજ મોટો ઉછાળો થયો છે, તા૦ ૩૧ મી ડીસેમબર ૧૯૦૬ સુધીનો હીસાબ નક્કી કરવામાં આવયો છે, ઘણીક બક્ષીસો મળી છે, નાણાંની રકમો મળી છે અને વયાજ વધયું છ એમ કરી ફંડો મોટી રકમનાં થવા પામયાં છે.

અત્રે કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

બપોરના ખાણા પછી તપાસ આગળ ચાલતાં એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ સેંગમેનની તપાસમાં જણાવયું કે, ૧૮૫૭ માં જે ચસટ ડીડ થયા માં આવયું છે તેમાં પંદર જુદાં જુદાં ફંડો છે. એ ફંડોને લગતો એક બીજો દસતાવેજ છે જે આગસટ ૧૮૫૯ માં કરવાં આવયો છે. તે એક અસલ દસતાવેજ છે અને કાગળ ઉકેલવાંમાં વાંચવામાં આવયો હતો તેમાં જણાવવામાં આવયું હતું કે મી૦ પારખે રૂ ૨૦૦૦ ની રકમ ટ્રસટીઓને તેના વયાજ ખરચવા માટે પોતાના ધણીઆણીના પુન અરથે સવાધીન કરયા હતા.

મી૦ જસટીસ દાવર—આવી મતલબના બીજા કેટલા દસતાવેજો છે?—

મી૦ સેંગમેન—જાણે છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—અને બીજા બાકીના ફંડોના કેટલા દસતાવેજો છે?

મી૦ સેંગમેન—થોડા છે.

મી૦ સેંગમેને તયાર પછી અસલ કાગળો અને તેને લગતી ચોપડામાંથી લેવાયલી નકલો રજુ કરી હતી.

મી૦ મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે પંદરમા નંબરવાળું ફંડ સામાનય ધરમખાતું છે અને તેમાં સથાવર મીલકતોના નફો ઉમેરવામાં આવયો છે. બીજાં ફંડો છે તેનો મોટો ભાગ અસલ બક્ષેસો અને તેના વયાજના બનેલાં છે. ૧૮૭૧ સુધીમાં એવાં બીજાં ૨૩ ફંડો વધયાં હતા અને તેને લગતાં વીગતો ૧૮૭૬ ના ટ્રસટડીડમાં સમાવવામાં આવી છે. આ ફંડોને લગતું એક શીડયુલ તઇયાર કરવામાં આવયું છે જેના પાંચમા કોઠામાં ફંડ સથાપનાના નેમ બતાવી છે.

મી૦ સેંગમેને તે રજુ કરવા માંગયાં હતાં જે સામે મી૦ લાઉનડસે વાંધો લીધો હતો. આ દસતાવેજોના તરજુમા થયા નહોતા જેથી તે રજુ કરવાનું ઠરાવ કરવામાં આવયું નહોતું.

મી૦ મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ટ્રસટીઓએ અને તેમના સભાંઓએ વખતોવખત નાણાંની મોટી રકમો ટ્રસટીઓને સોંપી હતી. સર જમશેદજી, પાટીટ અને બાયરામજી કુટુંબે લગભગ રૂ. ૧૩ લાખ જેટલી રકમ કાઢી આપી છે. ૧૮૨૩ થી ટ્રસટીઓની નેમણુક થઇ. આ તયારથી તેને લગતો હીસાબ "મુંબાઇ સમાચાર"માં પ્ર

મેઠ મતો આવયો છે. હું સેક્રેટરી ને માયો તયારથી હીમાજને લગતી ૫૦૦ ચોપડીઓ છપાવવામાં આવે છે જેમાં ફંડોને લગતો વીગતવાર હેવાલ આપ વામાં આવે છે. ત્રસટીઓની નેમણુકના સંબંધમાં વરતમાનપત્રોમાં વખતો વ ખત ખબર પ્રગટ થઇ હતી.

અત્રે વખત થઇ જનાથી કોરટ ઉઠી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૩૦ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ એહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મહેરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ પરમ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેસર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી એફ. તાલીયારખાન અને મી૦ બાહદુશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

શરૂઆતમાં મી૦ સ્ટ્રેંગમેને તા૦ ૪ થી સપટેમબર ૧૮૫૯ નું 'રાસત ગોફતાર' પત્ર રજુ કીધું હતું, તેમાં એવું જણાવવામાં આવયું હતું કે એક ત્રસટીની ખાલી પડેલી જગયા લેવાને મી૦ પટેલને કહેવામાં આવયું હતું. તેવણે ના પાડવાથી મી૦ દાદીશેઠને અરજ કરવામાં આવી હતી અને તેવણે પણ ના પાડવાથી મી૦ પાંડેને આપવામાં આવી હતી તેમાં વળી તે વખતના પાંચે ત્રસટીઓના નામો આપવામાં આવયાં છે. ત્રસટ ડીડની રૂએ ખાલી પડેલી એ જગા હયાત ત્રસટીઓએ પુરી હતી યાને મી૦ પાંડેની ત્રસટી તરીકે નેમણુક થઇ હતી. આ પત્ર ઉપરથી જણાય છે કે તે વખતે ત્રસટડીડ પ્રગટ કરવાને ત્રસટીઓને આગ્રહ કરવામાં આવયો હતો. એ પ્રસંગે કોમ એવું માનતી હતી કે ૧૮૫૧ ના ત્રસટડીડની રૂએ ત્રસટીઓને ખાલી પડેલી જગા પુરવાનો હક છે અને તે પુરવાર કરવા હું આ પત્ર રજુ કરવા મંગુ છુ.

મી૦ લાઉંડસ—પંચાયતના ફંડમાં નાણા ભરનારાઓમાંનો એક પણ શખસ એ પત્રનો ઘરાક હતો કે તે પુરવાર કરવાને મારા મીત્ર તઇયાર છે?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—એ એક અઠવાડીક ગુજરાતી પત્ર છે અને તે પારસીઓ ઘણી મોટી સંખયા વાંચે છે.

એરવદ મોદીની જબાની.

એરવદ મોદીએ મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની તપાસમાં એ પછી જણાવયું કે 'રાસત ગોફતાર' પત્ર પારસીઓની મોટી સંખયા વાંચે છે. 'સતય મીત્ર' નામનું એક બીજું અઠવાડીક પત્ર પ્રગટ થતું હતું તે આઠ કે દસ વરસ થયાં પ્રગટ થતું બંધ થયું છે. તેના પણ ઘણાક પારસીઓ ઘરાક હતા.

સ—તે પારસીઓમાં સારી પેઠે જાણીતું હતું?

મી૦ લાઉંડસ—તે મી૦ મોદી કેમ કહી શકે? મારી કોમના કેટલા 'ટાઇમસ ઓફ ઇંડયા' વાંચે છે અને કેટલા બોંમબે ગેઝેટ વાંચે છે તે હું કેમ કહી શકું.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—એક પત્ર બીજા કરતાં વધતું ઓછું વંચાય છે એટલું તો કહી શકો?

મી૦ લાઉંડસ—હા.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવર—એરવદ મોદીનો જવાબ પણ એજ પ્રકારનો છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવ્યું કે રાસત ગોફતાર પત્રના ઉપલા લખાણની તરફેણ કરતાં 'સતય મીત્ર' પણ જણાવયું હતું કે ત્રસટીઓની ખાલી જગાપર નેમણુક કરવાની સતા અંજુમનને છે, અને હસતી ધરાવતી રૂઢી ઇચ્છવાજોગ નથી.

એરવદ મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે 'મુંબઇ સમાચાર' રોજદુ પત્ર છે,તેનીપણ સારી જેવી સંખયા આગલા વખતમાં પારસી કોમમાં ખપતી હતી. હાલ પણ તે પારસી કોમમાં સારૂ વંચાય છે.

તા૦ ૧૭ મી ડીસેમબર ૧૮૮૮ ના 'મુંબઇ સમાચાર' ના અંકમાં આવેલું એક લખાણ મી૦ સ્ટ્રેંગમેને અત્રે દાખલ કરાવવા માગયું હતું, પણ તેનો સતાવાર તરજુમો કરવામાં આવેલો નહીં હોવાથી મી૦ લાઉંડસે વાંધો લેતાં તે પુરાવા તરીકે સવીકારવામાં આવયું ન હોતું.

એરવદ જીવનજી મોએ એ પછી જણાવયું કે પ્રગટ કરવામાં આવેલા હીસાબમાં સને ૧૮૫૧ ના ત્રસટડીડને લગતો ઇશારો આવયો છે. સંવત ૧૯૪૧ ના પ્રગટ કરવામાં આવેલા પંચાયતના હીસાબના રીપોરટમાં સને ૧૮૮૪ ના ત્રસટ ડીડ વીશે ઇસારો આવયો છે, તેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે ડુંગરવાડીની મીલકત વગેરે મળી ૨૩ મીલકતોના સંબંધમાં મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને એવન સોલીસીટરો પાસે સામાનય ત્રસટ ડીડ કરાવવામાં આવયું છે. પંચાયત ૧૮૬૨ સુધી ચાલુ રહી હતી. ૧૮૬૦ ના સાલમાં પંચાયતને એક ચોપાનીઉં પ્રગટ કરાવી તેમાં પોતે કીધેલાં કામોનો રહયો આપયો હતો.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને એ ચોપાનયાના પ્રસતાવના તેમજ પેહેલાં આઠ પાના પુરાવા તરીકે રજુ કરવા માંગયા હતાં.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવર—એમાં તમારો મતલબ શો છે?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—અમે એવું દેખાડવા માંગયે છીયે કે પંચાએત તે વખતે પારસીઓ વચે ઉભા થતા સંસારી મુદદમાઓ વગેરેનું કામ લવાદ તરીકે કરતી હતી, તેને ત્રસટ ફંડના વહીવટ સાથે સેહેજ પણ નીસબત નહોતી.

એરવદ મોદીએ એ પછી જણાવયું કે ૧૮૪૯ ના વરસમાં સર જમશેદજી ઇનસટીટયુશન સથાપવામાં આવયું તયારથી એ ખાતાંના બાર ત્રસટીઓ પંચાએતના ત્રસટીઓ તરીકે કામ કરતા હતા એમ મી૦ લાઉંડસે કહયુ છે તે ખરૂં છે. એ ખાતાંના ત્રસટીઓ પંચાયતના સભાસદો તરીકે ઓળખાવવામાં આવયા છે. ૧૮૪૯ થી ૧૮૬૨ સુધી એ ખાતાંના જે ત્રસટીઓ તરીકે કામ કરતા હતા.

સ—દસતાવેજોની તપાસ ઉપરથી તમે કહી શકો છો કે ૧૮૪૯ થી ૧૮૬૨ સુધી સર જમશેદજી ઇનસટીટયુશનના જે ત્રસટીઓ હતા, તેઓજ પંચાયતના ત્રસટીઓ હતા?

મી૦ લાઉંડસે એ સવાલ સામે વાંધો લેતાં જણાવયુ કે ચોકસ દસતાવેજો રજુ કરીને તે ઉપરજ સાક્ષીને સવાલ પુછી શકાય.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ઉપલો સવાલ પુછવાનું દબાણ કરયું ન હતું.

એરવદ મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મારા હાથમાં મુકવામાં આવેલા દસતાવેજપર તા૦ ૧૦ મી આકટોબર ૧૮૮૫ ને દીને શેરો મારવામાં આવયો છે, તેમાં જણાવવામાં આવયું છે કે રૂ ૫૦૦૦ ની રકમ ત્રસટીઓના હાથમાં આ ત્રસટડીડની રૂએ આપવામાં આવી છે.

મી૦ લાઉંડસ—રેખીત બચાવનામામાં જણાવવામાં આવયું છે કે ત્રસટીઓના હાથમાં લાખો રૂપીઆની જંગમ મીલકત છે, જે સરવે તેઓ ૧૮૫૧ ના ત્રસટડીડની રૂએ ધરાવે છે અને હવે મારા મીત્ર વકીલ નવુંજ ત્રસટડીડ રજુ કરે છે, કે કે જેમાંના રૂ ૫૦૦૦ સને ૧૮૫૨ ના ત્રસટડીડની રૂએ નહી પણ તદન નવાજ ડીડની રૂએ ધરાવે છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તપાસ કરતાં થોડાજ દીવસપર આ દસતાવેજ મળી આવયો છે, જેની નકલ અમે મઇ આગે આપી

ધ્યાને આણી છે કે ત્રસટ ફંડનો વહી વટ ચલાવવા માટે કોરટે કોઇ યોજ ના ઘડી કહાડવાનું સબાકીકારક થા રે તો કોરટને મદદ મળે એવી મતલ બથી અમો પાર્સીના સઘળાં દસ્તાવેજો કોરટ સનમુખ રજુ કરવા માંગું છું. જો કોરટ ધારે કે આ દસ્તાવેજ અ મને જોઇતા નથી તો હું તે પેંચી લઇશ.

મી૦ લાઉંડસ—આ ડીડ ૧૮૫૧ થી તદન ઉલટુંજ છે. તેને લગતી રકમ તદન અલાહેદી છે, માટે જો તે પુરા વા તરીકે મારા મીત્રો રજુ કરવા માંગે તો લેખીત બચાવનામામાં તેઓ સુધા રો કરે.

અત્રે કોરટની સુચનાથી બચાવનામા માં એવો સુધારો કરવામાં આવયો હ તો કે એક અલાહેદા ત્રસટ ડીડ ની રૂએ ત્રસટીઓને રૂ ૫૦૦૦ મલયા છે, તે સીવાયની સઘળી મીલકતો તેમ ને ૧૮૫૧ ના ડીડની રૂએ મળી છે.

એરવદ મોદીએ આમલ ચાલતાં જ ણાવયું કે રૂ ૫૦૦ થી વધુ રકમ મોક લનારાઓ તે સાથે સામાનય રીતે એક પત્ર મોકલે છે. જે ત્રસટીઓના નામે ઘણુ કરીને મોકલવામાં આવે છે.

અત્રે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને એક ઓચરયાં ના સંબંધમાં સાક્ષીને એક સવાલ પુ છતાં તે સામે મી૦ લાઉંડસે વાંધો લી ધો હતો અને આખરે કેટલીક તકરાર પછી એવું ઠરાવવામાં આવયુ હતુ કે મી૦ સ્ટ્રેંગમેન પોતે કઇ જાતના ઓચ રયાંઓ રજુ કરવા માગે છે તે એક દમ જાહેર કરવું તથા તેમાંથી નમુના તરીકે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને ૬ ઓચરયાંઓ ચુંટી કહાડવા, મી૦ લાઉંડસને જો એ ઓચરયાં સામે વાંધો નહી હોય તો તે છ ઉપરજ તકરાર ચલાવી અને નહી તો મી૦ લાઉંડસ પોતા તરફના બીજા છ ચુંટી કહાડે અને તે ૧૨ ઉપર તક રાર ચલાવવી. આ મોકુવણુ સોમવારે બનતાં સુધી અમલમાં મુકવાનુ ઠરાવવા માં આવયુ હતું.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને પુછેલા સવાલના જ વાબમાં સાક્ષીએ જણાવયુ કે પંચાયત ના હીસાબના રીપોરટ પ્રગટ કરવામાં આવે છે તેમાં દરેક ઉસાબની વીગતો આપવામાં આવે છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે હવે હું મારા મુકદમાના બીજા મુદા ઉપર એટલે વટલેલા જુદદીનો ધરમખાતાંઓનો લાભ આપવાના ઉડાવવામાં આવેલા સવાલ ઉપર આવુછુ.

તે બાદ મી૦ સ્ટ્રેંગમેને એ બાબદને લગતા કેટલાક ઓચરયાંઓ રજુ કીધાં હતા, તેટલાં વખત થઇ જવાથી કોરટ ખાણાં માટે ઉઠી હતી.

જુદદીન સવાલપર એરવદ જીવનજી મોદી.

મી૦ જીવણજી મોદીએ કેટલાક વધુ દસતાવજો બપોર પછી રજુ કરયા હતા. ૧૮૩૫ માં વહાડયાજીના ઘરમાં મળેલી પંચાયતની સભાનો એક ઠરાવ મી૦ મો દીએ રજુ કરયો હતો. તેમાં પંચાયતે એક ઠરાવ કરી એક મોબેદનું બરશનુમ ભાંગેલું જાહેર કરયું હતું અને જુદદીન પેટના બાળકની ગેહ સરાવનાર બે પાર સીઓને નયાત બાહેર મુકવામાં આવયા હતા.

મી૦ લાઉનડસે જણાવયુ કે જે ચો પડામાંથી ઉપલો ઉતારો લેવામાં આવયો છે તે અમને બતાવવામાં આવયો નથી. તેજ મુજબ ૧૮૩૬ ની પંચાયત કે સ ભામાં જુદદીન બાળકોની નવજોત કરના ર બે માબેદોને નયાત બહાર કાઢવાનો પંચાયતનો ઠરાવ પણુ બતાવવામાં આ વયો નથી.

મી૦ મોદીએ આમલ ચાલતાં જણા વયું કે છઠા પ્રતીવાદીના ધણીબાણી અ ને એક બીજા દાખલા શીવાય જુદદીન ને પારસી ધરમમાં લેવામાં આવયા હોય એમ મુંબઇમાં બનેલા દાખલા હું જાણુ તો નથી. અનુભવીઓની કમીટીમાં હું હતો અને તેમાં જે વીચારો દરશાવવા માં આવયા છે તેથી હું જુદો પડતો નથી. મેં પારસી ધરમનો અભયાસ ક રયો છે અને તે ઉપરથી હું કહું છુ કે પારસીઓ હીંદુસતાનમાં આવયા તયા રથી તેઓમાં વટલાવવાનું કામ ચાલયું નથી.

મી૦ લાઉનડસ—ખરી બીનાના સંબંધમાં સાક્ષીના અનુમાનની જુબાની લે વાય નહીં.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટમાં ભણેલા પંડીતોની બાબદ જણાવવામાં આવી છે. તેના સંબંધમાં હું ખુલાસો કરીશ. જેમ મુળાં બોલ પારસીઓમાં વપરાય છે તેમ બનવા જોગ છે કે તે પંડીતો ભણેલા હોય અને પારસીઓ હોય તોપણ તેઓ પંડીતો કહેવાયા હોય. મે જયારે રીપોરટ ઉપર સહી કરી તયારે હું એકમત ધરાવતો હતો કે આ પારસી ધરમમાં વટલાવવામાં આવે લા હશે પણ પ્રોફેસર ભંડારકર સાથ તે સંબંધમાં વાત ચીત કરતાં તેમજ તે બાબદના મારા વધુ અભયાસ ઉપ રથી હાલ હું કહું છું કે તેઓ પારસી હોવા જોઇયે પણ ભણેલા તેથી તેઓ પંડીત કહેવાતા હતા અને તેજ પ્રમાણે પારસીઓમાં ભણેલાઓને મુસાંદી અટ કથી ઓળખવામાં આવે છે. ફીરદુશી તુશીનું નામ ગ્રહણુમા બોલાય છે. તે મણે પારસીઓની સારી સેવા બજાવી હતી તેથી તે નામ દેવાય છે પણ તે મને પારસી ધરમમાં લેવાંમાં આવયા ન હોતા તેમજ તે પંડીતોએ બજાવેલી સેવાને લીધે તેમના નામો પણ નામ ગ્રહણુમાં લેવાતાં હશે પણ તે ઉપરથી કાંઇ એમ થતું નથી કે તેઓ વટલા વવામાં આવયા હોય,

મી૦ જસટીસ બીમન—તેઓ કયારે થઇ ગયેલા હોવા જોઇએ ?

સાક્ષી—બારસો વરસ ઉપર.

મી૦ જસટીસ બીમન—જે વખતે પા રસીઓ પેહેલા હીંદુસતાનમાં આવયા હ હતા તયારે ?

સાક્ષી—હા.

મી૦ જસટીસ બીમન—પણ તે વખતે પારસીઓને તેવા પંડીતો ઉભા કરવાની જરૂર નહોતી કારણુ કે તેઓ નો તેજ વખતે હીંદુસતાનમાં આવયા હતા.

સાક્ષી—નેરીઓસંગ તે વખતમાં સર વથી ભણેલા ગણાતા હતા અને તેમણે રાજાઓને સંસક્રીત શીખવયું હતું.

મી૦ મોદીએ આગળ ચાલતાં જણા વયું કે ૧૮૪૯ પછીના ચોપડાઓની મે તપાસ લીધી છે અને તે ઉપરથી કહું છું કે તે વખત પછીના ત્રસટીઓ પાર સી પંચાયતના સભાસદોજ હતા પો તાના બોલવાના ટેકામાં મી૦ મોદીએ પોતાના સોલીસીટરોને લખેલો પત્ર મી૦ બેંગમેને રજુ કરી તે ઉપરથી યાદદાસત તાજી કરવા મી૦ જીવનજીને આપયો હતો.

મી૦ લાઉંડસે તે સામે વાંધો લીધો હતો અને તે ઉપરથી નામદાર કોરટે ત્રસટીઓને એવો હુકમ કરયો હતો કે તેઓએ સોમવાર સુધીમાં પંચાયતની આફીસમાં જે દસતાવેજો ઉપર તેઓ આધાર નેમવા માંગતા હોય તે સઘળા બતાવવા.

મી૦ લાઉંડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે પંડીતોના સંબંધમાં મેં મારો વીચાર ફેરવયો છે. અ નુભવીઓની કમીટીના રીપોરટ પછી મી૦ શાપુરજી કાવસજી હોડીવાળાએ જે બે અંગ્રેજી પત્રો લખયાં હતાં તે ઉપરથી મેં મારૂં મત ફેરવયું છે.

સ—બીજી શોધ તમે શું કરી છે કે જે ઉપરથી તમે તમારૂ મત ફેરવયું છે ?

જ—ફીરદુશી તુશીનુ નામ ગ્રહણુમાં લેવામાં આવેલું જોઇને.

સ—તે શામા છે ?

જ—મી૦ રૂસતમજી ઉનવાલા પાસે જુના પુસતકો છે તેમાંનાં એક પુસત કમાંથી.

સ—તે ચોપડી તમારી પાસે છે ?

જ૦—સોમવારે હું તે લઇ આવીશ.

સ૦—તે હસત લેખના બનાવનાર કોણુ છે ?

જ૦—તેનો કરતા લખેલો નથી અને તે કોણુને હાથે લખાયલી છે તે હું જા ણુતો નથી. એવી બધી ચોપડીઓમાં ક રતાનું નામ આવતું નથી.

સ૦—એક ચોપડી જેનો કરતા ન હોય અને જે કોઇ બીજાને હાથે લખાયલી હોય તો ભણેલા માણુસ તરીકે તમે તેને સારી સતા લેખો છો ?

જ૦—આ બાબદમાં હું તેને સારી સ તા લેખું છું.

સ૦—ધુપનીરંગ જેમાં પંડીતોના નામ આવે છે તેની ઘણી નકલો છે?

જ૦—તેવી ઘણી થોડી ચોપડી મારી જાણમાં છે.

સ૦—અને શીરદોશીનું નામ જોયું છે તેની તો એકજ ચોપડી છે?

જ૦—હા, પણ તેમાં શીરદોશીનું નામ વચમાં આવે છે.

મી૦ જસટીસ ડાવર—તેમાં તે નામ કેવી રીતે આવે છે?

સાક્ષી—શીરદોશી તુશી એદરીયાદઆદ ફવા તે ફવાની.

મી૦ લાઉનડસ—એ નામ આ દાવો માંડવા આગળ તમારા વાંચવામાં આવયું નહોતું?

સાક્ષી—સાત વરસ ઉપર મેહેરજીરાણાની બાબદમાં તપાસ કરતાં મેં વાંચયું હતું અને આ દાવો મંડાતા આગમજ તે મેં સાંભળ્યું હતું.

મી૦ લાઉનડસ—પારસીઓ તેને મોટો આમ ધારે છે કે તે એક પારસી હતો?

સાક્ષી—નહીં, પણ તે પારસી ધરમ માટે તેને લાગણી હતી.

સ૦—તમે કોઇ પારસી પંડીત હોય એવું તમે તમારા અભ્યાસ દરમયાન જોયું છે?

જ૦—ભણેલો હોય તેને પંડીત તરીકે કહેવામાં આવે છે.

સ૦—મુહલાં એ તો સુધ પારસી શબદ છે?

જ૦—હું કહું છું કે તે આરબી ભાશાનો છે પણ ફારસીમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યો છે.

સ૦—તમે ઘણા ગ્રંથો રચયા છે?

જ૦—હા, મારી શકતી મુજબ મેં લખ્યાં છે.

સ૦—અને તે વીદવાન મંડળોને પુરાં પાડેલાં છે?

જ૦—હા.

સ૦—તમે એનથરોપોલોજીકલ સોસાયટી માટે ઘણા લખાણો કરવાં છે.

જ૦—હા.

સ૦—અને રોયલ એશીયાટીક સોસાયટીમાં પણ તમે ઘણું લખેલું છે?

જ૦—હા.

સ૦—અને તમે જુદી જુદી સાહીતયની બાબદમાં જુદાં જુદાં ભાશણો આપયાં છે?

જ૦—હા.

બાદ મુકદમો મુલતવી રહયો હતો.

પારસી પંચાયત કેસ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૩૧ મી મારચ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને મી૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થવા હતા.

કોરટ બેસતાં આ૦ મી૦ જસટીસ દીનશાહ દાવરે જણાવયું કે આ મુકદમો આવતી કાલથી આખો દીવસ સાંભળવાની આપણે ગોઠવણ કરીશું. તેથી ચેમબરનું કામ હું રાબેતા મુજબ ૧૧॥ વાગે હાથ નહી ધરતાં ૦॥ કે બાદ વહેલું યાને ૧૧ વાગે હાથ ધરીશ અને તે ૧૧॥ વાગા સુધામાં પુરૂં નહી થશે તો હું સાંજના ૫॥ વાગા

પછી હાથ ધરીશ. એવી ગોઠવણથી આ મુકદમો ૧૧ા વાગાથી પાા વાગા સુધી બરાબર આખો દીવસ સાંભળવાનું બની શકશે.

એરવદ મોદીને મી૦ લાઉંડસની સુચના.

એ પછી મી૦ લાઉંડસે સમશુલ ઓલમા એરવદ જીવણજી જમશેદ મોદીને જણાવયું કે હું તમોને ઉલટ પાલટ તપાસવા માગું છું. તેથી તમો કોઇ રીતના લંબાણ ખુલાસામાં બનતાં સુધી ઉતરયા વગર મારા સવાલોના બરાબર જવાબ આપશો હું જે સવાલો ઉઠાવું તે સાથે જો તમો મળતા નહી થાવો તો ટુંકમાં તેમ કહેશો. પણ લંબાણ ખુલાસા અથવા તકરારમાં બનતાં સુધી ઉતરશો નહી અને મારા સવાલને વળગી રહીનેજ તેના બરાબર જવાબ આપશો.

એરવદ જીવનજી મોદીની ઉલટપાલટ તપાસ.

પંચાયતના સેક્રેટરી સમશુલ ઓલમા એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ લાઉંડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં એ પછી જણાવયું કે હું પરચુરણ લખાણોની એક ચોપડી રજુ કરૂં છું. તે અવસતા ભાશામાં લખેલી છે. એક બીજી પણ ચોપડી હું રજુ કરૂં છું. એ ચોપડીઓમાં નામગરણુમાં ફીરદોશી તુસીનું નામ છે. બીજી એક ચોપડી હું રજુ કરૂં છું જેમાં પંડીત અને શાસ્ત્રી તરીકે એક જ રથોસતી દસતુરને ઓળખાવેલા છે. એ ચોપડી "પારસી મરતબુક" નામની ગુજરાતી ચોપડી છે. તેમાં દસતુર એદલજી દારાબજી સંજાનાને પંડીત તથા શાસ્ત્રી તરીકે ઓળખાવેલા છે. એ ચોપડી બા૦ બા૦ બહમનજી બેહેરામજી પટેલે પ્રગટ કીધેલી છે. એ ચોપડીમાંનો મજકુર ફકરો "જામે જમશેદ" ની ૬૦ વરસ ઉપર લખાયલી એક આરટીકલમાંથી ઉતારી લીધેલો છે. મજકુર ફકરામાં એ દસતુરને પહેલવી તથા અવસતા ભાશામાં પંડીત તરીકે ઓળખાવેલા છે, એ આરટીકલની તારીખ ૫ મી સપટેમબર ૧૮૪૭ ની છે.

જાયો પંડીત તે જેણુ પંડીતનો છોકરો તે સોમલ પંડીતનો છોકરો એવા જે નામો આવે છે તે ઇરાની નામો નથી, પણ કદાચ તે પારસી નામો હોય બાકી જેણુ તથા સોમલ એવા પારસી નામો મેં કદી સાંભળયાં નથી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરના પુછવથી સાક્ષીએ જણાવયું કે પારસીઓ હીંદુ નામો વાપરે છે. માણેકજી જીવનજી એના પારસીઓના નામો હીંદુ નામો છે.

મી૦ લાઉંડસની વધુ તપાસમાં સાક્ષી બોલયા કે આ હીંદુઓના નામો છે એવું આપણે માની લઇયે તો બીજા હીંદુઓને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવમાં આવે તો તેઓ પણ પોતાના આગલા હીંદુ નામો જરથોસતી ધરમમા વટલવા છતાં પણ વખતે કદાચ રાખે.

સાક્ષીએ કોરટનું માગેલું રક્ષણ.

અત્રે મી૦ લાઉંડસે એરવદ મોદીને જણાવમે કે તમોએ મારા સવાલનો ફકત હા કે ના કરીને જવાબ આપવો અને કોઇ રીતની તકરાર અથવા ખુલાસામાં ઉતરવું નહી.

આ ઉપરથી એરવદ જીવનજી મોદીએ કોરટનું રક્ષણ માંગતાં જણાવયું કે મારા લોરડ હું મને પોતાને તદન કોરટના હાથમાં મુકું છું. મી૦ લાઉંડસ કહે છે કે મારા સવાલનો તમોએ ફકત હા કે ના જવાબ આપવો પણ આ બાબદ કાંઇ એવી નથી કે એવી રીતનોજ જવાબ વાળીને હું સંતોશ પકડી શકું. મારી સથીતી વીચીત્ર પ્રકારની છે, અને મને મારા જવાબનાં સંબંધમાં જરૂર જણાતાં કોરટે ઘટતો ખુલાસો કરવાની રજા આપવાની મેહેરબાની કરવી. નહી તો મારી સથીતી કફોડી થઇ પડશે, અને હું કઢંગી હાલતમાં મુકાઇશ.

ફીરદોશીની હકીકત.

એ પછી મી૦ લાઉંડસની વધુ તપાસમાં એરવદ મોદી બોલયા કે ફીરદોશીનાં શાહનામાની પ્રસતાવનામાં તેણે એવું લખયું છે કે હું ૩૦ વરસ ઇરાનમાં ફરયો છું. શાહનામામાં ફીરદોશીએ પોતે લખેલી કવીતા છે. શાહનામામાં

મોહનના દીબાચાવાળી ચોપડી એ પછી મી૦ લાઉંડસે રજુ કરી સાક્ષીને તેના સંબંધમાં સવાલો પુછતાં એરવદ મોદીએ જણાવયું કે એ ચોપડી મુજબ પીરબીદોશી જરથોસતીઓ સાથે ઘણા મગયા હતા અને તેમની રીતો તથા રાવાજો તેવણે અખતયાર કીધા હતા તે આધારે તેવણને કેટલાકોએ જરથોસતી તરીકે લેખવા પણ હોય. પણ એ કેટલાક લખનારાઓએ પીરદોશીનુ નામ ધુપ નીરંગમાં દાખલ કીધું હોય એમ હું કહેવા માંગતો નથી. પીરદોસી હુવી આસરે ૧૦૦૦ બરસ ઉપર થઇ ગયો છે.

નામદાર જજની સાક્ષીને સલાહ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે અત્રે એરવદ મોદીને જણાવયું કે તમોએ મી૦ લાઉંડસના સવાલોને વળગી રહીને જ તેના જવાબો વાળવા તમોએ તમારા બારીસટરપર મી૦ એંગમેનપર વીશવાસ અને આધાર રાખવો. તમારે મોહોડેથી કાંઇ ખુલાસો કઢાવવાની જરૂર હશે તો મી૦ એંગમેન તેમ કરશે.

મી૦ લાઉંડસના પુછવાથી એરવદ મોદી બોલ્યા કે હુ એક ધારમીક માણસ છું. દુનીયાઇ બાબદો અને ધરમની બાબદો જયારે એકમેક સાથે અથડામણમાં આવે તયારે હું અલબતાં ધરમની બાબદોને સરસાઇ આપુ.

મી૦ લાઉંડસે અત્રે એવો સવાલ પુછયો કે ધરમ જો એક ચીજ કરવા કહે અને કોમનો અવાજ બીજી ચીજ કરવા કહે તો તમો શું કહો?

શાક્ષી—મારા લોરડ આ સવાલનો જવાબ આપવાને હું બંધાયલો છુ કે?

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—હા.

સાક્ષી—ધરમના "સપીરીટ" પ્રમાણે હું ચાલું.

સ—તમારો ધરમ કયો છે?

જ—જરથોસતી.

મી૦ લાઉંડસની વધુ તપાસમાં સાક્ષી બોલયા કે મારો ધરમ ખોદાપરનો એતેકાદ, બવીશની જીંદગીનો એતેકાદ અને આ દુનીયાનાં કામોની માણસની જોખમદારીનો એતેકાદ શીખવે છે.

સ—જરથોસતી ધરમનું એ સામાનય શીક્ષણ અને માનયતા છે કે?

જ—એકલા જરથોસતી ધરમનીજ નહી પણ બીજા બધા ધરમોની પણ એવી સામાનય માનયતા છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—જરથોસતી ધરમનુ ખાસ સવરૂપ શું છે?

એરવદ મોદી—જરથોસતે મેં દરશાવેલા આ ત્રણ એતેકાદોના સંબંધમાં જે કાંઇ શીક્ષણ આપેલું છે તે મુજબ દરેક જરથોસતીએ ચાલવુ જોઇયે અને જે કોઇ તેવી રીતે ચાલે તે જરથોસતી કહેવાય સુદરે અને કુસતી એક માણસને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવા માટેનાં સવીકારાયલાં ચીનહો છે.

અમેરીકામાં જરથોસતી ધરમ પાળતો ટોળો.

આગળ ચાલતાં મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં સાક્ષી બોલયા કે બાજદીલસતી ધરમ માનતા કોઇ શખસે સુદરેહ કુસતી નહી પહેરયો હોય તો તેને હું જરથોસતી તરીકે ગણું. પણ હું તેને સવીકારૂં નહી. હું તેને પારસી કોમનો મેમબર ગણું નહી.

મી૦ લાઉડસ—તમો બે રીતના જવાબો આપો છો. તમારો ખરો જવાબ શું છે તે જણાવશો? તમો જવાબ આપતાં બહુ વખત લેવો છો.

સાક્ષી—હુ તેને જરથોસતી કોમનો મેમબર લેખું નહી.

સાક્ષીએ વધુ જણાવયું કે કોઇ પારકા આદમીએ સુદરેહ કુસતી પહેરયો હોય અને તે જરથોસતી ધરમ માનતો હોય તોપણ હું તેને જરથોસતી કોમનો મેમબર ગણું નહી. જરથોસતીઓને બાંધનારો સામાનય ગાંઠ ધરમ ઉપરાંત કોમનો છે. કેટલાક એવા જરથોસતીઓ છે કે જેઓ જરથોસતી કોમના મેમબરો તરીકે ગણાય નહી. જરથોસતી ધરમ પાળતી જણાયલી બે જાદદીનઓ ઉપરાંત અમેરીકામાં જરથોસતી ધરમ પાળતો ટોળો છે એવું મેં વાંચયું છે. પણ તે ટોળાના શખસો જરથોસતી કોમના મેમબરો ગણાય નહી. તેઓને હું જરથોસતીઓ તરીકે માનું છું, પણ તેઓને હું જરથોસતી કોમના મેમબરો તરીકે લેખતો નથી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું:

કે મેં ફક્ત સાંભળ્યું છે કે અમેરીકામાં ચોકસ લોકો જરથોસતી ધરમ પાળે છે. પણ તેઓ શું ફરમાનો માને છે તથ પાળે છે તે જયાં સુધી હું જાણું નહી ત્યાંસુધી હું તેઓને જરથોસતી તરીકે માનું છું એમ કહેવાને હું તઇયાર નથી.

જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થવાની બે અમેરીકનોની ખાહેશ.

મી૦ લાઉંડસ–તયારે જે લોકો વીશે તમો કાંઇ જાણતા નથી તેઓ બાજુએ મુકો અને કહો કે તમો કોઇ એવા શખસોને જાણો છો કે જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળે છે પણ જેઓ જરથોસતી કોમના મેમબરો નથી.

સાક્ષી–હું જાણું છું. પણ તેઓના નામ મને હમણા યાદ નથી. હું બપોરના મારી નોટમાં જોઇને તેઓના નામ રજુ કરીશ થોડાંક વરસની વાત ઉપર બે અમેરીકન ત્રસથોએ મને લખ્યુ. હતુ ૧૮૯૩ માં તેઓએ લખ્યું હતુ અને પોતાને જરથોસતી ધરમના મેમબરો બનાવવાની મને એનતમાસ કીધી હતી.

એરવદ મોદીએ ઓ ખરયાંઓ જોઇ જણાવયું કે એક અહસથનુ નામ મારટીન મોહેની અને બીજા અહસથનું નામ રીચરડ એલસો વપોનરોય છે, તેઓ બંને એ અલાહેદાં કાગળો લખયાં હતાં બંને એ એકજ વરસમાં કાગળો લખયાં હતા એ પત્રોની તારીખો ૨૨ મી અકટોબર ૧૮૯૩ અને તા૦ ૩૦ મી નવેમબર ૧૮૯૩છે ૧૮૯૩ ના વરસમાં ચીકાગોમાં જુદા જુદા ધરમોના પ્રતીનીધીઓની કાનગ્રેસ મળી હતી. તેમાં જરથોસતી ધરમપર રેસાલો લખવામાં આવયો હતો. તે ઉપરથી આ બે અમેરીકનોએ જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થવાની ખાએશ બતાવી હતી.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમનના પુછવાથી સાક્ષી બોલયા કે આ બે અહસથો તરફથી જુદાં જુદાં કાગળો મળયાં હતાં.

મી૦ લાઉડસની તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયુ કે એક ત્રીજા અહસથ વીશે પણ હુ જાણુ છું. તેવણે પણ મને લખયુ હતું તેવણનું નામ નથી તેમણે કયારે લખયુ હતું તે મને યાદ નથી. પણ હું ધારૂં છું કે ઉપલાં બે કાગળો મળવા પછી કેટલેક વખતે તેવણે મને લખવું હતું. હું જાણું છું ત્યાં સુધી એ ત્રણ અહસથો ઉપરાંત બીજાઓબી હોય તે હું જાણુતો નથી કે જેઓ ધરમે જરથોસતી હોય પણ જેઓ જરથોસતી કોમના મેમબરો નહીં હોય.

ઉતર અફઘાનીસતાનમાં જરથોસતી ધરમ પાળતો ટોળો.

ઉતર અફઘાનીસતાનમાં એક ટોળો જરથોસતી ધરમ પાળતો હતો એવું મેં સાંભળયું છે. જરથોસતના વખતથી ૧૮૯૩ સુધી અફઘાનીસતાનના એ ટોળાને બાજુએ મુકતાં બીજા એવા કોઇ શખસ વીશે હું જાણતો નથી કે જે ધરમે જરથોસતી હોય પણ જરથોસતી કોમનો મેમબર નહી હોય. પેલી બે અમેરીકનોએ તથા ત્રીજા શખસે સુદરેહ કુસતી પહેરયો નહી હતો. અફઘાનીસતાનનો પેલો ટોળો પણ હું જાણું છું ત્યાં સુધી સુદરેહ કુસતી પહેરતો નહી હતો.

ફ્રેંચ બાનુની નવજોતની કથા.

આ મુકદમામાં જણાવેલી બંને બાનુઓએ યાને ફરેંચ તથા રજપુત બાનુએ સુદરેહ કુસતી પહેરયો છે. વાદીઓ માંહેના એકની ફરેંચ મોહોરદારને મુંબઇના એક મુખય દસતુરે સુદરેહ કુસતી પહેરાવયો હતો એ વાત ખરી છે. પણ તેણીને પુર ગભીરાઇ સાથની ધરની કીયાથી સુદરેહ કુસતી પહેરાવવામાં આવયો હતો એમ હું માનતો નથી. તેણીની નવજોત વેળા સારા મોભાદાર પારસીઓની મોટી સંખયા હાજર હતી નહી. દસ બાર જણા હાજર હશે. હું કદાચ ખોટો પણ હોઉ આપણા માજી વડા જડજ સર લોરેનસ જેનકીનસ પણ હાજર હતા. મોબેદોની મોટી સંખયા તે વેળા હાજર હતી કે નહી તે હું કહી શકતો નથી. મોબેદોના સંખયા કેટલી હતી તે હું કહી શકતો નથી પણ તેઓની સંખયા સારી હતી, પુનાના વડા દસતુર પણ હાજર હતા. હું પોતે તે વેળા હાજર હતો નહી પણ એ વાત જાહેરમાં સારી રીતે જાણીતી થયલી છે તેણીની નવજોત

પુર ભણીગાઇ સોપની પહેલી ક્રીયાઓ સાથે કરવામાં આવી હતી નહી કારણ કે ક્રીયા કરનારા વડા દસ્તુર એવું માનતા હતા કે સઘળી ક્રીયા કરવામાં આવી હતી નહી. બરસનુમની ક્રીયા અને બીજી નવજોતની ક્રીયા કરવામાં આવી હતી નહી. ખુદ વડા દસ્તુરે પોતે એમ કહયું હતું. નવજોતની ક્રીયા કરનારા વડા દસ્તુરને અત્રે સાક્ષી તરીકે બોલાવવાનો અમારા પક્ષનો ઇરાદો નથી. સુદરેહ કુસ્તી પેહેરાવવાની ક્રીયા નવજોત કહેવાયછે.

બરશનુમનો સવાલ.

નવજોતની એવી ક્રીયાના હું ઘણા દાખલા જાણું છું કે જયારે બરસનુમની ક્રીયા કરવામાં આવી હતી. પારસી બાપ અને જુદ્દીન માતાને પેટનાં બાળકોના સંબંધમાં બરશનુમની ક્રીયા નવજોત પછી કરવામાં આવી છે. એવા કોઇ પણ પ્રસંગે હું કદી પણ હાજર હતો નહી મજગામ ખાતે જે અરધ જુદદીનાને સુદરેહ કુસતી પહેરાવવામાં આવયો હતો તેઓ સરવેને બરશનુમ આપવામાં આવયું હતું તે વીશે હું તદન ખાત્રીપુરવક છું. વદીદાદમાં બરશનુમની ક્રીયાના સંબંધમાં જણાવેલું છે. જરથોસ્તી ધરમ મુજબ એવી નવજોત પછી બરશનુમ આપવાની જરૂર છે. વંદીદાદના નવમા પ્રકરણમાં બરશનુમ વીશે જણાવેલું છે. તેમાંથી ખુલ્લા શબ્દોમાં કાંઇ ફરમાવી બતાવી શકાય તેમ નથી. પણ એ પ્રકરણનો સાર એ નીકળે છે કે એવા અરધ જુદદીનોની નવજોત કીધા પછી તેઓને બરશનુમ આપવું જોઇએ. મી૦ ડારમસટેટર જણાવે છે કે પંદર વરસની ઉમરની ઉપરના દરેક પારસીની નવજોત કરવા પછી બરશનુમની ક્રીયા કરવી જોઇએ. સાત વરસની ઉમરના બાળકને બરશનુમ આપવાની જરૂર નથી.

મજગામમાં વટળાવવાની ક્રીયા.

મજગામમાં ૧૮૮૨ માં વટલાવવાની ક્રીયા થઇ હતી.

મી૦ ફ્રેમજેન—વટલાવવાની નહી પણ દીનમાં લેવાની.

સાક્ષીએ મી૦ બાઉંડસની તપાસમાં વધુ જણાવેલું કે તે દાખલાઓ બનવા પછી દસ્તુર પેશોતને એક ચોપાનીયું પ્રગટ કરયું હતું. દસ્તુર જામાસપજીએ વણે તેઓને ધરમમાં લેવાની ક્રીયા કીધી હતા તેવણના સંબંધમાં દસ્તુર પેશોતને પોતાનાં ચોપાનીયાંમાં એવા કસુર કાઢયો છે કે બરસનુમની ક્રીયા પહેલાં કરવામાં આવી હતી નહી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—ચોપાનીયાં ઉપરથી જણાયછે કે દસ્તુર પેશોતન એવો કસુર કાઢે છે કે દીનમાં લેતી વખતે પહેલાં બરસનુમ આપવામાં આવયું હતું નહી.

સાક્ષી—હા તેમજ છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તમો એમ કહો છો કે તમો ખાત્રીપુરવક છો કે તે વેળા બરશનુમ આપવામાં આવયું હતું ?

સાક્ષી—હા. કારણ કે મેં ચોકાસી કરી ખાત્રી કીધી છે. દસ્તુર પેશોતનની ફરીઆદ એવી છે કે પહેલાં રીમન બરશનમ આપવું જોઇતું હતું. તે પછી નવજોત કરવા જોઇતી હતી, અને તે પછી મોટું બરશનુમ આપવું જોઇતું હતું. દસ્તુર જામાસપજીએ નવજોતનું મોટું બરશનુમ તેઓને આપયું હતું. દસ્તુર પેશોતનના ચોપાનીયાંના જવાબમાં દસ્તુર જામાસપજીએ ચોપાનીયું બાહેર પાડયું હતું. એ ચોપાનીયામાં દસ્તુર જામાસપજી જણાવે છે કે રીમન બરશનુમની જરૂર નથી. દસ્તુર જામાસપજીનાં ચોપાનીયામાં એવું બતાવનારૂં કાંઇ છે કે નહી કે મોટું બરસનુમ આપવામાં આવયું હતું નહી તે કહેવાને એ આખું ચોપાનીયું વાંચયા વગર હું તઇયાર નથી.

એ પછી કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

ખાણા પછીની તપાસ.

બપોરના ખાણા પછી મી૦ જીવણજી મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે દસ્તુર જામાસપજીના ચોપાનીયામાં એવું કાંઇ પણ નથી કે મોટું બરશનુમ આપવામાં આવયું હતું. પણ તેમાં એવું છે કે મોટું બરશનુમ આપવું જોઇએ.

બીજા લોકોએ જે કહયું છે તે આધા રે તેમજ દસતુર જામાસપજીના ચોપા નીયામાં છે તે આધારે હું કહું છું કે, બરસનુમ આપવામાં આવ્યું હતું.

સ૦—તમારા ધરમ પુસતકમાં એકજ પ્રકારનુ બરસનુમ જણાવેલું છે?

જ૦—નહીં.

સ૦—દરેક નવજોતમાં નાન હોય છે?

જ૦—હા.

સ૦—વંદીદાદની ફરગરદમાં નવરાતનુ બરસનુમ છે તે શીવાયનું બીજું બરસનુમ શામા છે?

જ૦—આવતી કાલે તપાસ કરી હું કહીશ.

સ૦—નવજોતની ક્રીયા જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થવાની એમ કહો છો તયારે પેલી બે બાનુઓની નવજોતની ક્રીયા કરવામાં આવી હતી કે નહી?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને તે સામે વાંધો લીધો હતો.

નામદાર જડજોએ જવાબ આપવાનું ફરમાવવાથી મી૦ મોદીએ જણાવયું કે નવજોતની ક્રીયા કોઇ પણ મોબેદ કરી શકે, ઇરાની જરથોસતીઓમાં પણ સુદરો કુસતી પેહેરાવવાની આવીજ ક્રીયા કરવામાં આવે છે, એવી રીતે સુદરો કુસતી પેહેરાવવો તે જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવાની બહારની નીશાની છે પણ ઇરાની પારસીને કે, હીંદુસતાનના પારસીને તે પેહેરાવેલો હોવો જોઇએ, એક બાળકને સુદરો કુસતી પેહેરાવવામાં આવયો તયારથી તે જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થયેલો કહેવાય. ગાહગરના ગ્રંથને દસતુર દારાબ પેશોતને તરજુમો કરયો છે. તેના ૫૮ મેં પાને બીજા ફકરામાં સુદરો કુસતી પેહેરાવવા માટે જે લખયું છે તે સાથ હું મળતો થાઉં છું. જરથોસતી ધરમ પ્રોસત પુરવે ૭૦૦ વરસ ઉપર થઇ ગયા હતા એમ હું કબુલ કરું છું. મારૂ કહેવું એવું છે કે જરથોસતી કોમ કાંઇ એકજ નથી દરેક દેશની જરથોસતી કોમ છે જેમ કે ઇરાનની જરથોસતી કોમ, તુરાનની જરથોસતી કોમ, ચીનની જરથોસતી કોમ વીગેરે. ઇંગલાંડની જરથોસતી કોમનો કોઇ મુંબાઇમાં આવે અને તે મુંબાઇની જરથોસતી કોમના રહા રીવાજ પ્રમાણે ચાલવા ન માંગે તો તેને મુંબાઇની જરથોસતી કોમ પોતાના એક સભાસદ તરીકે લેખવા ના પાડે તેમાં તેઓ વાજબી છે. મી૦ દાદાભાઇ નવરોજી ચાલીસ વરસ ઇંગલંડમાં રહયા હતા તે દરમયાન તેઓ મુંબઇની જરથોસતી કોમના મેમબર લેખાવા જોઇએ.

સ૦—પેલી બે બાનુ કઇ જરથોસતી કોમની તમે કહેશો?

જ૦—હું ફ્રેંચ લેડીને મુંબઇની ફ્રેંચ જરથોસતી કોમની અને રજપુતાનીને મુંબઇની જરથોસતી રજપુતાની કોમની કહું પણ તેમને કેવી રીતે કહેવાં તે હું કહી શકતો નથી.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવર—તમે કહો છો કે ઇંગલંડનો જરથોસતી મુંબઇમાં આવે અને મુંબઇના જરથોસતીઓના રહા રીવાજ પ્રમાણે ચાલે નહી તો મુંબઇના જરથોસતીઓ તેને પોતાની કોમનો સભાસદ ગણવા વાજબી રીતે ના પાડે. ધારો કે ઇંગલંડનો એક જરથોસતા મુંબઇમાં આવે અને ઉઘાડે માથે ફરે તો તમે તેને મુંબઇની જરથોસતી કોમનો નહી કહેશો?

મી૦ મોદી—તે નજીવી બાબદ છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—ધારો કે તે મોહાંમાં બીડી લેતો બેસે?

મી૦ મોદી—એ પણ નાની બીના છે,

મી૦ લાઉનડસ—ધરમમાં વટલાવવાનું ફરમાન છે?

જ૦—મારો ધરમ વટલાવવાની રજા આપે છે. ધરમમાં તેવું ફરમાન છે પણ તે ફરમાન એવી રીતનું છે કે તેથી જરથોસતી કોમને ઇજા નહી થાય.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

એરવદ મોદી સામે મી૦ જસટીસ બીમનની ટીકા.

એરવદ મોદીની મુશકેલી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે આપીને આપેલી ધીરજ.

મી૦ લાઉંડસ અને મી૦ મોદી વચે ઉઠેલો ઝઘડો.

એરવદ મોદીએ કોરટનું માંગેલું રક્ષણ.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે કરાવેલી સમાધાની.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧ લી એપ્રેલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહેરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી બાબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બહમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ દીને હાઇ કોરટના નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હત. વાદીઓ તરફથી મેસરસ બરદેહર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીઆરખાન, મી૦ પેસતનજી એદ. તાલીઆરખાન અને મી૦ પાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીચ અને ઓતનની ફરમાશથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

એરવદ મોદીની વધુ ઉલટપાલટ તપાસ.

એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ લાઉંડસની વધુ ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે કોમને નુકસાન નહી થાય તેવા દાખલાઓમાં જુદદીનોને વટલાવવાનાં સંબંધમાં મારાં ધરમપુસતકોમાં બીજી કોઇ સાહાદત શોધી કહાડવા માટે મેં ગઇ સાંજ પછી જોયું નથી. જરથોસતના ગાથા અવસતાનો એક સઉથી નામીચો ભાગ છે. યસન ૩૧ તેમાંનો સઉથી સરસ જણાયલો ભાગ છે. તેમાં ખુદ પેગમબર પોતે બોલે છે. પ્રોફેસર જેકસનમાં યસ્ન ૩૧ ના ત્રીજી કલીનાં તરજુમા ઉપરથી જે જણાય છે કે અમારા પેગમબર જુદદીનોને વટલાવવાના સંબંધમાં કાંઇ બાધ મુકતા નથી. પ્રોફેસર જેકસન અવસતાના એક નામીચા સકોલર છે. પણ પ્રોફેસર જેકસનના તરજુમાથી હું જુદો છું. એ ફકરામાં જુદદીનોને વટલાવવાની વાત નથી. સકોલરો અવસતાનો તરજુમો કરવામાં વારંવાર જુદા પડે છે. એ ફકરાનો હું જુદી રીતે તરજુમો કરૂં છું. વંદીદાદનાં ૮ માં પ્રકરણના ૯૭ થી ૧૦૩ સુધીના ફકરાઓમાં રીમન બરશનુમના સંબંધમાં જણાવેલું છે. એક અરથ જુદદીનને દીનમાં લેવા આગમજ રીમન બરશનુમની જરૂર છે એવું મારૂં કેહેવું એ ફકરાઓ ઉપરથી વાજબી ઠરે છે. એ આખાં પ્રકરણમાં રીમનની શુદ્ધીના સંબંધમાં જણાવેલું છે. રીમન શબદને "રૂમેટીઝમ" શબદ સાથે સંબંધ છે. ફારસી વજરકરદ દીનીમાં આવેલાં લખાણ ઉપરથી આ પ્રકરણમાં જણાવેલી રીમનને દીવાને જુદદીનને ધરમમાં વટલાવવાની કાંયા સાથે સબંધ છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમને સાક્ષીને દીધેલો ઠપકો.

મી૦ લાઉંડસ—એ કાંઇ તમારૂં ધરમનું પુસતક નથી એ ખરૂં કે?

સાક્ષી—પણ એ......

મી૦ લાઉંડસ—તમો ખુલાસો આપવાના મંડી જાવો. હું જે સવાલો પુછું તેના સીધા જવાબો આપો.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—મી૦ મોદી હું ઘણો દલગીર છું કે તમો કોરટનો ઘણો વખત નકામો બરબાદ કરો છો. તમો ખુલાસો ના કરો, પણ સીધા જવાબો આપો.

સાક્ષી—કોરટ જો એમ ધારતી હોય કે હું વખત બરબાદ કરૂં છું તો હું દલગીર છું. પણ ધરમની બાબદમાં એક લખાણનો બીજાં લખાણ સાથનો સંબંધ મારે ખુલાસાવાર બતાવી આપવો જોઇયે. કારણકે આવી બાબદમાં મારા જવાબો ખુલ્લા પ્રકારના બતાવવાની હું જરૂર વીચારૂં છું.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—પણ અમો તમોને કહી ચુકયા છીયે કે તમારા બારીસટર અત્રે બેઠેલા છે, અને તેવણ તમારા મોહેડાંમાંથી જે કાંઇ ખુલાસો કહડાવવાના જરૂર હશે તે કહડાવવાની ખચીતજ સંભાળ રાખશે.

એરવદ મોદી—પણ મી૦ લાઉંડસ જો મારી ઉલટપાલટ તપાસ હમણા થોડા વખતમાં પુરી કરી નાંખે, અને તે પછી તુરતજ અમારા ધારાના હીમાયતી મારી ફરી તપાસ શરૂ કરે, તો મારે મોહોડેથી કયા ખુલાસાઓ કહેવડાવવા તે જાણી લેવાની તેવણને તક મળશે નહી અને તેથી મારે મોહોડેથી જોઇતો ખુલાસો કહડાવવાને તેવણ અશકત થઇ પડશે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—મી૦ મોદી હું તમોને કબુલાત આપું છું કે કોરટ તમોને જોઇતો ખુલાસો કરવાની દરેક પ્રકારની પુરેપુરી તક આપશે. માટે તમો હાલ તુરત તો મી૦ લાઉંડસના સવાલોના સીધા જવાબો આપીનેજ સંતોશ પકડો, અને કોઇ સવાલના સંબંધમાં તમો ખુલાસો કરવા માંગતા હોવો તો તે વીશે તમારો પાસે કાગળનો એક ટુકડો રાખીને તેની ઉપર નોંધ કરતા જાઓ.

એરવદ મોદી—તમો નામદારે આપેલી કબુલાત માટે હું કોરટનો ઉપકાર માનું છું.

મી૦ લાઉંડસ—સાક્ષીને ખુલાસો કરવાની તક કોરટ જો આપવા માંગતી હોય તો તેમાં મને સેહેજ પણ વાંધો નથી.

મી૦ લાઉંડસ અને મી૦ એરવદ મોદી વચચે ઉઠેલો ઝઘડો.

મી૦ લાઉંડસ—વંદીદાદનાં નવમાં પ્રકરણમાં જણાવેલાં નવરાતનાં બરશનુમ માટેના કાનુનોમાં અસલી જમાના કરતાં આજના જમાનામાં ઘણી છુટ મુકવામાં આવી છે એ વાત ખરી છે કે નહીં?

સાક્ષી—તમારો સવાલ હું સમજી શકતો નથી. અને તેનો હું જવાબ આપી શકતો નથી. "બરશનુમના કાનુનો" એ શબદો બોલીને તમો શું કહેવા માંગો છો તે હું સમજી શકતો નથી. તેથી તમો જો મને તમારો સવાલ ખુલાસો આપીને સમજાવો તો હું તેનો જવાબ આપી શકું. બરશનુમના કાનુનો એટલે શું? બરશનુમની કીયાઓ દરમયાન પાળવામાં આવતા રીવાજો એમ તમો કહેવા માંગો છો?

મી૦ લાઉંડસ—(નામદાર જડજોને) તમો નામદારો મી૦ મોદીનો જવાબ નોંધી લેશો. એવણ કહે છે કે તમારો સવાલ હું સમજી શકતો નથી, અને તેનો જવાબ હું આપી શકતો નથી. મારે કહેવું જોઇયે કે તેવણનો એ જવાબ પ્રમાણીક નથી.

એરવદ મોદી—(નામદાર જડજોને) હું પ્રોટેસટ ઉઠાવું છું, કે હું કોરટનું રક્ષણ માગું છું. મી૦ લાઉંડસ કહે છે કે મારો જવાબ પ્રમાણીક નથી. તેવણના એ શબદો સામે હું પ્રોટેસટ ઉઠાવું છું.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—(મી૦ લાઉંડસ) તમો પુછો છો કે બરશનુમ

ના કાનુનોમાં છુટ મુકી છે કે નહી! મી૦ મોદી કહે છે કે નહી. તમો જો એમ પુછવા માગતા હોવો કે બરશનુમની કીયા આગલા વખત કરતાં હમણાં ઓછી વારંવાર કરવામાં આવે છે કે કેમ તો મી૦ મોદી તેનો જવાબ આપશે. મી૦ મોદીનો જવાબ અપ્રામાણીક બીલકુલ હતો નહી.

મી૦ લાઉંડસના પુછવાથી મી૦ મોદી બોલ્યા કે અસલી જમાનાની જેટલી બધી વારંવાર હમણાં બરશનુમની કીયા અમલમાં મુકવામાં આવતી નથી. આજ જેટલા દાખલાઓમાં બરશનુમ લેવામાં આવતું હતું તેટલા બધાં દાખલાઓમાં બરશનુમ લેવાની હવે જરૂર લેખવામાં આવતી નથી. આગલા વખતમાં દરેક પારસીને જીંદગીમાં એક વખત પણ બરશનુમ લેવાની ફરજ નહી હતી સદહાર અમારી ધરમની એક ચોપડી છે મેં ઘણાં લખાણો કીધાં છે.

આનરેબલ મી૦ જસટીસ દાવર—તમોએ ધરમ સંબંધી બાબદોપર ઘણાં લખાણો કીધાં છે?

સાક્ષી—હા મારા લોરડ.

મી૦ લાઉનડસ— તમારાં કોઇપણ લખાણમાં સદહાર ચોપડીમાંની કોઇપણ બાબદ સામે તમે કદી પણ શક બતાવમો છે કે?

એરવદ મોદી—મને હમણા તે યાદ નથી હું હાલે ચોપડીઓ જોઇને કહીશ.

મી૦ લાઉંડસ—મી૦ મોદીની આખી લાઇબરેરી હમણા તેવણુની સામે પડેલી હું તો જોઉં છું.

મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં એરવદ મોદી એ પછી બોલ્યા કે મુકતાદ કેસમાં મેં સાક્ષી આપી હતી. તે વેલા મે સદ્દારમાંના ફકરા ટક્યા હતા.

સ—તે વેળા તમોએ તેને સતાદાર પુસતક તરીકે ગણાવ્યું હતું?

જ—મેં મારી જબાનીમાં મને જે કાંઇ પુછવામાં આવ્યું હશે તે જણાવ્યું હશે. એ પુસતક સાથે બધીજ રીતે મારે મળતા થવું જોઇએ એવું કાંઇ નથી.

સ—મુકતાદ કેસ ગયાં ચોમાસામાં ચાલયો હતો તે તમને યાદ છે કે?

જ—હા.

મી૦ લાઉંડસ—અને તે છતાં ફક્ત ગયા ચોમાસામાં બનેલી વાત તમને યાદ નથી તેથી હું અજબ થાઉં છું.

જુદદીનને વટલાવવાનો સવાલ.

એરવદ મોદીએ મી૦ લાઉંડસની વધુ તપાસમાં જણાવ્યું કે મારો ધરમ મોબેદને કોઇને વટલાવવાની જો તાકીદ ફરમાવતો હોય તોપણ હું મોબેદને કોઇને વટલાવતાં અટકાવું કારણ કે હું એવું માનું છું કે બદલાયલા દેશમ ફેરવાયલા વખતમાં અને બદલાયલા સંજોગોમાં ખુદ જરથોસતે પોતે પણ તેમજ કીધું હતે. હું એમ કહીશ કે જુદદીનોને પારસી જરથોસતી કોમમાં વટલાવતાં હું મોબેદને અટકાવું. કોઇપણ કોઇને જરથોસતી બનતો અટકાવી શકે નહી. સંસારી તથા બીજા સબબોસર લોકોને પોતાના ધરમના ફરમાનો પાલતાં અટકાવવામાં કોમ તદન વાજબી છે. બદલાયલા સંજોગોમાં સંસારી તથા બીજા સબબોસર અમારા ધરમના કેટલાંક ફરમાનો બાજુએ મુકવાં પડે અને એવી રીતે તે બાજુએ મુકવામાં આવ્યાં છે તેના હું દાખલા આપી શકીશ. બદલાયલા વખત અને સંજોગો વચે ગમે તેવા સંજોગોમાં પણ અમારા ધરમમાં જુદદીનોને લેવાનુ હું દરસત ધારતો નથી કારણકે જુદદીનોને બદલાયલા સંજોગો વચે અમારા ધરમમાં લેવાથી અમારી કોમને ઘણું મોટુ નુકશાન થશે એમ હું માનુ છું.

સ—તમો શુ એમ ધારો છો કે કોઇ સામા માણસો તમારા ધરમમાં આવવા માંગે તો તેઓને ધરમમાં લેવાનુ સલાહકારક છે?

જ—હાલના બદલાયલા સંજોગોને લીધે કોઇપણ જુદદીનોને કોઇપણ સબબસર અમારા જરથોસતી ધરમમાં લેવાનુ હું દરસત ધારતો નથી.

સ—અનુભવીઓની કમીટીનો જે રીપોર્ટ રજુ થયો છે તેમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે કોઇ પસંદ કરવાજોગ જુદદીન સાચાં દીલથી જરથોસતી દીનમાં દાખલ થવા માગે તો તેને ધરમ

માં લેવા સલાહકારક છે. એ રીપોરટનો ખરડો તમે પોતે ઘડી કહાડયો હતો કે?

જ—હા.

સ—એ રીપોરટઉપર તમે સહી કીધીછે કે?

જ—હા.

સ—અને હવે શું તમે તમારો વીચાર ફેરવયો છે?

જ—મારો વીચાર એવો છે કે કોમને નુકસાન નહી થતું હોય તોજ જુદ્દીનને દીનમાં લેવો. હાલ સંજોગો બદલાઈ ગયા છે. પારસી કોમની હાલની નાણાં સંબંધી, સંસારી, વગેરે હાલત જોતાં કોઈ પણ સંજોગ વચ્ચે કોઈપણ જુદ્દીનને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનું હું હવે સલાહકારક લેખતો નથી.

સ—તયારે મજકુર રીપોરટ બહાર પડયા પછી તમોએ તમારો વીચાર શું ફેરવયો છે?

જ—હા, મને મારો વીચાર ફેરવવાનો સબબ તમોએ પોતેજ આ મુકદમામાં રજુ કીધેલી જબાનીપરથી મળયો છે.

સ—તે કઈ જબાની?

જ—પેલા સુરતવાળા અને એવા બીજા ઘણા સાક્ષીઓની જબાની.

એરવદ મોદીએ એ પછી ખુલાસો કીધો કે અનુભવીઓનો રીપોરટ ફકત ધરમ સંબંધી બાબદો ઉપરજ ધયાન આપીને તઇયાર કરવામાં આવયો હતો. તે કમીટીએ સંસારી બાબદોપર ધયાન આપયું હતું નહી.

સ—મજકુર રીપોરટ બાહેર પડવા પછી તમોએ તમારો વીચાર ફેરવયો તે વાત પણ તમોએ બાહેર પાડી હતી કે?

જ—નહીં.

સ૦—કોરટના પુછવાથી પોતાનાં કુળો સાથે મસલત ચલાવયા પછી મી૦ સેંગમેન કોરટને એવું જણાવયું હતું કે ચોકસ કોયાઓ કરવા પછી જુદ્દીનને જરથોસતી ધરમમાં લેવના સંબંધમાં ધરમ સંબંધી અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટ સવીકારવા અમો તઇયાર છીએ. મી૦ સેંગમેને એ મસલત ચલાવી તયારે તમો હાજર હતા કે?

જ૦—હા.

એરવદ મોદીએ મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં વધુ જણાવયું કે એ મસલત ચલાવવામાં આવી તે આગમજ મેં મારો વીચાર ફેરવયો હતો. એવું મેં કાંઈ મી૦ સેંગમેનને જણાવયું હતું નહી. ગુચવાડો થતો અટકાવવા હું જણાવવા માગું છુ કે કમીટી એ રીપોરટ કરતી વેળા ધરમનીજ બાજુ ધયાનમાં લીધી હતી જયારે મેં સસારી બાજુ પણ ધયાનમાં લઈ મારો વીચાર બદલયો છે.

અત્રે મી૦ સેંગમેન ખુલાસો કરવા ઉઠવાથી સાક્ષીને બાહેર જવા જણાવવામાં આવયું હતું.

મી૦ સેંગમેને ખુલાસો કીધો કે જુદ્દીનને જો જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવે, તો કેવી કોયા કરવા પછી તેને જરથોસતી ધરમમાં લઈ શકાય તે વીશે કોરટે મારો અભીપ્રાય માંગયો હતો. તેના જવાબમાં મારાં કુળો સાથે મસલત ચલાવયા પછી મેં જણાવયું હતું કે ધરમ સંબંધી કમીટીએ કીધેલા રીપોરટ મુજબ ચાલવાને અમે તઇયાર થઈશું.

મી૦ લાઉંડસ બોલયા કે જુદ્દીનને દીનમાં લેવા માટે ચોકસ કોયા કીધેથી જોવાને મી૦ સેંગમેન તઇયાર થયા તે બતાવે છે કે તેઓએ ચોકસ સંજોગો વચ્ચે જુદ્દીનોને દીનમાં લેવા સામે વાંધો હતો નહી. પણ હવે એરવદ મોદી કહે છે કે તેવણ કોઈપણ સંજોગ વચ્ચે એક જુદ્દીનને જરથોસતી દીનમાં લેવા માંગતા નથી; ધરમ સંબંધી કમીટીએ જુદ્દીનને દીનમાં લેવા ચોકસ કોયા કરવાની જરૂર બતાવી છે. તે સાથે સાક્ષી મળતા થયા હતા. પણ હવે તેવણે પોતાનો વીચાર ફેરવયો છે. તેવણ કહે છે કે તેવણ હવે કોઈપણ સંજોગ વચ્ચે જુદ્દીનને જરથોસતી દીનમાં લેવા માગતા નથી.

નામદાર જડજે બંને પક્ષોના ધારાના હીમાયતીઓના ખુલાસાની નોંધ લીધી હતી.

જુદ્દીનને વટલાવવાના સવાલની ધરમ સંબંધી અને સંસારી બાજુ.

મી૦ લાઉંડસની વધુ તપાસમાં એરવદ મોદી બોલયા કે ધરમ સંબંધી નજરે મને પુછવામાં આવે તો હું કહું છું કે જુદ્દીને દીનમાં લેવામાં નુકશાન નથી. પણ સંસારી નજરે જોતાં હું જુદ્દીનને દીનમાં લેવાનું દરસત નથી એવા વીચાર ઉપર હું આવયો છું. પારસી સંસાર મંડળને જો નુકશાન થતું નહી હોય તો એક જુદ્દીનને દીનમાં લેવામાં વાંધો નથી એવો મારો હજી પણ અભીપ્રાય છે. સંસારી નજરે જોતાં મેં મારો અભીપ્રાય બદલયો છે. મેં મી૦ બેંગમેનને તથા મારા ટ્રસટીઓ તે આ મુકદમાના પ્રતીવાદીઓને તેઓ સાથની મસલત વેળા એમ કહયું હતું નહી કે મેં મારો વીચાર બદલયો છે. તેઓ મારો એવો વીચાર જાણુતા હતા કે જુદ્દીનને ધરમમાં લેવાનું નુકસાનકારક છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરના પુછવાથી મી૦ મોદી બોલયા કે મારા ટ્રસટીઓ તથા મી૦ બેંગમેન વચ્ચે મસલત ચાલી હતી નહી. પણ ટ્રસટીઓની સભા મળી હતી અને તેઓનાં ઠરાવથી મારા ધારાના હીમાયતીને વાકેફ કરવામાં આવયા હતા.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તયારે તમે હમણાં એમ કેમ કહયું કે મસલત ચલાવી હતી ?

સાક્ષી— મેં એમ કહયુ હોય તો તે ભુલ હોવી જોઇયે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તમો સવાલના બરાબર જવાબ આપતા નથી, અને પછી ફરયાદ કરો છો

એરવદ મોદી મી૦ લાઉંડસના પુછવાથી વધુ બોલયા કે આ સવાલની સંસારી બાજુના સંબંધમાં લોકો જુદા પડે એ બનવાજોગ છે એ સવાલની ધરમ સંબંધી અનુમતીઓના કમીટીના રીપોરટ એકમતે કરવામાં આવયો હતો. તે પછી એક સબ કમીટી એ સવાલની સંસારી બાજુપર વીચાર ચલાવવા બેઠી તે કમીટીનો હું સેક્રેટરી હતો હું અસલી કમીટીએ રા સેક્રેટરી હતો સબ કમીટીમાં બને આ એ નવ નવ મતો પડયાં હતા બીજાઓએ મત આપયાં હતાં નહી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તમે ધરમમાં દાખલ કરવાની તરફેણમાં અને કોઇપણ સંજોગ વચ્ચે ધરમમાં દાખલ નહી કરવાની તરફેણમાં મત આપયા હતાં ?

સાક્ષી—હા માઇ લોરડ.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—તમોએ મત આપયું હતું કે ?

સાક્ષી—મેં મત આપયું હતું નહી.

જુદ્દીનોની લાશો દોખમે ચઢાવવાનો સવાલ.

શાક્ષીએ મી૦ લાઉંડસના વધુ પુછવાથી જણાવયુ કે દીનમાં લેવાની હીમાયત કરનારા ૯ જણા હતા એમ જો ધારયે અને તેઓ જો જુદ્દીનોને દીનમાં લે, તો પણ મારા અભીપ્રાય મુજબ તેઓના બેહદીઓને તેઓની લાસો દોખમામાં મુકવાનો હક નથી. ફકત નવ જણ તરફેણમાં મત આપે તેથી કાંઇ તેઓને એવો હક મળે નહી એમ હું કહેવા માગું છું. મારી કોમના મેમબરોની લાશો દોખમામાં ખુલ્લી મુકવી એ મારા ધરમ મુજબ એક મુખય અગતય હોય એમ જો માની લઇયે તો તેઓની લાશો ઠેકાણે પાડવા માટે કોમે તેઓના બેહદીઓને તેઓને પોતાના દોખમાઓ પુરાં પાડવા જણાવવુ જોઇએ ધારો કે એક શખસ મુબઇમાં આવે અને તે એકદમ મરી જાય તો તને માટે કોણે દોખમું પુરૂ પાડવુ એ સવાલનો જવાબ હું આપી શકતો નથી. તેણે પોતા માટ આગમજયા સાવચેતીથી ગોઠવણ કરી રાખવી જોઇયે.

મી૦ મોદીએ મી૦ લાઉનડસની તપાસમાં આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મી૦ બમનજી બેરામજી પટેલ અને મી૦ હોડીવાળા ૭૮ રેવાયતો સામે ટાંક મેલ જાય છે. મુંબઇમાં વટલેલ જુદ્દીનોની લાસ ઠેકાણે પાડવા માટે દોખમાઓના સંબંધમાં સવાલ ઉઠાવવામાં આવયો છે તે શીવાય બીજુ એક પણ દોખમું નહી [illegible] જુદ્દીનોને [illegible]

અગીઆરી કે આતશબેહેરામ હસતી ધરા વતું નથી. તેઓને જોઇએ તો તેઓ જીદું આતશબેહેરામ અને જુદી અગીઆરી ઉભી કરે. મારા ધરમ પુસ્તકમાં જ જણાવેલું છે કે એક લાસ દોખમામાં ન હો મુકવી એ માફ નહીં કરાય એવો ગુનાહ છે. પણ મારા વીચાર પ્રમાણે તે હરેમાન સઘળા સંજોગોને અને સઘળા જમાનાઓ માટે નથી. મારા વીચાર પ્રમાણે તે હાલના જમાનાને લાગુ પડતું નથી. વંદીદાદના જમાનામાં ઇરાની જરથોસતી કોમે પોતાની કોમને લગતા, નહી હોય એવા જરથોસતીઓને પોતાના દોખમામાં નાંખવા દીધા હોતે કે નહી તે હું સોગંદ ઉપર કહેવા તઇયાર નથી. વંદીદાદના જમાનામાં જુદીનોને વટલાવવામાં આવતા હતે તો પણ તેવા વટલેલોની લાસ અસલ જરથોસતીઓના દોખમામાં નાખવા દેવામાં આવી હતે નહી. તેવુંઇ કહેવાના ટેકામાં વંદીદાદમાંથી હું કાં ફકરો બતાવી શકતો નથી. જયારથી. પારસીઓ હીંદુસતાનમાં આવયા તયારથી જુદીનોને પારસી ધરમમાં લેવાનું નહી બની શકે એવું થઇ પડયું. છે. અને સને ૧૮૮૨ માં દસતુર પેશોતને મજગામના દાખલામાં જે ચોપાનીઉં છપાવયું છે તેમાં તેમને જુદદીન શબદ વાપરેલો છે પણ તેમાં તેવન અરથા જુદદીન માટે ઓછે છે, જુદદીનમાં અને પારસી બાપના પેટના છોકરાંને સદરો પહેરાવવા આગમજ હું જુદદીન કહું જુદદીનનો અરથ જુદો ધરમ પાળનાર બાપ છે હું તેને મારા ધરમનો છે એમ કહુ નહીં.

સ૦—તયારે તેવાને સુદરો પેહેરાવી જરથોસતી ધરમમાં લેવાનાં આવે તો કેમને વટેલાવેલાં કહેવાય.

જ૦—દીનમાં વટલાવવા કરતાં દીનમાં લેવા તરીકે લેખું.

સ૦—મજગામવાળામાં એકતો પાંત્રીસ વરસનો હતો.

જ૦—હા.

સ૦—અને તે જુદદીન હતો?

જ૦—ચોપાનીયામાં ઉપરથી કહું છું કે તે પારસી ધરમ માનતો હતો.

મી૦ બેહીને આગળ ... જણા વયું કે, મજગામના દાખલાઓમાં છોકરાંઓના બાપને સુદરો પેહેરાવવામાં આવયો નહોતો અને પારસી કોમનો તે કાંઇ સભાસદ નહોતો હું તે બાપને પારસી કહુ જો તેનો બાપ પારસી હોય તો તેને દોખમામાં લઇ જવો જોઇએ નહી કારણ કે તે જ થોસતી ધરમ પાળનાર પારસી નહોતો. નસા એ મારા ધરમ પ્રમાણે અપવીત્ર ચીજ છે. લાસ એ નસો છે અને તેને નહીં અડકવાની ઘણી તાકીદ કરવામાં આવી છે. લાસને અડકવા માટે નસેસાલારોને મોજાં પેહેરાવવામાં આવે છે. વંદીદાદ પ્રમાણે કોઇ પણ લાસને જમીનમાં દાટવાથી જમીનને ખરાબ કરવાનું છે. જુગનમાં આમગ વટલાવવામાં આવતા હતા તે વીશે મને કાંઇ શક નથી પણ તેવા વટલેલાઓ માટે તેઓનું જીદું દોખમું હોય એ બનવાજોગ છે. અકબરને સુદરો પેહેરાવવામાં આવયો હતો એવું પુરવાર કરવા માટે મેં કાંઇ ચોપડી વાંચી નથી. હું કહું છું કે અકબરને સુદરો પેહેરાવવામાં આવયો નહોતો.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

એરવદ જીવનજી મોદીએ અરશનુમ સામે ચલાવેલી લડત.

પાછળથી અરશનુમ લેવાની તેવણુને પડેલી ફરજ.

દીનમાં જુદદીનોને લેવાનો તેવણુનો સખત વાંધો.

શાહેનશાહ અકબરની દરબારમાં પારસીઓ.

પંચાયત બંધ પડવાની લેખાન સહાદતો.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૩ જી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રકે મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાંન, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલયારખાન અને મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

એરવદ જીવનજી મોદીની વધુ ઉલટપાલટ તપાસ.

પંચાયતના સેક્રેટરી સમશુરઓલમાં એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ લાઉંડની વધુ ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યુ કે આર. એસ. રૂસતમજી જેવણુ અત્રે સાક્ષી આપી ગયા છે તેવણુને હું પીછાણું છુ. તેવણુ ખ્રીસતી ધરમમાં આવી ગયા હતા. તેવણને પાછળથી ખ્રીસતી ધરમમાંથી જરથોસતી ધરમમાં લટકાવવામાં આવ્યા હતા. મેં તેવણુને કાંઇ શીખવ્યું હતુ નહી. તેવણુ મારી આગલ આવ્યા, અને મારી સલાહ પુછી કે જરથોસતી ધરમને લગતી કઇ ચોપડીઓ અમારા ધરમનો અભ્યાસ કરવા માટે તેવણે વાંચવી જોઇયે કે ખ્રીસતી ધરમ ઉપરનો તેવણુનો એતેકાદ ડામાડોળ બનયો હતો. તેવણે જો એમ કહ્યુ હોય કે તેવણે ત્રણ માસ સુધી મારા હાથ હેઠળ જરથોસતી ધરમનો અભ્યાસ કરયા હતો તો તે વાત ખોટી છે. અમારા ધારાના હીમાયતી મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જયારે તેવણુની ઉલટપાલટ તપાસ કરી તયારે હું મી૦ સ્ટ્રેંગમેન આગળ બેઠેલો હતો. પણ મેં મી૦ સ્ટ્રેંગમનને એમ કહ્યુ હતુ નહી કે તેવણુ કહેલી વાત ખોટી હતી. મેં તેવણુની રાહબરી કરી હતી તથા તેવણુને મદદ આપી હતી. તેથી તેવણુ એમ કહેવામાં સલામત લેખાય કે તેવણે મારા હાથ હેઠળ અભ્યાસ કરયો હતો. તેવણુને દસતુર દારાબે જરથોસતી દીનમાં દાખલ કરયા હતા. નજગામના દાખલાઓ સંબંધી ૧૮૮૨ નું ચોપાનયું બાહેર પાડનારા દસતુર પેસોતનના દસતુર દારાબ બેટા છે દસતુર દારાબે અંજુમનીની કમીટીના રીપોરટઉપર સહી કરેલી છે, અને તેથી હું કહું છું કે તેવણુ વ

ટલાવવાના સવાલના સંબંધમાં મારા વીચારોને મળતા વીચારો ધરાવે છે. હું ધારૂં છું કે તેવણ અહીં મને ટેકો આપવા આવનાર છે. હું એમ કહેતો નથી કે તેવણ મારા વીચારોને ટેકો આપવા આવનાર છે, પણ હું એમ કહું છું કે તેવણ અત્રે સાક્ષી આપવા આવનાર છે. અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરત જોતાં હું વકી રાખું છું કે તેવણ મારા વીચારોને ટેકો આપશે. આર. એસ. રૂસતમજીને વટલાવવાના દાખલાના સંબંધમાં નવરાતના બરશનુમની જરૂર હતી એમ દસતુર દારાએ સુચવ્યું હતું કે નહી તે હું જાણતો નથી. દસતુર દારાએ તેવણને ચોક્કસ ક્રીયાઓમાંથી પસાર કીધા હતા પણ તે ક્રીયાઓ શું હતી તે હું જાણતો નથી. આર૦ એસ૦ રૂસતમજીની નવજોત વખતે તેવણનાં લગન થયાં હતાં એમ હું ધારૂં છું. તેવણના લગનની ક્રીયા મેં કીધી હતી. તેવણે બરશનુમ લીધું હતું કે નહીં તે વીશે મેં તપાસ કીધી હતી નહીં. કારણકે ક્રીયા વડા દસતુરે કીધી હતી. મેં એવી વકી રાખી હતી કે દસતુર દારાએ ઘટતી ક્રીયાઓ કીધી હતી.

એરવદ જીવનજી મોદીને બરશનુમ આપવાનો ઉભો થયલો સવાલ.

હું અમેરીકા ગયો હતો નહી. હું યુરોપ ગયો હતો. હું યુરોપથી પાછો ફરયો તયારે જે અગીયારી સાથે મને સંબંધ હતો તે અગીયારીના ત્રસટીઓએ મને બરશનુમ લેવા કહયું હતુ અને મેં તે લીધું હતું. મજકુર અગીયારીના ત્રસટીઓ ધરમ સંબંધી બાબદોના અનુભવીઓ નથી. મેં બરશનુમ લેવા અગમજ તે સામે સખત વાંધો લીધો હતો અને મે તેઓને કહયુ હતું કે બરશનુમ લેવાની જરૂર હતી નહી. હું હજી પણ તેમ માનું છું. મેં રાજીનામું આપયુ હતું. આ ઉપરથી મેને જીંગ ત્રસટીએ મને જણાવયું કે બરશનુમ લેવાની જરૂર નથી તો ભલે પણ તમે તે લેશો તો સારૂં કુટુંબ ખુશી થશે કારણકે તમો મારાં કુટુંબને તયાંની ધરમક્રીયાઓ કરો છો. મને બરશનુમ લેવા સમજાવવામાં આવયો હતો. બરશનુમ હું ચાહું તો લઇ શકુ. તેમાં કાંઇ ખોટું હતું નહી. મારા મીત્રોએ પણ મને બરશનુમ લેવા સમજાવયો હતો. દસતુર દારાબ પેશોતને ડા૦ ગાઇગરની ગાથામાં જરથોસતીવાલી ચોપડીનો તરજુમો કીધેલો છે. તેવણ દસતુર પેશોતનના બેટા છે અને તેવણજ અત્રે જબાની આપવા આવનાર છે. ૧૮૯૭ માં ત્રસટીઓની મદદથી એ તરજુમો બાહર પાડવામાં આવયો હતો. એ તરજુમામાં કેથે કેથે નોટ કીધેલા છે પણ તે તરજુમો કરનારાની નોટ છે કે અસલ ગ્રંથકારની નોટ છે તે હું કહી શકતો નથી. જુદદીનોનો દીનમાં લેવાનો રીવાજ સેંકડો વરસો થયાં નાબુદ થયલો હોવા છતાં એ તરજુમામાં જુદદીનોને દીનમાં લેવાની પવીત્ર ફરજ એવો ફકરો દસતુર દારાબે કથી પણ નોંધ કીધા વગર શા માટે પસાર થવા દીધો તેનો ખુલાસો હું આપી શકતો નથી.

છઠા વાદીની બાયડીની નવજોત.

છઠા વાદીના બાયડીના નવજોત કરવામાં આવી તે આગમજ તેના સંબંધમાં મારી સલાહ પુછવામાં આવી હતી નહી મને બતાવવામાં આવતું કાગજ મેં લખયું હતું. તે મજકુર બાનુની નવજોત કરવામાં આવી તેની ૩—૪ કલાક આગમજ લખવામાં આવયું હતુ મી૦ લાઉંડસે મજકુર કાગળ કોરટ સનમુખ રજુ કીધું હતું.

એરવદ મોદી મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં વધુ બોલયા કે એ કાગળમાંના મારા વીચારો "જામે જમશેદ" માં પ્રગટ થઇ ગયા છે. મી૦ આર. ડી. તાતા મને નોતરૂં કરવા આવયા તયારે મેં તેવણને કહયું હતું કે મારી સનમુખ મુકવામાં આવેલા સંજોગો જોતાં કાઇને પણ દીનમાં લઇ શકાય નહી એ કાગળ લખવામાં આવયું તયારે મારો એવો અભીપ્રાય હતો કે કોઇ પણ સંજોગો વચે જુદદીનને દીનમાં લેવાનું દરસત હતું નહી. કોઇ પણ સંજોગો તે સંસારા સંજોગો એવું મારૂં કહેવું હતું.

ધરમ સંબંધી નજરે જુદદીનને દીનમાં લેવા સામે મને વાંધો હતો નહી. મેં જે કાગળ લખયું તે વેલા મારો એવો અભીપ્રાય હતો કે કોમને જો કાંઇ નુકસાન થતું નહી હોય તો ઘટતા આંકોશો સાથે જુદદીનને દીનમાં લેવામાં કાંઇ વાંધો નથી. જુદદીનને દીનમાં લેવાના દરેક દાખલાથી કોમને નુકસાન થાય એવો મારો અભીપ્રાય હતો. ના૦ રૂસતમજી ડોસાભાઇ શેઠનાને એ બાબદસર મેં કાગળ લખયું હતું. મને બતાવવામાં આવતું કાગળ તેજ છે તેની તારીખ ૨૨ મી ફેબરવારી ૧૯૦૩ ની છે.

મી૦ લાઉંડસે એ કાગળ કોરટ સનમુખ રજુ કીધું હતું.

એક કરતાં વધુ બાયડીઓ કરવાની મરહુમ મી૦ મનસુખની હીમાયત.

મી૦ મોદીએ મી૦ લાઉંડસની તપાસમાં વધુ જણાવયું કે મારી મુખય જબાની દરમયાન મી૦ બેગમેને "રાસત ગોફતાર" તથા "સતય મીત્ર" ની નકલો રજુ કીધી હતી. "રાસત ગોફતાર" આગળ વધેલા નવા વીચારો ધરાવનારાં પક્ષનું વાજીંત્ર હતું. "સતય મીત્ર" પોતાના વીચારો બદલયા કરતું હતું. મી૦ મનસુખ એક વેળા તે પત્રના અધીપતી હતા તે પત્રના અધીપતીએ એક વેળા એક કરતાં વધુ બાયડીઓ કરવાની હીમાયત કીધી હતી. મી૦ મનસુખ ઘણા "ઓરથોડોક્ષ" પારસી હતા. તેવણ આઠ દશ વરસની વાતપર મરણ પામયા હતા. ૧૮૮૨ માં "સતય મીત્ર" માં જુદદીનોને વટલાવવાના સવાલના સંબંધમાં આરટીકલ પ્રગટ થયલી છે એમ મને બતાવવામાં આવેલી દાખલ ઉપરથી હું જોઉં છું. એ આરટીકલ વાંચતાં મને એવું લાગે છે કે લખનારની એવું કહેવાની મતલબ છે કે હીંદુસતાનમાં જુદદીનોને લેવાનો રીવાજ સેંકડો વરસો થયાં નાબુદ થએલો છે, પણ લખનાર પારસીઓને ઇરાની પાદશાહોના અસલી જમાનાપર પાછા જવા સુચવે છે. પારસીઓ હીંદુસતાનમાં આવયા પછી કોઇ પણ જુદદીનને જરથોસતી દીનમાં વટલાવવામાં આવયા નથી. "સેક્રેડ બુકસ ઓફ ધી ઇસટ" એક સતાદાર પુસતક છે. તેના ૨૪ મા વોલયુમનાં ૧૭૧ પાનાપરના ૬૭ મા ફકરામાં હીંદુઓને વટલાવવાનો ઇશારો છે પણ તે તો પારસીઓ હીંદુસતાન નાસી આવયા તે આગમજની વાતછે પારસીઓ હીંદુસતાન નાસી આવયા તે આગમજ હીંદુઓને વટલાવવામાં આવતા હતા તે વીશે કાંઇ પણ શક નથી જુદી જુદી ચોપડીઓમાં હીંદુઓને વટલાવવાના અનેક ઇશારાઓ છે, પણ તે પારસીઓ હીંદુસતાન નાસી આવયા તે આગમજના દાખલાઓ છે.

અકબરની દરબારમાં પારસીઓ.

"અકબરની દરબારમાં પારસીઓ" એ નામની ચોપડી મેં લખેલી છે.

મી૦ લાઉંડસે મજકુર ચોપડીનાં ૮૩ મા પાનાપરનો એક ફકરો વાંચી સંભળાવયો હતો.

બપોરના ખાણા પછી મી૦ મોદીએ મી૦ લાઉનડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયુ કે. જાલ નામનો એક ઇરાની જે આમળ મહંમેદન હતો તેણે અનજુમનને જણાવયા વગર સદરો કસતી પેહરયો હતો તના સંબંધમાં હું જણાવીશ કે જાલ નામ પારસી છે અને તે મહામેદન થયો હશે પણ પાછો તેને જરથોસતી ધરમ અખતયાર કીધો હશે મી૦ ઇનવેરારીટીને ઇનજકશન આપતી વખતે ડાકટર ધનજીશાહને તયાંની સુનાબાઇ છોકરીના દાખલા વીશે હું જાણતો નહોતો ઇનસટરકશન આપતા વખતે તે દાખલો મારા ધયાનમાં હતો. જો તે દાખલો મારા ધયાનમાં હોતે તો પાચસો વરસ સુધીમાં મુબઇમાં વટલાવવાના દાખલા બનયા ન હોતા એવું હું ઇનસટરકશન આપતે નહી ઉપસો તેમજ બીજા દાખલા શકમંદ પ્રકારના છે. તે કાગળમાં જણાવેલી વીગત ખોટી હતી એમ મારા જવાબમાં મેં ધનજીશાહને જણાવયું ન હતું. ડાકટર ધનજીશાહના ચાલચલણ વાસે

શરૂ થઇ જવાનું ઘટતું થઇ પડે નહીં. ખંભાતની પંચાયતના ફંડના મેમ્બરો સાથે મને પત્રવહેવાર ચાલ્યો હતો. તે પત્રવહેવાર ઉપરથી મને એવું માનવાનું કારણ મળ્યું છે કે તેમાં જણાવવામાં આવેલી વીગતો ખોટી હતી. જણાવવામાં આવેલી વીગતો ખોટી હતી એવું જણાવનાર તે પત્રવહેવારની અંદર કાંઇ પણ નહોતું પણ મારા કાગળમાં પુછેલા સવાલોના તેઓએ બરાબર જવાબ આપતા નથી. તેઓએ જવાબો ઉડાવતા છે. એક સવાલનો હજી જવાબ આવ્યો નથી. આ ઉપરથી મને માનવાનું કારણ મળ્યું છે. કે તેમાં જણાવેલી વીગતો ખરી નહોતી. મને જણાવવામાં આવ્યું છે કે એક મેમ્બરે અહીં છે અને એક મેમ્બર ત્યાં છે. સુરતના સીધીઓના દાખમા વીશે મેં કદી સાંભળ્યું નથી અને તે સાંભળ્યા પછી તે સંબંધમાં મેં તલાસ કરી નથી. અઢારમા સઇકામાં પારસીઓ એકજ બાયડી પરણતા હતા એ વાત દેખીતી ખોટી નથી. દાખમું બાંધનાર માણેકજી શેઠ એ બાંધવા ભુલી ગયા હતા. અઢારમી સદીના પાછલા ભાગમાં પરધરમની સ્ત્રી સાથ સંબંધ રાખનાર પારસીઓને મોતની સજા કરવામાં આવતી હતી એ વાત ખરી છે એમ હું કહી શકતો નથી. તે જમાનામાં લાશ હલાલખોરો દાખમા સુધી લેઇ જતા હતા એ વાત દેખીતી ખોટી છે. દાખમે ચઢાવેલું મુડદું માણસ જીવતું હતા તેને મારી નાખવામાં આવે છે અને જો તે પાછો બહાર આવે તો દુકાળ, મરકીથી વગેરે સંકટો આવી પડે છે એવો વેહેમનો ખ્યાલ કોમમાં ચાલતો છે પણ એ વાત ખોટી છે. એવો એક પણ દાખલો મારા જાણમાં આવ્યો નથી. એ બોરરસની ચોપડીમાં એવું જણાવ્યું છે દાખમાં આગલ ટાંકી છે જેમાં લાસને નવડાવવામાં આવે છે આગલા જમાનામાં કદાચ એમ બનતું હશે પણ હમણાં એવું બનતું નથી ડાકટર આઇતી દાખમાના અંદરના એવા દેખાવનું ચીત્ર આપે છે તે કલ્પીત છે, પારસી શબ્દનો વપરાસ સાધારણ રીતે ધરમ તેમજ વરસના સંબંધ દેખાડે છે. જરથોસતી શબ્દ હીંદુસતાનમાં કેવી અરથ ધરાવે છે તેનો હીંદુસતાનમાં એવો અરથ થાય છે કે તે કોમે પારસી અને ધરમે જરથોસતી. મી૦ ઓથન તેનો શું અરથ કરતા હતા તે હું જાણતો નથી. ઝોરોઆસ્ત્રીયાનીઝમનો હીંદુસતાનમાં એવો અરથ થાય છે કે પારસીઓ જરથોસતી ધરમ પાળે છે પારસીઓના ધરમપુસતક એટલે પારસીઓની ઝંદ અવસતા બીજા પારસીઓને હું મારા ધરમબંધું લેખું છું. પારસી માતા એટલે પારસી માબાપને પેટે જનમેલી સ્ત્રી જે બાળકની માતા થતી હોય. પારસી માતા અને જરથોસતી માતા એ શબ્દો વચ્ચે સાધારણ રીતે કાંઇ ફેર નથી. તેમજ પારસી મોહોરદાર અને જરથોસતી મોહોરદાર વચ્ચે પણ ફેર નથી. અકબર સંબંધી મારી ચોપડીમાં મેં તે શબ્દ પારસીઓ સંબંધમાં વાપર્યો છે તેનો અરથ હું એવો કરૂં છું કે કોમે પારસી અને ધરમે જરથોસતી સીવાય બીજા પણ ફાયરવરશીપરો છે, પ્રોફેસર જેક્સન જરથોસતી ધરમની બાબદમાં મોટી સતા લેખાય છે તે મુંબઇના પારસીઓ અથવા હાલના જમાનાના જરથોસતીઓ એવા શબ્દો પોતાના ગ્રંથમાં વાપરે છે, એક શખસ જરથોસતી તરીકે વાપરે છે ત્યારે તે પોતાના લોકોની નજરમાં એક પારસી લેખાતો બંધ પડે છે એવું મી૦ લેંગમેને કહ્યું છે તે સાથ હું મળતો થાઉં છું, ટ્રસ્ટ ડીડમાં જે રેકરડો વાંચી લખ્યું છે તે રેકરડો શું હતા તે હું કહી શકતો નથી. બાજી અને બાસનીના દાખમા સંબંધમાં મેં તપાસ કરી હતી. અસલી ઓચરાયાંઓમાંના જરથોસતી શબ્દને ડીડમાં પારસી તરીકે શા આધારે તરજુમો કરવામાં આવ્યો છે તે બતાવનાર મારી પાસે કાંઇ ઓચરીયાં નથી. પારસી મેત્રમોનીયલ આક્ટ હસતીમાં આવ્યા પછી પારસી પંચાયત બંધ પડી અને મરણ પામી. આકટોબર ૧૮૮૮ નો સતવ માત્રમાં બાર મેમ્બરોની કમીટી જણાવવામાં આવી છે તે પારસી બોલાવેલ

ટ ઇનસ્ટીટ્યુશનની કમીટી હતી. ૧૮૬૨ માં પંચાયત બંધ પડી એવું બતાવનારી મારી પાસ લેખીત શાહાદતો છે. છેલી સદીની શરૂઆતમાં પંચાયત શબ્દ આખી અન્જુમન માટે વપરાતો નહોતો એમ મારા અભયાસ ઉપરથી હું કહું છું. પંચાયતના મેનેજરોનો અરથ હું પંચાયતના મેમબરો તરીકનો કરૂં છું

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી

પારસી પંચાયત કેસ.

એરવદ જીવનજી મોદીની વધુ જુબાની.

નીશાળયાઓની મોટે ભાગે બને હી સભાએ જોવા માગેલું ટ્રસ્ટ ડીડ.

ટ્રસ્ટીઓએ તે બતાવવાને કેમ ના પાડી?

ફ્રેન્ચ બાનુંની નવજોતમાં હાજર થવા માટે થયલું દબાણ.

જુદદીનોને વટલાવાથી કોમને થનરાં નુકશાન વીશે ખુલાસો.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૪ થી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પાટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસ્ટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને ખા૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી એફ. તાલેયારખાન અને મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાનથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

પંચાયતના સેક્રેટરી સમશુલઉલમા એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીએ મી૦ લાઉંડસના વધુ ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે પ્રોફેસર જેમસ દારમસટેટર જરથોસતી બાબદોના એક જાણીતા સતાદાર આસામી છે. ૧૮૮૭ માં તેઓએ મુંબઇમાં "પારસી ધર્મ" એ વીશય ઉપર એક જાહેર ભાશણ આપ્યું હતું "પારસી ધર્મ" એટલે પારસીઓના ધરમ. અકબરને લગતો ખયાલ ગઇ કાલે મેં રજુ કીધો હતો. તેમાંનો એક લીટી એવી હતી કે "પાદશાહ અકબર સુદરેહ પેહેરતા" હમણા મારા હાથમાં "અકબર ચરીત્ર" નામની જે ચોપડી તમોએ મુકી છે તેમાં એવી બાઇત છે કે "શાહ અકબરકુ સુદરેહ પેહેનાયા." એ ચોપડીમા એ ખયાલને જુના ખયાલ તરીકે જણાવેલો છે. એક પારસીએ અકબરની ઘેરની મુલાકાત લીધી તેનું બયાન આપતાં તેણે નીચે મુજબ અખયાલ આપલો છે એમ એ ચોપડીપરથી જણાય છે:—

મેહરજીરાણા બરાજી શયાણા,
પુરા બંદા સાહેબકા.
શાહ અકબરકુ સુદરેહ પહેનાયા,
દેખો મોજેજા મઝ્દયસ્નકા.

એરવદ મોદીએ વધુ જણાવ્યું કે ગઇ કાલે મેં રજુ કીધેલા ખયાલમાં "તમાશા" શબ્દ હતો, જ્યારે આજે તમોએ રજુ કીધેલા ખયાલમાં તેને બદલે "મોજેજા" શબ્દ છે.

પંચાયત એટલે શું ?

૧૮૧૮ માં પંચાયતના ૧૮ સભાસદોને નેમવામાં આવયા હતા એ વાત હું જાણું છું. ખીકસની પારસીઓની તવારીખમાં એ ૧૮ મેમ્બરોની નેમણુક ને લગતો ઠરાવ ટાંકવામાં આવેલો હું જોઉછું. પણ તે અસલ ઠરાવ છે કે કેમ તે હું કહી શકતો નથી. શેઠ ડોસાભાઇ ફરામજીની ચોપડીના પેહલા વોલયુમનાં ૨૨૨ માં પાનાપર પંચાયત અથવા પારસીઓની સામાનય મંડળી એમ જણાવેલું છે પણ "સામાનય મંડળી" એટલે અંજુમન એમ હું ધારતો નથી. હું ધારું છું કે ગ્રંથકરતા ૧૨ અધીકારીઓ વીશે ઇશારો કરે છે.

એ પછી મી૦ લાઉંડસે કેટલાંક સરકારી ઓઆરયાઓની તથા સરકારી ઠરાવની સતાવાર સરટીફાઇડ નકલો કોરટ સનમુખ રજુ કીધી હતી. મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે લો કમીશનના રીપોરટની સાથે એ ઓઆરયાંઓના નકલો જોડેલી છે, પણ મેં તેની સતાવાર સરટીફાઇડ નકલો મેળવવાનું દરસત ધારયું છે કે જેથી કોઇ રીતનો વાંધો ઉઠે નહી એ દસતાવેજો તા૦ ૧૫ મી મે ૧૭૮૬, તા૦ ૧૭ મી મે ૧૭૮૬, તા૦ ૨૦ મી મે ૧૭૮૭ ની તારીખના હતાં

ત્રસટદીડ બતાવવાની ત્રસટીઓએ પાડેલી ના.

એરવદ મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે ૧૮૫૪ મ હું સેક્રેટરી હતો. તે વળા ત્રસટદીડ જોવાની માગણી કરનારો પત્ર ત્રસટીઓપર લખવામાં આવયો હતો, અને તેના જવાબમાં ત્રસટદીડ બતાવવા ના પાડવામાં આવી હતી.

મી૦ લાઉંડસ—મી૦ મોદી, ત્રસટદીડ નહી બતાવવ ની અને તેની તપાસ નહી લેવા દેવાની સલાહ ત્રસટીઓને તમે આપી હતી કે?

સાક્ષી—મારા ત્રસટીઓને મેં કદી પણ સલાહ આપી નથી મારા ત્રસટીઓના ફેરમાસથી મેં સોલીસીટરોની સલાહ લીધી હતી.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—સોલીસીટરોના કઇ પેહડીની સલાહ લીધી હતી?

એરવદ મોદી—મેસરસ ક્રેમી, લીચ અને ઓવનની પેહડીની સલાહ લીધી હતી.

મી૦ લાઉંડસ—ત્રસટીઓ તરફના જવાબમાં એવું જણાવેલું છે કે ચોક્કસ કારણો જે જણાવવાની જરૂર નથી તે સારૂ ત્રસટદીડ બતાવવા ના પાડવામાં આવે છે. તે ચોક્કસ કારણો તે શું?

સાક્ષી—સોલીસીટરોની સલાહ વીશે એ ઇશારો કરવામાં આવેલો છે.

મી૦ લાઉંડસ—જવાબમાં વધુ એવું જણાવેલું છે કે કોમના લાભને ખાતર ત્રસટદીડ બતાવવાનું સલાહકારક નથી. કોમના તે લાભ કયા?

સાક્ષી—સોલીસીટરોએ સલાહ આપી હતી કે ત્રસટદીડ જોવા માંગવા હીલચાલ સારી નીશાનથી કરવામાં આવી હતી નહીં. જે સભામાં ત્રસટદીડની માંગણી કરવામાં આવી હતી તે મોટે ભાગે નીશાળયાઓની બનેલી હતી.

મી૦ લાઉંડસ—તમે તે સભામાં હાજર હતા કે?

સાક્ષી—નહીં.

મી૦ લાઉંડસ—તયારે તમો શા આધારે કહો છો કે તે સભામાં મોટે ભાગે નીશાળીયાઓ હાજર હતા? જે સભામાં તમો હાજર હતા નહો તેના સબંધમાં તમોએ આવી રીતે વગર આધારની વાત કરવી જોઇતી નથી.

સાક્ષી—મે વરતમાનપત્રોમાં એવુ વાંચયું હતું. વરતમાન પત્રોના રીપોરટપરથી હું એમ કહું છું.

ફરી તપાસ.

એરવદ મોદીએ મી૦ બેંગમેનની ફરી તપાસમાં જણાવયું કે ત્રસટદીડ બતાવવા ના પાડવામાં આવી હતી, પણ તેનુ વરસ આપવામાં આવયું હતું. વરસ આપવાની મતલબ એ કે તેઓ રેજીસ્ટ્રારની આફીસમાં જઇને ગમે તો ત્રસટદીડ જોય. મારાં કાગળમાં મેં ત્રસટીઓ તરફથી ત્રસટદીડ બતાવવા ના પાડી હતી.

સ—ત્રસટીઓએ ત્રસટદીડની તપાસ લેવા દેવા શા માટે ના પાડી હતી? ત્રસટીઓએ ના પાડી તેનુ કારણ શું હતું?

મી૦ લાઉન્ડસે એ સવાલ પુછવા સામે વાંધો લીધો હતો. તેણે જણાવ્યું કે એ બાબેનો ખુલાસો મેળવવા માટે મી૦ સેગમેનને જોઈએ તો તે વેળાના કોઈ ટ્રસટીને શાક્ષીના પીંજરામાં બોલાવવા.

નામદાર જડજોએ એ સવાલ પુછવા દીધો હતો નહી.

મી૦ સેગમેને જણાવ્યું કે એ પત્ર લખવા પછી હાલના સઘળા ટ્રસટીઓ હોદ્દા ઉપર આવ્યા હતા. તેથી હું તે વેળાના મુએલા ટ્રસટીઓને એ બાબે ખુલાસો કરવા બોલાવી શકતો નથી. તેથી મને એ સવાલ પુછવા દેવો જોઈએ કારણકે હું કફોડી સ્થીતીમાં આવી પડયો છું.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તે વેળાના ટ્રસટીઓમાંથી કોઈ પોતે આવીને ખુલાસો કરશે એવું માની લઈને મી૦ સેગમેનને એ સવાલ પુછવા નહી દેવાનો ચુકાદો અમોએ આપ્યો હતો.

મી૦ લાઉન્ડસ—હું એ સવાલ પુછવા દેવા સામે ફક્ત વાંધો લઉં છું. હું તકરારમાં ઉતરવા માંગતો નથી. તમો નામદાર જે કાંઈ કહેશો છો તે હું કબુલ કરૂં છું. તમો નામદારો એ બાબતસર તમારી મરજીમાં આવે તેવો હુકમ ફરમાવવાને મુખતયાર છો.

મી૦ સેગમેન—હું એ સવાલ માટે હવે દબાણ કરવા માંગતો નથી. કારણ કે મારી પાસે ટ્રસટીઓની અસલ મીનીટ સરક્યુલર સાથે મોજુદ છે. હાલના સર જમશેદજીના મરહુમ ભાઈ તે ત્રીજા સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે નોંધ લીધેલી છે. તે સરક્યુલર તથા મીનીટ હું તમો નામદારોને જોવા આપું છું.

નામદાર જડજોએ તે જોવા પછી મી૦ સેગમેને મજકુર સરક્યુલર તે ઉપરની ટ્રસટીઓની મીનીટ સાથે કોરટ સનમુખ રજુ કીધું હતું.

પંડીતો વાસ્તે વધુ ખુલાસો.

મી૦ સેગમેનની ફેર તપાસમાં એરવદ મોદીએ વધુ જણાવ્યું કે તકરારી બહેદીનોના સંબન્ધમાં વધુ તપાસ કરતાં મને એવું બતાવનારી કેટલીક એવી ખાત્રીપુરવાર સાહેદો મળી છે કે તેઓને વટલાવવામાં આવ્યા હતા નહી. તેઓ કાંઈ જરથોસ્તી ધરમમાં વટલ્યા નહી હતા એવી મારી ખાત્રી થઈ છે. આંકેટીલ ડુપેરોંની જરથોસ્તી તથા જંદ અવસ્તાને લગતી ચોપડીમાંથી મને હીંદુસ્તાનના જે નામીચા નરોનાં નામ, ધુપનીરંગમાં યાદ કરવામાં આવ્યાં છે તેઓની ટીપ મળી છે. એ પંડીતો જો વટલેલા હતે તો તેઓનાં નામ આગળ બેહેદીન શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો હતે. એ પંડીતોનાં નામો એ ટીપમાં છે, પણ તે નામો સાથે બેહેદીન, એરવદ અથવા મોબેદ એમાંનો કોઈપણ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો નથી. એ શબ્દોમાંનો એકાદ શબ્દ એક જરથોસ્તીનાં નામ સાથે વાપરવામાં આવે છે. તેથી હું કહું છું કે એ પંડીતો વટલેલા હતા નહી. એ પંડીતોનાં નામ હમણા ધુપનીરંગમાં યાદ કરવામાં આવતાં નથી. ધુપનીરંગમાં યાદ કરવામાં આવતા નામોની ટીપને લગતી ખા૦ બા૦ બમનજી પટેલની ૧૮૯૭ ની ચોપડી હું રજુ કરૂં છું, જેમાં એ નામો નથી. એ એક સતાવાર ચોપડી છે.

ફીરદોશી જરથોસ્તી હતો નહી.

એરવદ મોદીએ મી૦ સેગમેનની વધુ તપાસમાં જણાવ્યું કે ફીરદોશી જરથોસ્તી નહી હતો, પણ મેહામેદન હતો. તેનું કારણ એ છે કે તેની જીંદગીનું વરણન લખનારાઓ એવું કહે છે કે તેને એક કબરમાં દાટવામાં આવ્યો હતો. તે પોતે શાહનામાના પોતાના દીબાચામાં હજરત મહમદના તથા તેવણનો ધરમ પાળનારા બીજા નરોના વખાણ કરે છે.

સાક્ષી ઉપર ચલાવવામાં આવેલું દબાણ.

મી૦ ખરશેદજી કામા છઠા વાદી તરફથી તેવણાંઈ મોહારદારની વરજવદી કીધામાં હાજર થવાને મને નોતરૂં કરવા આવ્યા હતા, પણ મેં ના પાડી હતી. બાજે દીવસે મી૦ રતન ડી. તાતાની ફરમાયશથી મી૦ ફરદુનજી કાંગા મારી આગળ આવ્યા હતા, મેં પાછી ના પાડી હતી.

તે પછી નવજોતના દીવસે બે મીત્રો મારે ઘેર આવયા હતા મીં ફરદુનજી માણેકજી કાંગા નવજોતના દીવસે બપોરના મારે ઘેર આવયા હતા, અને મારી ઉપર હાજર થવા માટે દબાણ કીધું હતું. મારાં કુટુંબ તથા વાદીનાં કુટુંબ વચેની દુરના સગાઇના સબબ રજુ કરી તેવણે મારી ઉપર હાજર થવા માટે દબાણ કીધું હતું, પણ મેં ના પાડી હતી. ખાં બાં દારાશા ચીચગરે મારાં મોહોરદારને મને નવજોતમાં હાજર થવાને સમજાવવા કહયું. એવી રીતે ખાં બાં ચીચગરે મારાં ધણીઆણી મારફતે પણ મારી ઉપર લાગવગ ચલાવવાની કોશેશ કીધી.

જુદદીનોને વટલાવવાથી થનારૂં નુકશાન.

પણ નવજોત જો કરવામાં આવે અને વટલાવવાનું કામ થાય તો કોમને નુકશાન થાય. કારણ કે એવો બનાવ આગળ કદી પણ બનયો હતો નહીં, તેથી મેં હાજર થવા ના પાડી. ધરમ સોસાયટીનાં ભલા માટે હસતી ધરાવે છે. મે સંસારી સભઅસર ના પાડી હતી. તેઓએ તે બાદ મને કહયું કે સંસારી સબબો બાજુએ મુકતાં ધરમની નજરે માસાચ તાતાની નવજોત કરવા સાંમે વાંધો નહીં હોય તો માર તે મુજબ મારો અભીપ્રાય આપવો. આ ઉપરથી મીં લાઉંડસે રજુ કરેલું મારૂં કાગળ મેં લખયું હતું. વટલાવવાનો પહેલોજ દાખલો બતાવે છે કે તે સારી નાશટાનો દાખલો હતો નહી. પારસી મરદો જુદદીન છોકરીઓને પરણી લાવે છે, અને એવા દાખલા વધી પડે તો પારસી છોકરીઓને પરણયા વગર રહી જવું પડે તેથી હું વટલાવવાની સામે થાઉ છું.

આં મીં જસટીસ બીમન—તમો શું એમ ધારો છો કે પરકોમના છોકરીઓ પારસી કોમની છોકરીઓ સાથે હરીફાઇ કરશે?

અરવદ મોદી—હું હરીફાઇની વાત કરતો નથી.

એરવદ જીવણજી મોદીએ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે વળી અમારા ધરમે પરણેલી જીંદગી ગુજારવાની તાકીદ કરેલી છે. તે તાકીદ સખત પ્રકારની છે, પરણેલી જીંદગી કોમનું નીતીના સંબંધમાં ભલુ કરે છે. તેથી પારસી બાનુઓ જો પરણયા વગર રહી જાય તો કોમની નીતી ઉપર માઠી અસર થવાનો ભય ઉભો થાય છે. અરસપરસના એવાં લગનથી લોહી સવચછ રહે નહી. એવાં માંહોમાંહેના જુદદીન જરથોસતી લગનોનું પરીણામ એ આવશે કે કોમને મોટાં નુકશાનમાં ઉતરવું પડશે. એક બીજો સબબ એ છે કે અમારા ધરમખાતાંઓ તથા ધરમના ફંડો તેઓના સથાપકોએ ચોકસ સવચછ લોહીના પારસીઓને લાભ આપવાની ધારણાથી સથાપયાં હતા. જુદદીનોને જો વટલાવવામાં આવે તો એ ફંડો અને ધરમ ખાતાંઓનો લાભ લેવાને હલકી વરણના લોકો તુટી પડશે અને તેથી અમારા ધરમખાતાંઓ તથા સખાવતના ફંડોને નુકશાન પોંહોચશે. સામાનય રીતે બોલતાં પારસીઓમાં ભીખારીઓ નથી. ઘણા ગરીબ પારસીઓને ટ્રસટીઓના હાથમાના ફંડોમાથી મદદ આપવામાં આવે છે. હું જાણું છું તાંહાંસુધી પારસી ભીખારીઓની સંખયા ઘણી નજીવી છે.

આં મીં જસટીસ દાવર—ભીખારી એટલે કોણ? રસતે ફરીને ભીખ માગતા માણસો કે પંચાયતના હસતકનાં ફંડોમાંથી પોતાને પુરતી મદદ મળતી નથી એવી ખરેખર ફરયાદ કરતાં લોકો? (હસાહસ)

મીં સ્ટ્રેંગમેન—જેઓ રસતે ફરીને અવીચારીપણે ભીખ માગે તે તેઓ વીશે હુ બોલુ છું.

અરવદ જીવણજી મોદી વધુ બોલયા કે અમો હીંદનાં બીજી નાહબંધ કોમો સાથે સુલેહસંપથી રહેવા માગીયે છીયે. જુદદીનોને જો વટલાવવામાં આવે તો બાહબંધ કોમોની લાગણી દુખાય, કોમ કોમો વચે કડવાસ ભરપા થાય, અને તે માંથી કદાચ હુલડ પણ થાય.

મીં સ્ટ્રેંગમન—વટલાવવાના સવાલના સંબધમાં કોમની સામાનય લાગણી શું છે?

મી૦ લાઉંડસે એ સવાલ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો.

આ૦ મી૦ જસ્ટીસ દાવર—તમો શાહીને પારસી અનજુમનની સભાને અલગ રાખીને સવાલ પુછો. તમો સભાનો સવાલ રજુ કરશો તો તેઆંથી બીજી લંબાણ તકરાર જનમ પામશે અને બીજા નવા નવા સવાલો ઉઠવા પામશે.

મી૦ બેંગમેન-ત્યારે હું એવો સવાલ પુછું છું કે પારસી કોમના મોટા ભાગના જુદદીનોને વટલાવવાના સવાલના સંબંધમાં શું લાગણી છે?

મી૦ લાઉનડસે એ સવાલ પુછવા સામે પણ વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, અને જણાવ્યું હતું કે મારી ઉલટપાલટ તપાસ ઉપરથી એ સવાલ મુદ્દલ ઉભો થતો નથી.

નામદાર જડજોએ એ વાંધાનો ચુકાદો બપારના આપવા જણાવ્યું હતું.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

તોફીન બાદ કોરટ પાછી બેસતાં મી૦ બેંગમેનના સવાલ સામે મી૦ લાઉંડસે ઉઠાવેલા વાંધાનો ચુકાદો આપતાં આ૦ મી૦ જસ્ટીસ દાવરે જણાવ્યું કે સામટી રીતે લેતાં અમો એ સવાલ પુછી શકાય તેવો લેખયે છીએ.

બાદ એરવદ મોદીએ મજકુર સવાલનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું કે કોઇ મોટે ભાગે જુદદીનોને વટલાવવાની વીરુધ છે.

એરવદ મોદીએ એ પછી મી૦ બેંગમેનની વધુ ફરી તપાસમાં જણાવ્યું કે ડા૦ ગાઇગર અસલી ઇરાનીઅનોના સુધારાને લગતી પોતાની કેતાબમાં કુસતીના સંબંધમાં બોલે છે ત્યારે તેવણ અસલી ઇરાનીઓ વીશે ઉચ્ચારો કરે છે કે આ મુકદમામાં જે દાખલાઓના સંબંધમાં સવાલ ઉઠયો છે તે ઉપરાંત મુંબઇના બીજા બે ખાનગી દેખલા છે. તે દાદીશેઠ તથા રેડીમની કુટુંબોને લગતા છે. તે કુટુંબો પારસી જરથોસ્તી કુટુંબો છે. બીજા વાડી રેડીમની કુટુંબના વડા છે. આર૦ એસ૦ ફસતમજીને જરથોસ્તી ધરમમાં પાછા લીધો ત્યારે તેને દસ્તુર દારાબે સઘળી ક્રીયાઓમાંથી પસાર કીધો હતો. મારો એવો અભીપ્રાય છે કે અકબર જરથોસ્તી ધરમમાં વટલયો હતો નહીં. અકબરને સુદરેહ કુસતી પેહેરાવવામાં આવ્યો હતો એમ હું મારી શોધખોળ ઉપરથી માનતો નથી. બદાઉનીના જે ફકરા વીશે પ્રોફેસર વીલ્યમ્સ ઇસારો કરે છે તે મે હવે જોયો છે. એ બાબદના સંબંધમાં બદાઉનીના બે તરજુમા મેં જોયા છે. જુદદીનોને જરથોસ્તના ધરમમાં વટલાવવામાં આવયા હતા એવું બદાઉનીના તરજુમામાં કાંઇ પણ નથી. ખંબાતની અંજુમનના ટ્રસ્ટીઓ સાથે મને જે પત્રવહેવાર ચાલ્યો હતો તે હું રજુ કરું છું.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવ્યું કે તે પત્રવહેવાર રજુ કરવાની કાંઇ જરૂર નથી. મી૦ મોદીએ જણાવ્યું છે કે ખંબાતની અંજુમનના ટ્રસ્ટીઓએ તેવણના ચોકસ સવાલોના જવાબો આપ્યા નથી, અને જવાબો ઉડાવ્યા છે તેથી તેવણે આવા પ્રકારનો અભીપ્રાય બાંધયો છે. એ જુબાની ઉપરથી ઘટતું તોલ કરવાનું કામ અમારું છે.

મી૦ બેંગમેન—ત્યારે તમો નામદાર જો ફક્ત એવી નોંધ લેશો કે મી૦ બેંગમેને પત્રવહેવાર રજુ કીધો હતો, પણ કોરટે એવું જણાવ્યું હતું કે તે રજુ કરવાની કાંઇ જરૂર નથી, તો હું સંતોશ પકડીશ.

આ ઉપરથી નામદાર જડજે તે મુજબની નોંધી લીધી હતી.

એરવદ મોદીએ મી૦ બેંગમેનની વધુ તપાસમાં જણાવ્યું કે દરંમદની ચોપડીમાંનો વટલેલાને લગતો ફકરો રેવાયતનાંનો ઉતારો છે. એક શખસ જરથોસ્તી લેખાતો બંધ પડે છે ત્યારે તે પોતાના લોકોની નજરમાં પારસી લેખાતો બંધ પડે છે એવું મી૦ બેંગમેને કહ્યું છે તે સાથે હું મળતો થાઉં છું એવું મેં જ્યારે ગઇ કાલે કહ્યું ત્યારે મી૦ બેંગમેને વાપરેલા "એક શખસ" શબ્દોને મેં "એક પારસી" તરીકે લેખ્યા હતા.

મી૦ બેંગમેને એ પછી જણાવ્યું કે મેં મારી ફરી તપાસ હવે પુરી કીધી છે. હું હવે ગયલી ગોઠવણ મુજબ જુદા જુદા ૨૫૦ ફકરાના સંબંધમાં સવા

ટ્રીબ્યુને ૧૯૫૭ થી લખવામાં આવેલાં કાગળોમાંથી ૬ ચુંટી કહાડેલાં કાગળો "ઇનસટરૂમેંટસ" તરીકે રજુ કરૂં છું.

મી૦ લાઉંડસ—એ કાગળો જો "ઇનસટરૂમેંટસ" તરીકે રજુ કરવમાં આવે તો તેપર સટેમપ મારવો જોઇએ. સટેમપ ડ્યુટીનો ખરચ રૂ. ૧ લાખનો થવા જશે.

મી૦ એંગમેન—મારા મીત્ર જરમખાતાના બોજે સરકારની મેહેસુલ વધારવા માગતા હોય તો ભલે.

મી૦ લાઉંડસ—મારૂં કહેવું એવું છે કે એ કાગળો "ઇનસતરૂમેંટસ" નથી.

મી૦ એંગમેન—અમે અમારી સવીતી ઉપર વીચાર કરીશું.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવર—મી૦ લાઉંડસ તમો એ કાગળો ખાસ ચુંટી કહાડામાં આવેલાં છ કાગળો તરીકે સવીકારો છો કે?

મી૦ લાઉંડસ—અમોએ એ કાગળો હજુ તપાસ્યાં નથી. આવતી કાલે સવારે કોરટ પાછી બેસે તે આગમચ હું એ કાગળો તપાસી લઇશ.

મી૦ એંગમેન—હું તે હમણાં રજુ કરૂં છું. મારા મીત્રને તે તપાસવાની તક આપવામાં આવશે. એ કાગળોના સંબંધમાં મી૦ મોદીને હું હમણાં કેટલાક સવાલો પુછી લેવા માંગું છું.

મી૦ લાઉંડસ—એ કાગળો ઉપર સટાંપ મારેલો નથી. તેના સમ્બન્ધમાં સવાલો પુછવા દેવા સામે હું વાંધો લઉં છું. મારા મીત્ર જો એ કાગળો "ઇનસતરૂમેંટસ" તરીકે વાપરવા નહી માગતા હોય તો તેના સમ્બંધમાં તેઓ સવાલો પુછે તે સામે મને વાંધો નથી. પણ તેઓ જો તે "ઇનસતરૂમેંટસ" તરીકે વાપરવાના હોય તો સટેમપનો સવાલ નકી થાય તેટલાં હાલ તુરત એ બાબદ સવાલ મારા મીત્રને સવાલો પુછવા દેવા નહી. મારા મીત્રે એ સટેમપના સંબંધમાં પોતાની સવીતી ઉપર પ્રથમ વીચાર ચલાવવો જોઇએ. તેથી સટેમપના સવાલનો નીકાલ થાય તેટલાં એ બાબદ મુલતવી રાખવી.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવર—પણ એ કાગળો હયાતી ધરાવે છે એટલું પુરવાર કરનારા સવાલો હાલ તુરત પુછવામાં વાંધો નથી.

મી૦ લાઉંડસ—એ કાગળોમાં શું આબદો સમાયલી છે તેના સંબન્ધમાં સવાલો પુછવા દેવા સામે મને વાંધો છે.

મી૦ એંગમેન—પણ મારા મીત્ર મારૂ કહેવું સમજતા નથી, અને અમથાજ વાંધો ઉઠાવે છે. હું એ કાગળોમાં સમાયલી બાબદો વીશે સવાલો પુછવા માંગતોજ નથી.

એ પછી મજકુર કાગળોની હસતી બતાવવા માટે મી૦ એંગમેને કેટલાક સવાલો પુછયા હતા, જેના એરવદ મોદીએ જવાબો વાળયા હતા.

એ પછી આ૦ મી૦ જસટીસ હાવરે એરવદ મોદીને નીચલા સવાલો પુછયા હતા, જેના તેવણે નીચે મુજબ જવાબો વાલયા હતાઃ—

સ૦—જરથોસતે પોતાનો ધરમ ફેલાવયો તે આગમજ કયા ધરમો હસતી ધરાવતા હતા?

જ૦—હું તે જાણતો નથી. મને નામ ખબર નથી. પણ તે આગમજના સઘળા ધરમો દેવળસનાન ગણાતા હતા.

સ૦—તે વેળા હીનદુ ધરમ હસતી ધરાવતો હતો કે?

જ૦—હસતી ધરાવતો હોવો જોઇએ.

સ૦—ઇરાનમાં?

જ૦—નહી પણ એક કરતાં વધુ ધરમો હસતી ધરાવતા હતા. બીજા ધરમો બીજા દેશોમાં હસતી ધરાવતા હતા એવું બતાવનારી સાહદો હસતી ધરાવે છે. તે ધરમોના માનનારાઓ કદાચ ઇરાનમાં પણ હોય, હું તે કહી શકતો નથી. દેવળસનાન ધરમો તે જરથોસતી ધરમ સીવાયના બીજા સઘળા ધરમો.

સમસુલઓલમા દસતુર દારાબ પશોતન સંજાનાએ મી૦ એંગમેનની તપાસમાં જણાવયુ કે, હુ મુંબઇના વહાડીઆજીના આતશબેહેરામનો વડો દસતુર છુ. મુંબઇમાં ચાર વડા પારસી દસતુરો છે. તેઓમાંના બે કદમી ટોળાના અને બે શેહેનશાહી ટોળાના છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવર—બીજા એક કુમાં દસતુર દારાબ ... સનમુખ જુબાની આપી હતી તયારે ... સો

મંદ ઉપર કહ્યુ હતુ કે મુંબઇમાં બે વડા દસ્તુરો છે, અને હવે તેવણુ કહે છે કે ચાર વડા દસતુરો છે.

દસતુર દારાબ–મેં બે શેહેનશાહી દસતુરો વીશે કહ્યુ હતુ.

મી૦ લેમમેનની તપાસમાં દસતુર દારાબે વધુ જણાવ્યુ હતુ કે હું શેહેનશાહી ટોળામો એક વડો દસતુર છુ. મુંબઇની સર જમશેદજી મદરેસાનો હુ પ્રીનસીપાલ છુ. એ મદ્રેસા અવસતા, પેહેલવી અને અસથી ફારસી ભાષા શીખવનારૂ ખાતુ છે. હુ અનુભવીઓની કમીટીગા મેમબર હતો. મેં તે કમીટીની કેટલીક સભાઓમાં હાજરી આપી હતી. તેના રીપોરટ ઉપર મેં સહી કીધી હતી. મને બતાવવામાં આવતા ફકરા રીપોરટમાં હતા એવુ મને યાદ છે. તે ફકરા મારો અભીપ્રાય દરશાવે છે. મારી ઉમર ૫૦ વરસની છે. મારા બાપ બપાવા મુંબઇના શેહેનશાહી વડા દસતુરો હતા. મુંબઇમાં કોઇને વટલાવવામાં આવયા હોય એમ મેં સાંભળયું નથી. પારસીઓ જયારથી હીંદુસતાનમાં આવયા તયારથી હીંદુસતાનમાં તદન જુદદીનને વટલાવવામાં આવયા હોય એવા દાખલા મેં સાંભળયા નથી. પ્રથમ તો હીંદુસતાનમાં અમે આવયા તયારે સલામત આશરામાં મોટી મુશકેલી પડી હતી પણ ગુજરાતના જાદવ રાણાએ ચોકસ આશરો આપયો હતો. એવી રીતે હીંદુસતાનમાં આવયા પછી અમને ધરમ લાવવામાં અટકાવ નડયો હતો.

અને શા કારણથી વટલાવવાનુ કામ પારસીઓ ચલાવી શકયા નહોતા તેના કારણો પુછતાં દસતુર દારાએ જવાબો એવા આપયા હતા કે નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરને તેમને ચેતવવાની ફરજ પડી હતી કે એવી રીતના જવાબો આપવા કે જેથી તેમની નોંધ ઉપરના આખા વાકયનો સાર નીકળી શકે.

દસતુર દારાબ તેમ કરી શકયા નહોતા તેથી થોડાવારે મી૦ લાઉંડસ ઇનટરપ્રેટરની મદદ લેવા જણાવયું હતું.

નામદાર જજે ના પાડી જણાવયું કે તેમ કરવાની જરૂર નથી. બાદ દસતુર દારાબને શ્રી નામદારે કહ્યું કે તમે તમારા જવાબોમાં જે મુકામે ધરમ ચાંગલા હોય તે કહો.

દસતુર દારાબે જણાવયું કે પ્રથમ તો પારસીઓ હીંદુસતાનમાં આવવા પછી તેમને આશરો લેવામાં ઘણી વીપતી પડી હતી. જયારે જાદવ રાણાએ આશરો આપયો તયારે તેમને ચોકસ સરતો કરી હતી. આથી પારસીઓને પોતાની ધરમ ફેલાવામાં ઘણી અડચણ પડી હતી કારણકે જાદવ રાણાએ ધરમ પુસતકોનો સંસકીતમાં તરજુમો કરવા ફરમાવયું હતું. વળી પારસીઓને પોતાને આશરાનું ઠેકાણું નહોતું તેથી તેઓ પોતાની કામનાઓને પારકા ધરમમાં જતાં અટકાવવાનું કામ મુશકેલ હતું અને તેવે વખત ઉપલાં કારણોથી પારસીઓને જરથોસતી ધરમ ફેલાવવામાં મુશકેલી હતી. જુના વીચારનો એક પારસી પોતાના ઘરમાં ધરમની ક્રીયા થતી હોય તો કોઇ જુદદીનને પોતાના ઘરમાં આવવા દેશે નહીં તેમજ જુદદીનને અડકેલા પાણીનો તે ઉપયોગ કરે નહીં.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

દસતુર દારાબ સંજાનાની આગળ ચાલતી જુબાની.

બીડી પીનાર અને ઉંઘાડે માથે ફરનાર પારસીઓ માટે તેવણે આપેલો અભીપ્રાય.

જુદદીનોને વટલાવવા બાબે પેગમબર જરથોસતે ફક્ત કરેલી આડકત્રી ભલામણ.

હાલના વખતમાં જુદદીનોને નહીં વટલાવવાના તેવણે રજુ કરેલાં કારણો.

મી૦ રતન તાતા ઉપર તેવણે લખેલો પત્ર.

દસતુર દારાબે પોતા સંબંધી કરેલો અંગત ખુલાસો.

મી૦ આર. એસ. રૂસતમજીની નવજોત બાબે ખુલાસો.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૬ ઠી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાએતના ટરસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેરોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે મંડાયેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગયા શનીવારે હાઇકોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને ઓ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલયારખાન, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાહદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

દસતુર દારાબ સંજાણાની જુબાની.

રૂમશુલઓલમા દસતુર દારાબ પેશોતન સંજાનાએ મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની તપાસમાં જણાવયું કે જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળતા નથી તેઓને અગીઆરી આતશબેહરામમાં દાખલ થવા દેવામાં આવતા નથી તેમજ તેઓને દોખમા આગળ પણ જવા દેવામાં આવતા નથી. એક તદન જુદદીનને જો વટલાવવામાં આવયો હોય તો તેને અગીઆરી આતશબેહરામમાં દાખલ કરવા સામે તેમજ તેને દોખમા આગળ જવા દેવા સામે અમારાં લોકો ખચીતજ વાંધો ઉઠાવે. મરહુમ ડા૦ વીલસને તથા બીજાઓએ મુંબઇમાં પારસીઓને ખ્રીસતી ધરમમાં વટલાવવાની કોશેશ કીધી હતી પારસીઓને ખ્રીસતી ધરમમાં વટલાવવાના દાખલા હું પોતે જાણું છું પારસીઓ તેથી ઘણા નાખુશ થયા હતા. અને તેવા વટલેલાને પોતાની કોમમાં પાછા લેવાની કોશેશ કીધી હતી.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ લાઉનડસે ઉલટપાલટ તપાસ કરતા દસતુર દારાબને એવો સવાલ પુછયો હતો કે હું ધારૂં છું કે તમો ધારમીક માણસ છો?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—એ સવાલ પુછવા

ની જરૂર શું છે? સાક્ષી કોમના વડા દસ્તુર છે. તેથી તેવણ ધારમીક માણસ હોવાજ જોઇયે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—સાક્ષી કોમના વડા દસ્તુર છે. એટલે તેવણ ધારમીક માણસ હોવાજ જોઇયે.

મી૦ લાઉંડસ—મેં કાંઇ સાક્ષીને અપમાન કરવાની ધારણાથી એ સવાલ પુછયો નથી. સાક્ષીને હું ફેરવીને એવો સવાલ પુછું છું કે મારે એવું માની લેવું કે તમો ધારમીક માણસ છો?

દસ્તુર દારાબ—હા.

મી૦ લાઉંડસની વધુ તપાસમાં દસ્તુર દારાબે જણાવ્યું કે ધરમની અને દુનિયાઇ બાબદો અરસપરસ અથડામણમાં આવે તો હું ધરમની બાબદોને અગત આપું. તે વીશે કાંઇ શક હોયજ નહી. ધરમની બાબદોને પહેલી અગત મળવીજ જોઇયે. જુદદીનોને વટલાવવાની અમારા ધરમે મનામણ કીધી છે જુદદીનોને વટલાવવાનુ કામ અમારા ધરમના મુળતતવોને બંધબેસતુ છે. દરેક ધારમીક જરથોસતીનો ચોકસ સંજોગો વચે એવો અભીપ્રાય હોવો જોઇયે. જુદદીનોને વટલાવવાનું કામ અમારા ધરમના મુળ તતવોને બંધબેસતુ છે એવો મારો અભીપ્રાય છે. હું મારા વીચાર વીશેજ બોલું છું. ડા૦ ગાઇગરની કેતાબના મેં કીધેલાં તરજુમાનો જે ફકરો મારી સનમુખ હમણા વાંચવામાં આવ્યો છે તેમાં દરશાવેલા વીચારો સાથે હું તદન મળતો થતો નથી. એ પુસતક મેં મારા નામ સાથે બાહેર પાડયું છે ત્રસટીઓએ એ ચોપડીની કેટલાએક નકલો ખરીદી હતી. મને લાગે છે કે મારી સનમુખ વાંચવામાં આવેલા ફકરામાં સંગાત કરવામાં આવી છે. મેં મારા બાહેર પાડેલા પુસતકોમાં એવું કદી પણ જણાવ્યું છે કે નહી એ ફકરામાંના વીચારો સાથે હું મળતો થતો નથી તે મને યાદ નથી. મેં મારા તરજુમામાં જયાં સરેહ કરવાની જરૂર હતી તયાં સરેહ કીધી છે. જયાં ઉંડાણમાં ઉતરવાની જરૂર હતી નહી તયાં મેં સરેહ કીધી નથી. મેં એવી સરેહ કીધી નથી કે એ ફકરો સરાહમાત ભરેલો છે જે પહેલાં ગોલ્ડમનના દીબાચામાં લખેલું છે કે અંધકરતાના વીચારો માટે હું જોખમદાર નથી. આ ફકરામાં સરાહગાત કીધેલી છે તે બતાવવા માટે ઉંડાણ શોધખોળમાં ઉતરવું જોઇયે. કોઇ પણ સંજોગો વચે વટલેલ જુદદીનનો અમારા ધરમમાં હવે દાખલ કરી શકાય નહી એવા એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદીના વીચાર સાથે એ સવાલ તેની સઘળી બાજુએથી તપાસતાં હું મળતો હોઉં છું. મેં એવો અભીપ્રાય પેહલ વથલો આ મુકદમામાં ચોકસ શાક્ષીની જુબાની વાંચવા પછી બાંધ્યો તયાં સુધી ઘટના આકારો સાથે જુદદીનોને દીનમાં વટલાવી શકાય એવો મારો અભીપ્રાય હતો. એ આગમજ કોમના ચોકસ ધારમીક માણસોએ મને કહયું હતું કે કોઇ પણ સંજોગો વચે હમણા જુદદીનોને દીનમાં દાખલ કરી શકાય નહીં.

મી૦ લાઉનડસ—તે માણસો કોણ હતાં?

દસતુર દારાબ—અનેક.

મી૦ લાઉંડસ—પણ તે કોણ?

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—નામ આપો.

દસતુર દારાબ—મી૦ હોરમસજી નસરોજજી લોરડ, ડા૦ જહાંગીર ખરશેદજી દાજી, અને ડા૦ નાદરશાહ હોરમસજી એદલજી સુખીઆ.

દસતુર દારાબે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે પહેલા મહેસથ માથેરાનમાં હોટેલના માલેક છે, પણ તેવણે ધરમનો અભયાસ કીધેલો છે. ડા૦ સુખીઆ કારપોરેશનમાં મોટી ચરચા ચલાવે છે કેમ તે હું જાણતો નથી. એ મહેસથો તદન અજ્ઞાન નથી. તેઓ ધરમ પુસતકોનો ઇંગ્રેજીમાં તરજુમો વાંચી શકે. અવસતા પેહેલવી તેઓ જાણે છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. ડા૦ સુખીઆને અથવા એ ત્રણ માંહેલા કોઇ પણ મહેસથોને હું ધરમ સબંધી બાબદોના અનુભવવરીક લેખું નહી. ખોરદેહ અવસતામાંનો ખોરશેદની નીઆએશમાનો મને જવાબરા

ર્મી આવતો ફકરો પાઝંદ ભાશામાં લખા યલો છે. એ ફકરો સેંકડો પારસીઓ દર રોજ ભણે છે. "હું સઘળાં જીવતાં માણુસોને વટલાવું" એવા ગાથામાંના પેગમબરના શબદો વરસો થયાં દરરોજ સેંકડો પારસીઓ ભણે છે. કારણ કે એ શબદો બીજા સાધારણ ભણતરોમાં પણ આવે છે. ડા૦ મીલસનો તરજુમો હું જાણું છું. તે મતાવાર તરજુમો નથી. પ્રોફેસર જેકસનનો તરજુમો પણ હું સતાદાર લેખતો નથી. જરથોસતી ધરમ માનનારે કાંઇ જરથોસતી ધરમમાં વટલેલો નહી કહેવાય. ઘણા યુરોપીયનો જરથોસતી ધરમ માને છે તેથી કાંઇ તેઓ જરથોસતી ધરમમાં વટલેલા નહી કહેવાય.

મી૦ લાઉંડસ—તમારા અવસતા પાહલવીનાં ગ્યાન કરતાં તમારૂં ઇંગ્રેજી ભાશાનું ગ્યાન કમતી લાગે છે, કારણ કે એકજ અરથ ધરાવનાર અંગ્રેજી શબદોના તમો જુદા જુદા અરથ કરો છો. દસતુર દારાબે વધુ જણાવયું કે કોઇ પણ એવો તરજુમો નથી કે જેને હું સતાદાર તરીકે સવીકારી શકું જુદદીનોને વટલાવવાને લગતાં પુસતોકોમાંના પેગમબરના શબદોને હું પેગમબરના હુકમો તથા ફરમાનો તરીકે લેખતો નથી, પણ તેને પેગમબરની આડકતરી ખાએશ અને આડકતરી ભલામણ તરીકે લેખું છું. આજના જમાનામાં બદલાયલા સંજોગો વચ્ચે એ ભલામણોપર અમલ થઇ શકે નહી. બીડી પીવી તે હું અમારા ધરમ પ્રમાણે ખચીતજ એક પાપ લેખું છું. જરથોસતી ધરમ પાળતો પારસી ઉઘાડે માથે ભણે તે પાપ છે. ધરમ સંબંધી નજરે જોતાં એક પારસી જરથોસતી ઉઘાડે માથે ફરે તે પાપ છે. છતાં દરરોજ સેંકડો પારસીઓ એ બંને પાપો કરે છે. તેઓને હું સારા પારસીઓ લેખું નહી. અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટપર મેં સહી કીધી છે. એ રીપોરટમાંના "ફરમાન" શબદનો અરથ હું ભલામણ, આદેશ અથવા હુકમ કરું.

મી૦ લાઉડસે સવાલ પુછયો કે ફરમાન એટલે આડકતરી ભલામણ એવો અરથ કઇ ડીક્ષનરીમાંથી મળે છે? ફરમાનનો રીચરડસનની આ ફારસી ડીક્ષનરીમાં શું અરથ કીધેલો છે તે તમો કોરટ સનમુખ મોટેથી વાંચશો?

દસતુર દારાબ—પણ રીચરડસન એક ઇંગ્રેજ છે.

મી૦ લાઉંડસ—તેનું કાંઇ નહી, પણ તમો મોટેથી વાંચો.

આ ઉપરથી દસતુર દારાબે મજકુર શબદના અરથો રીચરડસનની ડીક્ષનરી માંથી વાંચી સંભળાવયા હતા, અને જણાવયું હતું કે અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટમાંના "બશરે ફરમાન" શબદોપર મારી નજર પડી હતી નહી. તેથી મેં અજાણપણામાં રીપોરટપર સહી કીધી હતી.

જુદદીનોને નહી વટલાવવાના કારણો.

મી૦ લાઉંડસ—પેગમબરની આડકતરી ભલામણોપર હમણા શા માટે અમલ થઇ નહી શકે તેનાં તમારાં કારણો શું છે?

દસતુર દારાબ—હમણા સંજોગો બદલાઇ ગયા છે. આજે પારસી કોમ જે મુશકેલ સંજોગોમાં મુકાયલીછે તે સંજોગોનો વાંધો. મારા બીજો સબબ લોહીની ભેળસેળ થવાનો છે. વળી પરદેશી સ્ત્રીઓના કોમમાં મોટો ધસારો થશે. જે જરથોસતી છોકરીઓ લગન કરવાના સંબંધમાં મુશકેલીમાં આવી પડશે. વંદીદાદની ૪ થી પરગરદમાં એવું ફરમાન છે કે એક જરથોસતીએ ઉમરે પુગતાં પરણવું જોઇયે. વળી દીનના કલમામાં વધુ એવું જણાવેલું છે કે કોમને કાંઇ પણ રીતે નુકસાન થાય તેવું કાંઇ પણ જરથોસતીઓએ પસાર થવા દેવું જોઇએ નહીં. પારસીઓ યુરોપીયન ઓરતો સાથે પરણશે, તેથી બ્રીટીશ સરકાર ઉપર વધી અપકાર કરવા જેવું થશે કોમ હમણા જે મુશકેલ સંજોગોમાં મુકાયલી છે તે સંજો ૧૫૦ કરતાં વધુ વરસથી વાપર શરૂ થયલા હું માનું છું ઇંગ્રેજ સ્ત્રીઓ સાથનાં લગન વાધે અમારી બાનુઓ ૪૫ વરસે કુંવારી હાલતમાં મરણ પામી છે. યુરોપીયન ઓરતોને પરણ

નારા શખશો જો અહીં પરણ્યા હતે તો અમારી કોમની ૩૦ અથવા વધતી ઓછી વયની બાનુઓ ખાવીંદો મળયા હતે અને તેઓએ પરણેલી જીંદગીનું સુખ ભોગવયું હતે. લોહીની ભેળસેળથી અમારી "કેરેકટર" ઉપર માઠી અસર થાય. જુદદીન માના અને પારસી બાપને પેટનાં બાળકોને ધરમમાં લેવાની અંજુમને હવે ઠરાવ કરીને મનાઈ ફરમાવી છે. છેલાં ૧૦૦ વરસમાં કોમમાં લોહીની ભેળસેળ થયહી હું જાણતો નથી. જુદદીન માતા અને પારસી બાપને પેટનાં બાળકોને પારસી કોમમાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે અને પારસી તરીકે લેખવામાં આવયાં છે એવુ મે સાંભળયુ છે. એવી રીતે વટલાવવાના દરવાજા જો ખુલ્લા મુકવામાં આવે તો સંખયાબંધ પરદેશી સ્ત્રીઓ કોમમાં ધસી આવવા તઇયાર ઉભેલી છે એમ હું કહું છું. મેં એવું સાંભળયું છે કે જુદદીનને વટલાવવાની જો છુટ મુકવામાં આવે તો મારી કોમનાં પાંચ સાત જવાનો ઇંગલંડ જઇ ઇંગ્રેજ સ્ત્રીઓ પરણી લાવવા તઇયાર છે. ઇંગ્રેજી સ્ત્રીઓ તેઓ સાથે પરણવા ઇચ્છતી પારસી જવાનોનાં નાણાં સંબંધી સગવડ તથા સુખી સંજોગો જોઇ તેઓ સાથે પરણવા અને તેઓનો જરથોસતી ધરમ અખતયાર કરવાને તઇયાર થાય. દરવાજા બંધ હોય છતાં કેટલાક પારસીઓ પરદેશી બાયડીઓ પરણી લાવયા છે. તેવા ઘણા દાખલાઓમાં બલકે લગભગ સઘળા દાખલાઓમાં તેવી બાયડીઓનાં બાળકોને જુદદીન તરીકે ઉછેરવામાં આવયા છે. દરવાજા ઉઘાડાને એ બાયડીઓને જો દીનમાં લેવામાં આવે તો તેઓનાં બાળકો કોમની અંદરજ જનમ અને તેથા ધરમનું ભલું થાય એમ હું માનતો નથી કારણ કે કોમમાં હલકા વરણ ઘુસી જાય. હલકા વરણની જુદદીન બાયડાઓને હીંદુસતાનમાં જરથોસતીઓ પરણેલા હોવાના દાખલા બનેલા છે. પારસીઓ હલકી વરણની જુદદીન ઓરતોને પરણી લાવેલા હોવાના દાખલા મારી જીંદગીમાં બનેલા હું જાણું છું. પણ હું નામો આપી શકતો નથી. કારણ કે હું સાંભળેલી વાતોને આધારે ખબર આપું છું. વંદીદાદમાં જરથોસતીઓને ઉમરે પુગતાં પરણવાનો જે હુકમ ફરમાવેલો મેં જણાવયો છે તેને હું આકરો જલામણ લેખું છું. હું હવે કહું છું કે તે કોઇ આકરી ભલામણ નથી, પણ તે તો ફરમાન છે. ર માનવંઓ હોય તયારે લગનનો ગાંઠ બધય છોકરીઓને પણ લાયક ઉમરે પરણવાનું ફરમાન છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—પણ છોકરીઓ કરતાં છોકરા ઓછા હોય તો?

દસતુર દારાબ—પણ ખોદાની મેહરબાનીથી છોકરા છોકરીઓનું પ્રમાણ એક સરખુંજ રહે એમ હું મનું છું.

મી૦ લાઉંડસ—આગળ એક કરતાં વધુ બાળઇઓ તમારી કોમના શખસો પરણતા હતા તે તમો જાણો કે?

સાક્ષી—હું તેવા દાખલા જાણું છું. દીનના કાયદામાં એવું જણાવેલું છે કે જરથોસતીઓએ કોમને નુકશાન થાય તેવું કાંઇ પણ થવા દેવું જોઇએ નહી.

મી૦ લાઉંડસ—હું તમોને "સેકેડ બુકસ ઓફ ધી ઇસટ"નું વોલયુમ આપું છું તેમાંથી એક ફરમાન બતાવી આપશો?

દસતુર દારાબે મજકુર ચોપડીમાંથી એ ફકરો વાંચીને જણાવયું કે એ તરજુમા સાથે હું મળતો થતો નથી.

મી૦ લાઉંડસ—તમો જે ફકરા બતાવો છો તે સઘળા શું એવું બતાવી આપે છે કે ૨૦ મી સદીમાં તમારાથી જુદદીનોને વટલાવી શકાય નહી?

દસતુર દારાબ—બેશક—ખચીતજ.

મી૦ લાઉંડસ—એક મરદને પણ વટલાવો તેની પરણેલી ઓરત સાથે વટલાવો તો સઘળી મુશકેલી દૂર થઇ જાય કે?

દસતુર દારાબ—હાલના સંજોગો વચ્ચે હું તો નહી વટલાઉં.

દસતુર દારાબે વધુ જણાવયું કે બે ડઝન કરતાં વધુ ચોપડાઓ લખી છે. તે ચોપડાઓમાં જુદદીનોને વટલાવવાના સંબંધમાં મારા હાલના વીચારો મેં કદી પણ દરસાવયા છે કે નહીં તે મને યાદ નથી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—પણ તમારા વટલાવવાના સવાલ સંબંધી તમો

એ આજે દરશાવેલા વીચારો તો તમોએ બેઠ ઉમજ્યા બાંધયા છે એમ તમોએ જણાવ્યું છે. તે જોતાં તમોને યાદ નથી એ તમારો જવાબ કાંઇ બરાબર લાગતો નથી.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—તમોએ આજે કહ્યું કે આ મુકદમામાં પડેલી જુબાની વાંચવા પછી તમોએ વટલાવવાના સવાલના સંબંધમાં આજે દરશાવેલા વીચારો બાંધયા હતા. એટલે કે વટલાવવાના સવાલ સંબંધી તમારા હાલના વીચારો તો તમોએ ગયા ફેબરવારી પછી બાંધયા હતા. તે જોતાં તમારી ચોપડીઓમાં તમોએ તે વીશે કાંઇ જણાવેલું હોવું નહી જોઇયે. તેમ હોય તો તમોએ તેમ ખુલ્લું કહેવું જોઇયે.

દસતુર દારાબે મી૦ રતન તાતાપર લખેલું કાગજ.

દસતુર દારાબે વધુ જણાવ્યું કે મી૦ રતન તાતાની બાયડીના નવજોતના દીવસે મેં મી૦ તાતાને કાગળ લખયું હતું. એવુ હવે મને યાદ આવે છે. અને બા૦ લાકિંડસે આપેલી મજકુર કાગળની નકલ દસતુર દારાબે વાંચી સંભળાવી હતી જેમાં તેવણે પોતાને બદલા ઇજન માટે ઉપકાર માની જણાવ્યું હતુ કે હું દલગીર છું કે કેટલાક સબબોસર હું નવજોતમાં હાજર થઇ શકીશ નહી. મેં મારી વાયજમાં મારો અભીપ્રાય આપેલો છે, અને એક મરદ અથવા ઓરત ખરા એતેકાદથી દીનમાં આવે તો તેને અથવા તેણીને લેવામાં વાંધો નથી એમ જણાવ્યું છે.

દસતુર દારાબે વધુ જણાવ્યું કે મારૂ કહેવું એવું હતું કે એક શખસ સાચા એતેકાદથી અને ખરાં દીલથી દીનમાં આવવા ઇચછે તો તેને લેવા સામે વાંધો નથી, પણ વટલાવવામાં નાણાં સંબંધી લાલચ અથવા એવી બીજી કોઇ ધારણા સમાયલી હોવી જોઇયે નહી.

આર. એસ. રૂસતમજીની નવજોત

આર. એસ. રૂસતમજીની નવજોત ક્રીયા મેં કીધી હતી. તે આગમજ તે ખ્રીસ્તી હતા, ખરુ ખ્રીસ્તી ધરમનો સાચો સેવક તે હતો નહી એમ હું માનું છું. તે ક્રીયા વટલાવવાની યા એક ધરમમાંથી બીજા ધરમમાં લેવાની હતી, પણ તદન જુદદીનોને અથવા અરધ જુદદીનોને વટલાવવાની ક્રીયાથી તે ક્રીયા જુદા પ્રકારની હતી. પારસી માતા અને જરમેનીકન બાપને પેટનાં બાળકને હું તદન જુદદીન લેખું. મારા અભીપ્રાય મુજબ હાલના સંજોગોમાં એક તદન જુદદીનને અથવા અરધ જુદદીનને વટલાવી શકાય નહી. હું જો આ અભીપ્રાયમાં ખોટો હોઉં તો પણ એકની માફક બીજાને દીનમાં દાખલ કરી શકાય નહી કારણકે અરધા જુદદીન પારસી બાપના ફરજંદ હોય છે. આર. એસ. રૂસતમજીને મેં નવરાતનાં બરશનુમમાંથી પસાર કીધો હતો નહી, પણ મેં તેને રીમન બરશનુમ આપયું હતું. તેને ચાર નાહાન આપયાં હતાં નાહાન જુદા જુદા અનેક પ્રકારનાં છે, ૮ મી પરગરદમાં, ૯ મી પરગરદમાં, અને રેવાયતોમાં જુદાં જુદાં નાહાનો વીશે જણાવેલું છે. મારા પીતાના ચોપાનયામાં પણ જણાવેલું છે તયાં તેવણ કહે છે કે બરશનુમ જુદા જુદા પ્રકારનાં છે. કોઇ પણ દસતુર નાહાનની ક્રીયા કરતો નથી. નાહાન જુદા જુદા પ્રકારનાં છે એમ હું કહું છું. નવરાતનાં બરશનુમની ક્રીયા જાણીતી છે. તે નવ રાત ચાલુ રહે છે. આર. એસ. રૂસતમજીને નાહાન આપવાની ક્રીયા બે મોબેદોની હાજરીમાં કરવામાં આવી હતી. એક વખત નીરંગ પાઇ ૩૦ વખત નીરંગથી તેવણનું આંગ પાક કરવામાં આવયું હતું. સાધારણ નાહાનથી આ નાહાન જુદું છે.

દસતુર દારાબે કરેલો અંગત ખુલાસો.

હું એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી તથા ટ્રસટીઓના મોટા ઉપકારમાં નાણાં સંબંધી બાબદમાં પાંચ વરસની વાતપર હતો. તે વાત દુનીયાને જાણીતી છે. તેઓએ મારે માટે ઉઘરાણું કરાવયું હતું. પહેલા વાહી સર દીનશાએ પણ મને મદદ કીધી હતી. સેંકડો લોકો

એ મદદ કીધી હતી. પાંચમાંના ૪ પ્રતી વાદીઓએ મને મદદ કીધી હતી. તાતા કુટુંબના નરોએ મને મદદ કીધી હતી નહી, તેઓ પાસે મદદ માંગવામાં આવી હતી, પણ તેઓએ ના પાડી હતી એવું મને યાદ નથી. કારણ કે ઉઘરાણાની ટીપ મારા કેટલાક મીત્રોપર મોકલવામાં આવી હતી, અને તેઓએ તે લોકોમાં ફેરવી હતી. તેઓએ તે તાતા કુટુંબના નરોપર મોકલી હતી કે નહી તે હું જાણતો નથી.

ફરી તપાસ.

મી૦ એંગમેનની ફરી તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે હાલના સર દીનશા પીટીટ, મી૦ મેરવાનજી મનચેરજી કામા તે બે પ્રતીવાદી એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી, અને મી૦ દીનશા ફરદુનજી મુલ્લાંએ મારા ચાર મીત્રોએ મારે મારેની ઉઘરાણાની ટીપપર સહી કીધી હતી, અને તેઓએ તે ટીપ બાહેર ફેરવી હતી. તાતા કુટુંબના નરોએ પઇસા નહી ભરયા તેથી અહીં આવીને હું જુઠું બોલું છું એ વાતમાં કાંઇ પણ સચાઇ નથી.

બપોર પછીની તપાસ.

એરવદ જીવનજી મોદીએ મી૦ એંગમેનની ફરી તપાસમાં જણાવયું કે, દીનકરદનું દશમું વોલ્યુમ મેં ચાલુ વરસના જાનેવારી માસમાં પ્રગટ કરયું છે તેની ૨૦ નકલ મરહુમ મી૦ તાતાએ આગમજથી ખરાદી હતી.

નામદાર મી૦ જસટીસ દાવરના સવાલના જવાબમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે જરથોસતનો જનમ ઓછામાં ઓછો ઇસુ ખ્રીસ્ત પહેલાં ૧૦૦૦ અને વધતામાં વધતા ૬૦૦૦ વરસ ઉપર થયો હતો.

મી૦ એંગમેને અત્રે જુદાં જુદાં ફંડના ૧૮૫૧ પછીના સાત કાગળો રજુ કરવા માંગયા હતાં.

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે પહેલાં બે પત્રો માટે મને વાંધો નથી પણ બાકીનાઓ જો રજુ કરવા દેવામાં આવે તો તે ઉપર સહીપ સંબંધી હું વાંધો લઉં છું. મી૦ એંગમેન જે પત્રો રજુ કરવા માગે છે તે નમુના જેવાં નથી કારણ કે જે મી૦ એંગમેને ચુંટી કાઢયા છે તેમાં "ત્રસટીઓ અને તેના પછી આવનારાઓ" એવા શબદો છે જયારે અમારા વીચાર પ્રમાણે મોટા ભાગમાં તે શબદો નથી પણ બીજાજ શબદો છે જો મી૦ એંગમેનના પત્રો નમુના જેવા કોરટ ગણવા માંગે તો મને પણ મારી પક્ષ તરફથી મને ગમે તે ચાર પત્રો કોરટમાં રજુ કરવા દેવા છુટ મળવી જોઇએ અને તે સરતે મી૦ એંગમેન જે પત્રો રજુ કરવા માગેછે તે સામે મને વાંધો નથી. ૧૮૫૧ પછીના જે પત્રો છે તે ૬૫૦ પાનાના છે અને મેં તે બધા કાંઇ વાંચી જોયા નથી.

મી૦ જસટીસ દાવર—જો તમે બંને સમજુતી ઉપર આવો તો તમને ગમે તે સાત પત્રો હું રજુ કરવા દેઉં અને મી૦ લાઉનડસને પસંદ પડે તેવાં સાત પત્રો તેમને રજુ કરવા દઇએ અને તે નમુના તરીકેના છે તેનો કાઇએ વાંધો ઉઠાવવો નહી. તે સઘળા ચઉદ પત્રો હું બરાબર વાંચીશ અને મારા ભણેલા ભાઇબંધને તેનો સાર સમજાવીશ.

મી૦ લાઉનડસ—જો એમ નહી તો હું એવી સુચના કરૂ છું કે સઘળાં કાગળો મીસલમાં દાખલ કરવાં અને તેમાંથી ચોકસ પાનાઓના ચોકસ પત્રો રજુ કરવાં.

મી૦ જસટીસ દાવર—એમ કરવા દેવામાં આવે તો તેમાં સતાનો અંશ કોરટ દાખલ કરે છે એમ કહેવાય.

મી૦ લાઉનડસ—હા અને હું જાણું છું કે તેમ કરવા કોરટ રજા આપશે નહી.

આ બાબદમાં કાંઇ સમજુતી નહી થતાં મી૦ લાઉનડસે તે કાગળો રજુ થવાં સામે પોતા તરફનો વાંધો રજુ કરતાં જણાવયું કે ફકત ત્રસટીઓને કાગળ લખવાથી ત્રસટ કરવામાં આવયું એમ ગણાય નહી. પોતે ત્રસટીઓ છે અને તેમના પાછળ આવનારાં ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાને તેમને હક છે એમ બતલાવવા ખાતર એટલે કે બીજા શબદોમાં બોલીએ તો પોતાની આબરૂ

જાળવવા ખાતર પ્રતીવાદીઓ ઉપલા કાગળો કોરટમાં રજુ કરવા માગે છે અને તેમ કરતાં મી. સ્લેગમેન થોડે પો જ જાણે છે કે ગમે તે સંજોગો થાય તે તેમના મુળ ટ્રસ્ટના ફંડમાંથી ભરવા તઈયાર છે. મી. સ્લેંગમેન મહેરબાની સહી પની ડયુટી ભરવા તઈયાર થયા છે જે અસલ ડયુટીથી દશ ઘણી વધારે છે એટલે તે લાખો રૂપીયાની થવા જાય અને તે શામાંથી પ્રતીવાદીઓ આપવા તઈયાર થયા છે. ટ્રસ્ટના નાણાંમાંથી પણ તેમ કરતાં તેઓએ જાણવું જોઈએ કે તે ફંડોમાં મારા કુલનો લાભ સમાયલો છે અને તે આપવા સામે અમે વાંધો લેવ એ તેમાં અમે હક ધરાવીએ છીએ. સવટે મી. લાઉંડસે જણાવ્યું કે તે ટ્રસટો નથી અને સેટલમેંટો છે અને તે રજુ કરવા જરૂર પડે તો અમે તે સામે વાંધો લેવાને હક્કો મેળવીએ છીએ.

મી. સ્લેંગમેને જણાવ્યું કે એક વખતે મારા કુળ પોતાની આબરૂ માટે લડતા નથી મારા કુળના હાથમાં જે ટ્રસટો જુદે જુદે વખતે સખાવત કરનારાઓ મેલી ગયા છે તેના તેઓ ટ્રસટીઓ છે અને તે પુરવાર કરવા માટે તેઓ લડે તે અમો ટ્રસટો કબુલ રાખયા છે અને અમે ટ્રસટીઓ થયા છીએ તયાંસુધી અમે તે સતીથીમાં આવેલા છીએ અને એવી રીતે અમે તે સતીથીમાં ભેરાયા છીએ તે શું અમે પુરવાર કરવામાં પછાત રહીએ. મી. લાઉંડસ કહેવા માગે છે કે અમે અમારી આબરૂને ખાતર લડવા બહાર પડયા છીએ પણ તે બોલવું ઘણું અજાયબી ઉપજાવનારૂં છે. નામદાર કોરટે તેવો સઘળો ખયાલ પોતાના મનમાંથી દુર કરવો એવી મારી અરજ છે. મી. લાઉન્ડસે મારા કુળ સામે દસતવેજો છુપાવવા અને બીજા ઘણા ગંભીર આરોપ મેલ્યા છે પણ હું કહું છું કે એ સવળા આરોપ શેખી ભરેલા છે.

ધારાના હીમાયતીઓની તકરાર સાંભળી રહેઈ મી. જસટીસ બીમને જણાવ્યું કે, હમણા અમે એવા અભીપ્રાય ઉપર આવ્યા છીએ કે તે ટ્રસટ કરનારા ઇનસટ્રુમેંટો નથી.

મી. સ્લેંગમેન-તમોએ તે કાગળો જો તયારે એવી સરતે સવીકારવા કે તે ટ્રસટ ઉભા કરનાર ઇનસટ્રુમેંટસ છે એવું તમો તમારા ચુકાદામાં ઠરાવો તો પછી અમારે સ્ટેંપ ડયુટી ભરવી.

મી. લાઉન્ડસે જણાવ્યું કે કોરટ ગમે તેવી રીતે ઠરાવે પણ તે મારી સંમતીથી તેમ ઠરાવેલું ગણવું નહી.

નામદાર જડજોએ તયારબાદ કેટલોક વાર મસલત કરી મી. જસટીસ બીમને જણાવ્યું કે વધુ વીચાર કરતા અમે એવા ઠરાવ ઉપર આવ્યા છીએ કે તકરારી કાગળો ઇનસટ્રુમેનટો નથી એવો અમારો હમણા અભીપ્રાય છે પણ મી. સ્લેંગમેન જો તમે એ કાગળો ઇનસટ્રુમેંટ તરીકે રજુ કરતા હો તો પછી તમારે સ્ટેંપ ડયુટી ભરવી જોઈએ.

મી. સ્લેંગમેન તયારે હું પાછળથી સટેંપ ડયુટીનો દંડ ભરૂં એવી શરતોએ હાલ તુરત મને કાગળો રજુ કરવા દેવાં. મારા કેસ માટે તે કાગળો રજુ કરવાની હું મોટી જરૂર જોઉં છું. પ્રતીવાદીઓને તેઓના મારગમાં મુશકેલી નડે તે માટે આ સવાલ મી. લાઉન્ડસે ઉભો કરેલો છે તે હું બરાબર સમજું છું. તમે નામદારો સવટે મજકુર કાગળોને ઇનસટ્રુમેંટ તરીકે ચુકાદામાં ઠરાવશો તો અમે ડયુટી ભરવા તઈયાર છીએ.

મી. લાઉન્ડસે જણાવ્યું કે મી. સ્લેંગમેન મુશકેલીમાં મેલવાનું જણાવે છે પણ તેમને અમને "સટેચુટ ઓફ ફ્રોડ" ની તકરારમાં ઉતારયા છે તે એવણ ભુલી જાય છે.

નામદાર જડજોએ તયાર બાદ સઘળા કાગળોનું બંડલ મંગાવ્યું હતું અને તે વાંચી જોઈ સોમવારને દીવસે સેવટનો ચુકાદો આપવા જણાવ્યું હતું.

બાદ મુકદમો મુલતવી રહયો હતો.

પારસી પંચાયત કેસ.

ટ્રસટીઓને સટેમપ ડયુટીમાં થી મુકત કરવામાં આવ્યા.

એરવદ જીવણજી મોદીને જસ ટીસ બીમને પુછેલા સવાલો.

લેડી જેહાંગીરનાં ભાશણ વીશે ખુલાસો.

વધુ સાક્ષીઓની જુબાની.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૭ મી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઈ એરવામજી જીજીભાઈ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઈ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઈ નવરોજી કાત્રક મુંબઈની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બહમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દવાની વધુ સુનાવણી ગઈ કાલ હીને હાઈ કોરટનાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઈ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ ક્રરદેશર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પસતનજી અ. ફ. તાલયારખાન અને મી૦ પાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાશથી મી૦ ઈનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

પ્રતીવાદીઓ સટેમપ ડયુટીમાંથી મુકત થયા.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને રજુ કરેલાં કાગળોના સંબંધમાં સટેમપ ડયુટી ભરવાનો જે સવાલ મી૦ લાઉંડસે ઉભો કર્યો હતો તે સવાલનો ચુકાદો આપતાં આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવ્યું કે મારો એવો અભીપ્રાય છે કે આ કાગળો "ઈનસટ્રુમેંટ" અથવા "ટ્રસ્ટ ઉભાં કરનારાં ઈનસટરુમેંટસ નથી." ઉઠમણાંના કીવાના દીવસે યાને ત્રીજા દીવસની ક્રીયાના પ્રસંગે પારસીઓમાં સખાવત કરવાનો રીવાજ જાણીતોજ છે. એ ક્રીયા વેળા તંદરોસતી જણાવવામાં આવ્યા પછી મરનારના ઓલાદ થયેલા સગાઓ તથા મીતરો સનમુખ મરનારના પુન માટે કરવામાં આવેલી સખાવત જાહેર કરવામાં આવે છે. તેમજ તે સખાવત કયાં કામો માટે કરવામાં આવી છે તે પણ કેટલીક વેળા પુરવાર જાહેર કરવામાં આવે છે. જયારે કેટલીક વેળા તે પાછળથી જાહેર કરવામાં આવે છે. તકરારી કાગળોમાં મોટે ભાગે વરતમાનપત્રોમાં આગળથી જાહેર થયેલી વીગતો છે. એ કાગળો કાયદાપુરવક દસતાવેજો સરખા નથી. અને હું તેઓને "સેટલમેંટ અથવા ટ્રસટ જાહેર કરનારા ઈનસટરુમેંટસ" લેખતો નથી. તેથી તેઓ માટે સટેમપ ડયુટી ભરવાની જરૂર નથી. સટેમપની ફી ભરયા વગર એ કાગળો કોરટ સનમુખ રજુ કરી શકાશે એવું હું ઠરાવું છું.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરના ઉપલા ચુકાદા સાથે મળતા થયા હતા.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમને પુછેલા સવાલો.

શમશુશઓમમા એરવદ જીવણજી જમશેદજી મોદીને એ પછી આ૦ મી૦ જસટીસ બીમને સાક્ષીના પાંજરામાં પાછા બોલાવ્યા હતા તવણને આ૦ મી૦ બીમને કેટલાક સવાલો પુછયા હતા, જેના તેવણે સોગંદ ઉપર નીચે મુજબ જવાબો વાળયા હતાઃ-

દારાયસ જરથોસતી રાજા હતો કે કેમ તે નકી થયું નથી. પણ હું ધારતું

કહી શકીશ કે તેઓ માજદીયસનાના રાજાઓ હતા. તે ઇરાની છોકરીઓ પરણ્યો હતો. તેઓનાં બાળકોને અસલી ઇરાનીઓના ધરમમાં ઉધારયાં હતાં. ઇરાની છોકરીઓ પારકાઓને પરણી તે છતાં તેઓ ઇરાની લેખાતી હતી. તેઓના બાળકોને જરથોસ્તી તરીકે ઉધારયાં નહી હતાં એમ કહેવા હું તઇયાર નથી. હીરોડોટસ કહે છે કે તેઓને જરથોસ્તી બાળકો તરીકે ઉધારવામાં આવયા હતા. સંવેન હીંદનો રાજા હતો. તે હીંદુ હતો. તેની એક ખુબસુરત છોકરી હતી. તે તેણીને ઇરાન લઇ ગયો હતો. તેણીને પાક કરવાની કીયામાંથી પસાર કરવામાં આવી હતી. હું તે કીયાને નાહાન કહું છું. કારણકે પાક કરવાની સઘળી કીયાઓ નાહાન તરીકે ઓળખાય છે. નાહાનનું સંસકૃત સવરૂપ સનાન છે. આદરગુશસપ નામનું ઇરાનમાં નામીચું આતશબેહેરામ હતું. એ આતશબેહેરામમાં તેણીને એ કીયામાંથી પસાર કીધી હતી કીયા કરનાર મોબેદ હતાં. તેણી રાજા બેહરામગોર સાથે પરણી હતી નોશીરવાન આદેલ વીશે મેં સાંભળયું છે. તે ઇરાની રાજા હતો તે ઘણી બાયડીઓને પરણયો હતો તે એક ખ્રીસતી ઓરતને પરણયો હતો. તેણી રૂમના રાજાની બેટી હતી. તેણીના બેટાને ખ્રીસતી તરીકે ઉધારવામાં આવયો હતો. તેણીનાં બીજાં ફરજંદોને કયા ધરમમાં ઉધારવામાં આવયાં હતાં તે હું કહી શકતો નથી. ખુશરૂ પરવીઝ એ રાજાનો પઉત્ર હતો. તે એક રોમન શાહજાદી સાથે પરણયો હતો. તેઓના બેટાનું નામ શીરૂઇ હતું. તેઓના બેટાનું નામ કોબાદ હતું એવું મને યાદ નથી શીરૂઇએ પોતાના બાપને મારી નાખયો હતો એટલું હું જાણું છું થીરૂઇ પોતે ઇરાનનો રાજા થયો હતો કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. કેખશરૂ હાબરાજીને તથા તેવણનાં કુટુંબને હું ઓળખું છું તેવણના કોઇ ભાઇ પેસતનજી કાબરાજીને હું ઓળખતો નથી. પંજાબ મધે હીસાર બાદે રહેતા પેસતનજી કાબરાજીયા તેવણનાં ધણીઆણીને હું પીછાણતો નથી. કેખશરૂ કાબરાજીના ભાઇનું નામ બહમનજી કાબરાજી છે. શાહનામાની સુંદરીઓ અને શાહનામાના દ્યમતાનો નામની ચોપડીઓ મે પ્રગટ કીધેલી છે. શાહનામાની સુંદરીઓ નામની ચોપડીઓ મેં થોડાક મહીના ઉપર પ્રગટ કરી હતી તે ચોપડીમાં તમોએ જણાવેલા સઘળા દાખલાઓ નથી. કદીમ ઇરાની નામની ચોપડી મેં પ્રગટ કરી છે. શેઠ જહાંગીર કાવસજીએ આપેલું ભાષણ મારા હાથમાં મુકેલાં "જામે જમશેદ" માં પ્રગટ થયેલું છે. તે ભાષણ માટેની વીગતો મેં પુરી પાડી હતી. વળી તેમણે તે ભાશણ કરયું તે આગમજ મેં તે રીવાઇઝ કીધું હતું.

તકરારી કાગળો ઉપર વધુ ચુથણું.

મી. સ્ટ્રેંગમેન એ પછી મજકુર ૭ કાગળો રજુ કીધાં હતાં. તેવણે જણાવયું કે મી॰ લાકિંસ કહે છે કે એ કાગળો "ટીપીકલ" નથી.

ઓ॰ મી॰ જસટીસ દાવર—એ ૭ કાગળોને અમે તમોએ રજુ કીધેલાં "ટીપીકલ" કાગળો તરીકે દાખલ કરયે છીએ.

મી॰ સતરેંગમેને જણાવયું કે એરવદ મોદીને હું એવી મતલબના સવાલ પુછવા માગું છું કે આ પતરા બીજા પતરોના નમુના જેવાંજ છે કે નહી ? હું તે ઉપરાંત તેવણને સવાલો પુછી એવું બતલાવવા માગું છું કે ફંડમાં નાણાં ભરનારાઓએ ટ્રસટીઓને નાણાં સોંપતી વેળા એવું જણાવયું હતું કે અમો તમને તથા તમારી પછી આવનારાઓને નાણાં સોંપયે છીયે. તે વેળા તેઓના ધયાનમાં એવું હતું કે ખાલી પડેલી જગા પુરવાની ટ્રસટીઓને સતા હતા એવું મારૂં કહેવું છે.

એરવદ જીવનજી મોદીને એ પછી સાક્ષીના પીંજરાંમાં પાછા બોલાવવામાં આવયા હતા. મી॰ સતરેંગમેનની તપાસમાં તેવણે જણાવયું કે ૧૮૫૧ પછી સથાપવામાં આવેલાં ફંડોના સંબંધમાં તેઓની સથાપના વીશે લખવામાં આવેલાં પહેલાં કાગળો મળે છે. પણ કેટલાંક ફંડો જાહેરમાં માગણી કરી ઉ

રાવયાં હતાં. તેને લગતાં કાગળો નથી. ક્યાં ફરોનાં પ્હેલાં કાગળોમાં ત્રસટ ઓ તથા તેઓની પછી આવનારાઓના સંબંધમાં જણુવેલું છે તથા ક્યાં કાગળોમાં નથી જણાવ્યું તેની ટીપ મેં તઇયાર કરી છે.

મી૦ લાઉંડસનો વાંધો.

મી૦ લાઉંડસે જણાવ્યું કે આ કાગળો મુકદ્દમાને બંધબેસતાં નથી. પોતાને કાયદાપુરવક સતા આપનારાં દસતાવેજો જો પ્રતાવાદીઓ ધરાવતા હોય તો તે "ઇનસટરૂમેન્ટસ" લેખાય અને તેવા દસતાવેજો મુકદ્દમાને બંધબેસતા થઇ પડે પણુ તે "ઇનસટરૂમેનટસ" હોય તો પછી સટેમપ ડયુટી ભરવી પડે તમોએ ઠરાવ્યું છે કે એ કાગળો "ઇનસટરૂમેનટસ" નથી તેથી તે મુકદ્દમાને બંધબેસતાં નથી.

સોરાબજી પંથકીની ઉલટપાલટ તપાસ.

આગળ સાક્ષી આપી ગયલા મોબેદ સોરાબજી બમનજી પંથકીને એ પછી સાક્ષીનાં પીંજરામાં પાછા બોલાવવામાં આવયા હતા તેવણે મી૦ સ્ટ્રેંગમેનના વધુ ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે ભીખાજી રોસના છોકરા ફરામજીને દેટલાક એ લાવયા તરીકે પણુ ઓળખાતા હતા. પણુ મોટે ભાગે તે રોસ તરીકે ઓળખાતો હતો ભીખાજીના આદરજી નામનો એક બીજો છોકરા હતો તેઓનું ઘર નાનપુરામાં હતું. ભીખાજી તા૦ ૧૪ મી અપ્રેલ ૧૮૬૮ ને દીવસે મરી ગયા એમ હુ જાણુતા નથી દેવસુને ગુજરયાને ૪૦ વરસ થયાં એમ હું જાણુતા નથી કેટલાં વરસ થયા મરીગયાં તે હું જાણુતા નથી તેવણુ થોડા વરસ થયાં મરી ગયાં એમ હુ કહેતા નથી તેવણુને ઘણાં વરસ મરી ગયાને થયલાં હોવાં જોઇએ ભીખાજીના મરણુ વખતે તેવણના છોકરાઓને ઉઠમણામાં રૂ.૧૦ ભરયા હતા તેને લગતી મને બતાવવામાં આવતી રસીટ હું કાંઇ વાંચી શકતો નથી હું ચશમા સાથે લાવયો નથી જ્યારે દસતાવેજો પરથી એમ પુરવાર કરવામાં આવે છે કે તેવણુ તા૦ ૧૪ મા અપ્રીલ ૧૮૬૮ ને દીવસે ગુજરી ગયા તો તે બનેલું હોવું જોઇયે. હું જાણું તો હું કબુલ કરૂં કે ભીખાજી એ દીવસે મરી ગયો. મારી પાસે કાંઇ તેના લેખીત પુરાવો નથી તેવણુ ગુજરી ગયા તયારે મારી ઉમર કેટલાં વરસની હતી તે મેં શું લખી રાખી છે? ભીખાજી ગુજરી ગયા અને તેવણુ સુરતમાં ગુજરી ગયા એટલું મને યાદ છે. મારી ઉમર હમણુ ૬૮ વરસની છે, ભીખાજી મરી ગયા તે વેળા મારી ઉમર ૩૦ વરસની આંહરે હોય એ બનવાજોગ છે ભીખાજી મરી ગયા તયારે હું ૩૦ વરસનો ૨૫ વરસનો અથવા ૪૦ વરસની ઉમરનો હતો તેમને કાંઇ યાદ નથી ફરામજી ૧૮૦૧ના સાલમાં ૭ વરસ થયાં ગુજર ગયો. તે કયા વરસમા ગુજરી ગયો તે મને યાદ નથી તેને ગુજરી ગયાને ૭ વરસ થયાં કે દસ તે મને યાદ નથી તે ગુજરી ગયાને ૧૦ થી વધુ વરસ પણુ થયાં હોય પણુ ૨૦ થી વધુ વરસ થયલાં હોય નહી. ફરામજીના છોકરા ધનજીશાહનાં લગન થયાં હતાં. પણુ તે લગન ૧૮૭૩ માં થયાં હતાં તે હું જાણુતો નથી. જે ધનજીશાહને વરલાવયો હતો તેનાં લગન ૧૫ વરસની વાતપર થયાં હોય એ બનવાજોગ છે. તેની ઉમર તે વેળા ૧૮ અથવા ૨૦ વરસની હતી. તે ધનબાઇ પેસતનજી સાથે પરણયો એમ હું જાણુતો નથી. તેના લગન નાનપુરામાં એક પારસીને તયાં થયાં એટલું હું જાણું છું. ફરામજીની તેની પરગૃહસ્તન પેટની છોકરી હતી. તેની ઘણીઆણી પારસણુ હતી. પણુ ફરામજીનોં તેની પરજાતરન પેટનો છોકરો હતો નહી, મને બતાવવામાં આવતી સરટીફીકેટ ધનજીશાહની લગનની સરટીફીકેટ છે.

આ૦ મા૦ જસટીસ દાવર—હજે સાક્ષી ચશમા વગર વાંચી શકે છે; (હસાહસ).

સાક્ષીએ મી૦ સ્ટ્રેંગમેનના પુછવાથી વધુ જણાવ્યું કે મેં એમ કહયું છે કે ધનજીશાહ બેગમના મુસલમાન ધણીને પેટનો છોકરો હતો. પણુ ધનજીશાહ પરણયો તયાર પછી તેને ફરામજીના છોકરા તરીકે ઓળખાવવામાં આવયો. પ

નજીશાહ પોતાનો છોકરો એવું ફરામજીના મનમાં હતું. તેને પરણાવ્યો. કેહણે પરણ્યો એટલે વળી પોતાનો છોકરો ફીરા જરાઅરજ.

આ મીઠ જસ્ટીસ દાવરે સાક્ષીને ચેતવણી આપી કે તમોએ ચુપ રહેવું સ્વાલ સમઝવો. અને તેનો પાધરો બરાબર સાધો જવબ આપવો. તમો સવલ પુરો પાધરો સાંભળ્યા વગર જ જવાબ આપવા મંડી જાઓ છો.

સાક્ષીએ જણાવ્યું કે ફરામજી સુરતમાં ધનજીશાહને પોતાના છોકરા તરીકે ગણાતો હતો. ધનજીશાહના જનમના ૭-૮ વરસ અગાઉ બીખાજી મરી ગયો હતો. હું જવાની આપી ગયો તવારે મેં જુબ લીધી હતી. અરદેશીરને બદલે મેં બીખાજી નામ આપવું હતું. હું સુરત પાછો ફરયો તયારે મારી જુબા મને માલમ પડી. ધનજીશાહ અને તેની બેહેન કુંવરબાઇની નવજોત નીમચમાં નહી થઇ હતી એમ હું સોગંદપર કેમ કહી શકું? કોઇએ મને કહ્યું હતું કે તેઓના નવજોત ઉદવાડે થઇ હતી. હું અહી સાક્ષી આપી પાછો સુરત ગયો તયારે મને એવી ખબર પડી હતી નહી કે તેઓની નવજોત ઉદવાડે નહી પણ નીમચ ખાતે થઇ હતી. એક મોબેદે મને કહ્યું હતું કે એ છોકરાંઓની નવજોત ઉદવાડે થઇ હતી. તે મોબેદનું નામ મને યાદ નથી એ વાત ઘણા વરસની છે. તે મોબેદના છોકરાંઓના નામ હું જાણું છું. જે મોબેદ સોનારણને રાખી હતા તે મોબેદ પહેલે મરી ગયો, અને તે પછી સોનારણ મરી ગઇ. મોબેદ મરી ગયો તવારે તેના સ્વાન આગળ સોનારણને જવા દેવામા નહી આવી તે હું જાણતો નથી. તેણીએ સુદરેહ પહેરયા હતો અને તેણીને શા માટે જવા દેવામા નહી આવે? સોનારણ નડીઆદમાં મરી ગઇ હતી. વડોદરા નડીઆદથી થોડે દુર છે, નડીઆદથી સઉથી નજદીકનું દાખમું વડોદરા કેમનું દેખનું છે. તે દોખમાના ત્રસટીઓએ એ સોનારણને દોખમામાં સહુડાવવા સામે વાંધો લીધો હતો એ વાત હું જાણતો નથી સોનારણને નડીઆદમાં દાટવામાં આવી હતી.

મીઠ એફ. એમ. તાલયારખાનની ફેરી તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે નડીઆદમાં દોખમું નથી. પારસીઓને નડીઆદમાં દાટવામાં આવતા છે એમ મેં સાંભળ્યું છે. એવું કહેવામાં આવે છે કે નડીઆદમાં પારસીઓને દાટવા અલાહેદી જગા રાખેલી છે. હું પોતે નડીઆદ ગયો હતો નહી.

મીઠ શાપુરજી જીવાજીની સાક્ષી.

મીઠ શાપુરજી જીવાજીએ મીઠ સ્ટ્રેંગમેનની તપાસમાં જણાવયું કે હું પારસી છું. મારી ઉમર ૬૮ વરસના છે. હું મુંબઇનો રહેનાર છું. મેં આખી જીંદગી મુંબઇમાં કહાડી છે. હું મુંબઇની પારસી ચીફ મેટ્રીમોનીયલ કોરટનો ડેલીગેટ છું. હું જુદાં જુદાં પારસી ધરમખાતાઓનો ત્રસટી છું. અનેક અગીઆરીઓનો હું ત્રસટી છું. હું મારી માલકત ઉપર ગુજારો કરૂં છું. હું મુંબઇ શેહેરનો સુલેહનો અમલદાર છું. મીસીસ તાતાના દાખલા આગમજ મુંબઇમાં કોઇ તદન જુદીનને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવામા આવેલો હોવાનો દાખલો હું જાણતો નથી જરથોસતી શબ્દ પારસીઓમાં જરથોસતનો ધરમ પાળનાર અને પારસી માબાપોને પેટે જનમેલો એ અરથમાં વપરાય છે. પારસી એટલે પારસી માબાપને પેટે જનમેલો અને જરથોસતી ધરમ પાળનારો માબાપ બંને પારસી હોવાં જોઇએ.

મીઠ સ્ટ્રેંગમેન-હું જરથોસતી થાઉં તો તમે મને પારસી કહો કે?

સાક્ષી-હું તમોને પારસી નહીં કહું હું તમોને ખ્રીસ્તી પારસી કહું. (હસાહસ).

મીઠ સ્ટ્રેંગમેનની વધુ તપાસમાં સાક્ષીએ કબુલ્યા કે મારાં માબાપ, બાપદાદા બધા પારસી હતા. પારસી માબાપને પેટે કોઇ જનમેલો હોય પણ તે જરથોસતી ધરમ પાળે નહી તો તે પારસી કહેવાય નહી. તેમજ કોઇ જરથોસતી ધરમ પાળતો હોય પણ પારસી માબાપને પેટે જનમેલો નહીં હોય તો

તે પણ પારસી કહેવાય નહી મેં રૂ.૧૫ થી ૨૦ હજાર ધરમ ખાતે આપયા છે. એક ત્રસ્ટી મરણ પામે છે તો તેની જગા બાકીના હયાત ત્રસ્ટીઓ પુરે છે એમ હું જાણું છું રૂ. ૧૮૬૦ થી હું જાણું છું કે એ રૂઢી ચાલતી આવી છે. મેં ફક્ત જરથોસતીઓના ઉપયોગ માટે ફંડમાં નાણાં ભરયાં હતા. પારસી બાપ અને જુદદીન માતાને પેટનાં બાળકોને આગળ પારસી જરથોસતી કોમ તથા ધરમમાં લેવામાં આવતાં હતાં, પણ ૧૯૦૫ ના અંજમનના ઠરાવ પછી તેઓને તેવી રીતે લેવાની મના કરવામાં આવેલી છે. ૧૯૦૫ આગમજ જયારે તેઓને દાખલ કરવામાં આવતાં હતાં તયારે તેઓને સાધારણ પારસી તરીકે લેખવામાં આવતાં હતાં.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તમોએ આપેલાં ફંડના સંબંધમાં નવા ત્રસ્ટીઓ નેમવાનું તમો ધરછાજોગ લેખો છો ?

મી૦ એફ. એસ. તાલયારખાને એ સવાલ પુછવા દેવા સામે વાંધો લીધો હતો.

નામદાર જડજોએ એ સવાલ નોંધી લઇ તે પુછવા દેવા ના પાડી હતી, પણ દેટલા સાક્ષીઓએ સવાલનો "નહી" કરી જવાબ આપી દીધો હતો.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ એફ. એસ. તાલયારખાનની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે હું ખાત્રીથી કહું છું કે પારસી સતાના આગમજ તદન જુદદીનને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાના દાખલા મેં સાંભળયા નથી. હીંદુ, ખ્રીસતી, અથવા મહામેદનને જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવયા હોય એવા દાખલા મને યાદ નથી. મઝગાંવના દાખલાઓ હું જાણું છું. તે વેળા હું મુંબઇમાં હતો. તેના સઘળા પારસી બાપને પેટે જનમેલા હતા તે વેળા જે સઘળા મરદ઼ ઓરતોને વટલાવવામાં આવયા હતા તેઓ સઘળાં પારસી બાપને પેટેજ જનમેલાં હતાં એમ તે વેળા કહેવામાં આવતું હતું. તેમજ તેઓ પોતે પણ તેમ કહેતાં હતાં મને તે દાખલાઓની કાંઇ અંગત માહીતી નથી. હું જાણું છું કે થોડાક પારસી શેઠીઆઓએ તેઓને વટલાવવામાં ભાગ લીધો હતો. મેં કાંઇ ભાગ લીધો નહતો. "પારસી" શબદના તેમજ "જરથોસતી" શબદના "ઇટીમોલોજી"નો મેં કાંઇ અભયાસ કીધો નથી. હું કાંઇ સ્કોલર નથી. માટે મને એનો કંઇ ગો જોઇતો નથી. પારસી તથા જરથોસતી શબદોનો મેં જે ખુલાસો આપયો છે તે કોમમાં સામાનય રીતે સમજવામાં આવતો ખુલાસો છે. "પારસી" અથવા "જરથોસતી" શબદનો અરથ શું થાય છે તે વીશે કોમે સભામાં ભેગી મળી અભીપ્રાય દરશાવયો નથી. સભામાં ભેગા મળયા વગર પણ કોમે કોઇ બીજી રીતે મારી જાણ મુજબ અભીપ્રાય દરશાવયો નથી. ઇરાનીઓને હું અસલતાં પારસી કહું છું. પારસી બાપ અને જુદદીન માતાને પેટનાં બાળકોને હું આગળ પારસી લેખતો હતો પણ હવે પારસી ૧૯૦૫ ના ઠરાવ પછી હું તેઓને પારસી લેખતો નથી. કારણ કે આગળ તેઓને સુદરેહકુસતી પહેરાવવામાં આવતી હતી, અને તેઓની નવજોત થયા પછી હું તેઓને પારસી લેખતો હતો. પણ હવે અંજુમનના ઠરાવ તારીખથી તેઓને સુદરેહકુસતી પહેરવા બંધી ફરમાવેલી હોવાથી હું તેઓને પારસી લેખતો નથી. હવે કોઇ મોબેદ તેઓને સુદરેહકુસતી પહેરાવે નહી. પણ કોઇ મોબેદ અંજુમનના ઠરાવની ઉપરવટ થઇ માની લાજો કે જો તેવાં બાળકને સુદરેહકુસતી પહેરાવે તો હું તેને પારસી લેખું. સર જમશેદજી જીજીભાઇ પારસી બેનાવોલંટ ઇનસટીટયુશનના હું ત્રસ્ટી નથી. પણ સર જમશેદજી જીજીભાઇ પારસી ચેરીટી ફંડનો હું ત્રસ્ટી છું. તે ફંડના ત્રસટડીડો છે. એ ચેરીટી ફંડનાં જુદી જુદી તારીખનાં જુદાં જુદાં ડીડો છે. સર જમશેદજી જીજીભાઇ પારસી બેનીવોલંટ ઇનસટીટયુશનનાં ત્રસટડીડમાં પારસી શબદનો જે અરથ આપવામાં આવેલો તે તમોએ મને વાંચી સંભળાવયો છે તે અરથ સાથે હું થોડેક દરજે મળતો થાઉં છું. જે ફંડનો હું ત્રસ્ટી છું તે ફંડનાં ત્રસટડીડમાં પારસી શબદનો અરથ

જાણવામાં આવયો છે કે કેમ તે મને યાદ નથી. મેં આપેલાં નાણાં ફકત જરથોસતીઓ માટે આપ્યાં હતાં, યાને વટલેલા માટે મેં આપવાં હતાં નહી. મેં તે વેળા તેવી બાહેધરી બતાવી હતી નહી કારણકે તેમ કરવું પડશે એવું સપને પણ ખયાલમાં હતું નહી, અને કદી સાંભળવામાં પણ આવયું હતું નહી. પણ થોડુંક પર જયારે સવાલ ઉઠયો તયારે મેં મારી તેવી બાહેધરી બતાવી હતી. તે ફંડ પારસી જરથોસતીઓ માટેજ છે. તે વેળા હું જે કાંઇ જાણતો હતો તે ફકત એટલુંજ હતું કે મારાં નાણાં જે કોઇ કામમાં હશે તેઓ માટેજ વપરાશે. જુદદીન માતા અને પારસી બાપના બાળકોને તે વેળા કોમમાં લેવામાં આવતાં હતાં. પણ હવે તેઓને લેવામાં આવતાં નહી હોવથી તેઓને મેં આપેલા નાણાંનો લાભ હું આપવા મંગતો નથી અને એમ કહેવામાં હું મને પોતાને તદન ખરો ધારૂં છું.

આ૦ સીં૦ જસટીસ દાવરના પુછવાથી સાક્ષીએ જણાવયું કે નવા વસટીની નેમણુંક કરવાની હાલની રૂઢી સંતોષકારક છે, વે વરસો થયાં વગર મુશકેલીએ સીલસીલાબંધ ચાલી આવી છે. હું તે પસંદ કરૂં છું. ફંડમાં નાણાં ભરતી વખતે ફંડ તથા નવાં વસટીઓ પર આમજનની કશીપણ મસલત વગર નોકરી આપવામાં આવે છે.

મી૦ એફ૦ એસ૦ તાલેયારખાનના પુછવાથી સાક્ષીએ જણાવયું કે હું સર જમશેદજીના કુટુંબનો એક મેમબર છું.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

બપોરે ખાણા પછી કોરટ પાછી બેસતાં મી૦ જમશેદજી બહમનજી વાછડયાએ મી૦ બેગમેનની તપાસમાં જણાવયું કે હું પારસી છું મારી ઉંમર બાસઠ વરસની છે હું પારસી સીકસ મેવીઓની ખાસ કોઠરીનો ડેલીગેટ છું હું સર જમશેદજી જીજીભાઇ પારસી બેનેવોલંટ ઇનસટીટયુશનનો વસટી છું. કુંબલાના શેઠ હોરમસજી બહમનજી વાછાયાના આ વલ્લેદરામનો પણ વસટી છું હું મારી મીલકત ઉપર મારૂ ગુજરાન કરૂં છું. હું કાંઇ નોકરી કરતો નથી. જરથોસતી શબદ હું જાણું છું. જે જરથોસતી ધરમ પાળતા હોય તે જરથોસતી કહેવાય "પારસી" ઇરાનથી નાસી આવેલા લોકોના વંશજો માટે વપરાય છે. કુમ જરથોસતી ફંડમાં મેં ૧૮૭૭માં નાણાં ભર્યાં હતાં. નાણાં તે વેળાના વસટીઓ ઉપર એક કાગળ લખી મેં ભરયા હતા પ્રસટીઓમ. વખતો વખત જગા ખાલી પડેથી હું જાણું છું તે જ આ બો ઇખયાત વસટીગોન પુરી છે. સુમારે ત્રીસ વરસ થયાં એ રૂઢી ચાલતી આવેલી હું જાણું છું આ રૂઢી મેં નાણાં ભર્યાં હતાં તયારે ચાલુ હતી એમ હું જાણતો હતો. મી૦ બેગમેન—તમે ૧૮૭૭માં ભરેલાં નાણાં સંબંધમાં નવા વસટીઓ નેમવાની ઇચછા રાખો છો ?

મી૦ લાઉનડસે આ સવાલ સામે વાંધો લીધો હતો જે પછી નામદાર જજોએ તે સવાલ પુછવા દીધો હતો નહી.

મી૦ બેગમેનની વધુ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે કુલ જરથોસતી એટલે બધા જરથોસતી.

સ—જરથોસતી એટલે શું જરથોસતી ધરમ પાળનાર કોઇ પણ આદમી જ— નહી.

મી૦ લાઉનડસે વાંધો લીધો હતો તે અગાઉ સાક્ષીએ જવાબ આપી દીધો હતો.

સ—ધારો કે મને જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવે તો મને જરથોસતી ગણવામાં આવે કે ?

મી૦ લાઉનડસે એ સવાલ સામે વાંધો લીધો હતો.

નામદાર જજ મી૦ દાવર—આગલા એક સાક્ષીને એ પુછવામાં આવતાં વાંધો લેવાયા હતો નહી અને તેણે એનો જવાબ આપયો છે.

નામદાર જજોએ એ સવાલ પુછવા દીધો હતો. સાક્ષીએ મી૦ બેગમેનને તો જરથોસતી લખવાની ના પડી હતી અને જણાવયું કે તમો ઇરાનથી નાસી આવેલા વંશજોના નથી.

સ૦—મીસીસ તાતા અગાઉ કોઇ પર જાવને વટલાવવાનો દાખલો તમો જાણો છો ? જ૦—નહી.

મી૦ લાઉનડસની ઉલટપાલટ તપાસ માં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે મી૦ મેદીની જબાની લેવાઇ તયારે હું કોરટમાં હાજર હતો.

સ૦—તમારા અભીપ્રાય મુજબ "પારસી" નો અરથ "જરથોસતી" કરી કહી ન શકાય ?

જ૦—હા કોઇ કોઇવાર થાય.

સ૦—પારસી બોલ કોઇવાર જાત તરફ ઇસારો કરયા વગર વાપરી શકાય કે ? જ—હા.

અકબર ધારમીક રીતે પારસી હતો એમ એરવદ જીવણજીની ચોપડીમાં છે તેનો અરથ હું એમ કરું છું કે તે જરથોસતી ધરમ પાળતો હતો. તે વખતે "પારસી" બોલ જાત માટે વપરાયલો નથી. સર જમશેદજી બેનીવાલંટ ફનનડી ટ્યુશનનું ડીડ બતાવવામાં આવતાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે તેમાં "પારસી" બોલ ધારમીક મતલબ માટેજ વપરાયલો છે.

સ૦—તમો કાંઇ આ બાબદમાં અનુભવી નથી ? જ૦—નહી. હું તો સારી રીતે કેળવાયલો છું.

અતરે મી૦ લાઉનડસે ઉલટપાલટ તપાસ પુરી કરી હતી જે સાથે સાક્ષીની જબાની પુરી થઇ હતી.

ખા૦ સા૦ રતનજી સરવેયરની જબાની.

ખા૦ સા૦ રતનજી દાદાભાઇ સરવેયરે મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની તપાસમાં જણાવ્યું કે હું પારસી છું. મારી ઉમર ૭૪ વરસની છે. હું સરકારી પેનશન મેળવું છું. હું પહેલાં જાહેર બાંધકામ ખાતામાં હતો અને પાછળથી પોર્ટ ટ્રસ્ટના હતો. હું મુંબઇનો છું. મારો જનમ મુંબઇમાં થયો હતો. મારી આખી જીંદગી મે મુંબઇમાં ગુજારી છે ટુંક વખતજ હું સાંગામાં હતો. હું દેવલાલી સેનીટેરીયમનો ઓનરરી સેક્રેટરી છું.

મેં ટ્રસ્ટીઓને (હાલના પ્રતીવાદીઓને) એપ્રીલ ૧૯૦૪ માં પાંચસો રૂપયાની સખાવતી લોન આપી છે. નાણાં જરથોસતી આસો બેહરામ એનજલ પહોંચાડવાના ફંડમાં ભરયાં છે. તે નાણાં સાથે મે એક કાગજ પણ ટ્રસ્ટીઓ ઉપર મોકલ્યો હતો. તે ટ્રસ્ટીઓ સર જમશેદજી, બમનજી પીટીટ, મેરવાનજી કામા, હોરમસજી કામા, જમશેદજી ખરશેદજી, અને એક બીજા ગ્રહસથ.

નામદાર જડજ મી૦ દાવર—બીજા ગ્રહસથનું નામ ?

જ—મી આસબરનેર.

સ—તમો જાણો છો કે તયાં અવારનવાર જગા ખાલી પડે છે ? જ—હા.

સ—તે ખાલી જગા કોણ પુરે છે ? જ—બાકીના ચાર ટ્રસ્ટીઓ.

સ—તમો તેઓને કેટલાં વરસ થયા ઓળખો છો ? જ—૧૮૫૬ થી હું તેઓને ઓળખું છું.

સ—તમો ટ્રસ્ટીઓને બદલાવા ઇચ્છા ધરાવો છો ?

નામદાર જડજ મી૦ દાવર—વારંવાર એ સવાલ મુકી કહાડી નાખવાનો મતલબ શું ?

મી૦ સ્ટ્રેનગમેન સાક્ષીને—"જરથોસતી" શબદનો અરથ તમો શું કરો છો ?

નામદાર જજ મી૦ દાવર—એનો અનુભવી નથી અનુભવીઓની જબાની લેવાઇ ચુકી છે.

પછી એ સવાલ તમો શા માટે પુછો છો ?

મી૦ સ્ટ્રેનગમેન—હું એમ બતાવા માંગું છું કે જેઓ એ વાપરે છે તે બરીક તેનથી વાપરતા નથી.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે મેં ફંડમાં જયારે નાણાં ભરયાં હતાં તયારે મારી એવી ઇચ્છા હતી કે એ નાણાંના લાભ ફકત પારસી જરથોસતીઓજ લે અને તેનો લાભ વટલેલાઓને મલે નહી.

સ—પારસીઓ એટલે શું ?

જ—પારસી માબાપને પેટ જનમેલાંઓ.

મી૦ લાઉંડસ—જો એમ કહેવામાં આવે કે આ ગ્રહસથ એક અનુભવી નથી તો હું ઉલટપાલટ તપાસ કરીશ નહી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—એવા અનુભવી નથી એ પછી કોરટે મી૦ સરવેયરને જવાની રજા આપી હતી.

દસ્તુર દારાબની ફરી તપાસ.

નામદાર જજ મી० બીમનની તપાસમાં દસ્તુર દારાબે જણાવ્યું કે વાડીઆજીના આતશબેહેરામનો વડો ધરમગુરૂ છું. ૧૮૮૪ ના વરસથી હું તેની પાસે રેહેતો હતો. મેં વાંઝીઆલા કુટુંબ વીગે સમજ્યું છે પણ હું તે કુટુંબને ઓળખતો નથી.

સ—તમોએ તેઓના ઘરમાં કાંઇ ક્રીયા કરી છે?

જ—મને યાદ છે ત્યાંસુધી નહી.

સ—તે કુટુંબના કોઇ સભાસદને તમારા આતશબેહેરામ સાથ સંબંધ હતો?

જ—નહી.

અતરે નામદાર જજોએ કેટલીક વાર મસલત કરી હતી. જે પછી નામદાર જજ મી० બીમને દસ્તુર દારાબને જવા કહ્યું હતું.

મી० બાપુજી વાહાડયાની જબાની.

મી० બાપુજી પેસતનજી વાહડયાએ મી० સત્રેનઅમનની તપાસમાં જણાવ્યું કે હું પારસી છું. મારી ઉમર છપન વરસની છે.

હું ઓડીટર અને એકાઉટંટ છું. હું કુંપનીનો એકાઉનટંટ નથી. મ ૧૮૭૯ મા પંચાયતમાં પાંચસો રૂપયા ભરયાં છે. તે જરથોસતી રસાનોન અવલમ જલ પેહચાડવાના ફંડમાં ભરયા છે. વખતોવખત ત્રસટીઓની જગયા ખાલી પડે છે. તે જગયા કેમ પુરવામાં આવે છે તે હું જાણું છું. તે બાકીના ચાર ત્રસટીઓ પુરે છે. હું આ રૂઢી મારા બચપણથી જાણું છું. મારા સમાગમમાં જેવો આવે છે તેઓ પણ એ વાત જાણે છે. મેં નાણાં ભરયાં તયારે ત્રસટીઓ ઉપર તે વેળાએ મેં કાગજ લખયો હતો, મેં તે બધાઓના નામો કાગજમાં લખયા હતા. મેં નાણાં ભરયા તયારે મારી ઇચ્છા ફકત પારસી જરથોસતીઓના લાભ માટે વાપરવા આપવની નહતી.

નામદાર જજ મી० બીમન ચોખખા પારસી?

જ—હા.

સાક્ષીએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે હું તેમાં ઇરાનીઓને પણ ગણું છું.

સ—મીસીસ તાતા જેવી કોઇને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવેલું તમો જાણો છો?

જ—નહી.

મી० લાઉનડમની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે હું ઘણી થાપણવાળી કંપનીઓનો હીસાબ તપાસું છું. મેં પારસી પંચાયતનો હીસાબ કદી પણ તપાસયો નથી. હું તે માટે ખાત્રી આપું છું.

સ—પારસી બોલ કોઇવાર ધારમીક નેમથી વપરાય છે?

જ—હા.

સ—"અકબર ધારમીક કામે પારસી હતો" એનો અરથ શું તે ઇરાની વંશનો હતો?

જ—હી. અમારામાં એવી માનયતા છે કે કોઇ દસતુરે તેને સદરો પેહરાવયો હતો.

સ—કોઇ એમ તો નહીજ કહેશે કે અકબર ઇરાનથી નાસી આવેલાઓના વંશનો હતો?

જ—નહી.

સ—"મોનોથીએસટીક પારસી હીંદુ ઇઝેમ" નો અરથ શું?

જ—હું સમજતો નથી.

સ—"પારસી" ધારમીક નેમથી ઘણીવાર વપરાય છે?

જ—હા, ઘણીવાર.

અત્રે સાક્ષીની તપાસ ખતમ થઇ હતી.

મી० ડોસાભાઇ દાદાભાઇ આલબલેસની જબાની.

મી० ડોસાભાઇ દાદાભાઇ આલબલેસે સ્ટ્રેંગમેનની તપાસમાં જણાવ્યું કે હું પારસી છું. મારી ઉમર છપન વરસની છે. હું હમેશા મુંબઇમાં રહું છું. હું બીજા પ્રતીવાદીનો ભત્રીજો થાઉં છું. હું ઇરાન દેશના ગરીબ જરથોસતીઓની હાલત સુધારવાના ફંડનો ત્રસટી છું. હું સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેનેવોલંટ ઇનસટીટીઉશનનો ઓડીટર છું. હું આલબલેસ બાગનો ત્રસટી છું. બાગનું મકાન પારસીઓની જાહેર સભાઓ, લગનો વગેરે માટે વપરાય છે.

૧૮૮૪ માં મેં મારાં કુટુંબ ભેગાં પાંચ હજાર રૂપયા પંચાયતના ટ્રસટીઓને આપયા હતા. તે સાથે મેં કાગજ પણુ લખયો હતો. મેં કાગજમાં તેઓનાં નામ પણુ લખયાં હતાં. તે વખતે મારા કાકા ટ્રસટી હતા કે નહી તે માટે હું ચોકકસ નથી. મને તે બરાબર યાદ નથી. ટ્રસટીઓની જગા વારંવાર ખાલી પડે છે. તે જગયા બાકીના ચાર ટ્રસટીઓ ભરે છે. હું લાંબો વખત થયો એ વાત જાણું છું. આ રૂઢી મારા સમાગમમાં આવનારા બીજાઓ પણુ જાણે છે. મેં તે રૂપયા કયા કયા ફંડમાં ભરયા છે તે મને હાલ યાદ નથી.

શાક્ષીએ મી૦ લાઉંડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવયું કે મારા કાકાની ઉમર ૭૯ વરસની છે.

સ૦—તેઓ પછી તમો તે જગયા ઉપર આવશો?

જ૦—હું તે જાણતો નથી.

સ૦—તમારા કરતાં તમારા કુટુંબનો કોઇ સારો દાવાદાર છે કે?

મી૦ સ્રેગમેને તે સવાલ સામે વાંધો લીધો હતો.

મી૦ લાઉનડસ—જે તમારા કુટુંબમાંથી ચુંટવો પડે તો તમારા કરતાં વધારે સારો દાવો કોહનો છે કે?

મી૦ સ્રેગમેને આ સવાલ સામે પણુ વાંધો લીધો હતો.

નામદાર જજોએ આ સવાલ પુછવા દીધો હતો.

સાક્ષીએ જવાબ આપયો કે હું તે શું જાણું તે ટ્રસટીઓ જાણે.

નામદાર જજ મી૦ હાવરે તેઓને ગુજરાતીમાં ખુલાસો કરી પુછયું હતું.

સાક્ષી—મારા કુટુંબમાં વડાનાં વડા તેઓ પછી હુંજ છું.

સ૦—તમો હરેક પારસી મરણુ વેળાએ ઓટલે જાઓ છો? તમો બધેજ હાજર રહો છો? જ૦—જેઓને હું ઓળખું છું તેઓને તયાંજ હું જાઉં છું.

સ૦—તમો ઘણી વેળા ઓટલે ગયા છો? જ૦—હા.

સ૦—જો એક દુરવંદને સદરો વડો સદ્રુર પેહરાવે ને તે મરી જાય તો તમો શું સુચના કરો? જ૦—તેને દોખમે નહી ચહડાવવું અનજુમન કરે તે થાય.

સ૦—તેટલા ખોટી તો થવાય નહ તયારે તેનું શું થાય? જ૦—દખમાના ટ્રસટીઓએ જે ઠરાવ કરયો હોય તે થાય.

સ૦—દખમામાં નાખવાનો ઠરાવ નહી હોય તો શું કરો? જ૦—તેનાં સગાંવાહાલા તે માટે જોઇતાં પગલાં લે.

સ૦—જો તેનુ કોઇ સગુ નહી હોય તો? જ૦—તેમ કેમ નહી બને.

સ૦—એક અમેરીકન હતો તે પારસી થવા માગતો હતો. તેને લેતે તે મરી જતે તો શું કરતે તમો ટ્રસટી હોતે તો શું કરતે જ—જે ઠરાવ થયા છે તે મુજબ ચાલવુજ જોઇએ.

સ—પણુ તમો ધારમીક માણુસ જહો.

સ—લાસને બાળવી દાટવી તે ગુનાભરેલુ છે એમ ધરમમા છેની? જ૦—હા. પણુ હું કાંઇ ધરમ એટલો ભણેલો નથી.

સ—જે કામ પાપી છે તેમ તમો જાણો તે ટ્રસટીઓ તે કરયા કરોંકે? જ—નહી.

નામદાર જજ મી૦ હાવર— તમો બોલો તે સમજોચ કે? શાક્ષી—ટ્રસટીઓને કહુ કે આ કામ ગુનાહ ભરેલુ છે ને હુ તો ઠરાવ મુજબ ચાલવા કહુ.

સ— જો ટ્રસટીઓ લાસ બાળે કે દાટે તો ઘણું ગુનાહ ભરેલુ કામ કરેલુ કેહવાય કે? જ—નહી.

સ— જો તેઓ જોખમદાર હોય તો તેઓ ગુનેહગાર કેહવાય કે? જ—હા.

સ—તયારે બાજા દોખમા વતલેલ માટે છે કે? જ—નહી.

મી. સ્રેનગમેને ફરી તપાસ કરવા ના પાડી હતી જે પછી કોરટ ઉઠી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ટ્રસટીઓના હાથમાંના ફંડોના કારોબાર સંબંધી યોજના.

ફંડોમાં નાણાં ભરતી વેળા એ નાણાં ભરનારાઓના ખયાલો.

ભ્રસટીઓનો પુરો થયલો મુકદમો.

મી૦ સ્રેંગમેને શરૂ કરેલું ભાશણ

પારસી પંચાયતની પહેલવહેલી સભા.

પંચાયતના સભાસદોનો કોમમાં ભરતઓ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૮ મી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસ્ટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હારમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મન્ચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ બાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને મી૦ ફરદુનજી પેસતનજી તાલયારખાન અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

કોરટ બરાબર ૧૧–૪૦ કલાકે બેસતાં મી૦ સ્રેંગમેને જણાવયું કે બીજી કાંઇ બી વધુ જબાની રજુ કરવા અગાઉ હું એક બાબદ વીશે બોલવા માંગુ છું અને તે એ છે કે ટ્રસ્ટીઓનાં હાથમાંના ફંડોના કારોબારને લગતી કાંઇમાં યોજના રચાઇ હોય તો તે ૧૮૮૪ નાં ટ્રસટડીડની કલમને અનુસરતી રચવી.

અત્રે મી૦ સ્રેંગમેને પોતાના બોલવાના ટેકામાં ડીડમાં આવતી રૂઢીને લગતો કાંઇ ટકી બતાવયો હતો.

ના૦ મી૦ જસટીસ દાવર–પણ એવી કાંઇબી યોજના ઘડી કાઢવી યા નહીં તે બાબ કોરટે કાઇમા નકી અભીપ્રાય બાંધ્યો થી અને તેટલા માટે ન યોજના કેવી રીતે ઘડી તે બાબ કોઇમા રીતે ઉંડાણમાં ઉતરવું એ કવખતનુજ ગણાશે જે વળા માટે એવી કાંઇ યોજના ઘડવાના તબકકાએ આવે તયારે તમે એ બાબે બોલજો.

મી. કાવસજી દાદાભાઇ દુબાશની જબાની.

મી૦ કાવસજી દાદાભાઇ દુબાશે મી૦ સ્રેંગમેનની તપાસમાં એમ જણાવયું કે હું એક પારસી છું.

સ–તમે પારસી મેટ્રીમોનીયલ કોરટના ડેલીગેટ છો કે?

જ–હા.

સ–તમારાં ધણીયાણી કયારે ગુજરયાં?

જ–૧૮૯૭ માં.

સ–તે વેળા તમે કાંઇ બક્ષેસ કરી હતી કે?

જ–હા, મેં પારસી પંચાયતનાં ભ્રસટીઓને રૂ ૧૦૦૦ આપયા હતા.

સ–ટ્રસટીઓને તેની રસીદ મળી હતી કે?

જ–હા.

સ–હાલમાં તે તમારી પાસે છે કે?

જ–અહીંયા નથી.

સ—તે ઉપર કોને સહી કરી હતી?

જ—તે મને યાદ નથી.

સ—ટ્રસટીઓની ખાલી જગયા કેમ પુરવામાં આવે છે?

જ—હયાત ટ્રસટીઓ તરફથી પુરવામાં આવે છે.

સ—એ મીના તમે કયાંથી જાણો છો?

જ—છેલ્લાં ૨૫ વરસ થયાં હું જાણું છું.

સ—બીજા બધા પારસીઓ એમ જાણે છે કે?

જ—હા, સામાનય રીતે બધા પારસીઓ એમ જાણે છે.:

ઓ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—તે તમે શું બધા જરથોસતીઓને પુછો છો કે તમે એ વાત જાણો છો કે?

જ—નહીં, તેમ નહીં, પણ સામાનય રીતે ખબર પડે છે.

સ—પારસી બોલનો અરથ શું કરો છો?

જ—પારસી એટલે પારસી માબાપને પેટે જનમ લીધો હોય તે અને જરથોસતી ધરમ મુજબ ચાલતો હોય.

સ—પારસી બાપ અને જુદીન માતાને પેટના છોકરાને પણ ફંડનો લાભ મળવો જોઇએ કે?

જ—મેં જયારે ધરમખાતાંમાં રૂપીઆ આપયા હતા તયારે મને કાંઇ એવો વીચાર થયો હતો નહી.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ લાઉંડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં શાક્ષીએ જણાવયું કે મને આપવામાં આવેલા દસતાવેજ ઉપર મેં સહી કરી છે.

સ—એની અંદર જે વીગતો જણાવવામાં આવી છે તેની સાથે તમે હજુર મલતા થાવો છો કે? જ—નહી.

સ—તયારે તમે શા સબબથી વીચાર ફેરવયો છે?

જ—બનજીનની સભાએ બોલાવવા સામે વાંધો લેવાના આવયા હતો તેને લગતી આ આરો છે અને તે ઉપર મેં સહી મેલી છે.

સ—પણ તમે તમારો વીચાર કયારથી ફેરવયો?

જ—મેં મારો વીચાર જયારે એ બાબતની ચકચાર જાગતી હતી તે દરમયાન ફેરવયો હતો.

સ—પણ તમે શું કામ ફેરવયો હતો?

જ—તેનો કાંઇબી ખાસ ચોકસ સબબ નથી.

સ—તમે જયારે નાણાંની રકમ અન જુમનને આપી તયારે તમે વટલાવવાનો સવાલ ધયાનમાં લીધો હતો કે?

જ—નહી.

સ—તયારે ટ્રસટીઓ એમ પોતાની સમજ પ્રમાણે ફંડનો ઉપયોગ કરે એમ જાણીનેજ તમે નાણાંની રકમ આપી હતી કે?

જ—હા.

શાક્ષીએ મી૦ એંગમેનની તપાસમાં એમ જણાવયું કે મીસીસ ટાટા સીવાય મુંબઇમાં સદંતર જુદદીનને વટલાવવાનો બનાવ અગાઉ બનયો નથી.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—મીસીસ ટાટાને તયારે જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવયાં તયારે તમારા પર શું અસર થઇ?

જ—હું તેથી ઘણો અજબ થયો.

સ—નાવજોતમાં તમે ગયેલા હતા કે?

જ—નહીં, પણ મને ઇજન થયલું હતું.

ડા૦ સુખીઆનાં જબાની.

એ પછી ડા૦ નાદીરશાહ દાદાભાઇ અરદસરજી સુખીઆએ મી૦ એંગમેનની તપાસમાં જણાવયું કે હું પારસી છું.

સ—તમારી ઉમર કેટલી છે?

જ—આસરે ૪૮ ની.

સ—તમે મુંબઇમાં જનમયા હતા કે?

જ—હા.

સ—તમે તબીબી માણસ છો કે?

જ—હા, અને હું જુદી જુદી ડીગ્રીઓ ધરાવું છું.

સ—૧૮૯૭ માં તમારા એક ભાઇ મરણ પામયા હતા કે?

જ—હા.

સ—અને તમોએ તેની નબઇતે પારસી પંચાયતનાં ટ્રસટીઓને રૂ. ૫૦૦ ની રકમ ૧૮૯૭ માં આપી હતી કે?

જ—હા.

સ—તે રકમ કયાં ફંડમાં આપી હતી?

જ—ભુખાં લંગડાઓના ફંડમાં.

સ—(શાક્ષીને એક કાગળ આપીને) આ કાગળ તમે પંચાયતનાં ટ્રસટીઓ પર લખયું હતું કે?

જ—હા.

સ—ત્રસટીઓની ખાલી પડતી જગયા કેમ પુરવામાં આવે છે?

જ—હયાત ત્રસટીઓ પુરે છે, અને તે રેવાજ આજે ૨૦ વરસ થયાં મારી જાણમાં છે.

સ—તમે રૂપયા આપયા તે વેળા તમે જુદ્દીનનો કાંઇ વીચાર કરેલો કે?

જ—નહીં, પણ તે પારસીઓનીજ વપરાસમાં રહે એવો ઠરાવ હતો.

સ—પારસી એટલે શું?

જ—ઇરાનનાં વંશજોથી ઉતરી આવેલા અને જરથોસતી ધરમ જે પાળતા હોય તે પારસી કેહેવાય.

સ—મીસીસ ટાટા સીવાય મુંબઇમાં કોઇબી જુદ્દીનને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવામાં આવયાં હોય એવા દાખલા તમે જાણો છો કે?

જ—નહી.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ લાઉનડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે હું ઇંગલેંડ ગયો નથી.

સ—તમે જુદ્દીન ચરચાની બાબદમાં બહુજ સખત ભાગ લીધો છે કે નહીં?

જ—સખત નહીં પણ તીક્ષણ ભાગ લીધું.

સ—(સાક્ષીને એક ચોપડી દેખાડીને) આ ચોપડી તમે બનાવી છે કે?

જ—હા.

સ—એમાં જુદ્દીન બાબેનો તમારો વીચાર દરશાવયો છે કે?

જ—હા.

સ—૧૮૯૭ માં જયાર તમે નાણાંની રકમ પંચાયતના ત્રસટીઓને આપી તયારે તમે જુદ્દીનો વીશે કાંઇ ખયાલ રાખયો હતો કે?

જ—નહીં.

સ—જીવણજી મોદીપર બે અમેરીકન અડસથોનો કાગળ આવયો હતો તે તમોને ખબર છે કે?

જ—હા.

સ—તે તમોએ શાપરથી જાણયું?

જ—વરતમાનપત્રો ઉપરથી.

સ—૧૮૯૭ માં તમોએ જયારે નાણાંની રકમ આપી તયારે તમે એમ તો નહીજ ધારયું હતું કેની કે એ બે અમેરીકન અડસથો જરથોસતી થઇને તમારા નાણાંના ઉપયોગમાં ભાગ લેશે નહીં?

જ—અલબતાં તેવો વીચાર મને હતો જ નહીં.

સ—પણ તમે ત્રસટીઓને તે તમારો વીચાર જણાવયો હતો કે?

જ—નહીં.

સ—તે બે અમેરીકન અડસથો જરથોસતી મહજબમાં આવે તે સામે તમે વાંધો કાં ઉઠાવયો હતો?

જ—કેમકે કાઇબી જુદ્દીનોને કોમમાં દાખલ કરવા સામે મને મજબુત વાંધો હતો.

સ—ત્રસટીઓની ખાલી જગયા હવા તે ત્રસટીઓ તરફથી પુરવામાં આવે તે સામે ઘણાને વાંધો હતો કે?

મી૦ ઇંગમેને આ સવાલ સામે વાંધો ઉઠાવયો હતો. મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે મારા સવાલની મુખય મતલબ સાક્ષીને એટલુંજ પુછવાની છે કે વરતમાનપત્રોમાં એવી કાંઇ વાતો આવી હતી કે?

કેટલીક તકરાર પછી કોરટે એ સવાલ પુછવા દીધો હતો નહીં.

મી૦ લાઉંડસ—(કોરટને) ગઇ કાલે મી૦ શાપુરજી જીવાજીની જબાની વેળા એક ચોકસ સવાલ તમો નામદારે પુછવા દીધો હતો નહીં, પણ પાછલથી તેજ સવાલ તમે પુછયો હતો. તેટલા માટે હાલનાં દાખલામાંથી તમે તેમ કરશો તો મને મદદ મળશે.

મી૦ હોરમસજી મંચેરજી કામાની જબાની.

અત્રે બીજા સાક્ષી તરીકે મી૦ હોરમસજી મનચેરજી કામાને બોલાવવામાં આવયા જેઓ સાક્ષીનાં પીંજરામા આવયા એટલામાં એ૦ મી૦ જસટીસ બીમને જાણવા માંગયું કે હજુ કેટલા સાક્ષીઓ બાકી છે?

મી૦ ઇંગમેન—હું થોડા વખતમાં હવે પુરું કરી નાંખીશ.

મી૦ ઇંગમેનની તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે હું પારસી છું.

સ—તમે આ મુકદમાના ચોથા પ્રતીવાદીના ભાઈ થાઓ છો કે?

જ—હા.

સ—તમારો વસવાટ કયાં છે ?

જ—મુંબઈમાં.

સ—તમારી કેટલી મીલકત છે ?

જ—ઘણી છે. મુંબઈમાં એક સીવાય સ્થળ મ્યુનીસીપલ વારડોમાં હું મીલકત ધરાવું છું.

સ—તમોએ કાંઈ ચોકસ મીલકતો પંચાયતને સોંપી છે ?

જ—હા. મે અને મારા ભાઈએ મળીને ચોકસ મીલકતો આપી છે.

સ—કયારે ?

જ—૧૮૯૫ થી.

સ—ત્રસટીઓની ખાલી પડતી જગયા કોણ પુરે છે ?

જ—હયાત ત્રસટીઓ.

સ—તમે એ કેટલો વખત થયો જાણો છો ?

જ—૩૦ થી ૩૫ વરસ થયાં.

સ—સામાનય રીતે પારસીઓ એ બીના જાણે છે કે ?

જ—હા, પારસી કોમમાં એ બીના પુરતી રીતે જાણીતી થયલી છે.

અત્રે મી૦ સ્ત્રેંગમેને મુંબઈનાં એક વરતમાનપત્રમાં ત્રસટીઓની નેમણુક બાબદમાં પ્રગટ થયલા હેવાલોની તારીખો કોરટમાં રજુ કરી હતી. મી૦ લાવંડસે તે સામે વાંધો ઉઠાવી એમ જણાવયું કે ખાસ તારીખો આપવાથી કાંઈ વળયું નહી. હું કાંઈ તે પત્રને ઓળખતો નથી ને તેમાં શું છે તે કોરટ જાણતો નથી.

ઓ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તેમ કરવું ઘણું મુશકેલ થઈ પડે માટે તમારા સોલીસીટરો રાજનામાંથી જોઈ લેશો તો ઠીક થઈ પડશે.

ઉલટપાલટ તપાસ.

મી૦ લાવંડસની ઉલટપાલટ તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવયું કે મી૦ મેહેરવાનજી કામા મારા ભાઈ થાય છે.

સ—તમારા ભાઈને તયાં કાંઈ છોકરા છે કે ?

જ—નહી.

સ—તમોને છે કે ?

જ—હા છોકરા અને છોરીઓ.

સ—તમે બીજ ભાઈઓ છો કે ?

જ—હા.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને તે પછી ત્રસટ અને ધરમ ખાતાંઓને [illegible] ગતી યોજના બાવાના સંબંધમાં હાલ કોરટમાં [illegible] કરી રહી આવે છે તે બતાવવા માટે હાલ કોરટના આગલા મુકદમામાં અખત્યાર કરવામાં આવેલી રાહોના કેટલાક દાખલાઓ ટાંકી દેખાડયા હતા.

તા૦ ૧ લી જુન ૧૮૫૦ માં પંચાયતની મળેલી સભાના કામકાજનો હેવાલ આપવામાં આવેલો છે તે મધે એમ જણાવવામાં આવયું હતું કે કોઈ પરેલના મના પારસીએ રાખેલી જુદદીન ઓરતને પેટના બાળકોને સદરો કુસતી પેહેરાવયો હતો, આ સદરો કુસતી પેહેરાવનાર મોબેદને પંચાયતે ધારમીક કામકાજ કરતો અટકાવયો હતો.

એ પછી મજગામ ખાતે વટલાવવામાં આવેલા જુદદીનોની બાબદનું દસતુર જામાસજીનું ચોપાનયું બહાર પડયું હતું તે કોરટમાં રજુ કરયું હતું.

મી૦ સ્ત્રેંગમેને તે પછી ગોદાવરાની અગીયારીપર મારવામાં આવેલી તખતી પરનો લેખ રજુ કરયો હતો.

અત્રે મી૦ સ્ત્રેંગમેને પ્રતીવાદીઓ તરફનો મુકદમો પુરો કરયો હતો.

મી૦ લાવંડસે જણાવયું કે મી૦ સ્ત્રેંગમેને એમ જણાવયું છે કે રોજ કુટુંબનાં માણસો જુદદીન છેજ નહી. પણ તઓ જુદદીન હતાં એવું પુરવાર કરવા માટે અમો શાક્ષી રજુ કરશું કે જે તેમને અંગત રીતે ઓળખતા હતો.

આ સાક્ષી કોરટમાં હાજર હતો નહી તે ઉપરથી મી૦ લાવંડસે જણાવયું કે કમનસીબે તે શાક્ષી હમણાં કોરટમાં હાજર નથી, માટે તે બાબે હું દલગીર છું કે કાંઈબી કરી શકતો નથી.

મી૦ સ્ત્રેંગમેનનું ભાશણ.

એ પછી મી૦ સ્ત્રેંગમેને પોતાનું ભાશણ કરતાં એમ જણાવયું કે આ મુકદમો બે વરસથી માંડવામાં આવયો છે. પેહેલી બીના એ છે કે વાદીઓ તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે હાલના ત્રસટીઓની નેમણુક ખરી અને કાયદાપુરવક રીતે કરવા

માં આવી નથી તેઓ એમ જણાવેછેકે તે
નેમણુક કોમતરફની થઇનથી પણ કોરટ
જો એવા મત ઉપર આવે કે એ નેમણુંક
કાયદેસરની થઇ નથી તો તેણે એમ
જાહેર કરવું જોઇયે કે એ નેમણુંકો આ
જવ સોથી થતી આવી છે અને તે
સંબંધ કોમની પુરેપુરી આગ્નાથી મલી
છે. મી૦ ડોસાભાઇ ફ્રામજીએ પોતાની
ચોપડીમાં પાને ૨૭૦ માં એમ જણાવ
યું છે કે પેહેલી પારસી પંચાયત કોમનાં
ઘણાજ આગેવાન અને લાગવગવાલા
માણસોની બનેલી હતી અને તેની સ
તાની સામે કોઇબી થતું હતું નહીં. તે
પોતાના સઘળા અભીપ્રાયો જાહેર આ
પતી હતી અને કોમને સારે રસતેજ
દોરવતી હતી.

હવે મારા લોરડ, આનાં કરતાં વધારે
સરસ લખાણ અને સાબેતી કઇ હોય.
વળી મારા મીત્ર મી૦ લાર્કંડસે પોતે ર
જુ કરેલા પુરાવાઓમાં પેહેલો પુરાવો
એજ ચોપડીમાંથી લીધો હતો.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને તે પછી તેજ ચોપ
ડીમાંથી પાને ૨૮૦ માંનું લખાણ જે
પંચાયતને લગતુંજ હતું તે વાંચી સંભ
ળાવ્યું અને જણાવ્યું કે આ ઉપરથી
તમો નામદારને માલમ પડશે કે પંચાય
તના સભાસદો સઘળા ઘણાજ મરતબો
ધરાવનારા હતા. મી૦ લાર્કિનડ
સ પોતે રજુ કરેલા એક પુરા
વા યા સરકારી ઠરાવ બાબેનો
ઇસારો કરે છે પારસી જાત વી
શે ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે. પણ
તે ઉપરથી તે સામુ એમ દેખાય છે કે
તે લોકો પોતે પંચાયતના સભાસદોની
નેમણુકની બાબતમાં ઘણાજ સંભાળ
રાખતા હતા, અને જેમ બને તેમ મા
નવંતા અને કોમનો વીશ્વાસ ધરાવતા
રાઓનીજ પસંદગી તેઓ કરતા હતા.

બીજો એક સરકારી ઠરાવ તા૦ ૨૦
મી મે ૧૭૯૩ ને દીવસનો છે જે મ
ધે પણ પારસી પંચાયતના નેમણુક બા
બે સાતોષ અને વખાણ દેખાડવામાં
આવ્યાં છે, અને મુંબઇની પારસી પં
ચાયતને ઘણી લાગવગવાલી ગણવામાં
આવી છે. એ ઉપરથી તમો નામદાર
જોઇ શકશો કે પંચાયતના ૨૪ આગે

વાની નેમણુંક કોમના વડાઓ અને
આગેવાનો તરફથી થતી હતી અને તે
બાબે ઘણી તારીફલાયક સંભાળ લેવા
માં આવી હતી

હવે આએ રેવાજ ૧૮૧૮ સુધી ચા
લુ હતો અને તયાર પછી અનજુમન
તરફથી પંચાયત નેમાવા લાગી ૧૮૨૩
માં એવી રીતે પેહેલી પંચાયતની સ્થાપ
ના થઇ હતી. પણ ૧૮૪૩ માં સર જમ
શેદજીએ જણાવ્યું કે આ રૂઢી પડી ભાં
ગી છે તે માટે કાંઇ નવીની સથાપ
ના કરવી જોઇયે. ૧૮૪૩ થી તેટ
લા માટે અનજુમન કદાબી પંચાયતની
નેમણુંક કરતી હતી નહીં હવે ૧૮૩૮
સુધી સઘળા ફંડો એ પંચાયતના હાથ
માં હતાં. હવે સઘળી મીલકતો અંજુમ
નના હાથમાં હતી તે દેખાડવાને ફરયાદ
પક્ષ તરફથી સેહેજબી જણાતી પડો ન
થી. એ સઘળી મીલકતો ફકત પંચાયત
ને હસતક હતી અને અનજુમનને યાને
કોમને તેની સાથે કાંઇબી લાગતુંવળગ
તું હતું નહીં.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને આગળ ચાલતાં એમ
જણાવ્યું કે "કોમના આગેવાનો" એ
શબ્દો કાંઇબી નકી અરથ દેખાડનારા
નથી. તેટલા માટે સથાવર અને જંગમ
માલકતોના તેમ જુદાં જુદાં ફંડોના ર
ખેવાલો તરીકે કોણને નેમવા અને તેઓ
કેવા માણસો હોવા જોઇયે તે કોરટે વી
ચારવાનું છે.

૧૮૨૩ મા પંચાયત તરફથી ચાર ત્ર
સટીઓની નેમણુક થતી હતી. આ ત્રસ
ટીઓ પોતાને હસતક નાણું રાખતા હ
તા અને ચોપડા તપાસતા હતા તેમજ
બીજો સઘળો કારોબાર ચલાવતા હતા.
એ ત્રસટીઓના પોતાનાં સાલ કારભાર
થી માલકતો વધારતા હતી. તેઓ પોતા
ના હીસાબ કેતાબ છપાવી પ્રગટ કરતા
હતા. વળી પંચાયત એવી રીતે ત્રસટી
ઓનાં કામકાજના આડે આવતી હતી
અથવા તો કોઇથી ચોકસ બાબદમાં વ
ચે પડતી હતી એમ સેહેજ પણ દેખાડ
વામાં આવ્યું નથી. દરેક રીતે ત્ર
સટીઓ પોતાનું કામ બાહોશીથી ચ
લાવતા હતા અને તેથીજ પંચા
યત વચે પડતી હતી નહીં. તેટલા

માટે મારા કહેવાની મતલબ એ છે કે આ ટ્રસટીઓ સઘળી મીલકતોનાં ટ્રસટીઓ હતા એવા અનુમાન ઉપરજ કોરટ આવશે.

હવે પંચાયત પડી ભાંગી તે અગાઉ ટ્રસટીઓ કાંઇ પંચાયતના સભાસદો હતા નહી. ૧૮૫૧ થી ટ્રસટીઓ પોતા વચે ખાલી પડતી જગયાઓ પુરતા આવયા છે. ૧૮૨૩ માં એવો રેવાજ હતો કે બાપ જો મરી જાય તો તેનો છોકરો તેની જગયાએ આવતો હતો. પણ ૧૮૫૧ થી એ રૂઢીમાં ફેરફાર થયો અને ટ્રસટીઓ પોતેજ ખાલી પડતી જગયાઓ પુરવા લાગયા. ૧૮૫૧ માં એક ટ્રસટી ફરામજી કાવસજી મરણ પામયા તે પછી એવી રીતની નેમણુકને લગતું એક ડીડ ઘડી કહાડવામાં આવયું હતું. એ ડીડ થયા પછી હમણા સુધી ટ્રસટીઓજ ખાલી પડતી જગયાએ પુરે છે. વરતમાનપત્રોમાંના હેવાલો જે મેં આજે રજુ કરયા છે તે મધે પણ એમજ જણાવવામાં આવયું છે. વળી તમો નામદાર કોરટ અત્રે રજુ થયલી જુબાની બી જુઓ. જબાનીમાં ખુલ્લે ખુલ્લી રીતે એમ પુરવાર કરવામાં આવયું છે કે આ બીના યાને હકીકત ટ્રસટીઓજ ખાલી જગયા પુરતા હતા, અને તેવી રીતે પુરવાનો હક ધરાવતા હતા તે બીના આખી કોમને ખબર હતી. ૧૮૮૪ માં ચોકસ ડીડો ચોકસ આસામીઓને જોવા દેવામાં આવયાં હતાં નહી એ ખરી વાત પણ તેમાં વજુહદાર સબબો ટ્રસટીઓ પાસે હતા. ૧૮૫૧ થી ફંડો કેટલાં બધાં વધી ગયાં છે તે પણ કોરટે તપાસવાનું છે અને વળી સથાવર મીલકતોની પહેલાં હતી તે કરતાં હમણાં બેવડી થઇ છે ૧૮૫૧ માં ફંડની શરૂઆત ઘણીજ નાની રકમથી કરવામાં આવી હતી. જે રકમ આજે લાખોનો બાદશાહી આંકડો રજુ કરે છે.

અત્રે વખત થઇ જવાથી કોરટ ટીફીન માટે ઉઠી હતી.

ખાણાં પછીની તપાસ.

મી૦ લેંગમેને બપોરના ખાણા પછી ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવયું કે ૧૮૫૨ પછી ટ્રસટીઓ જે નેમણુક કરતા આવયા હતા તે તરફ કોમે પોતાની પસંદગી બતાવી હતી અને તયાર પછી ફંડમાં ઘણી મોટી રકમો પારસીઓએ ભરી હતી અને તેજ બતાવી આપે છે કે પારસીઓ ટ્રસટીઓના કામને પસંદગી આપતા હતા. હવે જયારે આ રીતે સમાધાનીથી કામ ચાલતું હોય અને ટ્રસટીઓ પોતાની પછી આવનાર નેમતા આવયા હોય અને તેને કોમની પસંદગી મળી ચુકી હોય તો હું જાણવા માગું છું કે કોરટે તેની વચ્ચે પડવાની શું જરૂર છે અને શા ઉપરથી કોરટને વચે પડવાની અરજ કરવામાં આવે છે. પ્રતીવાદીઓ જેઓ મુંબઇમાં છે અને જેઓ સાક્ષીના પાંજરામાં જવાની હીમત કરતા નથી તેવાના કહેવાથી શું કોરટ વચ્ચે પડશે. ટ્રસટને લગતી મીલકતોનો વહીવટ ઘણી સરસ રીતે ચાલતો આવયો છે અને તેમાં કોઇ રીતની ગેરવયવસથા થઇ નથી અને તે છતાં કોરટ શા માટે વચે પડે. ટ્રસટીઓ જે નેમણુક કરતા આવતા છે તે કરવાને તેઓને કાયદામાં સતા આપવામાં આવી છે અને તે સતાનો તેઓ શા માટે ઉપયોગ નહી કરે. જો વાદીઓ કહે છે તે પ્રમાણે કરવામાં આવે તો કોઇપણ ટ્રસટ હસતા ધરાવી શકે નહીં ૧૮૫૧ પછી લોકો જાણતા આવયા છે કે ચોકસ ટ્રસટીઓ છે અને તે ટ્રસટીઓ પોતાની ખાલી જગયા પુરતા આવયા છે. હવે તે જાણી તેમના હાથમાં જેઓએ નાણાં મેલયા હોય તેઓએ તેમને જાણેલું હોવુંજ જોઇએ કે ટ્રસટીઓને તેમના પછી આવનારાઓની નેમણુક કરવાની સતા છે. હવે તે બાબદના ટ્રસટડીડો નામદાર કોરટ જોશે તો તે ખુલ્લી રીતે દેખાશે કે સખાવત કરનારાઓએ ટ્રસટીઓ પોતાની ખાલી પડતી જગયા પુરતા આવયા છે તેઓ જાણતા હતા અને તે જાણી તેમને નાણા ભરયા હતા. કદી એકબારગી એમ પણ ધારીએ કે મુંબઇના લોકો અનજુમનને ટ્રસટીઓ નેમવાનો હક હતો એમ સમજતા હતા પણ ફંડમાં બહારગામોથી રકમો મોકલી આપવામાં આવેલી છે અને તેઓ કેવી રીતે એમ સમજી

શકે કે ટ્રસટીઓ નેમવાનો હક અનજુમનને છે. કોરટે જોવાનું એટલુંજ છે કે જે સખાવત કરનારાઓએ નાણાની રકમો કાઢી આપી છે તે શું સમજથી કાઢી આપી છે? એટલીજ સમજથી તેઓએ તે રકમો ટ્રસટીઓને સવાધીન કરી છે કે ટ્રસટીઓ પોતાના પછી આવનારા ટ્રસટીઓ પોતેજ નેમતા આવયા છે. આ શીવાય તે સવાલનો બીજો કાંઇ પણ જવાબ નીકળી શકે નહી. ટ્રશટીઓએ તે સમજથી સખાવત કરનારાઓના નાણા પોતાના હસતક લીધાં છે અને તેઓ પોતાના હકમાં બીજા કોઇનો ભાગ નહી પડે તે જોવાને હકદાર છે, જો પ્રતીવાદીઓ જો તેમ બીજા કોઇને તેમના કામમાં ભાગ લેવા દેય તો તેઓએ પોતાની ફરજનો ઘાટ કરેલા કહેવાય કારણ કે નાણા ભરનારાઓએ તેમના પાછળ આવનારી ટ્રસટીઓની નેમણુક કરવાની ટ્રસટીઓની સતા છે એમ જાણીનેજ નાણા આપેલા છે. ૧૮૫૧ આગમજ ટ્રસટીઓને પોતા પાછળ આવનાર ટ્રસટીઓને નેમણુક કરવાની સતા હતી કે નહી તે ખાત્રીપુરવક કહેવું મુશકેલ છે, પણ હું કહું છું કે ફંડના થોડા ભાગ માટે ટ્રસટીઓને તેવી સતા હતી અને થોડા ભાગ માટે તેવી સતા નહોતી પણ ૧૮૫૧ પછી તે અતયાર સુધીમાં ટ્રસટીઓ પોતાની ખાલી પડેલી જગયા ઉપર નેમણુંક કરતા આવયા છે અને તેમની તેવી સતાનો કાંઇ શક રહેતોજ નથી. આગળ ટ્રસટીઓના સંબંધમાં જે રૂઢી ચાલતી આવત હતી તેને ૧૮૧૫ પછી કોમ તરફની પસંદગી મળેલી જોવામાં આવે છે અને તેથી કાંઇ પણ કોરટને ચાલુ ગોઠવણ ખસેવાની જરૂર નથી, અને મી૦ સ્ટ્રેંગમેને કેટલીક સલાહનો સહવાતો ટાંકી બતાવી હતી જે પછી મુકદમાની વધુ ત.ાસ આવતી કાલ ઉપર મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેનનું ભાશણ.

મી૦ લાઉંડસે ટ્રસટીઓ સામે મુકેલાં બે હતાનો.

જુદદીનોને વટલાવવાનો સવાલ.

ફ્રેનચ તથા રજપુત બાનુઓએ ફરીઆદ કરી નથી.

વાદીઓએ મી૦ લાઉંડસને મહોડે તરેહવાર વાતો કરાવી છે.

મી૦ લાઉંડસનું ભાશણ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૦ મી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ એહરમજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને મી૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મા૦ દાનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦

ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી એફ. તાલીયારખાન અને મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને પોતાનું ભાશણ આગળ ચલાવતાં મરહુમ શેઠ ખરશેદજી ફરદુનજી પારખના યાદગીરીનાં ફંડને લગતાં ઓચરખાં વાંચી સંભળાવી જણાવ્યું કે આ ઓચરખાં બતાવી આપે છે કે લોકો ત્રસટીઓ વીશે શું ધારતાં હતાં. લોકોએ ફંડ ભેગું કરીને ત્રસટીઓ ઉપર મોકલી આપયું હતું. તે વેળા તેઓ જાણતાં હતાં કે ત્રસટીઓ ખાલી પડતી જગા પુરે છે. એ પછી મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જુદી જુદી મીલકતોને લગતી વીગતો રજુ કરી જણાવ્યું કે ૨૪ મી મીલકતના સંબંધમાં ખાલી પડેલી જગાપર નેમણુંક કરવાની ત્રસટીઓ સત્તા ધરાવે છે એમ ખુલું જણાઇ આવે છે. કોરટ જો એવુ ઠરાવે કે જનરલ ફંડના સંબંધમાં અમો કાયદાપુરવક રીતે નેમાયલા ત્રસટીઓ છીય તો તકરારી મીલકતોના સંબધમાં પણ અમે ધટતી રીતે નેમાયલા કાયદાપુરવક ત્રસટીઓ છીયે, એમ કોરટે ઠરાવવું જોઇયે. ચોકસ ફંડોના સંબંધમાં અમો એકબારગી ધટતી રીતે નેમાયલા ત્રસટીઓ નથી એમ માની લઇએ તો પણ ૧૮૫૧ પછી જે લાંબી મુદત પાસ થઇ છે તે ધયાનમાં લેવાની છે, તેમજ આ પણ યાદ રાખવાનું છે કે એટલી બધી લાંબી મુદત દરમયાન હસતી ધરાવતી ગોઠવણ કોમની જાણમાં હતી અને તેના પસંદગી પામીને તે ટકી રહેવા પામી છે. કોરટ કોઇ પણ રીતે યોજના ઘડી આપવાને બંધયલી નથી. કોરટને તો પેતાની મુનસફીનો ઉપયોગ કરવાનો છે. આગળ આ સવાલ ઉઠયા હતે તો કોરટે ૧૮૮૪ નાં દીક્રી મુજબનીજ યોજના ઘડી કાહાડી હતે, અને તેમાં પ્રતીવાદીઓને જે સતા આપવામાં આવેલી છે તેજ સતા તણે તેઓને આપી હતે. હવે સથીતી જુદી છે. ૧૮૮૪ નાં દીક્રની હસતી સાથે પક્ષકારો કોરટ સનમુખ આવેલા છે. તયારે પછી યોજના ઘડવાની જરૂર શું રહી? એ પછી મી૦ સ્ટ્રેંગમેન કાયદાની સાબદતો ટાંકીને બોલ્યા કે પ્રતીવાદીઓ ધટતી રીતે નેમાયલા નથી એવું જણાવીને કોરટને યોજના ઘડી કાહાડવા સુચવવામાં આવયું છે પણ કોરટ યોજના ઘડી કાહાડવાને કાંઇ બંધાયલી નથી. કોરટને પોતાની મુનસફીનો ઉપયોગ કરવાનો છે. કોરટ વાજબી રીતે એવું ઠરાવી શકે કે ૬૦ વરસો થયાં એક રૂઢી હસતી ધરાવતી આવી છે. તે કોઇ પણ રીતની હરકત અથવા મુશકેલી વગર સીલસીલાબંધ ચાલતી આવી છે તેમાં ફેરફાર કરવાનો પ્રસંગ ઉભો થયો નથી. તેથી અમો ૧૮૮૪ના દીક્રમાંની ગોઠવણ બહાલ રાખીયે છીએ. ચોકસ મીલકતોના સબંધમાં ત્રસટીઓ કાયદાપુરવક નેમાયલા નથી એવું જો કોરટ ઠરાવે તોપણ કોરટે જોવાનું છે કે યોજના ઘડી કાહાડવાની જરૂર છે કે અને તેવું પગલું કામના લાભનું થઇ પડશે કે? કોરટ જો એવું ઠરાવે કે ચોકકસ મીલકતોના સંબંધમાં ત્રસટીઓ ધટતી રીતે નેમાયલા કાયદાપુરવક ત્રસટીઓ નથી તો યોજના ઘડવાના સવાલ ઉપર વીચાર ચલાવવાનું કોરટની મુનસફી ઉપર છે પણ તેવા સંજોગ વચે કોરટ ૧૮૮૪ના દીક્રની ગોઠવણ બહાલ રાખીને પ્રતીવાદીઓની ત્રસટીઓ તરીકે નેમણુંક કરી શકે અને તેઓને ખાલી પડેલી જગા પુરવાની સતા આપી શકે. એમ કહીને હું કાંઇ કોરટને કોઇ પણ અસાધારણ પ્રકારનું કામ કરવા કહેતો નથી, ધારો કે મીલકતોના એક ભાગના સંબંધમાં અમો કાયદાપુરવક નેમાયલા ત્રસટીઓ નથી એમ કોરટ ઠરાવે તો પછી તેવા સંજોગ વચે એક યોજનાની જરૂર છે કે નહી તે સવાલ ઉપર કોરટને વીચાર ચલાવવાનો છે, અને તેમ કરતાં પોતાની મુનસફીનો ઉપયોગ કરવાનો છે. હું કહું છુ કે તેવા સંજોગ વચ્ચે પણ એક યોજના ઘડવાની બીલકુલ કાંઇપણ જરૂર નથી જે ગોઠવણ હસતી ધરાવતી જણાય છે તે હવે

હમેંદ નીવડેલી માલમ પડી છે. તેના સંબંધમાં કાંઇપણ ફરીઆદ ઉઠી નથી. મુકદમાનો આ ભાગ ખરચ સીકકે કહાડી નાંખવો જોઇએ એમ હું કહું છું. મુકદમાનો ભાગ ખરચ સાથકે કહાડી નાખવામાં આવશે તોપણ ટ્રસટની માલકતને મોટા ખરચમાં ઉતરવું પડશે જે ખરચમાં કાંઇપણ ઘટતા સબબ વગર ટ્રસટની મીલકતને ઉતારવામાં આવી છે. વાદીઓ માંહેલો કોઇપણ સાક્ષીના પીંજરામાં આવયો નથી તેઓએ કોરટના મકાનથી સલામત છેટે રહીને સઘળી વાતો કીધી છે. મારા કુળોએ પોતાને માથે ચોકસ ટ્રસટો સવીકારીને તેઓને લગતી જોખમદારી ઉઠાવી છે. તે ટ્રસટોના સંબંધમાં પોતાને જે સતા આપવામાં આવી છે તેના બચાવ કરવાની તેઓ પોતાની ફરજ સમજે છે તેમ કરવામાં તેઓ શું રીતની હદ ઓળંગી ગયા છે? વાદીઓએ મી૦ લાઉંડસને મહોડે તરેહવાર વાતો કરાવી છે. પણ તે માંની એક પણ વાતને તેઓએ સાક્ષીના પીંજરામાં આવીને ટેકો આપયો નથી. એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે પ્રતીવાદીઓ તકરારી સતા પોતાના હાથમાં જાળવવાને ઘણા આતુર છે અને કોમના તેઓને કાંઇ દરકાર નથી. પણ પોતાને સોંપવામાં આવેલા ટ્રસટો સાથે પોતાને આપવામાં આવેલા સતાનો બચાવ કરવાની ટ્રસટીઓના શું ફરજ નથી? પ્રતાવાદીઓ પોતાના હાથમાં તકરારી સતા જાળવી રાખવાને ઘણા આતુર છે અને તેઓને કોમની કાંઇ દરકાર નથી એવી કરવામાં આવતી વાત તદન ગલત છે. શેઠ બહમનજી દીનશાહ પાટીટ પ્રતીવાદીઓ માંહેલા એક છે. તેવણે પોતાના કોમને ખાતર પારસી જનરલ આસપીટલ સારૂ પોતાની માલેકાનો જમીનનો એક જંગી મોટો કીમતી ટુકડો બક્ષેશ આપી દીધો છે અને તે ઉપરાંત એ આસપીટલ માટે રૂ. ૫૦ હજારની રોકડ રકમ કહાડી આપી છે. છતાં આવા માણસોને કોમની કાંઇ દરકાર નથી એવી વાત કરવામાં આવે છે. પ્રતીવાદીઓને સામાપક્ષ તરફથી મનભાવતું અપમાન કરવામાં આવ્યું છે અને મનભાવતી ગાળો ભાંડવામાં આવી છે. પ્રતાવાદીઓ સામે મુકવામાં આવેલાં બહોતાનો વરતમાનપત્રોમાં પ્રગટ કરવામાં આવલાં છે. તે પાછળથી પાછા ખેંચી લેવામાં આવેલા હોવા છતાં વાદીઓ તરફથી તે માટે દલગીરી બતાવનારો એક પણ ઉદ્ગાર શબ્દ મી૦ લાઉંડસે ઉચારવાની દરકાર કીધી નથી. ટ્રસટીઓ સામેના બોહોતાનો પાછળથી વાદીઓના ધારાના હીમાયતી મી૦ લાઉંડસે પાછા ખેંચી લીધાં હતાં, પણ તે વાશે વરતમાનપત્રોમાં એક શબ્દ પણ પ્રગટ થયો નથી. પ્રતાવાદીઓએ વગર હાંસલે વરસો થયાં ટ્રસટનો વહીવટ નમુનેદાર રીતે ચલાવીને એક જાતની જાહેર સેવા બજાવી છે. મી૦ લાઉંડસના શરૂઆતના ભાશણ સુધીનો હેવાલ "ટાઇમસ ઓફ ઇંડાયા"માં પ્રગટ થયો છે. પણ તે પછીનો હેવાલ બાહેર પાડયો નથી. એ રીતે ટ્રસટીઓ સામે મેલાયલાં બોહતાનોને બોહોળી જાહેરાત મળવા પામી છે. પણ તે બોહતાના મી૦ લાઉંડસ તરફથી પાછાં ખેંચી લેવામાં આવયાં તે વાત જાહેરમાં આવી નથી. અમોએ સમજુતીના સુચવવામાં આવેલી સરતોનો સંપુરણ ખુલાસો બાહેર પાડયો હતો અને તે શરતો સ્વીકારવી કે નહીં તેના સંબંધમાં કોમનેદ અભીપ્રાય જાણવા અંજુમનની સભા બોલાવી હતી. અંજુમનની તે સભા સનમુખ તે શરતો તેઓને લગતા સંપુરણ ખુલાસા સાથે રજુ કરવામાં આવી હતી અને સભાએ તે નહી સવીકારવાનો ઠરાવ કીધો હતો.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—સભામાં તે કરતા કાંઇક વધુ બનયું હતું એમ જણાય છે. દરખાસત મુકનાર અહલથ સમજુતીની શરતો સંબંધી પ્રતાવાદીઓના ધારાના હીમાયતીઓનો અભીપ્રાય સભા સનમુખ પ્રથમ વંચાવવા માગયો હતો, અને તેવણની એ સુચના ઉપાડી લઇને સભાએ પણ તે વંચાવવાની માંગણી કીધી હતી. પણ તે પછી ચોકસ સમજાવતથી સભાની લાગણી ફેરવવામાં આવી હતી અને તે અભીપ્રાય પાછળથી વાંચવામાં આવયો હતો.

જુદદીન સવાલ.

હવે હું જુદદીનોને વટલાવવાના મુકદમાના બીજા સવાલ ઉપર આવું છું. વટલાવવામાં આવેલી મજકુર બે બાનુઓ કાંઇ મુકદમાની પક્ષકાર નથી, તેમ જ તેઓ માહેલી કોઇએ પણ અત્રે આવીને ફરીઆદ કીધી નથી, અથવા દોખમાઓનો તથા ફંડોનો લાભ મેળવવા માટે માંગણી કીધી નથી. એવું કહેવામાં આવ્યુ છે કે તાતા કુટુંબની વાંદરા ખાતેની અગીયારીમાં મીસીસ તાતા કદી ગયાં નથી. તેવણુ તયાં નહી ગયાં તેનુ એક કારણુ એ હોય કે તયાં જવાની તેવણુની ઇચછા હતી નહી અથવા તેવણુ તયાં ગયાં હોય પણુ તેવણુને તયાં દાખલ કરવા ના પાડવામાં આવી હોય. તેમ જો હોય તો ગમની લાગણી શુ છે તે જણાઇ આવે છે. મી૦ તાતા પોતાના મોકરદારને હકો આપવાને આતુર જણાય છે. પણ મીસીસ તાતાની ખાએશ શું છે તે કોરટ કાંઇ જાણુતી નથી. મી૦ તાતાએ પોતે કોરટ સનમુખ સાક્ષાનાં પીંજરામાં આવીને કાંઇ પણુ કહયુ નથી. વાદીઓનો દાવો એવો છે કે એક માણુસે પછી તે ઠેરો હોય યા જંગી હોવ તોપણુ સુદદેહ કુસતી પહેરયો એટલે તેને સઘળા હકો મળવા જોઇયે. પારસી નહોય તેવો કોઇ પણ જરથોસતી પોતે કોરટ સનમુખ આવયો નથી. વાદીઓના પોતાના હકોનો કાંઇ જરા પણુ ઇનકાર કરવામાં આવયો નથી. મી૦ લાઉંડસે કીધેલી સાક્ષીઓની ઉલટપાલટ તપાસ ઉપરથી તેવણુ એવી સુચના કરતા જણાય છે કે પારસી એટલે જરથોસતી અને જરથોસતી એટલે સુદરેહ કુસતી પેહરી જરથોસતી ધરમ પાળનારો માણુસ. મજકુર રજપુત બાનુ અથવા મજકુર ફરેંચ બાનુ તકરારી સખાવતોનો લાભ મેળવવાને ખાએશમંદ છે કે નહી તે કોરટ જાણુતી નથી. ચોકસ માણુસોનાં વીચારો જાણુવા વગર કોરટ તેઓના તરફેણુમાં કેવી રીતે ડીક્રી કરી આપી શકે? તેથી હું કહું છું કે મુકદમાનો એ ભાગ કહાડી નાખવા જોઇયે. મી૦ લાઉંડસની ઉલટપાલટ તપાસ ઉપરથી તેવણુ એવું સુચવતા જણાય છે કે ત્રસટની ભાષા તો જેની તેજ છે. ૧૮૮૪ નું ત્રસટ કરતી વેળા કોઇ રીતે વેગળા જવા જેવું કાંઇ પણુ કરવામાં આવયું નથી. પણુ હવે ત્રસટીઓ એ ત્રસટના શબદરચનાનો જુદો અરથ ઉઠાવે છે. એવું બતાવનારી જબાની પડી છે કે મુંબઇમાં ફરેંચ બાનુ આગમજ કાઇપણુ જુદદીન જરથોસતી ધરમમાં વટલાવાનો દાખલો સાંભળવામાં આવયો નથી. જાલ નામનો ઇરાની મુસલમાન તો અંજુમનને પુછયા વગર સુદરેહ કુસતી પહેરી બેઠો હતો એમ માલમ પડે છે. માકી શરાફવાળી સઘડી બાંધનારના દીકરાએ જુદદીન માતાને પેટનાં બાળકની નવજોત કરવામાં આવે તે સામે અંજુમનને પત્ર લખી સખત વાંધો ઉઠાવયો હતો.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—જે દાખલાઓમાં પારસીને તયાં જુદદીન ઓને પેટે છોકરાં અવતરેલાં જણાય છે તે દાખલાઓમાં મોટે ભાગે તે પારસીઓ જુદદીન ઓને રાખેલી માલમ પડે છે. તેથા રાખેલી ઓને પેટના છોકરાંને જરથોસતી ધરમમાં લેવા સામે પારસી કોમ વાંધો લે તે કુદરતી છે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—નહી. કોઇ પણુ જુદદીન છોકરાંની નવજોત સામે પારસી કોમ વાંધો ઉઠાવતી જણાઇ છે. દાખલા તરીકે એક ઠેકાણુ પંચાયતને એવી ફરીઆદ થયલી જોવામાં આવે છે કે એ હેરામજી નામના એક પારસીએ પોતાની ઓ નોકરને સુદરેહ પહરાવયો હતો. પંચાયતે તે સામે વાંધો લઇને કહડાવી નાખયો હતો.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—તેણી રાખેલી ઓને તો નહીં હતી?

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—મારી પાસે અસલ ગુજરાતી શબદો છે. તે નામદાર જડજ મી૦ દાવર બરાબર સમજી શકશે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે તે વાંચીને જણાવયું કે એ ઓ રાખેલી જેવી લાગે છે. એમાં અસલ શબદો નીચે મુજબ છે:—

"એક લોનડીને સુદરેહ પહેરાવી પારસી બેહરામજીએ પોતાના મકાનમાં રાખી હતી"

મી૦ એંગમેને વધુ જણાવયું કે જુદા જુદા સાક્ષીએ આવીને કોરટને કહયું છે કે જરથોસતી એટલે પારસી માસીસ તાતા ગોદાવરાની અગીઆરીમાં જવાને આતુર હોય તો એવું ઠરે કે તાતા કુટુંબે તેણીને બાતક અપેલી હોવી જોઇએ. કારણ કે તાતા કુટુંબની વાંદરાની અગીઆરીમાં તેણી અઇ નથી એવુ કહેવામાં આવયું છે કે તમો નામદારને જે સવાલ ઉપર વીચાર ચલાવવાનો છે તે એ છે. પારસીઓને બાંધનારો ગાંઠ શું છે અને નહીં કે તે શું હોવો જોઇયે ધરમ વટાવવાની આગ્ના આપે છે એ ખરૂં છે. પણ પારસીઓ હીંદુસતાન આવયા તયારથી વટલાવવનો રીવાજ બંધ પડયોછે એમ અનુભવીઓની કમીટીના રાપોરટપરથી તેમજ સાક્ષીઓએ આપેલી જબાની ઉપરથી જણાય છે. ૧૮૨૩ અને ૧૮૭૩ ની વચે લોકો જાણતાં હતાં કે ધરમ વટલાવવાની આગ્ના આપે છે? કોરાને આગ્ના આપે છે તે જોવાનું નથી, પણ ૧૮૨૩ અને ૧૮૭૩ ની વચે લોકો ધરમ આગ્ના આપે છે એવું જાણતા હતાં કે કેમ તે જોવાનું છે. લોકો તેવું કાંઇ પણ જાણતાં હતાં નહીં.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

ટીફીન પછીની તપાસ.

મી૦ એંગમેને બપોર પછી પોતાનું ભાશણ આગળ ચલાવતાં જણાવયું કે વાદીઓ એવી દલીલ રજુ કરે છે કે જરથોસતી ધરમ વટલાવવાનું ફરમાન કરે છે તે સાથ હું મળતો થાઉંછું પણ તે પુરવાર કરવા માટે જે સાક્ષીઓ રજુ કરવામાં આવયા છે તે કેવા છે તે જોવાનું છે. મારા સાક્ષીઓની જે ઉલટપાલટ તપાસ લેવામાં આવી હતી તેમાં એવુંજ દેખાડવાની તજવીજ કરવામાં આવી હતી કે જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાનું ફરમાન છે અને જરથોસતી ધરમમા લેવા માટે બરશનુમની જરૂર નથી. જરથોસતીઓમાં વટલાવવાનું કામ જો ચાલયું હોય તો તે પારસીઓના હીંદુસતાનમાં આવવાની સેંકડો વરસ ઉપર હતું. મી૦ મોદી પારસી પંચાયતના ઘણા ઉતમ સેક્રેટરી નીવડયા છે અને તેવા તેવણ નીવડયા નથી એમ સામી તરફથી સુચન કાંઇ થઇ નથી. ત્રસટીઓ મી૦ મોદીના હાથમાં છે એવું કાંઇ પુરવાર કરવામાં આવયું નથી. મી૦ મોદી સામે એમ કહેવામાં આવયું છે કે આ કજીઓ જે લડવામાં આવે છે એ તેમને આભારી છે અને કોમ વચે ભંગાણ કરનારા પણ તેવણજ છે પણ વાદીઓ તેમ કહેવા પોતે કોઇ રીતે બહાર પડતા નથી.

મી૦ લાઉંડસનું ભાશણ.

મી૦ લઉંડસે ભાશણ કરતાં જણાવયું કે કોણ ચોકસ ત્રસટનો લાભ લેવા હક ધરાવે છે અને પ્રતીવાદીઓ જે ચોકસ સતાઓ ભોગવવા માંગે છે તે ભોગવવાને તેમને હક છે કે નહીં એ બે સવાલો કોરટને ઠરાવવા માટે મુખય છે. મેં કહયું છે કે પ્રતીવાદીઓએ પોતાને ફંડોના ત્રસટી કરી લીધા છે પણ સવાલ એ છે કે ત્રસટીઓ તરીકે થવાને તેઓ હકદાર છે કે નહીં મુકદમો આટલો લાંબો વખત સુધી ચાલવા પછી ફંડનો લાભ લેવા કોણ હક ધરાવે છે તે આ કોરટે નકી નહીં કરવું એમ કહેવું ખોટું છે. નામદાર કોરટે ધયાન આપવું જોઇએ છે કે સામી પક્ષે કબુલ કરયું છે કે વટલાવવું એ જરથોસતી ધરમનું મુળ છે. દસતુર દારાબ પોતાના જરથોસનામામાં કહે છે કે જરથોસતી ધરમમાં જુદદીનોને વટલાવવાના કામને ઘણી અગત આપવામાં આવી છે. દસતુર દારાબ પોતાની ચોપડીમાં કહે છે કે જુદદીનોને પારસી ધરમમાં વટલાવવામાં એ ફરજ સમાન છે અને ઉલટપાલટ તપાસમાં તે ફરજને તે પોતે ઉલટાવી નાંખી સરાહગત બરેલી છે એમ દેખાડવા માગે છે. અત્રે મી૦ લાઉંડસે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં વટલાવવાના ટેકામાં જુદી જુદી સાહદતો ટાંકી બતાવી હતી. ૧૮૮૨ માં દસતુર પેસાતને જે ચાપનયું પ્રગટ કરયું છે તેમાં ખુલ્લું જણાવયું છે કે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનું ફરમાન

છે પણ તે પોતાના ચોપાનીયામાં મજગામનાં વટલેલોને ધરમમાં લેવા માટે ચોકસ કીયા કરી નહોતી અને તે કીયા કરવા વગર તેમને વટલાવયા હતા તે ઉપરથી તેમને પોતાના હરીફ દસતુરના કામ સાથે તે ચોપાનીઆમાં વાંધો લીધો હતો. આજ તેને પચીસ વરસ થયાં છે અને તે વખતના બંને મોટા ધરમગુરૂઓ જુદદીનેને જરથોસતી ધરમમાં લેવાની તરફેણમાં બોલે છે. અંગ્રેજી ગ્રંથકરતાઓ કહે છે કે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાની ફરજ છે તેમજ હયાત તેમજ પચીસ વરસ ઉપર થઇ ગયેલા દસતુર પણ તે સંબંધમાં તેમજ કહી ગયા છે. અનુભવીઓની કમીટીએ પોતાના રીપોરટમાં જણાવયું છે કે જરથોસતી ધરમમાં જુદદીનોને લેવાનું ફરમાન કરવામાં આવયું છે અને તે સંબંધમાં પારસીઓ હીંદુસતાનમાં આવયા તયાર પછી પણ કાંઇ આંકોશ મુકવામાં આવયો નથી પણ હાલના સંસારી સંજોગો એવા છે કે મીશનરીઓ થઇ આપણે આપણા ધરમનો ફેલાવો કરી શકતા નથી પણ જો કોઇ પારસી ધરમમાં આવવા માંગે તો તેને ધરમમાં લેવાની આપણી ફરજ છે. જરથોસતી ધરમમાં જુદીનોને લેવાનું 'ફરમાન' છે એવા ધરમના પુસતકોમાં શબદ છે અને ફરમાનનો શબદ શું છે તે આપણે સારી રીતે સમજીએ છીએ અને તે છતાં દસતુર દારાબ તેનો અરથ એવો કરી ગયા છે કે તે તો માત્ર ભલામણ અથવા "ફરમાયશ" છે. દસતુર દારાબ "ફરમાયશ" છે એમ બોલી ફતેહમંદીના ચેહરાથી શબદકોશ બંધ કરી ગયા પણ શબદકોશમાં તેનો અરથ શું છે તે પોતે બરાબર જોયો નથી. ફરમાયશનો અરથ પણ ફરમાનજ થાય છે અને બીજું કાંઇ થતું નથી. સાક્ષીઓ કહી ગયા છે કે બારસો વરસો થયાં જુદદીનોને ધરમમાં લેવામાં આવયાં નથી અને તેમ કરવાનો કોમમાં રીવાજજ નથી પણ અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટમાં તો તેથી તદન જુદુજ કહેવામાં આવયું છે. મી૦ મોદી તેના સેક્રેટરી હતા અને તોપણ તેવણ હાલ કહેવા બહાર પડયા છે કે આજ બારસો વરસ થયાં જરથોસતી ધરમમાં જુદદીનોને લેવાનો રીવાજ નથી. દસતુર દારાબ અને તેમના પીતા આ મુકદમો મંડાવા આગમજ એવા વીચારના હવા કે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનું દીનમાં ફરમાન છે. હવે એજ સાક્ષીઓ છે મી૦ મોદી અને દસતુર દારાબ જે કહેવા નીકળયા છે કે સંસારી કારણોને લીધે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનું ઠીક નથી. સંસારી કારણો તે શું, પ્રતીવાદીઓનું કહેવું અને જુના વીચારના પોતાના જાત ભાઇઓને એવું સમજાવવાનું કે કે આપણું ફંડ કરોડનું છે અને તેનો લાભ બીજાઓને લેવા નાદો અને જો તમે બીજાઓને તેમ કરવા દેશો તો તમારી દીકરીઓનો ઉધાર થશે નહીં. હવે જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવા એ તે ધરમનો અંશ છે અને તે અંશ કેમ તજી દેઇ શકાય ધરમનો જે અંશ હોય તે કાંઇ બદલાઇ શકે નહીં. પ્રતીવાદીઓ ફકત બે સાક્ષીઓની જુબાની ઉપરથી કહેવા માંગે છે કે ધરમનો જે અંશ છે તેમાં ૧૮૬૦ થી અથવા તો હાલના ફંડોની સથાપનાની અગાઉ બદલાઇ ગયો હતો, જો ધરમનો તે અંશ બદલાયો હોય તો તેમને તે સાબેત કરી આપવું જોઇએ. હવે કોરટને જોવાનું છે કે એવો કોઇ પણ પુરાવો રજુ કરવામાં આવયો છે કે નહીં. બસટીઓને મુકદમો શું છે. તેમનું કહેવું એટલે મી૦ મોદીનું કહેવું એવું છે કે હીંદુસતાનમાં આવવા તયાર પછી જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવયા નથી પડીતાની બાબત ઉપર આવતાં તેવણ કેવી રીતે ફરયા છે અને તે પંડીતો પારસીઓ હતા એમ કહેવા જતાં તેમને કેવો દયા ઉપજાવવા જોગ દેખાવ કરયો છે કે તે વીશે વધારે કહેવાની જરૂર નથી હવે અકબરને જરથોસતી ધરમમાં લેવામાં આવયો હતો એ પુરવાર કરવા મી૦ મોદીએ ચોપડી લખી છે અને હવે તેવણ ફરી જઇને એમ કહેવા માંગે છે કે આજ બારસો વરસ થયા પારસીઓ જયારથી હીંદુસતાનમાં આવયા તયારથી જુદદીનોને જરથોસતી ધરમમાં લેવાનો કાંઇ બનાવ બનયો નથી. હવે જુ

આ કે મી૦ મોદી કહે છે તેમ ખુદ ન વસારીથી તેમના દસતુર છેક અકબરની દરબારમાં ચાલી ચલાવીને તેમને જરથો સતી ધરમમા વટલાવવા ગયા હતા અ ને તયારે મી૦ મોદી કહે છે છે કે વટ લાવવાની વાત બંધ પડી ગઇ હતી એ મ કેમ કહેવાય.

બાદ મુકદમાની વધુ તપાસ આજ દીન ઉપર મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

મી૦ લાઉંડસનું ભાશણ.

દસતુર દારાબ સામે ટીકા.

જુદદીનોને વટલાવવાના રીવા જના સંબંધમાં ખુલાસો.

ત્રસટીઓને હસતકના ધરમ ખાતાંઓ કોણુને માટે છે?

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૧ મી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારો નેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહરામજી જી જીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રત નજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભા ઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇના પારસી પં ચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજી ભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જ મશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સા મે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલે હાઇ કોરટમાં નામદાર જડજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકલી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસરસ અરદેશર, હોરમ જી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાંન, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલયારખાન અને મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજ ર થયા હતા.

મી૦ લાઉનડસનું ભાશણ.

મી૦ લાઉંડસે પોતાનું ભાશણ આગળ ચલાવતાં જણાવયું કે ફરમાન શબદ ના દસતુરે ઉઠાવેલા અરથ વીશે હું કાંઇક વધુ બોલીશ. તે બતાવે છે કે પવ ન કઇ બાજુએ ફુંકે છે. દસતુર કહે છે કે ફરમાન એટલે આડકત્રી બલા મણ ફરમાનનો ભંગ કરવો તે પાપ કર વા બરાબર છે. છતાં દસતુરને તે સુંઝયુ નથી. તોપણ તેવણ કહે છે કે બીડી ફુંકવી તે પાક છે. ધરમનાં મુળ તતવનો ભંગ કરવો તે તેવણ પાપ લેખતા નથી. સંસારી સબબોસર તે વણ ધરમના મુળ તતવ સમાનનું ફર માન ઉલટાવી નાંખવા તથા બાજુએ મુકવા કહે છે. છતાં બીડી ફુંકવા જેવી બાબદને તેવણ પાપ કેહેવાને અચ કાતા નથી. આ બતાવે છે કે હાલ તુરત તો દસતુર લોક અવાજના રોહ તરફ ખેંચાઇ ગયા છે. પણ પાછળથી સઘળું શાંત થતા તેવણ કદાચ પોતાના મનમાં એવા અભીપ્રાય ઉપર પાછા આ વશે કે ધરમના મુળ તતવોનો ભંગ કરવો તે પાપ છે. ૧૮૮૨ નું દસતુર પેશોતનનું ચોપાનીઉં તેમજ સતય મીત્ર જેવાં ઓરથોદોક્ષ પત્રો મેં રજુ કીધેલી આરટીકલ બતાવી આપે છે કે વટલાવવાના કામને એક ફરજ સમા નતું આજના જમાનામાં પણ લેખવામાં આવે છે. મી૦ મોદી બદાઉનીનો પ્રોફે સર વીલસનનો તરજુમો પુરગંભી રાઇથી અકબરને લગતી પોતાની ચોપ ડીમાં ટાંકે છે, જેમાં જણાવવામાં આ વયું છે કે નવસારીના પારસીઓએ ૩૦૦ વરસની વાતપર ઘણાંઓને વટલા વયા હતા. છતાં તેવણ હવે કહેવા ની કળયા છે કે એ તરજુમો ખોટો છે.

પણ પોતાની ચોપડી બાહેર પાડતી
વેળા મી० મોદીએ એ વાત વગર
વાંધાએ અને વગર તુકતેચીનીએ પ
સાર થવા દીધી છે. સાક્ષીના પીંજરા
માં આવીને તેવણ કહે છે કે ૧૨૦૦
વરસ થયાં હીંદુસતાનમાં કોઈને વટ
લાવવાનો દાખલો બનયો નથી
છતાં પોતાની ચોપડીમાં તેવણે તેથી
ઉલટી વાત કશીપણ સરેહ કીધા વગ
ર પસાર થવા દીધી છે. આ ખટપટ
જાગી તે આગમજ અકબર વહલેલો એ
વું પુરવાર કરવા માટે તેવણે એ શાહા
દત ટાંકી હતી. પણ હવે સાક્ષીના પીં
જરામાં આવી તેથી ઉલટી વાત પુરવા
ર કરવા માટે તેવણ પોતે ટાંકેલો તર
જુમો ખોટો જણાવે છે. તેવણની આ
વી વરતણુના સબંધમાં હું ઝાઝા સખત
શબદો વાપરવા માંગતો નથી. હવે હું
રેવાયત પર આવીશ. રેવાયતમાં ગુલા
મોને વટલાવવાનો સવાલ સમાયલો છે.
તયારે તે વેળા વટલાવવાનો રીવાજ
૮૦૦ વરસો થયાં નીકળી ગયલો હતો
એમ કેમ કહી શકાય? છેક અસલના
વખતથી ઘરમાં રાખેલાં દુબળા નોકરો
ને સુદરેહકુસતી પહેરાવી દીનમાં લેવા
ના રીવાજ ચાલતો આવેલો જણાય છે.
રેવાયતના સવાલોના જવાબો બતાવી
આપે છે કે વટલાવવાની બાધ નથી.
એ પછી લાઉંડસે રેવાયતોમાંથી વટલા
વવાની બાબદને લગતા સવાલ જવાબો
વાંચી સંભળાવીને જણાવયું કે બેહેદીન
નો અરથ સઘળા પારસી એવો થાય
છે એમ રેવાયત ઉપરથી જણાઈ આવે
છે. બેહેદીનનો અરથ એવો થાય છે કે
ભલો ધરમ પાળનાર મી० સ્રેગમેને શ
રૂઆતમાં જણાવયું હતું કે બેહેદીન એ
ટલે ધરમગુરૂઆના વરગની બાહેરના જ
રથોસતીઓ પણ બેહેદીનનો મી० સ્રેંગ
મેને સુચવેલો એ અરથ બરાબર નથી.
અને એક રેવાયતના સંબંધમાં એવું
જણાવવામાં આવયું છે કે તે ખરી
નથી. મી० મોદીએ જણાવયું છે કે
મુંબઇમાં બે ચહલથો જીવતા છે જેઓ
જણાવે છે કે એ રેવાયત ખરી અથવા
સતાદાર નથી. પણ તે છતાં તેઓ માં
હેલા એકપણ ગ્રહસથને સાક્ષીનાં પીં
જરામાં બોલાવવાની દરકાર કરવામાં આ
વી નથી ૧૭૭૩ ની રેવાયત બતાવે છે
કે ઘરમાંના નોકરો તથા ગુલામોને દીન
માં લેવામાં આવતા હતા, અને તેઓ
ની લાશો બીજા જરથોસતીઓની લા
શો સાથે દાખમે ચહડાવવાનું રવા છે
કે નહીં એવો સવાલ ઈરાન ખાતે પુછ
વામાં આવયો હતો, જેનો તયાંથી એ
વો જવાબ મળયો હતો કે તેમ નહીં
કરવું તે ગુનાહભરેલું છે. મુંબઇમાં ૧૮૩૭
સુધી કોઇ પણ રીતે પારસીઓનું વડું
મથક હતું નહીં. "બોંબે ગેઝેટીઅર" ઉ
પરથી તેમ જણાઇ આવે છે. રેવાયત
માંના સવાલો પશ્ચીમ હીંદુસતાનમાંનાં
સઘળાં મુખય પારસી મથકો તરફથી પુ
છાવવામાં આવયા હતા. સુરતમાં દુબરા
ઓને વટલાવવામાં આવયા તે દાખલા
બતાવી આપે છે કે વટલાવવાનો રીવા
જ ચાલુ રહેલો હતો. મુંબઇમાં પારસી
ઓ મોટી સંખયામાં આવી વસયા તયા
રે તેઓએ રીવાજો બદલયા હોય અને
મુંબઇમાં તેઓએ દુબરાઓને નહી વટ
લાવયા હોય એ તદન બનવાજોગ છે.
પણ તે બીનઅગતયનું છે. ગોદા
વરાની અગીઆરી સઘળા જરથોસતી
ઓ માટે છે. વટલાવવાનો રીવાજ પશ્ચ
ીમ હીંદુસતાનના સઘળા પારસીઓમાં
જાણેજ હતો, અને તે જરથોસતીઓના
ધરમના એક ભાગ સમાનનો છે. એવું
કહેવું કે સુરતના દુબરાઓને લગતી આ
ખા વાત તદન ખોટી છે તે તદન બેહુદું
છે. સુરતથી એક ખાનસાહેબ અને અ
ત્રેની સેક્રેટરીએટમાંથી એક અમલદાર દુ
બરાઓના દાખલાઓના સંબંધમાં જ
બાની આપી ગયા છે. તેઓ શું અત્રે
જુઠું બોલવા આવયા હતા? હું ખા०
સા० ખશરૂભાઇ અને મી० ભાવનગરી
માટે બોલું છું.

આ મી० જસટીસ દાવર—પણ તેઓ
અંગત માહીતીથી કાંઇપણ જણાવી ગ
યા નથી. એ દુબરાઓ તેઓના બાપદા
દાઓના ગેરકાયદેસરનાં ફરજંદ હોય, અ
ને તે વાત તેઓને તેઓના બાપદાદા
ઓએ કદાચ કહી નહી હોય. તેઓ જો
પોતાની અંગત માહીતીથી એ વાત જ

આવી ગયા હતે તો તેથી આપણી વધુ ખાતરી થઇ શકતે.

મી૦ લાઉંડસે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે છવી ગેરકાયદેસરનું ફરજંદ હતી એમ કોઇએ કહ્યું નથી. તેણી દુરરંદ હતી. તેણીની સાથ દોખમે ચડાવી હતી તે વંશે કાંઇ પણ શક નથી. અમારા ઘણા સાક્ષીઓ કહી ગયા છે કે એ દાખલાઓ સુરતમાં સઉને સંપરણ જાણીતા છે. સઉ કોઇ એ દાખલાઓથી પુરેપુરા માહીતગાર છે. સુરતથી એક માણસને સામા પક્ષ તરફથી ખાસ પોતાને "ઇનઓકશનન" આપવા અને બોલાવવામાં આવયો હતો. તેને વીશે એવું કહેવામાં આવયું હતું કે તે એ બાબદસર સઘળું જાણે છે. છતાં તેને અત્રે સાક્ષીના પાંજરામાં લાવવામાં આવયો નથી. પેલી છોકરી સુનાબાઇનો દાખલો કોઇપણ રીતનો શક વગરનો છે. તેણીની નવજોત કરાવનાર ડા૦ ધનજીશાહ ખંબાતની અંજુમનના એક ત્રસટી છે, અને તેવણુ કહી ગયા છે કે ખંબાતમાં સઉ કોઇ જાણે છે કે તેણીને વટલાવવામાં આવી હતી. ૧૨૦૦ વરસો થયાં હીંદુસતાનમાં વટલાવવાનો રીવાજ બંધ પડેલો છે એવું સામી પક્ષનું કહેવું જો ખરૂં હાય તો તેણે આ માની ઉપલી જબાની તોડવા માટે ખચીતજ સક્ષીઓ રજુ કરવા જોઇતા હતા. મેહેમેદન જાલનો દાખલો તો ખુદ પ્રતીવાદીઆના પોતાનાજ રેકોરડમાંથી આપણને મળે છે. એ વટલાવવાનો દાખલો હતો તે વીશે કાંઇ પણ શક છેજ નહી. તે ઇરાની મેહેમેદન હતો. ત્રસટીઓ તથા મી૦ મોદી એ દાખલાથી ખચીતજ માહીતગાર હોવા જોઇએ એ દાખલો ખુદ મુંબઇમાંજ બનેલો છે. તેને વટલાવાને પારસી છોકરી સાથે પરણાવવામાં નટીક આવયો હતો. તવારીખનવેશોએ અને બીજા લેખકોએ હાલના મુકદમાના પ્રતીવાદીઓને ઠગવા માટે સેંકડો વરસની વાત ઉપર ખોટી બનાવટી જબાની ઉભી કરી રાખી હતી એમ સામા પક્ષ તરફથી જે કાંઇ દલીલો રજુ કરવામાં આવી છે તે ઉપરથી તો કહે, ૧૨૦૦ વરસ થયાં કોઇને હીંદુસતાનમાં વટલાવવામાં આવયો છે તો નહીં એવી સામા પક્ષની વાત જો ખરી હોય તો પછી એવું દરેક જુદા જુદા ગ્રંથકરતાઓએ પોતાની ચોપડીઓમાં વટલાવેજના સંબંધમાં જે કાંઇ જણાવેલું છે તેઓએ ફકત પોતાના ભેજામાંથી શોધી કહાડેલું હોવું જોઇયે ડા૦ ડરમંડ ૧૮૦૦ માં લખાણ કીધેલું છે. મુંબઇની લીટરરી સોસાઇટીના કામકાજની પ્રગટ થયલી વીગતોની ચોપડીનો ડીબાચો મી૦ વીશ્વનાથ નારાયણ મંડળીકે લખેલો છે, જેવણ મુંબઇના એક જાણીતા ગ્રહસથ હતા. તેમાં મુંબઇની એશીયાટીક સોસાયટીની સથાપનાની વીગત આપવામાં આવી છે. તે ઉપરથી જણાઇ આવે છે કે ડા૦ ડરમંડ કોણ હતો. તેણે વડોદરા તથા ગુજરાતમાં સરજન તરીકે કામ કીધું હતું, તેણે વડોદરા, ગુજરાત અને મુંબઇમાં કેટલાંક વરસો ગાળયાં હતાં. ડા૦ ડરમંડે વડોદરા તથા ગુજરાતમાં બજાવેલી નોકરીનાં પરીણામમાં તેણે જે કાંઇ ખબર પુરી પાડી છે તે મેળવેલી હોવી જોઇએ. તેણે પોતે નજરે જે કાંઇ જોયલું તે પોતાની અંગત માહીતીથી જ જાવે છે એમ સાબેત થાય છે. "બોમબે ગેઝેટીયર" સરકાર તરફથી બાહેર પાડવામાં આવેલું એક સતાવાર પુસતક છે. તેના અધીપતી તરીકે સર જેમસ કેમપબેલે કામ કીધું હતું સર જેમસ કેમબબલે નોંધ કીધી છે કે ગુજરાતના પારસીઓનો હેવાલ ઇનકમટેક્ષ કલેકટર મી૦ ખરશેદજી નશરવાનજી સીરવાઇએ ખા૦ બા૦ બહમનજી બેહેરામજી પટેલની મદદ સાથે લખયો હતો, જેવણે વીગતો પુરી પાડી હતી. એ હેવાલમાં હીંદુઓને વટલાવવા વીશે લખેલું છે. સામા પક્ષ જો એ હેવાલ ખોટો જણાવતી હોય તો તેમ પુરવાર કરવા માટે ખા૦ બા૦ બહમનજી બેહેરામજી પટેલ જેવણ હજી હઇયાત છે તેવણને સક્ષીનાં પીંજરામાં બેલાવવા જોઇતા હતા પણ તેમ તેવા તરફથી કરવામાં આવયું નથી. મુંબઇમાં તકરારી દાખમાઓ સીવાય બીજા દાખમાઓ નથી એમ સાબેત થયું છે, જરથોસતી ધરમ પ્રમાણે લાશને પા

ણી, અગની કે જમીનના સમાગમમાં લાવવાં તે મોટું પાપ છે, અને તેથી પાણી, અગની તથા જમીન અપવીત્ર બને છે. પારસી પંચાયતના સેક્રેટરી મરહુમ મી૦ નસરવાનજી બેહેરામજીએ લખેલા એક નીબંધમાં તેવણે લખ્યું છે કે જરથોસતી ધરમ ખાસ તાકીદ ફરમાવે છે કે લાશ દાટી નહીં, અથવા બાળવી નહીં, અથવા તે દરીયામાં કે નદીમાં નાખવી નહી. પ્રતીવાદીઓના પોતાનાજ માજી સેક્રેટરીએ એમ જણાવેલું છે. ત્રસટી પો કહે છે કે એ નહીં માફ થઇ શકે તેવો ગુનાહ અમારા ધરમ પ્રમાણે છે, છતાં અમો તમોને તે ગુનાહ કરવાની ફરજ પાડીશું. મુંબઇમાં લાશ ખુલ્લી મુકવા માટેનું બીજું કોઇ સાધન કે મથક નથી. લાશ દોખમામાં ખુલ્લી મુકવા સીવાય બીજી રીતે ઠેકાણે પાડવી તે નહી માફ થઇ શકે તેવું મોટું પાપ છે એમ જરથોસતી ધરમ પુસતકો તેમજ રેવાયતો ખુલ્લું જણાવે છે. તમો નામદારોને જવાબો ઉપરથી એવાં સોટ ઉપર આવતાં કાંઇપણ હરકત નડશે નહીં કે વટલાવવાની જરથોસતી ધરમે ખાસ તાકીદ ફરમાવેલી છે અને લાશને દોખમામાં ખુલ્લી મુકવા સીવાય બાજી કોઇ પણ રીતે ઠેકાણે પાડી તે જરથોસતી ધરમ મુજબ માફ નહી થઇ શકે તેવું મોટું પાપ છે. તમો નામદારો એવાં સેટ ઉપર આવવાથી તકરારી વસટાનો લાભ મેળવવાનો કોણને હક છે તે સવાલ ચુકવવામાં તમોને ઘણી મદદ મળશે. ધરમના સામાનય ફરમાનો શું છે તે પુરવાર કરવાનું મારૂં કામ છે અને તે ઉપરથી કોરટ માની લઇ શકે કે તે ફરમાનો મુજબ ચાલવા માટે સખાવત કરનારાઓએ સખાવત કરી હતી, સીવાય કે તેથી ઉલટી વાત સામા પક્ષ તરફથી પુરવાર કરી આપવામાં આવે. ફકત જરથોસતીઓ માટે આ સખાવતો કરવામાં આવેલા છે. તેનો અરથ શું થઇ શકે તે કોરટને જોવાનું છે. એ પછી મી૦ લાઉંડસે જુદી જુદી મીલકતો અને તેઓને લગતા ઓચરયાંઓ સંબંધી વાંગતો પોતે તઇયાર કાયેલાં એ શીડ્યુલમાંથી વાંચી સંભળાવી હતી.

તેવણે આગલ ચાલતાં જણાવયું કે જરથોસતી ધરમ ફરમાવે છે કે દરેક જરથોસતીની લાશ દોખમામાં ખુલ્લી મુકવી જોઇયે. તે ઉપરથી તમો એમ માની લઇ શકો કે એ દોખમાઓ દરેક જરથોસતીની લાશ ખુલ્લી મુકવા માટે બાંધવામાં આવ્યાં હતાં. લાશ દોખમામાં ખુલ્લી મુકવી એ જરથોસતી ધરમનું ખુલ્લું ફરમાન છે અને તેથી ઉલટી રીતે ચાલી શકાય નહી. બાઇ બચુબાઇ દોખમા માટે જમીન આપતાં કહે છે કે હું માજદીયસનાન ધરમનાં લોકો માટે દોખમું બાંધવા સારૂ જમીન આપું છું, તે જમીન ઉપર શેઠ ફરામજી કાવસજી બનાજીએ માજદાયસનાન ધરમનાં લોકો માટ દોખમું બાંધયું હતું. એ દોખમામાં ધરમની કામ માટે એક ધારમીક માણસે દોખમું બાંધયું હતું. એ પછી મી૦ લાઉંડસે બીલનીના દોખમાને લગતાં ઓચરયાંમાંથી એક ફકરો વાંચી સંભળાવતે હતો તેમજ એ દોખમાંને લગતા બીજાં ઓચરયાંઓ વાંચી સંભળાવા તેવણે જણાવયું કે પવીત્ર અને સરસ માજદીયસનાન ધરમના ફીરકાના તમામ લોકો માટે તેમજ સઘળા જરથોસતીઓ માટે એ દોખમું બાંધવામાં આવયું છે એવી મતલબના શબદોએ દસમા પેજોમાં વાપરવામાં આવેલા જણાય છે. તકરારી વસટોને લગતાં ઓચરયાંઓ ઉપરથી જણાય છે કે તમામ જરથોસતી આલમ અથવા સઘળાં જરથોસતીઓ માટે તે સ્થાપવામાં આવ્યાં હતાં. જરથોસતી શબદને મોદીબ તથા પ્રતીવાદીઓના સક્ષીઓએ ખોટો અરથ ઉઠાવ્યા છે. દરેક ડીક્ષનરી એવું જણાવે છે કે જરથોસતી એટલે જરથોસતનો ધરમ પાળનાર એ સીવાય તેનો બીજો અરથ થઇ શકજ નહી. મી૦ મોદીએ તથા પ્રતીવાદીઓના સાક્ષીઓએ જરથોસતી શબદનો જે અરથ ઉઠાવ્યો છે, તે અરથ કોઇપણ ડીક્ષનરીમાંથી મળતો નથી. પ્રતીવાદીઓનાં પોતાનાંજ ઓચરયાંઓ ઉપરથી તેઓ તરફથી જણાવવામાં આવેલો અરથ ખોટો ઠરે છે. તેઓ પોતાનાં જાહેરનામામાં "પારસી

જરથોસતી" શબ્દો વાપરે છે, જે બતા
વે છે કે તેઓ જાણતા હતા કે એકલા
જરથોસતી શબ્દમાં ફકત ધારમીક અર
થ સમાયલો છે. પ્રતીવાદીઓ માંહેલા
કોઇએ પણ સાક્ષીના પીંજરામાં આવી
ને જરથોસતી શબ્દના અરથના સંબંધ
માં પોતે ખુલાસો કીધો નથી. પણ તે
ને બદલે બીજા બગતા આસામીઓને
બોલાવીને તેઓ મારફતે પ્રતીવાદીઓએ
જરથોસતી શબ્દનો અર સમજાવવાનું
ધારયું છે એક ત્રસટીના બાઇને પણ સા
ક્ષીના પીંજરામાં બોલાવવામાં આવયા હ
તા પણ કોઇ પણ ત્રસટીએ પોતે સાક્ષીનાં
પીંજરામાં આવવાનું દરકાર ધારયું નથી.
"જરથોસતી" એટલે કોમે પારસી અને
ધરમે જરથોસતી એવો અતયાર અગાઉ
કદી પણ નહીં સાંભળવામાં આવેલો જે
વીચીત્ર અરથ બેરવદ મોદીએ કહી સં
ભળાવયો છે તેનું તમો નામદારોને તો
લ કરવાનું છે. "જરથોસતી" શબ્દ ફ
કત ધરમ સંબંધી અરથ ધરાવે છે.
"પારસી" શબ્દ પણ વધુ સાધારણ રીતે
ધરમ સબંધમાંજ વપરાય છે. સીવીલ
મેરેજ એકટ ૧૮૭૨ ના ૩ જા કાયદામાં
"પારસી ધરમ" શબ્દો વાપરેલા છે. "પા
રસી ઇઝમ" એટલે "ઝોરોએસત્રીએનીઝ
મ" એ સીવાય તેનો બીજો કાંઇપણ
અરથ થતો નથી. પ્રોફેસર બલોકમેનના
શબ્દો મી૦ મોદીએ ટાંકેલા છે કે અક
બર રાજરસમે પારસી હતો એટલે કે જ
રથોસતી હતો. તે સીવાય બીજો કાંઇ
તેનો અરથ ઉઠતો નથી. હીંદી પારસી
ઓ એટલે હીંદી જરથોસતીઓ અ
ને ઇરાની પારસીઓ એટલે ઇરાની
જરથોસતીઓ એવો અરથ થાય છે.
પ્રોફેસર જેકસન કહે છે કે પારસીઓ
એટલે હાલના જમાનાના જરથોસતીઓ.
વસતીની ગણત્રીનો રીપોરટ બતાવી
આપે છે કે પારસી શબ્દ ધરમ સંબં
ધી અરથમાં વાપરી શકાય આ સબબો
ને લીધે તકરારી દસતાવેજોમાં "જરથો
સતી" શબ્દનો અરથ શું થાય છે તે
નકી કરવામાં તમો નામદારોને કાંઇ પ
ણ મુશકેલી નડશે નહીં એમ હું કહું
છું. ૧૮૮૪ નું ડીડ યુરોપીયન સોલા
સીટરે ઘડયું હતું અને ૧૮૮૪ માં પ
ણ જરથોસતીને બદલે યુરોપયનો તરફ
થી વાપરવામાં આવતો લોકપ્રીય શબ્દ
પારસી હતો. હવે માઝદીયસનાન કોમ
અથવા જરથોસતી કોમ એટલે શું તે
આપણે જોઇશું. સામા પક્ષ કહે છે તે
નો અરથ પારસી કોમ થાય છે, અને
પારસી કોમને પોતાના લેખીત બચાવ
નામાના ૧૪ માં ફકરામાં જણાવેલા ફ
કત ત્રણ વરગોમાંજ સામી પક્ષ સમાવી
દે છે. સુદરેહકુસતી કોમમાં દાખલ ક
રવા માટેનું ચીનહ છે એમ મી૦ મોદી
એ કહયું છે. સુદરેહકુસતી પેહેરાવવા
ની કીયા કોમમાં દાખલ કરવાની કીયા
છે. તેથી જે કોઇ સુદરેહકુસતી પેહે
છે તે કોમનો મેમબર બને છે, અને
તેને કોમના સઘળા હકો ભોગવવાનો
હક રહે છે.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

બપોરના ખાણા પછી મી૦ લાઉનડ
સે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે પ્રતીવા
દીઓએ પોતાના બચાવનામાના ૧૪ માં
ફકરામાં પારસીઓ કોને કહેવા તેનું
વરણન આપયું છે તે ખરું નથી. મજ
ગામના વટલેલાઓનો દાખલો જુઓ.
તેઓ અરધા જુદ્દીન હતા કારણકે તે
મનો બાપ પારસી હતો પણ તેણે સદ
રેકુસતી પહેરેલો નહોતો. હવે પારસી
વેશયાના છોકરાઓ માટે જુઓ. તેઓ
ને માટે ચોકસ ત્રસટડીડમાં તેમને ચો
તરા ઉપર નાંખવાનું જણાવવામાં આવ
યું છે. ૧૮૮૪ ના ત્રસટડીડમાં જણાવવા
માં આવયું છે કે ઘણી પારસણો હાલ
વેશયાનો ધંધો કરે છે અને તેઓના
છોકરાંઓ માટે ચોતરાની ૧૮૮૪ ના ત્ર
સટડીડમાં ગોઠવણ કરવામાં આવી છે.
જયારે વેશયાના બાળકોને જયારે આવી
રીતે ચોતરામાં નાંખવામાં આવે તયારે
જરથોસતી ધરમમાં વટલેલા અને સુદરે
કુસતા પેહેરેલાને તેવો લાભ નહીં આપ
વામાં આવે એમ કલપવું બેહુદું છે. આ
ગલા વખતમાં પવીત્ર વીચારનાઓએ આ
વી રીતનો નીકાલ કરયો હતો તેમાં
તેમની મતલબ ધરમમાં લેતાં અટકાવવા
ની નહોતી પણ ખરી રીતે તો કોમમાં
અનીતાનો વધારો થતો હતો તે
અટકાવવાનો હતો. હવે સંસારી

કારણોને લીધે હાલ પારસીઓ પોતાના ધરમમાં બીજાઓને માંગતા નથી અને તે રીતે ધરમનો જે મુળ અંશ છે તે તેઓ ફેરવી નાંખવા માંગે છે, પણ સો વરસ ઉપર તેવી રીતે ધરમમાં ફેરફાર થયો હતો કે અને ફંડમાં નાણાં ભરનારાઓ તે જાણતા હતા કે નહીં તે આ કોરટને જોવાનું છે હવે જો સંસારનો સુધારો કરવો હોય તો છોકરાં કરતાં માતાને પ્રથમ ધરમમા લેવી જોઈએ કારણકે તેમ થયાથી જુદદીન માતાને પેટના બાળકો જરથોસતી ધરમના ફરમાનમાં વધારે સારી રીતે ઉછરી શકશે. પારસીઆ મરદોને જુદદીન ઓરતો છતાં કોઈ રીતે બહાર કરવામાં આવતા નથી અને તેઓ પારકા ધરમની ઓઓ સાથ પરણતા આવ્યા છે અને હાલ ઘણા દાખલાઓ બનયા છે જેમાં પારસીઓએ યુરોપીયન બાયડીઓ કીધી છે. તેમ થવાથી તેમના બાળકો માતા માતાના ધરમમાં રહેશે કારણકે માતાના પગ બાળકો ઉપર રહે છે અને તેમ થવાથી વખત જતાં તે બાયડીનો ભરથાર પણ પોતાનો ધરમ છોડી બાયડીના ધરમમાં જશે. આથી મારા વીચાર પ્રમાણે તો સંસારનો સુધારો કરેલો હોય તો જુદદીન બાયડીને ધરમમાં લેવા એ વધારે સારૂ છે. સુદરે અને કુસતી પહેરાવવામાં આવે એટલે તે જરથોસતી ધરમમા દાખલ થવાની નીશાની છે અને તેટલી નીશાની પુરતી છે.

મી૦ જસટીસ દાવર—પારસી માબાપના છોકરાંને દીનમાં લેવા માટે નવજોતની ક્રીયા સાધારણ રીતે પુરતી છે, પણ અત્રે એવા મતલબનું બોલાયું છે કે જુદદીનોને દીનમાં લેવા માટે નવજોત ઉપરાંત બરશનુમની ક્રીયાની જરૂર છે. મજકુર ફ્રેંચ બાનુને બરશનુમ આપવામાં આવયું હતું એવી જુબાની કાંઈ પડી નથી.

મી૦ લાઉનડસ—તેણીને દીનમાં લેવાની ક્રીયા કોમના વડા દસતુરે કીધી હતાં અને તેવણે એ સંબંધમાં જે કાંઈ પુરતું ધારયું હતું તે કીધું હતું તે કરતા કોરટને ગમ તો તેણીના નવજોત કરનાર દસતુર ફેખશરૂને બોલાવી એ વાતી કોરટે પરપુછ કરવી. હું તેમને મારા સાક્ષી તરીકે કાંઈ બોલાવવા માંગતો નથી.

અત્રે મી૦ લાઉંડસે બરશનુમની ક્રીયા કયારે અને કેમ કરવાની જરૂર છે તેને લગતી શહાદતો અંગ્રેજી ગ્રંથોમાંથી વાંચી બતાવી હતી અને જણાવયું કે મી૦ મોદી યુરોપ ગયા હતા અને તેમને ટ્રસટીઓએ પાછા આવયા પછી બરશનુમ લેવા કહયું હતુ પણ તેમને તે સામે મજબુત વાંધો લીધો હતો.

હવે દાવો ખોટી રીતે માંડવામાં આવયો છે અને કેમ પણ જટલેન્ડ દાવામા વાદી તરીકે નથી પણ તે તકરારનાં કું કાંઈ મજબુતી જોતો નથી. ટ્રસટીઓએ ટ્રસટડીડમાં જરથોસતી શબદ સંબંધમા ફેરફાર કરી વાંધો ઉભો કરયો છે અને હવે તેઓ કહેવા લાગે છે તે શબદનો અરથ તેમના કહેવા પ્રમાણેનો થાય છે હવે અમે કોરટને તેમા ફેરફાર કરવા અરજ કરવાની અરજ કરીએ છીએ અને અસલ દસતાવેજમાં જે શબદ વાપરવામાં આવયા છે તે ફરીથી દાખલ કરવા માંગીએ છીએ.

આવતી કાલે ટ્રસટીઓની નેમણુક કાયદા પ્રમાણે કરવામાં આવી છે અને ખાલી પડતી જગયા તેમને પોતાને કરવાનો હક છે કે નહી તે સવાલ ઉપર બોલીશ, તે બાબદમાં હું ઘણું લંબાણ બોલવા માગતો નથી અને આશા રાખું છું કે કાલે બપોર સુધીમાં હું મારૂ બોલવાનું પુરૂ કરીશ.

બાદ વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

દસતુર કેખશરૂ જામાસપ આશાનાની જુબાની.

પારસીઓમાં બાળલગનનો રેવાજ.

જુદદીનને વટલાવવા માટે બરશનુમની બીનજરૂરયતનો આપેલો અભીપ્રાય.

મીસીસ તાતાને આતશબેહેરામમાં દાખલ કરવાનો સવાલ.

(અખબારે સોદાગર તા૦ ૧૩ મી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહેરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રક મુંબઇની પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેરોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગયા શનીવારે હાઇ કોરટમાં નામદાર જજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેસર્સ અરદેશર, હોરમસજી દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાસથી મી૦ લાઉનડસ, મી૦ પેસતનજી ફરદુનજી તાલયારખાન, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ બાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેસર્સ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાસથી મી૦ ઇનવેરારીટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સ્ટ્રેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

દસતુર કેખશરૂ જામાસપ આશાનાની જુબાની લેવાની કોરટની ઇચછા.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવ્યું કે મી૦ સ્ટ્રેંગમેન, મી૦ લાઉંડસ બાબ કરે તેટલાં દસતુર કેખશરૂને કોરટમાં બે મનીટ આવી જવા તમો કહેવડાવશો? તેવણને એમ કહેવાડવશો કે કેરટ તેવણને બે ચાર સવાલો પુછવા બોલાવે છે તો તેવણ આવશે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેને જણાવયું કે સામો પક્ષ જો અમારી સાથે સામેલ થતો હોય તો તેના સાથે મળીને દસતુર કેખશરૂને કોરટમાં બોલાવી મંગાવવા અમો તઇયાર છીયે.

મી૦ લાઉંડસ—કોરટ જો પોતાના દુબાશીયાને મોકલીને દસતુર કેખશરૂને બોલાવી મગાવશે તો તે ઠીક થઇ પડશે.

એ પછી આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે દસતુર કેખશરૂને બોલાવી લાવવા કોરટના દુબાશીયાને ફરમાવયું હતું.

પારસીઓમાં બાળલગન.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે એ પછી પેશોતન હોરમસજી દસતુર વારૂધ મેહરબાઇવાળા મુકદમા ઉપર મી૦ લાઉનડસનું ધયાન ખેંચતાં જણાવયું કે એ મુકદમામાં ફરીઆદીએ બાળવયમાં થયલા પોતાના લગન રદબાતલ ઠરાવવાની એવું જણાવીને અરજ કીધી હતી કે જરથોસતી ધરમ પ્રમાણે બાળવયમાં લગન થઇ શકે નહી. પણ આ૦ મી૦ જસટીસ સકોટે એવું ઠરાવયું હતું કે ફરીઆદીએ ૧૫ વરસની ઉમરે પુગતાં લગન સામે વાંધો નહી લીધેલો હોવાથી તે હવે વાંધો લઇ શકે નહી.

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે જરથોસતી ધરમપુસતકોમાં બાળલગન વશે એક યા બીજી બાજુએ કાંઇ જણાવેલું હોય એમ લાગતું નથી પારસીઓએ હીંદુસતાનમાં આવયા પછી બાળલગન

ની ફી અખતયાર કરી હતી, અને આ ભલગનનો રીવાજ પારસીઓમાં લાંબો વખત થયો સ્વીકારાયલો હતો. તો પણ હું પ્રથમ મારૂં ભાશણ પુરૂં કરી લઇશ અને તે પછી એ મુકદમા ઉપર તકરાર ચલાવીશ.

મો૦ લાઉંડસે આગળ ચલાવેલું ભાશણ.

મી૦ લાઉંડસે પોતાનું ભાશણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે હાલના ત્રસટીઓ કાયદાપુર્વક નેમાયલા ત્રસટીઓ છે કે ખાલી પડતી જગા તેવણને કાયદાપુરવક પુરવાની સતા છે કે કેમ તે સવાલ ઉપર હું હવે આવીશ. પંચાયતનું ફંડ ૧૮૧૨ માં શરૂં થયું હતું ૧૮૨૩ આગમજ શેઠ હોરમસજી બહમનજીના સવાધીનમાં ફંડ હતું જે ચાર જણાઓની નેમણુંક થઇ હતી તેઓ ફંડના રક્ષકત રખેવાળ હતા. તેઓએ મેશરસ ફાર્બ્સ રીમીંગટનની પવેડીમાં નાણું રાખવાની ગોઠવણ કીધી હતી પણ ચાલુ હીસાબનાં નાણાં તો શેઠ હોરમસજી બમનજીની માફક એ ચાર ગ્રહસથો માંહેલા એકના સવાધીનમાં રહેતાં હતાં. તેઓ આવી રીતે ફંડના રખેવાળો હતા. તેઓને પંચાયતના મેમબરો તરીકે ફંડનો વહીવટ ચલાવવા માટે નેમવામાં આવ્યા હતા કારણકે આખી પંચાયત એ કામ પર ધ્યાન આપી શકે તેમ હતું નહીં. શેઠ હોરમસજી બમનજી મરણ પામતાં તેમની જગાએ બાકીનાં ત્રણ જણાએ બીજા ત્રસટની નેમણુંક કીધી હતી નનહીં. પણ સભા બોલાવવામાં આવી હતી, જેણે તેવણના બેટાની હીસાબ રાખવા માટે નેમણુંક કીધી હતી. તે ગ્રહસથને કાંઇ ત્રસટી તરીકે નેમવામાં આવ્યો હતો નહીં, ૧૮૩૬ માં શેઠ ફરામજી કાવસજીએ રાજીનામું આપ્યું હતું તેવણે ત્રસટીના ઓધાનું નહીં પણ પંચાયતના મેમબરના ઓધાનું રાજીનામું આપ્યું હતું. તેવણના પંચાયતના મેમબર તરીકેના પોતાના ઓધા માટે બોલે છે ત્રસટી તરીકના ઓધા માટે તેવણ એક શબ્દ પણ જણાવતા નથી. ૧૮૪૨ માં ત્રસટડીડ કરવાના પેહેલી સુચના થયલી જણાય છે. આ સુચના ત્રસટીઓનાં નામનું નહીં પણ પંચાયતના મેમબરોનાં નામનું ડીડ કરવા માટે થઇ હતી ૧૮૫૦ તથા ૧૮૫૧ માં ડીડ માટે થયલી સુચના વેળા પણ એવુંજ બનેલું જણાય છે.

દસતુર કેખસરૂની જુબાની.

દસતુર કેખશરૂ જામાસપજી જામાસપઆશાનાએ અત્રે કોરટમાં આવી લાગતાં મી૦ લાઉંનડસે પોતાનું ભાશણ અધુરૂં મુક્યું હતું. આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરની તપાસમાં દસતુર કેખશરૂએ જણાવ્યું કે હું પારસીઓના શેહેનશાહી ટોળાનો અને અનજુમનના આતશબેહેરામનો વડો દસતુર છું. દસતુર જામાસપજીનો હું બેટો છું મી૦ રતનજી દાદાબાઇ તાતાના બાનુની નવજોત મેં કીધી હતી. તેણી એક ફ્રેંચ બાનુ હતી. તેણીએ જરથોસતી ધરમમાં આવવાની ખાએશ બતાવી હતી. તેણીને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવા માટે જે ક્રીયાઓની જરૂર હતી તે બધી મેં કીધી હતી. એક તાન જુદદીનને દીનમાં લેવા માટે તેને બરેશનુમ આપવાની હું જરૂર ધારતો નથી. માસીસ તાતાને દીનમાં લેવા માટે સઘળી ક્રીયાઓ મેં કીધી હતી નહી એવું મેં મી૦ જીવનજી મોદીને કદી કહ્યું હતું નહીં. મી૦ જીવનજી સાથે એ બાબતસર મને કદીપણ કાંઇ પણ વાત થઇ હતી નહી. જે આતશબેહેરામનો હું વડો દસતુર છું તે આતશબેહેરામમાં માસીસ તાતાને દાખલ કરવા સામે મને પોતાને કાંઇ વાંધો નથી. આતશબેહેરામના ત્રસટીઓ જો રજા આપે તો હું તેણીને આતશબેહેરામમાં દાખલ કરૂં.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમનના પુછવાથી દસતુર કેખશરૂએ જણાવ્યું કે મજકુર બાનુને દીનમાં લેવાની ખરેખરી મતલબથીજ મેં તેણીની નવજોતની ક્રીયા વડા દસતુર તરીકે કરી હતી.

મી૦ ઈંગમેને દસતુર કેખશરૂને કેટલાક સવાલો પુછવાની રજા માંગી હતી.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમને તેવી રજા આપવા ના પાડી હતી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવરે જણાવ્યું કે દસતુર કોઇ પણ પક્ષના સાક્ષી તરીકે અત્રે આવેલા નથી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—પણ દસતુર મી૦ મોદીના સંબંધમાં કાંઇક બોલ્યા છે.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવર—કોરટના દુભાશીઆને દસતુર આગળ મોકલતી વેળા તેની મારફતે તેઓને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે કોરટ તેઓને કાંઇને હેરાન કરવા દેશે નહી તે કરતાં તમો શું સવાલો પુછવા કોરટને જણાવે.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન-મી૦ મોદી કોરટમાં હમણા નથી. તેથી તેઓની ગેરહાજરીમાં હું કાંઇ સવાલો પુછી શકતો નથી. દસતુર ઉતારાબે આવી પુગયા છે. મી૦ મોદી સાથે દસતુરને શું વાતચીત થઇ હતી તે મારે પ્રથમ મી૦ મોદી સાથે વાત કરીને જાણવું જોઇએ.

અત્રે એરવદ મોદી કોરટમાં આવી લાગયા હતા, અને મી૦ સ્ટ્રેંગમેને તેઓ સાથે મસલત ચલાવી તેઓને ઘટતી પુછપરછ કીધી હતી.

આ૦ મી૦ જસટીસ હાવરે જણાવ્યું કે તમોને કાંઇ સવાલો પુછવા હોય તો કોરટને તે જણાવો અને કોરટ તે દસતુરને પુછશે. પણ તમો દસતુરની ઉલટ પાલટ તપાસ કરશો નહી. કારણ કે તેવણે એવું જણાવીને બોલાવી મંગાવવામાં આવયા હતા કે કોઇને પણ તેઓની ઉલટ પાલટ તપાસ કરવા દેવામાં આવશે નહી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેનની સુચનાથી કોરટે પુછેલા સવાલનો જવાબ આપતાં દસતુરે કેખશરૂએ જણાવ્યુ કે અનુભવીઓની કમીટીના રીપોરટપર મેં સહી કીધી છે.

એ પછી આ૦ મી૦ જસટીસ હાવરના પુછવાથી દસતુર બોલયા કે રીપોરટમાં જણાવેલું છે કે "આ કમીટી નીચલા કીયાની જરૂર ધારે છે. તયાર પછી તેને બરશનુમ આપવું" પણ એ કીવા તો મસીલ તતાની નવજોત થઇ જવા પછી નકી કરવામાં આવી હતી.

અત્રે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને બીજા કેટલાક સવાલો દસતુરને પુછવા માંગયા હતા, પણ આ૦ મી૦ જસટીસ હાવરે જણાવ્યું કે એવી રીતે હું તમોને ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દઇશ નહીં.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તમો મને ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દેતા નથી તયારે હું કાંઇ પુછી શકતો નથી.

આ. મી૦ જસટીસ હાવર—અમોએ દસતુરને એવી શરતે બોલાવયા છે કે તમારી ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દેવામાં આવશે નહી.

મી૦ સ્ટ્રેંગમેન—તે મુજબની નોંધ લેઓ એટલે હું સંતોશ પકડીશ.

અત્રે આ. મી૦ જસટીસ હાવરે દસતુરની ખાએશ જાણવા માગી કે તમારી ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દેવામાં આવે તે સામે તમોને વાંધો છે કે?

દસતુર કેખશરૂ—કોરટે મને એવી શરતે બોલાવી મંગાવયો છે કે કોઇને મારી ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દેવામાં આવશે નહી. તોપણ કોરટની જો ખાહેશ હોય તો હું મારી ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દઉ.

આ. મી૦ જસટીસ હાવર—દસતુર પોતાને કોરટ તરફથી મળેલી કબુલાતની યાદ આપે છે, અને તેથી હું તેઓની ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દઇ શકતો નથી. પણ હું એવી નોંધ લઉં છું કે મી૦ સ્ટ્રેંગમેને દસતુરની ઉલટપાલટ તપાસ કરવા માંગી હતી, પણ કોરટે તેઓને જે સંજોગો વચે બોલાવી મંગાવયા હતા તે સંજોગોને લીધે કોરટે તેવણની ઉલટપાલટ તપાસ કરવા દેવા ના પાડી હતી.

મી૦ લાઉંડસની ફેરી વધુ તકરાર.

મી૦ લાઉંડસે એ પછી પોતાનું ભાશણ પાછું આગળ ચલાવતાં કેટલીક તવારીખ આપીને જણાવ્યું કે હીસાબ શેઠ ખરશેદજી માણેકજી શરાફ તપાસતા હતા તથા તેની નીચે પોતાની સહી કરતા હતા જેઓ એક ટ્રસટી નહી હતા પણ પંચાયતના મેમબર હતા. આ બતાવે છે કે પંચાયત હીસાબ ઉપર દેખરેખ રાખતી હતી. ૧૮૬૦ માં થયેલા એક લંબાણ ઠરાવપર પંચાયતના ૧૦ મેમબરોએ સહી મુકી હતી. આટલા બધા મેમબરો ૧૮૬૦ માં હઇયાત હતા. તેઓએ રાજીનામું આપવાને લગતી અથવા ઓના મરણ પામવાને લગતી કાંઇ વીગતો મળતી

નથી. તયાર પછી ફકત બે વરસમાં એટલે ૧૮૬૨ માં એ સઘળા મેમબરો પંચાયતમાંથી નીકળી ગયા હતા અને પંચાયત મરણ પામી હતી એવું સામા પક્ષનું કહેવા પણ પુરાવા વગરનું કહેવું કેવી રીતે માનય રાખી શકાય ? એ પછી મી૦ લાઉંડસે કેટલીક આગલી તવારીખ પંચાયત તથા તેના ફંડોને લગતી રજુ કરીને જણાવયું કે પ્રતીનીધીઓ ગમે તેવી સઘીતો અખતયાર કરે તો પણ તેઓ આથી વધુ કહી શકે નહી કે તેઓને પંચાયતે નમેલા છે. પંચાયતને એટલે કે કોમના આગેવાન મેમબરોને તેઓની નેમણુક કરવાનો હક હતો એ તદન ખુલ્લું છે મેં ફરીઆદનામામાં કહયુ છે કે નેમણુક કરવાની સતા અંજુમનને છે. હું જો પુરવાર કરું કે ત્રસટીઓને પોતાની ખાલી જગયાએ નેમણુક કરવાની સતા નથી, એ કોરટે યોજના ઘડવી જોઈયે. કોરટ તમાં કોમના કેળવાયલા ગ્રહસથોને અથવા સુરતના અમલદારોને નેમણુક કરવાનો હક આપી શકે. ત્રસટીઓ પંચાયતના ડેલીગેટો છે, અને પંચાયતના મેમબરો જુના રીવાજ મુજબ અનજુમનના ડેલાગેટો છે એમ હું કહેવા માગુછું. શેઠ ડોસાભાઈ ફરામજી પોતાના ચોપડામાં જણાવે છે કે પંચાયત પ્રથમ પોતાની મેલે ઉભી થઈ હતી. પણ તે માટે તેવણે કાંઈ સતાદાર સાહેદત ટાંકી નથી. શેઠ ડોસાભાઈ ફરામજી ચોકસ વાતો જાહેર કરવામાં ખોટા હોય એ બનવાજોગ છે. ૧૭૭૮ માં થયલી ચુંટણી પંચાયતને અટલે આખી કોમે કરી હતી એમ હું કહુછું. એ પછી મી૦ લાઉંડસે પંચાયતને લગતા કેટલાક ઠરાવો વાંચી સંભળાવીને જણાવયું કે પંચાયત શબદ આખા કોમના સામાનય મંડળ માટે વપરાયલો જણાય છે. પાછળથી પંચાયતની કમીટી ઉભી થયલી માલમ પડે છે અને તે કમીટી પાછળથી પંચાયત તરીકે ઓળખાવા લાગી હતી. કોમના સામાનય મંડળે ૨૪ ગ્રહસથોને ચુંટી કાઢયા હતા જેઓમાંથી સરકારે ૧૨ મેમબરોની કમીટીની નેમણુક કીધી હતી, જે કમીટી પંચાયત તરીકે ઓળખાવા લગી હતી. શેઠ ડોસાભાઈ ફરામજી પણ પોતાની ચોપડીનાં ૨૨૨ માં પાનાપર બરાબર એમજ જણાવે છે. મી૦ ઘીગની ચોપડીનો આધાર સામા પક્ષે લીધો છે. મી૦ ઘીગે પંચાયતનો હેવાલ આપતાં એક આખું પ્રકરણ રોકયું છે તે વાંચવાની સામા પક્ષે તસદી લીધી નથી. તો જો કે તેણે પોતેજ એ ચોપડીની સતા આગલ કીધી છે. આગલા વખતમાં પંચાયત શબદ આખી અનજુમન માટે વપરાતો હતો એમ હસતાવેજો ઉપરથી જણાઈ આવે છે. એ રીતે ચુંટણી સંબંધી એક જુનો રીવાજ ૧૭૭૮ થી શરૂ થયલો જણાય છે. પંચાયતના વડા અને વડા ત્રસટી સર જમશેદજી શું રચયો હતો તે ૧૮૪૩ માં જણાવે છે. એ ગ્રહસથ કાંઈ બીનજોખમદાર આસામી નથી. તેવણે ૧૮૪૩ મા ખુલાસે પંચાયત નામની ચોપડી પ્રગટ કીધી હતી. સર જમશેદજી તેમાં જણુવે છે કે અનજુમના મેમબરો નેમ છે. મેમબરો અનજુમનને ચોકસ નામો રજુ કરી ભલામણ કરે છે અને અનજુમન તે ખયાલ રાખે છે એમ તેવણ જણાવે છે, ૧૮૫૯ માં યાને ૧૮૬૧ ના દાવા પછી લાંબે વખતે મી૦ બમનજી જીજીભાઈ જણાવે છે કે પારસી પંચાયતના નવા મેમબરની નેમણુક કરવાનો હક જરથોસતી અંજુમનને છે. મી૦ બમનજી જીજીભાઈ તા૦ ૨૭ મી અકટોબર ૧૮૫૮ ના દીવસે ત્રસટી નેમાયા હતા, અને તેવણે તા૦ ૧ લી એપ્રીલ ૧૮૬૦ ના દીવસે રાજીનામું આપયુ હતું. તેવણ લાંબો વખત મેમબર રહયા હતા નહી, કારણ કે તેવણની ઈછા મુજબ અમલ કરવામાં આવયો હતો નહી. મી૦ નવરોજજી ફરદુનજી જાહેરમાં જણાવે છે કે જુના રીવાજ મુજબ ખાસ આમની અનજુમન મેમબરોની નેમણુક કરતી હતી. મી૦ નવરોજજી ફરદુનજી જાહેરના એક ગ્રહસથ છે. તેવણ કોમના એક નામીચા નર

હતા. તેવણુ પણુ આવી રીતે કહે છે. નેમણુકો કેવી રીતે થતી હતી તે મેં બતાવયું છે. હવે હું ખાલી જગયાઓ કેવી રીતે પુરવામાં આવતી હતી. તે દસતાવેજો ઉપરથી બતાવીશ. આખી અંજુમન ખાલી પડલી જગયા પુરતી હતી એમ દસતાવેજો ઉપરથી ખુલ્લું જણાઇ આવે છે. એ પછી મી૦ લાઉનડસે કેટલાક દસતાવેજોમાંથી પોતાના એ દલીલના ટેકામાં સાહદતો રજુ કીધી હતી. તેવણુ વધુ બોલ્યા કે રાજીનામું પણુ આખા અંજુમનને આપવામાં આવેલું હોવાનો દાખલો મળે છે.

બાદ કોરટ ટીફીન લેવા ઉઠી હતી.

ત્રસટીઓના હકનો સવાલ.

ટીફીન બાદ મી૦ લાઉનડસે ભાશણુ આગળ ચલાવતાં જણાવયું કે, ૧૭૭૮ થી ૧૮૫૧ સુધી ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાનું અંજુમનના હાથમાં હતું એમાં કાંઇ શક નથી. હવે જો એવો એક રીવાજ પુરવાર કરવામાં આવે, તે સામી પક્ષ કબુલ રાખે તો તે પ્રમાણે અમલ થવો જોઇએ. ત્રસટીઓના હસતકમાં જે સઘળાં ફંડો આવયાં છે તે ૧૮૫૧ ના ત્રસટીદાડના રૂહે આવયા છે ૧૮૫૧ પછી ત્રસટીઓ પોતા પાછળ આવનારા ત્રસટીઓ નેમતા આવયા છે અને તે વાત કેટલાકોના જાણુમા હશે પણુ પારસી કોમના ૬૦૦૦૦ ના વસતીમાં પાંચ સાત જણુ તેવી રીતે નેમણુક વીશે જાણુતા હોય તે કાંઇ બધા નથી. તે ઉપરથી કાંઇ એમ સાબેત થતું નથી કે પારસી કોમ તે બાબદ જાણુતી હતી. પ્રતીવાદીઓ કહે છે કે તેઓએ ત્રસટનું કામ ઘણું સારી રીતે બજાવયું છે. તેમણે સારી રીત કામ બજાવયું નથી એમ કાંઇ કહતું નથી પણુ તે ઉપરથી ત્રસટીઓ થવાનો તેમનો હક કાંઇ સાબેત થતો નથી. અલબતાં ફંડ વધી મોટાં થયાં છે પણુ તેમા વધારો કરવા કરતાં અને તે અકઠું કરવા કરતાં બાજી રીતે વાપરવામાં આવયા હાત તો વધારે સારું કહેવાતે હાલના ત્રસટીઓ પાછળથી નયા છે અને તેઓએ ફંડનો વહીવટ સારો કરયો છે. તેમને હસતક જે ફંડો આવયાં છે તે ત્રસટીઓ તરીકે તેમને હસતક મેલવામાં આવયાં છે. પણુ તેમને સવતંત્ર સતા કાંઇ અપાઇ નથી અને તેમને પોતા પાછળ આવનારાઓને નેમવાની પણુ સતા આપવામાં આવી નથી. હવે ઘણા ત્રસટોમાં ત્રસટીઓ અને તેમના પછી આવનારાઓ એવા શબ્દ છે અને પ્રતીવાદીઓનું કહેવું એવું છે કે, "તેમની પાછળ આવનારા" એટલે તેઓ ત્રસટીઓ નેમે તેઓ થાય છે પણુ એમ કહેવું તદન કાયદાથી પણુ ઉલટું છે. પેહેલી ચાર મીલકતોને લગતા ત્રસટીઓ પાસે કાંઇ દસતાવેજો છેજ નહી અને તે ઉપરથી કેમ કહેવાય કે ત્રસટીઓને તે મીલકતો સંબંધમાં પોતા પાછળ આવનાર ત્રસટીઓ નેમવાનો હક છે. તયાર પછી ખરીદેલી મીલકતો છે અને છલ્લી મીલકતો બક્ષેસ આપવામાં આવી છે. બહારકોટની અગીયારી ત્રસટીઓને કનવે કરી આપવામાં આવી નથી પણુ જે દસતાવેજ થયો છે તેથી તેની બક્ષેસ કરનારનો તેના સંબંધમાંથી છુટકારો કરવામાં આવેલો છે. ગોદાવરા અગીયારી સર જમશેદજીએ પંચાયતની પરવાનગીથી નવેસરથી બંધાવી હતી અને તેમાં તેમણે પોતાની જમીનનો ટુકડો ઉમેરયો હતો. હવે બીજા ધણીના મીલકત ઉપર આ રીતે અમલો બાંધવાનું પરીણામ શું થાય છે તે જુઓ. તે કાંઇ તે બાંધનારની થતી નથી પણુ અસલ તે પચાયતની મીલકત હતી અને તે પંચાયતનીજ મીલકત થાય છે, હવે તે અગીયારી પણુ ત્રસટીઓના હાથમાં આમલા ડીદથી આવી છે જેમાં ત્રસટીઓ પાછળ આવનારનો કાંઇ બંદોબસત બતાવલો નથી, અને જે ડીડથી ત્રસટીઓને પોતા પાછળ આવનારની નેમણુક કરવાના કાંઇ સતા આપવામાં આવી નથી. સઘળા ડીડોમાં ત્રસટીઓને જે ફંડો આપવામાં આવયાં છે તે ત્રસટીઓ તરીકે આપવામાં આવયાં છે અને તે ત્રસટીઓ જે ખરી રીતે નેમવામાં નહી આવય હોયા એમ

ઠરાવવામાં આવે તો તે ટ્રસટીઓના હસતકની તે મીલકતો ગણી શકાય નહીં, પણ જે વાજબી રીતે અને કાયદા પુરવક ટ્રસટીઓ હોય તેમને હસતક થવી જોઇએ. અહારમાં નંબરની બક્ષેશ વીચીત્ર છે અને તે નવરોજી વાડયાનાં કુટુંબની કે હત્રે તે મીલકતને લગતો ટાઇટલ તદન ખરાબ છે. નવાઇ જેવું છે કે ૧૮૭૪ માં ટ્રસટીઓને નામે સઘળી મીલકતો કનવે કરી આપવામાં આવી છે, પણ તેથી ફરીને ટ્રસટીઓને તેને લગતો કાંઇ ટાઇટલ મળતો નથી અને જે સઘળાં કનવેયનસો કરી આપવામાં આવયાં છે તેને લગતા ખરચમાં નાણાની બરબાદી કરવામાં આવી છે આ એકજ વખતે ટ્રસટીઓને કનવેયનસ એકદમ કરી આપવામાં આવયાં છે તેનું કારણ એવું લાગે છે કે કોઇએ તેમને એવુ સમજાવેલું દેખાય છે કે તેમ જો નહી કરવામાં આવશે તો "સટેટયુટ ઓફ ફ્રોડ" લાગુ પડશે.

અત્રે વધુ તપાસ મુલતવી રહી હતી.

પારસી પંચાયત કેસ.

ગઇ કાલે પુરી થયેલી તપાસ.

તમામ દુનીયા માટે જરથોસતી ધરમ હોવાનો એકરાર.

ટ્રસટીઓની નેમણુંક બાબે વધુ તકરાર.

ટ્રસટીઓમાં નવું લોહી આમેજ કરવાની મી૦ લાઉનડસની જુસસાદાર અપીલ.

ચુકાદો કયારે આવશે?

(અખબારે સોદાગર તા૦ ૧૪ મી એપ્રીલ ૧૯૦૮.)

સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઇ બેહેરામજી જીજીભાઇ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઇ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઇ નવરોજી કાત્રકે મુંબઇની પારસી પંચાયતના ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇ બારોનેટ, મી૦ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, મી૦ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા અને મી૦ બહમનજી દીનશાહ પીટીટ સામે નોંધાવેલા દાવાની વધુ સુનાવણી ગઇ કાલ દીને હાઇ કોરટમાં નામદાર જજ મી૦ દીનશાહ ધનજીભાઇ દાવર અને આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન સનમુખ નીકળી હતી. વાદીઓ તરફથી મેશરસ અરદેશર, હોરમસજી, દીનશાહ અને કંપનીની ફરમાશથી મી૦ લાઉંડસ, મી૦ ફરદુનજી સોરાબજી તાલીયારખાન, મી૦ પેસતનજી એફ. તાલયારખાન અને મી૦ પાદશાહ અને પ્રતીવાદીઓ તરફથી સોલીસીટરો મેશરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનની ફરમાશથી મી૦ ઇન

બેરારાટી, મી૦ રેકસ, મી૦ સેંગમેન અને મી૦ જે. બી. કાંગા હાજર થયા હતા.

મી૦ લાઉંડસે પોતાનું ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે વટલાવવાના સવાલના સંબંધમાં તમો નામદારની સનમુખ આજે હું એક વધુ સાહેદત રજુ કરવા માગું છું. દીનકરદની પાંચમી ચોપડીમાંના ૧૪ માં જવાબમાંથી હું તે સાહેદત રજુ કરૂં છું તેનો તરજુમો દસ્તુર દારાબે કીધો છે, એ ચોપડી ત્રસટીઓની આગેવાની હેઠળ ગયે વરસે પ્રગટ થઇ હતી. ઇંગ્રેજી તરજુમાના ૧૨ માં પાનાંપર હું તમો નામદારનું ધયાન ખેંચુ છું. તેમાં જણાવયું છે કે અહુરમજદે ઇરાનમાંજ નહી પણ આખી દુનીયામાં અને સઘળા વરગોના તમામ લોકોમાં ફેલાવા માટે જરથોસતી ધરમ મોકલ્યો. એ પુસતકનો ઇસારો ઇ૦ સ૦ ૮૫૦ સુમારેનો છે. તે વેળાના એક દસ્તુરને એક ખ્રીસતીએ પુછેલા સવાલના એ જવાબો છે. મજકુર ખ્રીસતીએ પુછયું હતું કે તમારો ધરમ તમો ફકત તમારે માટેજ શા માટે રાખો છો? તયારે તેના જવાબમાં દસ્તુર કહે છે કે નહી, અમારો ધરમ તો તમામ દુનીયા માટે છે.

ત્રસટીઓની નેમણુક માટે વધુ તકરાર.

એ પછી મી૦ લાઉંડસે ત્રસટીઓની નેમણુકને લગતા સવાલ સંબંધી પોતાની તકરાર આગળ ચલાવતા જણાવયું કે સર જમશેદજી ઇનસટીટયુશનની પંચાયત પણ રૂ ૫૦૦ ભરનારા આઇફ મેંબરો અથવા વારસીક નાણાં ભરનારાઓ ચુંટી કાઢતા હતા એમ ઓઆરવાંઓ ઉપરથી જણાઇ આવે છે. ૧૮૪૯ પછી ચુંટણીની એ નવી રૂઢી હસતીમાં આવી હતી, "ત્રસટી એંડ મોરગેજીસ પાવર એકટ"ના સંબંધમાં મી૦ લાઉડસે એ પછી કેટલીક સાહેદતો કાયદા પોથીઓમાંથી રજુ કીધી હતી. આગળ ચાલતાં તેમણે જુમા મસજીદને લગતા યોજનાના સંબંધમાં ઇસારો કીધો હતો. તયાર બાદ ૧૯, ઇંગલીશ વીકલી રીપોરટમાંથી જેકસનનાં ત્રસટને લગતી બાબદમાં ચુકવવામાં આવેલો મુકદમો મી૦ લાઉંડસે ટાંકી બતાવયો હતો. તેવણ વધુ બોલયા કે મારા વીદ્વાન મીત્રે એવી દલીલ રજુ કરી છે કે યોજના ઘડવી કે નહી તે કોરટની મુનસફી ઉપર છે હું અલબતાં એ વાતનો બીલકુલ ઇનકાર કરતો નથી કોરટને પોતાની મુનસફીનો ઉપયોગ કરવાનો હક છે તે હું અલબતાં કબુલ કરૂં છું. તોપણ કોરટને ત્રસટીઓના ખએશ જોવાની નથી, પણ જે સખાવત થયલી છે તેને શાથી લાભ થઇ શકે તેજ ફકત કોરટને ધયાનમાં લેવાનું છે. એક યોજના ઘડી કઢાડવાનું દેખીતી રીતે ઇચ્છવાજોગ છે એમ હું કહેવા માગુ છુ. નાણાં ભરનારાઓના તેમજ તે નાણાંનો લાભ મેળવનારાઓના બનેના ફાયદાને ખાતર યોજના ઘડવાની જરૂર છે. કોમનો વાજબી અવાજ ત્રસટીઓની બોરડમાં રહેવો જોઇયે. તદુપરાંત કાયદાપોથી સંખયાબંધ યોજનાઓ ઘડી કઢાડવામાં આવેલી બતાવી આપે છે, જે દરેક દાખલામાં ત્રસટીઓની ચુંટણી કરવાનું ધોરણ અખતયાર કરવામાં આવેલું જણાય છે. કોરટ જો એવુ ધારે કે હાલના ત્રસટીઓ કાયદાપુરવક રીતે નેમાયલા નથી તો ભવીશની રાહબરી માટે યોજના ઘડી કઢાડવાની જરૂર છે. મારે એવી બાએસ મુકદમા દરમયાન બતાવી છે કે કોરટને જો એવું માલમ પડશે કે હાલના ત્રસટીઓ કાયદાપુરવક રીતે નેમાયલા નથી તો કોરટ પોતે તેઓને ફરીથી નેમશે. હું કબુલ કરૂં છું કે હાલના ત્રસટીઓ કાયદાપુરવક રીતે નેમાયલા નથી એવું જો કોરટને માલમ પડે તો તેઓની જગયામે પોતાની મરજીમાં આવે તેઓને નેમવાનો કોરટને અધીકાર છે. પણ હું એવું કહેવા માંગુ છું કે તેઓને જો પાછા નેમવામાં આવે તો તેઓની સાથે બીજાઓનો અવાજ પણ રાખવો કારણકે તેઓએ ઘણી એકતરફી વલણું અખતયાર કીધી છે. મુકદમો માંડવા

આગમજ અમોએ ત્રસટીઓને સુચવયું હતું કે તમોએ ધારાના હીમાયતીનુ મત લીધું છે, અને તેને લગતી વીગતો બરાબર બાહેર પાડી નથી હવે મુકદમો માંડવામાં અને કુજીઓ લડવામાં આવતો અટકાવવા માટે તમે અમારી સાથે મળીને ધારાના હીમાયતીઓનો ફરીથી અભીપ્રાય મેળવો. પણ ત્રસટીઓએ તેમ કરવા ના પાડી હતી. ત્રસટીઓ પોતાના નેમણુંકને વળગી રહેવાને અને પોતાની કહેવાતી સતા જાળવી રાખવાને હદબાહેર આતુર બનેલા જણાયા છે, તે પણ કોરટને ધયાનમાં લેવાનું છે. ત્રસટીઓએ અમારી વાજબી માગણી સવીકારી નથી અને અમોને આ મુકદમો માંડવાની તેઓએ ફરજ પાડી છે. ત્રસટીઓ પોતાના સેકેટરી એરવદ મોદીની સલાહ મુજબ ચાલયા છે. મી૦ મોદીએ તેઓના રાહબર અને પાસબાન ફરેસતા તરીકે કામ કીધું છે, અને તેવણે ત્રસટીઓને પોતાની ખાએશ મુજબ તેઓનું નાક પકડીને ચલાવયા છે. મુકદમો માંડવા આગમજ અમોએ લખેલા અમારા પહેલાં કાગજમાં અમોએ અમારો મુદ્દો મધયમ રીતે રજુ કીધો હતો. તે કાગજમાં અમોએ જે કાંઇ જણાવયું હતું તેને આ મુકદમા દરમયાન અમો વળગી રહયા છીયે, અને તેજ અમોએ કોરટ સનમુખ પાછું જણાવયું છે. અમોએ અમારા તે કાગજમાંજ ફરીઆદ ઉઠાવી છે કે સઘળી સતા ત્રસટીઓના બીન જોખમદાર સેક્રેટરીઓના હાથમાં જઇ પડેલી છે. અમોએ મુકદમો માંડવા આગમજ શરૂઆતમાં જે ફરીઆદ કીધી હતી તેજ ફરીઆદને અમો વળગી રહવા છીયે. આવા સંજોગ વચ્ચે કોરટ જો એવું ઠરાવે કે હાલના ત્રસટીઓ કાયદાપૂરવક રીતે નેમાયલા નથી, તો પછી કોરટ તેઓને એકલાને જ પાછા નેમી શકે નહી. કોરટ ભલેને હાલના ત્રસટીઓને પાછા નેમે. પણ તેવા સંજોગમાં તેઓ સાથે કોરટે તે તેઓની હદમાં નવું લોહી પણ આમેજ કરવું જોઇએ. માટે કોઇ જો તેઓને પાછા નેમવાનું દરસત ધારે તો તેણે તેઓને બીજાઓની સાથે પાછા નેમવા એમ હું કહેવા માંગું છું.

રીસીવરની નેમણુક.

મી૦ સીંગમેને એ પછી ખુલાસો કરતાં જણાવયું કે ધારો કે તમો ન મહારો એવું ઠરાવો કે અમારા કુલો કાયદાપુરવક રીતે નેમાયલા નથી તો તેઓ કોઇ રીતની મેહરબાની મેળવવાની કાંઇ પરવા કરતા નથી. કોરટની મહેરબાનીથી પાછા નેમાવાની તેઓ કોઇ દરકાર કરતા નથી. મી૦ લાઉંડસ કહેવા માંગે છે કે મારા કુલોને પાછા નેમવા નહી પણ જો કોરટ તેઓને પાછા નેમે તો તેઓની સાથે બીજાઓને નેમવા. હું એવું કહેવા મંગું છું કે કોમનો એક ભાગ જો ત્રસટીઓને એવું કહેવા નીકલે આ તો તમોને માંગતા નથી તો પછી મારા કુલો કોઇ પાછા કોઇ નેમાવાને તઇયાર થવાના નથી. અમો કોઇ રીતે તે ફારસ કરવા માગતા નથી. કોરટ જો એવા ઠરાવ ઉપર આવે કે અમારી નેમણુક કાયદાપુરવક રીતે થયલી નથી અને કોમ ત્રસટીઓને નેમવા તથા કેમ જો ત્રસટીઓની નેમણુક કરે તો પછી અમો ઓપો લેવાને તઇયાર થઇશું. પણ મી૦ લાઉડસે કીધેલા ટીકા પછી કોરટ પોતેજ જો અમારી પાછી નેમણુક કરે તો ત્રસટીઓ કામ કરવાને ખુશી થશે નહી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—તયારે ત્રસટીઓની નવી નેમણુક થાય તયાં સુધી ફંડનો વહીવટ ચલાવવા માટે રીસીવર નેમવો પડશે.

મી૦ સીંગમેન—હા.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—અને તેને સેંકડે પાંચ ટકાને હીસાબે બદલો આપવો પડશે.

મી૦ સીંગમેન—હું ધારૂં છુ કે મી૦ આર. ડી. શેઠના રીસીવર તરીકે બદલો મેળવયા વગર મફત કામ કરવાને તઇયાર થશે.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—ઠીક છે. રીસીવર નેમવાની જો જરૂર જણાય અને

મી૦ ગેહનાને રીસીવર નેમવામાં આવે તો પાછી તેવણને શું બદલો આપવો અને તેવણ બદલા વગર મફત કામ કરવાને તય્યાર થશે કે કેમ તે નકી કરી શકાશે.

એ પછી મી૦ સ્ટેંગમેને મી૦ લાઉંડસે પોતાનાં ભાષણ દરમયના ટાંકી બતાવેલી કાયદા સંબંધી કેટલીક સાહાદતોના સબધમાં ખુલાસો કીધા હતો, અને તે સાહાદતોને આધારે મી૦ લાઉંડસે ઉઠાવેલી તકરારનો જવાબ વાળયો હતો. મી૦ લાઉંડસે પોતાનાં ભાષણ દરમયાન ટાંકી સંભળાવેલા લોર્ડ ચેનસેલરના એક ચુકાદામાંના ચોકસ શબ્દોના સંબંધમાં બોલતા મી૦ સ્ટેંગમેને જણાવયું કે મી૦ લાઉંડસે ટાંકેલા લોરડ ચેનસેલરના શબ્દો કારટે તે જે મુકદમાના સંબંધમાં ઉચારવામાં આવયા છે તે મુકદમાના સંજોગોની સાથે ધયાનમાં લેવા જોઇયે છે. તે મુકદમામાં એક ટ્રસટી બીજા ટ્રસટીએ સાથે કામ કરી શકે તેમ હતું નહી. બીજા ટ્રસટીઓ તેની સાથે કામ કરવાને નારજ હતા. પણ તે છતાં મજકુર ટ્રસટીએ જણાવયું હતુ કે તમો ખુશી હોવો કે નાખુશ હો પણ હુ તો મરા ઓધાને વળગી રેહેવાનો અને ટ્રસટી તરીકે કામ કરવાનું ચાલુ રાખવાનો. એ ઉપરથી ટ્રસ્ટના લાભને ખાતર કારટે તેને ટ્રસટીના ઓધા ઉપરથી દુર કીધો હતો. કારણ કે કારટ વાજબી રીતે એવું લેખયુ હતું કે ટ્રસટીઓ જો માહોમાહે લડી મરે અને તેઓ વચે અંતસ હોય તો ટ્રસટનો વહીવટ બરાબર લાભકારક રીતે ચલાવવાનું બની શકે નહીં. એ રીતે મુકદમા । સંજોગો હાલના મુકદમાના સંજોગોથી જુદા પ્રકારના હતા. હાલના મુકદમામાં ટ્રસટીઓ વચે કાંઇ માંહોમાંહેની ખટપટ જગેલી અથવા ફાટફુટ પડેલી જણાતી નથી. હાલના ટ્રસટીઆ વચે કોઇ રીતનો ગતફેર અથવા અંગાણ પડેલુ જણાતું નથી. માટે લોર્ડ ચેનસેલરના શબ્દોનું તોલ કરતાં કારટે તે જે મુકદમાના સંબંધમાં ઉચારવામાં આવેલા છે તે મુકદમાના સંજોગો પણ સાથે સાથ ધયાનમાં લેવા જોઇયે છે

મી૦ લાઉંડસે તયારબાદ કાયદાની જુદી જુદી સાહદતોના સંબંધમાં કેટલોક વધુ ખુલાસો વાળો જવાબ રૂપે કીધા પછી મુકદમો પુરો થયો હતો.

ચુકાદાના સંબધમા આ૦ મી૦ જસટીસ બીમનની પુછપરછ.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમને એ પછી બંને પક્ષોના ધારાના હીમાયતીઓને સવાલ કીધા કે હું પોતે ઇંગલંડ જતો હોવાથી ચુકાદાના સંબંધમાં તમો શું ગોઠવણ ઉપર આવવા માંગો છો?

મી૦ લાઉંડસે જણાવયું કે તમો નામદાર હીંદુસતાનમાં નહીં હોવો અને તમારો ચુકાદો જો લખી કહાડો અથવા મી૦ જસટીસ દાવરના ચુકાદા સાથે મળતા થાઓ છો એવી મતલબનું જણાવો, અને તમારો તે ચુકાદો આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર કોરટમાં વચશે, તો હું તે સવીકારીશ.

આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન—મી૦ સ્ટેંગમેન, તમો શું કહેવા માંગો છો?

મી૦ સ્ટેંગમેન—તમો નામદારની એવી ખાએશ છે કે તમો જે ચુકાદો લખો તે આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર કોરટમાં વાંચે એમ હું સમજું છું. મને કાંઇ તેવી ગોઠવણ સામે વાંધો નથી.

આ૦ મી૦ જસટીસ દાવર—ચુકાદો આપવા આગમજ ચોકસ બાબદોના સંબંધમાં અમોને જો અરસપરસ અંગત મસલત ચલાવવાની જરૂર માલમ પડશે. તો પછી અલબતાં આ૦ મી૦ જસટીસ બીમન પાછા ફરે તયાં સુધી ચુકાદો આપવાનું મુલતવી રાખવુ જોઇશે. પણ હું મારો ચુકાદો આ૦ મી૦ જસટીસ બીમનપર મોકલી આપું, અને તેવણ પોતાનો ચુકાદો મારી ઉપર મોકલી આપે અને તે પછી હું બને ચુકાદાઓ કારટમાં વાચી સંભળાઇં તો તેવી ગોઠવણ સામે તમોને કાંઇ વાંધો છે કે?

મી૦ સ્ટેંગમેન—નહીં.

બાદ નામદાર જડજોએ ચુકાદો આપવાનું મુલતવી રાખયું હતું.

સમાપત.

સમસ્ત અનજુમનની જાહેર સભા.

સમજુતીની શરતો કબુલ રાખવામાં આવી નહી.

ખરચની વાણુ કરવા વીના મુકદ્દમો આગલ ચલાવવાનો ઠરાવ.

૧૫૦ ગ્રહસથોની કમીટી નેમવાનો ભલામણ ના કબુલ.

પંચાયતના કાઉનસલોનું રજુ કરવામાં આવેલું મત.

ઓલબલેસ ખાનદાનનો પારસીઓ ઉપર ઉપકાર.

સર જમશેદજીના પણોતાં નામ વીશે ઇશારો.

સભાનો વીગતવાર હેવાલ.

(અખબારે સોદાગર, તા૦ ૧૮ મી માર્ચ ૧૯૦૮.)

પારસી અનજુમનની જગની બત્રીશી એ ચઢી રહેલી સભા અંતે ગઈ કાલે પાંચ કલાકે આલબલેસ બાગના કમપાઉંડમાં ઉભા કરવામાં આવેલા એક કુશાદે મંડપમાં મળી હતી.

આશરે ૨૦૦૦ જરથોસતીઓએ આ સભામાં હાજરી આપી હતી અને તેઓએ પોતાની લાગણીઓ અચુક રીતે જાહેર કરી હતી. નકી રાખવા મુજબ મી૦ વીમાદલાલની દરખાસત સમસત અનજુમનની આ સભાએ પસાર કરી હતી કે જે દરખાસતની રૂએ સમજુતીની સરતો સભાએ નામંજુર રાખી હતી અને મુકદમો આગલ ચલાવવાને ઠરાવયું હતું. ભાશણો દરમયાન સભાસદોએ તરેહવાર ટીકાઓ અને ટાહુકાઓ મુકયા હતા, જેથી કેટલીક વાર સભામાં ઘણી રમુજ ફેલાતી હતી. એકંદર રીતે સભાનું કામ શાંતપણે ચાલયું હતું.

સભા કયા સંજોગો વચે મળી હતી ?

આ સભા કેવા સંજોગો વચે મળી હતી તેને લગતા તમામ હકીકત જો કે અમોએ વખત દર વખત પ્રગટ કરી છે તે છતાં આજે એ સઘલી હકીકતોનો ટુંક સાર આપેલો કોઈક ગણાશે નહી. વાંચનારને સારી પેઠે રોશન છે તેમ આ પણા શહેરના જાણીતા વેપારી મી૦ રતનજી દોરાબજી તાતાનાં ફ્રેનચ ઓરતદાર મીસીસ સુનાબાઈને પટતી કીયાઓ કરીને જરથોસ્તી દીનમાં લેવામાં આવયાં હતાં અને તેવણને તેમજ પારસી દીનના બીજાંઓ જેઓ જરથોસતી ધરમ અખતયાર કરે તેમને પારસી જરથોસ્તીઓ તરીકેના સઘળા હક ઈલાકા મળે કે નહી તે બાબે કોમમાં એક મોટો તકરારરૂપી સવાલ ઉભો થયો હતો. કોમમાં ખુલ્લી રીતે બે તડ પડેલાં હતાં. એક પક્ષવાલાઓ જયારે એવી રીતે હક આપવાની હીમાયત કરતા હતા તયારે બીજા પક્ષવાલાઓએ વીરૂધ મત આપી જણાવયું કે જરથોસતીઓના દોખમા તથા આતશબેહરામ વગેરેમાં એવી રીતે લેવામાં આવેલા પારજી દીનવાલાઓને દાખલ કરી શકાય નહી. અંતે મામલો સમાધાનીથી પાર નહી ઉતરે એવું માલમ પડવાથી હાઈ કોરટ સનમુખ એ બાબત લઈ જવાનો ઠરાવ કરવામાં આવયો અને સર દીનશાહ માણેકજી પીટીટ બારોનેટ, સર જહાંગીર કાવસજી જહાંગીર, મી૦ રૂસતમજી નાનાભાઈ બેહેરામજી જીજીભાઈ, મી૦ રતનજી જમશેદજી તાતા, મી૦ બાપુજી સોરાબજી પટેલ, મી૦ રતનજી દાદાભાઈ તાતા અને ડા૦ નાનાભાઈ નવરોજજી કાત્રકે પારસી પંચાયતના ત્રસટી સાહેબો સર જમશેદજી જીજીભાઈ બેરોનેટ, શેઠ બમનજી દીનશાહ પીતીત, શેઠ હોરમસજી એદલજી આલબલેસ, શેઠ જમશેદજી ખરશેદજી જમશેદજી અને શેઠ મેહરવાનજી મનચેરજી કામા સામે એવી મતલબની ફરયાદી માંડી કે જરથોસતી ધરમ જે કોઈ તેમાં આવવા માંગે તેને વટલાવી દેવાની રજા આપે છે, એટલુંજ નહી પણ તેમ કરવાને ફરમાવે છે. કોઈપણ ઓમેદને વટલાવવાનો હક છે અને વટલાવવા માટે ફકત નવજોત કીયાની જરૂર છે. તેઓએ વધુ એવો દાવો કરયેલ હતો કે જરથોસતી ધરમમાં વટલાયલા કોઈપણ શખસને નીચે જણાવેલી માલકીઓનો લાભ લેવાનો હક છે:-

(૧) પાંચ દોખમાઓ
(૨) ત્રણ સગડીઓ
(૩) ગોદાવરાની અગીઆરી
(૪) કોટ અને બહારકોટના નશાખાના
(૫) નશેસાલારો માટેનું ઘર
(૬) અવલમંજલ પહોંચાડવાનું ફંડ.

આ ઉપર જણાવેલો કેસનો બીજો વીભાગ છે, જયારે પહેલા વીભાગમાં બે સવાલ સમાયલા હતા.—(૧) હાલના ત્રસટીઓ કાયદાપરવક નેમાયલા છે કે ? (૨) જયારે એક ત્રસતીની જગા ખાલી પડે તયારે તે જગા પુરવાનો તેમને હક છે કે ? કેટલીક સુનાવણી પછી બેઉ પક્ષોએ સમજુતીની સરતો નીચે મુજબ નક્કી કરી:-

સમજુતીની સરતો.

(૧) સર જેહાંગીર કાવસજી જેહાંગીર તે બીજા વાદીનું નામ ;એક વાદી

રીતે કહાડી નાખવું.

(૨) મુકદમામાં નીચલી મતલબનું સમજુતીનું હોકમનામું કરવું.

(a) જાહેર કરવું કે તા૦ ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના હીડમાં જાહેર કરેલાં ત્રસટો જયાં સુધી તેઓ દખમાઓ અને સગડીઓ અને તેઓની આગલ જવાના રસતાઓના ઉપયોગની હદ પારસી ટોળીના આસામીઓ, જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળતા હોય, તેઓને માટેજ રાખે છે તયાં સુધી અને જયાં સુધી ફોટ અને બહારકોટના નસાખાનાઓ અને ગોદાવરાની અગીયારીના ઉપયોગના હક પારસીઓનાજ ઉપયોગને માટે રાખે છે તયાં સુધી રહે છે અને સઘળા જરથોસતીઓ (જેઓનું નીચે વરણન કરવામાં આવયું છે તેઓ) ઉપર જણાવેલા ખાતાંઓના લાભ અને ઉપયોગના હક ધરાવે છે.

(b) ફરમાવવું કે તા૦ ૨૫ મી સપટેમબર ૧૮૮૪ ના ઉપલા હીડને ઉપર જાહેર કરેલી હકીકત પ્રમાણે સુધારવું.

(c) જાહેર કરવું કે તા૦ ૧૬ મી સપટેમબર ૧૮૭૦ ના હીડના ત્રીજા શીડયુલમાં બીજા ભાગમાં જણાવેલું ફંડ (૧) સઘળા જરથોસતીઓ (જેઓનું નીચે વરણન કરયુ છે તેઓ)ના ફાયદા માટે છે.

(d) જાહેર કરવું કે આ ડીક્રીમાં જરથોસતી શબ્દ જેવી રીતે વપરાયો છે તેવી રીતે તેમાં ફકત નીચલા વરગના ધણીઓ સમાશે.–

(૧) ઇરાનજીતનારા મહોમેદનોના જુલમ વખતે જે જરથોસતી ધરમ પાલનારાઓ ઇરાનમાંથી હીંદુસતાન ખાતે પરદેશવાસી થયા તેઓથી ઉતરી આવેલી વંશાવલીઓ જેઓ જરથોસતી ધરમ પાલતા હોય તે.

(૨) ઇરાન માહેલા જરથોસતીઓના વંશથી ઉતરી આવેલાઓ કે જેઓ અસલ અતરે આવેલાઓમાંના નહી હતા પણ જેઓ એક જ મુલ વંશના છે અને જેઓ તે વખત પછી વખતો વખત હીંદુસતાનમાં આવયા છે અને અને અહીં જાથુક યા થોડા વખત માટે રહેલા છે અને જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળે છે તેઓ ઇરાની પારસીને નામે જણીતા છે.

(૩) પારસી બાપ અને જુદ્દીન માયને પેટના જણાંઓ જેઓ જરથોસતી ધરમ પાળતાં હોય તે.

(૪) આ ડીક્રીની તારીખની આગમચ જે ધણીઓને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હોય તે.

(૫) આ ડીક્રીની તારીખ પછી જે ધણીઓને જરથોસતી ધરમમાં નીચે જણાવેલી યોજનાની શરતો મુજબ યોગય રીતે દાખલ કીધા હોય તે.

(૬) ખાસ કમીશનરો કે જેઓ પારસી ટોલાના આસામીઓ હોય અને જેઓને કોરટ હમેશાની રીત પ્રમાણે બેઉ બાજુનું સમજીને નેમે તેઓને જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થવા માટેના કાનુનોની એક યોજના ઘડવાનું સોંપવું.

૩ વાદીઓએ ઉઠાવેલા બીજા દાવાઓમાંના કોઇ પણ બીજા દાવાના સંબંધમાં તેઓને દાદ આપવી નહી.

૪ આ મુકદમાના ખરચનો સવાલ કોરટે બેઉ બાજુવાલાઓનું સાંભળી ચુકવવો.

એ પ્રમાણે બંને પક્ષો વચે આયંદે સમજુતીની સરતો કરવામાં આવી પણ પંચાયતના ત્રસટી સાહેબોએ માંગી લીધું કે એ બાબત અમો અનજુમન સનમુખ લઇ જવા માગયે છીયે અને અંજુમન શું કહે છે તે જાણયા વગર અમો હાલ કાંઇ ગોઠવણુ કરવા માગતા નથી. નામદાર જડજો કે જેઓ મુકદમો સમજુતીથી માંડવાળ થાય એવું જોવાને ઘણાજ ખાહેશ ધરાવતા હતા અને રીટાયર થયલા નામદાર વડા જડજ સર લોરેનસ જેનકીનસ જેતણુ પણ સમા

ધાનીથી માંડવાલ બાબતી જોવાને ઇચ્છતા હતા તેઓએ પક્ષકારોને રજા આપી કે જોઇયે તો એ બાબત અનજુમન સનમુખ લઇ જરી. એ ઉપરથી ટ્રસટી સાહેબોએ અનજુમનની એક સભા બોલાવવાનું ઠોબસત વીચારયું અને ગઇ કાલની સભા મેળવવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી.

આ સભાના કામકાજ બાબે આજ દીવસો થયાં પારસી કોમમા પુષ્કલ ચરચા જાગી હતી અને ખરેખર અને ઠેકાણે ઠેકાણે એની એજ વાત ચાલતી હતી. પારસી પત્રોમાં ડીવસો થયાં સભાના કામકાજ વીશે તરેહવાર ચુનોચરા કરવામાં આવતી હતી અને ગમે એવી સુચનાઓ તેઓ કરતાં હતાં. વલી કેટલાક જરથોસતી સાહેબોએ ઉલટમાં આવી જઇ પોતે શું દરખાસત સભામાં મેલનાર છે તેની પત્રદવારાએ અગાઉથી ખબરો આપી હતી અને કેટલાક સાહેબોએ પોતાની ખાનગી સભા મેળવી સભામાં કેવી રીતે ઠરાવો રજુ કરવા અને કામ લેવું તે પણ નક્કી કરી નાખયું હતું. સભાનું કામ કેવી રીતે સરનજામ ઉતરશે તે બાબે કોમમાં તરેહવાર અટકળો થતી હતી અને કોઇ જયારે કહેતા કે સભામાં શંતાથી કામ ચાલશે તબારે વલી બીજા કેટલાક કહેતા કે કોંગ્રેસના જેવો મામલો થઇ જઇ કદાચ સભા અરધા કલાકમાં બરખાસત પણ થઇ જાય. કોઇ પણ રીતે અનજુમનની આ સભા તરફ આગલ નહીં જણાવેલી એવી ઉલટ અને ખંત જારી રાખવામાં આવતી હતી અને ગઇ કાલે જરથોસતી બાઇઓ જે મોટી સંખયામાં હાજર થયા હતા તે ઉપરથી તેની પુરવારી મલતી હતી.

ગઇ કાલની સભાનો વીગતે હેવાલ.

ગઇ કાલની અનજુમનની સભા મલવાનો વખત જોકે પાંચ વાગાનો ઠરાવવામાં આવયો હતો, તોપણ બપોરના બે વાગેથી પારસીઓએ સભામાં હાજર થવા માંડયું હતું. આલબલેસ બાગમાં કુવાદે કંપાઉંડના એક મોટા શામીઆના ઉભો કરવામાં આવયો હતો અને તેમાં હવા ઉજાસ વીગેરેનાં પુરતાં સાધનો રાખવામાં આવયાં હતાં. લોકોની આવજાવન બે વાગાથી ચાલુ હતી, અને પાંચ વાગતા સુધીમાં તો મંડપ તેમજ બાગના ઓટલા ઉપર લોકો ચીકાર ભરાઇ ગયું હતું. આશરે પાંચમાં પાંચ ઓછીએ પંચાયતના માનવંત ટ્રસટીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઇની આગેવાની હેઠલ આવયા હતા, જેમને હાજર રહેનારાઓએ તાલીઓથી વધાવયા હતા. ટ્રસટી સાહેબોની સાથ તેમના સોલીસીટર મી૦ કેમી પણ આવયા હતા અને ટ્રસટી સાહેબોએ પોતા માટે ખાસ રાખવામાં આવેલી બેઠક ઉપર જગયા લીધી હતી.

જરથોસતી અનજુમનની બેગી મલેલી આ મોટી સભામાં ખાસા બે હજાર સાહેબો હાજર હતા, જેઓમાં નીચબાઓ પણ નજરે પડતા હતા

સભામાં હાજર રહેલાઓમાં સર જમશેદજી જીજીભાઇ બેરોનેટ, મી૦ જમશેદજી ખંરશેદજી જમશેદજી, મી૦ મેરવાનજી મનચેરજી કામા, મી૦ બમનજી દીનશાહ પીટીટ, સનમુખઓલમા એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી, ડાકટર નાદીરશાહ સુખીયા, મી૦ શાપુરજી કાતરક, મી૦ જહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ, મી૦ મરઝબાન મન્ચેરજી મરઝબાન, મી૦ જહાંગીર બમનજી પીટીટ, મી૦ ધનજીશાહ બમનજી પીટીટ, મી૦ ફીરોઝશાહ બમનજી પીટીટ, મી૦ કાંગા સોલીસીટર, ડાકટર રતનશાહ કે૦ દાદાચાનજી, મી૦ રૂસતમજી વહાડયા, મી૦ ધનજીભાઇ પટેલ, મી૦ ડોરાબજી મેહરજીભાઇ વજીફદાર, ડાકટર સોરાબજી પુંજીના, મી૦ નસરવાનજી નવસારીવાલા, ડાકટર રતનશાહ આર. શેઠના, મી૦ શાપુરજી હોડીવાલા, મી૦ ફરદુનજી પાલનજી પાવરી, મી૦ જહાંગીર પેસતનજી ખંબાતા, મેસરસ ગોલવાલા બધરસ, મી૦ રૂસતમજી મેહરનોસજી મસાની, મી૦ રૂસતમ વાચ્છાગાંધી, મી૦ રતનજી પેમાસતર, મી૦ હોરમસજી સોરડ, મી૦ નસરવાનજી માણેકજી જબ્બાર, મી૦ જમશેદજી બમનજી વહાડયા, મી૦ સોરાબ

પાલમકોટ, ડાકટર જહાંગીર ખરશેદજી દાજી, સમસુલઉલેમા દસતુર દારાબ પેસુતન સંજાના, નાયબ દસતુર રૂસતમજી એદલજી સંજાના, મી૦ દારાબ ફરદુનજી માસતર, મી૦ માણેકજી દલાલ, મી૦ ખરશેદજી તેમુલજી અંકલેશરીઆ, મી૦ ગુસતાદજી દીવેત્રી, મી૦ નશરવાનજી ફેરબસ, મી૦ સોરાબજી અરદેશર શેઠના, મી૦ પેશોતન કોટવાલ, મી૦ મેરવાનજી મનચેરજી ઘોડી, મી૦ જહાંગીર આદરજી માસતર, મી૦ જહાંગીર પેસતનજી કાપડીઆ, મી૦ જહાંગીર પેસતનજી દારૂવાલા, મી૦ જમશેદજી માદન, મી૦ કેખશરૂ એ. ચાંદાબાઇ, મી૦ જમશેદજી મેહતા, મી૦ બરજોરજી રતનજી બીલીમોરીઆ, ડા૦ બરજોર વકીલ, મી૦ લવજી રૂસતમજી સુબેદાર, મી૦ દાદાભાઇ સુખડવાલા, મી૦ હોરાબજી અરદેશર બીલીમોરીઆ, મી૦ નવરોજજી ધનજીભાઇ બાટલીવાલા, મી૦ શાવકશા સોરાબજી વકીલ, મી૦ ફરદુનજી પારેખ, મી૦ એન. એન. સંતોક વગેરે.

ત્રસટીઓના સોલીસીટરો મેસરસ ક્રેગી, લીંચ અને ઓવનવાલા મી૦ ક્રેગી પણ સલાહ આપવાને હાજર થયા હતા.

સભાનું શરૂ થયલું કામ.

બરાબર નેમેલે વખતે પાને પાંચને અમલે સભાના પ્રમુખ સર જમશેદજીએ ઉઠીને જણાવ્યું કે ગ્રહસથો, આજે સમસત અનજુમનમાં આપણે ભેગા મલયા છીએ અને આજની સભા મળવાની જાહેર ખબર પંચાયતના સેક્રેટરી એરવદ જીવણજી મોદી તમારી સનમુખ વાંચી સંભળાવશે.

એરવદ જીવણજી મોદીએ તે ઉપરથી અનજુમનની જાહેર સભા બોલાવવાની જાહેર ખબર જે વરતમાનપત્રોમાં આવી ગઇ છે તે વાંચી સંભળાવી હતી.

સર જમશેદજી જીજીભાઇનું ભાશણ.

એ પછી સભાના પ્રમુખ સર જમશેદજી જીજીભાઇએ નીચે મુજબ ભાશણ કીધું હતું:—

સર જમશેદજી બોલ્યા કે મીજલસના સાહેબો, આજે જે કામ માટે તમો સાહેબો ભેગા મલેલા છો તે બાબે મારે લંબાણથી બોલવાની જરૂર નથી. કારણ કે તે બાબેનો ખોલાસો લંબાણથી તમો સાહેબો હજુર વરતમાનપત્રો મારફતે રજુ થયો છે. અમો પારસી પંચાયતના ફંડ તથા મીલકતોના ત્રસટીઓ સામે જે મુકદમો ચાલે છે તેથી તમો સાહેબો માહીતગાર છો. આ મુકદમો કેમ ઉભો થયો તેની આમતી હકીકત તમો સાહેબોને વાકેફ છે. આ મુકદમામાં ઉઠાવવામાં આવેલો એક મુખય મુદ્દો નીચે મુજબ ઉભો થયો છે:—

અમારા ધારાના હીમાયતીઓની સલાહ ઉપરથી તા૦ ૯ મી ફેબરવારી ૧૯૦૫ ને દીને અમો ત્રસટીઓએ એક જાહેરનામુ બાહેર પાડી જણાવ્યું હતું કે અમારે હસતકના દોખમાઓ, સગડીઓ, દરેમેહેર વીગેરે ધરમના મકાનો અને ફંડો પારસી જરથોસતીઓજ માટે છે (હીઅર, હીઅર) તે ઉપરથી અને પારસી જરથોસતી અંજુમને પોતાની તા૦ ૧૬ મી એપ્રીલ ૧૯૦૫ ની સભામાં પોતાનો વીચાર જણાવયો છે કે બીજી દીન વા કોમવાલાઓને પારસી જરથોસતી કોમમાં દાખલ કરવા નાદરસત છે તે ઉપરથી આ મુકદમો બરપા થયો છે. (ઉભો કરનારાઓએ શરમાવું જોઇયેનો અવાજ.)

આ મુકદમામાં વાદીઓ તરફનો મુકદમો રજુ થયો છે. અમો તરફનો મુકદમો રજુ થવાનું શરૂ થયું છે. હાલ નામદાર કોરટે સુચના કરી છે કે બેઉ બાજુઓએ સમજુતી કરવી. તે સમજુતી માટે એમ સુચવવામાં આવયું છે કે વાદી પક્ષે ત્રસટીઓ સામેની જીકર અને તેઓ હસતકનાં બીજા ફંડો અને મીલકતો ઉપરના દાવા મેલી દેવા અને ત્રસટીઓએ દખમાઓ, સગડીઓ અને તેઓ ઉપર જવાના રસતાઓ અને કોટ અને બહારકોટના નશાખાનાઓ અને ઓદાવરાની દરેમહેર અને રવાનોને અવલમંજલ પોંહોચાડવાનું ફંડ એ સરવના ઉપયોગ બોમનો વાદીઓનો દાવો માનય રાખવો. (નહીં, કદી નહીંના અવાજો.)

અમો ત્રસટીઓની જીકર આ છે કે

અમારા ત્રસટડીડ પ્રમાણે એ પાંચ મી
લકતો અને એ ફંડ ફકત પારસી જર
થોસતીઓજ માટે છે. પણ નામદાર કો
રટ તરફથી સમજુતી કરવાને ખાતર સુ
ચવવામાં આવયું છે કે, એ જીકર મુજી
ફેઅ એ મીલકતો અને ફંડ સરત્રે જરથો
સતીઓ–પછી અસલ જરથોસતીઓ કે
ન । દીનમાં દાખલ થયલા સખસ યા
હવે પછી યોજના મુજબ દાખલ થનારા
તે સરત માટે ખુલ્લા રાખવા, (નહીં
બીલકુલ નહીં.)

હત્રલ સુધી દાખલ થય ચુકેલાઓ
માટે નામદાર કોરટ એ મીલકતો અને
ફંડોના ઉપયોગનો હક વગર અટકાવે
આપવાને સુચવે છે અને હવે પછી દાખ
લ થનારાઓ માટે એક યોજના ઘડવા
ની સુચના કરે (એ યોજનાનું કાંઇ કામ
નથી) છે કે જે યોજના બેઉ બાજુનું
સાંભળી કોરટ પારના કમીશનરો નેમ તે
કમીશનરો ઘડી કહાડે તે યોજના પ્રમા
ણે હવે પછી કાયુને બરાબર દાખલ થ
યલાં ગણવાં તે નકી કરવામાં આવે. (હ
મુને નાકબુલ છે.)

કેટલીક તરફથી એવું બોલાય છે કે
અમો ત્રસટીઓએ સમજુતીની એ સર
તો સવીકારી છે, પણ તે વીશે આ તકે
અમે, ખુલ્લું જાહેર કરવાની રજા લઇ
એ છીએ કે એમાં કાંઇ પણ સચાઇ ન
થી (હીઅર હીઅર અને જોસભર તાલીઓ)
અમોએ નામદાર કોરટને જણવયું છે કે,
ઉપર જણાવેલા દખમાઓ અને બીજા
ધરમને લગતાં મકાનો અને ફંડને લગ
તી સમજુતી અમો કબુલ કરી શક
તા નથી, કારણ કે એ બાબત અમારા
હાથમાં નથી, પણ કોમના હાથમાં છે.
કોમ અખતયાર આપે તોજ તે અમો
કબુલ કરી શકીએ (શાબાશ) તે ઉપરથી
જો સમજુતાં કરવી હોય તો એ બાબત
અમોએ કોમ હજુર રજુ કરવી જોઇએ
કે કોમ તે ખહાલ રાખે છે કે નહી તે
ઉપરથી નામદાર કોરટે, તમો હજુર એ
બાબત રજુ કરવા મુકદમો મુલતવી રાખ
યો છે અને અમો ત્રસટીઓ આ બાબત
તમો હજુર રજુ કરી છ.(ઠીક કીધું)

આ બાબત ઉપર તમો સાહેબો વી
ચાર જણાવો તેના સંબંધમાં અરજ ક
રૂં છું કે મેહેરબાની કરી બોલાવનારા સા
હેબોએ ટુંકમાં બોલવું અને ઘટતા અં
દાજમાં બોલવું. અતરે ફકત આજ સ
વાલ છે કે સમજુતીની આ સરતો ત
મો સાહેબોને પસંદ છે કે નહી. તેથી
આ બાબતનેજ વળગી રહી જે સાહેબો
ને બોલવું હોય તે સાહેબોએ બોલવું
અને જો સભા હજુર કોઇ ઠેરાવ મુકવા
ની ખાહેશ હોય તો તેઓએ ફકત એ
વા ઠેરાવો મેલવા કે જે આ સવાલને
અનુસરતા હોય કે આ સમજુતી કબુલ
રાખવી કે નહી.

એક બાબત ઉપર સભાનું ધયાન ખેં
ચવાની રજા લઉં છું કે આ સભાનું
કામ આજે ખલાસ થવું જોઇએ.

અમે એ કાલ રોજે સભા બોલાવવા
ની ખાહેશ રાખી હતી, કારણ કે અમો
એ તે દહાડો આપણા લોકોને વધારે
સગવડભરયો ધારયો. પણ વાદીઓમાંના
એક બરેશપાવરી સહીવરમાં હીંદુસ
તાન છોડી બહાર જનાર છે તેથી વાદી
ઓ તરફથી કહેવામાં આવયું કે તેઓ
સભાનું પરીણામ બુધવાર સુધીમાં જા
ણવાની ઇચછા રાખે છે કે જેથી કરીને
તેઓ પોતાના ધારાના હીમાયતીને તે
દીવસે ઘટતી સલાહ આપે. છેવટે નામ
દાર કોરટે બરેસપતવાર તા૦ ૧૫ મી મા
રચને દીને મુકદમો મુલતવી રાખયો એ
વી સરતે કે જેબી સભા ભરવામાં આવે
તે આજથી વધારે મોડી નહી બો
લાવવી.

સમજુતીની સરતો અને તે શરતો
ની એક ખોલાસાની યાદી કે જે પારસી
વરતમાનપત્રોમાં પ્રગટ થઇ ચુકી છે તે
હવે તમારી આગળ વાંચી સંભળાવવામાં
આવશે, કારણ કે કોઇક અહપવાએ તે
વરતમાનપત્રોમાં વાંચી નહી હશે.

પ્રમુખ સર જમશેદજીએ પોતાનું ભા
શણ પુરૂં કીધા બાદ એરવદ જીવણજી મો
દીએ સમજુતીના શરતો વાંચી સંભળાવી
હતી જે હમો આગળ આપી ગયા
છીએ.

રજુ કરેવામાં આવેલી પહેલી દરખાસત.

એરવદ જીવનજીએ સમજુતીની સર

તો વાંચી સંભળાવ્યા બાદ સર જમશેદજીએ પહેલી દરખાસત રજુ કરવા મી૰ જહાંગીર વીમાદલાલ સોલીસીટરને જણાવ્યું હતું. એટલાં મી૰ શાપુરજી ગઝદરે ઉઠીને જણાવ્યું કે સરનશીન સાહેબ, મારી દરખાસત પહેલાં રજુ કરવાનો મને હક છે. (તમારી દરખાસત નહીં જોઈએના ચાલુ અવાજો અને ભારે ગડબડ.)

સર જમશેદજી—મેં મી૰ વીમાદલાલને પોતાની દરખાસત રજુ કરવા જણાવ્યું છે માટે હવે તો તેવણુજ બોલી શકે,

મી૰ શાપુરજી ગઝદર—પણ સાહેબ, દરખાસત મેં પહેલાં મોકલી આપી છે માટે મને તે પહેલાં મુકવાનો હક છે. (બેસી જાઓ, બેસી જાઓ). હમે તમને સાંભલવા માંગતા નથી.)

સર જમશેદજી—તમે તમારી દરખાસત અમેંડમેંટ રૂપે મુકજો. આ ઉપરથી મી૰ ગઝદરે અત્રે પોતાની બેઠક લીધી હતી. એ પછી મી૰ વીમાદલાલે પોતાની દરખાસત નીચે મુજબ રજુ કરી હતી.

મી૰ વીમાદલાલે રજુ કરેલી દરખાસત.

મી૰ વીમાદલાલે એ બાદ તાલીઓના ગડગડાટ વચે ઉઠીને જણાવ્યુ કે સરનશીન સાહેબ અને અનજુમનના સભસદો, આ સભા સનમુખ હું મારી પેહલી દરખાસત નીચે મુજબ રજુ કરૂં છું:—

"પારસી જરથોસતીઓની સમસત અનજુમનની આ સભા ઠરાવ કરી જાહેર કરે છે કે પારસી પંચાયતના ત્રસટો સંબંધમાં નામદાર હાઈ કોરટમાં ચલતા હાલના મુકદમાની માંડવાલ માટે જે શરતો નામદાર કોરટ તરફથી સુચવવામાં આવી છે તથા જે શરતો નહી સવીકારવામાં આવશે તો પક્ષકારાને સારી સલાહ મળેલી નહી લેખાશે, એમ નામદાર કોરટ તરફથી કહેવામાં આવ્યું છે, તે શરતો આ સભા દલગીરી સાથ સવીકારી શકતી નથી, અને જોઈતા ખરચની વાત કરયા વીના મુકદમાની સુનાવણી આગળ ચલાવવાની તથા જરૂર પડતે સેવટની અદાલત સુધી લડવાની પંચાયતના માનવંત ત્રસટી સાહેબોને અરજ કરે છે. મજકુર મુકદમામાં પ્રતીવાદીઓએ જે કાંઈ એકરારો (Admission) કરયા હોય યા હવે પછી કરે તે એકરારો કોમની ઉપર યા તેના કોઈ પણ સભાસદ ઉપર બંધનકારક છે યા થશે, એવો કાંઈબી પ્રકારનો એકરાર આ ઠરાવ કરવામાં આ સભા કરતી નથી."

મી૰ વીમાદલાલનું ભાશણ.

પોતાની દરખાસતના ટેકામાં મી૰ જહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલે જણાવ્યું કે આ મોટા સવાલ ઉપરનું આપણું મત પુખત વીચાર અને ધારાશાસ્ત્રીઓના વીચારો ઉપરથી બંધાયલું છે. છેલ્લા ચાર પાંચ વરસ થયા આ સવાલ આપણી સનમુખ વીચાર માટે રજુ થયો છે. આપણે આ બાબતના સંબંધમાં આગળ એક કમીટી નેમી હતી અને તે કમીટીના રીપોરટ પછી સમસત જરથોસતી અનજુમનની સભા બોલાવવામાં આવી અને તે અનજુમને એવો ઠરાવ કરીઓ હતો કે જુદદીનોને જરથોસતી દીનમાં નહી લેવા, એ ઠરાવ પછી ૧૯૦૬ ના સાલમાં આપણા પંચાયતના માનવંત ત્રસટીઓ સામે એક મુકદમાના સબંધમાં બે મુખય મુદાઓ ઉભા કરવામાં આવયા છે. પહેલો મુદો ત્રસટીઓને લગતો છે અને તેમાં તેઓના સતાને તેમજ નવા ત્રસટીઓની નેમણુક કરવાની તેઓના સતાનો સવાલ ઉઠાવવામાં આવયો છે. બીજો મુદો જુદદીન સવાલને લગતો છે અને તેનાં સંબંધમાં વાદીઓ તરફથી જણાવવામાં આવેલ કે જરથોસતી ધરમ પાલનારા પારસીઓનેજ નહીં, પણ જરથોસતી ધરમમા વતલેલા જુદદીનોને પણ દોખમાઓ, સગડીઓ વગેરનો લાભ આપવાનો ઇરાદો રાખવામાં આવયો છે. પ્રતીવાદીઓ માન છે કે પંચાયતના માનવંત ત્રસટી સાહેબોએ જણાવ્યુ છે કે અમો કાયદેસર નેમાયલા ત્રસટીઓ છીયે અને તેવા બન તથા કરીને અમો ત્રસટીઓ તરીકે કામ ચાલુ રાખીશું જુદદીન સવાલના સંબંધમાં એ સાહેબો તરફથી જણાવવાં આવયું છે કે દોખમાઓ વગેરેનો લાભ વાશ પારસી તથા ધરમે જથોસતીઓનેજ આપી શકાય બા મુકદમો કેટલેક દરજજે આમલ વધયો છે અને તેટલાં સમજુતી કરાવવાની ગોઠવણ થઈ છે અને

તે માટેની સરતો પણ તઇયાર થઇ છે. એ સરતો ત્રસટીઓએ અનજુમનની પરવાનગી વગર કબુલ નહી રાખી આપણાં અભીપ્રાય માટે રજુ કરી છે તે માટે આપણે એ સાહેબોના મોટા હેસાનમંદ થયા છીયે.

સમજુતીની સરતો કેવી છે?

હવે આ સમજુતીની સરતો લાભકારક છે કે ગેરલાભકારક તે આપણે જોઇશું. ત્રસટીઓની નેમણુકને લગતી સમજુતીની સરતમાંની કલમથી શું લાભ થશે તે હું બીલકુલજ સમજી શકતો નથી. જો સમજુતીની સરત આપણે કબુલ કરયે તો અનજુમનનો ત્રસટીઓને લમતો હક ખુંચવાઇ જશે. આપણા ત્રસટોને લગતો સવાલ હાલનો હોવા ઉપરાંત ખાસ કરીને ભવીશયનો પણ હોવાથી આ મોટો હક જો આપણે છોડી દઇયે અને તે માટે લડત નહી ચલાવયે તો આપણે એક ઘણુ ગેરડહાપણભરયું પગલું ભરેલું ગણાય. સમજુતીની સરતોમાંનો બીજો અગતયનો ભાગ જુદ્દીનોને લગતો છે. એ ભાગથી પણ શું લાભ આપણે સંપાદન કરી શકશું તે આપણી સાદી સમજમાં ઉતરી શકતું નથી. આપણને કહેવામાં આવે છે કે અતયાર સુધીમાં જરથોસતી ધરમમાં વટલેલાઓમાં બે અહેસથ બાનુઓ છે અને ભવીશયમાં જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થનારા જુદ્દીનો સબંધમાં ઘટતી ગોઠવણ કરવામાં આવશે. વળી આપણને વધુ એવી ધમકી આપવામાં આવે છે કે જો આપણે એ સમજુતીની સરતો કબુલ નહી રાખશું અને મુકદમો આગળ ચાલશે તો તેમાં જો આપણે હારી જઇશું તો બધા જુદ્દીનો બેધડક જરથોસતી દીનમાં દાખલ થશે અને તેથી કોમને મોટાં નુકશાનમાં ઉતરવું પડશે. વળી બીજો અગતયનો સવાલ કે જેના ઉપર આપણે પુરં ગંભીરાઇથી ધયાન આપવાનું છે તે એ છે કે "પારસી" શબદ જો સમુલગો કાઢીજ નાખવામાં આવે તો ભવીશયમાં કોઇ જુદ્દીન તરફથી આપણી સામે કજીઓ માંડવામાં આવે તો તેમાં આપણાથી વધાઇ શકાય તેમ નથી, આથી કરીને હાલનો આપણો સંગીન બચાવ જો એક વખત પણ ધીમો મુકીશું તો ભવીશયમાં આપણને ઘણી મોટી મુશકેલીઓમાં ખચીતજ ઉતરવું પડવાનું. પણ આપણને સધીયારો આપવામાં આવે છે કે ભવીશયને માટે એક યોજના ઘડવામાં આવશે અને તે યોજના ચોકસ શખસો તઇયાર કરશે, પણ એ શખસો કોણ છે, તેઓની લાયકાત શું છે તથા તેઓની કેવા પ્રકારે ચુંટણી કરવામાં આવશે તેથી આપણે તદન બીનવાકેફ છીએ. માટે જો એ યોજના આપણે કબુલ કરયે તો અંધકારમાં કુદકો મારેલો ગણાય. વળી મુખય વાંધો ભવીશયને લગતો છે અને તે એ છે કે હાલની સમજુતીની સરતો આપણે કબુલ રાખયે તો ભવીશયમાં જરથોસતી દીનમાં દાખલ થનારા જુદ્દીનો ઉપર તે બંધન કરનારી થઇ પડશે કે નહી. એ બાબતના સંબંધમાં મે ધારાશાસ્ત્રીઓનાં મત મેળવયા છે તથા બીજી કાયદાને લગતી સાહેદતો તપાસી છે અને તે ઉપરથી મને માલમ પડયું છે કે એવું કાંઇ પણ બંધન ભવીશયમાં દાખલ થનારા જુદ્દીનો ઉપર પડશે નહી. માટે શા માટે આપણે એ યોજના કબુલ કરવી જોઇએ. જો આપણે હમણાજ કબુલ રાખયે અને ભવીશમાં જો કોઇ જુદ્દીન આપણી સામે કજીયો માંડે તો તે વેલાએ આપણો બચાવ કુદરતી રીતે તદન નબળો પડી જાય. હાલમાં આપણે પથર જેવી સંગીન દલીલો સાથે ઉભેલા છીએ અને છેવટ સુધી લડવા તઇયાર છીયે તયારે શા માટે એ યોજના આપણે કબુલ કરવી જોઇએ.

ધારાશાસ્ત્રીઓના મત.

આ માંડવાળની સરતોમાં ઘણા કાયદા સંબંધી સવાલો સમાયલા છે. અમારી પેટીએ તે ઉપરથી ત્રસટીઓને પુછાવયું કે તેઓના ધારાશાસ્ત્રીઓ મેસરસ ઇનવેરારીટી અને બેંગગેન આ બાબદના સંબંધમાં શું મત ધરાવે છે તે તેઓથી જાણવું કે જેથી કરીને આ મોટા સવાલના સંબંધમાં ફડચો કરતી વેળાએ જરથોસતી અનજુમનને સવલત થાય. ત્રસટીઓએ અમારી એ માગણી સવીકારી છે અને તે માટે અમો તેઓ

ના આભારી છીયે. હવે હુ સરનશીન સાહેબને ધારા શાસ્ત્રીઓનું મત વાંચી સંભળાવવાની અરજ કરૂં છું.

સરનશીન સર જમશેદજીએ જણાવયું કે અમારા ધારાશાસ્ત્રીઓએ જે અભીપ્રાય આપયો છે તે અનજુમન સનમુખ રજુ કરવા હું તઇયાર છું, પણ તે આ ગમજ હું તમો પ્રહસથીન એવી સલાહ આપું છું કે ધારાશાસ્ત્રીનું મત વંચાવવાને બદલે જો તમો તમારૂં અપક્ષપાત મત આ સવાલના સબંધમાં આપશો તો કોરટની ઉપર વધારે અસર થશે, મત રજુ કરવાને અમોને કશો પણ વાંધો નથી.

મી૦ વીમાદલાલ-મત એટલાજ માટે રજુ કરવાનુ હું દબાણ કરૂં છું કે તેથી કરીને આ અગતયના અને બારીકાઈ ભરપુર સવાલના સંબંધમાં નાવેડો લાવવાને આ સભાને સવલતા થાય. સવાલ એટલો મુશકેલ છે કે ધરશાસ્ત્રીના મત વગર સભા કેવી રીતે પોતાનો અભીપ્રાય આપી શકશે તે હું સમજી શકતો નથી. આથી કરીને હુ સભાને અરજ કરૂં છુ કે તેણે બારીસટરોનું મત સાંભળીને પોતાનો અભીપ્રાય આપવો.

મી૦ મઝહર-મત વાંચો.

સર જમશેદજી-ધારાશાસ્ત્રીનું મત તમો સનમુખ રજુ કરવા હું તઇયાર છું. પણ તમુને તે ખરેખર જોઇએ છે કે નહી તે માટે જાણવું જોઇએ.

આ વેળાએ નહી નહીના મોટા પોકારો થયા હતા.

ડા૦ સુખયા-ધારાશાસ્ત્રીનું મત માગવામાં અને નહી માંગવામાં તમો એ કેસ કટલો લુલો કરશો તેનો પહલાંથી વીચાર કરજો. કોમના લાભને હું મારો લાભ સમજતો આવયો છું અને તેથી મારા સખુનને ઉંચી ડુલઇને તમે મત માટે દખાણ ના કરો. તમો જો શરૂઆતથીજ મત માગશો અને પછી અભીપ્રાય આપશો તો કોરટના મગજ ઉપર એવું ઠસશે કે ધારાશાસ્ત્રીઓના મતથી તમે દોરવાઇ ગયા હતા માટે તમે સઘળાઓ કહો કે અમે વંચાવુ નથી જોઇતું.

અત્રે નહી નહીના મગજાપર પોકારો થયા હતા, તેમજ સભામાં ભારે ગડબડ મચી રહી હતી.

સર જમશેદજી-આ સભા મત માગવા ઇચછે છે કે નહી તે હું જાણવા માગું છું જે ઘડસથી મત માગવા ઇચછતા નહી હોય તેઓએ પોતાના હાથો ઉંચા કરવા. આ ઉપરથી સઘળાઓએ પોતાના હાથો ઉંચકયા હતા અને મત માગવાનું પડતું મેલાયું હતું.

મી૦ વીમાદલાલે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે જયારે આજની અનજુમનની સભાએ આવી રીતે પોતાનું મત જાહેર કરયું છે તયારે ધારાશાસ્ત્રીનું મત રજુ કરવાને આપણે વધુ દબાણ કરી શકશું નહી. ઠરાવના બીજા ભાગના સંબધમાં વીવેચન કરતાં હું જણાવીશ કે ટ્રસટીઓને આપણે માનપુરવક અરજ કરયે છીએ કે આ મુકદમામાં કાંઇ પણ પ્રકારની સમજુતીની શરતો કબુલ રાખવા વગર છેક છેવટની ઘડી સુધી મુકદમો ચલાવવો. જો જરૂર પડે તો પ્રેભાશક પ્રીવી કાઉનસીલ સુધી પણ આ મુકદમો લઇ જવો. ટ્રસટીઓએ પોતાના લાભના સઘળા પુરાવાઓ એકઠા કરીને નામદાર કોરટ સનમુખ રજુ કરવા. આ આખો ઠરાવ જેમ છે તેમ હુ તમો સનમુખ રજુ કરીશ, માટે તમોએ જે મત આપવું હોય તે પુરતો વીચાર કરી આ બાબતના ગભીરાઇ ધયાનમા લઇ દુરદેશી સાથે આપવુ. તમો તમારૂં મત આપતી વેળાએ કોઇપણ પ્રકારની લાગણીઓથી દોરવાઇ જતા ના તથા તમો જે પણ અભીપ્રાય આપો તે પુખત લાંબો વીચાર કરીને ઘણી બહુમતીથી આપજો, કે જેથી જયારે આ બાબદ નામદાર કોરટ સનમુખ રજુ કરવામાં આવે તયારે તમારા અભીપ્રાયને વાજબી વજન મળે (તાલીઓ).

મી૦ દાદાચાનજીનું વીવેચન.

ડા૦ દાદાચાનજીએ જણાવયું કે મી૦ વીમાદલાલની દરખાસતને ટેકા આપતાં મને ઘણી ખુશાલી ઉપજે છે. મી૦ વીમાદલાલે ઘણીજ સુબાખીત રીતે પોતાની દરખાસત રજુ કરી છે અને તેથી હવે મારે તેના સંબધમાં વધુ કાંઇ બોલવું નથી. આજના જેવી જંગી અનજુમનની સભા મારી આખી જીંદગી દરમયાન

આજે હું પહેલવહેલીજ વેળાએ જોવું છું. સભા આગળ આજે રજુ કરવામાં આવેલો આ સવાલ કોમ માટે ઘણીજ ગંભીર અગતયતા ધરાવનારો છે. આ સવાલ કાંઇ હાલનીજ પારસી કોમ ઉપર અસર કરશે એટલુંજ નહી, પણ ભવીષ્યની ઓળખનો સઘળો આધાર આ જ સવાલ ઉપર રહેલો છે. આ સવાલ વળી હકનો હોવા ઉપરાંત ચીવટ લાગણીનો પણ છે. એક જુરીના મકાનમાં ચીરવામાં આવેલી લાશને આપણા દોખમામાં બીજી લાશો સાથે મુકતા નથી, તો પછી આપણે જુદદીનોની લાશો એ જ દોખમામાં કેવી રીતે મુકી શકયે? (કદી નહીં, કદી નહીંના અવાજો). આપણામાં એક ઘણી જાણીતી સાધારણ કહેવત છે કે કોરટ અને સોરટ સઘળું એકજ છે, પણ મારે જણાવવું જોઇએ કે આ શરતો કબુલ રાખવાના કરતાં કોરટમાં આપણને જેટલું પણ ઓછું મળશે તે સઘળું આપણને કબુલ છે, પણ આવી શરતો તો આપણે કદી પણ કબુલ કરનાર નથી (જોસભેર તાળીઓ). આપણે સેવટ સુધી લડવાનો પુર વીચાર રાખવો જોઇએ. આ મુકદમાના સંબંધમાં જે જે પણ ખરચો ઉભા થવા પામશે, તથા તે ગમે તેવા મોટા પણ હશે, છતાં પારસી કોમ આ સઘળા ખરચો કરવાને તદન એક પગે તઇયાર ઉભી રહી છે (તાળીઓ). ટ્રસટી સાહેબોને હું માનપુરવક જણાવવાની રજા લઉં છું કે તેઓ સાહેબોએ ખરચની કશી પણ વાત કરવી નહી (તાળીઓ). ટ્રસટી સાહેબોએ પોતા તરફથી સઘળા પુરાવાઓ નામદાર કોરટ હજુર રજુ કરવા. મારે જણાવવું જોઇએ કે આ બાબત એવી છે કે તે ભવીષ્યના ટ્રસટીઓના સંબંધમાં કાંઇપણ ચાકસ ગોઠવણો કરવાની આપણને તક આપે છે. હાલના ટ્રસટીઓ માટે મને ઘણું માન છે. ટ્રસટી સાહેબોએ આખી કોમનો સંપુરણ ચાહ જીતી લીધો છે તોપણ મારે જણાવવું જોઇએ કે પારસી અનજુમન વધતી જાય છે અને હવે વખત આવી લાગયો છે કે ટ્રસટીઓની નેમણુકના સંબંધમાં કોમનો અવાજ પણ હોવો જોઇએ. મારી નમર સુચના છે કે આ મુકદમો છેક છેલામાં છેલી કોરટમાં પણ લઇ જવો (તાળીઓ). સેવટે મારે જણાવવું જોઇએ કે મને મી૰ વીમાદલાલની દરખાસતને ટેકો આપતાં ભારે ખુશાલી ઉપજે છે (તાળીઓ).

મી૰ ગઝદરનું એમેંડમેંટ.

મી૰ ગઝદરે અત્રે પોતાનું એમેંડમેંટ ફરી રજુ કરવાને બહાર આવયા હતા પણ સભાએ તેઓનું ફરી કશું પણ સાંભલવાને ના પાડતા તથા મી૰ ગઝદરની વીરૂધ કરનારા પોકારો કરવાના ચાલુ રાખયા હતા.

સર જમશેદજીએ અત્રે મી૰ ગઝદરને પુછયું હતું કે તેઓ શું એક એમેંડમેનટ રજુ કરવા માગે છે યા મી૰ વીમાદલાલની દરખાસત ઉપર વીવેચન કરવા માંગે છે.

મી૰ ગઝદર—હું એમેનડમેનટ મુકવા માંગુ છું (નથી માંગતા, નથી જોઇતું, બેસી જાવ વગેરેના ચાલુ પોકારો).

મી૰ મરઝબાન મનચેરજી મરઝબાને અત્રે જણાવયું કે આં સભાએ મી૰ ગઝદરનું એમેનડમેનટ સાંભળવું તો જોઇએ. તે પસાર કરવું યા નહી કરવું તે સભાનાજ હાથમાં છે છતાં એક સભાસદને આવી રીતે પોતાનું એમેંડમેંટ રજુ કરતાં અટકાવવાનું પગલું વાજબી નથી. મી૰ ગઝદર પોતાનું એમેનડમેનટ રજુ કરયા પછી જો સભાને તે પસંદ નહી પડતું હોય તો તે એમેનડમેનટને ઉડારી નાંખવાનો સભાને દરેક અખતયાર છે, પણ એમેનડમેનટ રજુ તો કરવા દેવુંજ જોઇએ (નહી જોઇએના પોકારો).

ડા૰ સુખયાએ પણ એનેજ મળતા વીચારો જણાવયા હતા તથા ઉભા થઇ બે હાથો ઉંચા કરીને માજલસીઓને આગ્રહ કીધો કે એઓને બોલવા દેવો. પછી એમેંડમેંટ ઉડારી મુકજો.

સભામાં ગડબડ તથા પોકારો ચાલુજ રહયા હતા.

પ્રમુખ સર જમશેદજીએ જણાવયું કે તમો આ એમેંડમેંટ સાંભલશો એવી હું આશા રાખું છું. આજની આપણી સભા અનજુમનની સભા છે, અને તેમાં બોલવાનો દરેક સભાસદને હક છે.

આવી રીતે લાગણીઓથી દોરવાઇ જઇને એક સભાસદને બોલતાં અટકાવવાનું બીલકુલ વાજબી નથી. તમારે ગમે તો મી૦ ગજ્જરનું એમેંડમેંટ પસાર કરજો, ગમે તો ઉરાડી નાખજો પણ તમો મી૦ ગજ્જરને તેવણનું એમેંડમેંટ રજુ કરવા દેશો એવી મારી અરજ છે.

મી૦ વીમાદલાલે જણાવયું કે આજની સભાએ કોઇપણ સભાસદને બોલવા દીધા નહી એવો કલંક સભા ઉપર લાગુ પડવા દેવો જોઇતો નથી. સભા એ બંને બાજુની તકરારો સાંભળી લઇને તે ઉપર મત આપવું વધુ વજનદાર ગણાશે, માટે હું તમોને અરજ કરૂં છું કે, તમો મી૦ ગઝદરને તેવણનું અમેંડમેંટ રજુ કરવા દેશો.

કમીટી નેમવાની સુચના.

અત્રે કેટલીક ગડબડ વચે મી૦ ગઝદરે પોતાનું એમેંડમેંટ રજુ કરતાં જણાવયું કે આ અગતયની બાબદનો સમાધાનીથી ફડચો કરવા માટે જે વખત હાઇકોરટ તરફથી મલયો છે તે ઘણો ટુંકો છે. આવી અગતયની બાબદ ઉપર ઉતાવળે મત બાંધી નીવેડો લાવવો એ વાજબી નથી. આ બાબદ જો આવી મોટી સભામાં નીવેડો લાવવા કરતાં ૧૫૦ ગ્રહસથોની એક કમીટી———

અત્રે સભામાં ઘણી ગડબડ તથા પોકારો પાછા ચાલુ થયા હતા, અને મી૦ ગઝદરને સાંભળવાને ફરી સભાએ અવાજોની ગરજના વચે ના પાડી હતી.

ગડબડ થોડી શાંત થતાં મી૦ ગઝદરે ફરી બોલતાં જણાવયું કે ગ્રહસથો, આ એમેંડમેંટ પસાર કરવું કે નહી તે તમારી મુનસફી ઉપર છે મને મહેરબાની કરીને બોલવા દેવું.

અત્રે પ્લેટફોરમ ઉપરથી ઘણાક ગ્રહસથોની ખાસ ફરમાસથી મી૦ ગઝદરને ફરી બોલવા દેવામાં આવયા હતા.

મી૦ ગઝદરે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે હું એમેંડમેંટ મેલું છું કે આ બાબદનો આવી મોટી સભામાં નીવેડો લાવવા કરતાં આ સભા નીચલા ૧૫૦ ગ્રહસથોની કમીટી નેમે છે અને તેઓને સતા આપે છે કે તેઓએ પહેલાં હાઇકોરટ પાસે આ કેસ ત્રણ માસ સુધી મુલતવી રખાવવો અને તે અરસામાં આ કમીટીએ પોતાની સભાઓ ભરી ગંભીર વાદવીવાદ ચલાવી આ બાબદનો નીવેડો લાવવો, (નહી, નહી, ના પોકારો) મી૦ ગઝદર અત્રે ઉપલા ૧૫૦ ગ્રહસથોના નામો વાંચવા જતા હતા પણ તેવણને સભાએ તેમ કરતાં અટકાવયા હતા. (આ ૧૫૦ ગ્રહસથોના નામો અમો અગાઉ પ્રગટ કરી ગયા છીએ.)

પરકોમમાં થતી હસી.

મી૦ ગઝદરે બાદ આગળ ચાલતાં જણાવયું કે મારી કમીટીમાં મેં કોમના સઘલા વરગોના સભાસદોને સામેલ કરયા છે, અને તેઓ આગળ આ સવાલના સંબંધમાં નેમવામાં આવેલી કમીટીના સભાસદો હતા. મારી કમીટી નેમવાની દલીલના સંબંધમાં હું બે બોલ બોલવા માંગું છું. (બેસી જાવો, બસ કરોના પોકારો.) આ કનસેનટ ડીક્રીની સરતો ઘણીજ એબસરડ છે. આજની સભા તેમાંની બે સરતો નાકબુલ કરે છે તે મેં જોયું છે અને સભાના આ અભીપ્રાય સાથ હું તદન એકમત થાઉં છું. કોમમાં ત્રસટીઓની નેમણુંક કરવાના સવાલના સંબંધમાં ઘણો મતફેર પડેલો જણાયો છે (નહં, નહીના પોકારો), અને મારે જણાવવુ જોઇએ કે આવી તક આપણને કાંઇ ઘડી ઘડી મલવાની નથી. વાડીઆ જેવા મોતેબર ગ્રહસથોએ કોમને આ ઘણી સરસ તક આપી છે અને તેનો પુરં લાભ લેવાવો જોઇએ. આ મુકદમો આગળ ચલાવી હજારો રૂપયાની બરબાદી કરવા ઉપરાત કોમને પરકોમની હસીમાં લાવવાના કરતાં (શરમ શરમ તથા "તમો બેસી જાવો," "તમો વધુ ના બોલો" ના પોકારો) આ બાબત આ કમીટીને સોંપવાનું ઘણું બહેતર થઇ પડશે. આપણે અતયાર સુધીમાં હજારો રૂપયા ખરચયા છે અને હવે વધુ ખરચવાની કાંઇપણ જરૂર નથી. કમીટી નેમવાથી તે એક યોજના ઘડી કાઢશે અને તેથી આ સઘળી બાબતોનો નાવેડો આવી જશે. (નહી, નહી, ના પોકારો).

મી૦ ગઝદરના એમેંડમેંટ ઉપર મત.

મી૦ શાપુરજી ગઝદરના અમેંડમેંટ વીશે અત્રે પ્રમુખ સર જમશેદજીએ ઉઠીને જણાવયું કે કંઇ સાહેબ એને ટેકો આપો છે!

હાજર રહેલાઓએ હકાબકાર કરી મુક્યો કે કોઇ ટેકો નથી આપતું સાહેબ.

એવામાં મી૦ બરજોરજી અરદેશર ગઝદર નામના જવાને મોટેથી બુમ પાડી જણાવયું કે સાહેબ, હું આ સુધારાને ટેકો આપું છું.

એ પ્રમાણે મી૦ ગઝદરના સુધારાને ટેકો મળેલો હોવાથી તે સભા સનમુખ મેલ્યો હતો.

ડા૦ નાદીરશાહ સખીઆએ તાલીઓના અવાજ વચે અમેંડમેંટ ઉપર બોલતાં જણાવયું કે મીજલસના સાહેબો, તમારી સનમુખ મી૦ વીમાદલાલની દરખાસત અને તે ઉપરનું એમેનડમેંટ મેલવામાં આવયું છે, (એમેંડમેંટ અમને જોઇતું નથીના ચાલુ અવાજ).

મી૦ વીમાદલાલે સુંદર ખુબીતપણે તમારી સનમુખ જે મુદાઓ રજુ કીધા છે તે ઉપરથી તમો સાહેબોએ સઘળું જાણયું તો હશે. હાલ તો હું એટલુંજ કહીશ કે જે એમેંડમેંટ રજુ થયું છે તેને તમો ધીકારની નજરથી રદ કરશો. (અલબત રદ કરશુંના ચાલુ અવાજો.)

પ્રમુખ સર જમશેદજી—હવે કોણ સાહેબો મી૦ ગઝદરના સુધારાની તરફેણમાં છો, તે કહેશો (અત્રે કોઇ નથી. વધો મત સાનું લેઓ છો? ના અવાજ.)

બાદ સુધારાની તરફેણમાં છ અને વીરૂધમાં સઘળાં મત પડયાં હતાં જેથી પ્રમુખ સર જમશેદજીએ સુધારો રદ થયેલો જાહેર કર્યો હતો.

અત્રે પ્રમુખે જણાવયું કે સાહેબો, હવે હું મી૦ વીમાદલાલની દરખાસત તમારી સનમુખ મેલુ છું. જેઓ તરફેણમાં હોય તેઓએ હાથ ઉંચા કરવા (બધા, બધાના અવાજ વીરૂધ કોઇ નહીં.)

એ ઉપરથી પ્રમુખે મી૦ વીમાદલાલની દરખાસત એકમતે પસાર થયલી જાહેર કરી હતી.

કાઉનસલનું વાંચવામાં આવેલું મત.

અત્રે સર જમશેદજી જીજીભાઇએ એરવદ જીવણજી મી૦ કેંગી સોલીસીટર વીગેરે સાથ કેટલીક મસલત કરી જણાવયું કે મીજલસના સાહેબો, મી૦ વીમાદલાલની દરખાસત જયારે તમોએ પસાર કરી છે તયારે હવે હમારા બેરીસટરોના શું વીચાર છે તે જાહેર કરવામાં અડચણ જોતા નથી અને એ મત નીચે મુજબ અપવામાં આવયું છેઃ—

In our opinion it is not desirable to accept the terms of the proposed compromise. We think it undesirable having regard to the fact that the litigation may continue, to state our reasons for this opinion or to answer any of the oth3r questions put to us.

(Sd.) J. D. Inverarity,
(Sd.) T. J. Strangman.
(Sd.) J. B. Kanga.

ગુજરાતી અરથ.

હમારાં મત મુજબ હાલ જે સમજુતીની શરતો સુચવવામાં આવી છે તે કબુલ કરવું ઇચછવાજોગ નથી. આ મુકદમો ચાલુ રહે તે બીના ધયાનમાં લેતાં આ મત આપવાનાં કારણો આપવાનું હમો નાદરૂસત ધારીએ છીએ યાતો હમોને પુછવામાં આવેલા બીજા સવાલોના જવાબો આપવાનું વાજબી વીચારતા નથી.

(સહી) જે. ડી. ઇનવેરારીટી.
(,,) ટી. જે. સ્ટ્રેંગમેન.
(,,) જે. બી. કાંગા.

સર જમશેદજીએ સભાનું જાણવા માગેલું મત.

કાઉનસલનું ઉપલું મત વંચાઇ રહેવા પછી સર જમશેદજી બોલ્યા કે સાહેબો કોરટે જે બાબદસર તમારૂં મત મુકરર કરી જાણવા માગયુ હતું તેની ઉપર તમારો અભીપ્રાય મળી ચુકયો છે. હવે

જો દસતુર દારાબને તમો સાંભળવા માગતા હોવ તો હું તેવણુને બીજી દરખાસત રજુ કરવા કહીશ (હમો દસતુર દારાબને જરૂર સાંભળવા માંગીએ છીએ).

એ ઉપરથી પ્રમુખે દસતુર દારાબને બીજી દરખાસત રજુ કરવા જણાવયું હતું.

રજુ થયલી બીજી દરખાસત–

દસતુર દારાબ સંજાણાનું ભાશણ.

એ પછી દસતુર દારાબ પેરોતન સંજાનાએ પોતાને દસતક મેલાયલો ઠરાવ રજુ કરતાં જણાવયું કે નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઇ અને પારસી જરથોસતી ભાઇઓ (જોશભર તાલીઓ) જે બીજો ઠરાવ રજુ કરવાની તમોએ મને પરવાનગી આપી છે તે ઠરાવ હું તમો સનમુખ મેલું છું તેમાં જો સચાઇ હોય તો તે તમો કબુલ રાખજો અને જો તમને સચાઇ નહી લાગે તો બેલાશક રદ કરજો (અત્રે સચાઇ હોવીજ જોઇએના અવાજ). હું શરૂઆતમાં સરનશીન સાહેબનું નામ બોલ્યો છું, પણ આખી મજલીસમાં ભેગા મળેલા મારા પારસી જરથોસતી ભાઇઓ સનમુખ મારા વીચારો રજુ કરૂં છું અને તે ઉપર તમારૂં મત શું છે તે જાણવાની આરજુ રાખું છું. તમો સદા સચાઇનેજ ટેકો આપજો (જોશભર તાલીઓ) મારો ઠરાવ નીચે મુજબ છે.–

"પારસી જરથોસતીઓની આ સભાનું એવું મત છે કે પારસીઓની મજદીયસના જરથોસતી દીનમાં જુદ્દીનોને લેવાનું રવા છે કે નહી અને જો કોમને નુકશાનકારક સંજોગો વશે રવા નહી હોય તો હાલની પારસી જરથોસતી કોમની ધરમ સંબંધી હાલત, લાગણી, રેવાજ, સંસાર, કોમ, વાગેરે ધયાનમાં લેતાં તે નારવા છે યા રવા છે એ સવાલોનો ફેંસલો કરવામાં અભયાસીઓનું મત પ્રતીવાદીઓએ મુંબઇની હાઇ કોરટમાં ચાલતા ૧૯૦૬ ના ૬૮૯ વાળા મુકદમામાં કબુલ કીધું છે તે એકલાં મત ઉપરજ આધાર નહી બાંધતાં તે સવાલોના સંબંધમાં પુરતા સાક્ષી પુરાવા લેવા જોઇએ છે."

પોતાની દરખાસતના ટેકામાં દસતુર દારાબ બોલ્યા કે, પારસી જરથોસતીઓ જે મુકદમો નામદાર હાઇ કોરટમાં ચાલયો છે તેમાં ઘણા ગંભીર સવાલો રજુ થયા છે. તમો સાહેબોએ વાદીઓ તરફનો દેખાવ જોયો છે પણ આપણા તરફનો મુકદમો શું છે . તે તમો જાણતા નથી. જે જબાની હજુર સુધી રજુ કરવામાં આવી છે તે કરતાં વધુ જબાની રજુ કરવાની ઘણી જરૂર છે. પારસી જરથોસતીઓ કોરટમાં કહેવામાં આવયુ છે કે પારસી તે જરથોસતી અને જરથોસતી તે પારસીઓ. પણ તે મત ભુલભરયું છે. પારસી-ક્રીસતીઓ પણ છે (શરમ છે તેમનેના અવાજ) પારસી-મહોમેદનો છે અને પારસી જરથોસતીઓ પણ છે. પારસી બસતે કુસતીઆનો છે તેમ જરથોસતી બસતે કુસતીઆનો છે અને અરબ બસતે કુસતીઆનો પણ છે. જે પારસી બસતે કુસતીબન હોય તેમનેજ પારસી જરથોસતી કહેવા. જુદદીનોએ જો સુદરેહ કુસતી પહેરવાં હોય તો તેમને ખાલી બસતે કુસતીઆન કહેો. બીજી એક બાબદ ઉપર તમારૂં ધયાન ખેંચવા માગું છું તે એ કે હીંદુસતાનમાં આવયા પછી કોઇપણ પારસી ઓરતને સુદરેહ કસતી પેહેરાવવામાં આવયો નથી. જે બે દાખલા બનયા છે તેજ દાખલા માત્ર છે. તેઓ કહે છે કે અમને પારસી જરથોસતીઓનો હક આપો (મોહડું ધોઇને આવજો).

બીજો અગતયનો સવાલ.

બીજો એક અગતયનો સવાલ એ છે કે આપણા આગળા દીનદાર નયાગાનો જે ધરમનાં પવીત્ર મકાનો આપણુને આપી ગયા છે તેઓ સાફ લખી ગયા છે કે જરથોસતી અનજુમનના પારસીઓને માટે ફકત તે મકાનો છે. તે લોકના જીગરમાં એવો વીચાર હતોજ નહી કે જે જુદદીનો સુદરેહ પહેરાને દીનમાં આવે તેમને પણ એ મકાનોનો લાભ આપવો. (અરે કબ્રસતાનમાં કાં નહી નાખતાં તેમને) તેઓને સવપને પણ ખયાલ નહી હતો કે જુદદીનોને સદરો પહેરાવીને દીનમાં લેવામાં આવશે (નહીજ તો ના અવાજો), અરે જે,

કોઇ વેલા પારસી બાપ અને જુદ્દીન માયને પેટનું ફરજંદ હોય તો તેને પણુ એ પવીત્ર મકાનનો લાભ આપવાને સારૂ ના પાડતા હતા. હવે એ સાહેબો જો પોતાના ત્રસટ ડીડોમાં લખી ગયા હોય કે પારસી જરથોસતીઓનેજ માટે તેમના એ મકાનો છે તો હું કહું છું કે વટલેલા જુદ્દીનોને તે ઉપર બીલકુલ હક નથી. (જોશભેર તાલીઓ બરાબર છે ના અવાજો) હું ફરીથી કહું છું કે આપણા એ પાક નશાગાનોના સવપનામાં પણુ નહી હતું કે જુદ્દીનોને આપણા ધરમના મકાનોનો લાભ આપવો.

દસતુર દારાબે આગળ ચાલતાં જણાવયું કે તમારા દીન અને ધરમને માટે હાઇ કોરટમાં એવું કહેવામાં આવયું છે કે બંગીને પણુ ધરમમાં લેવામાં આવે તે રવા છે. (ખોટું છે ખોટુ છે અને શરમ શરમના ચાલુ મોટા પોકારો). આપણા ધરમ પુસતકોમાં ચાર જાતના લોકોને લેવાનું લખયું છે અને તે વરગો અથોરનાન યાને ધરમગુરૂઓનો વરગ, રથેસતાર યાને દીનને માટે લડનાર તેમજ ખેડુત અને ધંધાદારીઓનો વરગ છે. આપણી ધરમની નેકી, નીતી ખુબંદી જાળવવા માટે એવા હલકા લોકની સેહજબી જરૂર નથી (સાંભળો, સાંભળોના ચાલુ અવાજો.)

મારા જરથોસતી ભાઇઓ, આ બાબદ ઘણી ગંભીર છે. મને આશા છે કે મારો દરેક પારસી જરથોસતી ભાઇ એ બાબત ઉપર ખરાં અંતકરણથી વીચાર કરશે. આપણે આપણી દીનને ખાતર, રાજપાત, ધનદોલત, દેશ વગેરેને તજી દઇને અત્રે હીંદમાં આવયા છીએ. અફસોસ, એક બાબદ ઉપર હું ખાસ બોલવા માંગું છું. હું મારા દીનદાર જરથોસતીઓને મુબારકબાદી આપું છું, કે આપણાં સારાં નસીબે પાંચ ભલા ત્રસટીઓ (બેહદ ખુશાલીના અવાજો) આપણને મળયા છે. તમારી દીનને તેઓ તરફથી જે ટેકો મળયો છે, તે ચાલુ રહે અને એ ત્રસટીઓ આપણે માથે લાંબો વખત સુધી કાયમ રહે એટલું કહીને હું મારી બેઠક લઇશ. (ખુશાલીના મોટા પોકારો.)

ડા૦ સુખીયાએ આપેલો ટેકો.

ડા૦ નાદીરશાહ એદલજી સખયાએ તયારબાદ તાલીઓના ગડગડાટ વચે ઉઠીને જણાવયું કે આપણી સનમુખ જે ઠરાવ રજુ કરવામાં આવયો છે તે એટલો તો અગતયનો છે કે તે ઉપર વધુ બોલવું એ સોના ઉપર ઢોળ ચઢાવવા બરાબર છે. એક દસતુરની ભુલને લીધે આ ઝગડો રજુ થયો છે (ઢીમ ઢીસના અવાજો) અને કોમને નાહકની નુકશાનીમાં ઉતરવું પડયું છે અફસોસ, પણુ એક બાજુએ એ દસતુરને મુકો, પણુ તમને સંતોશ લેવાનો છે કે આજે તમો વચે એવા પણુ એક બીજા દસતુર છે (જોશભર તાલીઓ) કે જેવણુ આપણને મદદ કરવા બહાર પડયા છે અને કોમની દાઝ હૈડે ધરીને કોમની ચઢતી જોવા ઇચછે છે (જોશભર તાલીઓ) આટલું કહી એક ખરી હકીકતની બીના હું તમો સનમુખ રજુ કરૂ છું. જો આપણે આ ઠરાવ નહી કરયે તો અફસોસ, આપણે એક મુગો એકરાર કરેલો કહેવાય. આપણી ફરજ છે કે આપણું અંતકરણ શું કહે છે તે બાપોકાર જાહેર કરવું. આપણી કીયાઓ કે જે આપણે છુપી રીતે કરયે છીયે કે જેથી કરીને તે કીયાઓની ઉપર જુદ્દીનોની નજર પડે નહી તેવા જુદ્દીનોને શું આપણા નયાગાનો આપણી પવીત્ર દીનમાં લેવા ઇછતા હતા? વાદીઓ દખમાઓ તેમજ બીજાં ધરમ સથળો ઉપરનો જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થયલા જુદ્દીનોનો હક રજુ કરતાં દોખમાઓ, વગેરે ઉપરની તખતીઓ ઉપરનાં લખાણને આપણી સનમુખ મેલે છે, કે જે લખાણમાં એ દોખમાઓ વગેરેને કુલે જરથોસતી અનજુમનના લામ અરથે આપવામા આવયાં છે. એવું લખવામાં આવયું છે. જરથોસતી અનજુમન એ શબદનો અરથ વાદીઓ તરફથી હવે મરડી મચડીને એવો કરવામાં આવયો છે કે એ અનજુમનમાં જરથોસતી ધરમમાં દાખલ થયલા અને જરથોસતી ધરમ પાળનારા જરથોસતીઓ પણુ સમાઇ જાય

છે. જરથોસતી અનજુમન એ શુ બદ સુરત અને ભરૂચમાં જયારે જ રથોસતીઓનાં બે તડો પડયાં તે વેળા એ એ બે તડોને એકત્ર રીતે ઓળ ખાવવા માટે વાપરવામાં આવયો હતો, એ મુદ્દો આપણુ ત્રસટીઓ જાણે છે અને તેઓ તે ઘટતે વખતે રજુ ક રશે. એક દસતુર (હીસ હીસ)ની ભુલને લીધે કોમ નુકશાનકારક હાલતમાં આવી લાગી છે. ત્રસટીઓના સવાલના સંબંધ માં તેઓની સતાનો સવાલ ઉઠાવવામાં આવે છે, પણ હું પુછીશ કે ચીરૂત પી નારાઓ તેમજ ત્રસટના ફંડમાં નાણું નહી ભરનારાઓ એવા શખસોને શું ત્રસટીઓ તરીકે નેમવાની હીમાયત કર વામાં આવે છે (નહી નહીના પોકારો)

દસતુર દારાબની પસાર થયલી દરખાસત.

મી૦ હોરમસજી લોરડે દસતુર દારાબ ની દરખાસતમાંના ચોકશ શબદો સામે વાંધો ઉઠાવનારૂં એમેંડમેંટ રજુ કરવા માંગયું હતું. પણ તેવણુ છેક સભાની છેડેથી બોલતા હોવાથી આસપાસની ભારે ગડબડથી તેવણનું અમેંડમેંટ પલે ટફોરમ આગળ સાંભળી શકાયું હતું નહી. પ્રમુખે તેવણને આગળ આવીને બોલવા જણાવતાં મી૦ લોરડ પલેટફોરમ આગળ આવીને દસતુર દારાબે "વીદવા નોનાં મત ઉપરજ છે" એવા વપરાવલા શબદોમાંનો "જ" શબદ કાહડી નાખ વાને લગતું પોતાનું અમેંડમેંટ રજુ કરવા માંગયું હતું, પણ દસતુર દારાબે પોતેજ આ "જ" શબદ કહાડી નાખ યો હતો.

બાદ દસતુર દારાબની દરખાસત ઉપ ર મત લેતાં તે એકમતે પસાર થઇ હતી.

મી૦ શાપુરજી કાતરકની દરખાસત.

મી૦ શાપુરજી કાતરકે આ બદ નીચ લી દરખાસત રજુ કરી હતી—

"આજની સભામાં પસાર કરવામાં આવેલા ઠરાવો ૧ અને ૨ (પહેલો અને બીજો) પારસી પંચાયતના ત્રસટીઓ મારફતે નામદાર કોરટ સનમુખ રજુ કરવાની આ સભા સરનશીનને સતા આપે છે."

મી૦ શાપુરજી કાતરકે પોતાની દરખા સતના ટેકામાં બોલતા જણાવયું કે આપણા પવીત્ર દોખમાઓમાં આપણા વડીલોના હાડકાં પડેલાં છે અને જયાં આપણા સત્રળાનાં હાડકાંઓ આમેજ કરવામાં આવશે, તયાં શું જુદદીનના હાડકાંઓને પણ આમેજ કરવાં જોઇયે કે? (કદી નહીં, કદી નહી ના ગંજા વર પોકારો) વળી તમો પોકારો કે કદી પણ જુદદીનોના હાડકા આપણા પવીત્ર દોખમામાં આમેજ કરવામાં આવશે નહી (કદી પણ નહી, કદી પણ નહી ના મોટા પોકારો.) ઉપલી દરખાસતને ડો૦ દાદા ચાનજીએ ટેકો આપયો હતો.

દરખાસતને વધુ ટેકો.

એ દરખાસતને ટેકો આપતાં એક બોલનારે જણાવયું કે સરનશીન સાહેબ, અને પારસી અનજુમનના મહસયો, આ દરખાસત ઘણીજ અગતયની છે. પેહેલી બે દરખાસતો હાઇ કોરટ સમમુખ રજુ કરવાને લગતી છે જે સવાલે પારસી કોમનું કયાની લોહી (સાંભળો, સાંભળો ના ગંજાવર પોકારો) ઉશકેરી મેલા, ઘરેઘર ચરચા કરાવી છે, અને જેને લી ઘે આપણને પાંચ વરસ હેરાન થવું પ ડયું છે, તે કેસનું કાંઇપણ પ.રીણામ આવે, પણ આ અનજુમનના મતને હા ઇ કોરટે માન આપવું પડશે. જો તેમ બને તો આપણે હોમ ગવરમેંનટને અર જ કરીશું. (સાંભળો, સાંભળોના અવા જો) અત્રે હું એક દાખલો રજુ કરીશ, કે કપોળ નયાતના સંબંધમાં પણ તેમ બનયું હતું. ગમે એવો શ્રીમંત હોય, તોપણ અનજુમનના મતને અપમાન થ ઇ શકે નહી (ખરી વાત, ખરી વાતના અવાજો). ઉપલી દરખાસત ઉપર મત લેતાં તે એકમતે પસાર થઇ હતી.

મી૦ મરઝબાન બેરીસટરે માનેલો આભાર.

અત્રે મી૦ મરઝબાન મનચેરજી મરઝ બાન બેરીસટરને હાજર રહેલાઓએ બો લવાને ચાલુ તાળીઓના અવાજો વચચે અરજ કરી હતી, જેથી હાજર રહેલા ઓની ઉશકેરાયલી લાગણીને માન આ

પીને તેવણે બોલતાં જણાવયું કે આજે મારા હાથમાં જે દરખાસત મુકવામાં આવી છે, તે આપણા માનવંત પ્રમુખ સાહેબ સર જમશેદજી જીજીભાઇનો (તાળીઓના ચાલુ અવાજો) તેવણે લાંબી મુદત કરીફ માટે ઉપકાર માનવાને લગતી છે. નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઇએ સવારથી સાંજ સુધી ઉભે પગે ખરા રહીને કોમ માટે લાંબીના ચાલુ તકલીફ માટે હું તેવણુનો તમો કુલે જરથોસતી અનજુમનના સાહેબો તરફથી ખરાં અંતઃકરણથી ઉપકાર માનું છું, (ખુશાલીના અવાજો). વળી જે ચાર બહાદુર ત્રસટી બીરાદરો અત્રે હાજર થયા છે, અને તમારી લાગણીને જે માન આપયું છે તેથી તેઓની હાજરીથી આપણને ઘણો સંતોષ ઉપજે છે. (ચાલુ ખુશાલીના પોકારો) વળી આ મકાનના બાંધનારને માટે પણ આપણે ઉપકાર માનશુ, અને જયારે આપણે આ મકદમામાં ફતેહ પામશું તવારે ત્રસટીઓને તે માટે આપણે મુબારકબાદી આપીશું.

ડા૦ દાદાચાનજીએ આપેલો ટેકો.

ઉપલી દરખાસતને ટેકો આપવાને ડા૦ કાવસજી એદલજી દાદાચાનજી ઉઠયા હતા, જે વેળાએ તેઓને હાજર રહેલાઓ તરફથી પુશકળ તાળીઓના અવાજોથી વધાવી લેવામાં આવયા હતા. તેવણે દરખાસતના ટેકામાં જણાવયું કે, મને અત્રે આ દરખાસત ઉપર બોલતાં ઘણીજ ખુશાલી ઉપજે છે. આ મકાનનો પાયો માલેકોએ સવખતે નખાવયો હશે, એમ હું ધારું છું. સરઅવસરે આ મકાન જેટલું કોમને ઉપયોગી થઇ પડે છે તેવું બીજું કોઇજ હશે નહી. (તાળીઓ) સર જમશેદજીનું કુટુંબ આખી દુનીયામાં જાણીતું છે. (ખુશાલીની ગરજના) તેઓનું નામ આખી દુનીયામાં પાસપોરટ જેવું છે. (ખુશાલીના ચાલુ અવાજો) યુરોપ અને અમેરીકામાં આપણે જયાં પણ જઇએ છીએ, તયાં આપણને પુછવામાં આવે છે, કે તમો સર જમશેદજીની કોમના છેઓ કે? હવે હું આશા રાખું છું કે આ દરખાસત તમો સઘળાઓ તાળીઓના અવાજો વચે પસાર કરશો.

આ વેળાએ સભામાં એટલી બધી તો ખુશાલીની લાગણી ઉતપન થઇ હતી કે, સર જમશેદજી જીજીભાઇને વળતો જવાબ આપવા માટે કેટલીક મીનીટો સુધી ખોટી રહેવું પડયું હતું.

સર જમશેદજી જીજીભાઇનો વળતો જવાબ.

સર જમશેદજી જીજીભાઇએ વળતો જવાબ આપતાં જણાવયું હતું કે આ ગંજાવર સભામાં જે સુલેહથી કામ થયુ છે, તે માટે હું તમો સરવેને મુબારકબાદી આપુછું, અને સભાનું કામ પાર ઉતારવામાં તમોએ મને જે ટેકો આપયો છે, તે માટે હું તમો સરવેનો દીલોજાનીભરયો આભાર માનુછું. સભા બરખાસત થતાં નામદાર બા૦ મી૦ જસટીસ દાવરની ગાડી ગીરગામ ત્રામ તરમીનસ ઉપરથી નીકળીને કીનસ રોડ ઉપર જવા માટે બાબુલનાથ બાગ આગળથી પસાર થતી હતી, જે વેળાએ તુરતનાજ વીખેરાઇ ગયેલા પારસીઓનાં ટોળાઓએ તેવણ માટે ખુશાલીના પોકારો કરયા હતા, જેનો તેવણે વળતો જવાબ આપયો હતો.

વીદાય થતી વેળાએ નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઇ, ત્રસટી સાહેબો, તથા બીજા આગેવાન ગ્રહસથોને હાજર રેહલાઓએ રૂમાલો ઉરાડીને પોતાના દીલના બેહદ ખુશાલીનો ઉમરો જાહેર કરયો હતો. જેનો તેઓએ વળતો જવાબ હસા હસીને આપયો હતો. છેવટે સઘળાઓ આસતે આસતે વીખેરાઇ ગયા હતા.

જરથોસતી અનજુમનની છેલ્લી સભા.

એક મોટી નીશફળતા.

સભામાં બે હજાર માણસોની હાજરી.

દાખલા દલીલો સાથ તેની પુરવારી.

જુના વીચારના પારસીઓની એક મીજલસ.

(અખબારે સોદાગર તા૰ ૧૯ મી મારચ ૧૯૦૮.)

અમો ધારતા હતા અને વળી આગમચથી રાખતા હતા તે મુજબ ગયા મંગળવારની સભા એક નીષ્ફળતા સમાન પુરવાર થઇ છે અને જે ધારણાથી આ સભા બોલાવવામાં આવી હતી તે બીલકુલ પાર પડી શકી હતી નહી. અમોએ તો પહેલેથીજ કહ્યું હતું કે જયાં આવી અગતયના સવાલો હોય તયાં આખી અનજુમનની સભા બોલાવવી એમાં કાંઇ ફાયદો નથી. નથી એમાંથી કોમને સામાનય લાભ થવાનો કે નથી પંચાયતના મુકદમાને કાંઇ ખાસ લાભ થવાનો; અને અમારા કહયા પ્રમાણે ગયા મંગલવારની સભાનું પરીણામ નીષ્ફળતામાં આવયું હતું કે જે માટે અમો ઘણા દલગીર છીએ. ભલે ત્રસતી સાહેબોનું એક વાજીંત્ર કે જેની ઉપર એ સાહેબોની ખાસ મહેરબાની હોય તે એ સભાને ફતેહમંદ લેખી તયાં આઠ હજાર માણસો ભેગાં મળયાં હતાં એવું જણાવે. ભલે એક તરફથી ૮ હજારનો આંકડો મુકવામાં આવયો છે તયારે ૧૧ કલાક પછી બીજી તરફથી ૯ ના ૧૦ હજાર થઇ જાય અને ભલે હવે એ ૧૦ હજારની આગળ એક મીંડું ઉપરાંત ૧ લાખ પણ થઇ જાય તો હમો અજાયબ થઇશું નહી. ભલે બીજાં પત્રો ભેગાં મળેલાં લોકોની સંખયા હજારોની જણાવે કે જેમાં જોઇયે તો દશ હજાર માણસ પણ આવે યા પચાસ હજાર માણસ પણ આવી શકે. પણ અમો તો મુસતકીમ દલીલોથી અને આંકડાઓથી સાબેત કરવાને શકતીવાન છીએ કે એ સભામાં બે હજાર માણસો હતાં યા જો ઘણીજ છુટ મુકીને ગણીયે તો અઢી હજાર માણસો હાજર રહેલાં ગણાય. અમો તો પેહેલેથીજ જાણતા હતા કે આ સભાના કામકાજ વીશે પ્રજાને આડે રસતે દોરવવા થકી તેના સહરાબાઢી ભરયા હેવાલો પ્રગટ કરવામાં આવશે અને અનજુમનની સખ મોટી સંખયા મળી હતી એવું દેખાડવાની તજવીજ કરવામાં આવશે. તે ઉપરથીજ અમોએ શરૂઆતથીજ વીચાર કરી રાખયો હતો કે ખરી હકીકત શું છે તે પ્રજામાં જાહેર રીતે મુકવી અને તે થકી અમોએ આ સમયથીજ હરેક જાતના ઘટતા ઉપાયો લઇ મુકયા હતા. સભામાં તેમજ સભાની બહાર અમારા સતાફના ભરોસેદાર શખસોને અમોએ રાખયા હતા અને તેમને ખાસ તાકીદ આપવામાં આવી હતી કે કોઇ પણ બાજુ તરફ પક્ષપાતી કરયા વીના મીટીંગમાં જે પણ બને તેનો અપક્ષપાત રીપોર્ટ રજુ કરવો. આસલ એકવાર જયારે આલબલેસ આ

ગમાં ૭૦૦ થી ઘણામાં ઘણા તો ૧૦૦૦ માણસો હાજર હતાં તે વેળા કેટલીક તરફથી જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ૭૦૦૦ માણસોની કલપીત અને મોટી સંખ્યા હાજર થઇ હતી. તે અમારા કામના અનુભવ ઉપરથી અમોએ ઘટતી સાવચેતી રાખીને ગયા મંગલવારની સભામાં કેટલાં માણસો હાજર થાય છે તે જાણવા માટે ઘટતી ગોઠવણો કરી મુકી હતી અને તેટલાજ માટે અમોએ અગાઉથી આલબલેશ બાગની ભેટ લઇને ત્યાંના મંડપની માપણી કરી હતી અને ત્યાં કેટલી ખુરશીઓ, બાજટો વગેરે મુકવામાં આવે છે તેમજ મંડપ, ઓટલા અને આગલા કમપાઉંડમાં કેટલાં માણસો બેસી શકે છે તેની ગણત્રી કરી હતી. અમોએ જેમ આગલ જણાવ્યું છે તેમ મંડપ ૬૫ ફીટ લાંબો અને ૪૫ ફીટ પોહળો હતો. વળી અમોએ પહેલેજ દીવસે કહ્યું હતું કે એક હજાર ખુરશીઓ ગોઠવવામાં આવનાર છે. સભાના લાગતાવલગતાઓને અલબતાં લાગ્યું કે સભાના દીવસે મોટી સંખ્યા હાજર થશે માટે તેઓએ અમારી ખબર પ્રમાણે મી૦ ફરામજી પાવરી જેવણુ જાહેર મીજલસોમાં ખુરશીઓ, ટેબલો, વગેરે પુરૂ પાડે છે તેવણુને તેમજ મી૦ મીઠાઇવાલાને ખુરશીઓ વગેરે પુરાં પાડવાના ઓરડરો આપવામાં આવયા હતા. મી૦ પાવરીએ ૬૬ ડજન અને મી૦ મીઠાઇવાલાએ ૪૦ ડજન ખુરશીઓ પુરી પાડી હતી. એ પ્રમાણે કુલે ૧૨૭૨ સાદી ખુરશીઓ થઇ હતી. હવે ટ્રસટી સાહેબો તેમજ તેમના લાગતાવલગતાઓ તેમજ સભાના કામકાજમાં આગેવાન ભાગ લેનારાઓ માટે પલેટફોરમ ઉપર ત્રણ ડજન બેંટવુડ ખુરશીઓ મુકવામાં આવી હતી એટલે સઘલી મલીને ૧૩૦૮ ખુરશીઓ થઇ. એ ઉપરાંત ૯૦ બાજટો હતા, જે મંડપની પુરવ બાજુએ તેમજ થોડાક ડક્ષીણે અને મીલ તરફના ઓટલા તેમજ કમપાઉંડમાં મુકવામાં આવયા હતા. મીલ તરફનો ઓટલો તદન ખાલી હતો. સભામાં જેમ જેમ લોકો આવતાં ગયાં તેમ મંડપની અંદરની ખુરશીઓ ભરાઇ ગઇ અને એટલા માટે મીલ તરફના કમપાઉંડમાં જે બાંકો મુકવામાં આવયા હતા તે એકની ઉપર એક ગોઠવીને તેની ઉપર લોકો ઉભાં રહયાં હતાં. એ પ્રમાણે તયારે એક એકની ઉપર બાંક ગોઠવાતાં ૪૫ બાજટ થઇ ગયા અને તેની ઉપર અમારી ગણત્રી મુજબ કદાચને ૧૫૦ થી ૨૦૦ માણસોએ ઉભાં રહીને સભાનું કામકાજ જોયું હશે. હવે દરીઆ બાજુ ઉપરના ઓટલા ઉપર પણ કેટલીક ખુરશીઓ, બાજટો વગેરે કટેરા આગળથી મુકવામાં આવયા હતા તેમની ઉપર તથા ત્યાં જે ખાણાની ટેબલો છે તેની ઉપર પણ લોકો ઉભાં રહયાં હતાં અને ઘણા ઘણા તો એકેકની પછવાડે ત્રણ હાર સુધી લોકો ઉભાં રહી શકે. એ બધી ગણત્રીઓ ધયાનમાં લેતાં અમોએ અમારા ગઇ પરમ દીનના રીપોરટ મુજબ ૨૦૦૦ માણસોએ એ સભામાં અને જો એથી પણ વધુ છુટછાટ મુકીયે અને કેટલાકો ફરતા હતા તેમજ કેટલાકો અગાસી ઉપર ઉભા હતા એ પણ બધું ગણીયે તો બીજાં ૫૦૦ માણસો ઉમેરતાં ઘણા ઘણા તો ૨૫૦૦ માણસો થાય. તયારે જેમ કેટલીક કે

કાણેથી જણાવવામાં આવે છે તેમ ૮૦૦૦ માણસે. સભામાં કેમ આવ્યાં તે અમો જાણતા નથી. વળી અંગ્રેજી પત્રોમાં તો હજારોની સંખયા જણાવવામાં આવી છે જેમાં કદાચ દશ, વીસ કે પચીસ હજારથી માણસો હોય. અલબતાં અમો એમ નથી કહેવા માંગતા કે એ બાબતમાં એ પત્રોના રીપોર્ટરોએ જાણી બુજીને ખોટી ગણત્રી કરી છે, પણ વારે ઘડીએ મીટીંગોમાં હાજર રહેતા શખસોની સંખયા મુકવામાં રીપોર્ટરો પણ પોતાના આચાર વીચારો મુજબ દોરવાઈ જઈને આકરો મુકે છે. એક અંગ્રેજી પત્રના રીપારટમાં તયાંના "શામીયાનાઆ" કરીને લખવામાં આવયું છે, જાણે કે એક કરતાં વધુ મંડપ નાખવામાં આવયા હોય. વળી ત્રસટી સાહેબોને હયાતકના ફંડ થી ઓ કરોડનું ફંડ છે એમ જણાવવામાં આવયું છે, જાણે કે એ ફંડો દશથી વીશ કરોડ જેટલાં હોય આપણે જાણીયે છીયે તેમ બધતામાં વધતી રકમ મુકતાં એ ફંડ રૂપયા પેણા કરોડથી ૮૦ લાખ જેટલું છે. એ બધા સહરાગાતી હેવાલો ઉપરથી જણાય છે કે જે રીપોરટો પ્રગટ કરવામાં આવયા છે તેમાં "પારટી સપીરીત" ઘણો એ વામાં આવે છે. અત્રે જણાવવું પ્રસંગોપાત થઈ પડશે કે ભાઈબંધ એડવોકેટે જે મીટીંગનો હેવાલ આપયો છે તે તદન જ વાજબી હમો લેખીએ છીએ. પોતાના મથાળાંમાંજ તેણે જણાવયું છે કે જુના વીચારના પારસીઓની સભા અને ખરેખર તેમજ હતું નવા વીચારવાલાઓ કેટલા ગણત્રીના હતા તે તો હમો હવે પછી જણાવીશું. વળી એડવોકેટમાં વાજબી રીતે જણાવવામાં આવયું છે કે મંડપ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો. અલબત તાં મંડપમાં ચીકાર લોક હતું એમાં સંદેહ નથી.

શું દશ હજાર માણસ એકઠાં થાય એ બની શકે એવું છે?

અમારા વાંચનારાઓએ જોયું હશે તેમ સઘળી છુટછાટ મુકતાં સભામાં બેથી અઢી હજાર માણસો હાજર હતાં. અગર જો જે પ્રમાણે કલકતાના બલૈક હોલમાં કરવામાં આવયું હતું, તે પ્રમાણે બેયેનેટની ધાર વડે ઓલબલેસ બાગના મંડપ, ઓટલાઓ અને માળ ઉપર લોકોને ઠાસી ઠાસીને ભરવામાં આવે તોપણ દશ હજાર માણસ તયાં એકઠું થાય નહી. બીજું એ કે મુંબઈની વસતીની ગણત્રીના છેલ્લા આંકડાઓ મુજબ પારસી વસતી ૪૬૨૩૧ માણસોની છે. એ સંખયામાંથી બાનુઓ, બાળકો અને ૨૦ વરસની અંદરનાઓને બાદ કરયે, તો અમો નહી ધારતા કે દશ હજાર પારસીઓ આવી જાતની એક સભામાં એકઠા થઈ શકે. વળી હમને સુચના થઈ તેમ "ટાઈમસ ઓફ ઈંડયા"ની ડીરેકટરી લઈને બેસીએ, તો માલમ પડશે કે આગેવાન ગ્રહસથો તો સભામાં હતાંજ નહી, તયારે એમ કહેવું કે આ સભામાં દશ હજાર માણસો હાજર હતાં તે તદન હસવા સરખું છે.

શું બંને પક્ષના વીચારવાલાઓ હાજર હતા?

હવે અનજુમનની આ સભા રેપ્રેઝેનટેટીવ યાને સઘળી પક્ષના પ્રતીની

પીઓની બનેલી હતી કે નહી તે આ પછે તપાસીશું. અમો શરૂઆતથીજ કહીયે છીયે કે સભા મુતલગ રેપ્રીઝેનટેટીવ હતીજ નહી અને માત્ર એકજ વરગ તેમાં નજરે જોવામાં આવતો હતો. એ સભામાં જયારે ૪/૫ જેટલો ભાગ જુના વીચારવાળાઓનો હતો તયારે ૧/૫ ભાગ બીજા વીચારવાળાઓનો હતો, કે જેઓએ જયારે મીટીંગનું એકતરફીપણુ જોયું, તયાંના કલાબકોર અને પોકાર જોયા તેથીજ તેઓ પોતાના વીચારો રજુ કરી શકયા નહી અને તેઓ સભાના કામકાજમાં ભાગ લેવાની હીંમત કરી શકયા નહી. હમો જેમ ધારતા હતા તેમ સભા પેસતનજીઓ, બ્રશેઠજીઓ અને હોરમસજીઓનીજ બનેલી હતી તેમાં કશો સંદેહ રહયો નથી. અમો જાણયે છીયે તયાં સુધી થોડાક સાહેબોએ જુદદીન સબાબમે ગાંઠી અગતયતા નહી આપતાં ટ્રસટીઓના બંધારણના સવાલમે વધારે અગત આપી તે સભામાં રજુ કરવાને હાજર થયા હતા. પણ જયારે તેઓએ સભાનું એકતરફીપણુ જોયું અને તયાંના કલાબકોર સાંભળયા અને સામા પીઆરોને ફાળી દેવાની કોશેશ થતી તેઓએ જોઇ તયારે તેઓએ આવા મજાજના દેખાવો તરફ મનમાંજ બળાપો કરી ચુપ બેસવામજ ડહાપણ જોયું હતું. આપણા એક બાહોશ અને માનીતા ધારાશાસ્ત્રી જે વણાં કાયદાઓને લગતું જ્ઞાન ઓ૦ સર ફીરોજશાહ મહેતાના જ્ઞાનની સપાટીએ આવી પુગે છે અને જેવણ આખા ઇલાકામાં હુશીયાર, વીચારવંત અને દુરઅંદેશ ધારાશાસ્ત્રી તરીકે જાણીતા થયલા છે તેવણ પોતાની કેટલીક અંગત અડચણો ખમીને પણ સભામાં હાજર થયાં હતા એવી મતલબથી કે ટ્રસટીઓના બંધારણના સવાલનો તોડ પણ કાંઇ તેવણ કાઢી શકે. પણ મી૦ શાપુરજી ગઝદર તરફ જે વરતણુક ચલાવવામાં આવી તે ઉપરથી અને તેવણે જયારે જોયું કે સભા ખાત્રી માટે ખુલ્લી નથી તયારે તેવણે કાંઇ પણ બોલવાનું દુરસત ધારયું નહી અને સભામાંથી ચાલી ગયા. અમો જણાવવાને સામરથવાન છીયે કે શેઠીયા વરગના થોડાક ગ્રહસથો જેઓને અમારી કટારોમાં કરવામાં આવેલી સુચના પસંદ હતી તેઓ ટ્રસટીઓના બંધારણ વીશેના પોતાના વીચારો જણાવવા સભામાં હાજર થયા હતા તેઓએ પણ જયારે મી૦ શાપુરજીનો હાલ જોયો તયારે પોતાના સવમાનને ખાતર કાંઇ પણ બોલવાનું વાજબી ધારયું નહીં. અમો જયારે એ બાબત ઉપર બોલયે છીયે તયારે અમારે જણાવવું જોઇયે, કે કોઇની સામે પણ અંગત ટીકા કરવાનો અમારો હેતુ નથી; તોપણ એટલું તો જાહેર મત જોઇ શકશે કે અનજુમનનો અરધ સભામાં બીલકુલ ગેરહાજર હતો. અમોએ સબળે નજર કરીને જોયું અને જે નામો આપણને અમો સામરથવાન થયા છીયે તેમજ ટ્રસટી સાહેબોના વાજીંત્રમાં જે નામો આપવામાં આવયાં છે તે જોતાં જણાય છે કે બાટલીવાળા, પારખ, બાલબલેસ અને પીતીટવાળા સાહેબો જેઓ ટ્રસટીઓના બેલીઓ છે તેઓ સભાના ઉપલા વરગના સભાસદોમાં દીસતા હતા. તવંગર વરગમાંના બીજા કોઇ પણ જણાતા હતા નહી યા કોઇ આગેવાન ધંધાદારીઓ, વકીલો, [illegible]

ક્ટરો, એનજીનીયરો, વેપારીઓ વ ગેરે ક્વચીતજ જોવામાં આવતા હતા.

અમોને થયલી એક ભલામણ.

અમોને ભલામણ કરવામાં આવી છે કે સભા રેપ્રીઝેનટેટીવ હતી કે નહી તે બતાવવા માટે "ટાઇમસ ઓફ ઇંડીયા"ની ડાયરેક્ટરીમાં જે ઇભાવાળા, શીખેલા અને આગેવાન પારસીઓના નામો છે તેની એક ટીપ ઉપજાવી કહીને આપવી કે જેથી કરીને જે નામો પ્રગટ થયાંછે તેમની સાથે તેમનો મુકાબલો કરવાનું બની શકે. તોપણ એ ભલામણ સવીકારવી અમો કાંઇ ઉપયોગી સમજતા નથી; કારણ કે કોમ એટલી નાનીછે કે આવી સભાઓમાં જો તેમનો અરધ ગેરહાજર રહયો તો તુરતજ તેની ગેરહાજરી સરવને માલમ પડી જાય છે. માટેજ અમો કહીયે છીએ કે નામદાર જહદલે સનમુખ જયારે સભાની વીગતો આજે સહવારે મેલવામાં આવે તયારે તેઓની આગળ આ પણ ખુલાસો મુકાય કે સભા મુદ્દલ રેપ્રીઝેનટેટીવ હતી નહી. આગળા વખતમાં અનજુમનોની જે સભાઓ ભરવામાં આવી હતી તથા તેમના જે રીપોરટો પ્રગટ કરવામાં આવયા હતા તે ઉપર નજર કરવાની અમો હાલ સાહેબોને ભલામણ કરયે છીએ. તે ઉપરથી વાંચનાર સહેલમાં જોઇ શકશે કે કોઇબી અનજુમનની સભા એવી નહી હતી કે જયાં કોમનો અરધ સમુળગો ગેરહાજર રહયો હોય. એ આગળી સભાઓ દબદબાભરી થતી હતી, કેળવણી પામેલા કોમના આગેવાનો તેમાં હાજર થતા હતા અને ભાગ લેતા હતા અને સઘળું કામ ગંભીરાઇથી અને ઉતમ પ્રકારે ચાલતું હતું. પણ વાંચનારે પ્રગટ થયલા રીપોરટો ઉપરથી જોયું હશે તેમ ગયા મંગળવારની સભામાં એ રીતે કામ લેવાયું હતું નહી. મી० શાપુરજી મઝાર બોલવા ઉઠયા તયારે તેમના ઉપર કાગલના ડુચા પણ ફેંકવામાં આવયા હતા. મી० શાપુરજી પછી જો તેવણના વીચારવાળા બીજા ગ્રહસથો બોલવા ઉઠતે તો પછી એ કાગલના ડુચાને બદલે બીજા વધારે સખત ડુચાઓ પણ આવી પડતે એમાં નવાઇ નથી અને માથાં બંધાતે એટલુંજ નહી પણ વાત આગળ વધતે તો વખતે હાડકાં પણ ભંગાઇ જતે.

સર ફીરોઝશાહ અને મી० દીનશાહ વાચછાની કહેવાતી બેદરકારી.

કેટલાકો હાંકુશ કરે છે કે ઓ० સર ફીરોજશાહ મહેતા અને મી० દીનશાહ વાચછા જેવા ગ્રહસથો આવી કોમને લગતી સભાઓમાં કાં નહી ભાગ લેતા પણ તેઓ આવી એકતરફી સભા કે જયાં હર પળે રમખાણની કાંઇ ચીંતા રહે તયાં હાજર થઇને શું કરે તે હમો સમજી શકતા નથી. ગઇ પરમની સભામાં જે દેખાવો થયા તેજ એ માનવંત નરોની ગેરહાજરીને વાજબી ઠેરવવાને પુરતા છે.

જુદદીનોએ દીનમાં લેવાનો સવાલ.

ગઇ સભામાં જુદદીનોનો સવાલ મજબુતાઇથી ઉપાડી લેવામાં આવયો હતો. આ સવાલના સંબંધમા કોમમાં બે વીચારો છે એમાં તો હવે શક રહયો નથી. જુના

વીચારવાળાઓનો વરગ જયારે જુદાનોને દીનમાં લેવાની સખત વીરૂધ છે તયારે કેળવાએલો વરગ જે કેળવણીના બલને લીધે ઘણીજ લાંબી દરશટીનસયાલ ધરાવે છે અને જે આગલી તવારીખનો અભયાસ કરી હવે પછી ભવીશયમાં શું બનશે તેની અગમચેતી કરી શકે છે, જેઓ કેળવણીના મીઠાં ફળ ચાખવાથી અકલ હુશીયારીમાં આગળ વધયા છે અને જેઓ છુટા વીચારો ધરાવે છે તેઓ એ સવાલની તરફેણમાં છે. એ પક્ષ જો સભામાં હાજર થયો હતે તો તેઓ આ બાબત ઉપર ભાર મુકીને વાદવીવાદ ચલાવતે, પણ તે લોકો મીટીંગ કેવા પ્રકારની થશે તે જાણતા હતા તેથી તેઓ સભામાં આવયાજ હતા નહી.

ત્રસટીઓની નેમણુકનો સવાલ.

ત્રસટીઓની નેમણુકનો સવાલ જેને અમો સરવોપરી અગતયનો લેખયે છીયે તે સવાલ વીશે અમો ધરતા હતા કે મીટીંગમાં પુર છુટથી વાદવીવાદ ચાલશે. પણ અમો દલગીરી સાથ જોઇયે છીયે કે પ્રમુખ સર જમશેદજીના ભાશણમાં એ નેમણુક વીશે કાંઇ ઇશારો વટીક કરવામાં આવયો નથી અને આખી પ્રજા જે હક માંગે છે તેનો પહયો વટીક રજુ થયો નથીં. શાબાસ છે ડા૦ દાદાચાનજીને કે જેઓએ પોતાની હીંમત બતાવીને આ સવાલ વીશે ખુલ્લાં દીલથી વીચારો જણાવયા હતા અને જણાવયું કે "ત્રસટી સાહેબોએ આખી કોમનો સંપુરણ ચાહ જીતી લીધો છે, તોપણ મારે જણાવવું જોઇયે કે પારસી અનજુમન વધતી જાય છે અને વખત હવે આવી લાગો છે કે જયારે ત્રસટીઓની નેમણુકના સંબંધમાં કોમનો પણ અવાજ હોવો જોઇયે." તેમજ શાબાશ છે મી૦ બીમદલાલને કે જેવણે ઉપર ધારમીક સવાલના સબંધમાં લોકોએ જાનફેશાની કરી હતી તે છતાં પોતાની હીંમત બતાવીને તેવણે બાપોકાર જાહેર કરયું કે "સમજુતીની શરતો કબુલ રાખતાં અનજુમનનો ત્રસટીઓને લગતો હક ખુંચવાઇ જશે. આપણા ત્રસટોનો સવાલ હાલનો હોવા ઉપ્રાંત ખાસ કરીને ભવીશયનો હોવાથી આ મોટો હક જો આપણે છોડી દઇયે અને તે માટે લડત નહી ચલાવયે તો આપણે એક ઘણું ગેરડહાપણભરયું પગલું ભરેલું ગણાય." જો કે હાજર રહેલાઓએ આ સવાલને બાપોકાર રીતે ટેકો આપયો હતો, તોપણ અમો જોઇને દલગીર છીયે કે બીજા કોઇ બોલનારાઓએ પણ આ સવાલ ઉપાડી લીધો હતો નહીં. હવે એ ઉપર વધુ નહી બોલતાં અમો તે વીશે શું કહેવું તે કોમની મુનસફી ઉપરજ રહેવા દઇયે છીયે. જો કે એ બાબત ઉપર ત્રસટીઓ મુંગા બેઠા છે અને તેમના લાગતાવળગતાઓ હાંકપીછોડો કરેછે તોપણ અમો ખાત્રીથી માનીયે છીયે કે વખત હવે આવી લાગો છે કે જયારે કોમ એ સવાલ ઉપાડી લેવામાં પછાત પડશે નહી. હવે સભામાં બીજી જે દલીલો રજુ કરવામાં આવી તે વીશે બોલતાં એટલુંજ જણાવીશું કે એક ગ્રહસથ જેવણે સભાના કામકાજમાં ઘણો ઉલટભરેલો ભાગ લીધો હતો તેવણે ત્રસટીઓના કોનસટીટયુશન જેવા અગતયના સવાલ ઉપર એક

બોલ પણ નહી બોલવાં સભામાં ગેરહાજર રહેલા એક માનવંત દસ્તુરજી ઉપર ન છાજતો હુમલો કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે જે બધી ખરાબી થઇ છે તે તેવણુને લીધે થઇ છે. અમો કહીયે છીયે કે ગેરહાજર રહેલાં એક આસામી સામે આવો હુમલો કરવો એ ખચીતજ હીમતનું કામ નથી. ખસુસ કરીને જે શખસથે હુમલો કર્યો તેઓએ તો ચોકસ કારણોસર તે કરવો હતોજ નહીં.

સભાનું પરીણામ—એક મોટી નીશફળતા.

એ પ્રમાણે જોતાં આ સભા તમામ એક નીશફળતા નીવડી હતી. અમોએ જણાવ્યું તેમ નહી તેની અંદર કોમનો અરક હતો, કે નહી સુધારક પક્ષનાં શખસો હાજર હતા. એ પ્રમાણે સભા મુદલ રેપ્રીઝેનટેટીવ હતી નહીં. નાહકનો વખત ફોગટ ગયો, અને સભાનું પરીણામ નીશફળતામાં આવ્યું. હવે તો જે થયું, તે ઠીકજ થયું છે. વાળેલાઓ નહી વળયા, તો હવે કોરટની દરબાર જે ચુકવે, તે ખરૂં.

મંગળવાર, તા૦ ૨૪ મી મારચ.

અનજુમનની છેલ્લી સભા.

સચાઇની ફતેહ.

સભામાં કેટલાં માણસો હાજર હતાં?

બે હજાર કે આઠ હજાર?

"ટાઇમસ ઓફ ઇંડીઆ"ના રીપોરટરનો હમને મળેલો ટેકો.

પોલીસ સુપ્રીનટેનડંટ હમારી વીગતો ખરી પાડે છે.

મી૦ હોરમસજી વહાડીઆનો વધુ ટેકો.

સઘળાં આગેવાન પારસી પત્રો હમારી ગણતી વાજબી ઠેરવે છે.

Truth has always a fast bottom.

Truth and oil are ever above.

Truth, like the sun, submits to be obscured; but like the sun, only for a time.

સાચને કદી ન લાગે આંચ. સાચું તે સદા સાચું. સચાઇને ગમે એટલી મરડો, માચડો, પણ સચાઇ તે સચાઇ. સચાઇ એક બુચ બોલ છે જેને ગમે એટલો પાણીમાં દાબો તે ઉપર ગમે એટલો બહારનો બોજો મુકો તોપણ જેવું ઉપરનું દબાણ નીકળી ગયું કે તુ

રત તે પાણીની સપાટી ઉપર આવે છે. તે મીસાલ સચાઇ જેવું તેના ઉપરના ખોટારાનું દબાણ નીકળી જવા પામે કે તુરતજ તે સપાટી ઉપર નીકળી આવે છે. હમારી અનજુમનની સભાના હેવાલોને લગતી સચાઇઓ જબરાં અને જાલમ જોરથી દાબવાની યુકતીઓ કરવામાં આવી છે, પણ તે હકતાલાનું કરવું એવું થયું છે કે જેમ સુરજની ઉપર ધુળ નાખી તેને ઢાંકવાની તજવીજ નીશફળ જાયછે તેમ હમારી સચાઇના સુરજને ઝાંખ લગાડવાની સઘળી કોશેશો પોતાની મેળે રદ જઇ હમારી સચાઇ અને સતયતા તેના પુર બહાર અને ચળકાટમાં પ્રગટી નીકળી છે. અનજુમનની સભાને લગતા આપેલા આંકડાઓ તથા તે કેવા પ્રકારની અનજુમન હતી તે વીશે હમારા વીચારો ઉપર શંકાઓ નાખવા તથા તેને જુઠી પાડવાની જે શોખાઇભરેલી તજવીજો થઇ છે તેનો આજે હમો પુરતો અને અતી સંતોશકારક રદીઓ આપવાને સામરથવાન થયા છીએ. હમો હમારા વાંચનારાઓને ખાતરી આપીએ છીએ કે એ સઘળા રદીઆઓની શોધે હમો [illegible] ગયા નથી પણ ખુદ એ રદીઆઓ ચાલી ચલાવીને હમારી આમલ રજુ થયા છે. હમે એ સભાના સંબંધમાં જે લખાણો કીધાં છે તે બોલે બોલ ખરાં છે, એટલુંજ નહીં પણ તે સાચી અને પ્રમાણીક લાગણીથી કીધાં છે, તેના જયારે એક પછી એક પુરાવા આપીશું તયારે આખી પારસી પ્રજાની ખાતરી થશે કે હમારાં એ લખાણો ઉપર જે જે સખત ટુકતેચીની કરવામાં આવી છે તથા શહાદતો ઢાંકવામાં આવી છે તેમાં કાંઇજ જુઠીજ નેમ તથા મતલબો સચવાઇ છે. હમો હીમતથી અને ઘણો ભાર મેલીને કહી શકીશું કે મુંબઇમાં પ્રસીધ થતાં એકે એક અહવારનાં આગેવાન પત્રો, શું ઇંગ્રેજી કે શું ગુજરાતી, જેમના પ્રતીનીધીઓ અનજુમનની સભામાં હાજર હતા તેઓ હમારા આપેલા આંકડા તથા તે સભા કેવા પ્રકારની તથા આચારવીચારની હતી તે સામટી રીતે લેતાં બોલેબોલ સવીકારે છે. વળી રવીવારની અહવારે છપાતાં અઠવાડીક પત્રોએ પણ હમારા સભાને લગતા આંકડાઓ તથા ટુકતેચીની બોલેબોલ સવીકારી છે. તયારે માત્ર અત્રે છપાતું એકજ પત્ર જે પોતે બાપોકાર કબુલ કરે છે અને વળી તેમાં મગરૂરી લે છે કે તે તો આપણા પારસીઓના ત્રસટ ફંડના પાંચ ત્રસટીઓનું વાજીંત્ર છે તેણે હમારા આંકડાઓ ઉપર તથા સભાના બંધરણ તથા તેમના કામકાજ ઉપર કીધેલા હમારા ટીકાઓ ઉપર શંકા નાંખી છે એટલુંજ નહીં પણ તે ખોટા ઠરાવવાની મીઠયા તજવીજો કરી છે. હમો એ હમારા ભાઇબંધને હજારો હજાર ઉપકાર માનીએ છીએ કે જેણે હમારી ઉપર અનજુમનની બદગોઇ કરવાના, તેમની બદનક્ષી તથા નીંદા કરવાના આરોપો મેલ્યા છે અને હમને તથા પારસી અનજુમનને અઠડામણમાં મેલવાની તજવીજ કરી માત્ર આલગલોચ કરવાનુંજ બાકી રાખયું છે, અને તેમ કરી હમને હમારા અંગત બચાવ કરતાં જે આગલ આંકડાઓ તથા ખરી બીનાઓ હમો આપી ગયા હતા તેને એક નહીં પણ અનેક ઠેકાણે

થા ટેકો આપતી સાહાદતો રજુ ક
રવાની તેમજ એ પત્ર તરફથી અ
પાયદી વીગતો ખોટી પાડવાની તક
આપી છે.

જામેનો એકરાર-ત્રસટી

સાહેબોનું વાજીંત્ર.

હમારા વાંચનારાઓને યાદ આપી
શું કે અનજુમનની બદગોઇના મથા
ળાં હેઠળ હમારા હંમેશના હીતેચછુ
ભાઇબંધ જામે જમશેદે કહેરે મો
હડાં શું ભાવે એવી રીતે હમારી
ઉપર પોતાના ગયા શુક્રવારના અં
કમાં તરેહવાર જાતના હુમલા કી
ધા છે તેનો જો કાંઇ પણ ઉતર વા
ળ્યા વીના હમો બેસી રહીએ તો
કદાચ પારસી કોમ તેનો કાંઇ જુ
દોજ અરથ કહાડે એમાં નવાઇ ન
થી. માટેજ હમો આ ઘણી બારી
ક અને નાજુક બાબદ કે જેની ઉ
પર હમો સદાનો શીહા પરદો ના
ખવાને ઇચછા ધરાવતા હતા તે
બાબદ પાછી હાથ ધરવાની ઘણી
દલગીરીભરી ફરજ હમારી ઉપર
આવી પડેલી હમો જોઇએ છીએ.
જો મુંબઇ શેહેરમાં યા મુંબઇ ઇ
લાકામાં અથવા વધુ આગલ વધી
ને બોલીએ તો આખા હીંદુસતા
નમાં કોઇ પણ પત્રે આ બાબદ હા
થ નહી ધરવી હતી અને હમારી
ઉપર અંગત હુમલો નહી કરવો હ
તો, તો તે ભાઇબંધ જામે જમશેદ
છે. એ પત્ર વરસો થયાં જો કે હ
મારૂં નામ નીશાન લીધા વગર તો
પણ હર બહાને હમને સતાવી હ
મારાં કામની વચે આવતું રહયું
છે એ જગપ્રસીધ બીના છે. હા
લ ચરચાતી બાબદની અંદર નાહ
કની અનજુમનની સાથ અઠડામણ
કરાવવાની વાત આ પત્રે હાથ ધ
રી છે, અને જો તે ઉપરથી એ લ
ખનાર એમ ધારતા હોય કે તેઓ
પોતાની એ નેમમાં ફાવશે, તો તે
માં તેમની મોટી ભુલ છે. હમો
પારસી તરીકે પારસી અનજુમન
તરફ હંમેશા માન સહીત તથા સ
ભયતાભરી રીતે અને સારી લાગ
ણીથી જોતા આવયા છીએ, અને
જે માન તથા સભયતા સાથ હમો
તેઓ તરફ વરતીએ છીએ તેજ સ
ભયતા હમારી તરફ દેખડાવવાને
તેઓએ કોઇ પણ જાતની કચાશ કરી
નથી. હમો પારસી અનજુમનનો પુર
તો વીશવાસ ધરાવીએ છીએ, એમાં
હમને તલભાર પણ શક નથી, પણ
અનજુમન અને અનજુમનમાં ફેર રહે
છે. હમારે મનથી પારસી અનજુ
મન તે આખી કોમ કે જેમાં સ
ઘળા વરગો સમાયલા છે, શું ત
વંગર કે મધયમ સથીતીના અને
ગરીબો, શું વીચારવાલા દુરઅંદેશ
ડહાપણ ધરાવનાર કે અગ્નાન, તથા
વીચાર નહી કરી શકે એવા,
ઘરડાઓ કે જવાનો, ઉંચી કેળવ
ણી પામેલાઓ, મધયમ કેળવણી
વાલાઓ તેમજ કેળવણી વગરના.
એ બધાને જો ઘટતા પ્રમાણમાં
ભેલવામાં આવે તયારે તેજ હમા
રા મનની અનજુમન છે. તયારે હ
મો પુછીશું કે મંગળવારે જે અન
જુમન ભેગી થઇ હતી તે આ જા
તની અનજુમન હતી કે? હમારો
ભાઇબંધ પોતાની છાતી ઉપર હા
થ મુકીને કહી શકશે કે આગલા
દીવસોની અનજુમન કે જયાં હ
મોએ ઉપર જણાવેલો ભેગો મેળા
વડો મલતો હતો તે જાતની આ
અનજુમન હતી? શું તેમાં પાંચ
ત્રસટીઓ અને તેમના બેશીઓ ઉ
પરાંત પારસી કોમનો અરક, કે જે
માં દોલત, અકલહુશીઆરી, ખી
દવત, ઉંચી કેળવણી, ઉંચા ધંધા

ઓ તેમજ વેપાર વણજ, જાહેર
જીંદગી એ સઘલું સમાઇ જાય છે
તે તયાં હાજર હતું ? અને જો
એ સભામાં ઉપર કહેલામાંના છુ
ટા છવાયા તયાં જોવામાં આ
વતા હતા તો તે સભા કે જ
યાં જોઇએ તો બે હજાર હોય કે
વીશ હજાર પણ હોય, તોપણ તે
અનજુમનની સભા કેમ કહેવાય ?
હમારી કહેવાની મતલબ માત્ર એ
જ હતી કે આ અનજુમન તે ખ
રી અને જોઇતી અનજુમન હતી
નહી. આપણી નાની કોમનું ટોલું
જે હાજર હતું તેમાં કો
મનું ખમીર કે જે આખાં ટોળાં
ને ખીલવે તે મુદલ હતું
નહી; વાસતે હમો જે માન અને
મરતબો ખરી અને જીવતી જા
ગતી અનજુમનને આપી શકાય તે
જ માન અને મરતબો કોઇ પણ
આવી જાતની અનજુમનને કેમ
આપી શકાંએ; અને તેટલાજ માટે
હમો આ જાતની અનજુમન સા
મે તેમની કાંઇ પણ "બદગોઇ"
વગર તેમને કાંઇ પણ અપમાન ક
રયા વગર માત્ર હમારો અદના અ
વાજ એટલા માટે ઉઠાવયો કે જ
યારે આવા કોમને લગતા નાજુક
સવાલ ઉપર મુજાહેમત કરવાની હ
તી તયારે તે અમુક વરગની અન
જુમન આગળ કરવી નહી. એ પ્ર
માણે ઓજારખવાહીથી હમોએ અ
રજ કરી હતી. એમાં હમોએ શું
ગુનાહ કીધો કે જેથી કરી હમા
રા હાતેચછુ ભાઇબંધે અનજુમન
નું અપમાન અને બદગોઇના આ
રોપો અમારી ઉપર મુકયા ? આ
ભાંજગડ જામે જમશેદે પાછી તા
જી કરવી નહીં હતી તેનું બીજું
મુસતકીમ કારણ એ છે કે પારસી
પંચાયતના ત્રસટીઓ જેમની સા
મે મુકદમો માંડવામાં આવયો છે
અને જેમની ઉપર વાદીઓએ ત
રેહવાર માગણી કરી છે તેમનો અ
ને એ છાપાખાનાનો સંબંધ જો
તાં એ પત્રે એ સવાલમાં માથું
મારેલું વાજબી ગણાય નહી. જા
મે જમશેદ પોતે કબુલ કરે છે કે
"હમારા કેટલાક ભાઇબંધો હમને
વારેઘડીએ પંચાયતના ત્રસટી સા
હેબોના વાજીંત્રના એલકાબથી ઓ
ળખાવે છે જે માન કબુલ રાખવા
ને અમો જરા પણ ઓસકાતા ન
થી, બલકે એ માન ધરાવવા માટે
હમો મગરૂર છીએ. હા—બેશક !
અમો પારસી પંચાયતના વાજીંત્ર
છીએ એટલુંજ નહીં પણ પારસી
કોમના વાજીંત્ર ધરાવવાનું માન
ભોગવીએ છીએ." એ ઉપરથી પહે
લો સવાલ જે ઉપજે છે તે એ કે
એ ત્રસટી સાહેબોનું વાજીંત્ર થ
વાનું કામ હમારા ભાઇબંધે શા
કારણસર માથે ઉઠાવયું છે ? એ
ભાઇબંધ ભુલી જાય છે કે ત્રસટી
સાહેબો સાથનો એમનો સંબંધ
મેહેરમાન મુરબબીઓ અને એક
આભારી તથા ઉપકારી જેવો છે
અને જયાં સુધી એ જાતનો સં
બંધ ચાલુ રહે તયાં સુધી જે પ
ણ પત્ર તેમના વાજીંત્ર થવાનો દા
વો કરે તે પત્ર વાશે અને તેમાં
થતાં તેમના મુરબીઓના લખાણ
વીશે કાંઇ પણ હમારી તરફની નુ
કતેચીની તથા અભીપ્રાય વગર અ
મારા વાંચનારાઓએ પોતેજ વીચા
ર કરી લેવો, અને એવાં વાજીંત્ર
માં જયારે તેવા મુરબબીઓ વીશે
કાંઇ પણ લખાણ જાહેર સવાલ
ના સંબંધમાં તેમની તરફદારી ક
રનારાં આવે તેમને કેટલું વજન
આપવું તે પણ હમો હમારાં વાં
ચનારાઓની સારી સમજણ ઉપર

છોડીએ છીએ. માટે જો કો ઇ પણ એવો એકરાર કરે કે હમો હમારા મુરબ્બીનું વાજીંત્ર છીએ ત્યારે તે વાજીંત્રમાં જો મુરબ્બીઓનાં ગીતો ગવાય યાને જેમની ઘંટીએ દળાય તેમને સારૂં પીરસાય એવો જો જાહેરમાં એકરાર કરવામાં આવે તો તે વીશે પણ શું વીચારવું તે કામ પણ હમો હમારા વાંચનારાઓની મુનસફી ઉપર છોડીએ છીએ. જામે જમશેદના પોતાના કહેવા પ્રમાણે તે પોતાના મુરબ્બીઓનું વાજીંત્ર છે અને હમોને પણ તે નાકબુલ નથી.

ત્રસટી સાહેબોને એક ચેતવણી.

પણ હમો ત્રસટી સાહેબોને અત્રે એક માનપુરવક ચેતવણી આપીએ છીએ કે જામે જમશેદે જે બાપોકાર જાહેર કર્યું છે કે ત્રસટી સાહેબોનું તે વાજીંત્ર છે તે બીના જો તેઓ પહેલીજ તકે તેનો જાહેરમાં ખુલ્લી રીતે મજબુત ઇનકાર કર્યા વગર પસાર થવા દેશે તો તેઓએ સતય રીતે યાદ રાખવું કે તેઓ કોઇ દીવસે ભારે સંકડામણમાં આવી જવાનો સંભવ રહેશે, એટલુંજ નહી પણ તેઓ કામના રૂપી તેમજ અનજુમનના સંબંધમાં પોતાને મોટા ગુંચવાડામાં આવી પડેલા જોશે. માટે હમો નમનતાઇથી અરજ કરયે છીએ કે પહેલી તકે તેનને આપવામાં આવેલી ઉપમા ઉપકાર સહીત ના પાડી ઉતાવળેથી તેનો ઇનકાર કરવો.

અનજુમનનો વીશવાસ કોણ ધરાવે છે? જામે કે કોઇ બીજો?

હવે જ્યારે એ પત્ર જણાવે છે કે "પારસી અનજુમનનો હમો ઉપર જે વીશવાસ છે અને આ કટારેમાં રજુ થતી ફમીનીસુચનાઓ જે વીશવાસથી અનજુમન ઉપાડી લે છે તે પારસીઓ તરફના સવીકારાયલા વાજીંત્રની ખુલ્લી 'પાસપોરટ' છે. એવું અનુપમ માન ધરાવવા માટે હમો ભાગયશાલી છીએ. તેથી બીજા કોઇએ અદેખાઇ કરવી જોઇતી નથી" એ કહેવું જેટલું અભીમાનભરયું છે તેટલું ખોટુ છે. હમો ભાર મુકીને કહીએ છીએ કે હમોએ વરણવેલી અનજુમનનો વીશવાસ એ પત્ર ધરાવતુંજ નથી. ભલે પારસી કોમનો ભોલો અને ભલો ભુલાવો ખાતો વરગ જે ખરી ધારમીક લાગણી કરતાં જાત જાતના વેહમોનો ભોગ હોય છે તેમનો તે કદાચ વીશવાસ ધરાવતું હોય તો હમે તે ના પાડશું નહી. પણ હમો હીમતથી અને સંપુરણ ખાતરીથી માનીએ છીએ કે જે પારસીઓનો ચઢીઅતો, શીખેલો, સુધરેલો અને કેળવાયલો વરગ જેઓ પોતાને માટે વીચાર અને ઉપયોગી કામ કરી શકે, જેઓ પોતાની કામનેજ નહી પણ આખી દુનયાને ઉપયોગી થઇ પડે, જેમની હરશીમરયાદા ઘણી લાંબી તે વરગ યાને ગોયા પારસી અરકનો વીશવાસ એ પત્ર ધરાવતું હોય એ અતીશય શકભરેલું છે. એ વીશવાસ તો કોઇ બીજાંજ પત્રો ધરાવતાં હશે. માટે જો હમારો એ ભાઇબંધ એમ સમજતો હોય કે આખી અનજુમનનો તે વીશવાસ ધરાવે છે તો તેમાં તે મોટી ભુલ કરે છે. એ ભાઇ જે જાતની અનજુમનનો વીશવાસ ધરાવે છે તેની કોઇ દહાડે કોઇ પણ અદેખાઇ કરશે નહી. કાંયકે એવી જાતની અદે

ખાઇ કરીને કોઇ પણ બીજો જાહેર છાપો પોતાને ફાયદો કરનાર નથી. એ પત્ર જો એથી પોતાને ભાગયશાલી સમજતો હોય તો એ ધારણા તેને મુબારક છે. જયારે અમારી નેમ એક ઉતરતી પંકતીની અનજુમનને ચઢીયાતી સથીતીમાં લાવવાની છે તયારે બીજાઓ જો તેમને તેની તે સથીતીમાં રાખવાની કાલજી તથા ઇચછા ધરાવતા હોય તો તે તેમને મુબારક છે.

જામે જમશેદનો હુમલો.

હવે અમારા એ ભાઇબંધની આરટીકલમાં જણાવેલા વીચારોના સંબંધમાં કાંઇક નુકતેચીની કરીશું. અમો આગળ કહી ગયા છીએ તે મુજબ ફરી અમો ખાત્રીથી કહીએ છીએ કે અનજુમનની એ સભા રેપ્રીઝેનટેટીવ નહી હતી. તેમાં માંડ માંડ બે હજાર આસામી હતા અને ઘણી છુટથી બોલીએ તો અઢી હજાર માણસ હતા. સુધરેલા વીચારનાઓ ગેરહાજર હતા અને સભા મુદલ ફતેહમંદ નીવડી હતી નહી. ઉપલી બીનાઓ હમોએ મનમાનતી રીતે પુરવાર કરી છે, પણ જયારે હમારો ભાઇબંધ એ સઘળી બાબદો ખોટી પાડવા નીકલયો છે અને હમારી નુકતેચીની સામે પ્રોટેસટ કરે છે તયારે હમો હમારી કેટલીક તકરાર પાછી રજુ કરતાં બીજી નવી તકરારો અને દલીલો અત્રે રજુ કરવાની રજા લઇશું. જેથી હમારા વાંચનારાઓની ખાત્રી થશે કે હમોએ જે દલીલો અને તકરારો રજુ કરી છે તે ખરી છે, એટલુંજ નહી પણ હમારા એ ભાઇબંધની નુકતેચીની અને ટીકાઓ તદન નાપાયાદાર અને ઘણે દરજે આડે રસતે દોરવનારા છે. હમારો ભાઇબંધ જણાવે છે કે "બેથી અઢી હજારનો અંદાજ તદન હસવા સરીખો છે". હમે આંકડાઓથી પુરવાર કરવાને સામરથવાન છીએ કે બેથી અઢી હજારનો અંદાજ તદન ખરો છે અને આઠ અને દશ હજારનો અડસટો તદન હસવા સરીખો છે, એટલુંજ નહી પણ કેવળ કલપીત છે. એ ભાઇબંધ વધુ લખે છે કે "ટાઇમસ ઓફ ઇંડીયાનો રીપોરટર અનજુમનમાં કેટલાક હજાર આદમીઓની હાજરી બતાવે છે." હમારા વાંચનારાઓ જોશે કે જે રીપોરટરના રીપોરટ ઉપર હમારો ભાઇબંધ મોટી મદાર બાંધે છે તે રીપોરટરજ પોતે એ બાબદનો રદીઓ આપતાં એ ભાઇબંધની તકરારને જમીનદોસત કરે છે. હમારા પ્રતીનીધીએ એ રીપોરટરની મુલાકાત લેતાં એ બાબદ વાતચીત કરી તેઓ પાસથી જે હકીકતો મેલવી છે તે હમો નીચે રજુ કરયે છીએ:-

'ટાઇમસ ઓફ ઇંડીઆ'ના રીપોરટર હમારી વીગતો ખરી પાડે છે.

"ટાઇમસ"ના રીપોરટરે અમને જણાવયુ કે, તમો જાણો છો તેમ એવી સભાઓમાં હમો બીજા ઇંગ્રેજી ભાઇબંધો ના રીપોરટરો જોડે મલીને કામ કરીયે છીયે. હવે આ સભાના રીપોરટનું પી એમબલ એક ભાઇબંધ તરફથી આગાઉથી લખી રાખવામાં આવયુ હતું અને પહેલી ૧૦ "કોપી" તો તેવણે લખીનેજ સભામાં આવયા હતા, એ કાપીમાં હજારો શબદ (several thousands) અગાઉથીજ મુકવામાં આવયા હતા. પણ જયારે સભામાં હાજર રહેલાઓની સંખયા મેં નજરો નજર જોઇ, તયારે મારી તો આગલા અનુભવને લીધે ખાત્રીજ હતી કે માણસોની સંખયા ૨ થી

૩ હજાર કરતાં વધારે નહી હોવી જોઇયે. મેં તુરતજ મારા બાઇબંધ રીપોરટરોને પણ એ વીશે કહયુ અને એટલું પણ ઉમેરયું કે સભા રેપ્રીઝેનટેટીવ હતીજ નહી. આ મારા વીચારો મારા બાઇ બંધ રીપોરટરોને તુરતજ જણાવયા હતા. હવે જયારે મી૦ ક્રેગી સોલીસીટર આવી ગયા, તયારે પછી હું અને બી જા રીપોરટરો બહાર નીકલી ગયા અને બહાર નીકલતાં નીકલતાં મને લાગયું કે સભા કોઇ પણ રીતે અદ્ભુત પ્રકારની હતી નહી. "થાઉસનડસ" બોલ અમોએ વાપરયો, તેનો અરથ ૨—૩ હજાર પણ થાય. હું હમણાં પણ કહછું કે તમોએ જે બે થી અઢી હજારનો આંકડો આ પો છે, તેજ સાધારણ રીતે જોતાં વાજબી લાગે છે અને તમોએ જણા વયું હતું કે સભા રેપ્રીઝેનટેટીવ હતી નહી. એટલે ફરીઆદપક્ષના હીમાયતીઓ અથવા તેઓના આધાર વીચારોને ટેકો આપનારા ગેરહાજર હતા. એ વાત કો ઇથી પણ ના પાડી શકાય તેવી નથી.

ઉપલી હકીકત ઉપરથી હમારા વાંચનારાએ જોઇ લીધું હશે કે હમારી સંખયા જે હમોએ પુરતી જુસતેજુ કરીને અને પ્રમાણીકપણે રજુ કરી હતી. તેને ઉપલા રીપોરટર જેવણ વરસો થયાં એ ધંધામાં માહીતગાર અને અનુભવી થયા છે તેવણે બોલેબોલ ખરી પાડી ભાઇબંધ જામે અને બીજાઓ જેઓએ ખોટી અને કલપીત સંખયા આપી પારસી પ્રજાને આડે મારગે દોરવવાની તજવીજ કરી હતી તેઓને સાબુત ફટકો લગાવયો છે. આથી સરસ સંખયાની બાબદમાં બીજો શું પુરાવો આપીએ તે હમો જોઇ શકતા નથી. તયારે એ પ્રમાણે ખુદ ટાઇમસ ઓફ ઇંડીઆ જેનો ટેકો જામે જમશેદ પોતાને મળેલો સમજતો હતો તે પત્રનો ટેકો તો હમનેજ મલ્યો છે. વલી બોંબે ગેઝેટ તો ટાઇમસની સાથે મલીને લખેલું એટલે બોંબે ગેઝેટનો ટેકો પણ હમારો કહેવાય. ભાઇબંધ એડવોકેટે તો બીજેજ દહાડે મીટીંગનો હેવાલ આપતાં જ ણાવયું હતું કે સભા અસલ વીચારના પારસીઓની હતી અને ઓલબલેસ બાગમાં નાખવામાં આવેલો મંડપ ચીકાર ભરાયો હતો તયારે હવે જે ઇંગ્રેજી પત્રોના ટેકા ઉપર જામેએ મહારત રાખી હતી તેનો ટેકો હમને છે તયારે હમરો એ ભાઇ બંધ એકલોજ છે કે જે મીટીંગના સભાસદોની સંખયા ૮૦૦૦ની જણાવે છે.

મુંબઇ સમાચારનો અડસટો.

આગલ ચાલતાં એ ભાઇબંધ પોતાની જીકર ચાલુ રાખી પોતાના ટેકામાં મુંબઇ સમાચારના રીપોરટ ઉપર મદારત બાંધે છે, પણ એ મદારત પણ હમારી ટુંકી અને ટચ દલીલથી જવી રીતે હમોએ પહેલી વકરાર તોડી તેવીજ રીતે એક ક્ષણમાં તોડી શકીશું. એ સભામાં હમોએ હમારા ચાર રીપોરટરો મીટીંગમાં શું બોલાય છે તેનો રીપોરટ લેવા મોકલ્યા હતા. હમારા બીજા એક પ્રતીનીધીને હમોએ ઓલબલેસ બાગની સામેના એક ઘરમાં બેઠક કરાવી આપી હતી, જે વયાંથી આખી સભાનો "બરડસ—આઇ—વયુ" બરાબર લઇ શકયો હતો. ગીરગામ ટ્રામ ટરમીનસ ઉપર અમોએ એક પ્રતીનીધી રાખયો હતો. જે ટ્રામમાંથી ઉતરતા સઘળા લોકોનું અવલોકન કરતો હતો, જયારે બીજો એક પ્રતીનીધી ગાડીમાં આવતા લોકો તેમજ ટ્રેનોમાંથી ઉતરતા લોકો ઉપર ચરનીરોડના નાકા આગલ નજર રાખતો હતો. હવે જયારે સભા

શરૂ થઇ તયારે હમારા મજકુર ચાર રીપોરટરો અને બીજા પત્રોના રીપોરટરો સાથ હમેશાં થાય છે તેમ હાજર રહેલાઓની ગણત્રીના સંબંધમાં વાતચીત થઇ અને હમારા એ ચાર રીપોરટરો પણ ચાર હજારની સંખયાનો અડસટો લઇ આવયા હતા, પણ જયારે હમો એ ઉપર જણાવેલા હમારા સઘળા પ્રતીનીધીઓ એકઠા મલીઆ અને જયારે સરવે જણે પોતે લીધેલી નોંધો સરખાવી તેમજ હમોએ આગલ રજુ કરેલો ખુરશીઓ અને બાજટોનો હીસાબ સઘળાઓએ લીધો તયારે હમો માંડમાંડ બે હજારની સંખયા ઉપર આવયા, જેમાં બીજા છુટછાટના ૫૦૦ ઉમેરતાં કુલે સંખયા ૨૫૦૦ ની થઇ. ભાઇબંધ સમાચારના રીપોરટરોએ ઉપર જણુવેલી વાતચીતમાં સુચવવામાં આવેલા આંકડા મુજબ ચાર હજારની સંખયા જણાવી તેમા નવાઇ નથી. ભાઇબંધ જામે જમશેદ ટાઇમસની "કેટલાક હજાર"ની અને પોતાની આઠ હજારની સંખયા અનજુમનના બળના ખરા આંકડા તરીકે રજુ કરેછે, પણ હમોએ ઉપર દેખાડી આપયું તેમ ભાઇબંધ ટાઇમસનો રીપોરટર તો અમારો અડસટો ખરેખરો ગણી અમારા એ ભાઇબંધની ગણત્રીને હસવા સરખો ઠેરવે છે.

હવે ખરૂં કોણ?

તયારે હવે ખરૂં કોણ અને ખોટું કોણ તેનો નીરણય કરવાનું કામ તેમજ સભા રેપ્રીઝેનટેટીવ હતી કે નહી તેનો નીરણય કરવાનું કામ પારસી પ્રજાનું છે કે જે કરવામાં કશી મુશકેલી નથી. એ ભાઇબંધ જણાવે છે કે "હમારા મત પ્રમાણે ગયા મંગળવારની અનજુમનને રેપ્રીઝેનટેટીવ મંડળ ગણવા ના પાડવી તેના જેવું હડહડતું અજ્ઞાનપણું અતયાર અગાઉ કદી બતાવવામાં આવયું ન હતું." હવે એ હડહડતું અજ્ઞાનપણું કોણે બતાવયું હતું તે શોધી કાઢવાનું પણ હમારા વાંચકોને મુશકેલ લાગશે નહી.

એ લખનાર આપણા કોમના બળેલા આગેવાનો કે જેમની સંખયા કાંઇ નાની નથી તેમનું લાઇબલ કરી જયારે તેઓ ઉપર એવો આરોપ મુકે છે કે કોમના સુખ દુખમાં ભાગ લેવાની તેઓ દરકાર નહી રાખતાં કોમનો મધયમ અને ગરીબ વરગ જીવે છે કે મરે છે તે જાણવાની બેદરકારી બતાવે છે અને જેઓને કોમી કામો માટે સહેજ પણ કાળજી નથી. એ માનવંત આગેવાનો જેમને વારંવાર એ પત્ર સતાવતું અને જેઓની તેનાજ બોલમાં બોલીએ તો "બદગોઇ" કરતું રહયું છે તેઓ જો આવી સભાઓમાંથી અલગ રહે અને તેના કામકાજેમાં ભાગ નહી લે તો તેમનો શો વાંક છે? એ આગેવાનો કોમને આગલ વધવા અને દુનયાની બીજી ચઢયાતી કોમોની સંફમાં લાવવાની ઉમેદ અને ઇચછા રાખે અને બીજી તરફથી જયારે કોમને જો કે પછાત નહીં તો સથીર રાખવાની કોશેશ કરવામાં આવે તો પછી એ આગેવાનો કચવાઇને પોતે એ પછાત રાખવાના કામમાં ઉતેજન નહીં આપે અને જુના વીચારના પારસીઓની સફમાં નહીં જોડાય તો તેમાં કોઇ પણ તેમનો કસુર જોઇ શકે નહીં.

અલબતાં તેમને માટે સભાના

દરવાજા તો ખુલ્લા હતા, પણ તેમને બોલવાની અને પોતાના વીચારો જાહેર કરવાની છુટ શું હતી? મી૦ શાપુરજી ગઝદર એક તદન સાદી અને અકલપસંદ દરખાસત લાવયા હતા, તેવણને જયારે પોતાના વીચારો વટીક દ શાવવા દેવામાં નહી આવયા અને તેવણ ઉપર ડુચાનો માર પડીઓ, તયારે બીજાઓને શું બોલવા દેવામાં આવતે? હમો કહુએ છીએ કે બચીતજ નહીં. માથાં ભાગવા વશે હમોએ ઇશારો કીધો, તેને અનજુમનની "બદગોઇ" કરનારો અને અપમાન કરનારો જણાવવામાં આવયો છે, પણ એ તો જાણીતી બીના છે કે, હમોએ જણાવેલો ભય વાજબી હતો અને એવાજ વીચારથી કોમના કેળવાયલા આગેવાનો સભાથી દુર રહયા હતા.

કોમની ક્રીમ.

એ ભાઇબંધ આગળ ચાલતાં જણાવે છે કે, કોમની "ક્રીમ" સભામાં હાજર થઇ હતી. એ "ક્રીમ"ની અંદર કોણ કોણ હતા, તેઓનાં નામ જો પોતાની શહાદતના ટેકામાં આપયાં હતે તો હમો પાંચસોંથી એક હજાર નામ આપીને બતાવતે કે, જે ખરી "ક્રીમ" જે મોટા પારસી મેળાવડાઓમાં જોવામાં આવે છે, તેઓએ આ સભાથી દુર રહી સભા તરફ પોતાની દીલસોજી નહી બતાવતાં પોતાની લાગણીઓ પોતપોતાના મંડળોમાં છુટથી જાહેર કરી હતી. એ "ક્રીમ" વીશે બોલતાં શેઠ હોરમસજી દાદાભાઇ જડજે વરસો ઉપર કરેલાં એક ભાશણનો ફકરો ટાંકવામાં આવયો છે, તો કાં નહી શેઠ હોરમસજી પોતે જેવણ કોમના એક ખરા આગેવાન ગણાઇ શકાય અને જેવણ અગાઉ અનજુમનોની સભામાં ઉલટમંદ ભાગ લેતા હતા, તો તેવણ સાહેબે કાં નહી સભામાં આવવાની તસદી લીધી અને એવણના દરજજાના બીજા સેંકડો પારસીઓ શું કામ એ સભાથી દુર રહયા? મી૦ ગઝદર વીશે બોલતાં એ લખનાર જણાવે છે કે, "તેવણ તરફ અનજુમને જે અભાવ બતાવયો, તે માટે તેને બદનામ કરવામાં આવે છે, તે અણઘટતું છે. અનજુમને તેવણ સામે પોતાની દીનચુસત પ્રમાણીક લાગણી રજુ કરી હતી અને તેની તરફ આપણે સંપુરણ પસંદગીથી જોઇ નહી શકયે, તોપણ એટલું તો કબુલ કરવું જોઇએ કે અનજુમને પોતાનો ખુલ્લા દીલનો અભગમો પ્રદરશીત કરીનેજ ચુપકીદી અખતયાર કરવામાં જબરી સહનશીલતા બતાવી હતી" પારસી પ્રજાને સારી રીતે રોશન છે કે, મી૦ ગઝદરની દરખાસત જે એક માત્ર કમીટી નેમવાની કરી હતી, તેમાં દીનચુસત અને પ્રમાણીક લાગણીઓ કેમ દુખાય તે અમને સમજ પડતું નથી. જયારે એક કમીટી નેમવાની દરખાસત સામે ધુજારો કરવામાં આવયો, તયારે બીજા કોઇ સભાસદે જો ધારમીક બાબદ ઉપર પોતાનું પ્રમાણીક મત જાહેર કીધું હતે, તો તેના હાલ શું થતે? તેવા બોલનારાઓનાં માથાં ભાંગતે એટલુંજ નહીં, હાડકાં તુટતે એટલુંજ નહીં, પણ તેથી પણ વધારે ખરાબી કદાચ થતે એમાં નવાઇ નથી. વલી મી૦ ગઝદરની દરખાસતના સંબંધમાં એવું કહેવાય છે કે સભાએ સહનશીલતા બતાવી હતી, તયારે શું હમારો ભાઇબંધ એમ કહેવા માં

મે છે કે, આટલી કમીટી નેમવાની બાબદમાં પણ સભા જો સહનશીલતા નહીં બતાવતે તો શું મી૦ ગઝદરનાં હાડકાં પાંસળાં ભાંગવામાં આવતે યા તેમને બીજી ગંભીર ઇજા કરવામાં આવતે? "ઇંગલંડ અને અમેરીકાની આવી એક સભામાં આવાજ સભાસદ પોતાની દરખાસ્ત રજુ કરવા કે થોડું ઘણુંબી ભાશણ કરી શકતે નહીં, પણ કોઇ જુદાજ અવતારમાં બહાર પડતે." એ લખનાર ભુલી જાય છે કે, ઇંગલંડ અને અમેરીકામાં જે સભાઓમાં તાફાન જાગે છે, તે સંસારી યા ધારમીક સભાઓ નથી, પરંતુ તે સભાઓ તો રાજદવારી હોય છે કે જયાં જુદી જુદી પક્ષોના સભાસદો હાજર હોય છે. આ કાંઇ મોટો રાજદવારી સવાલ હતો નહીં. આ તો એક સંસારી સવાલ હતો, જેની ઉપર કોમનું મત માંગવામાં આવવું હતું અને તેના સંબંધમાં મી૦ ગઝદરે માત્ર કમીટીની માંગણી કરી હતી. એ કામ સાથ એક રાજદવારી સભાની સરખામણી કરવી એ હસવા જોગ છે. એક ગમથી એ ભાઇબંધ અનજુમનની વખાણ કરે છે અને બીજી તરફથી પોતેજ એ "અનજુમન" તરફથી જો તે "સહનશીલતા" નહીં રાખતે તો મી૦ ગઝદરને માર પડવાની વકી રાખતો જણાય છે. તયારે હવે એ કહેવાતી અનજુમન કેવી હશે, તેનો વાંચનાર સહેજ ખયાલ કરી શકશે મી૦ ગઝદર જયારે માત્ર કમીટી નેમવાની દરખાસત ઉપર બોલવા ઉઠયા, તયારે તેમના તરફ જે ચાલ સભાએ ચલાવી, તેને માટે એવું જણાવવામાં આવે છે કે, સભાએ સહનશીલતા બતાવી હતી. તયારે જો ઓન૦ સર ફીરોઝશાહ મેહેતા યા મીં૦ દીનશાહ વાચછા સભામાં હાજર થઇ, પોતાના વીરૂધ્ધ પ્રમાણીક વીચારો જાહેર કરવાની હીમત કરતે, તો એ સભા તેમના તરફ કેઇ જાતની "સહનશીલતા" બતાવતે અને એ માનવંત ગ્રહસથો સભામાંથી "કાંઇ જુદાજ આકાર"માં બહાર પડતે કે નહીં તે તેનું વરણુન આપવા કરતાં તે વીચારી લેવું સહેલ છે.

જામેના શનીવારના પીકચરો ના નાદર નમુના.

હવે પોતાની સાહાદતોના ટેકામાં એ ભાઇબંધે ગયા શનીવારના અંકમાં સભાને લગતાં કેટલાંક પીકચરો જે ખાસ ફોટોગ્રાફો ઉપરથી લેવામાં આવયા હતા તે રજુ કરે છે. હમો કહીએ છીએ કે એ પીકચરો જામેની સાહાદતોને ટેકો આપવાને બદલે આસુ તેને તદન તોડી નાખે છે. કેટલાક એકસપરટોને એ પીકચરો દેખડાવવામાં આવતાં તેઓએ જણાવયું કે જો બાગને એકજ ભાગ કે જયાં માત્ર સભાજનો ખીચોખીચ બેઠા યા ઉભા હતા તે આખા ભાગનો જો ફોટો લેવામાં આવયો હતે તો "મેગનીફઇંગ ગલાસ" ની મદદથી મંડપની અંદર કેટલા શખસો હતા તેનો લગભગ અડસટો કાઢી શકતે. પણ એ પીકચરો માત્ર મંડપના ચોકસ ભાગેનાજ હોવાથી દરેક ભાગ અકેક લઇએ અને મેગની ફાઇંગ ગલાસ વડે તે માંહેલા માણસોની ગણત્રી કરીએ તો એક ચોરસ ઇંચે કેટલાં માણસ આવે તેનો સકેલ બરાબર નીકળી શકે અને આખા મંડપની અંદર આઠ હજાર માણસો છે એમ કહેવું એ

પીકચરો પોતેજ ખોટાં પાડી આપે. જે વીભાગોના પીકચરો લેવામાં આવયાં છે તે એ એકસપરટોના કહેવા પ્રમાણે ૮૦૦૦ ની તરફ તદન ખોટી ઠરાવી આપે છે. તેમનું કહેવું એવું છે કે મીટીંગની સંખયાના સંબંધના આ પુરાવા જામેએ રજુ નહીં કીધા હતે તો બેહેતર થઇ પડતે. અત્રે જણાવવું પ્રસંગોપાત થઇ પડશે કે ભાઇબંધ જામે જે પીકચરો રજુ કરે છે તે વીશમી સદીના હુનરને શોભા લગાડવા કરતાં તેને ખરાબ આકારમાં રજુ કરે છે. ઘણા સારા રૂપ રંગના માણસો વારે ઘડીએ ઘણા કદરૂપા રજુ થાય છે.

પારસી-પ્રેસીડેનસી મેચમાં કેટલા લોક હાજર થાય છે?

કલાકાના ઇંગ્રેજો વીરૂધ પારસીઓવાલી મોટી મેચ જયાં તમાશગીરોની ભારે મોટી સંખયા હાજર થાય છે, જયાં મેદાનની ચારે બાજુએ સરવે કોમના પચરંગી લોકો ઠાસોઠીસ અને ખીચોખીચ, સાત સાત અને આઠ આઠની હારમાં ઉભા રહે છે, જયાં સેંકડો આસામીઓ ઝાડ ઉપર અને ગાડીઓના ટાપ ઉપર બેસી જાય છે, જયાં વીશ વીશ તંબુઓની અલગારમાં ખીચોખીચ લોકો બેસે છે તો તેવી મેચમાં પણ હાજર રહેલાંના ગણત્રી કોઇ દીવસે પણ આઠથી દશ હજારની વધુ થઇ નથી, તો આલબલેસ બાગ જે એ મેદાનનું એક નાનું ખુણું કહેવાય અને જે બાગનો લગભગ અરધો ભાગ તો તદનજ ખાલી હતો તો તયાં આઠ હજાર લોક કેવી રીતે પેવસ થયું તે કોઇપણ સાધારણ સમજવાળો માણસ સમજી શકે એમ નથી. આ ૯૫ ફીટ ઉંડા અને ૪૫ ફીટ પહોળા મંડપમાં તો હજારો માણસ મવાડવા એ નહીં બને એવું છે પણ મીયાં ભાઇના "બારા કોસ" ના માંહલામાં પણ હમારા ભાઇબંધના કહેલા આઠ હજાર માણસ માઇ શકે નહીં.

ગાડીમાં આવેલા ગ્રહસથો.

હવે એ સભામાં કોમનો સઘળો તતવ હતો એમ કહેવામાં આવે છે તો હમો કહીશું કે તે પણ ખરૂં નથી. જેમ કોમનો વીદવાન વરગ ગેરહાજર હતો તેમ કોમના બડેખાં અને શ્રીમંતો પણ સભાથી દુર હતા. સાધારણ ધામધુમના લગન જયારે આલબલેસ બાગમાં હોય છે તયારે ગાડીઓની અલગાર એક ગમથી સર આદમજી પીરભાઇ વાહેરા સેનીટેરી ગમથી તે છેક શેઠ ફરામજી કાવસજીના આતશબેહેરામ સુધી લાગેછે, જયારે બીજી ગમથી મી૰ પંથકીના બંગલાથી તે મેથયુ રોડ ઉપર મરહુમ મી૰ જસટીસ તેલંગના બંગલા સુધી લાગી રહે છે તો આ કહેવાતી અનજુમનની સભામાં માત્ર ૫૦ ગાડીીજ હાર ગણવામાં આવી હતી જે દેખાડે છે કે વીદવાન વરગના પેઠે શ્રીમંતોનો વરગ પણ હાજર હતે નહીં. વળી એ ૫૦ ગાડીમાં તો પાચ ત્રસી સાહેબો અને તેમના બેશીઓ તથા લાગતાવળગતા સાહેબોની કેટલીક ગાડીઓ હશે તે પણ ધયાનમાં રાખવાનું છે.

સુપ્રાનટેનડંટ વીલ્લીઅમસન શું કહે છે?

હાજર થયલી સંખયા બે હજા રની અંદર પણ ઉપર તો નહીજ.

હમારા એક પ્રતીનીધીએ ગયા રવીવારે સુપ્રીનટેનડંટ વીલીઅમસન જેવણ પોતાના બે યુરોપીયન મદદનીશો સાથે સભાના દીવસે સમાધાની જાલવવા આલબલેસ બાગ આગલ હાજર હતા અને જેવણ તયાં અવલથી આખર સુધી હાજર રહયા હતા તેવણની મુલાકાત લીધી હતી. સભામાં હાજર રહેલાંઓની સંખયા વીશે પુછવામાં આવતાં તેવણે કાંઇ પણ આનાકાની વીના કહયું કે દોઢથી બે હજાર માણુસ ભેગું થયું હોવું જોઇએ. તેવણે જણાવયું કે સભામાં લોકો દાખલ થયા તે વેલા તેવણે જે અડસટો બાંધયો હતો તે કરતાં સભામાંથી લોક બહાર નીકળયું તે વખતે વધારે ભરોસેદાર અડસટો તેવણ કરી શકયા હતા. તેવણ વલી બોલ્યા કે તેવણ નજદીક અતર વરસ થયાં મુંબઇની પોલીસમાં નોકરી બજાવે છે અને લોકોની ગંજાવર ઠઠ જોવાની તેમને સેંકડો તક મલી છે, અને પોતાના લાંબા અનુભવ ઉપરથી તેવણે ભાર મેલીને જણાવયું કે સભામાં દોઢથી બે હજારજ માણુસ ભેગાં થયાં હતાં. બે હજારની અંદર હોય પણ તેથી વધુ તો હોઇ શકેજ નહીં એમ ખાતરીપુરવક તેવણ માનતા હતા.

મી૦ હોરમસજી અરદેશર વહાડીઆનો અભીપ્રાય.

આશરે બે હજાર લોકોની હાજરી–સભા રેપ્રીઝેનટેટીવ હતીજ નહીં–સામી પક્ષ જો બોલવા ઉઠતે તો માથાં ભાગયા વગર રહેતે નહીં.

મી૦ હોરમસજી અરદેશર વહાડીઆ બેરીસટર–એટ–લોની પણ હમારા એક પ્રતીનીધી સાથ સભાના એક દીવસ અગાઉ મીટીંગના સંબંધમાં વાતચીત થતાં તેવણે જણાવયું હતું કે તેવણ સભાની અંદર જવાનો ઇરાદો રાખતા હતા અને સભામાં પોતાના કેટલાક વીચાર જાહેર કરનાર હતા. અગર જો સભામાં ઘણી ગરમાગરમી ચાલે તો તે ધારમીક જુસસાની ગરમી પુરી થયા પછી સભામાં બોલવાનો તેવણનો વીચાર હતો અને તેવણ ધારતા હતા કે સભા તેવણનું સાંભલશે અને જો તેવણના કહેવા મુજબ અમલ નહીં કરવામાં આવે તોપણ તેવણનું સાંભલવા ના પાડવામાં આવશે નહી. મી૦ વહાડીઆની કેટલીક ઘર સંસારી અડચણો છતાં તેઓ સભામાં ગયા હતા અને બીજાઓની માફક પલેટફોરમ ઉપર નહી બીરાજતાં સભાજનો સાથ ભેલાઇને બેઠા હતા. તેઓએ પોતાની ધારણા પ્રમાણે પોતાના વીચાર દરશાવવાનો ખયાલ કાયમ રાખયો હતો પણ જયારે તેઓએ મી૦ શાપુરજી ગઝદર જેવણે માત્ર એક કમીટી નેમવાની દરખાસત લઇ આવયા હતા તેવણ ઉપરનો ધડકધુજારો જોયો અને જયારે કાગળના ડુચા

નો માર તેવણુ ઉપર પડયો તેમજ "કુબરાઓનો હીમાયતી" એવા સખુનો તેવણુના કાન ઉપર પડયા તયારે મી૦ વહાડીયા સેતાન દાખો કરી સભા છોડી ચાલતા થયા હતા. તે વેલા તેવણુને લાગયું હતું કે વીરૂધ પક્ષનો જો કોઇ પોતાના ખરા ધારમીક વીચારો જણાવવા બહાર પડે તો જરૂર મી૦ ગઝદર કરતાં વધારે માઠા હાલ થયા વીના રહે નહી. મી૦ વહાડીઆ મીલ તરફના દરવાજામાંથી બહાર નીકલતા હતા તે વેળા હમારા એક પ્રતીનીધી સાથ મુલાકાત તયાંજ દરવાજા આગળ થઇ અને હમારા પ્રતીનીધીના સવાલમાં તયાંજ બીજા કેટલાક સાહેબોની હાજરીમાં તેવણે જણાંવયું કે સભામાં આશરે બે હજાર માણસોની હાજરી હશે. સભા રેપ્રીઝેનટેટીવ હતી કે નહીં તે બાબે સવાલ પુછવામાં આવતાં તેવણુ બોલ્યા કે સભામાં કોમના ખરેખરા રાહબરો ગેરહાજર હતા અને તેમની ગેરહાજરી ધયાન ખેંચતી હતી. ગઇ કાલે જયારે મી૦ વહાડીઆ સાથ હમારા પ્રતીનીધીને વાતચીત થઇ તયારે તેવણે હમને કહેવાની રજા આપી કે સભામાં બે હજારથી વધુ માણુસ હતાં નહી અને સભા મુદલ રેપ્રીઝેનટેટીવ પણુ હતી નહીં.

હવે જામે જમશેદ શું કહેશે?

આ બધા પુરાવા આપયા પછી જામે જમશેદ શું કહેશે? હવે તે પોતાની જીકર મુકી હમારી ઉપર તરેહવાર જાતના આરોપો જે તેણે મુકયા છે તે એક ગ્રહસથ તરીકે પાછા ખેંચી લેવાનું દરૂસત ધારશે કે નહી અને એક આગેવાન પત્રના ચલાવનાર તરીકે હમારી સંપુરણુ અને વગર શરતની માફી ચહાવા જો એ પત્રવાલા શરમાતા હોય તો આખી પારસી પ્રજા જેમની આગલ કેટલીક ખોટી દલીલો રજુ થવાથી જો આડે મારગે દોરવઇ હોએ તો તેમની પાસે એ પત્ર સંપુરણુ અને વગર શરતે અને ખુલ્લી માફી માગશે એવી હમો ઉમેદ રાખીશું.

સઘલાં પારસી પત્રનો ટેકો.

હમો જણાવવાને ખુશી છીએ કે રોજીંદા સહવારના તેમજ અઠવાડીક એકેએક આગેવાન પત્રનો હમને ટેકો છે, જેઓ સપશટ રીતે જણાવે છે કે, સભામાં ૮ અથવા ૧૦ હજાર માણસ હાજર નહીં રહેતાં માત્ર બેથી ત્રણુ હજાર માણુસ હતાં અને એ સભા બીલકુલ રેપ્રીઝેનટેટીવ હતીજ નહીં. "હીંદી પંચ" જેણે એક ઉમદા સકેચ એ બાબદમાં લખયો છે, તેણે હમોએ આપેલા આંકડાને તેમજ તે વીશેના હમારાં મતને સંપુરણુ ટેકો આપયો છે. એ પત્રોમાંના કેટલાકોનું મત હમો બીજા ભાગ ઉપર આપીએ છીએ.

બરસનુમગાહનો. નમુનો.

ઉગમણું. દશા

ઓતર. દશા

દખણ. દશા

અહુનેમ. (૫)
અષેમ. (૭)

અહુનેમ. (૨)
આશ. (૨)

અહુનેમ.
અષેમ.

અહુનેમ.
આષ.

ઉકમનાં.
નીરંગ.

ઉકમનાં.
નીરંગ.

ઉકમનાં.
નીરંગ.

ઉકમનાં.
નીરંગ.

ઉકમનાં.
નીરંગ.

ઉકમનાં.
નીરંગ.

બાજ લેવાની જગો

નીરંગ. પી વાની જગો

આતશ. ઓરસ્યાની જગો

આથમણી. દશા

બરશનુમ લેવાની ક્રીયા.

તે કેવી રીતે થાય છે.

ખોરદેહ અવસ્તાની પુરાણી કેતાબ ઉપરથી લીધેલો હેવાલ.

બરશનુમ લીધેલાને નવસો નહાવાની વીગત.

અખબારે સોદાગર તા૦ ૧૧ મી એપ્રીલ ૧૯૦૮.

હાઇ કોરટ સનમુખ ચાલતા પારસી પંચાયતને લગતા મુકદમામાં સાક્ષી લેવાની વેળા "બરશનુમ"ની ક્રીયા વીશે કેટલુંક બોલાયું હતું. એ બરસનુમની ક્રીયા શું છે અને એક મોબેદને કેવી રીતે બરશનુમ આપવામાં આવે છે તેથી જરથોસતી કોમનો મોટો ભાગ નાવાકેફ હશે. એટલાજ માટે હમોએ એ ક્રીયાને લગતી સંપુરણ હકીકત તમારા પારસી વાંચનારાઓના ફાયદા કીજે આજે પ્રગટ કરી છે. એ ક્રીયાનો હેવાલ અખબારે સોદાગરના આગલા માલેક મેહેરજીન દાદાભાઇ કાવસજીએ પ્રગટ કરેલી તમામ ખોરદેહ અવસતાના બીજા દફતરમાંથી સહાબરી લીધી છે અને માત્ર શબદોની જોડણીમાં સહેજ ફેરફાર કરી આખી ક્રીયા એમની એમ હમોએ ઉતારી લીધી છે જે હમારા જરથોસતી વાંચનારાઓને બેશક ઉપયોગી થઇ પડશે. એ બરશનુમ ક્રીયા કેવી રીતે થાય છે તેના બરાબર સમજણ આપવા કીથ એક આકૃતી પણ હમોએ આપી છે જે ઉપરથી વાંચનારને એ ક્રીયા સમજવામાં વધુ સરલતા મળશે.

બરશનુમ દેવાની હકીકત.

બરશનુમગાહની જગો નવ વામ યાને નવ હાથ લાંબી પેહલી બરાબર બનાવવી જોઇયે અને ત્યાં ઘાસ કચરો નાખવો નહી જોઇયે અને સઘલી જગાએ રેતી પાથરવી જોઇએ અને બે મોબેદ બરશનુમના ધણીઓ મોટી ખુબ કરીને આલાત લઇને યાને પીવાની નીરંગદીન અને ચોપરવાનો નીરંગ અને ચોખી બરશમ અને આબ (પાણી) અને બે જવએરે તેમાં એક નવગેરેન (નવ ગાંઠની લાકડી) સમચો બાંધેલો અને બીજીને લોઢાનો કાપલો યા છુરી એક મુદે બાંધેલા તથા કાહારણા (ધાતુંના વાસણ) તથા ફુલચાં તથા દાડમના ઝાડની પાતરી લઇને બરશનુમગાહની જગાએ જાય અને બરસનુમ લેનારની ત્યાં જઇ કુસતી પાદીયાબ કરીને બીજી બાહેરની પાવીમાં બેસે પછી પેલા બરસનુમવાલા એને મોબેદોમાંથી એક જણ બરસનુમગાહની જગાએ દખણની તરફ ચોતરફથી થોડીએક પાવી કાહાને તેમાં સઘલાં આલાત મુકે પછી પાણીના કાહારણા ભરી લાવીને બંને જણા કુસતી પાદીયાબ કરે

પછી એક જણ પેલા કુસ્તી પાવ કરીને તેને મુકવે પછી એક કુસ્તીયામાં પીવાની નીરંગદીન થારી રેડે અને તેની અંદર જરા ભશમ નાખે પછી પેલા પાણીના બે પાવ કરી તેમાં આબ નામે પણી ચોજદાથરેગર કોપેદને આબ એટવાને સારૂં એક જુદી જગાએ પાણી કાઢીને તેમા ત્રણ પથર મુકે અને તેની પાસે બીજા ત્રણ પથર મુકે પછી બીજો મોબેદ પેલા બરસનુમ લેનાર ધણીની આગળ પેલા દાડમની પાત્રી લઈ જાય અને તેને કપાળનું પેવંદ કરાવીને તેના હાથમાં દાડમની પાત્રી આપે પછી તે બરસનુમ લેનાર નાની (યથા આહુ વઈરીયો) બાજ કરીને પેલી પાત્રી ખાય અને તેનો રસ ગળી ફુચો થુકી નાખે પછી તેજ મોબેદ પાવના નીરંગની કુસ્તીયું કાઢેલું છે તે લાવીને તેના હાથમાં કપડાં ઉપર મુકે પછી તે બરસનુમ લેનારને બાજમાં બોલાવે (મન ખુરમ બન પાકી કતન ચોજદાસેર રવાનરા) એ પ્રમાણે તેને બોલાવીને થોડો નીરંગ પાય. એજ પ્રમાણે બીજીવાર બોલાવીને બીજી વખત પાય અને ત્રીજીવાર બોલાવીને ત્રીજી વખત પાય. પછી તે કુસ્તીયું દુર નાખે. પછી બાજ મુકીને કુસ્તી કરીને પટેટ કરે. પછી જે મોબેદે કુસ્તીયાં અને કબારના પાક કીધાં છે તે ઘણી જયાં જુદી પાત્રીમાં (૩) પથર મુકેલા છે તયાં જઈને ખશનોથર અહુરહે મજદાઓ અશેમ વોહુ (૧) પઢીને પોતાનાં કપડાં સઘળાં છોડે, પદાન સુધાં પાઘડી કાઢે અને ગોઠવેલા ત્રણ પથર ઉપર બેસે પછી બીજો મોબેદ પાવી કરીને આબ નાખેલું કાબારનું પેલી પાત્રીમાંથી લઈને તેના આગળ લઈ જાય અને તેના છોડેલાં કપડાં ઉપર કાબારનામાથી જરા આબ નમીન તેના આગળ બીજા ત્રણ પથર છે તેની ઉપર મુકે. પછી પેલો બીજો મોબેદ આબ આને થાળ નાહે પછી કપડાં પેહડે પદાન નીચુંજ રાખીને, પછી પાઘડી પેહડે પછી કુસ્તી બાંધ ઉપર નાખી (કેમના મજદા) પઢીને કુસ્તી કરીને બરશનુમ ગાહના જગો ઉપર આવીને મોટી જ નવેર પીસો બાંધેલી જમણા હાથમાં પકડે અને ચમચો બાંધેલી નાની જવ ગેરે ડાબા હાથમાં પકડીને જયાં પથરના પાહાડીયાં ગોઠવેલાં છે યાને અગીયાર પાહડીયાં ત્રણ ત્રણ પથરાના અને છ પાહડીયાં પાંચ પાંચ પથરાના છમમણુને મોઢે ગોઠવેલાં છે તયાં આથા ઉગમણુને મોહડે ઉભા રહીને પેલાં ત્રણ પાડીઆ ઉપર મોટી નવગેરનો ખીલો મુકીને પછી પઢે ખશનોથર અહુરે મજદાઓ અશેમવોહુ (૧) યથા અહુવઈરયો (૫) પઢે પછી બાજમાં દસતુરી પઢે "અદસતુરીએ દાદાર હોરમજદ, અદસતુરીએ અમેશાસપંદાન અદસતુ એ સરોશ અશો અદસતુરીએ જરથોસત સપેનતમાન, અદસતુરીએ આદરબાદ મારેસપંદ, અદસતુરીએ દસતુર (ફલાણા) બાશદ [જે દસતુર તે આમતમ હાય તેનું નામ લે] પેનટ પઢે અશેમવહુ (૩) ફરઆરાને મજદયસનો જરથુસતરેશ વીદઈઓ અહુરહે દકેશોદ (ગેહ પઢે) ફરસસતાઅય. સ.લાહે અશીઅદ તખ્તહે તનુ માથરહે દરેથી દરેશ આહુરીઅહ ખશનોથર ઇયસનાય ચ વહમાયચ ખશનોથરાયચ ફરસસતીય ચ યથા અહુવઈરીઓ જોતા ફર મે મરૂતે યથા રતુશ અશાદચીદ હચ ફરા અશઉઅ વીદવાઓ મરાતુ અશેમ (બાજમાં બીજીવાર બોલે અશેમ) બેલાનો પછી બરશનુમગાહની ઉતર દીશા તરફની ગાહી યાને પાવીના નાહાંથી ખીલાવાલી મોટી નવગેરથી કસ ખેંચે અને ઉતર દીશા તરફનો કસ ખેંચતાં ખેંચતાં યથાઅહુવઈરીઓ (૪) પઢીએ પછી ઉગમણી દીશા તરફની ગાહીમાં કસ ખેંચતાં ખેંચતાં યથાઅહુવેરીઓ (૩) પઢીએ પછી દખણ દીશા તરફની ગાહીનાં કસ ખેંચતાં ખેંચતાં યથાઅહુવેરીઓ (૩) પઢીએ પછી આથમણી દીશા તરફના ગાહમાં કસ ખેંચતાં ખેંચતાં યથાઅહુવેરીઓ (૩) પઢીએ. એ પ્રમાણે ૧૩ યથાઅહુવેરીઓ પઢતાં બરસનુમગાહના આસપાસના ચો તરફનાં વાવાઓ વગેરેના ખાડાએ કરી કસ ખેંચીએ યાને પાવી કાઢીએ પછી તેજ નવગેરને લઈને પાહાડીઆંની આસપાસ કસ ખેંચીએ. પહલા ત્રણ પથર મુકીને પછી પાંચના ત્રણ પાહીઆંની આગે ત્રણ કસ

ખેંચે, પછી તેની સાથેજ લગતાં બીજા પણ પાંચના ત્રણ પાડીઆંની વચે સાથે લઇને ત્રણ કસ બીજા ખેંચે તેનીજ સાથે લગતા બીજા પાંચ પાંચના ત્રણ પાડીઆં અને ચોથો ઉપલા પાહાડ વચે સાથે લઇને ત્રણ કસ બીજા ખેંચે. એ પ્રમાણે નવ કસ બીજા ખેંચે પછી બંને બાજુ તરફથી પાંચ પાંચના ત્રણ ત્રણ પડીઆં મુકીને વચમાના પાંચ પાંચના ત્રણ પાડીઆંની વચે લઇને ત્રણ કસ બીજો ખેંચે એટલે સઘળા કસ ખેંચાઇ રહેવા અને બરસનુંમગાહ તઇયાર થઇ એટલે પેલો કસ ખેંચનાર પાડો પહેલાં ત્રણ પથરના પાડીઆં આગળ આવીને બાજ મુકે (બાજમાં પડે સરોસ અશો તગીતન ફરમાન રેકફત જીન જીના અ વજીર સામારે હામારેને અહુરમજદ બેર સીદ એકુન બાદ (મોહોટે પડે) યથા અહુ વેરીઓ (૨) પસનેમચ વહમેમચ ઓજ સમ જઉરેસમ આફ્રીનામે સરોશહે અ શીવહે તખમહેતનુ મંથરહે હરેસી હરેશ અહુઅરીઅહે અશેમવોહુ (૧) એટલું પઢીને નવગેરે હાથમાંથી મુકીને આ લાત પાવી કરવાની પાવીમાં જઇને ઉભો રહે. પછી બાજે મોબેદ છે તે સમ ને લઇને બરસનુમગાહાની આસપાસની ચોતરફની પાવીની બહાર ઉત્તર દીશા તરફની બીજી પાવીમાં આવીને ઉભો રહે. પછી બરસનુમનો લેનાર ઘણી બરસનુમગાહની બહાર બીજી પાવીમાં ઉભો રહીને બાજ લે. ખશનોથર અહુરમજદાઓ અશેમવોહુ (૧) બાજમાં પડે હુમત હુખત હુવરસત હુ મનશને હુ ગવસને હુ કુનશને [ફલાણું નું] તન પાક એ પ્રમાણે જેને નામનું બરસનુમ લે વેહુ નાંમ લઇને આગલ બીજી પાવીમાં જઇ મુગે મોઢે કપડાં છોડીને પહાડાયાં આગળ જઇને પહેલાં ત્રણ પથર મુકીને ૫ પથરના પહાડીઆં ઉપર બેસે. પછી પેલો કસ કાઢનાર મોબેદ પાવીમાંથી બાહાર આવી ચમચો બાંધેલો નવગેર જમણા હાથમાં પકડે અને ડાબા હાથમાં ઝાલી નવગેર પકડે બરસનુમ લેનાર પોતાનો જમનો હાથ પોતાના માથા ઉપર મુકે. પછી પેલો મોબેદ ચમચો બાંધેલી નવગેરનો ચમચો તેના જમ ઉપરના હાથ ઉપર મુકે પછી બરસનુમ લેનાર પોતાનો ડાબો હાથ પાછો તે ચમચા ઉપર મુકે તે એવી તરફીબુથી કે તે બરસનુમ લેનારેનો હાથ પેલી નવગેરની લાકડીને નહી લાગે પણ ફક્ત ચમચાને જ લાગે પછી તે બરસનુમ દેનાર મોબેદ એમ બોલે પડે અશેમવોહુ (૩) ફરવરાને મજદીયસનો જરથોસતરીશ વીદેઉઓ અહુરે ઠકેશો [ગેહ પડે] ફરસસતીઅસ સરોસહે અસીવહે તખમેહતનુ માથરહે હરેશીદરેશઆહુરીઓ ખશનોથર ઇબસનાયચ વહમાયચ ખશનોથરાયચ ફરસસતીબચ યથા અહુવેરીઓ જોતા ફરામે મરુતે અથા રતુશ અશાદચીદ હચાફરા અશુમ વીદુ બાઉઅશેવુ અશેમ. એટલું પઢીને ચમચા બહલી નવગેરે ઉચાકીને પોતાની પાવીમાં જઇને કુલીઆમાં ચોપડવાનો નીરંગ લાવીને ચમચે કરીને ત્રણ વખત બરસનુમ લેનારના હાથ ઉપર નાખીને પાછો પોતાના પવીમાં જઇને ઉભો રહે અને બરસનુમ લેનાર તે નીરંગ નીચે લખેલી રીત પ્રમાણે પોતાના શરીરને ચોપડેઃ—પહેલાં પોતાના હાથને બાજુ સુધી લગાડે પછી માથા ઉપર ચોપડે પછી મોઢા ઉપર ચોપડે પછી જમણા કાન ઉપર ચોપડે પછી ડાબા કાન ઉપર ચોપડે પછી જમણી આંખ ઉપર ચોપડે પછી ડાબી આંખ ઉપર ચોપડે પછી જમણી બગલમાં ચોપડે પછી ડાબી બગલમાં ચોપડે પછી છાતી ઉપર ચોપડે પછી પીઠ ઉપર ચોપડે પછી જમણા થાન ઉપરે ચોપડે પછી ડાબા થાન ઉપર ચોપડે પછી જમણી પાંસળીએ ચોપડે પછી ડાબી પાંસળીએ ચોપડે પછી જમણા કુલાં ઉપર ચોપડે પછી ડાબા કુલાં ઉપર ચોપડે પછી શરમગાહની જગાએ પહેલાં પછવાડથી ચોપડતા આવે. પછી જમણી જાંગ ઉપર ચોપડે પછી ડાબી જાંગ ઉપર ચોપડે પછી જમણા ગુંઠણ ઉપર ચોપડે. પછી ડાબા ગુંઠણ ઉપર ચોપડે પછી જમણા નળાને લગાડે પછી ડાબા નળાને લગાડે પછી જમણા ઘુંટાને લગાડે પછી ડાબા ઘુંટાને લગાડે પછી પગની જમણી પાટલીને ચોપડે પછી ડાબી પાટ

ચીત ચોપડે પછી જમણા પગના તળી
યાને ચોપડે પછી ડાબા પગના તળયાને ચો
પ પછી જમણા પગના આંગળાને ચોપડે
ડે પછી ડાબા પગના આંગળાંને ચોપડે એ
રીતે સઘળી જગાએ ચોપડે. પછી બી
જો મોબેદ સગ લઇને બરસનુમ લેનાર
ની આગળ જાએ તયારે તે બરસનુમ લે
નાર તેના ડાબા કાનને પોતાનો ડાબો
હાથ લગાડીને અતરંગ રાખે. પછી સ
ગને પછી તેની જગા ઉપરે બીજી પા
વીમાં લઇ જાય અને પછી પેલા મોબેદ
પોતાની પાવીમાંથી બહાર આવીને હા
થમાં મોટી નવગેરે પકડીને (કેમના મ
જહાથી તે નેમસચા યારમતેસઇજાય
આ) સુધી પઢીને બરસનુમ લેનારને બી
જા પાંચના પાડીઆં ઉપર બેસવાને ન
વગેરે મુકીને દેખાડે છે તયારે તે બરસ
નુમ લેનાર (નેમેસચા યા આરમટેસઇ
જાચા) મોઢેથી પઢીને બીજા પાંચના
પાડીઆં ઉપર જઇને બેસે. પછી પેલા
મોબેદ ફરીઆંમાં નીરંગ લાવીને ચમચા
એ ફરી ત્રણ વખત આપે અને પાછો
પોતાની પાવીમાં જાએ અને પછી બર
સનુમ લેનાર ઉપર જણાવયા પ્રમાણે ની
રંગ ચોપડે પછી વળી બીજો મોબેદ
સગ લાવે તેનાં ડાબા કાનને ડાબો હા
થ લગાડી એલાયદો રાખે પછી સગને
પાછો તેની જગો ઉપર લઇ જાય અને
પેલો મોબેદ બહાર આવી નવગેરે લઇને
(કેમના મજહાથી તે નેમસચા ઇવા આ
રમેતેશ ઇજાચા) સુધી પઢીને બરસનુમ
લેનારને ત્રીજા પાંચનાં પાહડીઆં ઉપર
બેસવાને નવગેરે મુકી દેખાડે. પછી તે
(નેમસચા ઇયાઆરમેશઇજાચ) મો
હાડ પઢીને ત્રીજા પાચના પાહડીઆ ઉપર
બેસે. પછી તે મોબેદ નીરંગ લાવી ચમચા
એ ત્રણ વખત આપીપાછો પોતાની પાવી
માં જાય અને બરસનુમ લેનાર નીરંગ
ચોપડે પછી બીજા મોબેદ શગ લાવે તે
ના ડાબા કાનને ડાબો હાથ લગાડી અ
તરંગ રાખે અને શગને તેની જગો ઉ
પર લઇ જાય પછી પેલા મોબેદ પાવી
માંથી બહાર આવીને નવગેરે હાથમાં પ
કડીને (કેમનામજહાથી તે નેમસચા
ઇયાઆરમેતેશઇજાચા) સુધી પઢીને
બરસનુમ લેનારને ચોથા પાંચના પાહ

ડીઆં ઉપર બેસવાને નવગેરે મુકી દેખા
ડે પછી તે (નેમસચા ઇયાઆરમેતેશ
ઇજાચા) મોહાડે પઢીને ચોથા પાંચનાં
પાહાડીઆં ઉપર બેસે. પછી તે મોબેદ
નીરંગ લાવી ચમચાએ ત્રણ વખત આ
પને પાછો પોતાની પાવીમાં જાએ, અ
ને બરસનુમ લેનાર નીરંગ ચોપડે પછી
બીજો મોબેદ શગ લાવે તેના ડાબા કાન
ને ડાબો હાથ લગાડી અતરંગ રાખે અ
ને શગને તેની જગો ઉપર લઇ જાય પ
છી પેલો મોબેદ પાવીમથી બાહાર આ
વીને નવગેરે હાથનાં પકડીને (કેમના
મજહાથી તે નેમસચા ઇયાઆરમેતેશ
ઇજાચા) સુધી પઢી તે બરસનુમ
લેનારને પાંચમાં પાંચનાપાહાડીઆં ઉપ
ર બેસવાને નવગેરે મુકીને દેખાડે પછી
તે (નેમસચા ઇયા આરમેતેશઇજાચા)
મોહાડે પઢીને પાંચમા પાંચના પાહાડી
આ ઉપર બેસે પછી તે મોબેદ નીરંગ
લાવી ચમચાએ ત્રણ વખત આપીને
પાછો પોતાની પાવીમાં જાએ અને બર
સનુમ લેનાર નીરંગ ચોપડે પછી બીજો
મોબેદ શગ લાવે તેનાં ડાબા કાનને ડા
બો હાથ લગાડી અતરંગ રાખે
અને શગને તેની જગો ઉપર લ
ઇ જાય. પછી પેલો મોબેદ પા
વીમાંથી બાહાર આવીને નવગેરે
હાથમાં પકડીને (કેમનામજહાથી તે ને
મસચા ઇયાઆરમેતેશઇજાચા) સુધી
પઢીને બરસનુમ લેનારને છઠા પાંચનાં
પાહાડીઆં ઉપર બેસવાને નવગેરે મુકી
દેખાડે પછી તે (નેમસચા ઇયાઆર
મેતેશઇજાચા) મોઢે પઢીને છઠા પાંચના
પાહાડીઆં ઉપર બેસે પછી તે મોબેદ
નીરંગ લાવી ચમચાએ ત્રણ વખત આ
પીને પાછો પોતાની પાવીમાં જાએ અ
ને બરસનુમ લેનાર નીરંગ ચોપડે પછી
બીજો મોબેદ શગ લાવે તેના ડાબા કા
નને ડાબો હાથ લગાડી અતરંગ રાખે
અને શગને તેની જગો ઉપર લઇ જાય પ
છી પેલો મોબેદ પાવીમાંથી બાહેર આ
વીને નવગેરે હાથમાં પકડીને (કેમના મ
જહાથી તે નેમસચા ઇયાઆરમતેશ
ઇજાચા) સુધી પઢીને બરસનુમ લેનારને
સાતમાં પાંચનાં પાહાડીઆં ઉપર બેસવા
ને નવગેરે મુકી દેખાડે પછી તે (નેમસ

આ ઇઆઆરમેતેશઇજાયા) મોહોડે
પઢીને શાંતમાં પાંચનાં પાહાડીઆં ઉપર
બેસે પછી તે મોબેદ ચમચ એ કરીને
૧૮ વખત રેતી તે બરશનુમ લેનારને
આપે અને તે બરશનુમ લેનાર સઘલાં
શરીર ઉપર ચોપડે અને તે મોબેદ પા
છો પોતાની પાવીમાં જાએ અને બીજો
મોબેદ શગ લાવે તેનાં દાબા કાનને દા
બો હાથ લગાડી અતરંગ રાખે અને
શગને તેની જગો ઉપર લઇ જાય પછી
પેલો મોબેદ પાવીમાંથી બાહાર આવીને
નવગેરે હાથમાં પકડીને (અહુનેમ વેરી
મ તનુમ પાઇતે, યથાહુવેરીઓ એક
કેમનાંમજદાથી તે નેમસચા ઇઆ
આરમેતેશઇજાયા) સુધી પઢીને બર
સનુમ લેનારને આઠમા પાંચના પાહા
ડાઆં ઉપર બેસાડવાને નવગેરે મુકીને
દેખાડે પછી (નેમસચા ઇઆ આર
મેતેશઇજાયા) મોહોડે પઢીને આઠમાં
પાંચનાં પાહાડીઆ ઉપર બેસે પછી તે
મોબેદ ફુલીઆંમાં આત્ર લાવીને ચમચા
એ કરી ત્રણ વખત આપે ને પાછો પો
તાની પાવીમાં જાએ અને બરસનુમ લે
નાર આવને ઉપર જણાવેલી તરકીબ પ્ર
મણે બદન ઉપર ચોપડે પછી બીજો મો
બેદ શગ લાવે તેના ડાબા કાનને દાબો હા
થ લગાડી અતરંગ રાખે અને શગને તે
ની જગા ઉપર લઇ જાય પછી પેલો મો
બેદ પાવીમાંથી બહાર આવી નવગેરે હા
થમાં પકડીને (અહુનેમવેરીમ તનુમ પા
ઇતે, યથાહુવેરીઓ એક, કેમનામજદા
થી તે નેમસચા ઇઆઆરમેતેશઇજા
યા) સુધી પઢીને બરસનુમ લેનારને નવ
મા પાંચના પાહાડીઆં ઉપર બેસાડવાને
નવગેરે મુકીને દેખાડે પછી તે નેમસચા
ઇઆઆરમેતેશઇજાયા) મોહોડે પઢી
ને નવમાં પાંચના પાહાડીઆ ઉપર બેસે
પછી તે મોબેદ ફુલીઆંમાં આત્ર લાવી
ને ચમચાએ કરી ત્રણ વખત આપે અ
ને પાછો પોતાની પાવીમાં જાએ અને
બરસનુમ લેનાર આવ બદન ઉપર ચોપ
ડે પછી બીજો મોબેદ સગ લાવે તેના ડા
બા કાનને ડાબો હાથ લગાડી અતરંગ
રાખે અને શગને તેની જગા ઉપર લઇ
જાએ પછી પેલો મોબેદ પાવીમાંથી
બાહાર આવી નવગેરે હાથમાં પકડીને

(અહુનેમ વેરીમ તનુમ પાઇતે, યથાહુ
વેરીઓ એક, કેમનાંમજદાથી તે નેમ
સચા ઇઆઆરમેતેસઇજાયા) સુધી પ
ઢીને ઉભો રહે પછી બરસનુમ લેનાર
તેજ નવમાં પાહાડીઆં ઉપર બેશીને
(નેમસચા ઇઆઆરમેતેશઇજાયા) મો
હોડે પઢે અને નવમાંજ પાહાડીઆં
ઉપર બેશી રહે પછી તે મોબેદ ફુલીઆ
માં આત્ર લાવીને ચમચાએ કરી ત્રણ વ
ખત આપે અને પાછો પોતાની પાવીમાં
જાએ અને બરસનુમ લેનાર આવા
પોતાનાં બદન ઉપર ચોપડે પછી બીજો
મોબેદ શગ લાવે તેનાં ડાબા કાનને દા
બો હાથ લગાડી અતરંગ રાખે અને શ
ગને તેની જગો ઉપર લેઇ જાએ પછી
પેલો મોબેદ પાણીમાંથી બાહેર આવી
નવગેરે હાથમાં પકડીને (અહુનેમ વેરીમ
તનુમ પાઇતે, યથાહુવેરીઓ એક, કે
મનામજદાથી તે નેમસચા ઇઆઆર
મેતેશઇજાયા) સુધી પઢીને બરસનુમ
લેનારને દશમ છેલા પાહાડ ઉપર બેસા
ડવાને નવગેરે મુકી દેખાડે પછી તે
(નેમસચા ઇઆ આરમેતેશઇજાયા)
બોલીને દશમાં પાહાડ ઉપર બેશે પછી
તે મોબેદ ફુલીઆંમાં આત્ર લાવીને ચ
મચાએ કરીને ત્રણ વખત આપે અને
પાછો પોતાની પાવીમાં જાએ અને બર
સનુમ લેનાર આવ બદન ઉપર ચોપડે પ
છી બીજો મોબેદ શગ લાવે તેનાં દાબા
કાનને દાબો હાથ લગાડી અતરંગ રાખે
અને શગને તેની જગો ઉપર લઇ જા
એ પછી પેલો મોબેદ પાવીમાંથી બાહે
ર આવી નવગેરે હાથમાં પકડીને (અહુ
નેમ વેરીમ તનુમ પાઇતે, યથાહુવેરી
આ ૧, કેમનાંમજદાથી તે નેમસચા ઇ
આઆરમેતેશઇજાયા) સુધી પઢીને
ઉભો રહે પછી બરસનુમ લેનાર તેજ
દશમા પાહાડ ઉપર બેશી રહીને (નેમ
સચા ઇઆઆરમેતેશઇજાયા) મોહાડે
પઢે અને તયાંજ બેસી રહે પછી તે મોબે
દ ફુલીઆંમાં આત્ર લાવીને ચમચાએ કરી
ત્રણ વખત આપે અને પાછો પોતાની પા
વીમાં જાએ અને બરસનુમ લેનાર આ
વ પોતાના બદન ઉપર ચોપડે પછી બી
જો મોબેદ શગ લાવે તેના દાબા કાન
ને દાબો હાથ લગાડી અતરંગ રાખે

અને સગને તેની જગો ઉપર લઇ જાય પછી પેલો મોબેદ પાવીમાંથી બહાર આવી નવગેરે હાથમાં પકડીને (અહુનેમ વેરીમ તનુમ પાઇતે યથાઅહુ વેરીઓ (૧) કેમના યઝદાથી નેમસચા ઇયાઆરમેતેશ્રઇજાચા) સુધી પઢીને ઉભો રહે પછી બરસનુમ લેનાર તેજ દશમાં પહાડ ઉપર બેસી રહીને (નેમ સચા યાઆરમેતેશ્રઇજાચા) મહોડે પઢે અને તયાંજ બેસી રહે પછી તે મોબેદ કુંડીઆમાં આત લાવીને ચમચાએ કરી ત્રણ વખત આપીને તે બાદ કુંડીઆને દુરથી તે જગો ઉપર મુકીને તેની આસપાસ પાવી કહાડીને મુગે મોહડે પોતાની પાવીમાં જઇને આવ નામેલું પાણીનું કહારણું લાવીને તેમાંથી પેલાં તયાં મુકેલાં પાવ કુંડીવાંમાં થોડો આવ નામે પછી તે કહારણું બરસનુમ લેનારનાં તન ઉપર ત્રણ મરતબે રેડીને તેને નહવાડે પછી પાછો પોતાની પાવીમાં જાય પછી બીજો મોબેદ સગ લાવે તેના ડબા કાનને ડાબો હાથ લગાડી અતરંગ નાખે પછી સગને બરસનુમગાહની બહાર લઇ જાય પછી પેલો મોબેદ પાવીમથી આવીને નવગેરે હાથમાં પકડી (અહુનેમ વેરીમ તનુમ પાઇતે યથા અહુવેરીઓ (૧) કેમનમજદાથી તે નેમસચા યાઆરમતેસઇજાચા) સુધી પઢીને ઉભો રહે પછી બરસનુમ લેનાર તેજ જગયા ઉપર બેસીને (નેમસચા યા આરમેતેશ્રઇજાયા) મોહડે પઢીને તયાંજ બેસી રહે પછી પેલો મોબેદ તેના કપડાં લાવીને પેલા તયાંજ મુકેલાં કુંડીયામાં આવ છે તેમાંથી એક કતરો તેના કપડાં ઉપર નાખે પછી બાકીના કુંડીઆંમાનો આવ છે તે લઇને બરસનુમ લેનારનો ડાબો હાથ જે સગના કાનને લગાડેલો છે તે હાથ ઉપર નાખે અને તેનો હાથ પાક કરે પછી તે પાછો પોતાની પાવીમાં જઇને ઉભો રહે પછી બરસનુમ લેનાર પોતાના કપડાં પહેરે અને કુસ્તી ખાંધ ઉપર નાખે અને જામો પહેરે તેની બાંહે લાંબીજ રાખે, પછી પેલો મોબેદ પાવીમાંથી તેની આગળ આવે અને બંને નવગેરે પોતાના હાથમાં પકડે. પછી બરસનુમ લેનાર જામાની જમણી તરફની ચાર પોતાની ડાબી ખાંધ ઉપર નાખે અને તેની નીચે પોતાનો ડાબો હાથ રાખે. તે હાથના જામાના પેવંદ ઉપર પેલા બરસનુમ દેનાર મોબેદ નવગેરેનો ચમચો મુકી નવગેરેને પકડી ઉભો રહે. પછી બરસનુમ લેનાર પોતાના જામાની બહારનો પેવંદ સાથ નો હાથ પાસો પેલા ચમચા ઉપર મુકે તે એવી તરકીબથી કે તેના હાથા પેવંદ ચમચાનેજ લગે નવગેરેને નહી લગે પછી પેલો બરસનુમ લેનાર મોબેદ પેતે એખલો બાજ મુકે નીમસચા યા આરમતેસઇજાચા, નેમસચા યા આરમતેસઇજાયા, નેમસચા યા આરમતેસઇજાયા. યથાઅહુવેરીઓ (૨) ઇબસનેમચ વહમેમચ ઓજસચ જઉબરેસચ આફ્રીનામે સરોશહે અશીઅહે તખમેતનુમ ...હે. દરે ચીદરાશ અહુીબહે અગમ... (૧) અહમાયરેસચ, હજંઘરેમ, જતમે, કેરેબાખુઝદ, અશેમવોહુ (૧) એટલું પઢી રહયા પછી ફરીયા બરસનુમ દેનાર અને બરસનુમ લેનાર બંને જણ સાથે ઉપર લખયા પ્રમાણે બાજ મુકે તેમાં કશો તફાવત નહી. પછી બરસનુમ દેનાર મોબેદ બરસનુમ લેનારને નીચે લખેલા સખુનો મોહડે બોલાવે જંદેહનપસ સરો તન પાક અશાગેરવાન. જંદેહ નનપસ સરો તન પાક અશાકીરવાન. જંદેહ નસસ સરો તન પાક અશકીરવાન. સગ અશો હીરપદ પાક. સગ અશોહી બદ પાક—એટલા સખુનો બોલાવીને નવગેરે ઉપાડી લે પછી બરસનુમ લેનાર હોરમજદ ખોદાય પઢી કુસ્તી કરે એટલે બરસનુમની ક્રીયા સંપુરણ થઇ.

બરસનુમ લીધેલાને નવસો નહાવાની વીગત.

ત્રણ રાત પુરી થયા પછી જે ગેહમાં બરસનુમ લાધું હેય તે ગેહમાં નવસો નાહે બરસનુમગાહની જગોમાં યા જયાં રેતી પાથરેલી હોય તે જગોમાં (૭) પથર મુકી તેની આસપાસ ત્રણ કસ કાઢી ચાકુરથી પાવી કાઢીને જગો તઇયાર કરે. પછી બરસનુમવાલો મોબેદ ખુબના વગીએક કાહારનું ચોખું કરી

સુધી પાવ કરીને તેમાં આબ નામે
અને એક કુલીયું પાવ કરીને મુકવીને
તેમાં ચોપડવાનો નીરંગ નાખી તઇયાર
કરે. પછી નવસો નાહનાર ધણી જયાં
નવસો નાહવની જગા કીધી છે. તયાં
જઇ બાજુ પાવીમાં ઉભો રહીને ખશને
થર રાહુરહેમજદાઓ અશેમવોહુ (૧)
પઢીને કપડાં છોડી બીજી પાવીમાં મુકી
પેલા ત્રણ પથર ઉપર ઉગમણને મોહડે
બેસે પછી પેલો મોબેદ પાવ કરેલું કુ
લીયું લઇને તેની અગ્રવાળી કાઢીને
તેની અંદર મુકે. પછી પેલો ૯૦૦ નહા
નાર ધણી જમણો હાથ પોતના
માથાં ઉપર મેલીને મોઢે પઢે યાને બા
જ લે અહરમગોહુ (૩) ફ્રૂઅરાને મજદી
અશનો જરથોશતરેશ વીદેવઓ અહુરહેદ
કેશો [ગેહે] ફ્રરસસ્તીયચ સતોશ્રુ અ
શીઅંદ તખમેહતનુમાથરહે દરેશી દરો
શ આહુરીઅહે ખશનોથર ઇસનાયચ
વહમાયચ ખશનોથરાયચ ફ્રરસસ્તીયચ
યથા અહુ વેરીઓ જોતા ફ્રરામે મરૂતે
અથારતુશ અશાતચીદ હચહરા અશુઅ
વીદુઆઓ મરોદ. અહુનેમ વેરીમ તનુ
મ પાઇતે, અહુનેમ વેરીમ તનુમ પાઇતે
અહુનેમ વેરીમ તનુમ પાઇને યથા અહુ
વેરીઓ (૧) કેમનામજદા (જાતત) આ
સતુ હતેશ અશહે અઢીયાં સુધી પઢીને
પેલું નીરંગનું કુલીયું પોતાના હાથમાં
લઇને તેમાંથી ત્રણ વખત નીરંગ લઇને
પોતાના બદન ઉપર સઘળી જગાએ ચો
પડે અને કુલીયું બીજી પાવીમાં નાખે.
પછી મોબેદ આવ નામેલું પાણીનું કાચર
ણુ લાવીને તેના ધોએલા બીજા પહેર
વાના કપડાં ઉપર જરા કતરો નાખીને
તે કાચરાણું તેની આગળ મુકે. પછી તે
પોતાના હાથે કાચરાણુ લઇને પોતાનું ત
ન ધોય અને નાહે. પછી કપડાં પહેરી
ને કુસતી બાંધ ઉપર મુકીને ખોરશેદની
સનમુખ મોહું કરી ઉભો રહીને બાજ
મુકે. નેમસચા યા આરમતેસઇજાચા
[ગાર] (૩) [પઢે] યથા અહુવેરીયો (૨)
યસનેમચ [જાવત] આફ્રીનામે સતોશ
હે અશીઅહે તખમેહતનુ માથરહે
દરેસીદ્રોશ આહુરીઅહ અશેમવોહુ (૧)
અહમાયરેસચ, હજંઘરેમ, જસમે કરવા
મુજબ અશેમવોહુ (૧) પઢીને. હોરમજદ

ખોદાય પઢી તે કુસતી કરે પછી પવેત
કરે. એજ રીતે બીજો અને ત્રીજો નવ
સો નાહે પણ બીજે નવસોએ આવતાં
પાણીના (૨) વાસણ લીયે અને ત્રીજો
નવસોએ આવતાં પાણીના (૩) વાસણ
લીયે. એ પ્રમાણે નવસો નાહાવાની કી
યા કરે. જે બરશનુમનો ધણી મોબેદ
પંથ તાએની ખુબ યા મીનોનાવરની મો
ટી ખુબ કરવા ચાહે અથવા હરેક યજદ
અમેસાસપંદોની યા અશો રવાનની નઇ
યતે યજશને યા વંદીદાદ કરવા ચાહે
તો તે ધણી પાકી પવીત્રાઇના તન તથા
પાકીજેહ કપડાં તનમાં રાખવા સાથે ત
યા પાક મનસની સાથે દરેમેહેરમાં આ
વી પાદીઆબ કુસતી કરે અને જો તે
મોબેદને વડી ખુબ તઇયાર હોય તો તે
તઇયાર ખુબે ઇજશને તથા વંદીદાદ કરે
અને જો તે હીને ખુબ તઇયાર નહી હો
ય તો પ્રથમ ખુબ કરીને પછી યજશને
કરે.
